A HERCEG FESTETICS-CSALÁD TÖRTÉNETE

Q200

ÍRTA
SZABÓ DEZSŐ

BUDAPEST
1928

A HERCEG FESTETICS-CSALÁD TÖRTÉNETE

ÍRTA

SZABÓ DEZSŐ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

1928

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

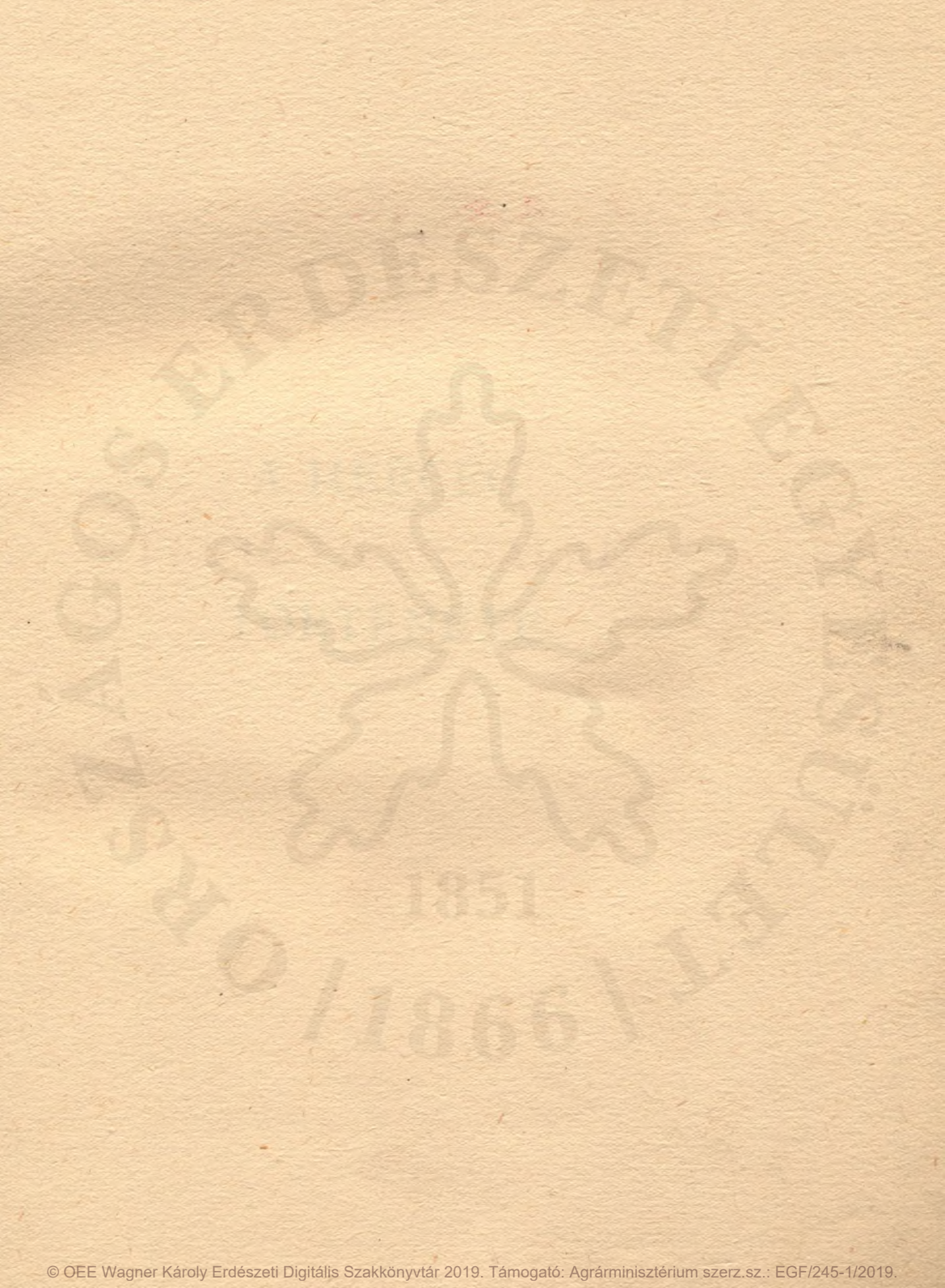

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866/1981

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A HERCEG FESTETICS-CSALÁD TÖRTÉNETE

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

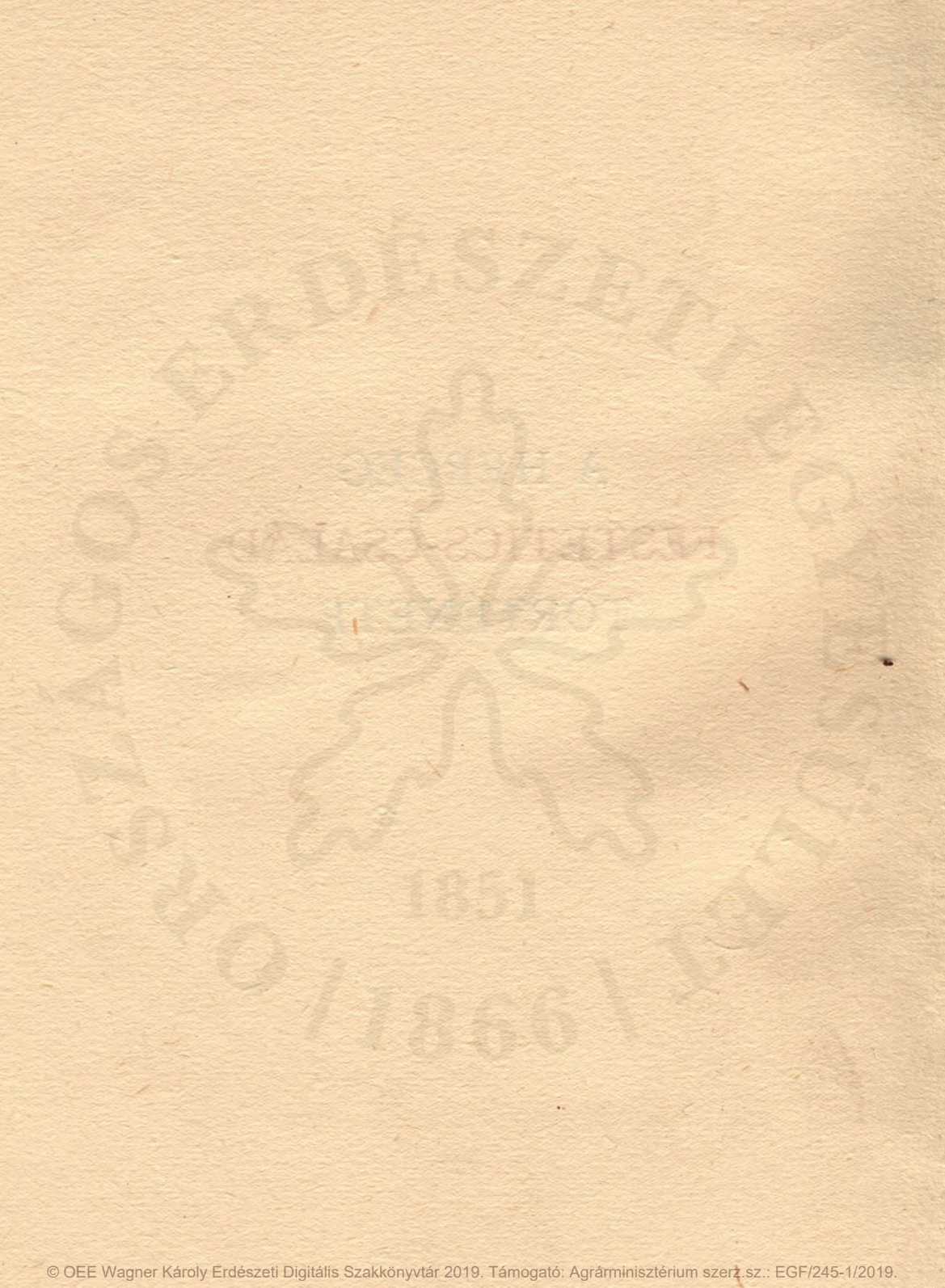

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A HERCEG FESTETICS-CSALÁD TÖRTÉNETE

ÍRTA

SZABÓ DEZSŐ

OEE Könyvtá
Áll.Fil. 2018

OESZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
KÖNYVTÁRA
ÁK. 5596 törzs
Csop. 52/40 Q/200

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
1928

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Jelen kötet a Festetics-család hercegi ágának történetét foglalja magában, amely körülmény azonban a család régibb történetét nem érinti lényegesen, mert a magyarországi Festeticsek közül először csak az 1722-ben meghalt Pálnak maradt két fia és a családnak ágakra való oszlása tulajdonképpen az ő fiainak, Józsefnek 1757-ben, illetőleg Kristófnak 1768-ban történt halála után következett be. Így tehát egészen a XVIII. század második feléig a Festetics-család ilymódon is mint egységet alkotó család tárgyaltatik és csak Festetics Kristóf halálától kezdve maradnak el azon családtagok életírásai, akik nem voltak birtokosai az általa alapított majorátusnak, amelyhez van kötve a hercegi cím használata.

Családtörténetet írni nem tartozik a legkellemesebb feladatok közé. A családtörténetírókat ugyanis állandóan az a veszedelem fenyegeti, hogy vagy a már jól ismert általános politikai történetben igyekeznek elhelyezni a tárgyalt család nagyobb közszerepet vivő tagjait, vagy pedig, ha ezek kevesebb közszerepléshez jutottak, saját hősük életének jelentős mozzanatait mondják el és ha ilyen jelentős mozzanatok nem kerülnek, mindennel megelégszenek, amit róla el tudnak mondani. Ilyenformán azonban az a helyzet áll elő, hogy vagy a köztörténet nyeli el a családtörténetet, vagy pedig a köztörténettel való összefüggés híján talán még a család leszármazói előtt is többé-kevésbbé értéktelen események elmondása teszi ki a családtörténetet.

E családtörténet írója igyekezett a két szempontot lehetőleg egyformán érvényesíteni. Az első Festeticsek közszereplése kisebb mértékű lévén, természetesen magánéletük elbeszélésére fordította legnagyobb gondját, de igyekezett arra, hogy ebből a rájuk nézve sem fontos esetlegességek kikapcsoltassanak és így az ő magánéletük csak annyiban lett tárgya elbeszélésének, amennyiben az az illetőkre nézve jellegzetes volt, vagy pedig olyan jellemvonásokat mutat fel, amelyek a család későbbi tagjainál öröklődtek és így első előfordulásuk feltüntetése kívánatosnak mutat-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kozott. A köztörténetben nagyobb szerepet vivő családtagok életét azután politikai és családtörténeti jelentőségüknek megfelelően tárgyalja.

Mivel a családtörténet körébe szorosan véve nem tartozik bele a család birtokainak gazdaságtörténete, a Festeticsek vagyonszerzése történetének megírásában kellő mérsékletet kellett tanusítnia. Bizonyára igen hasznos dolog volna azonban megírni a Festetics-család birtokainak történetét is és pedig nemcsak abból a szempontból, milyen módon szerezték meg azokat, hanem abból a szempontból is, miképpen gazdálkodtak rajtuk. E feladat kétségtelenül megérdemelné a feldolgozást s ennek jó elvégzését előre is biztosítaná az, hogy a családi levéltár rendezett része a birtokszerzés történetének legapróbb részleteire is felvilágosítást nyujt, a levéltár rendezetlen részében pedig nemcsak az egyes uradalmak számadásai vannak meg, hanem a XVII. század végétől kezdve az egyes uradalmakban folytatandó gazdálkodásra vonatkozó utasítások és levelek is.

A Festetics-család történetének ismerete nemcsak a családtagokra, hanem a magyar történetre nézve is jelentőséges. A család egyes tagjainak életrajzában ugyanis számtalanszor találunk olyan adatokat, amelyek tudása a magyar történelem összefoglaló megírójára nézve nem közömbös. Hogy a magyar történetírás az ilyen családtagok életrajzi elbeszélésének minél nagyobb hasznát vehesse, nem tartottam fölöslegesnek, hogy kivételesen egészen, legtöbbnyire azonban inkább részben közöljek egyes olyan okmányokat, vagy leveleket, amelyek nemcsak az illető családtag életére nyujtanak felvilágosítást, hanem a magyar történetírás valamely fontos, de eddig még nem ismert, vagy eléggé nem ismert eseményére nézve is. E szempontból ugyanis az ilyen életrajzi adatok sokszor kútfő gyanánt szolgálnak a magyar történetírásnak és szerény nézetem szerint a családtörténet csak akkor jelenthet igazán nyereséget a nemzeti történelemre nézve, ha nem csupán a tárgyalt család, hanem a nemzet multjára vonatkozólag is olyan felvilágosításokat nyujt, amelyeket eddig nem ismertünk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A CSALÁDI HAGYOMÁNY

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

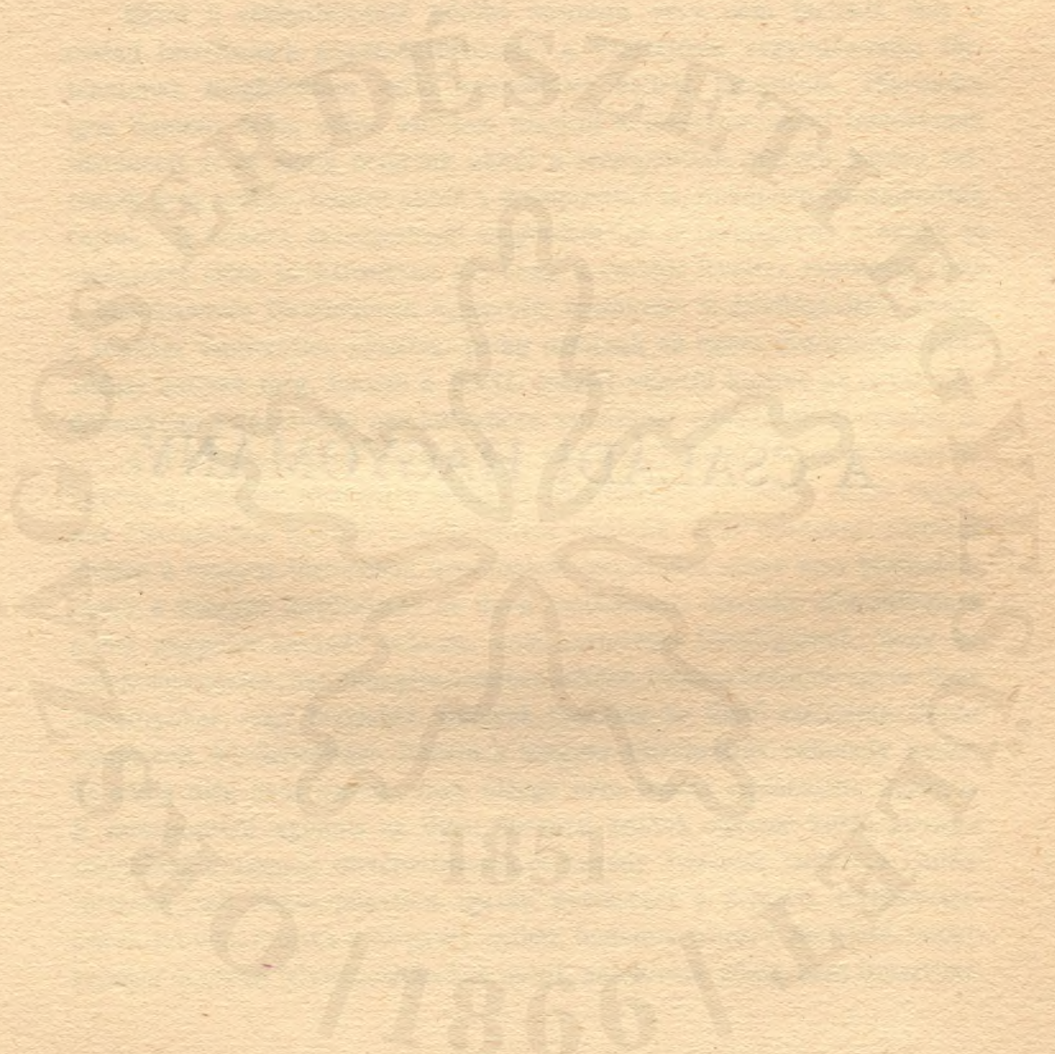

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Bármilyen különösnek is tűnik fel előttünk, a Festetics-család virágzásának aránylag késő korszakában kezdett érdeklődni eredete iránt. Ennek a jelenségnek okait azonban könnyű megtalálni. Mivel a Festeticsek emelkedésüket a közpályán való kiváló működésükkel vívták ki, hivatali méltóságukkal járó munkájuk annyira elfoglalta őket, hogy érdemeik növelésével elsősorban a jövendőt igyekeztek biztosítani, a multtal pedig kevesebbet törődtek. Így történt azután, hogy amikor már megszilárdult gondtalan megélhetésüket biztosító vagyoni helyzetük és amidőn már a családnak a grófi rangot megszerző tagjai is túl voltak életük delén, csak akkor kezdett érdeklődni a nyomukba lépő nemzedék a fényes jelennel dicsekvő család multja iránt. Mint a Festetics-családra nézve annyi más fontos dolognak, úgy a család eredetének kutatása is Festetics György nevéhez fűződik.

Ismeretlen előttünk az az út, amely családja multjának keresésére vezette György grófot s talán a véletlen játszotta benne a legjelentősebb szerepet. Festetics György ugyanis 1777 ápr. 18-a óta, mint a horvát helytartótanács tanácsosa [1] Zágrábban tartózkodott és ott értesült róla, hogy Zágráb környékén is laknak Festeticsek. A gróf kereste a velük való összeköttetést, amelynek emlékeként maradt ránk egy 1778 aug. 19-én Zágrábban kelt térítvény. Ez a térítvény arról szól, hogy gróf Festetics György átvett a szomszédos Sassinovecen lakó Festetics Györgytől 9 darab, a Festeticsekre vonatkozó okmányt [2] és arra kötelezi magát, hogy a kezéhez vett okmányokat családi levéltárában fogja őriztetni s Festetics Györgynek, vagy utódainak kérésére bármikor visszaszolgáltatja őket.

Hat év mulva, 1783 okt. 22-én a horvátországi Festeticsek vissza is kapták az okmányok közül a család címeres levelét, amely mai napig is birtokukban van.[3] Miről szólott a gróf által átvett többi nyolc oklevél,

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1777. 1705. — [2] Keszthelyi levéltár. Memorabilia 203. — [3] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pontosan nem tudjuk, valószínű azonban, hogy azok a családra vonatkozó azon 1570—1629 évek közt kelt okiratok lehettek, amelyeknek a XVIII. század végéről való másolatai ma is megvannak a keszthelyi hercegi levéltárban. Ezek az oklevelek szintén visszakerültek Horvátországba és amikor a horvátországi Festeticsek sassinoveci jószágukat eladták, a birtokkal együtt ez okmányok is az új tulajdonosra szállottak.[1]

Festetics György gróf azonban nemcsak feleleventette a horvátországi Festeticsekkel való összeköttetést, hanem állandóan fenn is akarta azt tartani. A sassinoveci Festetics György fel akarta keresni magyarországi rokonait és 1783 aug. 8-án engedélyt is kapott Zágrábmegyétől, hogy gróf Festetics Györgyöt Keszthelyen meglátogassa.[2] Eljutott-e Magyarországba, vagy sem, bizonytalan, de bizonyos az, hogy szintén Horvátországban élő unokatestvére, Festetics József[3] tényleg eljött hazánkba.

Festetics József a Zágrábtól nem messze eső Dubraván lakott, ahonnét 1800 nyarán azért költözött Magyarországba, hogy itt állást keressen.[4]

[1] Sassinovecen egy Koosz nevű gazdánál megvannak a parusevinai szőlőföld vételéről (1606 márc. 13.), az egyházi nemesítésről (1612 febr. 29.) szóló oklevelek sé az 1617 jún. 5-iki adománylevél eredeti példányai. Valószínű, hogy a többi Festetics-oklevél is nála található, de ezeket nem láthattam, mert a velem levő cerjei plébános hosszú rábeszélésére is csak egy marék régi írását engedte átnéznem, a szekrényében levő többi oklevelét azonban már nem adta ide, mert — amint mondotta — nagyon félti őket. Egyébként jelenleg az övé a Festeticsek sassinoveci nemesi curiája. — [2] Zágrábmegye e napról szóló engedélye megvan a vármegye levéltárában. Nobilitaria. Lit. F. — [3] A horvátországi Festeticsek nemességének a horvát országgyűlésen 1752-ben történt elismerésekor előterjesztett családfa így mutatja az akkor élő horvátországi Festeticsek rokonságát:

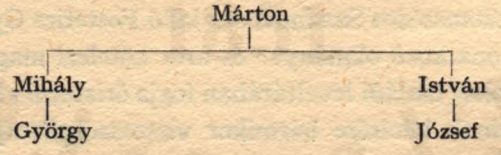

Az erről szóló oklevél szerint (másolata megvan a keszthelyi levéltárban, Memor. 484a.) Festetics Mihály, aki testvére, István nevében is kérte nemességük megerősítését, tényleg bemutatta II. Ferdinánd 1625 nov. 25-én Sopronban kelt armalisát, amelyet az 1626-iki horvátországi tartományülésen hírdettek ki. — [4] Dominich Ádám, varasdi alispán 1800. jún. 30-án igazolja, hogy Festetics József «a dubravai jószágok volt officialis œconomusa» Magyarországba ment. Zágrábmegye levéltára. Nobilitaria. Lit. F. Ugyanott van meg Festetics József útlevele is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Annyira komolyan vette az álláskeresést, hogy hazánkba való indulása előtt, 1800 jún. 23-án Ponetkovics Ferenc báni táblai elnök által igazoltatta a gazdálkodásban való jártasságát.[1] Festetics József további életéről csak annyit tudunk, hogy a tolnamegyei Simontornya községnek lett jegyzője és hogy 1805-ben nemességének igazolását kérte Zágrábmegyétől. Mivel kérvényéhez nemesi levelét is mellékelte, Zágrábmegye eleget tett kívánságának és 1805 júl. 1-én igazolta nemességét.[2] A Festetics József kérvényéhez csatolt iratok közt igen érdekes a Sassinovectól nem messze eső Cerje község papjának igazolványa, amelyben az áll, hogy «a köztudomás szerint a horvátországi és a magyarországi Festeticsek rokonok».

Ha a cerjei pap csakugyan komoly utánjárás alapján adta ki ezt a bizonyítványt, bizonyára nem a magyarországi, hanem a horvátországi köztudomást állapította meg. Hazánkban ugyanis az egykorú családtörténetírók nem tudtak semmit arról, hogy Magyarországon kívül Horvátországban is élnek Festeticsek,[3] sőt nemsokára maguk a család tagjai is elfeledték mindazt, amit György gróf a horvátországi Festeticsekről megtudott.

György gróf fia, László nemcsak a véletlen által nyujtott kedvező helyzet hatása alatt, hanem a mult ismerete iránt való vágyból is érdeklődött családja eredete iránt. Az 1830-as évek derekán levéltárnokával folytatott levelezésében családjára vonatkozó pecséteket és leszármazási táblákat kért László gróf levéltárnokától s arról értesítette őt, hogy a Serajevótól nem messze fekvő kressovói kolostorban levő régi kéziratok kétségen kívül igazolják a Festeticsek bosnyák eredetét és leszármazását. Azt írja egyik levelében, hogy több kötet ilyen régi kéziratot kellene megvennie, de a tulajdonos senkinek sem engedi meg, hogy a kéziratoknak a Festeticsekről szóló részét elolvassa, míg a kézirat összes köteteit meg nem veszi.

Sajnos, minden részlet ismeretlen előttünk e kéziratok megvételére vonatkozó további tárgyalásokból, de az bizonyos, hogy László gróf összeköttetésbe lépett a Kressovóban élő ferencrendi barátokkal és az egyik odavaló szerzetes, Kujunchich András 1836 márc. 16-án meg is ígérte

[1] Zágrábmegye levéltára. Nobilitaria. Lit. F. — [2] U. o. — [3] L. Lehoczky, Stemmatographia. II. 129. Döbrentei, Berzsenyi összes munkái. 1842. évi kiadás. 93. Nagy Iván, Magyarország családai. IV. 160.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

neki, hogy lemásoltatja és elküldi a grófi család címerét.[1] Semmi nyoma nincs azonban annak, hogy ez az ígéret megvalósult volna. A gróf azzal akarta siettetni a barátok munkáját, hogy 1836 aug. 16-án két ezüstveretű miséskönyvet küldött a kressovói szerzeteseknek.[2] A miséskönyvek nagynehezen el is jutottak az akkor még török uralom alatt álló Boszniába és mai napig megvannak a kressovói Szent Katalin templomban.[3]

A Festetics László leveleiből megismert felfogás alapján 1834—1836 közt írta meg báró Maretich Ernő nyugalmazott ezredes a Festetics-család történetét. Művének címe: «Geschichte der gotho-slavischen Toparchen-Familie Brust-Vest». A kéziratban körülbelül 600 oldalt kitevő családtörténet legérdekesebb megállapítása az, hogy a Festeticsek Nagy Sándor Hephaistion nevű vezérétől származnak, rokonai a nyugati gót királyoknak, az albán fejedelmeknek és Boszniából költözködtek Magyarországba, ahol a Sajó mellett vívott csatától kezdve nem történt olyan nevezetesebb ütközet, amelyben magát kitüntetve hősi halált ne halt volna egy-egy Festetics.

Mivel Maretich elbeszélése egyelőre Festetics László gróf és a szerző titka maradt,[4] Döbrentei Gábor állítása alapján a család eredetére nézve az volt a közvélemény, hogy a Festeticsek a turopolyai (turmezei) nemesek közül valók. Nyomatékosan ki kell azonban emelnünk, hogy magában a családban Döbrentei nyilatkozata előtt nincs semmi hagyománya a Horvátországból való származásnak. Ennek a jelenségnek oka igen egyszerű és világos. A család magyarországi ágának megalapítója, Festetics Pál természetesen nem hozta magával a családra vonatkozó írásokat, hanem azok ott maradtak a Horvátországot el nem hagyó testvérénél. Mivel pedig az ő halálakor hasonló nevű fia egy éves lehetett, ő már semmit sem tudott édesatyjáról és amidőn el akart érni valamit, mindig saját szolgá-

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] 1837 febr. 19-én ismerték el a barátok a miséskönyvek megérkezését. U. o. — [3] A kressovói plébános közlése szerint a miséskönyvekben a következő ajánlás van: «Illustrissimus ac magnificentissimus dominus Ladislaus Festetics de Tolna S. C. R. A. Majestatis camerarius ad conservandam elemosynam suorum antenatorum ex Bosnia originem ducentium ex singulari propensione domino admodum reverendo patri Andreæ Kujunchich ministro provinciali pro ecclesia S. Catherinæ V. et M. de Kressovo. 1836.» — [4] Egy ideig még az érdekeltek sem tudták, hol van Maretich kézirata, amely csak a mult század második felében került ismét elő.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lataira hivatkozott.[1] Ugyanezt teszik hasonló esetekben fiai is, akik a maguk érdemein kívül csak általánosságban hivatkoznak elődeik érdemeire.[2] Festetics Kristóf 1729-iki felségfolyamodásában is csak azt mondja, hogy apja résztvett a török háborúban és ott volt Buda, Fehérvár és Kanizsa ostrománál.[3]

Festetics József tábornok fia, Pál tudott legelőször többet őseiről, mint amennyit elődei tudtak. Midőn ugyanis 1766-ban grófi címért folyamodott, ő már azt írta, hogy nagyatyja, Pál a török ellen vitézül küzdve esett el Kanizsánál, nagyatyja testvére, Ferenc pedig Szigetvárnál.[4] A dolog lényegét tekintve azonban ő se tudott többet őseiről, mint elődei, mert Festetics Pál résztvett ugyan Kanizsa ostromában, de nem halt meg ott, viszont Festetics Ferenc nem testvére, hanem fia volt Pálnak és nem a felszabadító háború idején halt meg, hanem 1717-ben.

A grófi diplomát megszerző Festetics Pál tehát rossz helyen kereste őseit. A helyes nyomra a vele egy időben élő Festetics György jutott, aki a Horvátországban lakó Festeticseket megismerve igyekezett a családi levéltár számára biztosítani azokat az okleveleket, amelyek egyedül szolgáltatnak megbízható adatokat a Festetics-család eredetére nézve.

[1] Így pl. 1698-iki felségfolyamodásában 33 évi katonai szolgálatára hivatkozik. Országos levéltár. Conceptus expeditionum. 1698 máj. 6. — [2] Így József folyamodványa helytartótanácsi tanácsossá való kinevezése iránt. Országos levéltár. Conc. exp. 1733 nov. 18. Ugyanígy Kristófé. U. o. 1736 ápr. 15. — [3] Országos levéltár. Benignæ resolutiones. 1729 nov. 16. — [4] U. o. Conc. exp. 1767 júl. 53.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

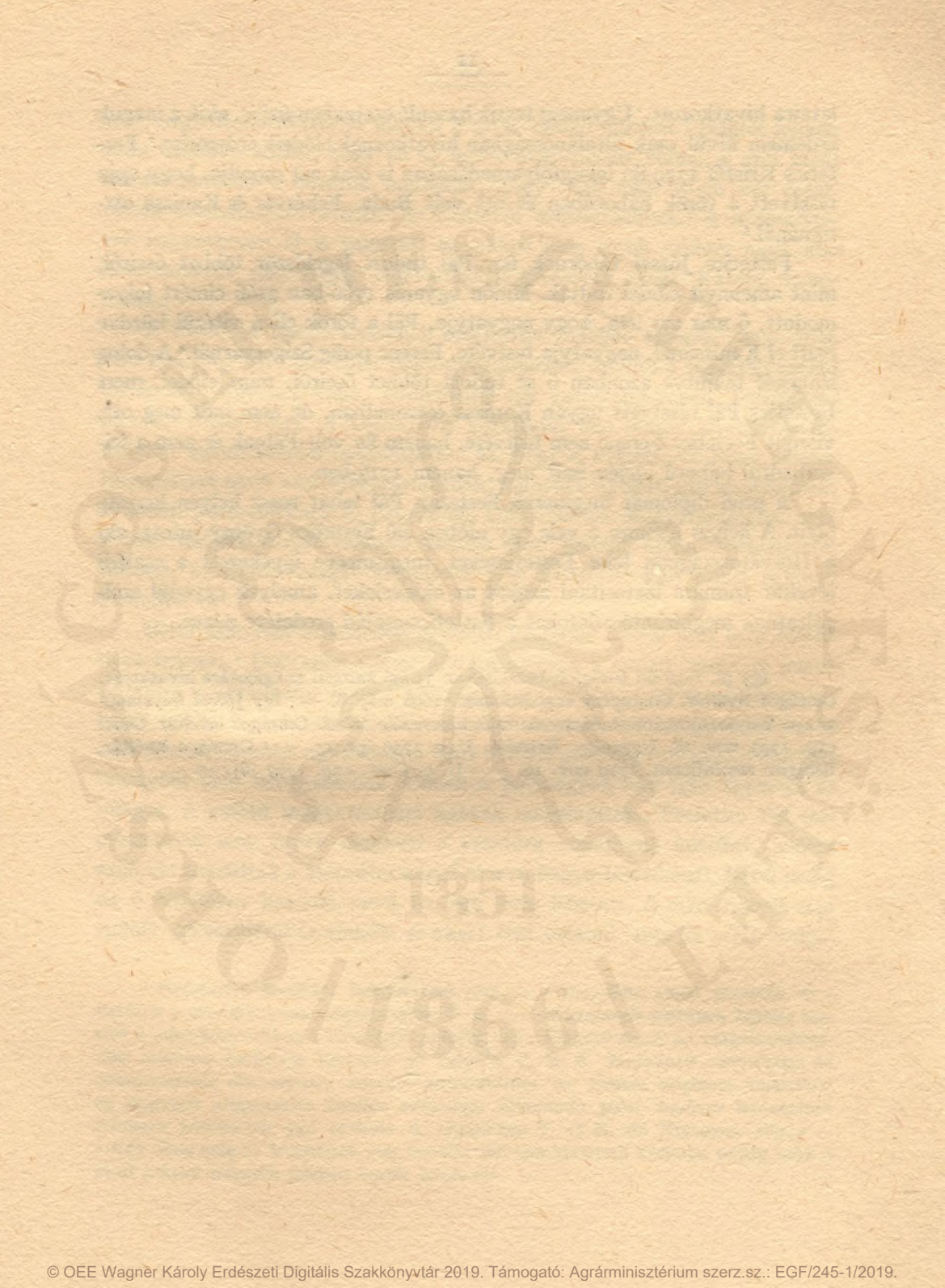

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

AZ ELSŐ FESTETICSEK

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A Festetics-család előttünk ismert legrégibb tagjának, Festetics Péternek neve a Zágráb mellett levő Turopolyának 1558-ból való jegyzőkönyveiben maradt ránk. E jegyzőkönyvekben tanu gyanánt szerepelt az első Festetics és a Zágrábtól délre fekvő Rosenicára való volt. Társadalmi állásáról a neki adott cím tájékoztat bennünket. A jegyzőkönyv «providus»-nak nevezi őt, amely címet a városi polgárok viselték. Életkoráról annyit tudunk meg a jegyzőkönyvből, hogy Corvin János korában már felnőtt ember lehetett, mert a Corvin életében történtekre pontosan visszaemlékezik.[1] Mivel Corvin János 1504 okt. 12-én meghalt, Festetics Péter születésének ideje nem eshet hozzánk közelebb Mátyás király uralkodása végénél, vagyis az 1400-as évek második felénél.

Az időrendben utána következő és megbízható adatokból ismert családtag Festetics Mihály, aki a zágrábi püspökségnek Zágrábtól kissé északra eső birtokain, a Kassina folyó mellett élte végig életét, mint a zágrábi püspöknek egyik embere.[2] Nem tudjuk, mikor született és mikor halt meg, bizonyos valószínűséget azonban megállapíthatunk életkorára nézve. Mivel egy 1570-ben kelt oklevél szerint [3] már fiainak is voltak gyermekei, fel lehet vennünk, hogy idősebb fia bizonyára túlhaladt a 30. életévén, vagyis 1530—1540 közt születhetett, amiből viszont az következik, hogy Festetics Mihály születésének idejét az 1500-as évek legelejére tehetjük. Állott-e és milyen közeli rokonságban a nála legfeljebb egy nemzedékkel idősebb Festetics Péterrel, nem tudjuk, de a rokonságot köztük többnek vehetjük az egyszerű valószínűségnél.

Festetics Mihálynak egy Lőrinc és egy Tamás nevű fia volt.[4] Nagyon valószínű, hogy ezek átvették az atyjuk által bírt püspöki jószágokat és éppoly becsülettel munkálták azokat, mint atyjuk tette. Szorgalmas munká-

[1] A jegyzőkönyv Petrus Ferztheschychnek nevezi. Monumenta historica nobilis communitatis Turoplje. III. 521. — [2] Domitrovics Péter, zágrábi püspök egyik oklevelében subditus nosternek mondja. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 1. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

juk meg is hozta gyümölcsét. Míg Festetics Mihálynak tudtunk szerint nem volt semmiféle birtoka, fiai már földet is vásároltak. A család előttünk ismert első szerzeménye egy irtáshely, amelyet Festetics Lőrinc és Tamás 1570 ápr. 19-én Ugrovecen vásároltak Iwek Jánostól, a zágrábi püspökség egyik nemesétől. A megvett telek ugyancsak a Kassina folyó mellett feküdt, a sassinoveci püspöki uradalomhoz tartozott és a zágrábi püspök hozzájárulásával ment át Festetics Lőrinc és Tamás, illetőleg Lőrinc fiai: Tamás, Lukács, Máté és Tamás fia, Ambrus birtokába. Az 1570 ápr. 19-én kelt oklevél szerint Festeticsék 6 forintért vették ezt a telket, de ennek kiterjedéséről és pontos fekvéséről nem szól az oklevél.

Ez az irtáshely az első birtok, amelyet a szorgalmas család a maga munkájával megszerzett és ettől kezdve hozzá voltak kötve a Festeticsek a Kassina folyó mellett fekvő Sassinovec földjéhez. Egy Zágrábban lefolyt kihallgatás jegyzőkönyve 1600-ban sassinoveci lakosnak nevezi Festetics Lukácsot, aki a püspök embere ugyan, de egyúttal a falu bírája is.[1]

Az első birtokszerzést csak 36 év elmúltával követi a Festeticsek vagyonának újabb gyarapodása. 1606 márc. 13-án Festetics Lukács, Máté és István 20 frt 2 dénárért együtt vásárolják meg Palich Györgytől a Sassinovectől északnyugatra fekvő Vurnovechez tartozó Parusevina szőlőhegyen levő szőlőföldet, amelyen ugyan van pince, de háromnegyed része még műveletlen.[2] A vásárlásról szóló oklevél sassinoveci szőlősgazdáknak nevezi a Festetics-testvéreket és Lőrincnek már említett fiain kívül megnevezi még Istvánt, ellenben nem említi az 1570-ben élő Tamást. Ebből pedig valószínű az, hogy Tamás ekkor már nem élt, viszont István, Festetics Lőrinc negyedik fia 1570 és 1606 közt születhetett.

Festetics Lőrinc fia, Lukács, elődeinél nagyobb mértékben vitte előre családja ügyét, amiben alighanem nagy része lehetett előnyös házasságainak. Első feleségének, Jakusics Ilonának családja 1560 körül ismert nemesi család volt Horvátországban,[3] második feleségének, Zakmárdy Katalinnak testvére, Zakmárdy János pedig körösmegyei szolgabíróból[4] a királyi személynök magas méltóságáig haladt előre. Vagyona is bőven lehetett, mert ő alapította Körösön a Pálos-barátok rendházát.[5]

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 1a. Colonus et villicus noster. — [2] U. o. — [3] Gerdah István varasdi provisor oklevele 1567 márc. 27-ről. Országos levéltár. Neoregestrata akták. Fasc. 23. No. 66. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. XVII. A. — [5] Arkiv IV. 191—198. Idézve: Margalics, Horvát repertorium. I. 42.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mint apja, úgy Festetics Lukács is a zágrábi püspöknek volt tisztviselője és éveken keresztül lelkiismeretes buzgósággal töltötte be hivatalát. Érdemeinek jutalma nem is maradt el. Domitrovics Péter zágrábi püspök 1612 febr 29-én őt és fiait, Pált és Istvánt, továbbá testvéreit, Mátét és Istvánt, azonkívül ezek fiait, mégpedig Máté fiait: Antalt, Mártont, Andrást, Lukácsot és a két Mihályt, valamint István fiát, Györgyöt a zágrábi püspökség nemesei sorába, az úgynevezett prædialisták közé emelte.[1]

A prædialista, vagy egyházi nemesség különleges alakulása a magyar jogviszonyoknak. Prædialistáknak azokat a magyar nemeseket nevezték, akik valamelyik egyházfőtől kapták birtokukat s ennek fejében az illető egyházfőnek ugyanolyan szolgálattal tartoztak, mint az ország nemesei a királynak. Amint szolgálatuk, úgy kiváltságaik is egyeztek a nemesekével: adót és vámot nem fizettek, vérdíjuk annyi volt, esküjök pedig annyit ért, mint a nemeseké; nemesi címer és előnév azonban nem járt nekik.[2]

Az 1612-iki rangemeléstől kezdve Festetics Mihály családjának két ága, Lőrincé és Tamásé elvált egymástól és az előbbinek rangemelésében Tamás ága nem részesült. Hogy ez nem véletlenül történt, az kétségtelen, mert biztosan tudjuk, hogy Tamás fia, Ambrus ekkor még élt, sőt a Lukácsnak curiája építésére adományozott földnek éppen ő az észak felől eső szomszédja.

Nagyon valószínű, hogy Lőrinc ága sorsának fejlődésében nemcsak Lukács, hanem apja családi összeköttetése is szerepet játszott. Lőrinc felesége, Sarecz Erzsébet ugyanis nemesi családból származott. A Sarecz-család Varasdmegye fiatalabb nemesi családai közé tartozott s Rudolf király 1579 ápr. 21-én nemesítette Sarecz Balázst és testvéreit, Györgyöt és Lukácsot, valamint ezek fiait, Tamást és Mihályt, illetőleg Györgyöt.[3] A nemesi levélben említett Lukácsnak volt testvére Erzsébet, kinek a Sarecz-fiúk házassága alkalmával osztály címén egy telket adtak. Valószínű, hogy ez a házasság juttatta vagyonilag kedvezőbb helyzetbe Lőrinc ágát és így tudta Lukács magával emelni az egyházi nemesek sorába testvéreit is.

[1] Domitrovics 1612 febr. 29-iki oklevele így szól: «Consideratis fidelitate fidelibusque obsequiis Lucæ Ferstechych de Samsinowcz, quæ ipse nobis et nostræ prædictæ ecclesiæ a pluribus retroactis annis graviter ac industrie pro locorum ac temporum opportunitate varia munia ac officia nostra publica obeundo impendit et exhibuit de præsentique exhibet.» Keszthelyi levéltár. Memor. 1b. — [2] Kelemen, Institutiones I. 273, 274. Ozorai, Az egyházi nemesek. Magyar Sion. 1886. — [3] Országos levéltár. Neo-regestrata akták. Fasc. 219. No. 40.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics Lukácsék nemesítésük alkalmával 11 hold szántóföldet, 3 hold irtásra való földet és 25 kaszásra való legelőt kaptak Sassinovecen, egy darab szőlőt Vurnovecen, a Parusevina szőlőhegyen és a nemesi levél egyúttal kimondotta, hogy azt a porciót is megtartják, amelyet a Sarecz-fiúk adtak édesanyjuknak. Mindezek fejében a püspökség többi nemesei módjára katonáskodni tartoznak és évenként Szent Mihály napján egy birodalmi tallért fizetnek a zágrábi püspökségnek.[1]

A nemesi oklevélben szereplő Festetics-testvérek közül Máté kevéssel a rangemelés után meghalt és egy 1617. évi oklevél már mint halottról beszél róla.[2] A másik testvér, István a legkésőbben halt meg a testvérek közül, a család sorsa azonban ettől az első rangemeléstől kezdve Lukács ágához volt fűzve.

Festetics Lukács élete végéig a zágrábi püspökség hivatalnoka maradt. 1617-ben a zágrábi püspökség vugroveczi jószágának volt ispánja, 1630-tól kezdve pedig Gradeczé és Dombróé.[3] Ezt az állást 1635-ben még ő viselte,[4] egy 1637 okt. 6-iki oklevél azonban már fiát, István nevezi gradeczi és dombrói ispánnak, ami kétségtelenné teszi, hogy Festetics Lukács halálának ideje e két dátum közé esik.[5]

Életének e kevéssé ismert utolsó szakában a Festetics-család újabb rangemelésben részesült. 1625 nov. 25-én ugyanis II. Ferdinánd magyar király Festetics Lukácsot és fiait, Pált, Istvánt és Pétert, továbbá meghalt testvérének, Máténak gyermekeit, Andrást, Mihályt és Mártont, valamint még élő testvérét, Istvánt felvette a magyar nemesek sorába és nekik címert adományozott.[6] Az erről szóló armálist minden ellentmondás nélkül 1626 márc. 23-án hirdette ki a horvát országgyűlés.[7]

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 1. — [2] U. o Memor. 1c. — [3] Zágrábi érseki levéltár. 6. 462. — [4] U. o. Epistolae 1635 febr. 5. — [5] U. o. Epistolæ. 1637 okt. 6. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. XVI. 196—197. E levélből következik, hogy Festetics Lukács halála nem esett közvetlenül 1637 okt. 6-ika elé. — [6] Keszthelyi levéltár. Memor. 1. Az eredeti címeres levél a horvátországi Festeticsek birtokában van. — [7] Az armális szerint a Festetics-család címerének leírása a következő: «Álló kék mezejű pajzs, melynek alját igen magas szürke szikla foglalja el; a szikla csúcsára királyi korona van helyezve, melyből félig kiemelkedve látható egy jobbra forduló természetes sárga színű, nyitott szájú, vörös nyelvét kiöltő oroszlán, amely jobb lábában görbe kardot, bal lábában pedig lovagi pajzsot tart; a pajzs mindenik sarkában egy-egy fénylő csillag. A pajzsra helyezett nyílt lovagsisak dísze két sasszárny közt az alsó oroszlánhoz mindenben hasonló oroszlán. A sisaktakarók színe: jobbról kék-arany, balról: vörös-ezüst.»

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az 1625-iki nemesi oklevél kieszközlése utolsó jelentős szolgálata volt Festetics Lukácsnak családja előhaladásának irányításában. Tőle legidősebb fia, Pál vette át ezt a szerepet. Pál születésének idejéről nincs adatunk. Legelőször az egyházi nemességet adományozó oklevél említi nevét, de innét életkorát nem tudjuk meghatározni. Valószínű következtetés alapjául csakis halála éve szolgálhat. Mivel atyja, nagybátyja és saját fia is hetvenedik évüknél idősebb korukban haltak meg, fel lehet tételeznünk, hogy ő sem élt túlságosan rövid életet és így az 1580-as éveknél hozzánk közelebb eső időre aligha tehetjük születését.

Festetics Pál még apja életében nagyobb adományt eszközölt ki a királytól maga és testvérei számára. Hű szolgálataiért 1629 márc. 23-án a három Festetics-testvér: Pál, István és Péter a Körösmegyében fekvő Poganczecz, Graberiancz, Rawen, Pakaczin, Laurentochina és Retkow nevű birtokokat kapták II. Ferdinánd magyar királytól,[1] amelyeknek birtokába ugyanazon év jún. 26-án a czázmai káptalan be is iktatta őket.[2] Az újonnan szerzett birtokok révén Magyarország földje felé közeledtek a Festeticsek.

Az 1629-iki birtokszerzés utolsó előttünk ismert szereplése Festetics Pálnak Horvátországban. Öt évvel később, 1634-ben már Magyarországon, Németújvárt találkozunk vele, ahova talán nem is éppen akkor érkezett. Miért hagyta ott Horvátországot, nem tudjuk, csak gyanítjuk. A török háborúk miatt ugyanis «a XVI. században egész horvát és szerb népvándorlás folyt, kivált a dunántúli vidékekre s számos horvát nemes család keresett birtokot és hadi foglalkozást a magyar megyékben».[3] Ezenfelül éppen Festetics Pál Magyarországba való költözésének ideje táján, 1629-ben rettenetes éhinség pusztított Horvátországban, amellyel járó bajok nemcsak a jobbágyságra, hanem a nemesekre nézve is súlyos következményekkel jártak.[4] Könnyen lehet, hogy a nagyszámú és aránylag csekély birtokú Festetics-családra nézve nem maradt következmények nélkül ez a csapás és Pál talán éppen ekkor és talán éppen azért hagyta el Horvátországot, hogy a család ott maradó részének helyzetén könnyítsen.

[1] Országos levéltár. Liber regius. VII. 835. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 1. Az eredeti oklevél a czázmai káptalan levéltárában van meg F. 5. jelzet alatt. — [3] Salamon Ferenc, Az első Zrínyiek. 228. — [4] Keglevics Péter naplója. Magyar Történelmi Tár. XIII. 241.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

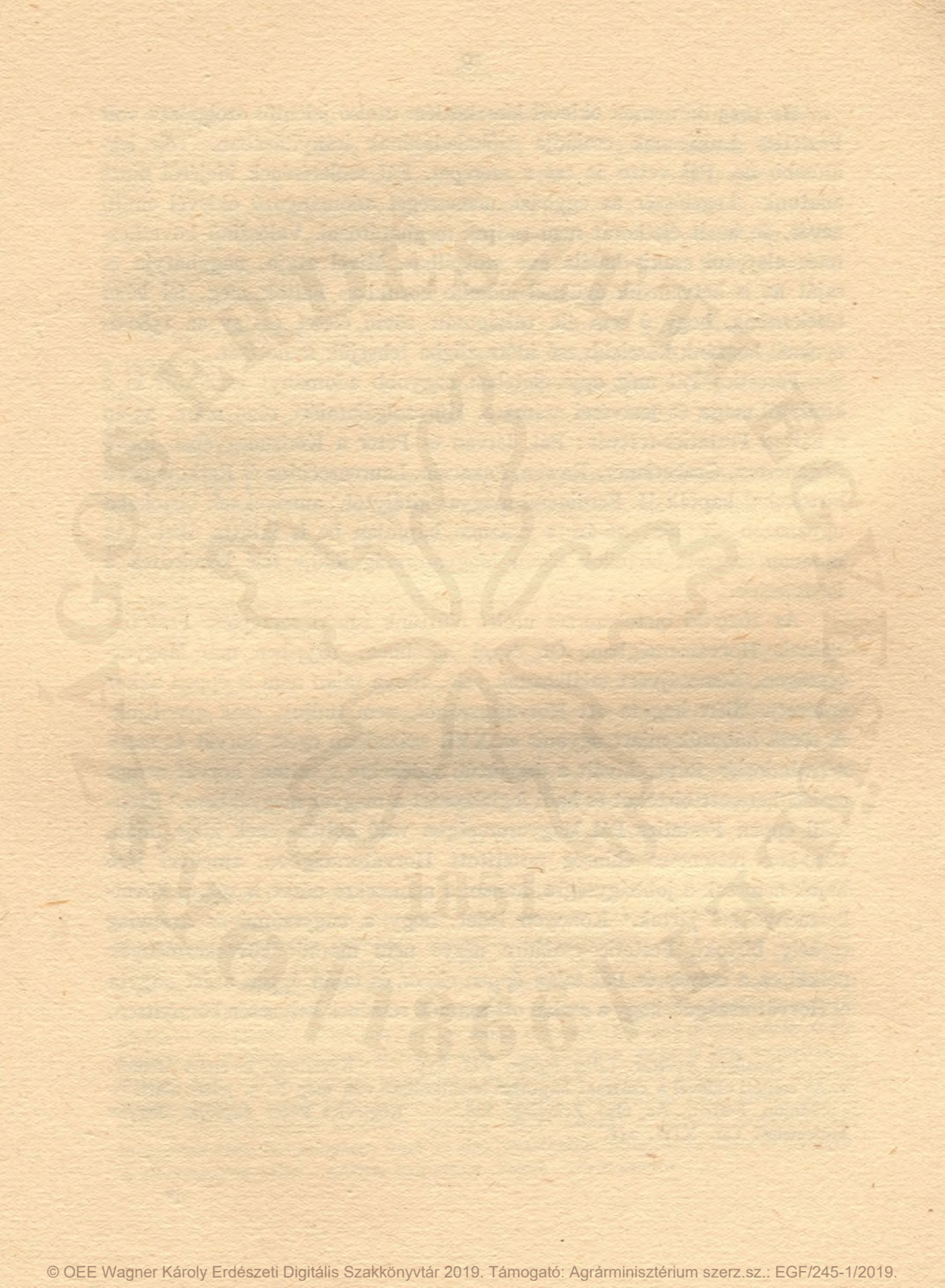

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

AZ ELSŐ FESTETICS MAGYARORSZÁGON

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Semmiféle adatunk nincs arra nézve, mint jutott ismeretségbe Festetics Pál gróf Batthyány Ádám dunántúli főkapitánnyal. Csak annyit tudunk róla, hogy Magyarországba költözve Batthyány Ádám németújvári várának várnagya és ispánja, ezenfelül pedig a gróf íródeákja lett. Azt se tudjuk pontosan, mikor bízta rá Batthyány a németújvári tiszttartóságot, de mivel Festetics Pál az 1634 aug. 17-től 1640 aug. 17-ig eső időre pontosan elszámol tisztéről Batthyánynak, nagyon valószínű, hogy 1634 aug. 17-ike tisztjébe való lépésének kezdete és ezért szólnak számadásai éppen hat kerek esztendőről.

Hat esztendőnél valamivel hosszabb időre terjedő tiszttartói működése igazolta azokat a reményeket, melyeket Batthyány Festetics Pál személyéhez fűzött. Mert igaz ugyan, hogy a németújvári tiszttartónak nem igen lehetett saját feje után járnia, minthogy a földesúr minden évben aprólékosságig menő utasításokat adott neki,[1] de a hat év alatt szerzett tapasztalat következtében oly nagy volt Batthyánynak Festetics iránt való bizodalma, hogy a hozzá benyujtott számadásait csak halála után nézte át és akkor is csak azért, mert özvegye kérte erre.[2] Az is igaz, hogy Festetics Pál mindig a legnagyobb buzgalommal kereste fel leveleivel Batthyányt és még a legjelentéktelenebb dolgokról is tudósította.[3] Írása egyike azon kor legszebb írásainak, nyelvezete pedig bámulatosan tiszta magyar. Ez is alkalmassá tette őt a deák tisztének betöltésére, amely állást a mai korban a titkár elnevezéssel jelölnénk meg. Batthyány több alkalommal is «Festetics Pál deák»-nak nevezi őt és levéltárainkban ma is találunk olyan missilis leveleket, amelyeknek Batthyány Ádám neve van ugyan aláírva, de amelyek Festetics Pál kezeírásai, bizonyságául annak, hogy

[1] A körmendi levéltárban megvannak az 1634, 1635, 1636, 1637 és 1639-re szóló utasítások, ami valószínűvé teszi, hogy az 1638. évi csak azért nincs meg, mert valamikép elveszett. — [2] Keszthelyi levéltár. Major. 9, 10. — [3] A körmendi levéltárban jóval felül van százon Batthyányhoz intézett leveleinek száma.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics Pál tényleg «deák» volt.[1] Sok saját levelének aláírása is eképpen hangzik: «Festetics Pál deák, németújvári udvarbíró».

Noha Festetics Pál nagyon igyekezett, hogy Batthyány ne csak mint deákjával, hanem mint tiszttartójával is meg legyen vele elégedve, utóbbi hivatalának dolgai végzésében sok nehézséggel kellett küzdenie. Első évi elszámolását azért nem tudta idejére a grófnak benyujtani, mert meghalt a felesége.[2] Családi baja azonban csupán abban akadályozta meg, hogy pontos legyen, de feleségének eltemetése után csakhamar elkészítette és benyujtotta az elszámolást. Csak ezután, 1636-ban állapodott meg véglegesen Batthyányval leendő fizetésére nézve, amely 200 forintot tett ki évenként.[3]

Midőn feleségének betegségével és halálával járó gondjai már elmúltak, saját betegsége nehezítette meg hivatalának betöltését. 1638 aug. 29-én írott levelében[4] arra kéri Batthyányt, hogy mentse fel a németújvári tiszttartóság alól, mert már két esztendei számadásával tartozik és azonfelül rossz az egészsége is. Batthyány azonban nem tartotta olyan fontosnak, hogy a számadások idejére elkészüljenek és továbbra is az ő gondjaira bízta Németújvárt. Ez a bizalom annyival inkább is jól esett és értékes volt Festetics Pálnak, mert rosszakarói is bővében kerültek. 1638 máj. 25-én azt írta Batthyánynak, ne haragudjék rá, mert tudta nélkül Szombathelyre ment és ne higyjen azoknak, akik azt mondják, hogy «csak magamnak halászok, Nagyságod dolgait hátrahagyom és azokra semmi gondot nem viselek.»[5]

Batthyány csakugyan nem hitte el az ilyen vádakat és az ellen se emelt kifogást, hogy Festetics Pál egy kis vagyonkát gyüjtsön magának. 1635 nov. 2-án 50 magyar frt-ot adott kölcsön Festetics Pál Szekeres Gáspárnak és feleségének Bicsérdi Ilonának, akik ennek fejében Szombathelyen levő rétüket, a «hegy alatt való alsó rétet» adták neki zálog gyanánt.[6] Ez volt az első birtok, amit Magyarországon szerzett. Nemsokára gyarapodott kis vagyonkája. 1635 dec. 29-én első felesége, Kanczer Borbála az első férje, Szele István után rája maradó «földeket, mindennemű örökségének felét» hagyta rája. Ezek a földek nincsenek közelebbről megjelölve,

[1] Ily levelek vannak a M. N. Múzeumban őrzött több családi levéltárban. — [2] 1636 márc. 11-iki levele a körmendi levéltárban. — [3] Körmendi levéltár. Fasc. II. 17. — [4] U. o. Missilisek. — [5] U. o. Missilisek. — [6] Keszthelyi levéltár. Major. 2.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

de értéküket 400 ezüst tallérra teszi az oklevél, amelynek rendelkezése szerint szintén Festetics Pálra maradnak az ugyanezen földeken levő ökrök, lovak és szekerek is.[1]

Midőn 1636 elején felesége meghalt, arra törekedett Festetics Pál, hogy elhunyt felesége vagyonának másik felét is megszerezze, ami 1636 máj. 27-én meg is történt. E napon ugyanis 200 császári tallérért megvette Bozzay Lászlótól, a Szele-gyermekek gyámjától a Szele-fiúk szombathelyi örökségét, a Gyöngyösi-utcában (mai Erzsébet királyné-utca) levő házat. A ház telke zálogba volt ugyan vetve, de az említett napon kelt egyesség feljogosította Festetics Pált a teleknek a zálogból való kiváltására. Ennek fejében jogot nyert arra, hogy a telket és házat élete végéig bírhassa, viszont halála után a Szele-örökösök visszaválthatták volna a telket.[2]

Ez a ház azonban nem lehetett Festetics Pál nemesi curiája, mert düledező félben volt. Csakhamar hozzájuthatott azonban alkalmas nemesi curiához is. 1637 febr. 24-én kelt levelében Draskovics György győri püspök megvételre ajánlotta neki a vár alatt eső utcában levő házat,[3] amelyhez tartozó puszta éppen Szekeres Gáspár rétjéig ér el, amelyet már úgyis Festetics Pál tartott kezében. Levelében arra szólította fel a püspök Festeticset, hogy menjen el hozzá és egyezzenek meg a házra nézve. Négy nappal később 1637 febr. 25-én meg is történt a vásár. Festetics Pál 250 ezüst tallérért megvette a házat, 60 tallérért a hozzátartozó rétet,[4] Szombathely városa pedig jún. 24-én már át is írta az ingatlanokat az új tulajdonos nevére.[5]

Az új házból most már csak a gazdaasszony hiányzott. Rá sem kellett sokáig várni. 1638 jún. 13-án arról értesítette Festetics Batthyány Ádámot, hogy «jóakaró uraimnak és atyámfiaimnak tetszéséből jegyeztem magamnak örök házastársul az nemzetes Bornemissza Orsik asszonyt, Szkublics Gergelynét.»[6] Két héttel később, jún. 27-én már megtartották az esküvőt is.

Úgy látszik, ez a házasság anyagilag még az előbbinél is kedvezőbb helyzetbe juttatta Festetics Pált, aki kevéssel e házasság megkötése után

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 1. — [2] Vasvári káptalan levéltára. Minuta. — [3] Keszthelyi levéltár. Major. 3. — [4] U. o. Major. 4. — [5] U. o. Major. 5. — [6] Körmendi levéltár. Missilisek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

újabb birtokokat szerzett. 1639. máj. 16-án Kisvépeden Dömötör Gáspártól 100 tallérért 30 hold földet,[1] szept. 3-án Bödön Rumy Györgytől 300 tallérért két jobbágytelket,[2] szept. 6-án Alsósurányon Szép Ferenctől 60 frt-ért 10 holdat,[3] végül 1640 ápr. elején ugyancsak Bödön Zöngör Annától és Orsolyától 250 frt-ért két jobbágytelket vásárolt.[4]

Amennyire ismerjük a dolgokat, Festetics Pál minden vagyon nélkül jött Magyarországba s a család horvátországi vagyonából se kapott semmit, mégis amikor meghalt, 3500 frt-ot érő birtok maradt utána.[5] Az általa szerzett birtokok vetették meg az alapját a Festetics-család nagy vagyonának s a Horvátországot elhagyó Festetics Pálnak az a tulajdonsága, hogy kitűnően tudott vagyont szerezni, értékes örökség gyanánt maradt családjára.

A kötelesség lelkiismeretes teljesítésén és a vagyongyüjtésre való igyekezeten kívül a buzgó vallásosság is kiváló tulajdonsága volt. Az igen jó és buzgó katholikusok sorába tartozott. 1637 ápr. 6-iki levelében ezt írta Batthyány Ádámnak: «Ha Nagyságodnak ellenére nem volna, örömest Nagypénteken Szombathelyre bemennék gyónás kedvéért.»[6] Ugyancsak jó katholikusnak mutatja végrendeletének következő meghagyása is: «Kérem és intem a szerelmes házastársamat, Bornemissza Ursulát, az mint éltemben is intettem és kértem lölkinek üdvösségéért, az minemű tévelygésben vagyon, abbul megtérvén az római anyaszentegyházbéli vallásra lépjen és az én gyermekimet abban nevelje fel, ha kemény büntető ítélését az Istennek Ő szent felségének el akarja kerülni. Minden keresetem után levő acquirált jószágomat hagyom neki és azon gyermekeimnek, melyeknek tutora legyen, de úgy, hogy az pápista hitben nevelje őket». Hasonlókép megírta azt is végrendeletében, hogy «az franciskánus barátoknak, kiknek templomában kívánom testem temetését, hagyok 12 frt-ot, 12 köböl gabonát s az oltárra három pár fehér viaszgyertyát, a dominikánusoknak 6 frt-ot és két pár viaszgyertyát, a vártemplomnak 3 frt-ot és három pár viaszgyertyát.»[7]

Második házasságából egy fia született, akit apja nevére keresztteltek és egy leánya, akinek a nevét azonban nem ismerjük. Alig két

[1] Vasvári káptalan. Index protoc. 68. — [2] U. o. 129. — [3] U. o. 130. — [4] U. o. 40. — [5] Fiának, Pálnak 1699 aug. 12-én kelt végrendelete szerint. Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 2. — [6] Körmendi levéltár. Missilisek. — [7] Vasvári káptalan levéltára.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

évvel második házasságának megkötése után, 1640 nov. 18—30-ika közt halt meg.[1]

Mint gondos és rendszerető ember halála előtt pontosan intézkedett mindarról, amit fontosnak tartott. 1640 nov. 18-án kelt végrendeletében mindenekelőtt arra kérte Batthyányt és Batthyánynét, hogy nézzék át számadásait és azután — teszi hozzá — «az én szegény árva feleségemet és gyermekeimet ne háborgassák.»[2] Összes vagyonának élvezetét feleségére, felesége halála után gyermekeire, azok halála után testvérére, Istvánra hagyta, 110 tallért kitevő készpénzét pedig leányára. István nevű öccsére ezenfelül három rőf gránátposztót és egy darab szőlőföldet is hagyott, amit 64 frt-ért vásárolt. Testvérhúga fiának, aki ekkor mellette volt, 60 frt-ot hagyott, ezenkívül 12 tallért, egy mentét, egy vég abaposztót és egy mente alá való bélést. Anyjára maradt 25 frt készpénze, temetésére pedig a Bornemissza Gáspárnak kölcsön adott 30 frt.[3] Noha úgy rendelkezett, hogy Németújvárott temessék el, eltemetésének a németújvári anyakönyvben semmi nyoma nincsen.

Festetics Pál volt az első a Festetics-család tagjai közül, akit Magyarországon temettek el. Vele sírba szállt az első és egyúttal utolsó magyarországi Festetics, ki még személyesen ismerte horvátországi rokonait és fenn is tartotta velük az atyafiságot. Hasonló nevű fia már semmit sem tudott erről a rokonságról és rá még emléke sem maradt annak, hogy Magyarországon kívül másutt is vannak hozzátartozói.

[1] Testamentuma 1640 nov. 18-án kelt, viszont Batthyány Ádám 1640 nov. 30-iki levelében így ír Festetics Pálról: «Minthogy szegény tiszttartónk meghalt.» — [2] Erre azonban soká kellett várni, mert «Aurora chatarina chrafin zw botian» csak 1642 júl. 20-án küldte el «az nemzetes Ersébett nőasszonynak», Festetics Pál özvegyének Batthyány Ádám 1642 júl. 8-ról kelt nyugtatványát. Keszthelyi levéltár. Major. 9, 10. — [3] Festetics Pál végrendelete megvan a keszthelyi levéltárban Major. 8. alatt, azonfelül a vasvári káptalan levéltárában Testam. fassiók II. 21. j. alatt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

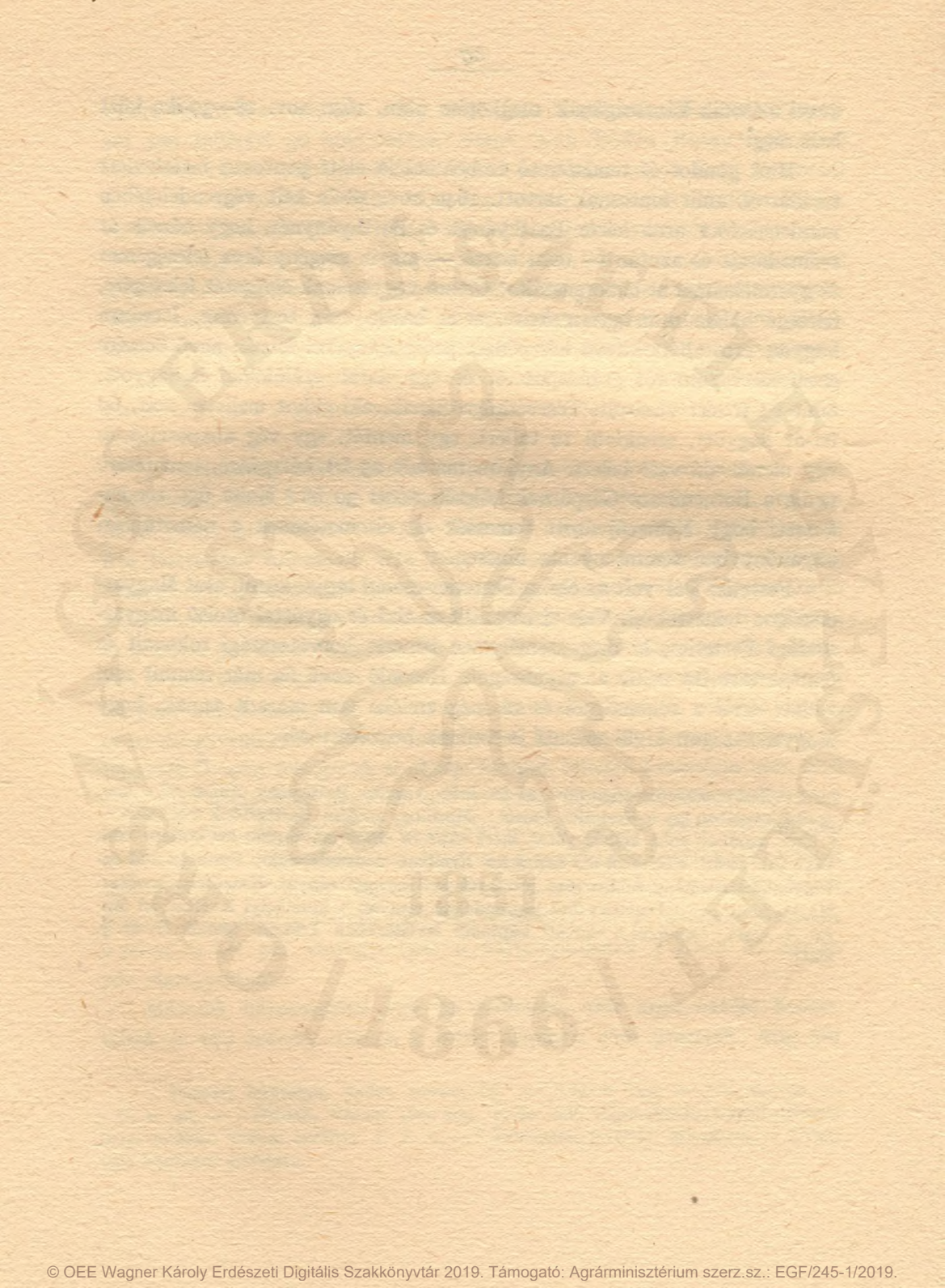

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FESTETICS PÁL

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics Pál németújvári tiszttartó és felesége Bornemissza Orsolya fia, Festetics Pál 1639, vagy 1640 jún. 23-án Szombathelyen született, mégpedig azon a telken fekvő házban, ahol most a vármegyeház áll.[1] Még nem ismerte apját, amikor már árvaságra jutott, minek következménye a horvátországi Festeticsekkel való ismeretség és összeköttetés teljes megszakadása lett. Oly kis gyermek volt apja halálakor, hogy nem ismerhette rokonait és így egészen kiveszett a családból a horvátországi rokonság emlékezete.[2]

Az árván maradt gyermek nevelésének gondjai anyjára nehezedtek, aki második férje halála után újra férjhez ment Ságodi Istvánhoz. Ságodi előbb Batthyány Ádám körmendi várának kapitánya, majd németújvári várának főporkolábja volt[3] s bizonyára nagy szeretettel bánhatott mostohafiával, mert az feljegyezte róla, hogy jó mostohaapja volt.[4]

Bármilyen jó lehetett is hozzá Ságodi, mégsem terjedt ki figyelme

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve szerint «Szombathely városában, Vasvármegyében» azon házban született, «amely most nemes vármegyének számára tartatik». 1695 jún. 23-iki feljegyzése így szól: «Mai napon múlattam el 54. esztendőmet». E szerint 1641 jún. 23-án született volna. Noha 1714 ápr. 24-én kelt végrendelete (Keszthelyi levéltár. Major. 42) 73 évesnek, 1720 febr. 23-án kelt végrendelete pedig (u. o. Major. 51) 79 évesnek mondja, ezek az adatok mégsem dönthetik meg atyja végrendeletét, amely következetesen gyermekeiről beszél és egy szóval sem említi, hogy még lehet gyermeke. — [2] Bizonyára ez okozta, hogy elhagyta az apja által használt címert is. Legelső ismert pecsétje 1667 aug. 23-áról való és ennek ábrázolása a pajzsban jobbfelé néző és jobbjában kardot tartó oroszlán, sisakdísze pedig ugyanaz az oroszlán kinövő alakban (M. N. Múzeum. Törzsanyag). 1683-tól kezdve a pajzsban már két szembenéző oroszlán van, mint a mostani címerben, de az oroszlánok nem állanak koronán (Körmendi levéltár). 1684-től kezdve a sisakdísz balra néző daru lesz (Keszthelyi levéltár. Misc. 855). 1697-től kezdve a két oroszlán koronán áll, a daru viszont jobbra néz (U. o. Simig. 224). — [3] 1655—59 Körmenden volt. Keszthelyi levéltár. Misc. neoreg. 105. 1663-ban «németújvári főporkoláb». U. o. 267. — [4] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál Dunán innen való vicekapitány jedzőkönyve. 1664. 28. Sept. halt meg Bödön Ságodi István uram, ki nékem jó mostoha apám volt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mindarra, amit akkoriban ismernie kellett egy olyan embernek, aki előre akart haladni. Festetics Pál németújvári tiszttartó még nem tudott latinul,[1] de fia már előbb szeretett volna lépni atyjánál, azért szeretett volna ismerni a magyaron kívül más nyelvet is. Ő maga mondja el jegyzőkönyvének elején, hogy latinul szeretné megírni feljegyzéseit, de nem teheti meg, mert nem tud e nyelven eleget. És ehhez a vallomásához még a következőt teszi hozzá: «Más nyelven is, az egy magyar nyelven kívül nem tudok, ki is nem csekély káromra és előmenetelemnek hátramaradásával vagyon.»

A fiatal Festetics Pál nem Szombathelyen növekedett fel. A szombathelyi ház romlani kezdett, kevés jövedelmet is hozott, amiért anyja és mostohaatyja 1651 jan. 12-én 1050 magyar frt-ért eladták Vasvármegyének.[2] Azután alighanem Körmendre, innét pedig Németújvárra vitte mostohaatyja, ahova őt hivatala kötötte.

1664 elején meghalt anyja,[3] ugyanazon év őszén pedig mostohaapja is.[4] Ekkor Festetics Pál atyjától örökölt jószágára, Bödre ment lakni és ott 1665 febr. 16-án házasságra lépett Toldy Annával.[5] A Toldy-család ez időben a katonai pályán tűnt ki. Festeticsné öccse, Toldy Márton 1639-től kezdve Pápa várának volt kapitánya[6] és 1676-ban bekövetkezett haláláig viselte ezt a tisztséget. Toldy Anna iskári Horváth Jánosnak volt özvegye,[7] de első férjéről éppoly keveset tudunk, mint róla magáról. Festetics Pál is csak annyit jegyzett fel róla, hogy nem volt katholikus és hogy 19 évig éltek együtt boldog házasságban.[8]

Nősülése után nem sokáig lakott Festetics Pál bödi curiájában. Kevéssel utóbb 1500 frt-ért eladta gróf Draskovics Miklósnak az anyjáról rá maradt birtokát és 800 frt-ért házat vett Pápán.[9] 1665 nov. 16-án itt született első gyermeke, Pál, majd 1667 febr. 12-én Mária nevű leánya.

[1] Ránk maradt levelei mind magyarul vannak írva. — [2] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 329. — [3] 1664 márc. 5-én kelt okirat halottnak mondja. Országos levéltár. Conc. exped. 1767 júl. 53. — [4] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [5] U. o. «1665. esztendőben, február havának 16. napján első feleségemmel, Toldy Annával volt tisztességes lakodalmam Bödön.» — [6] Országos levéltár. Neo-regestrata akták. 1844. — 1. §. 30—31. M. N. Múzeum. Magyary-Kossa-levéltár. C. 4. Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 333/2. — [7] «Özvegységben vettem feleségemet el, kinek kis leánykája lévén, megholt; az mi jószágocska utána birattatott, Horváth Miklós uramat illetvén, visszafoglalta.» Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 333/2. — [8] Festetics Pál jegyzőkönyve és 1699 aug. 12-iki végrendelete. U. o. Tolnai levéltár. I. A. 2. — [9] U. o. Castriferrei. 333/2.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Innét állapíthatjuk meg, hogy 1665-től kezdve Pápa lett állandó lakóhelye, talán azért, mert ott élt Toldy Márton és az egyengette sógorának az utat a katonai szolgálatra.

Mindjárt Pápára való költözése után, még 1665-ben katonai pályára lépett[1] és pedig Batthyány Kristóf dunántúli főkapitány szolgálatába. Szokássá vált hazánkban a Habsburgok uralma alatt, hogy a török határszélen állandó katonaságot tartottak, mégpedig a kincstár megterhelésének elkerülése végett olyan módon, hogy az uralkodó által kinevezett parancsnok az e célra kijelölt földbirtokok jövedelméből maga szervezett sereget. Ezt a sereget nem osztották be a császári királyi hadseregbe, sőt esetleg annak tisztjeit sem, háború idején azonban az ilyen katonaságot éppúgy alkalmazták, mint a rendes hadsereget.[2]

1675-től kezdve ismerjük Festeticsnek a katonaságnál viselt rangját, ez évben ugyanis «Batthyányi Kristóf generális urunk őnagysága egyik mezei hadnagyának»[3] nevezi magát. Ez a hivatal akkoriban nagyon komoly feladatot rótt viselőjére, mert a béke dacára állandó volt a harc a törökkel. Az ilyen összecsapások egyikét naplójában is megörökítette számunkra. 1676 aug. 23-án Érsekújvár alatt ütköztek meg a pápai csapatok a törökkel és ekkor esett el sógora, Toldy Márton, kinek levágott fejét a török vitte zsákmányul.[4]

A Batthyány seregében való tiszti állás elvállalásával most már a Festetics-család második tagja lépett egy egész életre szóló összeköttetésre a Batthyány-családdal. Ugyanekkor elszakadt az apja által szerzett családi birtokkal való kapcsolata is, mert 1675 dec. 3-án 3300 frt-ért eladta Szkublics Sándornak apai örökségét, a bödi udvarházat.[5] A pénzre két okból is volt szüksége: először, hogy apja példájára birtokot véve és eladva nyereséggel forgathassa pénzét, másodszor, hogy török rabokat vásárolhasson, minthogy a török rabokkal való kereskedés ez időben az igen jó jövedelmet hajtó foglalkozások közé tartozott.

Mivel katonatiszti állást viselt, nem volt nehéz török rabokhoz jutnia. 1667 júl. 20-án találunk legelőször jegyzőkönyvében ilyen bejegyzést:

[1] 1698-ban 33 évi katonai szolgálatára hivatkozik. A közös pénzügyminisztérium levéltára. 1698 máj. 6. Kamarai akták. 1667 aug. 23-án már szerepel Batthyány tisztjei sorában. M. N. Múzeum. Törzsanyag. — [2] Wrede, Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. V. 191, 192. — [3] Keszthelyi levéltár. Miscellanea. 43. — [4] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [5] Vasvári káptalan. Index protoc. 58.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

«Küldött fehérvári Imre basa Szabó nevű török rabomnak sarcában 396 kősót. Ezen sóban adtam Francsics Ádám uramnak 50-et kanizsai rab árában».[1] Hogy a török rabokkal való kereskedése később mily nagy méretet öltött, azt a következő, 1680 máj. 6-ról kelt leltár mutatja.

«Rabjaim, kik vannak, min vettem és mi sarcuk és kikkel bírom, annak felírása így következik.

Első simontornyai Radosi rácot vettem fl. 90. Sarca 150 kősó, két selyem öv. Fejérvári tatár Ali váltotta ki.

Második rácot vettem 36 fl. Sarca 150 só.

Harmadik török, vettem 27 fl. Sarca 40 só, 4 dupla paplan.

Negyedik érdi Muczin, 475 kősóért vettem Bezerédi István urammal együtt. Sarca 800 tallér. Eladtuk 600-ért.

Ötödik és hatodik két esztergomi coban (?) rác. Acsádi Pállal és Somogyi Miklóssal együtt 120 frt-ért vettük. Sarca 450 kősó. Adott 400 kősót.

Hetedik, nyolcadik és kilencedik Veszprémben van. A kalocsai érsektől vettük Szombathelyen 600 frt-ért. Ezeknek sarcát nem tudom.

Tizedik és tizenegyedik itt van a várban, két budai, kiket az elmult télen vettünk 500—500 frt-ért. Hatan vagyunk hozzá: a gróf (Batthyány), Bezerédi István, Thuri Farkas, Somogyi Miklós, Acsádi Pál és én. Sarcuk 5,000 tallér.

A tizenkettedik egy aga itt a várban, vettük heten fl. 600. Úgymint: a gróf, Bezerédi István, Thuri Farkas, Somogyi Miklós, Acsádi Pál, a tatár vajda és én. Sarca 2000 tallér, két úrnak való ló, 400 tallért érő portéka. Megszabadulván adott 1500 tallért.

Tizenharmadik a váli csausz. Somogyi Miklóssal, Szegedi Bálinttal, Vásárhelyi Istvánnal együtt vettük 200 fl. Sarca 400 tallér és 100 tallért érő portéka.

Tizennegyedik váli Husszain török. Vettem magam fl. 90. Sarca 400 kősó és négy scarlátszőnyeg.

Tizenötödik váli Avdi cigánysipos. Vettem fl. 90. Sarca 200 kősó és két vég patyolat.

Tizenhatodik váli Nézer cigánysipos. Vettem fl. 50. Sarca egy úrnak való ló, vagy ha nem szeretném a lovat, 200 tallér. Ezt adtam Komáromi István uramnak Győrbe ajándéknak.

[1] Egy kősó ára egy tallér volt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Tizenhetedik váli Ibrahim. Vettem szegény Szily János számára, fl. 106, ki is ígért 400 tallért, ha Szilyt nem szabadíthatnák ki. Ezen rabon Szily Jánost szabadítottam ki.

Tizennyolcadik fejérvári Memhet. Ezt vettem főgenerális Batthyányi Kristóf uram őnagysága számára és magamért fl. 200, melynek százát őnagysága tette le. Ezen rabot Rohoncra küldöm. Ezen rabnak még sarca nincs. Eladtuk Győrben fl. 400.

Tizenkilencedik fejérvári rác. Vettem fl. 175. Sarca még nincs.

Huszadik palotai Husszain. Kovács György vette meg a kótyavetyén, fl. 250, tőle vettem meg. Sarca még nincs.»[1]

Amint innen látni, nem kevesebb, mint 20 török rabja volt egyszerre raktáron és nem kevésbbé előkelő szállítóval dicsekedhetett, mint a kalocsai érsekkel s nem kevésbbé előkelő üzlettárssal, mint Magyarország dunántúli részeinek főkapitányával. A török rabokkal való kereskedés e jegyzék szerint nem is járt jelentékeny haszon nélkül, mert a rabokat kétszeres árért is könnyen el lehetett adni.

De a török rabokkal való kereskedés csak egyik ága volt Festetics Pál gazdálkodásának. Ami kevés pénzt az atyai örökség eladásából szerzett, azt kölcsönök adásával és új birtokok vásárlásával szintén gyarapította. Ez annál nagyobb ügyességére mutat, mert gazdag embernek egyáltalán nem lehetett mondani. Ő maga jegyezte fel egyik írásában gyermekeinek, milyen volt anyagi helyzete Toldy Annával való házassága után. Szóról-szóra a következőket írja: «Értékemen felül nyujtóztam s titeket is értékemen felül tartottalak, ruháztalak. Sokszor volt, hamar költ, lett, ismét költ, sokszor fogyatkozást szenvedtünk.»[2]

De ha lassan is, mégis csak gyarapodott a Festetics-vagyon. 1664 ápr. 23-án ugyan eladta 55 frt-ért 5 és fél holdat kitevő alsósurányi birtokát, de az eladásról szóló okmányba mindjárt bele is írta, hogy «ezt más birtokok vétele miatt» teszi.[3] Csakugyan így is történt. 1665 júl. 7-én megszerezte a Ságodiak vagyonát, amelyek Mákfán, Szecsődön és Tarodfán feküdtek. Az itt élő jobbágyokért 250 frt-ot fizetett.[4] 1667 szept. 26-án Köveskúton vett meg 100 tallérért egy fél jobbágytelket, Acsádon pedig

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [2] 1696-iki végrendelete. Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 333/2. — [3] Vasvári káptalan. Index protoc. 40. — [4] Keszthelyi levéltár. Major. 13.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

egy egész telket 92 tallérért.[1] E mellett volt készpénze is. 1667 máj. 25-én Perneszy János vett tőle kölcsön 850 magyar frt-ot, melynek fejében a péceli határban lévő alsó malom felének jövedelmét adta neki zálogul.[2]

Hogy kedvező alkalmakat megragadva földet vehessen, bizony el kellett adnia egyet-mást régebbi szerzeményeiből. 1672 nov. 7-én Patakon és Abdalócon fekvő javait adja el 1000 frt-ért Széchenyi György kalocsai érseknek,[3] 1675 febr. 27-én pedig az 1667-ben vett acsádi telkét vetette áruba 100 frt-ért.[4] 1675 dec. 3-án a bödi udvarház is hasonló sorsra jutott s 3300 frt-ért Szkublics Sándor birtokába került. Az eladásról szóló oklevélben azt mondja Festetics Pál, hogy ezt is «jobb helyen vett birtokok miatt» adja el. A sok eladásra csakugyan vásárlások következtek. 1676 márc. 16-án özvegy Józsa Istvánnétól vásárolta meg a pápai felső majorban lévő Márok-malom egyharmad részét 300 magyar frt-ért,[5] míg máj. 20-án Márok Katától pápai malmának egyhatod részét 80 frt-ért,[6] végül okt. 15-én Márok Gergely malmának egyhatod részét 60 frt-ért.[7] 1680 jún. 6-án és 1682 aug. 30-án pedig a Bottka-testvérektől vette meg 1630 frt-ért széplaki birtokukat.[8]

Ezenkívül ugyanez időben kölcsönbe is ad pénzt és ily módon szerez jogot a zálogba vetett birtokokra. 1675 szept. 13-án Kondorosi Tamás szigeti apát vesz kölcsön tőle 100 tallért, minek fejében leköti széplaki birtokát.[9] 1678 márc. 5-én kap tőle 200 magyar frt kölcsönt Koppány Ilona, aki ennek fejében pápai majorját, gyümölcsösét és füves kertjét adja zálogba.[10]

Ez idő alatt jutott legelőször politikai szerepléshez is. Thököly Imre felkelése sikereinek hatása alatt I. Lipót király 1681 ápr. 28-ára Sopronba országgyűlést hívott össze s erre Veszprémmegye Horváth Miklós alispánt és Festetics Pált választotta követeiül.[11] A soproni országgyűlésen való szerepléséről kevés adat maradt ránk s az 1681-i országgyűlés naplója csak egyetlen nyilvános szereplését örökítette meg számunkra. Miután az országgyűlés jún. 13-án gróf Esterházy Pált nádorrá választotta, az

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 7. — [2] Vasvári káptalan. Index protoc. 81, 83. — [3] U. o. Minuta. 2. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. II. T. 7. — [5] Pápai gr. Esterházy-levéltár. XX. 220. — [6] Keszthelyi levéltár. Com. Vesprim. 33. — [7] U. o. — [8] U. o. Tolnai levéltár. II. G. 30. — [9] U. o. Castriferrei. 339. — [10] Pápai gr. Esterházy-levéltár. XX. 219. — [11] Keszthelyi hercegi könyvtár. Az 1681-i országgyűlés naplója.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alsó tábla az új nádor üdvözlésére kiküldött bizottságba beválasztotta Festetics Pált is.[1]

Nem sokkal később előbbre lépett katonai rangjában is és 1682 ápr. 13-án mezei főhadnagyává nevezte ki gróf Batthyány Kristóf dunántúli főkapitány. Úgy egyeztek meg ekkor, hogy 100 frt készpénzfizetést kap, azonfelül ruhára való öt rőf selyemposztót, két stertinyák (?) bort, húsz köböl zabot; ha útra kelnek, útiköltség jár neki, ha táborba szállnak, hópénzt kap. Mindennek fejében azonban azt várja tőle Batthyány, «hogy tisztebéli kötelességében jó dexteritással ökegyelme eljárjon».[2]

Kevéssel ezután olyan idők kezdődtek, hogy az új mezei főhadnagynak bőven akadt dolga. Thököly Imre és pártja nem elégedett meg a soproni országgyűlésen hozott határozatokkal és folytatta a háborút Lipót magyar király ellen. Sikerei következtében melléje állott a török is és maga a nagyvezér kelt útra, hogy Bécset elfoglalja. Noha e hadjárat sorsa nem Magyarországon dőlt el, a török seregnek Magyarországon való átvonulása jelentékeny kárt okozott Festetics Pálnak, mert a Bécs ostromára menő török had a pápai malmokat és majorokat kirabolta és teljesen elpusztította. Festetics Pál naplója így írja le vagyona romlását: «1684 ápr. 25-én kezdtem újra építeni az majort, ahol csak egy karószál sem maradott épen, mind puszta volt».

1683 szept. 12-én a török Bécs alatt vereséget szenvedett. Ennek a győzelemnek hatása alatt XI. Ince pápa rávette Lipótot a török háború folytatására. Ebben a háborúban jelentékeny szerep jutott Festetics Pálnak is. A török ellen való harcra készülő gróf Batthyány Ádám, «Magyarország Dunán innen eső részeinek és Kanizsa ellen vetett végvárainak főgenerálisa», 1685 júl. 7-én a következő nyilt parancsot adta ki: «Adjuk tudtára mindenkinek, az kiknek illik, hogy valakiknek kedvek legyen, akár lovas, akár gyalogrendben levő legyen, hogy kedves hazámnak szolgáljon, magát jelentse meg Festetics Pál főhadnagy uramnál».[3]

1686-ban Buda alá rendelték Batthyány Ádám csapatát, hogy a vár ostromában részt vegyen és a bajor választófejedelem hadtestéhez osztották be. Batthyány katonái között ott találjuk Festetics Pált is,

[1] Az egyik napló tévesen protestánsnak mondja Festetics Pált. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 9. — [3] U. o. Misc. neoreg. 155.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

aki ekkor kapitányi rangot viselt[1] Batthyány huszárezredében, amely rangnak viselése a dunántúli alkapitánysággal járt együtt. Ekkor már 300 frt-ot és 12 rőf selyemposztót ígért neki a gróf fizetésül, de csak arra az esetre, ha fizetnek a katonáknak.[2]

Noha ebben az úgynevezett felszabadító háborúban való további szereplésének egyes részleteit nem ismerjük eléggé, biztosan tudjuk, hogy továbbra is résztvett a török ellen való harcokban és ott volt Kanizsa ostrománál, mikor Batthyány Ádám és Zichy István 1690 tavaszán a várat a töröktől visszafoglalták.[3] Úgy látszik, ekkor szerzett érdemeiért kapta az alezredesi rangot, melyet egy 1692-ből való okiraton találunk először.[4]

A harcok izgalmai alatt családi életében is jelentékeny változás történt. 1684 okt. 31-én meghalt első felesége, Toldy Anna.[5] Vele való házasságából hat gyermek származott. Két fiú: Pál, aki 1665 nov. 16-án Pápán született és Ferenc, aki ugyanott 1676 szept. 27-én látta meg a napvilágot, és négy lány: Mária (szül. Pápán, 1667 febr. 12.), Julia (szül. ugyanott, 1668 júl. 31.), Krisztina (szül. Bödön, 1671 ápr. 12.) és Juliánna (szül. Váton, 1673 szept. 3.).[6]

Több mint két évi özvegység után 1687 febr. 2-án másodszor nősült Festetics Pál. Ez alkalommal ismét özvegy asszonyt vett feleségül, Fitter Erzsébetet,[7] ákosházi Sárkány István keszthelyi kapitány[8] özvegyét. Fitter Erzsébetet nem első felesége halála után ismerte meg Festetics Pál, hanem Sárkány István már előbb is jó ismerőse volt, sőt valamikor talán még valami jó szolgálatot is tehetett neki. Legalább is erre mutat Sárkánynak 1681 jan. 27-én kelt végrendelete, amelyben «Festetics Pál öcsémuramnak egy pallos forma széles kardot» hagyományozott.[9] Mivel Fittert 1670-ben már Sárkány feleségének említik,[10] fel kell tételeznünk,

[1] Veje, Komáromi István 1686. aug. 23-án így címezi hozzája intézett levelét: «Festetics Pál uramnak adassék gróf Batthyányi Ádám uram őnagysága Buda alatt lévő táborában». Körmendi levéltár. Missilisek. Károlyi Árpád, Budavár visszafoglalása. 174. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 12. — [3] Bizonyára ez adott okot arra a családi hagyományban később előforduló elbeszélésre, hogy Festetics Pál Kanizsa ostrománál elesett. — [4] Keszthelyi levéltár. Misc. neoreg. 110. — [5] Festetics Pál felesége haláláról megemlékezve, mindössze ezt írja róla jegyzőkönyvében: «Kit az én édes teremtő Istenem örök üdvösséggel ajándékozzon meg.» — [6] E dátumokat maga Festetics Pál jegyezte fel jegyzőkönyvében. — [7] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [8] Országos levéltár. Neo-regestrata akták. Fasc. 937. No 71. — [9] Keszthelyi levéltár. Comitatus Sopron. 301. — [10] Országos levéltár. Neo-regestrata akták. Fasc. 937. No. 71.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy még 1650 előtt született, így tehát nem sokkal lehetett fiatalabb második uránál.

Ez a házasság nagy mértékben segítette elő Festetics Pál pályafutásának emelkedését. Mindenekelőtt előkelő emberekkel jutott rokonságba, mert felesége édesanyja, Bucsányi Zsuzsánna első férjének, Fitter Jánosnak halála után Esterházy Imréhez ment feleségül.[1] Még többet jelentett a jövendőre nézve Fitter előnyös anyagi helyzete. Maga Festetics Pál egyik testamentumában ezt írja feleségéről gyermekeinek: «Utána feles szép pénz jött kezemhez, Dunántúl való jószágának ára más jószáginak jövedelmén kívül; hasznát is kell adnom idővel, tudom s el is hiszem».[2]

Festetics Pál és Fitter Erzsébet esküvőjén előkelő urak vittek szerepet, köztük Festetics Pál kérője és násznagya, gróf Draskovics Miklós országbíró. A nagy urakkal való összeköttetés az esküvő után is megmaradt és a következő évben született leányának, Erzsébetnek gróf Batthyány Ferenc és felesége, továbbá gróf Esterházy Ferencné, gróf Thököly Kata, 1689 aug. 3-án született László nevű fiának pedig gróf Batthyány Ádám, gróf Széchenyi Pál és özvegy gróf Draskovics Miklósné, gróf Csáky Krisztina voltak keresztszülői.[3]

Második házassága alatt vetette meg Festetics Pál családja gazdagságának igazi alapját. Ő maga így beszéli el vagyonának eredetét: «Buda, Pétervár, Kanizsa, Eszék és más feles városok megvétele, török rabok, kik kezem alatt voltak, abban az időben nagyon emeltek és segítettek, akik után alkalmas értéket csakhamar juttatott kezemhez Isten ő szent felsége; azokat és azelőtt való értékecskémet is összebocsátván feleségem értékecskéivel, azokat fordítottuk hol együtt, hol másutt való jószágok vásárlására».[4]

Egybekelésük után nagyarányú vásárláshoz kezdettek Festetics Pál és felesége. A mai Celldömölktől nem messze eső Ságon Fitternek már előbb is voltak birtokai. Még özvegységében, 1685-ben vette ott zálogba özv. Sági Mihályné és Czompó Istvánné nemesi curiáját, melyek egyaránt az ő nemesi curiájával voltak szomszédosok.[5] 1686-ban ezenfelül még

[1] Országos levéltár. Neo-regestrata akták. Fasc. 937. No. 71. — [2] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 333/2. — [3] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [4] U. o. Festetics Pál 1714. és 1720-iki végrendeletei. — [5] U. o. Ság. 328. Ezt a curiát Ságiné azért adja zálogba, «mert már 2 esztendőtől fogva a súlyos német quártélyozás rajtunk lenne és az kenyérnek és gabonának szükség és drágasága miatt.»

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

egy puszta curiát vásárolt meg ugyanott.[1] Férjhezmenetele után még többet vásárolt Ságon. 1688 ápr. 30-án Hetyei István adta zálogba Festeticséknek Ságon levő 13 hold földjét 53 frt 40 kr-ért,[2] majd 1688 aug. 25-én egyéb sági birtokait 400 frt-ért,[3] 1692-ben pedig udvarházát 487 frt-ért.[4] Valamivel előbb, 1691 máj. 10-én egy másik szomszédjuk zálogosította el Festeticséknek 600 frt-ért udvarházát és hozzátartozó pusztáját.[5] Így történt, hogy Fitter Erzsébettel való házassága óta Ság lett egyik fő tartozkodási helye Festetics Pálnak.

Ságtól nem messze vásárolták másik családi curiájukat. 1689 jún. 28-án a Dömölki-család tagjai, minthogy «szegény Dömölki András atyjukfia török fogságba esett és sok adóssága maradt, kikért untalan fosztogattatnak», 1800 frt-ért eladták Festeticséknek a dömölki kastélyt és két egytelkes jobbágyukat.[6] Festetics Pál új kastélyt építtetett Dömölkön, I. Lipót magyar király pedig 1689 dec. 29-én Dömölk városában érvényes pallosjogot (ius gladii) adományozott neki. Ságon kívül Dömölk volt ekkoriban szinte állandó tartozkodási helye a Festetics-családnak.

Ság és Dömölk Vasmegyében fekszenek, mint Festetics Pálnak eddig vásárolt többi birtokai is. 1692-ben azonban már Zalamegye is színhelyévé válik birtokvásárlásainak. 1692 aug. 10-én özv. Sibrik Zsigmondné, Káldi Zsuzsanna 800 frt-ért a következő birtokokat adja neki zálogba : a kemendi puszta várban levő birtokrészét, istvándi szőlőjét, egy malomhelyet a Zalán, öt kaszásra való rétet és 20½ hold földet Kispálfalván, két-két házhelyet Istvándon, Katafán, Olláron, négy házhelyet Henyén és az őt megillető birtokrészeket Oloszkán, Gersén, Kalocsán, Herbafán és Petenden. A sok birtokért azért kellett olyan keveset fizetni, mert az eladó maga kijelentette, hogy «épségben való jobbágyot egyet sem ad, mivel az elmúlt háborúban teljességgel pusztulásra jutottak».[7]

Mikor eltelt házasságuk hat esztendeje, Festetics Pál és felesége összeszámolták, mit szereztek ez alatt az idő alatt. Úgy találták, hogy Vas-, Sopron- és Zalamegyében összesen 25,872 frt áru jószágot vettek, melynek értékéből 8473 frt Festetics Pált illeti, 5500 frt pedig a feleségét. Munkájuk fáradságának haszna tehát e hat év alatt 11,899 frt-ot

[1] Keszthelyi levéltár. Ság. 340. — [2] U. o. Ság. 347. — [3] U. o. Ság. 350. — [4] U. o. Ság. 365. — [5] U. o. Ság. 357. — [6] U. o. Castriferrei. 344a. — [7] U. o. Zalad. 620.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tett ki,[1] vagyis majdnem megkétszereződött a vásárlásokba fektetett pénzük.

Festeticsnének azonban nemcsak az volt a szerepe, hogy a maga vagyonának pénzzé tételével lehetségessé tette férjének nagyobb arányú birtokvásárlását, hanem hűségesen megosztotta urával a vásárlásokkal járó munkát is. Ha olyankor vették hírét annak, hogy valahol jó föld van eladó, amikor Festetics Pál nem ért rá oda elmenni, vagy pedig Festeticsné ismerősebb volt azon a vidéken, ő maga ment el az illető birtokot megnézni és megvásárolni. Így történt ez a beckói jószágok vásárlásakor.

Midőn gróf Orehóczi István zálogba akarta adni beckói jószágát, Festetics Pál feleségét küldte el, hogy «nézze meg és puhatolja ki ezen jószágok jövedelmeit». Festeticsné el is ment Beckóra, majd értesítette a grófot, hogy az ottani nép szegénysége miatt nem meri zálogba venni a beckói jószágokat, míg előbb az urával nem beszélt róla.[2] Úgy látszik azonban, hogy a kedvezőtlen benyomásra mutató levél csak arra szolgált, hogy minél nagyobb engedékenységre birják a grófot, mert Festeticsék 1695 márc. 4-én 9710 frt-ért 12 évi időtartamra mégis zálogba vették a beckói javakat.

A férjét minden munkájában hűségesen támogató szerepéről később sem mondott le Festeticsné. Három évvel halála előtt, 1707 márc. 6-án ily kezdetű oklevelet adott ki: «Én, Fitter Erzsébet tekintetes, nemzetes és vitézlő Festetics Pál uram ő kegyelme házastársa, uram őkegyelme akaratából mentem és tettem ily alkut tisztelendő vasvári dominikánus vicarius Fábián István uramnál».[3] Sőt alig valamivel halála előtt (1710 márc. 25-én) egy adminisztratív ügyben sajátkezű levelével fordult Sibrik Ferenc vasmegyei főszolgabíróhoz.[4]

Természetes dolog, hogy a két ügyes vagyonszerzőnek egyesített ereje jelentékenyen megnövelte vagyonukat. A pénz sohase fogyott el Festeticséknél és az akkor folyó nagy török háború nehéz és gondteljes évei idején nemcsak birtokvételre került pénzük, hanem kölcsönök adására is. 1694 máj. 6-án Oszkón 200 frt-ért vesznek hat jobbágyot,[5] máj. 11-én Esterházy Dánieltől 200 frt-ért megvásárolják Gyürüst,[6] szept. 17-én

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 16. — [2] U. o. Acta Korlátköviana. 304. — [3] U. o. Castriferrei. 387. — [4] M. N. Múzeum. Sibrik-levéltár. — [5] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 353. — [6] U. o. Zalad. 635.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

5500 frt-ért zálogba veszik Horváth Zsigmond és felesége, Fitter Katalin vágújhelyi részbirtokát és a temetvényi uradalomból őt illető jószágokat.[1] E mellett ugyanezen évben építtetik fel új kastélyukat Felsőmesteriben, amelyre az anyag behordásán kívül 6000 frt-ot költenek.[2] A következő évben, 1695 márc. 4-én, 9710 frt-ért veszik zálogba a beckói jószágot.[3] Noha sok pénzre volt szükségük, még kölcsönt is tudtak adni s 1693 dec. 8-án 6%-os kamatra 1000 frt kölcsönt vett fel Falussy Miklós «Festetics Pál kapitány úrtól és házastársától».[4]

Mivel ily sokféle célra kellett pénzt előteremteniök, természetesnek kell találnunk, hogy néha nekik is kellett pénzért máshoz fordulniok. 1693 aug. 12-én zálogba vetették dömölki jószágukat. Erre a birtokukra gróf Zichy Pálné, Károlyi Katalin 2300 frt kölcsönt adott, amelyet 1694 ápr. 24-től számítandó két év alatt kellett visszafizetniök.[5] Az is érthető előttünk, hogy a szükséges pénz előteremtése miatt időnként szünetet is kellett tartaniok a birtokvásárlásban.

1697-ben és 1698-ban szerezték meg Festeticsné első férje családjának, a Sárkányoknak vagyonát, amelynek egy részét, Sárkány Mihály kaposvári birtokait még 1694 ápr. 3-án[6] Festetics Pálnak adományozta gróf Esterházy Pál nádor. A Sárkány-vagyonra nézve felsőbüki Nagy István országbírói itélőmester előtt 1697 máj. 23-án a következőképpen egyeztek meg Festeticsék Sárkány István lányaival. Minden arany és ezüst, ami apjuk után maradt, a lányoké, t. i. Sárkány Magdolnáé, aki Sigray József felesége és Sárkány Krisztináé, aki Geréczy Ádám felesége.[7] Azonfelül a lányokat illetik meg a Sárkány-családnak soproni, kemendi és somogyi összes jószágai, még ha olyan birtok van is köztük, amelyet Fitter maga szerzett. Viszont a Sárkány-lányok nagy- és kissági, káli és nemesladonyi jószágukat Festetics Pálnak és feleségének adják, de ezeket a birtokokat Festeticsék halála után 4000 frt-ért joguk van kiváltani. Festeticsék kötelesek a sági udvarházat jó karban tartani; ha az elpusztulna, újat építhetnek és ennek költségeit a Sárkány-lányok kötelesek megfizetni, ha a birtok rájuk száll. Az egyesség-levélben a Sárkány-lányok kijelentik, hogy nekik Festeticsékkel szemben semmi követelésük nincsen.[8]

[1] Keszthelyi levéltár. Acta Butsaiana. 301. — [2] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [3] U. o. Acta Korlátköviana. 307. — [4] U. o. Cassalia F. 1. — [5] U. o. Castriferrei. 352a. — [6] U. o. Major. 17. Simig. 202a. — [7] U. o. Major. 22. — [8] U. o. Zalad. 690.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az egyesség alapján a Sárkány-lányoknak jutó birtokok csakhamar szintén Festeticsék kezébe kerültek. Geréczy Ádám ugyanis kilenc nappal az egyesség megkötése után már kölcsönt vett fel Festeticséktől,[1] 1697 dec. 27-én pedig maga és felesége minden magyarországi birtokát eladta nekik 8000 frt-ért.[2] 1698 febr. 12-én megvették Festeticsék Sárkány Magdolna birtokait is.[3] Az eladásról szóló oklevél szerint a Sárkány-lányok a következő ingatlanokat bírták: a soproni kőházat (a mai városházával szemben) kertjével együtt, a kis- és nagysági, darufalvai, nemesládonyi, sajtoskáli és körmendi birtokrészeket. A Sárkányok kemendi jószágának kiegészítésére ugyanezen év márc. 26-án megvásárolták Festeticsék Bakács Lukács kemendi birtokrészét is, amelyre Bakács Lukács atyja, Bakács Sándor még 1676-ban 50 aranyat és egy 100 forintos lovat vett kölcsön Festetics Páltól. Mindezen felül most még újabb 300 frt-ot fizetett Festetics Pál ezért a birtokrészért.[4]

Érdemes megjegyeznünk, hogy ezen birtokok eladásakor legtöbbnyire az eladó pénzben való szüksége szerepel az eladás indító oka gyanánt. Annál feltűnőbb, hogy Festeticséknek szinte állandóan van pénzük, sőt ezenfelül rendszerint kölcsönt is tudnak adni, vagy rövid idő alatt meg tudják azt szerezni mindazoknak, akik ezért hozzájuk fordulnak. 1698-ban történt, hogy egy Győri Pál nevű ismerőse 100 frt-ot kért kölcsön Festetics Páltól. Festetics Pál azt felelte neki, hogy e pillanatban nincs pénze, mert éppen most adott kölcsön «egy jó embernek» 400 frt-ot; mindazonáltal, tette hozzá, csak küldjön el a pénzért, mert holnapra már meglesz.[5]

A Sárkány-birtokok megvétele igen érdekes pörnek vált okozójává. A vásárlás megtörténte után Festetics Pál a királyhoz fordult és az akkori szokás szerint arra kérte, hogy erősítse meg őt a vásárolt ingatlanok birtokában. Gróf Batthyány Ádám dunántúli főkapitány is igen ajánlotta ennek a kérelemnek teljesítését.[6] A vétel királyi megerősítésének (consensus) egyelőre nem is állott semmi útjában. A Sárkány-vagyon második felének megvételéről szóló bevallást még ki sem állították,[7] amidőn 1698 ápr. 18-án I. Lipót jóváhagyásával látta el a soproni ház megvételéről

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 23. — [2] U. o. Major. 26. Zalad. 674. — [3] U. o. Major. 27. Zalad. 680. — [4] U. o. Zalad. 679, 697. — [5] M. N. Múzeum. Salamon-levéltár. — [6] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1698 máj. 6. — [7] Ez 1698 ápr. 21-én kelt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szóló bevallást.[1] A király hozzájárulásáról szóló oklevél kiemeli Festetics Pál érdemeit, aki ekkor 33 éves katonai szolgálatra tekintett vissza. Ez a hosszú katonai szolgálata azonban csak egyik oka volt a királyi consensusnak, amelynek elnyerését ezenfelül elősegítette az is, hogy Festetics 700 köböl gabonát szállíttatott a lipótvári várba és azonkívül visszaadta a kincstárnak a Sárkányoknak II. Ulászló királytól származó és 5386 frt-ról szóló kötelezvényét. Mindezek fejében a II. Ferdinánd király által 1626-ban a Sárkány-családnak adományozott soproni házat I. Lipót a Sárkány-család által eddig élvezett adómentességgel együtt Festetics Pálnak, feleségének és utódainak adományozta.[2]

A királyi hozzájárulás megszerzése után az következett volna, hogy Festeticséket a megszerzett ingatlanok birtokába beiktassák. Ez azonban nem történhetett meg zavartalanul. Sopron városa ugyanis kifogásolta a Festeticséknek adott adómentességet, miért is a király máj. 27-én eltiltotta a vasvári káptalant Festetics Páléknak a vásárolt javakba való iktatásától, ha pedig a beiktatás már megtörtént volna, a beiktatásról szóló oklevél kiadásától. A király azzal okolta meg tilalmát, hogy II. Ferdinánd oklevele csak a Sárkány-család fiágon való leszármazóira nézve biztosította a soproni ház adómentességét, Festeticsék pedig a nőágon való leszármazóktól vették meg a soproni házat.[3]

Ugyanekkor megbízta a király a kancelláriát, hogy ebben az ügyben a további lépéseket tegye meg.[4] A kancellária ajánlatára aztán egy bizottságra ruházta Lipót annak a kérdésnek az eldöntését, vajjon élvezhetik-e Festeticsék is a Sárkányoknak adományozott adómentességet. Ezt a bizottságot Kollonics Lipót prímás és kamarai elnök elnöklete alatt Bécsbe hívták össze, ahová az érdekelt feleket és a királyi jogügyek igazgatóját júl. 29-re meg is idézték.[5]

A kitűzött tárgyalást 1698 júl. 29-én Kollonics elnöklete alatt meg is tartották, de nem tudtak megegyezni. A magyar kamara két okból is ellenezte az adományt: először azért, mert az nem az udvari kamara, hanem az ő hatáskörébe tartozik, másodszor azért, mert az adomány Sopronnak kárára van. A kiküldött bizottság azonban úgy találta, hogy

[1] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1698 máj. 6. — [2] Országos levéltár. Conc. exp. 1698 máj. 38. — [3] Sopron város levéltára. Lad. 52. Fasc. 4. No. 100. — [4] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1698 jún. 19. — [5] U. o. 1698 júl. 18.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mindezek az okok nem elégségesek a király beleegyezésének megszüntetésére és a már megtörtént adományozás érvénytelenítésére. Elismerték, hogy a magyar kamarának csakugyan igaza van, mert a soproni ház adományozása tényleg a magyar kamara hatáskörébe tartozik, de a kamarát ért sérelem a maga valóságában nem valami nagy dolog, mert nem új adományozásról van szó. Sopron városának sem történt kára a bizottság nézete szerint, mert az adományozás által nem növekedtek a város terhei, mivel csak az adómentes ingatlan birtokosának személye változott meg.

Minthogy a bizottság tagjai megegyezni nem tudtak, a király aug. 5-én tudomásul vette a két álláspontot, az ügynek további tárgyalását pedig akkorra halasztotta, midőn a királyi jogügyek igazgatója, Horváth János is jelen lehet azon.[1] Nem ismerjük, vajjon beleszólt-e valamikor Horváth János az adomány érvényességének kérdésébe, csak azt tudjuk, hogy a magyar udvari kancellária aug. 16-án azt a véleményt terjesztette a király elé, hogy a királyi adománylevél feltétlenül érvénytelen, de hogy Ő felsége tekintélyét ebből kifolyólag valami csorba ne érje, azt ajánlotta, hogy csak a kamara alá tartozó adók fizetése alól mentse fel a király Festeticséket, azaz az országgyűlési adó s a kamara haszna alól legyenek mentesek, de a városi adókat és terheket viseljék.[2] Erre a javaslatra a király megszüntette a Kollonics-féle bizottságot [3] és a kancelláriára bízta az ügy végleges elintézését.

A kancellária 1699 febr. 9-én ugyanazon hó 27-re idézte meg a feleket, hogy barátságos megegyezést hozzon létre köztük.[4] A soproniak hajlandók is voltak a királyi adomány érvényességének elismerésére, csupán azt kívánták, hogy ez az adomány precedensül ne szolgáljon.[5] A megegyezésre kitűzött napon el is fogadta Sopron városa a Sárkány-féle ház további adómentességét, de egyúttal kiemelte, hogy az a Festetics-családban is csak a fiágon való leszármazókra érvényes. Az adómentesség elismerése fejében viszont Festetics Pál egyik soproni telkét engedte át és ezenfelül még 1000 frt-ot fizetett Sopron városának.[6] Mivel az érdekelt felek megegyeztek, 1699 márc. 7-én meghagyta a király a vasvári káptalannak, hogy az 1698 ápr. 18-án kelt királyi parancs értelmében iktassa be Feste-

[1] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1698 aug. 5. — [2] U. o. 1698 aug. 16. — [3] U. o. 1698 aug. 26. — [4] Országos levéltár. Conc. exp. 1699 febr. 9. — [5] Sopron város levéltára. Lad. 52. Fasc. 4. No. 110. — [6] U. o. No. 116.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ticséket a soproni birtokba,[1] mire meg is történt a beiktatás, mégpedig most már ellentmondás nélkül.[2]

Míg a Sárkány-féle javakért pörösködtek, nem szünetelt Festeticsék birtokszerzése. 1698 febr. 26-án Győri Páltól 1200 frt-ért megvették mákfalvai birtokrészét.[3] 1698 okt. 16-án a többi birtokuktól igen messze eső temetvényi jószágukat cserélték el Bercsényi Miklósnak és feleségének a vasmegyei Pécelen és Porpácon levő birtokaival.[4] Okt. 30-án Sági György leánya, Klára vett fel tőlük 334 frt kölcsönt, melynek fejében lekötötte az atyjáról rámaradt sági birtokrészt.[5] Nov. 7-én a két Kisfaludy-leány, Mária, Bezerédy Pálné és Katalin, Mezőszegedi Bálintné vörsi, kereszturi és böhönyei jószágaikat adták el Festeticséknek.[6]

Festetics Pál és Fitter Erzsébet házasságából négy gyermek származott. Erzsébet nevű leányuk 1688 febr. 25-én Dömölkön, László nevű fiúk ugyanott 1689 aug. 3-án született. Festeticsék másik udvarházában, a sági kastélyban 1691 márc. 19-én látta meg a napvilágot második fiuk, József, 1696 júl. 22-én pedig utolsó gyermekük, Kristóf.[7] Mivel Kristóf születésekor már túljárt Festetics Pál 55-ik életévén, szükségesnek tartotta, hogy vagyona felosztásáról rendelkezzék.

1699 aug. 12-én a vasvári káptalan előtt foglaltatta írásba végső rendelkezését. Ebben mindenekelőtt azt jelenti ki, hogy első feleségével való házasságából született leányainak és még életben lévő fiának, Ferencnek anyai örökségüket már kiadta. Azután elmondja, hogy apjáról és anyjáról nem maradt rá több vagyon 3500 frt értékűnél és ez volt a bödi udvarház. Ezt az öröklött jószágát, valamint a 100 tallért érő kisunyomi jószágát azonban eladta és a kapott pénzen vette és építette a váti curiát, amelyet 1000 tallérért adott el gróf Draskovics Miklósnak. A tőle kapott pénzen vásárolta azután Széplakot, Dömölköt s a németújvári jószágot. Ezek egyikét-másikát kiváltották tőle azok, akik zálogba vetették, ő pedig az ily módon szerzett pénzt a Mesteriben lévő kastély megszerzésére és felépítésére fordította. A Mesteriben lévő kastély tehát az ősi vagyon, minden egyéb birtokát második feleségével együtt szerezte. Éppen ezért úgy rendelkezik, hogy ez a kastély Ferenc fiára szálljon.

[1] Országos levéltár. Conc. exp. 1699 márc. 15. — [2] Sopron város levéltára. Lad. 52. Fasc. 4. No. 124. — [3] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 357. — [4] U. o. Acta Butsaiana. 364. — [5] U. o. Ság. 381. — [6] U. o. Simig. 236. — [7] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A kastély fejében Festetics Ferenc 800—800 frt-ot fizet leánytestvéreinek, viszont mostohaanyja ad neki 50 juhot, 6 ökröt szekerestül és ekéstül, 6 borjas tehenet és a Noszlopy Ferencnél lévő lovakat, de a következő kikötéssel: «Ferenc fiam mind feleségemnek oly becsületes alázatossággal szolgáljon, mint jó fiúhoz illik, mind apró gyermekeimhez oly hív s igaz legyen, mint igazlelkű atyafihoz illik». Éppen ezért a Mesteriről szóló okleveleket akkor adja majd oda Ferencnek mostohaanyja, amikor akarja.[1]

Nem tudjuk, mi okból, de három évvel később, 1702 jún. 11-én Nagy István ítélőmester előtt Festetics Pál és felesége megváltoztatták ezt a rendelkezésüket. Mesterit ez alkalommal is Ferenc örökségekép jelölték meg, de arra kötelezték, hogy ennek fejében egyenként 1000—1000 frt-ot fizessen nővéreinek. Azt is kikötötték, hogy ha Festetics Ferenc fiúörökösök hátrahagyása nélkül halna meg, apja s többi gyermekei 6000 frt-ért visszaválthatják Mesterit.[2]

Festetics Pál első házasságából származó gyermekeinek kielégítése kétségtelenül azért történt, hogy azok békén hagyják apjuk második házasságából született és hozzájuk képest igen fiatal mostohatestvéreiket. Ezek öröksége ugyanis folyvást gyarapodott. 1701 ápr. 4-én a Bercsényiéktől csere útján megszerzett, akkor 11,600 frt értékű[3] Pécelt és Porpácot adták el Festeticsék 15,000 frt-ért[4] Hevenesi János ítélőmesternek. Ebből az összegből azután 1703 ápr. 19-én 10,000 frt-ot Cziráky Lászlónak adtak kölcsön, aki ennek fejében rámóci (Sopronmegye) birtokát adta zálog gyanánt.[5]

A méltóságban és vagyonban egyaránt szépen gyarapodó Festeticscsaládra azonban az 1700-as évek elején a megpróbáltatás súlyos ideje következett. II. Rákóczi Ferenc felkelése még a felkelés első évében, 1703-ban átterjedt a Dunántúlra is és ennek következtében Festetics Pál birtokai harcszíntérré váltak.

Amint eddigi előhaladását I. Lipót szolgálatában érte el, éppen úgy megmaradt királya mellett akkor is, midőn kitört a felkelés. A királyhoz való ragaszkodás igen tiszteletreméltó jellemvonása Festetics Pálnak, noha

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 2. — [2] U. o. Tolnai levéltár. I. A. 3. — [3] U. o. Acta Butsaiana. 364. — [4] Monyorókeréki gróf Erdődy-levéltár. XXI. 1058. — [5] Keszthelyi levéltár. Ság. 403.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ennek birtokai pusztítása lett az ára. Érdemes azonban megjegyeznünk, hogy a királyhoz való ragaszkodásában mindig bizonyos józan belátás vezette. Bármennyire hű is volt Lipóthoz, mégis éppoly országos csapásnak tartotta a császár magyarországi hadseregét, akárcsak maguk a felkelők. Ennek bizonysága közvetlen Bécs felszabadítása után, 1683 októberében Pápáról gróf Batthyány Kristófhoz intézett levele, amely így hangzik: «Értettem, hogy ide feles németet hoznak; ez nem egyebet tesz, hanem a munitiót viszi el. Ezt haszontalan titkolni s az egész város tudja és ott is bizony mind tudni fogják; hanem azon kell lenni, az a corpus meg ne szaggatódjék, míg a herceg dispositiója nem jön. Ha másképen lesz, rosszul lesz a magyarnak.»[1]

A királyhoz való ragaszkodásának értékét csak növelte az, hogy családjában igen erősen képviselve volt Rákóczi pártja is. Egyik leányának, Krisztinának férje Peczovicz Ferenc a kurucokkal tartott,[2] másik leányának, Juliannának férje a kuruc dalokból jól ismert brigadéros, béri Balogh Ádám volt. Festetics Pál minden igyekezetét megfeszítette, hogy az ellenpárthoz tartozó vejeit Lipót hűségére bírja. 1704 elején rávette Balogh Ádámot, hogy a császárhoz pártoljon, mégpedig ami nagyobb szó volt, regimentjével együtt. Abban egyeztek meg, hogy Balogh Ádám gróf Nádasdy horvát bán kezébe teszi le a hűségesküt.[3] 1704 ápr. 27-én levelet is írt Balogh Ádám Nádasdynak, amelyben kijelentette, hogy már megindult tábora felé s arra kérte, hogy bízzék hűségében.[4] Bizonyára igen értékes szolgálatot tett volna Festetics Lipót császárnak, ha Balogh Ádámnak az ő rábeszélésére történt átpártolása csakugyan meg is valósult volna. De nem így lett. Rákóczi vezére, gróf Forgách Simon 1704 máj. 31-én elfogatta és vasra verette Balogh Ádámot,[5] aki fogságából csakhamar kibocsájtva ettől kezdve törhetetlen híve lett Rákóczinak és életét áldozta fejedelméért. A másik vejénél már nagyobb sikert ért el Festetics. Amikor hanyatlani kezdett a felkelés és mindinkább szaporodott a Rákóczitól elpártolók száma, József király udvarában jegyzéket vezettek róla, kik tértek vissza a császár hűségére. Egy 1710-ben összeállított ilyen névsorban ott találjuk Peczovicz Ferenc nevét is, mint aki József ki-

[1] Történelmi Tár. 1887. 313. — [2] M. N. Múzeum. Thaly-gyüjtemény. XIII. köt. — [3] M. N. Múzeum. Nádasdy-levelek. Fol. Lat. 181. I. 68. — [4] U. o. I. 82. — [5] U. o. I. 102.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rály hűségére visszatérvén igényt tarthat előbb elkobzott pápa-kovácsi birtokára.[1]

Ezenkívül még egy fontos szolgálatot tett Festetics Pál királyának a felkelés idején. 1704-től kezdve három éven át folyt a harc Sopron körül. Festetics Pál legtöbbnyire a városban tartózkodott és 1710 jan. 29-én Sopron városa hivatalosan is igazolta, hogy a felkelés kitörése óta állandóan védte a várost.[2]

Sopron ostroma alatt előmozdította a város anyagi érdekeit is. A soproniak egyik fő jövedelmi forrása a városon kívül fekvő szőlők voltak. A Sopront ostromló kurucok a város megadásának elérésére igen célravezető eszköznek tartották, ha elpusztítják a soproni szőlőket és megakadályozzák a városbelieket a nagy hasznot hajtó szüretelésben. Festetics Pál megtalálta a módját, mikép lehet a becses szőlőtermést megmenteni. Tárgyalni kezdett a várost ostromló kuruc ezredessel, Bezerédy Imrével és megalkudott vele. Kerek 1000 frt-ot fizetett Sopron Bezerédy Imrének, minek fejében a kuruc ezredes elállott attól, hogy az 1706-iki termést elpusztítsák a kurucok. A megye Festeticstől vette kölcsön a kurucoknak fizetendő összeget s ennek visszafizetésére 1708 szept. 14-én a megyegyűlés külön adót szavazott meg.[3] Így tehát egyedül neki volt köszönhető, hogy 1706-ban nyugodtan szüretelhettek a soproniak. Az egész dologban az a legérdekesebb, hogy a kurucokkal való alkudozás az udvar tudtával, sőt mi több, beleegyezésével történt.[4]

Az igazság és pártatlanság kedvéért azonban azt is meg kel jegyeznünk, hogy Festetics Pálnak és feleségének a kurucokkal szemben való viselkedése nem mindenben egyezett meg egymással. Míg a férj a legnagyobb veszedelmek közepette is ádáz ellensége a kurucoknak, addig a feleség időnként összeköttetésbe lép velük és ezáltal néha-néha biztosítja is jószágait a pusztítás elől. Úgy látszik, a kurucok elegendő bizalommal lehettek iránta, mert 1706-ban még az elfogott Bezerédyné őrizését is reá bízták. A következő két évben, 1707-ben és 1708-ban is szinte állandóan levelezett Festeticsné a kurucok főembereivel.[5] 1707 dec. 29-én gróf Esterházy Antal kuruc generális «maga jószágaira protectionalist, in persona penig szabadon

[1] M. N. Múzeum. Thaly-gyüjtemény. XIII. k. — [2] Keszthelyi levéltár. Major. 34. — [3] Sopronmegye levéltára. Acta pol. IV. 1502. — [4] U. o. IV. 1155. — [5] Thaly, Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 490, 603, 640, 704.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kinmaradást» engedélyezett neki, hozzátévén, hogy kerülnie kell «minden ártalmunkra célozó, az ellenkező résszel való correspondentiát.»[1]

Míg Sopron körül folyt a harc a kurucokkal, ezalatt a felkelők Ónodon megfosztották a tróntól a Habsburgokat s II. Rákóczi Ferencet választották Magyarország vezérlő fejedelmévé. Kevéssel ezután történt, hogy József király 1708 febr. 29-ére országgyűlést hívott össze. Sopronmegye ez alkalommal Festetics Pált választotta egyik követévé.[2]

Erre az országgyűlésre a király a Rákóczi pártján állókat is meghívta, de a felkelőktől sem követek nem jöttek, sem pedig üzenet. Erre az országgyűlés elhatározta, hogy szándékuk kitudására követeket küld a Rákóczi pártján állókhoz. Miután a követséget már ki is jelölték, a márc. 16-iki gyűlésen az a nézet kerekedett felül, hogy a követekül megválasztottakat «alsórendű embereknek fogják az elpártolt magyarok tartani és talán passzust sem adnak nekik.» Erre tekintélyesebb embereket kerestek és a már kijelölt követek helyébe gróf Csáky Imre váradi püspököt, Koháry István generálist és Festetics Pált választották meg.[3] Ez a küldöttség azonban sohasem indult el a felkelőkhöz, mert márc. 24-én megjött Rákóczi válasza, amely úgy hangzott, hogy mivel ők Józsefet királyuknak el nem ismerik, az általa összehívott országgyűlésre sem mennek el.[4]

Az országgyűlés további folyamán még egyszer találkozunk Festetics Pállal. 1709 júl. 1-én Széchenyi György kalocsai érsek említi meg róla, hogy vele együtt volt a prímásnál.[5]

Az 1708-ban kezdődő országgyűlés József halála miatt 1711-ben félbeszakadt, de midőn III. Károly trónra jutott, 1712-ben ismét összehívta és csak 1715 jún. 10-én fejeződött be. Az 1715 : XXXIX. tc. elrendelte, hogy bizottságot kell kiküldeni hazánk és Stájerország határainak kiigazítására. III. Károly király az országgyűlésen oly nagy tekintélynek örvendő Festetics Pált 1718 jún. 21-én kelt meghívójával tagul jelölte ki ebbe a bizottságba.

Bármily jól eshetett is Festetics Pálnak, hogy a király és az országgyűlés ennyire megbecsülte hűségét, a kuruc háború mégis sok kárt okozott neki. A vagyonát ért károknak egyikét-másikát a hivatalos írások is meg-

[1] Thaly, Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 603. — [2] Sopronmegye levéltára. Acta politica. — [3] Történelmi Tár. 1896. 389, 390. — [4] M. N. Múzeum. Berényi-levéltár. Fanda et nefanda. — [5] U. o. Thaly-gyüjtemény. XIII. k.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

őrizték számunkra. 1705 április elején gróf Pálffy János hirdette ki, hogy «Festetics Pál kapitány uramnak az mostani tolvajkodók és kóborlók által 57 ökre minden igazság nélkül elidegenedett.» Amiért is azzal bízta meg Pesti János veszprémi főszolgabírót és Kun János devecseri tisztartót, hogy néhány — úgy látszik tolvajságról híres faluban — Vásárhelyen, Tüskeváron, Nyiradon és Noszlopon nézzenek a tolvajok után. A felszólítás azzal végződött, hogyha a szóbanforgó szarvasmarhák «tovább is elidegenednek mondott kapitány úrtól», a gyanusítottak «a nemes vitézlő rend által is kikeresésekre és visszaadásokra úgy fognak kényszeríttetni, hogy árokat trifarie megadják.»[1]

Lovaival sem volt nagyobb Festetics Pál szerencséje. Ugyanez időtájban történt ugyanis, hogy lovait is elhajtották. Ezeket Bezerédy Imre kapitány 30 lovassal kerestette ugyan, de eredménytelenül.[2] 1709-ben József királyhoz intézett folyamodványában Festetics Pál saját maga panaszolja el, hogy a háború alatt két faluját teljesen elpusztították a kurucok, legutóbb pedig 1709 júl. 10-én sági udvarházát hamvasztották el és a hozzá tartozó birtok termését tették tönkre.[3] A legnagyobb csapás azonban az volt rája nézve, hogy e harcok ideje alatt László fia a Nagymarton mellett vívott összecsapásban elesett.[4] Ennyi veszteség után a kurucokkal való béketárgyalások megkezdésekor joggal írhatta Erdődy Sándor vasmegyei főispánnak: «Csak az Úr Isten Ő szent felsége adna szerencsés folyamatot az armistitiumnak és azután az traktának.»[5]

A kuruc háborúk alatt szenvedett károkért sohasem kapott kárpótlást a királytól. 1709 nov. 7-én Lipóthoz fordult s előadta, hogy nemcsak a kurucok okoztak kárt neki, hanem a labancok is. 1707-ben ugyanis Vágújhelyre bevonulva a német katonaság felgyujtotta ottani két sörfőző házát, magtárrá alakította át ottani nemesi udvarházát és azóta sem adta vissza. Arra kérte tehát a királyt, hogy szenvedett veszteségét valamikép térítsék meg, mert ilyenek után csak «nagy kamatra felvett kölcsönökből tudja fenntartani a maga s családja életét.»[6] A kamara 1710 febr. 6-án tartott ülésén vette tárgyalás alá kérelmét, de a kért 40,000 frt kárpótlás helyett azt javasolta, hogy a király a kincstárt illető Bertóthy-birtokokból adjon

[1] Keszthelyi levéltár. Misc. neoreg. 77. — [2] U. o. Memor. 22. — [3] Országos levéltár. Benignæ resolutiones. 1709 nov. 7. — [4] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [5] Monyorókeréki gróf Erdődy-levéltár. Levelek. — [6] Országos levéltár. Benignæ resolutiones. 1709 nov. 7.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

25,000 frt értékű adományt Festetics Pálnak.[1] József király közbejött halála következtében azonban ez adományból nem lett semmi.

Szerencsére Festetics Pál helyzete nem volt annyira kétségbeejtő, mint ahogy azt a királyhoz intézett folyamodványból következtetnünk lehetne. Mert ha tényleg sok kárt szenvedett is és ha néha tényleg kellett is kölcsönt felvennie, sohasem került olyan szorult helyzetbe, hogy ő ne tudott volna másnak kölcsönözni és birtokait ne tudta volna újak megszerzésével gyarapítani. 1708-ban Esterházy herceggel alkudozott 12,000 frt értékű földbirtok megvétele iránt.[2] Azonkívül éppen a kuruc háborúk alatt feltűnően sűrűn adta ki pénzét kamatra. 1705 jan. 5-én Tournon grófné, gróf Thököly Máriának szerzett 100 rhénes frt kölcsönt 6 % kamat mellett,[3] 1708 okt. 21-én gróf Kéry Jánosnak adott 3000 frt kölcsönt, megjegyezvén a róla szóló kötelezvényben, hogy ezen pénznek egy részét ő is kölcsön vette.[4] Mindazonáltal 1710 aug. 10-én Ordódy Klárának és Mednyánszky Pálnak is tudtak kölcsönözni 4000 frt-ot Festeticsék.[5]

László fia halálán és birtokai romlásán kívül még egy harmadik csapás érte Festetics Pált a kuruc háború ideje alatt. 1711 márc. 4-én meghalt a felesége.[6] Festeticsné 1710 decemberében betegedett meg. Festetics Pál, mint gondos férj mindent megtett, hogy felesége visszanyerje egészségét. Bécsbe vitte, hogy az ottani tudós orvosok gyógyítsák. Azok négy hónapig kezelték is, de nem tudtak rajta segíteni. Egyiküknél, «Schmidt uram házánál vette ki Isten Ő szent felsége ez világból» Festeticsnét. Bécsben temették el Szent István templomában, Szent Sebestyén oltára mellett.[7]

A 71 éves öregre nézve súlyos csapás volt feleségének halála. Gondozását első házasságából való leánya, Magdolna vállalta magára, aki özvegységre jutván atyjához költözött és annak nagy megelégedésére mindenben gondját viselte és gyámolította,[8] úgy látszik, haláláig.[9]

Leányai ekkor már mindnyájan férjnél voltak, fiai pedig nagyrészt felserdültek. Mária nevű leánya Komáromi Istvánhoz, majd annak halála után 1694-ben Meszlényi Jánoshoz ment feleségül. Magdolna Peczovicz

[1] Országos levéltár. Kamarai jegyzőkönyvek. 1710. 34, 80. — [2] Keszthelyi levéltár. Antiqua miscellanea. 868. — [3] Vasvármegye levéltára. XI—XXVIII. — [4] Keszthelyi levéltár. Cassalia. K. 2. — [5] U. o. Cassalia. O. 1. — [6] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. Major. 51. — [7] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [8] U. o. Major. 42. — [9] Halála előtt hat hónappal kelt végrendeletében még említi, hogy Magdolna leánya visel rá gondot.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ferencnek lett a házastársa, aki 1710 végén, vagy 1711 elején halt meg. Krisztina nevű leánya Sándor Istvánhoz, Juliánna pedig béri Balogh Ádámhoz ment nőül. Amennyire tudjuk, leányaival minden tekintetben meg volt elégedve, csak az nem tetszett neki, hogy nem voltak katholikusok. 1714 ápr. 21-én kelt végrendeletében egyenesen ezt írja egyik leányának, Magdolnának: «Azon kérem és intem ezen leányomat a Krisztus szerelmére, amely tévelygésben vagyon, térjen meg és ismerje meg az igazi római anyaszentegyház vallását. Világosítsa az Úr Isten elméjét s vezérelje Szent Lelke által az boldogságos Szűz Máriának szerelméért is.»[1]

Egészen másként alakult fiaihoz való viszonya. Toldy Annától való első fia, Pál, 11 éves korában 1676 nov. 27-én meghalt. Az apa nagyon szerette ezt a fiát, Naplójában «kedves és jóindulatú fiának» nevezi és arra kéri Istent, hogy halála után «szent angyalai közé számlálja».

Második fiát, Ferencet nagy gonddal nevelte és taníttatta azt remélvén, hogy tudományával és magaviseletével családja elővitelén fog munkálkodni. 1696-ban egyenesen ezt írta róla Naplójában: «Nehéz munkával keresett becsületemet holtam után is viselje maga előtt.»

Miután a hazai iskolákat elvégezte, külföldre küldte tanulni. 1695 szept. 21-én ment Bolognába,[2] onnét Németországba, hazatérése után pedig itthon tanult jogot. Festetics Ferenc azonban katonai pályára vágyódott, amelyen apját látta előhaladni. Terve megvalósításának nem állott útjában az, hogy nem a katonai, hanem a jogi pályára készült, mert ez időben a katonatiszti állás elnyerésének első feltétele nem a szakképzettség, hanem a nemesi származás volt. Apja azonban nem helyeselte fiának pályaválasztását.

Nem tudjuk, mikor lépett Festetics Ferenc katonai szolgálatba, de nagyon valószínű, hogy 1702-ben, a spanyol örökösödési háború kezdetén. Apja ugyanis 1696-ból kelt feljegyzésében még annak a reményének ad kifejezést, hogy fia a polgári pályán fog előhaladni, 1706-ban pedig már az Esterházy-dragonyosok kapitánya[3] Festetics Ferenc s ez év márc. 16-án Pálffy János ajánlatával folyamodik József királyhoz, hogy továbbra is alkalmazza hadseregében.[4] Ezt azért kellett kérnie, mert éppen ekkor feloszlatták azt a dragonyos compániát, amelyben eddig szolgált. A király-

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 42. — [2] U. o. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [3] Hadi levéltár. 1706 márc. 16. Exp. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hoz intézett kérelem sikerrel járt is. Atyjának érdemei ismeretesek voltak az uralkodó előtt, Pálffy János ajánlata is sokat nyomott a latban, de mindezeken kívül eddig teljesített katonai szolgálatával szerzett érdemei is javára szóltak. Ezt mutatja az, hogy a hadi tanács 1706 márc. 22-én kelt okmánya egyenesen «az itteni és ezelőtt teljesített jó hadi szolgálataival» okolja meg a darmstadti curassier-ezredben, a volt 6. számú dragonyos-ezredben kapitánnyá való kinevezését.[1]

Mindebből az látszik, hogy nem annyira magára a dologra vonatkozó, mint inkább anyagi szempontok okozták apjának fia pályaválasztásával szemben megnyilatkozó ellenszenvét. Akkoriban pénzen kellett megvásárolni a tiszti állást, melynek elnyerése után az illetőn magán állott, hogy megszerezze a tiszti rang előlegezett vételárát. Ez időben a kapitány nemcsak parancsnoka, hanem jóformán tulajdonosa volt a reá bízott századnak. A legénység zsoldját ő fizette és ez egyik fő jövedelmi forrását is képezte, mert a megtakarítások az övéi maradtak. Ez pedig nem jelentett keveset, mert a század legénységének létszáma rendszerint kevesebbet tett ki, mint amennyiért a kincstár fizetett.[2] Ennek következtében nem ment olcsón a kapitányi állás megszerzése. Maga Festetics Pál jegyezte fel, hogy 3000 frt-ba került fiának a «német regimentben való Rittmeistersége». A különben igen takarékos Festetics Pál azonban ezt sem sajnálta fiától és később is bőven ellátta minden szükségessel. Midőn Festetics Ferenc halála után leltározták hagyatékát, a bőséges katonai felszerelésen kívül 50 körmöci és 10 más arany, ezüstben pedig 69 frt maradt utána.[3]

Festetics Pál maga mondja el, hogy fiát «emberkort érve kényszerítette házasságra», de a házasság pontosabb idejét nem említi. Felesége Francsics Krisztina volt,[4] kinek rokonai tiszti állásokat viseltek gróf Batthyány Kristóf és Ádám seregében.[5] Nősülése idején Festetics Pál Mesterit akarta átadni fiának, hogy ott gazdálkodjék, de az mostohaanyja első férjétől való leánya, Sárkány Magdolna férje, Sigray József által[6] azt üzentette apjának, hogy Mesteri «távol van tőle és nincs kezeügyében». Mi okozta, hogy elhatározását nem is adta maga tudtára apjának, nem tud-

[1] Hadi levéltár. 1706 márc. 22. Exp. — [2] Újhelyi, Az állandó hadsereg története. 49. — [3] 1717 márc. 5-iki oklevél. M. N. Múzeum. Törzsanyag. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 12. — [5] Az 1660-as évektől kezdve sűrűn szerepelnek a M. N. Múzeum Törzsanyagának okmányaiban. — [6] Keszthelyi levéltár. Major. 36.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

juk, de ez az eset aligha lehetett egyedül álló apjához való viszonyában. Egyik végrendeletében ezt írja ugyanis róla: «Én soha szolgálataival nem éltem, semmi könnyebbségemre nem volt, sőt terhemre mindenkor», többi gyermekeihez pedig így fordul Ferenc fiára célozva: «Rajtatok uralkodni, vagyis jószágtokon uralkodni semmi módon ne engedjétek, mert dolgainak nem tapasztaltam semmi jó folyamatát.»[1]

Egyebet nem is tudunk Festetics Pál legidősebb fiának életéről. Amikor 1716-ban kitört a török háború, először Pétervárádra, majd Temesvárra rendelték ezredét. 1717 elején Torontálba mentek és ott halt meg Bánlakon február hónap folyamán.[2]

De nemcsak Ferenc fia keserítette meg Festetics Pál öreg napjait. Másik fia, József, beleegyezése nélkül házasodott meg és ellenkezése dacára szintén a katonai pályára lépett, sőt 1719-ben anyja örökségét követelve pört indított ellene. Ez a pör 1719 jún. 10-én békés úton fejeződött be és a megbántott atya ezután a legjobb akarattal viselkedett e fiával szemben. 1719 okt. 25-én így kezdte Józsefhez intézett levelét: «Édes fiam uram, kegyelmednek ajánlom szeretettel és nem számmal való vénségbéli szolgálatomat.»[3]

Ekkor azonban már utólérte az öregség és ugyanezen levelében így fejezte ki magát: «Engemet a vénség igen megnyomorított.» Öregsége napjait enyhítette az, hogy Magdolna leánya nagy szeretettel gondozta és harmadik fia, Kristóf, kívánságának megfelelően élt. 1720 febr. 20-án kelt végrendeletében a legnagyobb örömmel emlékezik meg Kristóf fiáról, ezt írván róla: «Velem tűr vénségemben, ő lévén pálcám, kihez támaszkodhatom». Nem sokkal később, 1720 aug. 20-án halt meg és a család akkori székhelyén, Ságon temették el.[4]

A Festetics-család vagyona megalapítójának, Festetics Pálnak különös gondja volt az, hogy szerzeményét igazságosan ossza szét gyermekei között. Már láttuk, mint elégítette ki első házasságából született gyermekeit. Második feleségének halála után, 1714 ápr. 21-én újabb végrendeletben

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 42. — [2] A hagyatékáról való leltár 1717 márc. 1-ről kelt (M. N. Múzeum. Törzsanyag). Haláláról 1717 máj. 2-án tudósította feleségét Festetics József. Festetics Ferencnek egy leánya maradt, akiről mindössze annyit tudunk, hogy Bezerédy Lajoshoz ment feleségül. (Keszthelyi levéltár. Major. 52. és Tolnai levéltár. I. A. 4.) — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. Levelek. — [4] U. o. Festetics Pálnak fia, Kristóf által folytatott jegyzőkönyvében.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

intézkedett összes gyermekei öröksége felől.[1] Noha leányait már kiházasította és anyai örökségüket is kiadta, ebben a végrendeletében mégis részint pénzben, részint birtokban újabb 1500—1500 frt-ot hagyott nekik. Magdolna lányáról még ezenfelül is gondoskodik. Mivel Magdolna visel rá gondot, haszonélvezetül hagyja neki a kisunyomi és mihályfalvai jószágokat, de arra inti, hogy térjen át a római katholikus vallásra. Ferenc fiáról azt írja, hogy noha taníttatása és kapitányi rangjának megszerzése sokba került és azzal is megbántotta, hogy a neki felajánlott Mesterit nem fogadta el, mégis adjanak neki 3—4000 frt értékű jószágot.[2]

Második házasságából született két fiára, Józsefre és Kristófra hagyta — kölcsönös örökösödési joggal — összes sopron-, vas-, zala- és somogymegyei jószágait és azt ajánlotta, hogy Sággal és a Sopron városi vagyon felével együtt a Sopronmegyében fekvő jószágok az egyik fiú kezébe kerüljenek, a többiek a másik fiúéba, az ingóságokat és az adósságokat pedig egyenlően osszák fel maguk között. Végül a következőket köti a két fiú lelkére: «Nevezett két fiam, intlek és kérlek benneteket, egymás szeretetében éljetek, Isteneteket igen féljétek, nagy hálaadással és szorgalmatossággal imádjátok, tiszteljétek, hogy ti is Ő szent felségének bő áldását vehessétek, királytokhoz hűséggel legyetek, Istennek áldását hogy érhessétek.»

A birtokokra vonatkozó oklevelek az elsőszülött fiúnál maradjanak. Ha a férfiág kihal, birtokainak fele a Fitter Erzsébettől, fele pedig a Toldy Annától származó leányágra száll.

Minthogy feleségével együtt megfogadták a sági, a boldogasszonyfalvai és a vörsi templomok felépítését, ha ő maga nem tudná ezen fogadalmukat teljesíteni, fiainak lesz az kötelességük.

Mivel még nem várta halálát, ezt írta végrendelete végére: «Ezen kis értékecském fogyhat is, szaporodhat is, amint Isten Ő szent felsége mutatja áldását. Erre nézve fennhagyom, ha kinek tovább ezen szaporodásból mit hagyok, vagy adni akarok».

Ez az eset csakugyan be is következett. Hat esztendővel túlélte ezt a végrendeletét és 1720 febr. 23-án újra rendelkezett vagyonáról,[3] mégpedig ez alkalommal utoljára.

E végrendeletében mindenekelőtt 1000 frt-ra szállította le a leányok-

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 42. — [2] «Nevemet viselvén», okolja meg a végrendelet. — [3] Keszthelyi levéltár. Major. 51.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nak fizetendő pénzösszeget, Festetics Magdolnának pedig a pusztacsaládi birtokrészt hagyta, amelynek műveléséhez szükséges igavonó állatokat Kristóf fogja adni. Minthogy Festetics Ferenc 1717-ben meghalt, róla már nincsen szó a végrendeletben, de ha lánya férjhez talál menni, 2000 frt jár neki nagyapja örökségéből.

Az 1714-iki végrendelkezése óta második házasságából született gyermekeihez való viszonya is megváltozott. Erzsébet leánya, aki Ghillány János tábornokhoz ment feleségül, megkapta az anyjáról maradt nyitrai és trencséni birtokokat, József fia pedig kezéhez vette anyai örökségét. Mivel tehát e gyermekei már megkapták jussukat, többé nem jár nekik semmi, hanem egész vagyonának második fia, Kristóf lesz örököse. Ha azonban Kristóf fiutód nélkül halna meg, öröklött vagyona Józsefre és Erzsébetre száll, szerzett vagyona pedig Toldy Annától származó testvéreire marad.

Kevéssel ezen végrendelkezése után bekövetkezett halála akadályozta meg Festetics Pált abban, hogy maga láthassa, mennyire megvannak mind a két fiában azok a kiváló tulajdonságok, amelyek a Festetics-családot tovább vitték előre azon az úton, amely a hírnév eléréséhez vezetett.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

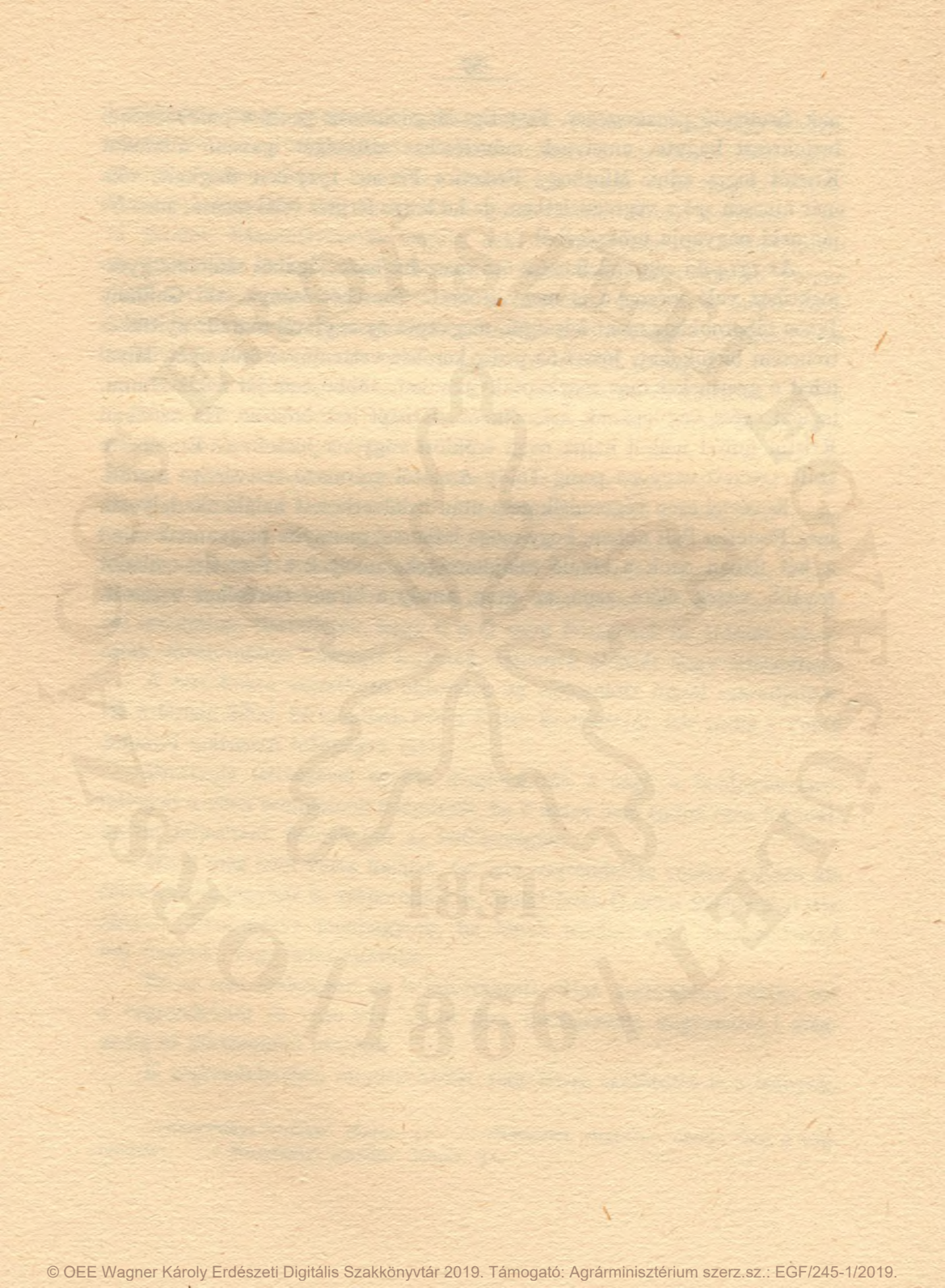

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FESTETICS JÓZSEF

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Katonai pályájának kezdete.

Festetics József, Festetics Pálnak második házasságából származó első fia 1691 márc. 19-én született.[1] Ifjúsága csaknem teljesen ismeretlen előttünk s csupán apjának néhány rövid feljegyzése tudósít felőle bennünket. Mivel a dunántúli alkapitány a maga előhaladásának akadályát abban látta, hogy nem tanult eleget, fiai elől el akarta hárítani ezt az akadályt. József fiával elvégeztette a gimnáziumot és miután a jogot is megtanulta,[2] akkori szokás szerint gyakorlati tapasztalatok szerzésére egy ismertebb hivatalnok mellé küldte. Apja kívánságára néhány évig felsőbüki Nagy István nádori ítélőmester mellé szegődött Festetics József. Az ő társaságában vett azután részt az 1712—15-iki országgyűlésen és a megyegyűléseken s így nemcsak az igazságszolgáltatás terén szerzett ismereteket, hanem a politikában is.[3] Idáig egészen úgy indult életpályája, amint azt apja Ferenc fiától is kívánta.

A fia nevelését oly aggódó gonddal irányító apára ez alkalommal is ugyanaz a sors leselkedett, amellyel Ferenc fia életpályáján már találkozott. Nem igen lehet rajta csodálkoznunk, ha Festetics József, aki a katonai pályán látta apját és testvérét, valamint sógorát, Ghillány János tábornokot, szintén kedvet kapott a katonai pályára. Mivel pedig ő már a harmadik generációban képviselte a katonaságnál a Festeticseket, szinte azt lehetne mondanunk, hogy a család öröklődő tulajdonságainak egyike a katonai pályához való ragaszkodás.

Huszonharmadik életévének betöltése után fogamzott meg benne az az elhatározás, hogy katonának megy[4] s ezt a szándékát gyorsan követte a tett is. 1716 ápr. 2-án már mint kapitánnyal találkozunk vele. Festetics

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [2] U. o. Major. 51. — [3] Országos levéltár. Originales referadæ. 1733. III. — [4] Ezt abból következtetjük, hogy apja 1714 ápr. 14-iki végrendeletében még a legnagyobb megelégedéssel emlékezik meg Józsefről.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Pál nagyon rossz néven vette fiától, hogy katonának ment és egy ideig még a levélbeli érintkezés is megszakadt köztük. Amint ez időben Ferenc, úgy József fia üzeneteit is Sigray József közvetítette a haragvó apával.[1]

Noha apja nem elégedett meg fia pályaválasztásával, mégis gondoskodott róla, hogy olyan előkészülettel induljon pályájára, amint hozzá illett.[2] Ezt maga Festetics Pál jegyzi meg végrendeletében s ennek a kijelentésének alig lehet egyéb értelme, mint az, hogy amint Ferenc fia, úgy József fia kapitányi állásának árát is ő fizette.

Festetics József kapitányi kinevezési okmánya először apjának 40 évi katonai szolgálata alatt szerzett érdemeire hivatkozik, azután pedig az ő próbaszolgálatának sikereit említi meg.[3] Kinevezése a Babocsay-huszárezredhez, a volt 3-ik számú huszárezredhez osztotta be, amely ezred az ekkor folyó török háború miatt Szerbiában állomásozott.

Miután III. Károly híres hadvezére, Savoyai Jenő Belgrádot elfoglalta, Bosznia megtámadását kísérelte meg. Ebből a célból Petrass altábornagy vezetése alatt külön sereget küldött Zvornik elfoglalására, az eddig is fényes sikerrel harcoló öt magyar huszárezred pedig Babocsay ezredes vezetése alatt e seregnek elő- és utóvédjét alkotta.

A Boszniába küldött sereg 1717 aug. 21-én indult el Zimonyból és nyolc napig tartó nehéz menetelés után érkezett el Zvornikig. Ott azonban nemsokára nagy török erők jelentek meg s a támadó sereg olyan nehéz helyzetbe jutott, hogy a szept. 30-án tartott haditanács elhatározta a visszavonulást. A visszavonulást védő Babocsay-huszárokat az okt. 1-ről 2-ára virradó éjjelen török csapatok megtámadták és teljesen széjjelverték. 200 magyar fogoly jutott a törökök kezébe, köztük négy tiszt, kiknek egyike volt Festetics József.[4]

Novemberben jött meg fia fogságbaesésének híre Festetics Pálhoz. Az apát nagyon leverte ez a hír és még végrendeletében is így emlékezett meg felőle: «Magam is kész lettem volna zálogul helyette bemennem, oly atyai keserűséggel voltam».[5] Majdnem hét hónapig tartott Festetics József fogsága. 1718 ápr. 26-án cserélték ki 66 török fogolyért, de ezenkívül még 1200 frt váltságdíjat is kellett érte fizetni.[6]

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. Levelek. — [2] U. o. Major. 51. — [3] U. o. Tolnai levéltár. Levelek. — [4] Feldzüge des Prinzen Eugen v. Savoyen. XVII. 213. — [5] Keszthelyi levéltár. Major. 51. — [6] Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. XVII. 213.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Noha Festetics Pál Isten büntetésének tekintette fiának török fogságba esését, József kiszabadulása után sem igyekezett apja jóakaratának megnyerésére. Ekkor készült házasodni. Apja arra kérte levelében, hogy «ne cselekedje azt a házasságot, kit eszében vett ; házamnak nem emelésére, hanem tartottam és tartom örök szerencsétlenségére.»[1] A házasság mégis megtörtént és Festetics József feleségül vette Szentgyörgyi Horváth József vasmegyei alispán lányát, Erzsébetet.[2]

Úgy látszik, ekkor az apa minden anyagi támogatást megvont fiától, aki erre pört indított apja ellen és anyai örökségének kiadását követelte. A pör lefolyását nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy 1719 márc. 17-én Károly király elrendelte ez ügyben a vizsgálatot.[3] Az apának nagyon rosszul esett fia cselekedete és szándékáról értesülvén azt ajánlotta neki, hogy választott bíróságra bízzák a döntést, amelynek Sigray József, gróf Esterházy Gáspár és Nagy István ítélőmester legyenek tagjai. József azonban visszautasította az ajánlatot s apja feljegyzése szerint azzal akarta őt engedékenységre szorítani, hogy a király bíróságához folyamodott.[4]

Az 1719 márc. 17-iki királyi ítéletlevél Szluha István nádori ítélőmesterre bízta e pörnek eldöntését. Felhívására 1719 jún. 10-én Gyallán meg is jelentek előtte a pörös felek. Jellemző az akkor 69 éves Festetics Pál szellemének frisseségére, hogy a tárgyalásra elhozta összes irományait, amelyekkel igazolni tudta, menyi volt felesége halálakor vagyona és adóssága. Szluha igyekezett rávenni a feleket, hogy békésen egyezzenek meg egymással. Festetics József fiúi szeretetből visszavonta apja ellen beadott panaszát, mire apja megbocsátott neki és kiadta anyai örökségét. «Engemet — írja Festetics Pál — az atyai szív, úri emberek közbenvetése és maga akkori megalázása meghajtott, látván vénségemet, hogy a vagyon nekem nem sokáig kell». Úgy egyeztek meg, hogy 10,000 frt-on, Győrváron, Boldogasszonyfán és Szentistvánon kívül hat tulkot, nyolc tehenet és 90 köböl zabot kap apjától, de megígéri, hogy mindezek fejében testvéreit is kielégíti majd az anyai vagyonból.[5]

Festetics Pál pontosan eleget tett az egyességben vállalt kötelezettségének. 1719 jún. 15-én átadta fiának a Győrvárról, Boldogasszonyfáról és Szentistvánról szóló zálogleveleket,[6] szept. 2-án pedig kifizette neki a

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 51. — [3] U. o. Memor. 82. — [3] U. o. Major. 44. — [4] U. o. Major. 51. — [5] U. o. Major. 46. — [6] U. o. Major, 47.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

10,000 frt készpénzt.[1] A keserűséget is elfeledte, amit fia okozott neki s 1719 okt. 25-én már így kezdte Józsefhez intézett levelét: «Édes fiam uram, kegyelmednek ajánlom szeretettel és nem számmal való vénségbeli szolgálatomat.»[2] Még azt is megígérte neki, hogy a gazdálkodásba Kristóffal vezetteti be, aki igen jó gazdának bizonyult. Józsefet azonban most már teljesen kielégítettnek tekintette s 1720-iki végrendeletében semmit nem hagyott neki. Úgy látszik, ezt a szándékát már előbb is kinyilvánította és bizonyára ennek lett következménye, hogy Festetics József 1720 jún. 2-án a vasvári káptalan előtt kelt oklevelében visszalépett az 1719-iki egyességtől arra az esetre, ha apja őt végrendeletében a további örökösödésből kizárná.[3]

Mivel ez az eset tényleg bekövetkezett, apjuk végrendelete pört látszott okozni a fiúk között. Minthogy azonban József nem remélte, hogy az öccse ellen indított pört teljes egészében megnyerheti, viszont Kristóf elismerte bátyja jogait, 1720 szept. 25-én békésen megegyeztek egymással. Festetics József a maga és utódai nevében hozzájárult apja végrendeletéhez, viszont Kristóf «testvéri szeretetből» 10,000 frt-ot fizetett bátyjának és beleegyezett abba, hogy fiágának kihalása esetén birtokaira nézve érvényben maradjon bátyja fiágának örökösödése.[4] Ennek fejében József megszüntette azt a pört is, amelyet még apja életében kezdett Böhönye birtoka miatt.[5] Böhönye a zágrábi püspökségtől való hűbérbirtoka volt Festetics Pálnak és így József, mint elsőszülött fiú tartott rá igényt.

Öccsével való megegyezése és a tőle kapott pénzösszeg könnyebbé tették Józsefnek a katonai pályán való megmaradást. Erre a segítségre annál inkább rászorult, mert a törökkel 1718-ban megkötött béke véget vetett Károly király háborúinak és így a katonai pályán való gyors előrehaladás lehetőségének. Noha a hadseregbe való belépése óta a katonai szolgálatot egy percre sem hagyta el, 17 évi állandó szolgálat után 1733-ban még mindig csak kapitányi rangja volt,[6] amiért is a katonai pálya elhagyására szánta magát. Újra neki kezdett a jogtudomány félbeszakított tanulmányozásának[7] és annak segítségével kísérelte meg előrehaladását s midőn 1733-ban megüresedett egy tanácsosi állás a Pozsonyban székelő magyar helytartótanácsnál, annak elnyeréséért folyamodott.

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 49. — [2] U. o. Tolnai levéltár. Levelek. — [3] U. o. Tolnai levéltár. I. A. 14. — [4] U. o. I. A. 16. — [5] U. o. I. A. 18, 19. — [6] Hadi levéltár. 1733 aug. Exp. — [7] Országos levéltár. Orig. refer. 1733. 111.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Célját elérnie nem került nagyobb nehézségekbe. A helytartótanács 1733 jún. 15-iki ülésén tárgyalta az ügyet és úgy találta, hogy Festetics József erre a tisztre képzett és alkalmas, tehát azt ajánlotta a királynak, hogy őt nevezze ki.[1] Károly király méltányolva eddig szerzett érdemeit, főleg a török háborúban való részvétét és fogságba jutását, elfogadta a helytartótanács felterjesztését és 1733 júl. 16-án e szavakkal jegyezte rá az eléje terjesztett aktára döntését: «Kinevezem Festeticset.»[2] A kinevezése megokolására felhozott érvek a mellett tesznek tanuságot, hogy nem töltötte idejét haszontalanul a katonai pályán. Míg ugyanis annak idején kapitánnyá való kinevezését részben apja érdemeivel is okolták meg, helytartósági tanácsossá való kinevezésekor tisztán a saját maga érdemeire hivatkoztak.

Kinevezési okiratát 1733 okt. 15-iki kelettel ellátva küldték el neki, utasítván ugyanakkor a kamarát rendes sallériumának kifizetésére,[3] a helytartótanácsot pedig arra, hogy vegye ki tőle a szokásos hivatali esküt és jelölje ki üléshelyét a többi tanácsosok sorában,[4] ami az okt. 23-iki ülésen meg is történt.[5]

A helytartótanácsosi állást azonban igen rövid ideig viselte. Ez időtájban halt meg II. Frigyes Ágost lengyel király és szász választó, akinek halála után a lengyel nemesség egy része bennszülöttre akarta ruházni a trónt. A franciák szívesen látták ezt a mozgalmat, amelynek sikerétől azt remélték, hogy Lengyelországban az osztrák-orosz befolyás helyébe az övék léphet. Így jutott segítségükkel Lengyelország trónjára XV. Lajos francia király apósa, Lesczynski Szaniszló. Az ő megválasztása után azonban orosz csapatok nyomultak Lengyelországba, amire az 1733 okt. 5-én tartott országgyűlés a meghalt király fiát, III. Frigyes Ágostot választotta királlyá. Az általa Lengyelországból elűzött Szaniszló a franciákhoz menekült, akik pártfogásukba vették ügyét, megüzenték a háborút az oroszokkal szövetségben álló Károly császárnak és nyomban betörtek Németországba.

A várható zavarokra való tekintettel kevéssel III. Frigyes Ágost megválasztása után meghagyták a volt Babocsay-ezrednek is, hogy a

[1] Országos levéltár. Helytartótanácsi jegyzőkönyvek. 1733. 387, 396. — [2] Nomino Festetics. U. o. Orig. refer. 1733. III. — [3] U. o. Conc. exp. 1733. nov. 28. A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1733. dec. 1. — [4] U. o. Conc. exp. 1733. okt. 41. — [5] U. o. Helytartótanácsi jegyzőkönyvek. 1733. 619.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

következő év jan. 31-ig egészítse ki létszámát.[1] Ezt az alkalmat Festetics József a katonai szolgálatba való visszalépésre használta fel és 1734 februárjában már mint őrnagy[2] szolgált egykori ezredében, amelynek akkor Dessewffy József volt a tulajdonosa.

A Dessewffy-ezred mindjárt a háború elején azt a parancsot kapta, hogy induljon Németországba, ahol a franciák addig szerzett sikereinek ellensúlyozására VI. Károly császár a török háborúban nagy hírt szerzett vezérét, Savoyai Jenőt állította hadai élére. Mivel attól kellett tartani, hogy a franciák Bajorországon keresztül Ausztriába törnek, a Dessewffy-ezred ujoncait vezető Festetics azt a parancsot kapta, hogy Amstettentől északra fordulva Eger felé vegye útját és így Bajorország kikerülésével igyekezzék elvinni a reá bízott huszárokat Savoyai Jenő táborába, amely Helborn körül gyülekezett.[3]

Június elején érkezett meg Festetics Savoyai Jenő táborába, ahol annál inkább nyilt alkalma ügyességének kitüntetésére, mert a hercegnek egész lovassága a Dessewffy-huszárokból állott. A Dessewffy-huszárok állandó portyázásaikkal igen nagy kárt okoztak a franciáknak, miért is Savoyai Jenő azt ajánlotta a császárnak, hogy új huszárezredeket szervezzen, hozzátévén, hogy a Dessewffy-ezredben «igen sok ügyes, jó és régi tiszt van, akik közül többet előléptetéssel át lehetne tenni az új ezredekhez».

Noha a Dessewffy-ezred ennyire kivált a háborúban, vitézségének egyes megnyilvánulásai nem igen ismerősek előttünk és a harctéren való szerepléséről mindössze egy adat maradt reánk. 1734 szept. 28-án az akkor Hausachnál állomásozó ezred parancsot kapott, hogy menjen előre a Fekete-erdő felé, az állomáshelyétől mintegy 25 km-nyire fekvő Zellig és onnét nyugtalanítsa az ellenséget. Ezt a feladatot Festetics József őrnagyra bízták és végrehajtására 300 lovast adtak mellé. A portyázó huszárok azonban nem mentek el Zellig, mert megtudták, hogy ott erősebb francia csapatok állanak. A franciák közül ugyanis 1600 gyalogos, 50 dragonyos és 30 huszár Haslachig[4] jött a magyarok elé. A gyalogosok a szántóföldeken rejtőzködtek el, a lovasok pedig Festetics huszárai felé nyargaltak, hogy az elrejtőzött gyalogosok elé csalják őket. A gyalogosok azonban kelleté-

[1] Amon von Treuenfest, Geschichte des Husaren-Regiments No. 3. 44. — [2] Hadi levéltár. 1734 febr. Exp. — [3] Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. XIX. 200. — [4] Ez a hely félúton van Hausach és Zell között.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nél hamarabb sütötték el puskáikat s így a franciák csele nem sikerült. A Festeticscsel levők közül mindössze egy ember pusztult el, míg ők a franciák közül 4 foglyot és 11 lovat vittek magukkal.[1]

1734 decemberében e hadjáratban szerzett érdemeiért alezredessé léptette elő Károly király Festetics Józsefet,[2] 1735 ápr. 2-án pedig ezredesi címmel ruházta fel. Ezredesi kinevezésének okirata megjegyzi, hogy csak a legközelebb tényleg megüresedő ezredességet fogja elnyerni, ezt a kinevezést azonban már most megkapja «jövendő biztonságáért».[3]

A franciákkal való háború még 1735-ben befejeződött, két évvel később azonban a törökökkel állottak harcban Károly király csapatai. Festetics ezredét is a török ellen küldték és az 1737 júniusában érkezett Zimonyba.[4] III. Károly seregei ekkor már átkeltek a Moraván és Paračinnál ütöttek tábort. A hadvezetőség úgy döntött, hogy Nist támadják meg, amelyet tényleg el is foglaltak. Festetics ekkor azt a parancsot kapta, hogy a főseregtől elválva Soko-Banját foglalja el. E feladat végzésére 500 huszárt vitt magával és 1737 júl. 18-án kezére is kerítette a messze földről látogatott híres fürdőhelyet.[5]

Ezután azt a megbízást kapta, hogy segítse meg Lentulus ezredest, aki akkor Novibazárnál táborozott. Festetics 2300 embert vitt magával, de ezek élelmezése oly nehézségeket okozott, hogy aug. 14-én a Nistől alig 25 km-nyire fekvő Prokuplyénél megállapodva, csak 200 magyar és ugyanannyi német huszárral és curassierral ment tovább Novibazár felé.[6] Lentulus azonban a töröktől vereséget szenvedve akkorára már Kruseváchoz vonult vissza, mire Festetics huszárjaival együtt visszament a főseregheż.[7]

A fővezér, Seckendorf igen meg volt elégedve Festetics működésével, azért még szeptemberben azzal az előterjesztéssel fordult a haditanácshoz, hogy nevezzék ki Festeticset vezérőrnaggyá.[8] Sikertelen hadvezetése következtében azonban Seckendorf előterjesztései ez időben már nem találtak Bécsben meghallgatásra.

Október derekán oly vereséget szenvedtek Seckendorf hadai, hogy ő

[1] Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. XIX. 269. Festeticsnek erről szóló jelentése megvan a Hadi levéltárban 1734. 9. 90c. jelzet alatt. — [2] Hadi levéltár. 1734 dec. Exp. — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. — [4] Hadi levéltár. 1737 jún. Exp. — [5] Schmettau, Mémoires. 18, 19. — [6] U. o. 43. — [7] U. o. 59. — [8] Hadi levéltár. 1737 szept. Exp.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

maga fogságba került, Nist pedig a török visszafoglalta. Amikor III. Károly serege Nis alól visszavonult, Festetics József még mindig Pirot vidékén volt embereivel.[1] Nehéz helyzetéből sikerrel vonult vissza s decemberben már Belgrádban találkozunk vele.[2] Onnét Magyarországba tért téli szállásra, majd a következő év tavaszán visszament a török háborúba.

Ekkorára még nyilvánvalóbbakká váltak a Nisnél szenvedett vereség következményei. 1738 júliusában a nagyvezér már Orsova ellen indult, Károly király seregei pedig Königsegg vezetése alatt Mehádiához vonultak vissza, amelyet meg is védtek. Festetics ekkor azt a parancsot kapta, hogy maradjon Szerbiában, tartsa megszállva Szendrőt és védje azt az ellenséges portyázások ellen. Aug. 13-án a török 3000 emberrel meg is támadta Szendrőt, de Festetics fényesen megvédte.[3] Az általános hadi helyzet miatt azonban mégsem lehetett Szendrőt megtartani. A város kiürítése után Festeticset ezredével együtt Zimonyba rendelték, ahol szept. 17-től nov. 15-ig maradt, azután pedig ezredével együtt téli szállásra ment Székesfehérvárra.[4]

Itt tartózkodása alatt, 1739 elején azt a megbízást kapta a haditanácstól, hogy dolgozzon ki tervezetet arra nézve, mi módon lehetne a harcoló sereg részére egy felállítandó raktárban szénát összegyüjteni.[5] Festetics azt ajánlotta, hogy e célra hazánknak ne csak a harctérhez közel eső megyéit vegyék igénybe, hanem vásároljanak takarmányt az északi megyékben is, mert a folyókon onnét is könnyen el lehet mindent juttatni Belgrádba.[6] A haditanács elfogadta ajánlatát és rábízta annak megvalósítását, minek következtében nem mehetett vissza a sereghez. Ez idő alatt nyerte el 1739 ápr. 20-án a vezérőrnagyi rangot.[7]

Mivel ez időtájban nagyon készült a török, hogy minél hamarabb megkezdje a háborút, arra igyekeztek Bécsben, hogy megelőzzék. Gróf Wallis személyében új vezért neveztek ki s azon voltak, hogy minden erőt a török ellen küldjenek. Máj. 20-án Festetics is parancsot kapott, hogy azonnal menjen Pétervárадra, ahol a fővezér tartózkodik.[8]

Ez alkalommal azonban sem az új hadvezérre, sem Festeticsre nem várt szerencse a háborúban. Wallis parancsára az osztrák sereg Grocká-

[1] Hadi levéltár. 1737 okt. Exp. — [2] U. o. 1737 dec. Exp. — [3] Wienerisches Diarium. 1738. No. 72. Extrablatt. — [4] Amon, Geschichte des Husaren-Regiments No. 3. 56. — [5] Hadi levéltár. 1739 febr. Exp. — [6] U. o. 1739 márc. Exp. — [7] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. — [8] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nál megtámadta a nagyvezért. Júl. 22-én vívták a csatát, amelyben a törökök Wallis seregét két oldalról körülfogva visszavonulása útját akarták elvágni. Tervüket el is érték, a csatát Wallis elvesztette s elrendelte a Szerbiából való kivonulást. Ugyanekkor Neipperg tábornok béketárgyalásba kezdett a törökkel, melynek befejeztével elvesztek Savoyai Jenő 1718-ban szerzett hódításai.

A lengyel örökösödési háború és a török háború alatt futotta meg Festetics József katonai pályáján való emelkedésének legjelentékenyebb részét. Öt év alatt (1734—1739) őrnagyi rangból a vezérőrnagyi méltóságig jutott előre s e szerencsétlen háborúkban szerzett érdemei következtében lett egyike a császár seregében azoknak a tábornokoknak, akik Károly halála után Mária Terézia trónjának védelmében növelték a magyar katona hírét.

Sikerei Mária Terézia háborúiban.

1740 okt. 20-án meghalt III. Károly király. Utódjától, Mária Teréziától országainak egyikét-másikát el akarták ragadni mindazok, akik a Habsburg-család fiágának kihalását kedvező alkalomnak ítélték arra, hogy régóta táplált igényeiket végre kielégíthessék és százados ellenségük hatalmát meggyöngítsék. A Habsburgok régi ellenségén, a Bourbonokon kívül a királyné ellen fordult Nagy Frigyes porosz király is. Frigyes Sziléziát szerette volna megszerezni és célja elérését annál kevésbbé látta lehetetlennek, mert ez időtájban éppen Szilézia volt a Habsburgoknak katonailag legkevésbbé megerősített országa.[1]

Frigyes nem várta meg támadásával a tavaszt, amint azt Bécsben hitték, hanem a tél beállta ellenére betört Sziléziába s így Ausztriára nézve az 1741-iki esztendő azzal a szomorú valósággal köszöntött be, hogy Szilézia legjelentősebb városa, Boroszló elveszett. Egy nappal előbb adták ki Bécsben a rendeletet, hogy a dec. 23-án tartott tanácskozáson kijelölt csapatok vonuljanak Sziléziába.[2] Fővezérnek a török háborúban vereséget szenvedett Neipperget nevezték ki, serege létszámát pedig 25,000 emberben határozták meg. A vezetése alatt álló seregbe be volt osztva Festetics József vezérőrnagy is.

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. II. 7. — [2] U. o. II. 61, 26.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A Sziléziába rendelt sereg sokkal lassabban jutott el rendeltetési helyére, mint számították. Mária Terézia katonáinak télvíz és áradások idején kellett messze földről Sziléziába menniök és így esett meg, hogy Festetics József is csak akkor érkezett Sziléziába, amikor Neipperg Mollwitznál már el is vesztette a hadjárat első nagy csatáját és a túlnyomó ellenség elől Neisséhez vonult vissza. Nyolc nappal a mollwitzi csata után, 1741 ápr. 29-én érkezett meg Festetics a neissei táborba.[1]

A mollwitzi csatavesztés mindenekelőtt azt a kárt okozta az osztrákoknak, hogy Neipperg egyelőre minden igyekezetét vereséget szenvedett serege rendezésére kényszerült fordítani és így nem állott módjában, hogy a poroszok előnyomulását megakadályozza. Ez okozta, hogy az ápr. 29-én megtámadott Brieg máj. 4-én már meg is hódolt a poroszoknak.[2] Mivel Briegtől Neisséig alig valamivel kisebb a távolság, mint Pozsonytól Bécsig, a Neisse várára támaszkodó osztrák seregnek igen ébernek kellett lennie, hogy az ellenség meg ne lephesse. Az éberség, a hírszerzés, az őrszolgálat és az ellenség váratlan támadással való nyugtalanítása ez időben is legkiválóbb tulajdonságai közé tartozott a magyar huszároknak s így igen fontos szerep várakozott a neissei táborba érkező Festeticsre. Ő volt ugyanis a Neipperg seregében levő magyar huszárok parancsnoka,[3] ezért az ő vállára nehezedett az ellenség kikémlelésének és állandó nyugtalanításának munkája.

Máj. 23-án vált el Festetics először a főseregtől. Ezen a napon olyan hírek érkeztek az osztrák táborba, hogy a poroszok Neisse felé készülnek előnyomulni, mire Festeticset 600 huszárral, valamelyes német lovassággal és a Dessewffy-ezred 200 huszárjával a Neissétől északkeletre kb. 40 km-nyi távolságra, az ellenségtől pedig 20 km-nyire eső Wansen felé küldték a környék kikémlelésére.[4] A neisse-grottkaui úton eső Friedewaldénál foglalt állást, mert ez irányból várták a poroszok támadását. Ez a Neissétől 15 km-nyire fekvő helység igen fontos volt az osztrák táborra nézve, amiért is a fővezér még jobban meg akarta erősíteni és e célból jún. 4-én 400 jászon és kunon kívül még 100 Károlyi-huszárt is küldött Festetics erejének növelésére.[5] Most már kb. 1400 embere volt Festeticsnek, aki csapatát elég erősnek érezte arra, hogy az ellenség megfigyelésén kívül annak nyugtalanítására is vállalkozzék.

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. II. 306. — [2] U. o. II. 322. — [3] Először 1741 máj. 9-én szerepel e minőségben. Hadi levéltár. 1741 máj. Exp. — [4] Österreichischer Erbfolgekrieg. II. 331. — [5] U. o. II. 364.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A Friedewaldétől 15 km-nyire fekvő Olbendorfnál 100 porosz huszárból álló előörs állomásozott. Festetics kémei által pontosan értesült róla, hogy csak ilyen jelentéktelen erő áll vele szemben, ezért elhatározta, hogy megtámadja a poroszokat. Jún. 7-én hajnali 4 órakor érkezett meg a porosz huszárok állomásához. A poroszok azonban a meglepetés ellenére sem vesztették el lélekjelenlétüket, hanem az ottani kastélyba menekülve három óra hosszat tüzeltek a magyarokra. De a magyar huszárok sem engedtek, míg kardélre nem hányták őket. A 100 porosz huszár közül csak 10 menekült meg, azok is jórészt azért, mert a falubeli parasztok is a kastélyba siettek és azok is tüzeltek Festetics huszáraira.

Frigyes porosz király erre 800 főre rúgó huszár- és ulánuscsapatot küldött szorongatott huszárai segítségére. Az eredményen azonban ezek sem tudtak változtatni és a magyarok oly erővel támadtak reájuk, hogy közülük mintegy százan halva maradtak a csatatéren, a többiek pedig futásnak eredtek. A poroszok ez alkalommal 190 halotton és sebesültön kívül 19 foglyot vesztettek, a támadók pedig 19 halottat és 37 sebesültet. Csapatai visszaverésének hírére Nagy Frigyes lovas s gyalogos csapatokkal és ágyúkkal személyesen indult a harcban résztvenni. A huszárok támadásának természete hozta azonban magával, hogy Festeticsék az ő megérkezését már nem várták meg és mire Frigyes Olbendorfba megérkezett, a huszárok eredeti állomásukba, Friedewaldéba vonultak vissza.[1]

A táborozásnak ez a módja nagy megerőltetést és fáradságot kívánt Festeticstől. Főleg az éjszakai szolgálat volt igen nehéz, mert a poroszok szerették volna viszonozni támadását. Ezért sokáig nem maradhatott egy helyen táborával. Az olbendorfi támadásról szóló jelentésének végén ő maga emeli ki, hogy csaknem minden este változtatnia kell táborhelyét, mert azt hiszi, hogy az ellenség minél hamarabb ellátogat hozzája. A magyar huszárok támadásai azonban eredményt értek el, mert a porosz király Grottkautól Strehlenbe vonult vissza, mely mozdulata által 10 km-nyire távolodott el az osztrák főseregtől. Midőn azonban Frigyes jún. 12-én ezt a visszavonulást végrehajtotta, Festetics gyengélkedése miatt nem tudott kárt tenni a visszavonuló poroszokban.[2]

Szerencsére gyengélkedése nem volt olyan nagyfokú, hogy a szolgá-

[1] Festetics József 1741 jún. 7-éről szóló jelentése kiadva: Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Neue Folge. III. 296—297. — [2] Neipperg 1741 jún. 16-iki jelentése. Mitteilungen i. h. 303.

© QEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

latban teljesen megakadályozta volna és Frigyes visszavonulása után azonnal Grottkauig nyomult előre, minek következtében közelebb állott az ellenséghez, mint saját főseregéhez.[1] Egy nagyobb porosz csapat, amely két batallionból, hat escadronból, ezer huszárból és ulánusból állott és hét ágyút is vitt magával, arra akarta ezt a kedvező alkalmat felhasználni, hogy Festeticset hátba támadja. A porosz huszárok és ulánusok azonban kissé visszamaradtak saját gyalogságuktól, mire a magyarok megtámadták s megfutamították őket és erre a poroszok nem merték megkockáztatni a támadást (jún. 23.). Porosz részről 2 tiszt és 70 közember sebesült meg, vagy jutott fogságba, holott a magyarok csak 10 embert vesztettek.[2]

Festetics csapatai portyázásainak eredményeképpen Neipperg annyira rendbe tudta hozni seregét, hogy a támadásra gondolhatott. Miközben a fősereg a tervezett támadást készítette elő, Festetics parancsot kapott, hogy a boroszló-glogaui utat nyugtalanítsa és ezáltal Frigyesnek országával való összeköttetését zavarja. Oly területen kellett tehát működnie, melynek távolsága jó 100 km volt a főseregtől.

Júl. 20-án hagyta el a neissei tábort, hogy a rábizott feladatot megoldja.[3] Portyázása idején legnagyobb sikerét a Neissétől légvonalban is 100 km-nyire fekvő Maltschnál aratta, ahol nagyobb mennyiségű élelmiszer volt felhalmozva, úgymint 300 hordó só, 20 hordó liszt, 13 hordó timsó, 216 véka zab és 2 szénával rakott hajó. Aug. 1-én reggel Maltschba érkezve az élelmiszereket és az egyik hajóból a szénát is az Oderába dobatta, a másik hajót pedig felgyújtatta.

A vállalkozás veszedelmes része azonban csak ezután következett. Maltschtól északra, az Odera jobb partján Leubus nevű kolostor állott s e körül Bandemer ezredes vezetése alatt egy újonnan felállított porosz ezred tartózkodott. Amint az ezredes észrevette a magyarok támadását, csapata egy részét a magyarok ellen küldte és azok az Odera túlsó partjáról tüzeltek is a magyarokra. Festetics ekkor úgy tett, mintha vissza akarna vonulni. A Maltschtól délre fekvő Blumerodén át hátrálni kezdett és az onnét délkeletre fekvő Dambritsch és Obsendorf között eső magaslaton húzódott meg. A poroszok nyertnek látták ügyüket, átkeltek az Oderán és támadást intéztek a magyarok ellen. Festetics a magaslatról

[1] Grottkau-Neisse útvonal 26 km, Grottkau-Strehlen pedig 25 km. — [2] Mitteilungen, i. h. 309. Österreichischer Erbfolgekrieg. II. 373. — [3] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 2. 78. szerint «führte er seinen Zug in meisterhafter Weise aus».

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

jól látta előnyomulásukat és olyan erővel tört le reájuk, hogy egészen az Oderáig szorította vissza őket. Egy részük a vízbe fulladt, 200 pedig fogságba jutott közülük. A magyarok sikere oly fényes volt, hogy Bandemernek ki kellett lépni a szolgálatból, ezredéből pedig alig maradt együtt 100 ember.

Az esetleges porosz ellentámadást Festetics gyors visszavonulással kerülte ki. Aug. 2-án már az onnét 35 km-nyire eső Hohenfriedbergben, másnap pedig Braunauban állott.[1] E visszavonulása alatt elfogta a poroszok néhány sürgönyét, melyet aug. 3-iki jelentéséhez kapcsolva küldött meg a fővezérhez. Ebben a jelentésében azt is megírta Neippergnek, hogy mivel indulása óta nem volt semmi pihenése, két napig Braunauban szándékozik maradni és oda várja a fővezér további parancsolatait.

A sziléziai harctéren több ízben is megmutatta Festetics, minő ügyes azon feladatok végrehajtásában, amelyeket a lovasvezérekre ró a háború. Az ilyen feladatok elvégzésére való kiváló rátermettségét éppúgy elismerték ellenfelei,[2] mint feljebbvalói. Érdemeinek elismerése nem is maradt el és Mária Terézia 1741 okt. 3-án a sziléziai hadjáratban tanusított jó szolgálatainak jutalmául altábornaggyá nevezte ki.[3]

Midőn Festetics József a neissei tábort elhagyta és portyázó útjára ment, komoly valószínűség volt az osztrák-porosz sereg mielőbbi összeütközése. Aug. 15-én Neipperg meg is indult seregével Reichenbach felé, de mikor azt a hírt kapta, hogy a porosz sereg is megmozdult, csata nélkül vonult vissza Neisséhez, mire viszont a porosz sereg tett úgy, mintha át akarna kelni az Oderán. Ennek megakadályozására szept. 13-án [4] Neipperg Festeticset küldte ki, de mivel a poroszok mégsem kísérelték meg a folyón való átkelést, Festetics 17-én visszatért a főseregbez.[5] Ekkor azonban már folytak az alkudozások Frigyessel, majd okt. 9-én létrejött a királyné és Frigyes közt a klein-schellendorfi egyesség és másnap megkezdte az osztrák sereg kivonulását Sziléziából.[6]

Ezután Magyarországba tért vissza Festetics pihenőre. A nyár folyamán szerzett betegeskedése télen ismét erőt vett rajta és alkalmatlanná

[1] 1741 aug. 3-iki jelentése. Mitteilungen, i. h. V. 250—252. Österreichischer Erbfolgekrieg. II. 403, 404. Die Kriege Friedrichs d. G. I. 2. 78—79. — [2] A Die Kriege Friedrichs d. G. állandóan a legnagyobb elismeréssel szól róla. Pl. I. 2. 60, 78, 79. — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. — [4] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 2. 102. — [5] Mitteilungen, i. h. IV. 282. — [6] U. o. V. 291.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tette katonai szolgálatra. 1742 márciusának második felében Bécsbe ment, de olyan beteg volt, hogy nem vehetett részt a tavaszi hadjáratot előkészítő tanácskozásokon.[1] Betegsége azonban nemsokára elmúlott s a haditanácsnak 1742 ápr. 7-én kelt rendelkezése már arra utasította, hogy vegye át Ghillány tábornoktól a magyar-morva határon gyülekező insurgens hadtest parancsnokságát.[2] Ezt a rendelkezést pedig az idézte elő, hogy a porosz királlyal kötött klein-schellendorfi egyességnek nem lett meg az előre várt következménye. Osztrák részről ugyanis nem voltak megelégedve sem Frigyesnek Sziléziából való kivonulása módjával, sem pedig azzal, hogy a porosz király még némi ellenállást látszott tanusítani.

Míg Frigyessel jelentéktelen dolgok miatt állandó volt a surlódás, azalatt fontos változás történt az osztrák örökös tartományokért vívott háború egy másik színterén. Mivel a bajorok és a franciák attól tartottak, hogy a Frigyessel való megegyezés következtében Mária Terézia királyné teljes erejével ellenük fordulhat, nagy erőkkel nyomultak be Csehországba s a XV. Lajos francia király által küldött segélycsapatok 1741 nov. 26-án Belle-Isle vezetése alatt elfoglalták Prágát. Az ellenségnek ez a sikere visszahatott Frigyesre is, aki a klein-schellendorfi egyesség megkötésekor következőképpen nyilatkozott Neipperg előtt: «Ha szerencsések lesznek, önökkel tartunk, ha nem, az ellenséggel». Mivel a siker Mária Terézia ellenségeihez szegődött, a porosz király is újrakezdte a háborút. Dec. 21-én elfoglalta Olmützöt, ami által kezébe került Morvaország jelentékeny része is. A bécsi udvar legközvetlenebb feladata ennek következtében abban állott, hogy a franciáktól visszafoglalja Prágát, a poroszoktól pedig Morvaországot. Ez utóbbinak megvalósításában szerepet szántak a pozsonyi országgyűlésen 1741 szept. 11-én felajánlott magyar nemesi felkelésnek is.

A magyarországi felkelő sereg Ghillány altábornagy vezetése alatt a magyar-morva határon gyülekezett. Mivel csapatai több ízben is vereséget szenvedtek a velük szemben álló poroszoktól, akiket Dietrich anhalt-dessaui herceg vezetett, Ghillány szabadulni óhajtott a felkelő

[1] 1742 márc. 17-én Bécsből ezt írta gróf Erdődy György kamarai elnökhöz: «Eljött ide is az a szomorú hír, hogy az ellenség béütött és azonnal hivattattam is, de akkor szintén a hideglelés rajtam volt s mióta Pozsonyból ide érkeztem, nem is mehetek ki az szobámból.» A gróf Erdődy-család galgóci levéltárában. — [2] Hadi levéltár. 1742 ápr. 7. Reg.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

seregtől és kérésére a királyné 1742 ápr. 7-én fel is mentette őt az insurgens csapatok parancsnoksága alól.[1] Ugyanezen a napon állították a magyar insurrectio élére Festeticset,[2] mint akitől remélték, hogy harcképessekké tudja tenni az insurgenseket.[3] A háború folytatása felől pedig úgy döntöttek Bécsben, hogy a legerősebb ellenség, a porosz ellen fordulnak. Ugyanezt várta Frigyes is és arra számítva, hogy a döntés a csehországi harcszíntéren fog bekövetkezni, kivonta Morvaországból seregét. 1742 ápr. 25-én vonultak ki a poroszok a négy hónappal azelőtt elfoglalt Olmützből.

A Morvaországba küldött sereg részére ápr. 27-én adta ki utasítását Lotharingiai Károly herceg, aki a fővezérségben a szerencsétlen Neipperg helyébe lépett.[4] Mivel ekkorára a porosz sereg már kivonult Morvaországból, a fővezér utasítása értelmében a Festetics altábornagy parancsnoksága alatt álló csapatoknak elsősorban az lett a feladatuk, hogy megvédjék Morvaországot olyan meglepetéstől, mint amilyenek az előző évben bekövetkeztek, hiszen a határtól nem messze, Troppau és Jägerndorf közt még mindig ott állott az anhalt-dessaui herceg serege. Az ellenség esetleges becsapásainak megakadályozásán felül még azt várták Festeticstől, hogy «az ellenséget Sziléziában állandóan nyugtalanítsa s minden úton és módon kárt okozzon neki». Ennek a célnak elérésére a következő haderő állott rendelkezésére: 600 ember a károlyvárosi ezredből, 2000 ember a határőrvidéki ezredekből, 300 német katona, a Károlyi- és a Beleznay-huszárezredek és az egész magyar insurrectio, melynek létszáma 4700 emberre rúgott,[5] összesen tehát 10—12,000 ember.

Az ápr. 27-iki utasítás a részletekre nézve a következőket írta elő Festeticsnek. Mindenekelőtt Olmütz várát helyezze kellő védelmi állapotba, a fennmaradó csapatokkal pedig egyrészt az országot védje, másrészt a Sziléziában levő ellenséget állandóan nyugtalanítsa. Az előbbi cél elérésére megfelelő őrségekkel kell ellátnia mindazokat az útvonalakat, melyeken az ellenség benyomulhatna Morvaországba. Az utak eltorlaszolásához szükséges követ, szálfát könnyen elő lehet teremteni a morvaországi hegyvidéken, munkaerő gyanánt pedig használja fel az ott lakó

[1] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 3. 155. — [2] Hadi levéltár. 1742 ápr. 7. Reg. — [3] Arneth, Maria Theresias erste Regierungsjahre. II. 43. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. Österreichischer Erbfolgekrieg. III. 944—946. — [5] Österreichischer Erbfolgekrieg. III. 527.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

parasztságot. Igyekezzék a lakosságot az uralkodó iránt eddig tanusított jóindulatú viselkedésében megtartani és a további ellenállásra felbátorítani, éppen ezért vigyázzon arra, hogy katonái minél kevesebb kárt okozzanak a morváknak, minthogy az ellenség esetleg megkísérlendő beütését a katonaságnak a lakossággal való rossz viszonya nagyon megkönnyítené.

Személyes ügyekben nem kapott Festetics semmi utasítást, mert a fővezér «a háborúban tett tapasztalataiban és ismert éberségében teljesen megbízik és nem kételkedik abban, hogy mindazt meg fogja tenni, ami a királynénak hasznot hoz, az ellenségnek pedig kárt okoz». Azt azonban elrendelték, hogy ha az ellenség túlerővel találna támadni, igyekezzék feltartóztatni, ha pedig ezt nem tudná megtenni, jó rendben vonuljon vissza és nyilvánvaló veszedelemnek ne tegye ki seregét.

Végül azt kívánta tőle a fővezér, hogy őt a seregnél előforduló események felől időről-időre kimerítően tudósítsa, de azonfelül Pálffy nádorral is álljon állandó levélbeli összeköttetésben.

Az utasítás nem is egy helyen emeli ki Festeticsnek mindezek elvégzésére alkalmas tulajdonságait: a hadban való tapasztaltságát, ügyességét, találékonyságát és a harc színterének tökéletes ismeretét. Ugyanezt igazolták a bekövetkező események is és Lotharingiai Károly herceg hozzá intézett leveleiben mindig a legnagyobb dícsérettel emlékezett meg a katonai erényeiről.[1]

Morvaországba érkezve az Olmütztől északra mintegy 15 km-nyire fekvő Sternberget választotta főhadiszállásául, csapatai pedig a Mährisch-Trübautól Teschenig elhúzódó kb. 140 km hosszú területen úgy helyezkedtek el, hogy csak nagyon laza volt az összeköttetés köztük.[2] Minthogy jelentékenyen nagyobb számú porosz sereg állt velük szemben, nem gondolhatott megtámadásukra, annál inkább igyekezett azonban utasításának azon részét megvalósítani, amely a Sziléziában levő ellenség állandó nyugtalanítását bízta reá.

Sajnos, kevés értesülésünk van munkásságának egyes részleteiről. Mivel a fővezér azt kívánta tőle, hogy neki magának küldje be jelentéseit, a haditanács az egész 1742. év folyamán igen kevés hírt kapott tőle. Ez

[1] Pl. 1742 máj. 15. «Derselbe weiss, dass ich von seiner Eifer und Erfahrenheit volle gute Meinung habe, in dessen Ansehen ... den Kommando über die allda zurückgebliebenen Mannschaft Ihnen anvertraut habe.» Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [2] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 3. 194.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az egyik oka annak, hogy oly keveset tudunk róla, a másik oka pedig az, hogy ez alkalommal a porosz részről való feljegyzések is hiányoznak. Az anhalt-dessaui herceg igen kevéssé értesülhetett seregének mozdulatairól, mert Festetics utasításának megfelelően elzáratta a Morvaországból Sziléziába vezető utakat.[1]

Minthogy utasítása elsősorban rája bízta annak eldöntését, mikor mit cselekedjék, a fővezér már máj. 6-án hozzáfordult, hogy megtudja tőle, melyek a szándékai a porosz sereggel szemben.[2] Mindezen szándékokról csak annyit tudunk, hogy Festetics máj. 12-én felelt Lotharingiai Károly levelére,[3] feleletét azonban tartalmilag sem ismerjük. De bizonyára kielégítő választ adhatott terveire vonatkozólag, mert a fővezér máj. 15-iki levelében «ismert ügyességére» hivatkozva fejezte ki teljes megelégedését.[4]

Az anhalt-dessaui herceg vezetése alatt álló porosz seregnek főleg centruma volt annyira erős, hogy annak megtámadására Festetics nem vállalkozhatott. Megtehette azonban mégis egyrészt azt, hogy nyugtalanítsa az útvonalat, amelyen a vele szemben álló porosz sereg kapta élelmét, másrészt azt, hogy zavarja a főssereggel lévő porosz királynak összeköttetését Poroszországgal. Mindkettőt sikerrel végezte. Az anhalt-dessaui herceg seregének élelmezése mindinkább növekedő nehézségekbe ütközött és a herceg szinte minden jelentésében azt kérdezte a porosz királytól, mikor hagyhatja el jelenlegi hadállását.[5] II. Frigyesnek országával való összeköttetése sem maradt zavartalan és Festetics csapatainak sikerét Frigyesnek 1742 máj. 30-án egyik miniszteréhez intézett levele árulja el, amelyhez a porosz király jónak látta a következő utóiratot függeszteni: «Nem írok Önnek semmit, mert nem szükséges a huszárokat is beavatni titkainkba».[6]

Mindezeket az eredményeket Festetics seregének két szárnya, de főleg a jobb szárnya érte el, míg seregének centruma az egész május hónap folyamán nyugodt maradt.[7]

A Ratibor és Troppau közt vezető útvonal nyugtalanítására máj. 20-án 1400 lovassal Beleznay ezredest rendelte ki. A portyázás részletei

[1] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 3. 208. — [2] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [3] U. o. — [4] Verlasse mich dahero gänzlichen auf derselben bekannte Geschicklichkeit. U. o. — [5] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 3. 209. — [6] Politische Correspondenz Friedrichs d. G. II. 183. — [7] Die Kriege Friedrichs d. G. I. 3. 287.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ugyan nem ismeretesek előttünk, de az ejtett zsákmány nagysága jelentékeny sikerről tesz tanuságot, minthogy ez alkalommal 240 porosz katona, 265 ló és 2 zászló jutott a huszárok birtokába.[1] Három nappal később Cziráky ezredest küldte ki a porosz király serege élelmezési vonalának zavarására, amely Časlau, Chrudin, Königgrätz, Nachod, Glatz irányában vonult Neisséig. Czirákynak sikerült is meglepnie Glatzot, sőt onnét tovább haladni Braunauig, amelyet elfoglalva az ott levő élelmezési raktárt kellett volna elpusztítania.[2] Noha Braunau elfoglalása nem sikerült,[3] ez a portyázás mégis jelentős eredményre vezetett, mert Frigyes az eddiginél nagyobb erőt kényszerült kirendelni élelmezési vonalának védelmére. Mindezeken felül elérte Festetics azt, hogy az ellenség nem támadhatta meg Morvaországot és az anhalt-dessaui herceg azon ürügy alatt, hogy seregeinek legcélszerűbb lesz Frigyes hadaival egyesülnie, 1742 jún. 2-án elhagyta táborhelyét és a porosz főseregheż indult,[4] amely Csehországban táborozott.

Míg Festetics eredményesen őrizte a poroszokkal szemben a morva határt, azalatt Csehországban eldőlt a háború sorsa. Máj. 27-én Časlaunál Frigyes győzött, minek következtében Mária Terézia Boroszlóban békét kötött vele (jún. 11). A békekötés után Ausztriának az elveszett Szilézia felé eső határait kellett megállapítani, ami azonban nem ment nagyobb viták nélkül. Ennek következtében Festetics serege a békekötés után is hadállásaiban maradt és csak júl. 8-án indult meg a főseregheż.[5] Kétfelé osztott seregének egyik része Pardubitzon és Kolinon át, másik része pedig Chrudinon keresztül ment Cseh-Bród felé, ahol egyesült egymással. Innét aztán Prága alá vonultak, ahova júl. 22-én érkeztek és a várostól délre, Lieben és Mihle közt foglaltak állást. Festetics seregének létszáma ekkorra igen megfogyott, mert a boroszlói béke megkötése után a fővezér jún. 24-iki parancsával a Károlyi- és Beleznay-ezredeket maga mellé rendelte,[6] minek megtörténte után mindössze 1136 gyalogost s 4816 lovast tett ki a Festetics vezetése alatt álló sereg létszáma.[7]

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. III. 722. — [2] 1742 jún. 2. Lotharingiai Károly levele. Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [3] Österreichischer Erbfolgekrieg. III. 724. — [4] U. o. III. 723. — [5] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. Hadi levéltár. F. A. 1742. 6. júl. 14. — [6] U. o. — [7] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 160. Pajol, Les guerres sous Louis XV. II. 220 szerint Festetics serege 18,000 emberre rúgott volna.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics seregének Prága alá való vonulása azt a célt szolgálta, hogy a poroszokkal megkötött béke után a többi örökös tartományokat is mentessé lehessen tenni az ellenségtől. Ekkor csak Csehországban állott még ellenség, amely azonban hatalmában tartotta a fővárost, Prágát. Mária Terézia seregeinek Prága visszavételére való összevonása következtében a francia sereg nehéz helyzetbe jutott. A Prágában levő haderő kétségtelenül nem volt elégséges a várható ostrom ellen, viszont a Bajorországban d'Harcourt vezetése alatt álló francia sereget se lehetett onnan elvonni, mert München t az osztrákok hatalmukban tartották.[1] Időnyerés céljából a franciák tárgyalásokat kezdettek az osztrákokkal. Midőn e tárgyalások meghiúsultak, a királyné seregei aug. 13-án megkezdték Prága ostromát. Ennek azonban egyelőre kevés eredménye mutatkozott, minthogy az osztrák tüzérség elégtelen volt[2] és így az ostromlók szerepe egyelőre csak arra szorítkozott, hogy Prágát elzárják a világgal való érintkezéstől.[3]

Festeticsnek kezdettől fogva fontos szerep jutott abban, hogy ezt a célt elérjék. Júl. 28-án jött hír arról, hogy Broglie francia vezér a Moldva jobb partján másnap nagyobb szállítmányt akar bevinni a városba. Festetics ezt meg akarta akadályozni, de terve nem sikerült, mert a hír későn érkezett és mire Festeticsék a Moldvához értek, a franciák már átkeltek a folyón.[4]

Mivel kitűnt, hogy az osztrákok nem egykönnyen vehetik be Prágát, a franciáknak idejük maradt, hogy erősítés után nézzenek. Mivel a háború folyamán a franciáknak egy esetleges angol-holland támadásra is gondolniok kellett, Westfália határán Maillebois vezérlete alatt 30,000 főből álló sereget állítottak fel. A végső szükségre való tekintettel most azt a nézetet fogadták el XV. Lajos udvarában, hogy fontosabb egy tényleges, mint egy várt támadás elhárítása, azért aug. 10-én Prága felmentésére küldték Maillebois seregét.[5]

Augusztus második felében indult el Prága felé Maillebois s jövetelének hírére Lotharingiai Károly kémlő csapatot akart küldeni Nürnberg felé. Választása Festetics Józsefre esett, akit éppen ez időtájt, szept. 1-én

[1] Broglie, Frédéric II. et Louis XV. I. 6. — [2] Broglie i. m. I. 58. — [3] Pajol, Les guerres sous Louis XV. II. 280. — [4] U. o. 224—225. Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 163. Wienerisches Diarium. 1742. 64. 827. — [5] Broglie, i. m. I. 53, 57.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nevezett ki a királyné eddigi ezredének tényleges tulajdonosává.[1] Ez alkalommal azonban nem engedelmeskedhetett a tábornok a fővezér parancsának, mert augusztus vége felé kikocsizván, a lovak elragadták kocsiját és oly szerencsétlenül esett ki belőle, hogy egy hétnél tovább ágyban kellett feküdnie.[2]

Ezalatt a francia felmentő sereg Ambergig jutott el, ami a franciák javára billentette a mérleget.[3] Ennek következtében az osztrák sereg nem maradhatott Prága előtt, hanem a Bajorországból Csehország felé terjeszkedő Khevenhüller vezetése alatt álló sereggel való egyesülést kellett keresnie. Ez Pilsennél meg is történt és így most már kb. 80 km távolság választotta el az osztrák sereget az Egernél egyesült francia-bajor-szász seregtől.

Mivel a királyné azt kívánta, hogy a Prágát ostromló sereg vegye fel a harcot a franciákkal, a szept. 9-én tartott haditanács úgy döntött, hogy Festetics vezetése alatt 9000 ember zárja körül Prágát,[4] a fősereg pedig vonuljon el hadállásaiból. Festetics seregének egyik része ekkor Hostiwitznál, másik része ezzel szemben a Moldva jobb partján telepedett le. Minthogy serege legnagyobb részben lovasságból állott, nem gondolhatott Prága körülzárására, hanem mindössze csak arra, hogy megakadályozza, vagy legalább is megnehezítse Prágának élelemmel való ellátását.[5] Állandóan kellett azonban attól tartania, hogy a túlnyomó számban levő ellenséget nem tudja megakadályozni a várhoz közelebb eső kiütésekben.

Hogy lehetőleg kisebbítse egy előrelátható kitörés sikerét, elhatározta, hogy leromboltatja a Prágához közel eső podbabai Moldva-hidat és helyette Rostocknál veret másikat ; ez a hely ugyanis kívül esett a franciák valószínű kiütési vonalán.[6] A franciák észrevették ezt a szándékát és szept. 14-én csapatot küldtek ki, hogy megakadályozzák a magyarokat munkájukban, ezek azonban visszaverték őket.

Szept. 19-én azután a franciák tényleg kitörtek Prágából. Kitörésükkel azt akarták elérni, hogy egy futárukat a körülzáró sereg vonalán átjuttassák. Ez alkalommal Sanct-Margareténé l folyt a harc. Ez összecsapás lefolyását

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. Levelek. — [2] Ezt maga írja meg 1742 szept. 1-én Strassnitzból gróf Erdődy Györgynek. Galgóci levéltár. Levelek. — [3] Broglie, Frédéric II. et Louis. XV. I. 70. — [4] Österreichischer Erbfolgekrieg. IV. 532. Pajol, i. m. II. 233. Festetics seregét 12—15,000 emberre teszi. — [5] Broglie, i. m. 1. 75. — [6] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 220.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

részletesen nem ismerjük, azt azonban tudjuk, hogy a franciák jelentékeny vesztesége dacára a magyarok kevés embert vesztettek, amiből pedig az következik, hogy a Festetics vezetése alatt álló körülzáró sereg e helyütt sikerrel harcolt.[1] Kevésbbé kedvezett Festeticséknek a szerencse a Moldva jobb partján, mert ott másnap sikerült a franciáknak meglepetéssel elfoglalni a Prágától északra mintegy 30 km-nyire fekvő Melniket.[2] Onnét a nem messze eső Leitmeritzet szerették volna megszerezni a franciák, hogy ez úton törhessék keresztül a körülzáró csapatok vonalát. Ennek elérésére szept. 22-én ismét kitörtek a várból, de eredménytelenül, mert Festetics csapatai még a rostocki híd teljes lerombolását is meg tudták akadályozni.[3]

Ez volt Festetics csapatainak utolsó sikere. Az insurgensek ez időben már tömegesen kezdtek visszatérni Magyarországba, miáltal Festetics serege jelentékenyen meggyöngült. Ezt felhasználva a franciák szept. 26-án elfoglalták Königsaalt, minek megtörténte után a Moldva bal partján is sokkal kedvezőbbé vált helyzetük. Festetics most már attól tarthatott, hogy berauni élelmiszerkészlete is veszedelembe jut, azért csapatait szept. 27-én Beraunnál vonta össze. Ezáltal megszűnt Prága körülzárása, mert Beraunból csak az ellenség zaklatása és élelmezésének időnként való megakadályozása volt lehetséges. Ezt azonban sikerrel végezték Festeticsék és a franciák Königsaal kivételével egyik nagyobb helységből sem tudtak élelmet szerezni.[4] A vakmerő portyázások sem maradtak el s okt. 5-én Festetics huszárai sikert aratva portyáztak a Prágából Leitmeritzbe vezető úton.[5]

Ez a pár haditény azonban nem meríti ki Festeticsnek Prága körülzárása alatti egész tevékenységét, mert annak részleteit egyáltalában nem ismerjük. Csak annyi bizonyos, hogy ezután is állandóan Beraunnál maradt, mert ezt a helyet igen alkalmasnak találta Prága megfigyelésére,[6] de nagyobb vállalkozásba nem kezdhetett, mert ígértek ugyan neki segítséget,[7] de újabb csapatokat mégsem kapott.

A Prága felmentésére érkező francia sereg azonban így sem tudott a városba bejutni.[8] Mivel Maillebois serege úgy szerepelt, mint Francia-

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 221. Pajol, i. m. II. 234. — [2] Festetics jelentése Lotharingiai Károlyhoz 1742 szept. 24-éről. Hadi levéltár. F. A. 1742. 9. 37. i. — [3] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 222. — [4] U. o. V. 224. — [5] U. o. V. 225. — [6] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. 1742 okt. 15. IX. A. 18. — [7] U. o. 1742 okt. 19. — [8] Broglie, i. m. I. 109.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ország utolsó reménysége, ez a tudat nagyon bátortalanná tette a francia hadvezért és hogy ne kelljen semmit se kockáztatnia, szinte kerülte az összeütközést. Ezért XV. Lajos a Prágában levő francia csapatok vezérét, Brogliet állította az egész francia haderő élére, aki azután nov. 1-én elhagyta Prágát.

Broglienak Prágából való távozása következtében már inkább remélhetővé vált a város elfoglalása, mert kivonulásakor magával vitte a Prágában levő francia sereg egy részét is. Éppen ezért Lotharingiai Károly fővezér ugyanekkor a 18,000 főnyi sereg élén álló Lobkowitzot [1] rendelte Prága alá, aki nov. 7-én Prágától nem messze, Unhoschtnál egyesült is Festetics seregével.[2] Azután lassanként körülvették az osztrák hadak Prága városát,[3] majd nov. 26-án elfoglalták Leitmeritzet, ami által elzárták a franciáknak a külvilággal való érintkezését.[4]

A franciák most már belátták, hogy nem tarthatják Prágát, de mivel Lobkowitz semmi ügyességet sem mutatott a vár ostromában, a várban maradó francia sereg vezére, Belle-Isle nem a meghódolásra szánta magát, hanem a menekülésre. Tervét alaposan előkészítve dec. 17-én olyan ügyesen szökött meg a várból, hogy Lobkowitz észre sem vette és üldözésére is csak akkor adott Festeticsnek parancsot, amikor Belle-Isle már 80 km-re volt Prágától. Az üldözés keresztülviteléről nincsenek hivatalos adataink [5] s Festetics szerepét mindössze Lotharingiai Károly 1743 jan. 11-iki leveléből ismerjük, amelyben elismerését fejezte ki a fővezér, hogy a Prágából kivonuló franciák az ő ügyessége következtében jelentékeny veszteségeket szenvedtek.[6]

Belle-Isle elvonulása után a visszamaradó francia őrség feladta Prágát. Most már nem volt szükség arra, hogy nagyobb sereg legyen Csehországban, minthogy mindössze csak Eger maradt a franciák kezében. 1743 jan. 9-én tehát Felső-Pfalzba rendelték Lobkowitzot, Eger körülzárását pedig a Prágából kivonuló franciákat üldöző Festeticsre bízták.[7] E célból az eddig vele lévő sereghez rendelték saját ezredét, a Beleznay- és Károlyi-huszárezredeket, ezenfelül pedig két gyalogos és egy curassier-ezredet.

[1] Lotharingiai Károly levele Festeticshez 1742 okt. 28. Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [2] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 230. — [3] Broglie, i. m. I. 122. — [4] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 236. — [5] U. o. V. 249. — [6] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [7] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 258.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az egész január hónap Eger körülzárásával telt el. A huszárok Waldsassenben, a curassierek a Hof felé vivő úton, a gyalogosok pedig Königswartnál és Königsbergnél, azaz a Pilsen és Karlsbad felé vivő úton helyezkedtek el.[1]

Mivel a téli hónapok harcra nem voltak alkalmasak, Festetics csapatai harc nélkül hadállásaikban maradtak, viszont a franciák a város erődítésén dolgoztak.[2] Így telt el az egész tél és a lotharingiai herceg még 1743 márc. 22-iki levelében is azt a nézetét nyilvánította Festetics előtt, hogy a város ostroma ezidőszerint lehetetlen ugyan, de remélhető, hogy a nélkülözések miatt Eger meg fog hódolni.[3]

A körülzárással járó nélkülözések azonban nem vezettek a város feladására, mert Broglie élelmiszereket és muníciót küldött Egerbe. E tervnek keresztülvitelét Chayla tábornokra bízta, aki ápr. 15-én 15,000 főnyi emberrel indult el Eger felé Ambergből, ahol akkor a francia tábor tartózkodott. Állítólag minden embere egy zsák lisztet és egy zsák puskaport vitt magával.[4] Ennek a haderőnek Festetics nem tudott volna ellenállani, azért kissé dél felé vonult seregével, minek következtében a franciák ápr. 19-én akadály nélkül vonulhattak be Egerbe, ahova nemcsak ennivalót és muníciót juttattak, hanem új megszálló csapatokat is.

Miután a csapatok felváltása megtörtént, a régi helyőrség a francia főseregheż vonult, ahová ápr. 24-én érkezett meg. Ugyanezen a napon tért vissza Festetics tábornok a franciák közeledtére elhagyott hadállásába és tudatta a fővezérrel, hogy a francia őrség most már nagyobb Egerben, mint eddig volt, tehát küldjenek neki segítséget, hogy az ostromzárat minden körülmények között fenntarthassa.[5] Ez a segítség júniusban meg is érkezett,[6] de a város elfoglalásának dicsőségét[7] már nem szerezhette meg Festetics. 1743 júniusában ugyanis megbetegedett, mire felmentették a szolgálat alól és Kolowrat gróf altábornagyot küldötték helyébe, ő maga pedig Karlsbadba ment kúrát tartani.[8]

Úgy látszik, hogy az egész nyarat a fürdőben töltötte, mert csak 1743 őszén találjuk ismét a hadseregnél,[9] de akkor már más csatamezőn. 1743 jún. 27-én történt, hogy Mária Terézia szövetségesei Dettingennél

[1] Österreischer Erbfolgekrieg. V. 259. — [2] U. o. 260. — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [4] Pajol, i. m. II. 304. — [5] Österreichischer Erbfolgekrieg. IV. 724—26. V. 259. — [6] U. o. VI. 25. — [7] Eger 1743 szept. 7-én esett el. — [8] Österreichischer Erbfolgekrieg. VI. 8. — [9] U. o. V. 358.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

legyőzték a franciákat,[1] mire Lotharingiai Károly serege a Rajna felé indult s azt tervezte, hogy a Rajnán átkelve betör Franciaországba. Wormsnál gyüjtötték össze a támadáshoz szükséges sereget, amely azonban csak szeptember végére volt együtt. Mivel a sereg összpontosítása alatt eltelt a nyár, szept. 24-én úgy határozott a haditanács, hogy a késő időre való tekintettel ez évben már nem támadnak, hanem megfigyelő csapatokat állítanak a Rajna mentén, melyek egyúttal a Dettingennél győzedelmeskedő angolokkal is fenntartják az összeköttetést.

A Lotharingiai Károly haditanácsában résztvevő tábornokok közt ott volt Festetics is.[2] Azt azonban már nem tudjuk, vajjon ezután állandóan a Rajna mellett maradt-e, vagy sem és csak az bizonyos, hogy 1744 májusában már a Bajorországban Batthyány vezetése alatt működő hadtestnél találjuk.[3]

Pár hónappal később, aug. 6-án 4381 főnyi csapattal Prága irányába küldte Festeticset Batthyány,[4] ami azért volt szükséges, mert a porosz király ismét beleavatkozott a háborúba és igen valószínűnek látszott Csehországba való betörése, ami aug. 14-én meg is történt. Prága felé való útjában éppen ez nap érkezett Festetics Plasshoz, melynél tovább menni Frigyes túlereje miatt nem látszott tanácsosnak.[5] A poroszok egyáltalában nem ismerték sem seregének létszámát, sem pedig igazi szándékait és a porosz királynak augusztus második felében is csak annyi volt az értesülése, hogy Festetics mintegy 6000 főnyi sereggel várja őt Brandeisnál, hogy az Elbén való átkelését megakadályozza.[6]

1744 szept. 2-án megkezdték a poroszok az eddig teljesen körülzárt Prága ostromát. A Bajorországból Csehországba vezényelt Batthyány ekkor azt a parancsot kapta, hogy a seregében levő huszárokkal lehetőleg nyugtalanítsa az ellenséget.[7] Ennek megfelelően Batthyány Festetics altábornagy és Lucchesi vezérőrnagy csapatait szept. 4-én Zditzig tolta előre, amely helység alig 30 km-nyire fekszik Prágától. Festetics csapatának előőrsei azonban Prágához még közelebb, Beraun és Königsaal közt álltak fel.

Annak hírére, hogy az ellenséges sereg ilyen közel merészkedett, Frigyes 3500 embert és 14 ágyút küldött Beraun ellen. A poroszok szept.

[1] Broglie, i. m. I. 333. — [2] Österreichischer Erbfolgekrieg. V. 358. — [3] Hadi levéltár. 1744. máj. Exp. — [4] Die Kriege Friedrichs d. G. II. 1. 79. — [5] Arneth, Maria Theresias erste Regierungsjahre. II. 420. — [6] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 96—97. — [7] U. o. VII. 113.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

6-án kora reggel értek Beraunhoz, ahol a Festeticshez beosztott Helfreich vezérőrnagy állott 1900 emberrel. Beraun mellett a hasonló nevű folyó folyik, amelynek nyugati partján épült a város. A poroszok jövetelének hírére Helfreich megszállotta a folyó keleti partján lévő emelkedéseket és segítséget kért a tőle kb. 12 km-re állomásozó Festeticstől. Festetics Lucchesivel együtt indult meg és mire megérkezett, a poroszok már megkezdték a támadást. Festetics azonnal a poroszok ellen nyomult huszárjaival és teljesen szétverte őket. A csata hírére egész seregével Beraunba érkező Batthyány a legnagyobb elismeréssel jelentette a fővezérnek Festetics ügyességét és vitézségét.[1]

Csapatai visszaverésének hírére a porosz király és Schwerin tábornagy 12,000 főnyi sereggel a magyarok ellen indultak. Szept. 7-én érkezett meg Beraunhoz a porosz király vezetése alatt álló csapat, Frigyes azonban nem támadott, mert a terep nem látszott alkalmasnak huszárcsatára. A poroszok visszavonulása után Batthyány Festeticsre bízta Beraun megszállását.[2]

Beraunt most már nem fenyegette nagyobb veszedelem, mert a porosz király ezután minden haderejét Prága ellen vezette, amelyet szept. 14-én elfoglalva Batthyány serege ellen fordult. A poroszok megindulásának hírére azt a parancsot kapta Festetics, hogy Beraun és Königsaal közt figyelje az ellenséget és portyázásaival zavarja a poroszok összeköttetését. A reá bízottakat sikerrel oldotta meg. Huszárai egész Leitmeritzig portyáztak,[3] sőt a Moldván átkelve a poroszok élelmezését is igen megnehezítették.[4]

Így tartott ez szept. 22-ig, amikor is a porosz sereg Tabor felé indult. Ekkor azt a parancsot kapta Festetics, hogy huszárjaival az ellenség mögött portyázzon.[5] E megbízatásnak elvégzéséről nem tudunk semmit, csupán az ismeretes előttünk, hogy két héttel később visszarendelték a főseregheż, ahova okt. 8-án meg is érkezett.[6]

A lotharingiai herceg serege ekkor Mirotitznál állott. Itt maradt Festetics is okt. 23-ig, amikor a szász segédcsapatok megérkezése után Frigyes megkezdte a Poroszország felé való visszavonulást. Ezen a napon

[1] Szept. 6-iki jelentése szerint Festetics mindazt megtette, amit «von einem General an guten Disposition und Tapferkeit praetendieret werden kann.» Hadi levéltár. F. A. 1744 9. 27. — [2] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 115—117. — [3] U. o. VII. 152. — [4] Die Kriege Friedrichs d. G. II. 1. 134. — [5] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 148. — [6] U. o. VII. 174.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vonultak ki a poroszok Beneschauból,[1] amelyet még aznap megszállt Festetics, akire a visszavonuló ellenség nyugtalanítását bízták. Mivel az a hír érkezett az osztrák táborba, hogy a porosz sereg Prága felé akar visszavonulni, azt határozták, hogy az osztrák főserég az Elbe felé vonul és elvágja Frigyest Sziléziától. Hogy Frigyes figyelmét az osztrák főseregről elvonják, okt. 27-én elrendelték, hogy Festetics nyugat felől zaklassa a Prága felé szándékozó Frigyes seregét.[2]

Ettől kezdve állandóan Frigyes nyomában maradt. Nov. 4-én Chotruch felé indult és csapatai egész a porosz hátvédig nyomultak előre, amelyet Schwoisitznél megtámadva 15 emberét és egy poggyászkocsiját elfogták.[3] A porosz király azonban nem zavartatta magát az üldöző sereg jelenléte által, mert visszavonulása nem kikényszerített, hanem tervszerű elhatározás volt. Serege nov. 8-án át is kelt az Elbén, noha a magyar huszárok gyorsasága ez alkalommal is kellemetlenségeket okozott a poroszoknak. Az Elbén való átkelés alatt ugyanis Festetics csapatai megtámadták a porosz oldalfedezetet és néhány foglyot is ejtettek.[4]

Ez volt Festetics utolsó szereplése a visszavonuló poroszok üldözésében. Kevéssel Frigyes csapatainak az Elbén való átkelése után megérkezett az osztrák főserég is, miáltal nélkülözhetőbbé váltak a portyázó huszárok s mivel ugyanekkor Bécsben Bajorországnak nagyobb erővel való megtámadását határozták el, Festetics csapatát két huszár- és két curassier-ezreddel megerősítve nov. 13-án Bajorországba rendelték.[5] Két nappal később érkezett a királyné parancsa, amely visszahívta Festeticset a lotharingiai herceg seregétől és a magyar insurrectióhoz osztotta be.[6]

Amint a poroszoknak Mária Terézia ellen intézett első támadása alkalmat adott a magyaroknak arra, hogy királynéjukhoz való ragaszkodásukat ritka és páratlan áldozatkészséggel mutassák ki, úgy hasonló következménnyel járt Frigyes 1744-iki támadása is. 1744 aug. 14-én gróf Pálffy János palotájában összegyűltek a magyar rendek és felajánlották a nemesi fölkelés kiállítását. Mivel az insurrectio törvényes vezére, a nádor ez alkalommal öreg kora miatt a hadjáratban személyesen részt nem vehetett, a királyné gróf Esterházy József országbírót állította a

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 190. — [2] U. o. VII. 206. — [3] U. o. VII. 211. — [4] U. o. VII. 213. Wienerisches Diarium. 1744. No. 93. — [5] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. Wienerisches Diarium. 1744. No. 95. — [6] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 216.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fölkelő sereg élére. Az Esterházy részére szükséges utasításokat 1744 nov. 13-án Bécsben a haditanács elnökének vezetése alatt tartott tanácskozás készítette el.[1] Ugyanekkor határoztak az Esterházy mellé adandó főtisztekről és az országbíró kérésére felvették közéjük Festetics József altábornagyot is.[2]

Midőn Frigyes 1744 őszén Csehországba tört, Marwitz tábornok vezetése alatt porosz csapatok nyomultak be Sziléziába és Morvaországba, mely tartományok szinte védelem nélkül állottak az ellenség támadásával szemben. Ennek a területnek védelmét a királyné a hasonló célra 1742-ben jól bevált magyar nemesi felkelésre akarta bízni.

1744 novemberének utolsó napján hagyta el az insurrectio Magyarországot s december első napjaiban foglalta el a számára kijelölt hadállásokat. Félkörben álltak fel, amelynek Teschen volt a középpontja.[3] Egyelőre persze szó sem lehetett arról, hogy az insurgensek előrenyomuljanak, minthogy a csapatok is és a vezetők is igen lassan érkeztek meg Sziléziába és Esterházyval együtt maga Festetics is csak február végén jelent meg Teschenben.[4]

Febr. 13-án a lotharingiai herceg Festeticshez intézett levelében az ellenségnek a tél folyamán való állandó nyugtalanítását jelölte meg az insurrectióban résztvevő könnyű magyar csapatok legelső feladata gyanánt,[5] amivel szemben a királyné az előnyomulásra utasította Esterházyt. Festetics a maga részéről már előbb is azt tartotta helyesnek, amire a királyné határozta magát.[6]

Márc. 10-én meg is indult a magyar sereg Szilézia visszahódítására. Az volt a céljuk, hogy Ratibort támadják meg. Ekkor érkezett a magyar táborba az a hír, hogy a poroszok rendkívül megerősítették Ratibornál levő táborukat, mire a túlnyomónak tartott erővel szemben Esterházy beszüntette a további előnyomulást. A felkelő seregnek Festetics alatt álló részei közelítették meg ekkor legjobban a poroszokat, ők ugyanis Loslaunál álltak, amely város 25 km-nyire fekszik Ratibortól.

A Ratibornál álló porosz sereg vezére, la Motte tábornok azt a parancsot kapta, hogy űzze ki a magyarokat Sziléziából. E célra márc. 27-én

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 282. — [2] Die Kriege Friedrichs. d. G. II. 2. 27. — [3] U. o. II. 2. Skizze No. 7. — [4] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 286, 329. — [5] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. IX. A. 18. — [6] Die Kriege Friedrichs d. G. II. 2. 97.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tette meg előkészületeit. Amikor ez Festeticsnek tudomására jutott, seregével előre ment Ratibor felé, hogy az ellenség szándékát jobban megfigyelhesse. A vele levő regimentjéből 500 huszárt, az insurgensek közül 1400 embert vitt magával. Az áradásoktól mocsarassá lett területen a poroszok csak több részre oszolva vonulhattak előre és éppen ezt az előnyös helyzetet használta ki Festetics. Emberei minden oldalról a poroszokra törtek, akik erre a magyaroktól állandóan zavarva kényszerültek visszavonulni a Ratibortól északra fekvő Marklowitzba.[1] Veszteségük halottakban ugyan csak 6 ember volt, foglyokban azonban 343.[2]

La Motte egyelőre nem tudott tisztába jönni helyzetével. Azt hitte, hogy valami rendkívül nagy haderővel áll szemközt, azért arra határozta magát, hogy visszatér a nagyobb biztonságot ígérő Ratiborba. Márc. 30-án ez meg is történt, mire Festetics emberei közül mintegy 200-an megszállták a várossal szemben az Odera partján emelkedő magaslatokat.[3] La Motte serege azonban többé nem merte a magyarokat megtámadni, ápr. 22-én pedig egyenesen kiürítette Ratibort.[4] Festetics utána nyomult, hogy Ratiboron kívül elfoglalja a várostól északra mintegy 40 km-nyire fekvő Coselt is, abban a reményben lévén, hogy meglepetéssel megszerezheti.[5] Máj. 9-én azonban vissza kellett térnie Ratiborba Cosel alól, mert noha az árkokon és sáncokon könnyen át tudtak menni katonái, a vele levő határőrök rendes katonaság támogatása nélkül nem mertek a vár megrohanására vállalkozni.[6]

Ugyanekkor arra határozta magát Esterházy, hogy körülzárja Jägerndorfot és elvágja Neissével való összeköttetését. A Jägerndorfból Neissébe vezető útnak majdnem a közepén van Neustadt városa, amely fallal volt körülvéve és nagyobb őrséggel megerősítve. Ennek megvételére Festeticset küldték ki, úgy látszik, kisebb csapattal. Máj. 20-án hajnali két órakor érkezett oda, sikerült meglepnie a külvárosban levő porosz huszárokat, akik 14 emberük elvesztése után a várba menekültek. Erre Festetics a magával hozott ágyúkkal a vár kapuját kezdte lövetni. Ezt azonban jól eltorlaszolták, miért is Festetics belátva, hogy a vár elfoglalása meglepetéssel lehetetlen, reggel öt órakor visszavonult Neustadt alól. Az ostrom-

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 392. Wienerisches Diarium. 1745 No. 28. — [2] Die Kriege Friedrichs d. G. II. 2. 142. — [3] U. o. II. 2. 143. — [4] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 408. — [5] Die Kriege Friedrichs d. G. II. 2. 158. — [6] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 428.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lottaknak két óra mulva segítségük érkezett, de így sem merték a visszavonuló Festeticset megtámadni.[1]

Midőn jún. 4-én Hohenfriedbergnél megtörtént a hadjárat döntő csatája, az udvar azt akarta, hogy a magyar fölkelők folytassák Sziléziában félbeszakított előnyomulásukat. Az első cél az volt, hogy Boroszlóig haladjanak előre és arra kényszerítsék az ellenséget portyázásaikkal, hogy a csehországi harctérről erősebb csapatokat vonjon el Szilézia védelmére. A portyázás vezetését és irányítását Esterházy Festeticsre bízta, akit «az ellenség mint éleslátású embert mindig tisztelt és akit sasszemmel megáldott hadvezérnek nevez.»[2]

Kitűzött feladatának végrehajtására Festetics jún. 27-én Strehlenbe érkezett. Itt vette annak hírét, hogy a porosz király Szilézia megvédése céljából nagyobbszámú csapatokat küldött Glatzhoz. Ez a hír igaznak bizonyult és így nemcsak Festetics, hanem Esterházy egész serege is visszavonulni kényszerült. Júl. 5-én Neustadthoz vonult vissza Festetics,[3] ahol júl. 11-én éjjel megtámadták a poroszok. A támadást be kellett várnia, mert ő volt a visszavonuló insurrectio hátvédje, de a poroszok oly nagy erővel s oly hevesen törtek rájuk, hogy a magyarok nem tudtak ellenállni. A poroszok tudósítása szerint ez alkalommal maga Festetics is csaknem fogságba került.[4]

A poroszoknak ez a gyors sikere világosan mutatta ki, mily nagy gyöngéi vannak a magyar fölkelő seregnek. Visszavonulásuk annál rosszabbul esett a királynőnek, mert sokat várt a magyaroktól és azt akarta, hogy a felkelés továbbra is együtt maradjon. Az insurgensek azonban mindenkép haza akartak jönni. Esterházy fontosnak tartotta, hogy a királyné megbízható ember által értesüljön a fölkelő sereg állapotáról, azért szept. 10-én Bécsbe küldte Festeticset, hogy a fölkelő sereg helyzete felől tájékoztassa Mária Teréziát.[5] Több mint egy hónap mulva érkezett vissza Festetics Esterházyhoz. Akkorára Soornál (szept. 30) már újabb csatát is nyertek a poroszok, az insurgensek pedig Oderberg felé vonultak vissza.

A visszavonulás szempontjából igen fontos Hultschin őrzését két huszár- és egy dragonyos-ezreddel Festeticsre bízták. Okt. 18-án porosz

[1] Die Kriege Friedrichs. d. G. II. 2. 187, 188. — [2] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 515. — [3] U. o. VII. 516. — [4] Die Kriege Friedrichs. d. G. II. 3. 112. — [5] M. N. Múzeum. Fol. Hung. 168. 163.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csapat érkezett a Hultschintól pár km-nyire fekvő Beneschauba, de annyira tisztelték a poroszok Festeticset, hogy azonnal visszavonultak. Utóbb azonban az egész sziléziai porosz sereg Festetics ellen fordult, akinek csak nagy nehézségek közt sikerült csapatait visszavonni.[1] Okt. 25-én értek az insurgensek morva területre, ahonnét mindjárt meg is indultak Magyarország felé. Nov. 3-án követte őket Festetics is, aki e napon Bécsbe utazott.[2]

A drezdai béke (dec. 25.) meghozta a pihenést a négy év óta állandóan hadi szolgálatban álló Festetics Józsefnek is. Neve azonban ezután is úgy szerepelt a poroszok előtt, mint aki merész katona és akiben megvan a kellő ügyesség terveinek véghezvitelére. 1746 őszén az a hír terjedt el Poroszországban, hogy Festetics meg szándékozik támadni Sziléziát. Ez a hír nemcsak a porosz miniszteréket foglalkoztatta, hanem magát Frigyest is nyugtalanította.[3] Ez a terv azonban, ha csakugyan megvolt is, sohasem jutott el a kivitel állapotáig.

A második sziléziai háború befejezése után Festetics József többé nem vett részt semmiféle hadjáratban, noha a katonai pályán maradt egész haláláig, sőt rangban is emelkedett és 1748 nov. 18-án lovassági tábornok lett.[4]

Kevéssel a királyné újabb porosz háborújának kitörése után, 1757 máj. 4-én halt meg Keszthelyen[5] s végrendeletében kifejezett kívánsága szerint Baltaváron temették el.

Családi élete.

Festetics József korántsem volt olyan szorgalmas följegyzője élete minden apró mozzanatának, mint apja. Innen van, hogy míg életének apja haláláig eső szakaszáról még az aprólékos dolgokat is elég jól ismerjük, apja halála után már inkább csak a közpályán való működése ismeretes előttünk. Azt már említettük, hogy apja hozzájárulása nélkül házasodott, feleségül vevén szentgyörgyi Horváth Erzsébetet. Házasságukból két fiú született: Pál és Károly, valamint egy leány, akit Viktóriának neveztek.[6]

[1] Österreichischer Erbfolgekrieg. VII. 646. — [2] U. o. VII. 649. — [3] Politische Correspondenz Friedrichs d. G. V. 185. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. E napról szóló oklevél. — [5] Hadi levéltár. 1757 máj. 362. Exp. — [6] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 213.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Feleségével valamelyes vagyont is kapott,[1] de ennek nagyságát nem tudjuk megállapítani. Tény ellenben az, hogy kevéssel apjuk halála után fiai azt állították, hogy anyjuk hozománya alig ért valamit. Biztosan nem tudjuk, de igen valószínű, hogy Festeticsné 1744-ben halt meg.[2]

Festetics József családi életénél jóval többet tudunk birtokszerzéséről. Láttuk, hogy vagyona alapját az apjától önként átengedett javakon kívül főleg azok a birtokok vetették meg, amelyeket egyrészt apjával, másrészt annak halála után testvérével való megegyezése alkalmával kapott. Mivel házassága révén se jutott vagyonhoz, neki is pénzen kellett szerezni birtokait, mint apjának.

Az időben birtokszerzésre a legszokásosabb mód az volt, hogy a földbirtokhoz jutni kívánók a kihalt családok után maradó és jogilag a kincstárt illető birtokokra szereztek királyi adományt. Az ilyen birtokok a legritkább esetben voltak tényleg a kincstár kezében, hanem rendszerint valaki bírta őket, minek következtében a királyi adományt kieszközlőnek sokszor még hosszú pört kellett viselnie, hogy az ilyen birtokot tényleg kezébe kaphassa. Valamely kihalt család javainak királyi adomány nélkül való bírását a kincstár lappangó joga címén lehetett megtámadni az olyannak, aki valamikép ki tudta sütni az illető birtok valódi természetét.

Nem tudjuk honnan, de Festetics Józsefnek igen bő értesülései voltak ilyen úgynevezett lappangó fiscalitásokról s igen sokszor fordult ezek elnyeréséért az illetékes magyar kamarához, vagy közvetlen magához az uralkodóhoz is. Érdemes ilynemű kérelmeit egyenként felsorolnunk, mert élénken tárják elénk azt a nagy igyekezetet és tevékenységet, amellyel családjának anyagi helyzetén javítani törekedett. Ha egy birtokot nem tud azonnal megszerezni, később újra megkísérli, míg csak hozzá nem jut, vagy ki nem tűnik, hogy lehetetlen hozzájutnia.

1719-ben fordult ilyen ügyben legelőször a kamarához. Azt írta, hogy hajlandó volna bizonyos lappangó fiscalitásokat a kamara előtt felfedni, ha biztosítanák róla, hogy a bejelentett birtok harmadrészét megkapja. A magyar kamara 1719 máj. 23-iki ülésén tárgyalás alá vette ezt a bejelentést és azt a végzést hozta, hogy ha olyan birtokot tud, amelyet a kincstár, mint őt illetőt még egyáltalában nem ismer, tegyenek neki ígéretet a felfedezett fiscalitás harmadrésze iránt, de azzal a korlátozással, hogy ez az

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 105a. — [2] U. o. Tolnai levéltár. I. A. 120.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ígéret csak 10,000 frt-ot érő birtok erejéig kösse a kincstárt, ennél nagyobb összegű ingatlanra nézve pedig külön meg kell majd egyezniök.

A kamara végzését megkapva Festetics József a somogymegyei Nagybajomot jelölte meg ilyen birtok gyanánt. A kamara máj. 31-iki ülésén azonban úgy találták, hogy ez a fiscalitás nem ismeretlen a kamara előtt és azt határozták, hogy nagyobb biztosság kedvéért meg kell kérdezni a pécsi harmincadost, vajjon nem tette-e már rá a kezét is a kincstár Nagybajomra. A harmincados válaszát a kamara megkapta, de nem találta elégnek az adott felvilágosítást, azért úgy határozott (júl. 31), hogy tovább kell nyomozni a dologban. Teljesen hasonló huza-vonával telt el az év hátralevő része is, míg végre 1720-ban tisztázódott, hogy Nagybajom a Koroknay-család kihalása által szállott a kincstárra.

Mielőtt azonban Nagybajom további sorsáról döntöttek volna, szükségesnek tartották, hogy pontosan ismerjék a rája vonatkozó eredeti adománylevelet. Ennek megszerzése céljából 1721-ben a kancelláriához fordult a kamara, de azt a választ kapta, hogy a kancellária kerestette ugyan az adománylevelet, azonban nem sikerült megtalálni, amiért is okos lenne, ha a nádorhoz fordulnának, hátha annál van.[1] A kancelláriának ez a válasza az utolsó adat, amit ez ügyre nézve ismerünk s mivel a kamara jegyzőkönyveiben többé nincs szó róla, valószínű, hogy maga Festetics József hagyta abba az egészet. Nem is gyarapodott vagyona ez időben egyébbel, mint Baltavárral, amelyet 1722 aug. 1-én vásárolt meg 5300 frt-ért.[2]

Egészen más lett az eredmény, midőn 1738-ban a Thury Farkas halálával megüresedő veszprémmegyei Lovászpatona adományozását kérte. Kérelmében hivatkozott családjának és saját magának az uralkodócsalád szolgálatában szerzett érdemeire s elmondotta, hogy már 24 év óta szolgál a hadseregben, apja és testvére szintén katonák voltak, harcoltak a török ellen és kitüntették magukat. Erre való hivatkozással kérte most az adományt, még pedig olyan formán, hogy az ő családjának kihalta esetén testvérének, Kristófnak leszármazói örököljék az adományozott birtokot. Az udvari kamara 1738 márc. 22-én tárgyalta a kérelmet és noha kiemelte, mily szokatlan a birtokokban az általa kért módon való követ-

[1] Országos levéltár. Kamarai jegyzőkönyvek az 1719, 1720 és 1721. évekről. — [2] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. II. A. 54.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kezés, mégis a kérelem teljesítését ajánlotta a királynak. III. Károly elfogadta a kamara ajánlatát és így Lovászpatona Festetics-birtok lett.[1] Később sem támadt pör miatta és Festetics Kristóf 1738 júl. 10-én örömmel írta meg bátyjának, hogy Lovászpatonát nem kell féltenie, mert az tényleg tulajdonos nélküli birtok és noha most járja sorra a káptalanokat, sehol nem talál Lovászpatonára vonatkozó adománylevelet.[2]

A jó kezdetnek hasonló volt a folytatása is. A háborúban való buzgóságát azzal is jutalmazta a királyné, hogy 1741 febr. 20-án 20,000 frt értékű fiscalitást adományozott neki. Az adományozás ekkor is éppúgy szólt, mint az előbbeni esetben, hogy t. i. az adományozott birtok József fiágának kihalása esetén Kristóf fiágára száll, sőt a leányág is örökölhet, ha készpénzen megváltja a 20,000 frt adományösszeget.[3] A királynénak ez elhatározása következtében arra nyert jogot Festetics József, hogy saját választása szerint vehessen birtokába 20,000 frt értékű kincstári jószágot.

Ezt a jogát igyekezett minél hamarább érvényesíteni. A kamara 1741 márc. 11-iki ülésén már tárgyalja is azt a kérését, hogy az Ő felségétől nyert adomány alapján adják neki 10,000 frt értékben Ács és Szentiván pusztákkal egyetemben Szolnok városát. Ápr. 10-iki ülésén azonban úgy határozott a kamara, hogy ezeket a kincstári birtokokat előbb fel kell becsülni s csak azután lehet adományozni.[4]

Mivel Szolnokot kívánsága szerint nem kapta meg azonnal, 1742 elején Tolna adományozása ügyében fordult a kamarához. A magyar kamara 1742 márc. 8-án tartott ülésén olvasták fel kérelmével egyidejűleg gróf Dietrichstein udvari kamarai elnök levelét is, amelyben Festetics Józsefnek a tolnai jószág adományozása iránt beadott kérelmét ajánlotta a magyar kamarának. A magyar kamara azonban nem hajolt meg a nagyhatalmú pártfogó előtt, hanem márc. 12-én azt határozta, hogy Festetics tábornok kérelmével együtt veszik tárgyalás alá gróf Apponyi Lázár folyamodását is, aki ugyanazon birtok adományozását kéri.

Ez a határozat nem elégítette ki Festeticset, aki újra igénybe vette az udvari kamara elnökének támogatását. Dietrichstein újabb ajánlatára

[1] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1738 ápr. 14. — [2] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. VII. B. 97. — [3] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1741 febr. 20. — [4] Országos levéltár. A magyar kamara jegyzőkönyvei. 1741.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

azután márc. 16-án úgy döntött a kamara, hogy mivel a kért birtok csak leeendő fiscalitás és annak utolsó birtokosa, gróf Wallis Olivér még életben van, egyelőre Tolnát nem lehet ugyan adományozni, a tábornok biztosítására azonban adhat ki Ő felsége olyan oklevelet, amelyben azt ígéri, hogy Wallis halála esetén neki fogja Tolnát adományozni.[1] A királyné júl. 17-én hozzájárult a magyar kamara határozatához és egyúttal elrendelte a majdan adományozandó birtok felbecslését.[2]

Tolna felbecslése azonban egyelőre mégis elmaradt. Maga a magyar kamara ajánlotta ezt a királynénak (aug. 28) azzal a megokolással, hogy a birtokos még él. Festeticsre nézve is előnyösebb volt, ha a becslés mellőzésével állapítják meg Tolna értékét. A királyné júl. 17-iki elhatározása szerint ugyanis Tolna jövedelmét a megfelelő pénzérték 5—6 %-os kamatának kellett volna venni. 1741-ben a tolnai birtok jövedelme 13,040 forintot tett ki,[3] minek tekintetbe vételével a királyné által előírt kulcs alapján a birtok értéke 65—70,000 frt-ra rúgott volna, míg a kamara ajánlatára a királyné a becslés mellőzésével mindössze 40,000 frt-ban állapította meg Tolna értékét[4] (1743 márc. 8), egyelőre azzal a feltétellel, hogy Wallis halála után majd megbecsülik Tolnát és amennyiben többet érne 40,000 frt-nál, a többletet az adományozott 20,000 frt-ból le kell vonni. Ez az újabb becslés azonban nem történt meg és Wallis halála után, 1746 aug. 11-én az 1743-ban megállapított becsértékben véglegesen Festetics Józsefnek, illetőleg az ő fiága kihalása esetén Festetics Kristóf fiágának adományozta a királyné Tolnát. Az adománylevél szerint Tolna városán és az abban lévő nemesi curián kívül Kakasd, Belác, Kakovic és Kecs tartoztak az adományozott birtokokhoz.[5]

Tolna adományozását csakhamar követte a család nemesi előnevének végleges megállapítása. Mivel József apja legtöbbnyire Ságon lakott, őt legtöbbnyire sági előnévvel nevezték. Festetics József viszont Baltavárt kedvelte, ezért ismerősei leveleikben baltavári Festetics Józsefnek címezték.[6] Tolna megszerzése után ez a város volt a legnagyobb a Festeticsek kezében levő birtokok közül, innét vették tehát a család előnevét. Tolna

[1] Országos levéltár. A magyar kamara jegyzőkönyvei 1742. — [2] A közös pénzügyminisztérium levéltára. 1742 júl. 19. Kamarai akták. — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. III. A. 203. — [4] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1743 ápr. 30. — [5] Országos levéltár. Conc. exp. 1746 aug. 54. — [6] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. III. D. 20.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

adományozásával ugyanegy napon kelt a királyné azon oklevele, amellyel a Festetics-család nemesi előnevét állapította meg [1] s ettől kezdve viseli a család mind a két ága a tolnai előnevet.

Még ki sem állították a Tolnáról szóló királyi oklevelet, midőn Festetics József 1746 aug. 1-én azt kérte a királynétól, hogy mivel elődei más birtokaikon 1689 óta úgyis élvezték ezt a kiváltságot, adja meg neki Tolnára nézve a pallosjogot. A királyné nov. 18-án meg is adta a kért pallosjogot, sőt ezenfelül az adományozott birtokokon lévő egyházak kegyurává is kinevezte.[2]

Ezzel egyidőben történt meg a kezében levő különféle eredetű ingatlanok jogi helyzetének szabályozása is. 1746 aug. 22-én erősítette meg őt a királyné egyéb tolnai birtokában, ú. m. a Szluha Györgytől és Morgai Imrétől 5420 frt-ért megvett Kajmat, azonkívül az Abafi Józseftől 2600 frt-ért vásárolt Fadd birtokában. A királyi consensus ezekre nézve is úgy szólt, hogy József fiágának kihalása esetén Kristóf ága örököl.[3]

A királyi adomány alapján szerzett birtokokon kívül vásárlások által is jelentékenyen gyarapodott vagyona. 1721 aug. 1-én 200 frt lefizetése ellenében öccse engedte át neki Hermantilajra való jogait,[4] aug. 14-én 250 frt-ért Nagytilajban Rátky Páltól vásárolt meg két jobbágytelket,[5] aug. 16-án Telekesi Török Istvántól vásárolta meg Kistilajt,[6] amely vásárlásait nevezett helységek több kis részletben való megvásárlása egészítette ki. 1724 aug. 1-én Kristóf engedte át neki az apjától rá maradt kisunyomi birtokrészét,[7] amihez József Szklubics Istvánné birtokrészét vette meg 150 frt-ért.[8] 1733 máj. 29-én Botka Jánostól vásárolta meg széplaki, endrédi és botkaházi birtokrészeit,[9] 1738 máj. 2-án pedig királyi adománykép nyerte a veszprémmegyei Hathalmot.[10]

Birtokszerzéseinek igazi zöme azonban az 1740-es évekre esik. A már említett és részben királyi adomány alapján nyert birtokokon kívül 1749 jún. 23-án szintén királyi adomány révén jutott a kihalt Telekesi Török-család jószágaihoz. E birtokok voltak: Egyed, Sobor, Szentandrás, Szécsény, ezenfelül birtokrészek Csehiben és Mindszenten. Ezeket a birtokokat

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. III. A. 252. — [2] Országos levéltár. Conc. exp. 1746 aug. 3, aug. 34, nov. 18, 1747 márc. 39. Orig. refer. 1746. 38, 76. — [3] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. III. G. 26. — [4] U. o. V. A. 2. — [5] U. o. II. E. 8. — [6] U. o. II. F. 38. — [7] U. o. II. Q. 26. — [8] U. o. II. Q. 27. — [9] U. o. II. G. 66. — [10] U. o. VII. B. 91.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

20,000 frt fizetése mellett azzal a kikötéssel kapta, hogy az ő fiága kihalása esetén testvére fiága örököl, de azután ez összegnek felét elengedték neki.[1] A Telekesi Török-jószágok tényleges birtokába azonban ennél sokkal nagyobb áron jutott. Ezek ugyanis báró Schilsohn Ágostonnál voltak zálogban, akitől 107,334 frt 17 kr-ért kellett kiváltania.[2]

Az ilyen nagy pénzösszegeket felemésztő vásárlások következményei azonban nem maradtak el. A halála körül eső időből származó kimutatás 199,600 frt-ra teszi adósságát, melyet végrendelete értelmében fiainak olyanformán kellett volna kifizetniök, hogy az idősebbre, Pálra 109,800 frt, a fiatalabbra, Károlyra pedig 89,800 frt esett volna.[3]

Közvetlen halála előtt, 1757 máj. 2-án Keszthelyen kelt végrendeletében következőképpen intézkedett vagyona felől. Ősi jószágait fiaira hagyta, Odorkát és a pápai házát pedig leányára. A fiúk közt így osztotta fel jószágait: Szécsény a kastéllyal és Baltavárral együtt Pálé lett, a Rábaközben lévő birtokokat és Lovászpatonát Károly kapta. Az ingóságokon a két fiú egyenlő arányban osztozkodott, éppúgy Tolnán is, amelyet azonban tényleg nem oszthattak fel maguk közt, mert egyelőre minden jövedelmét az adósságok kifizetésére kellett fordítaniok.[4]

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai Levéltár. II. K. 116. — [2] U. o. II. K. 155. — [3] U. o. I. A. 165. — [4] U. o. I. A. 213.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FESTETICS KRISTÓF

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Előhaladása a hivatalnoki pályán.

Festetics Pál legfiatalabb fia, Kristóf 1696 júl. 22-én Ságon született.[1] Apja, ki ekkor életének 57-ik évét járta, ezt jegyezte fel születéséről jegyzőkönyvében: «1696 július 22-én Mária Magdolna napján adta Isten Kristóf fiamat, nappal 10 óra tájban, bika jegy alatt, mikor az nap oroszlán jegyében volt. Kit Isten éltessen maga neve dicsőségére, nyomorodott hazánk javára s királyunknak hűségére, úgy kívánom.»

Minden jel arra mutat, hogy Kristófot fiatalabb éveiben anyja nevelte. Apja 1704-től kezdve szinte állandóan Sopronban tartózkodott, melyet éveken át körülzárva tartottak és ostromoltak a kurucok. Feltehető, hogy kis fiukat biztosabb helyre vitték Festeticsék, hiszen éppen a Sopron körül vívott harcokban pusztult el Kristóf bátyja, László is. 15 éves korától kezdve azonban teljesen apja gondja lett Kristóf nevelése, minthogy anyja 1711 elején meghalt. Ettől kezdve az anya szerepét Magdolna nénje (özv. Peczovicz Ferencné) pótolta az ifjúnál. Alig van értesülésünk róla, milyen volt Kristófnak nénjéhez való viszonya, de úgy látszik, hogy igen szerették egymást. Ezt mutatja egyrészt apjának végrendelete, amely azt kívánja leányától, hogy halála után fél évig maradjon Kristóf mellett,[2] másrészt Magdolna testamentuma, amelyben úgy intézkedik, hogy tartozásainak kifizetése után maradó vagyona Kristófra szálljon.[3]

Az öregség küszöbén álló apa különös szeretettel bánt legkisebb gyermekével és összes gyermekei közül egyedül vele állott mindig olyan jó viszonyban, amelyet soha semmiféle perpatvar nem zavart meg. Élete végéig együtt lakott Kristóf apjával és mivel Festetics Pál ekkor szinte állandóan Sopronban tartózkodott, Kristóf is e városban végezte el a gimnáziumot s azután Nagyszombatba ment filozófiát[4] (a mai gimnázium

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve. — [2] 1720 febr. 23 U. o. Major. 51. — [3] 1730 aug. 9. U. o. Major. 84. — [4] Hermán, Keszthelyi Féniks. 9.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

két felső osztálya) tanulni. Régi meggyőződésének megfelelően tőle is azt kívánta apja, hogy jogot tanuljon.

Úgy látszik, magát Kristófot is vonzotta a jogtudomány, legalább is nem lehet feltételeznünk, hogy elöregedő atyjának oly hatása lett volna rá, hogy tisztán az ő kívánságáért hajlama ellen való pályára lépett volna. A jogtudományt nem az iskola tanáraitól, hanem azon kor egyik igen jóhírű jogászától, felsőbüki Nagy István nádori ítélőmestertől tanulta, aki Festetics Józsefet is tanította. Két évig (1720—1721) volt Festetics Kristóf Nagy István mellett [1] s természetes, hogy a gyakorlati pályán működő tanítómesterétől nem az elméleti, hanem a gyakorlati jogtudomány titkait tanulta meg s az egykorúak szerint legelőször a «pörös dolgok folytatásában mutatott ügyességével» tűnt ki.[2]

A jog mellett azonban megtanulta a gazdálkodást is. Még 1719-ben átadta neki apja a vasmegyei Pósfát,[3] hogy ott gazdálkodjék. Az elért eredmény teljesen kielégítette az apát, aki így nyilatkozott fiáról: «Írhatom jó lélekkel, úgy neki merült az ott (Pósfán) való gazdálkodásnak, kinél elein jobban nem is lehet, kin is igen vigasztalódom. Tovább is Isten segítse.» Egy másik dolog is a mellett bizonyít, hogy apja megfelelőnek tartotta fiának a gazdálkodásban való ügyességét, mert amikor Győrvárt átadta Józsefnek, Kristófot akarta hozzá küldeni, hogy az vezesse be a gazdálkodásba.[4]

Egészen haláláig együtt élt Kristóf apjával és hivatali kötelességének teljesítésén, valamint a gazdálkodáson kívül főleg öreg apjának szentelte életét. Apja meg volt elégedve fia gondozásával és apja iránt való kötelessége teljesítésének legszebb emléke Festetics Pál 1720 febr. 23-iki végrendelete, amelyben ez áll: «Kristóf fiam mindez napig velem tűr, vénségemben ő lévén pálcám, kihez támaszkodhatom s hiszem ezután is, míg Isten engemet életben tart, nem hagy el gyámoltalan, erőtlen voltomban, engedelmességgel leszen, valamint jó fiú szokott atyjához lenni. Én atyai szeretetemet hozzá tartom; kívánom, Istennek sok szép áldási maradjanak rajta, éljen Istennek dícséretére, királyunk hűségére s édes hazájának igazán való szolgálatára. Csak azon kérem s intem, könyörögjön az Úr Istennek, adjon neki jó házastársat, ki lelke idvességére s szíve vigadal-

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Hermán, i. m. 9. — [3] «Alkalmas időktől fogvást», — mondja 1719 okt. 25-iki levelében. Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. Levelek. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mára legyen s vén fejemnek is vigasztalására. Csak érhetném és láthatnám.»[1]

E kívánságának teljesedését azonban nem érhette meg Festetics Pál, sőt úgy látszik, hogy Kristóf apja életében még nem is választotta ki azt a nőt, akihez jövendő sorsát kötni akarta. Ennek jele apja végrendeletének az a kívánsága, hogy Magdolna lánya az ő halála után félévig még Kristóf mellett maradjon. Előttünk ismeretlen előzmények után 1721 júl. 25-én történt Kristóf esküvője Mezőszegedi Judittal, Mezőszegedi Pál és Török Kata leányával.[2]

Apja halála a nehézségek egész tömegét zúdította Kristófra, mert igen nehezen ment megegyeznie az örökség felől családja többi tagjaival. Festetics Pál igyekezett a legigazságosabban tenni osztályt gyermekei között és ezért több ízben is rendelkezett vagyonáról. Gyermekei megelégedését megnyernie mégsem sikerült, egyrészt azért, mert második házasságából született leánya elégedetlenkedett a neki hagyott örökséggel, másrészt azért, mert utolsó végrendelete idősebb fiának, Józsefnek az örökösödésből való teljes kizárásával fiatalabb fiát, Kristófot nevezte meg összes javai örökösének. Ennek következtében apjuk halála után mind a két házasságából származó gyermekei egyaránt megtámadták a végrendeletben foglalt intézkedéseket.

Kristófnak azonban sikerült ezt a nehézséget legyőznie. Az első házasságból származó leányok végül megelégedtek az apjuk által nekik hagyott 3—3000 frt-tal, édes testvéreivel,[3] Erzsébettel és Józseffel pedig külön egyességet kötött. Noha József még 1719-ben megegyezett apjával az anyai örökség iránt, 1720 jún. 20-án mégis érvénytelennek nyilvánította ezt az egyességet abban az esetben, ha apja őt végrendeletében az örökösödésből ki találná zárni.[4] A József és Kristóf közt fennálló testvéri szeretet azonban elejét vette mindenféle pörösködésnek s 1720 szept. 25-én úgy egyezett meg a két testvér, hogy Kristóf «testvéri szeretetből» 10,000 frt-ot fizet bátyjának, aki ennek fejében maga és utódai nevében hozzájárul apja végrendeletéhez. Ezenfelül arra is kötelezte magát Kristóf, hogy fiága kihalása

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 51. — [2] U. o. Festetics Kristóf feljegyzése. — [3] Kristóf még élő testvéreinek nyugtái megvannak a keszthelyi levéltárban Major. 52, 55, 56—58, 60, 61. Festetics Krisztina gyermekeinek, Sándor Györgynek és Lászlónak 1722 jan. 20-án kelt nyugtája megvan a M. N. Múzeumban elhelyezett Thaly-levéltárban. — [4] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 14.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

esetére Józsefet és utódait teszi örököseivé a nélkül, hogy ezek Erzsébettel, vagy annak leszármazóival a vagyonban osztozkodnának.[1]

Erzsébet nővérével, Ghillány János tábornok feleségével pörre került a dolog, 1722 febr. 14-én azonban békés megegyezéssel fejeződött be ez a pör is. Az egyességlevél szerint Kristóf arra kötelezte magát, hogy testvérének a kezében levő nyitra- és trencsénmegyei jószágokon kívül még 4000 frt-ot fizet.[2] Mivel az említett birtokok 17,000 frt értéket képviseltek, Erzsébet összes öröksége 21,000 frt-ot tett ki, mivel szemben József mindössze 26,500 frt-ot kapott. Ha sok pénzébe is került, de mégis megtartotta Kristóf a család jó egyetértését, a vagyon pedig egy kézben maradt együtt.

Mivel apja halála után már nem kötötték le annyira a családi ügyek és az apai örökség révén jelentékeny vagyont kapott, nagyobb mértékben juthatott a nyilvános szerepléshez, mint azelőtt. Képzettségének megfelelő tiszteletbeli állásokat már régebben is viselt. 1717-től kezdve táblabírája volt Sopron- és Somogyvármegyéknek,[3] 1718-tól kezdve pedig Somogy helyettes alispánja,[4] majd midőn III. Károly 1722 jún. 20-ára az országgyűlést összehívta, a megye 1722 máj. 18-án Kaposvárott tartott gyűlésén őt választotta egyik követévé.[5]

Jún. 24-én jelent meg Festetics Kristóf az országgyűlésen.[6] Nem szabad felednünk, hogy ekkor járt életének 26-ik esztendejében és így egész természetes, hogy a pozsonyi országgyűlésen nem vihetett vezető szerepet. De nem tartozott a jelentéktelen emberek sorába sem és fiatal kora dacára több ízben szerepelt az országgyűlésen a nyilvánosság előtt. Az volt a szokás akkoriban, hogy az országgyűlés megnyitására érkező uralkodó elé valamely főpap vezetése alatt küldöttséget menesztett az országgyűlés. Azok sorában, akik gróf Erdődy Gábor győri püspök vezetése alatt júl. 1-én Farkashidáig mentek a király elé, ott találjuk Festetics Kristófot is.[7] Nem sokkal utóbb, aug. 25-én az alsó tábla beválasztotta őt abba a küldöttségbe, amely aug. 28-án a királyhoz ment, hogy születésnapja alkalmával üdvözölje,[8] majd 1723 márc. 3-án abba a négytagú bizott-

[1] Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. I. A. 16. — [2] U. o. Major. 64. Országos levéltár. Conc. exp. 1722 jan. 33. — [3] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 566. 30. Keszthelyi levéltár. Levelek. — [4] E minőségében kap meghívót 1718 jún. 21-én a Magyarország és Styria közti határt kijelölő bizottságba, melyet III. Károly az 1715 : XXXIX. t. c. értelmében hívott össze. — [5] Országos levéltár. Országgyűlési irományok. Lad. M. fasc. N. N. B. 3. No. 424. — [6] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 562. 13. — [7] U. o. Fol. Lat. 566. I. 58. — [8] U. o. Fol. Lat. 566. I. 150.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ságba, amely a felső táblával tudatta a karoknak és rendeknek az adóra nézve hozott határozatát.[1] Végül tagja volt annak a küldöttségnek is, amely az országgyűlés végeztével a főrendekhez ment, hogy az alsó tábla nevében elbúcsúzzék a mágnásoktól.[2]

Ezeken kívül azonban nyomósabb bizonyítéka is van annak, hogy Festetics Kristóf neve megyéje határain túl is jó hangzásnak örvendett. Még az 1712—15-iki országgyűlés küldött ki bizottságokat, hogy azok a hadügyről, a közigazgatásról és az igazságszolgáltatásról egy-egy szisztémát készítsenek. Ezek a szisztémák el is készültek, de az 1722—23-iki országgyűlésen nem találtak köztetszésre, ezért is elkészítésükre az országgyűlés új bizottságokat küldött ki. Mint a jognak és törvényeknek alapos ismerőjét az a kitüntetés érte Festetics Kristófot, hogy 1722 aug. 8-án az országgyűlés beválasztotta a törvényszékekről szóló szisztémát kidolgozó bizottságba.[3]

Megyéjét még egy alkalommal képviselte az országgyűlésen. Midőn az 1728 máj. 17-re összehívott országgyűlés meghívója Somogymegyéhez megérkezett, a máj. 12-én Tapsonyban tartott megyegyűlésen Festetics Kristófot és Niczky György esküdt jegyzőt választotta a megye követeivé.[4] Ezen az országgyűlésen már sokkal fontosabb szerepet vitt, mint az előbbin. Az ekkori országgyűléseken a rendek azt tartották legfontosabbnak, hogy az ország törvényein s a nemesi kiváltságokon ejtett sérelmeket orvosolják s 1728 jún. 4-én az alsó tábla beválasztotta Festetics Kristófot abba a sok tapintatot és a törvényekben való nagy jártasságot kívánó bizottságba, amely az ország sérelmeit a királyhoz intézett feliratba foglalta.[5]

Noha ez országgyűlésen tudásának megfelelő méltánylásban részesült, vármegyéje tiszteletét és becsülését elsősorban nem ezáltal vonta magára. A róla szóló halotti beszéd ugyanis következőkép ecseteli közpályájának kezdetét: «Alig kezdé a vármegyéken a pörös dolgokat folytatni, legottan azoknak elmés és eszes folytatásából megismervén Somogyvármegye Kristóf szép okosságát, bölcs értelmét, mértékletes ellenvetését, igazságot szerető egyenes szívét, csakhamar viceispánjának megválasz-

[1] Keszthelyi hercegi könyvtár. Az 1722/23-iki országgyűlés naplója. — [2] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 566. II. 558. — [3] U. o. Fol. Lat. 566. I. 135. — [4] Országos levéltár. Országgyűlési iromány ok. Lad. S. Fasc. A. A. A. I. No. 133. — [5] Keszthelyi hercegi könyvtár. Az 1728/29-iki országgyűlés naplója.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

totta.»[1] Alispánjának hivatali működésével megyéje tökéletesen meg volt elégedve, aminek bizonysága az, hogy tiszte időtartamának lejárta után újra és újra alispánná választották. Érdemes megjegyeznünk, hogy újraválasztása alkalmával beiktató beszédében buzgó munkássága iránt a megyének tett ígérete[2] nem maradt üres szó és 1732 máj. 26-án Somogymegye alispánjává ismételten való megválasztása a vármegye jegyzőkönyve szerint egyenesen «a közjó és a szegény nép érdekében szerzett érdemei miatt» történt.[3]

Kilenc esztendeig viselte a somogyi alispánságot s ekkor szerzett érdemei egyengették útját a magasabb állások felé való haladásának. 1736-ban megüresedett egy tanácsosi állás a Pozsonyban székelő helytartótanácsnál s erre az állásra folyamodott Festetics Kristóf is. A kancellária alispáni működését és a két országgyűlésen való részvételét érdeméül betudva egyedül őt ajánlotta a királynak a megüresedett állásra. III. Károly elfogadta a kancellária előterjesztését[4] és 1736 febr. 6-án kelt elhatározásával a helytartótanácshoz tanácsossá nevezte ki Festetics Kristófot.

A királyi kinevezéssel egyidőben ment el a rendelet a kamarához, hogy 1500 frt évi fizetést utaljon ki a helytartótanács új tanácsosának.[5] Ápr. 18-án tette le Festetics Kristóf hivatali esküjét,[6] de hivatalát csak három hónappal később foglalta el. Ennyi szabadságot kért és kapott ugyanis abból a célból, hogy eddigi tisztjét utódjának átadja, a nála lévő hivatalos iratokat rendbehozza és Pozsonyban lakást szerezzen.[7] Ez időnek elteltével Pozsonyba költözött s ettől kezdve közel egy évtizedig állandóan ott lakott. A hivatalnoki pályától nem vált meg haláláig és így legalább ez egy esetben teljesült Festetics Pál azon kívánsága, hogy gyermekei a jogtudományt elsajátítva a polgári pályán haladjanak előre.

Noha kétségtelenül a hivatali pályán való előhaladást jelentette Festetics Kristófra nézve új méltóságának elnyerése, ez az emelkedés nem járt nagy lemondások nélkül. Pozsonyba költözése következtében el kellett szakadnia birtokaitól s másokra kellett bíznia jószágai igazgatását. Ebből érthető, hogy alig pihen meg Pozsonyban, máris panaszkodik helyzete miatt s 1737 szept. 5-én a következőket írja egy ismerősének: «Megvallom

[1] Hermán, Keszthelyi Féniks. 9. — [2] Somogymegye levéltára. Prot. II. 568. — [3] U. o. Prot. III. 3. — [4] Nomino Festetics. Carolus. Országos levéltár. Orig. refer. 1736. 22. — [5] U. o. ápr. 18. Keszthelyi levéltár. Memor. 28. — [6] Országos levéltár. A helytartótanács jegyzőkönyvei. 1736. 331. — [7] U. o. Conc. exp. 1736 ápr. 23.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kedvetlen voltomat mostani szolgálatomhoz, épen nem adván engedelmet az hazamenetelre ; hacsak jó barátaim nem segítenek, mindenünk veszély alá vettetik.»[1] 1738 febr. 28-án még keservesebben panaszkodik : «Vagy hiszi kegyelmed, vagy nem, én nekem ugyancsak nehéz jószágunktól való megfosztásom és itt nyomorkodnom. Mindazonáltal fiat voluntas Domini ; patientia sokaknak patronusa, nékem is méltán lehet patronusom.»[2]

Szerencsére a helyzet nem volt olyan súlyos, mint amilyennek látta és panaszkodása sem jelentett egyebet, mint a lelkiismeretes ember kifogását az ellen, hogy nem végezhet el egyforma pontossággal és alapossággal minden rá váró munkát. Mert bizony minden panasza ellenére is ez időben jelentékenyen növekedett a Festetics-család vagyona s ha figyelemmel követjük, amint vagyonának gyarapításán munkálkodik, apja mellé méltán helyezhetjük.

Apja halála után egy ideig testvéreinek kielégítése kötötte le minden anyagi erejét. Ez az oka annak, hogy először csak majdnem három évvel apja halála után tehetett szert új vagyonra. 1723 márc. 26-án 1000 frt-ért megvásárolta Bakó Ferenc bessenyőszentgyörgyi birtokának felét,[3] 1725 máj. 26-án pedig testvére, József engedte át neki Böhönyét, amihez júl. 10-én Böhönye hűbérura, a zágrábi püspök is hozzájárult.[4] A szerény kezdetnek azonban csakhamar nagyarányú folytatása következett. 1726 dec. 5-én 40,000 frt-ért megvette Csurgót és összes tartozékait[5] de Prie János őrgróftól s 1727 febr. 4-én már ki is fizette az egész vételösszeget a birtok előbbeni tulajdonosának.[6]

Birtokai gyarapításán kívül nem csekély gondot okozott neki az sem, hogy már megszerzett vagyonát együtt tartsa. Hogy miféle veszedelmek fenyegettek akkoriban vagyona nyugodt élvezetében egy magyar földbirtokost, azt Festetics Kristófnak 1725 febr. 4-én Zalamegyéhez intézett feljelentése mutatja. Elmondja ebben, hogy Olláron, Lőrincfán és Pókafán ősei compossessiót szereztek maguknak s ezeknek a helységeknek egy részét ő maga most is bírja. «Superveniálván pedig — folytatja — az elmúlt boldogtalan Rákóczi-háború, mely alatt is mi in remotioribus lakván és jószágainkon a szomszédságból is származó jussunkra, præemptiónkra, az mint kölletett és illetett volna, nem vigyázhattunk», azalatt néhány nem

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 36a. — [2] U. o. — [3] U. o. Simig. 374. — [4] U. o. Simig. 390. — [5] U. o. Simig. 398. — [6] U. o. Simig. 408.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nemes is ment oda lakni. «Mivel pedig törvényeink szerint úgyszintén régen bévett hazánk dícséretes szokása szerint az parasztok, hogy valamely nemesi jószágot bírjanak, elégtelenek és méltatlanok, kívánnám, amennyiben pénzbeli jussukat liquidálhatják, azt letevén őket a megírt nemesi prærogativánknak nem kevés præiudiciumával vindicált compossessióból törvényesen arceálni.» Összesen hat paraszt ellen lépett fel követelésével s a megye öt tárgyalás után dec. 1-én a következő egyességet hozta létre köztük: «Az alperesek belátják, hogy e jószágok további bírására elégtelenek, azért kívánják azon jószágukon lévő pénzt felvenni és ezért a jószágot felperesnek átengedni.» Ezen egyességnek alapján azután lefizetett Festetics Kristóf Varga Ádámnak 200, Márton Györgynek 95, Török Mártonnak 63, Varó Andrásnak 213, Kovács Istvánnak 52, Kis Péternek pedig 33 frt-ot, mire ezek átadták neki zálogos leveleiket és ezáltal az addig kezükben lévő telkek Festetics Kristóf zavartalan birtokába mentek át.[1]

Buzgó hivatali munkálkodása és szorgalmas vagyongyüjtése közben érte Festetics Kristófot a III. Károly király halálával bekövetkező trónváltozás. Az új uralkodónak, Mária Teréziának trónralépte igen szép kitüntetés részesévé tette őt, mert az 1741 jún. 25-én tartott koronázási ünnepség alkalmával aranysarkantyús lovaggá ütötte a királynő.[2]

Ugyanezen évben tehetségének megfelelőbb méltóságot is kapott. A helytartótanácsnál való öt évi működése után azzal a kéréssel fordult a királynőhöz, hogy mivel hivatala miatt nem viselhet gondot négy vármegyében fekvő birtokaira, nevezze ki őt bírónak a hétszemélyes táblához. E hivatalnak betöltése lehetségessé tette számára, hogy a gazdálkodást zavartalanul folytathassa, mert a helytartótanácsnál minden héten három napon tartottak tanácsülést, a táblán pedig csak bizonyos időközökben tárgyalták a pöröket. Mária Terézia méltányolta a kérelemben[3] felhozott okokat és 1741 okt. 28-án kinevezte őt a hétszemélyes tábla bírájává.[4]

A bírói állás természete hozta magával, hogy nem szerepelhetett

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 937. — [2] Országos levéltár. Országgyűlési irományok. Lad. N. fasc. B. B. B. és az 1741-iki országgyűlés naplója. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 34. — [4] U. o. Memor. 35. Országos levéltár. Orig. refer. 1741. 90. Mint érdekes dolgot meg kell jegyeznünk, hogy Festetics neve nincs benne azon előterjesztésben, melyet a kancellária a megüresedett állás betöltésére felterjesztett. Az aktára maga a királyné írta rá: Nomino Festetics.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

annyit és úgy a nyilvánosság előtt, mint testvére József és kevéssel később fia, Pál. Személyisége azonban e miatt nem szorult háttérbe és a királyné nem feledkezett el róla, midőn olyan embert keresett, aki méltón viseli a magyar nevet. Mária Terézia férjét, Lotharingiai Ferencet 1745 szept. 13-án német császárrá választották. Mivel a választás iránt nem volt semmi kétség, még szept. 1-én tudatta Festetics Kristóffal a nádor, hogy a királyné ki akarván mutatni Magyarország iránt való figyelmességét, férje koronázására való útjában magyart is visz magával és hogy éppen őt szemelte ki magyar kísérőjéül.[1]

Mária Terézia két nagy háborúja vagyoni helyzetéhez mért áldozatokat rótt Festetics Kristófra. Az 1741-iki országgyűlés által megajánlott katonasághoz három felfegyverzett katonával járult hozzá.[2] A hétéves háború kitörésekor már jóval kedvezőbb volt anyagi helyzete és ennek megfelelően nagyobb terheket is kellett magára vállalnia. Mindjárt a háború kezdetén (1756) történt, hogy a királyné elhatározta a magyar huszárezredek létszámának felemelését s a hiányzó emberanyag pótlását a magyar nemesektől kérte. Festetics Kristóf fia, Pál, aki ekkor Bécsben viselt hivatalt, 1756 szept. 29-én értesítette apját, hogy kettejükre egy félszázad felállítását fogják kiróni és hogy ő már meg is kezdte a katonafogadást.[3] A ránk maradt adatokból tudjuk, hogy Festetics Kristóf nov. 4-én a rája kirótt 40 ember megváltása díjában 4000 frt-ot fizetett a hadikincstárnak,[4] majd midőn 1759 júl. 1-én a királynő külön levélben szólította fel, hogy járuljon hozzá a háború költségeihez,[5] újabb 1000 frt-ot adott a háborús kiadások fedezésére.[6]

Nem sokkal azután, hogy a hétszemélyes táblához helyezték át, végkép elhagyta Pozsony városát. 1745 nov. 20-án tudatta vele a nádor, hogy ezentúl Pesten lesznek a tábla ülései[7] s minthogy a táblának haláláig bírája maradt,[8] ettől kezdve Pest városa vált egyik állandó tartózkodási helyévé.

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 41. — [2] U. o. Zalad. 1159. — [3] U. o. Tolnai levéltár. Levelek. — [4] U. o. — [5] U. o. Memor. 56a. — [6] U. o. Memor. 58. — [7] U. o. Memor. 43. — [8] 1768 júl. 20-án halálára hivatkozva nevezték ki utódát, Majthényi Károlyt. A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A vagyonszerző.

Festetics Kristófnak, mint birtokszerzőnek van legnagyobb érdeme családja történetében. Legnagyobb jelentőségű birtokszerzése a Pethő-család javainak megvétele, amelyek Keszthely városa körül csoportosultak, míg maga Keszthely városa csak kisebb mértékben tartozott hozzájuk. A Pethő grófok ingatlanai közül legelőször a keszthelyiek kerültek a Festeticsek kezébe. Itt fekvő jószágait 5000 frt-ért még 1712 febr. 20-án zálogosította el Festetics Pálnak gróf Pethő János, az Ebergényi-ezred főstrázsamestere.[1] A szerződés szerint Pethő azért adta el keszthelyi «örökös portióját, hozzátartozandó várbeli részével együtt», mert Szlavóniában, Varasdon lakván nem tudott rá kellően gondot viselni. Keszthely azonban kissé félreesett Festetics Pál többi birtokaitól, éppen azért nem sokáig tartotta magánál, hanem csakhamar (1719 szept. 13) elcserélte Bakó Farkas nagybajomi birtokával, amint a cserelevél mondja, «e jószágnak alkalmasabb mivolta» miatt.[2] Ezt a cserét Pethő János gróf is megerősítette (1722 aug. 6).[3]

1730-ban meghalt Pethő János és vele kihalt családjának az az ága, melyet a dunántúli birtokok illettek, megmaradt azonban a Pethő-családnak az az ága, amely a Dunántúlról már korábban a Felvidékre költözött. Pethő János gróf halálának hírére a kincstár pört indított, azt vitatván, hogy a kihalt Pethő-család javai a kincstárra szálltak. A kincstár fellépésének hírére a Felvidéken élő két Pethő gróf, Mihály és Zsigmond is beavatkozott a Pethő János örökségéért folyó pörbe s ennek folyamán be is igazolták az elhunyttal való rokonságukat. Amint ez megtörtént, a kincstár elállt a pörtől, mert most már kitűnt, hogy van jogos örököse Pethő János birtokainak.

A Pethő-örökségért folytatott pöröknek ezzel korántsem szakadt végük. A kincstár visszalépte után ugyanis a nőörökösök álltak elő igényükkel a két gróffal szemben, akikkel három éven át pörösködtek. 1737-ben az idősebb testvér, Pethő Mihály gróf meghalt s mivel a pör kimenetele kétes volt, az életben maradó testvér, Zsigmond szabadulni óhajtott annak folytatásától. Amint akkoriban szokták, keresett valakit, akinek

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 805. — [2] U. o. Zalad. 865. — [3] U. o. Zalad. 899.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

eladja a maga jogait, hogy azután az folytassa tovább a pört azok ellen, akik birtokaihoz való jogát kétségbevonják. Festetics Kristóf úgy ítélt, hogy a pör megvásárlása megéri a kockázatot s így kezdődik annak története, hogyan került a Festetics-család Keszthelyre.

1737 jan. 21-én vásárolta meg Festetics Kristóf Dessewffy Ferenc abaújvármegyei alispán feleségétől, Bakács Benedek leányától, Viktóriától 1165 frt-ért keszthelyi birtokrészét.[1] Majd 1738 nov. 12-én 6034 frt-ért visszaváltotta Bakó Farkastól a Pethő-családnak vele elcserélt keszthelyi birtokait.[2] Azután 1739 febr. 6-án 24,000 frt-ért megvette gróf Pethő Zsigmondtól a Pethő János örökségére való minden jogát.[3] Ugyanezen év máj. 18-án a leányági örökösök egyikétől, zalabéri Horváth Lászlótól vásárolta meg 5500 frt-ért az örökségre való jogát, de meghagyta neki «keszthelyi residenciális házát» 50 hold szántófölddel, 30 szekérre való réttel és tomaji szőlőjével együtt.[4] Végül 1740 okt. 18-án a Bakácsoktól zálogba vetett hévizi malmot vette meg 2200 frt-ért.[5]

Akkori szokás szerint az eladók mindenike átadta a vevőnek az eladott birtokokra vonatkozó összes okleveleit, melyeknek birtokába jutva Festetics úgy szerepelt, mint a Pethő János örökségére joggal bírók jogutóda és így azt kérhette a királytól, hogy erősítse meg őt az engedmény útján megszerzett birtokokban. Az ily kérelemre adott királyi megerősítés mindig úgy hangzott, hogy a folyamodónak a kérelmezett birtokokban való megerősítése mások jogainak sérelme nélkül történik és így az adományt nyertnek a birtokokba való beiktatásánál előállhattak sérelmükkel mindazok, akik valamilyen címen igényt tarthattak ugyanazon birtokokra. Ha valaki a beiktatásnak ellentmondott, ez esetben beiktatását felfüggesztették mindaddig, amíg az új birtokos igazolta a maga jogát, vagy pedig megegyezett azokkal, akik beiktatásának ellentmondtak.

1739-ben adta be Festetics Kristóf folyamodását a királyhoz a consensus megnyeréséért. Kérelmében mindenekelőtt elmondta a birtokvásárlás történetét, különösen kiemelve a Pethő-család nőágának a birtokokra való jogát, minek következtében a kincstárnak nemcsak nincs, hanem belátható ideig nem is lesz semmi joga ezekre a jószágokra, de ezenfelül erőteljesen hangsúlyozta apja érdemeit is, aki a Rákóczi-féle

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1032. 1040a. — [2] U. o. Zalad. 1076. — [3] U. o. Zalad. 1087a. — [4] U. o. Zalad. 1097. — [5] U. o. Zalad. 1130.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mozgalom idején is hű maradt az uralkodó családhoz. A királyi hozzájárulást olyan formában kérte, hogy az rája és gyermekeire, az ő fiágának kihalása esetén pedig testvérére, Józsefre és annak fiágára szóljon.

A magyar kamara 1739 okt. 2-án a consensus megadása mellett nyilatkozott, az udvari kamara azonban bizonyos felvilágosításokat kívánt, mielőtt a királyi hozzájárulásról szóló oklevelet kiállítanák. A következő kérdéseket tette fel: 1. A nőágnak az egész örökségre, vagy csak annak egy részére van-e joga? 2. Vajjon annyira megokolt-e Festetics Kristóf igénye, hogy pör esetén kedvező eredményt remélhet? 3. Mennyi adósság terheli a szóbanforgó birtokokat és mennyi azok tényleges értéke? 4. Vajjon a nőágat illető rész megér-e 24,000 frt-ot?

A magyar kamara 1740 márc. 6-án azt felelte, hogy ezek ilyen esetekben szokatlan kérdések ugyan, de hozzátette, hogy a következő felvilágosításokkal szolgálhat: 1. A nőág jogának bizonyítása nem a kamara, hanem a királyi tábla elé tartozik. 2. Ha nem lett volna eléggé megokolt Festetics jogigénye, annak idején a kincstár nem állott volna el a pörtől. 3. A birtok tényleges értékének hivatalos megállapítását az utolsó birtokos életében nem lehet megkívánni, mert ez esetben a birtokos még jobban megterhelné a vagyont és így a kihalt családok után való örökösödésből a kincstárnak nem lenne semmi haszna. 4. Mivel jelen esetben nem valóságos adományozásról, hanem csak consensusról van szó, a birtok értékéről nem is kell tárgyalni. Ezen felvilágosítások megadása után a magyar kamara ismét hangsúlyozta azt a nézetét, hogy a consensus a kincstár kára nélkül megadható.[1]

Így állott a Pethő-birtokvétel királyi megerősítésének ügye, midőn III. Károly 1740 okt. 20-án meghalt. Festetics Kristóf most az új uralkodóhoz, Mária Teréziához fordult kérelmével. Elmondotta folyamodásában az ügy előzményeit és hozzátette, hogy a királyi megerősítés elnyerésére az előbbi uralkodó életében is megvolt minden reménye és újra kiemelte azt, hogy a consensus megadása által a kincstár semmi kárt nem fog szenvedni. Megemlítette azt is, hogy mindössze egy ellenvetést lehetne tenni kérelme ellen és ez az lenne, hogy Pethő Zsigmondnak esetleg nem lesz fia és így a birtok fiscalitás lehet. Ha ezt hoznák fel kérése ellen, akkor arra hivatkoznék, hogy ezen a címen eddig még senkitől sem

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1105a.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tagadták meg a consensust, mert a törvényesen bevett szokás szerint valamely család teljes kihalása előtt is meg szokták azt adni.

A magyar kamara most is a régi nézete mellett maradt és így történt, hogy Mária Terézia 1741 aug. 23-án aláírta azt az oklevelet, amely megerősítette Festetics Kristófot és utódait, illetőleg az ő fiágának kihalása esetén Festetics Józsefet és utódait Tátika, Rezi, Kemend, Vasvár, Szöllős, Meszesgyörök, Felső-, Középső- és Alsóhahót, Vámos, Vállus, Vonyare, Töreki, Mihályháza, Gerse, Poszva, Kalocsa, Mákfa, Zalamindszent, Rábakovácsi, Keszthely, Zsid, Falud, Tomaj, Fenék, Szántó, Vadka, Hidegkút, Marcalmellék, Bándi, Homoki, Zágotha és Zsitva birtokában, amely helyek részint Zala-, részint Somogymegyében feküsznek.[1]

Miután Festetics Kristóf a Pethőktől megvásárolt birtokokra vonatkozólag megszerezte a királyi megerősítést, arra irányult minden igyekezete, hogy valamiképpen megegyezzék azokkal, akik jogos, vagy jogtalan igényeikre támaszkodva pört indíthattak ellene és ilymódon el akarták érni, hogy állítólagos, vagy valódi jogukról való lemondásukért pénzt kapjanak.

Ezen egyességek sorát a pannonhalmi főapátsággal 1741 ápr. 28-án kötött egyesség nyitja meg,[2] amelynek értelmében az apátság 200 frt kifizetése fejében lemondott a Hévíz folyón levő malomra vonatkozó jogairól. 1741 máj. 5. Bezerédy Károly és Lajos, akik Keszthely, Falud és Fenék egyharmadára tartottak jogot, «meggyőződvén arról, hogy ezekre nézve záloglevele van Festetics Kristófnak», ezen igényüket neki 1162 frtért eladták.[3]

1742-ben Esterházy herceg emelt igényt Keszthelyre. Festetics Kristóf azt felelte neki, hogy az ő igénye nem alapos, mert hiszen Keszthely is bele van értve a Pethőkkel kötött egyességbe. Esterházy azonban nem tágított, mire Festetics Kristóf 1744 szept. 22-én az ugyanazon év máj. 16-án Kismartonban létrejött megegyezés értelmében 7000 frt-ot fizetett Esterházynak s ezenfelül 8000 frt értékben átengedte neki a sopronmegyei Borbolya nevű birtokát.[4] Ezalatt tárgyalt Gál Jánossal és gyermekeivel is, akik Kemend és Istvánd birtokába való beiktatásának ellentmondtak. 1743 aug. 22-én 174 frt-ot fizetett nekik, mire ezek is le-

[1] Keszthelyi levéltér. Zalad. 1156a. — [2] U. o. Zalad. 1146. — [3] U. o. Zalad. 1150. — [4] U. o. Zalad. 1213.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mondottak igényükről.[1] 1755 jún. 4-én gróf Erdődy Lászlóné, szül. Illésházy Mária 4500 frt lefizetése ellenében visszavonta a Keszthely megszerzéséért indított pörét.[2] 1757 ápr. 25-én hasonló egyesség jött létre Kereszturi Lászlóval, aki a keszthelyi birtokba való iktatásnak mondott ellene. Kereszturi már régebben elvesztette pörét és keszthelyi házát is át kellett adnia, csupán annyit engedett el neki Festetics Kristóf, hogy anyjának öregségére való tekintettel «az szokott napi számokat nem kívánta». Midőn az öregasszony meghalt és Kereszturi akkor sem akart dolgozni, Festetics pört indított ellene. A fenti napon azonban megszüntették a pört és Festetics Kereszturi «nemesi személyét tekintvén», elengedte neki a köteles napszámokat, aminek fejében Kereszturi egyéb földeit adta át neki.[3]

Végül 1762 máj. 16-án báró Babocsay Ignáccal egyezett meg. Babocsay szintén a keszthelyi beiktatásnak mondott ellene, de ezt a pörét egyszer már elvesztette. Mivel közben állítólag újabb okmányokat szerzett, azzal fenyegetőzött, hogy ezek alapján indít pert. Ennek az újabb pernek vágta útját Festetics Kristóf azáltal, hogy Babocsay bizonyítékait 1000 tallérért megvásárolta.[4]

Az új szerzeményre igényt tartókkal folytatott pereskedés és egyezkedés közepette szinte haláláig állandóan vásárolta Keszthelyen az olyan telkeket, amelyek még magánosok kezében voltak, úgyhogy lassanként az ő tulajdona lett az egész város.

Keszthely megvásárlásának befejezését a megszerzett birtok arányához méltó kastély építésével koronázta meg. 1745-től kezdve haláláig állandóan folytak a keszthelyi kastély építkezési munkálatai,[5] amelyeket ettől kezdve napjainkig szinte állandóan folytattak utódai.

Miután az egész Keszthelyt megszerezte, azon fáradozott, hogy a várost minél inkább felvirágoztassa. E célból azon idők kedvelt felfogásának megfelelően a város iparának fejlesztésére gondolt. Nagy számmal telepített Keszthelyre iparosokat, mégpedig főleg kőműveseket és gerencséreket, de más iparral foglalkozókat is. Ámbár ezek jórésze német volt,[6] mégis midőn 1765-ben megújították a városi tanácsot, közülök is jelölt néhányat az esküdtek sorába. Ezt az eljárását így okolta meg a város előtt :

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1195. — [2] U. o. Zalad. 1510. — [3] U. o. Zalad. 1490. — [4] U. o. Zalad. 1617. — [5] U. o. Rendezetlen rész. — [6] A németek utcáját Lehen-utcának nevezték a legújabb időkig, amikor is Lehel-utcára magyarosították. Bontz, Keszthely város 20.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

«Hogy pedig a németek közül ezeket kandidáltam, azt hozta magával mind az igazság, mind az rendtartás, mind pedig az városnak jövendőbeli gyarapodásának oka.»[1] Noha nem egy összeütközése volt a keszthelyiekkel, mégis joggal írhatta a városnak: «Minden erőmet arra fordítottam, kinek-kinek az városbeliekből az hasznára legyen. Én az várossal nem úgy bántam, mint földesúr, hanem mind szegényének, mind gazdagának egyaránt való hasznát kerestem.»[2]

A Keszthelyre betelepített német iparosok miatt egy alkalommal nehézségek is támadtak. Nürnberg tájékáról sok költséggel behozott egy bábsütőt. Mikor ez vásárokra kezdett járni, az alispán nem engedte meg neki az árusítást, mivel a kanizsai és a sümegi bábsütők szerint csak nekik volt az árusításra a földesúrtól és a vármegyétől kiváltságuk és az ő vármegyéjükben rajtuk kívül más nem árusíthatott. «Pedig e miatt rossz az áru és nincs is gyertya Keszthelyen» — írta Festetics Kristóf fiának, midőn elpanaszolta neki a bábsütő sorsát.

A bábsütő esetének elmondása alkalmul szolgált neki arra, hogy a magyar állapotokat bíráló érdekes megjegyzéseket tegyen. Ezt írja ugyanis fiának: «Az dietákon azon panaszkodik nemzetünk, hogy nincs mesteremberünk, az ki az naturáliákat consumálja, azért vagyunk mocskosak, hogy nincs mesterember. Mégis ilyet cselekszünk és szánt szándékkal kenyerüket elvesszük mind az mesteremberekeknek, mind pedig az szegénységet megfosztjuk a pénzbevételtől és az tisztaságot nem akarjuk behozni.»

Mivel szerinte az alispán ez esetben helytelenül járt el, a főispánhoz fordult, hogy a bábsütő portékáját árusíthassa s Keszthelyen lakhassék és fiát is megkérte, hogy segítsen neki e dolog kedvező elintézésében. Így végzi fiának szóló levelét: «Azon légy, hogy példa adattassék, az ki hazáját akarja gyarapítani és virágzóvá tenni, szomszéd földesurai és megye ne impediálja. Igaz ugyan, hogy az magyar külső nemzetet gyűlöli, de ha azok avocáltatni fognak, hol találunk mesterembereket s kitől tanulják hazánk gyermekei az mesterséget. Most engem csúfolnak, hogy az német nemzet szeretője vagyok és az magyaroktól elveszem az kenyeret, de ha valamely német mesterre vagyon szükségük, levelek által kucorognak, engedjem meg, hogy ő nekik dolgozzanak, mégis kenyeret

[1] Keszthely város levéltára. 1765 máj. 11. — [2] U. o. 1765 máj. 4.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nem akarják, hogy az német magának szerezzen. Ez az szegény magyarnak az ő nyavalyája.»[1]

Nem tudjuk, miképpen végződött a bábsütő esete, de ez nem vette el a kedvét attól, hogy előmozdítsa a keszthelyiek érdekeit, ahol csak tudja. A lakosság hasznához számította a betegek gondozását is. E célból 1754-ben 200 frt-ot adott a keszthelyi franciskánus barátoknak, hogy gyógyszertárt állítsanak fel, majd 1756 aug. 1-én 100 frt évi fizetéssel és természetbeni ellátással szerződtette Keszthelyre Kohler Dániel hessen-darmstadti ezredbeli «Feldkirurgust».[2] 1759-ben az ő pénzéből nyilt meg Keszthelyen az első kórház, amelynek fennmaradását oly fontosnak tartotta, hogy végrendeletében 1000 frt-ot hagyott a kórház betegeinek eltartására.[3]

Amint rajta volt azon, hogy az egész Pethő-örökséget megszerezze, éppúgy igyekezett a már meglevő birtokai kiegészítésére is. 1742 jún. 20-án 1200 rhénes frt-ért megvette Kistikost.[4] 1751 ápr. 15-én a Széchenyiektől 20,000 frt-ért megvásárolta azon birtokrészeket, amelyeket Szentivánon, Szentlőrincen, Ördöghenyén és Nagyfaludon bírtak.[5] Ugyanezen év jún. 9-én 872 frt-ért Széchenyi Ignác oskói birtokrészét vette meg.[6] Még 1746 máj. 10-én cserélte el Parraghy Lászlóval Újbécset, amelyért Karmacsot kapta, 1761 márc 10-én azután Parraghy utódaitól 1000 rhénes frt-ért visszavásárolta Újbécset is.[7] Előttünk ismert utolsó birtokszerzése 1763 ápr. 14-én kelt, amikor is Egregyet és a diási puszta felét az ott lévő malommal együtt 8000 frt-ért vette meg özv. Majláth Józsefnétől.[8]

Érdemes megjegyeznünk, hogy a nagy gazdálkodó nemcsak maga gazdálkodott nagykiterjedésű birtokain, hanem haszonbérbe is sűrűn kiadta őket. A haszonbérbe való kiadás azonban mindig abból a célból történt, hogy földjeinek minősége javuljon és így jövedelmét gyarapítsa. Az 1750-es évekből sok olyan szerződés maradt ránk, amelyekben valamely erdőterületet azért ad oda parasztoknak, hogy az erdőt kiirtsák és mint szántóföldet adják vissza. Ilyen esetben a bérlő 6—7 évig nem fizetett semmit a haszonbérbe vett föld után, de ennek elmúltával kilenced adására kötelezte magát.[9]

Míg minden erejét megfeszítve munkálkodott azon, hogy vagyonát

[1] 1758 jun. 16-iki levele. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] U. o. Misc. neoreg. 74. — [3] U. o. Major. 143. — [4] U. o. Simig. 544. — [5] U. o. Zalad. 1389b. — [6] U. o. Castriferrei 592. — [7] U. o. Zalad. 1265, 1593. — [8] U. o. Zalad. 1627. — [9] U. o. Zalad. 1416c, 1482a, 1449b. stb.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyarapítsa és jobb karba helyezze, azalatt nagy zavarok keletkeztek a Dunántúl, amelyek egyaránt fenyegettek minden magyar földbirtokost. Mária Terézia ugyanis az 1764—65-iki országgyűlésen törvényt akart hozatni a földesúr és a paraszt viszonyát szabályozó urbáriumokról. Mivel nem sikerült az országgyűléssel a törvény szövegére nézve megegyeznie, tervét a szolgálataik könnyítéséért hozzá forduló parasztok panaszainak orvoslása útján készült megvalósítani és ily módon akarta védelmébe venni a parasztot a nemessel szemben.

Így fordultak panaszukkal a királynéhoz Festetics Kristóf ellen mindenekelőtt a kemendiek. Ezek azt állították, hogy az uraság «Magyarország összes törvényei és urbáriumai ellenére rendkívül súlyosan terheli meg őket» és azt kérték Mária Teréziától, hogy «királyi hatalmánál fogva a törvénynek megfelelően» könnyítsen rajtuk.[1]

A parasztok kérvényét 1765 júl. 29-én kelt rendeletével megküldötte a királyné Zalamegyének, hogy az vizsgálja meg a parasztok panaszát és tegyen erről jelentést.[2]

Mária Terézia rendelete értelmében Forintos Gábor zalamegyei alispán 1765 aug. 10-én ugyanezen hónap 15-ére úriszéket hirdetett Ollárba, ahova a kemendi uradalomhoz tartozó parasztokat: a kemendieket, a szepetkieket, a gyűrüsieket és az istvándiakat meghívta.[3] Az úriszék pontosan megszabta a kemendiek kötelességeit és enyhített is eddigi szolgálataikon. Ez az eljárása a legnagyobb jóakaratnak volt a jele, minthogy a kemendiek eddig is olyan előnyös helyzetben éltek, hogy a szomszédos parasztok mindig azt kérték, hogy velük is úgy bánjanak, mint a kemendiekkel.

Ez az engedékenység azonban nem bizonyult célravezetőnek, mert a kemendiek azután sem végezték el azt a munkát, amit urbáriumuk megkívánt. Nem akartak hetenként egy nap robotolni az uraságnak és megverték a hajdut, aki őket erre akarta szorítani. Így állott a helyzet Kemenden, amikor Festetics Kristóf a megyéhez fordult és általa a helytartótanács segítségét kérte egyrészt azért, mert a parasztok munkájának megtagadása következtében jelentékeny kárt szenvedett, másrészt azért, hogy nagyobb baj ne legyen belőle.[4]

Forintos alispán igyekezett is a bajt orvosolni. 1765 decemberében

[1] Országos levéltár. Urbarialia. 1765 júl. 29. — [2] U. o. — [3] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1670. — [4] U. o. Zalad. 1713.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

elment Kemendre és felolvasta a parasztok előtt a királyné rendeletét. Ebből világosan megérthették a parasztok, hogy Mária Terézia egyáltalában nem akarja megszüntetni a földesuraknak tartozó szolgálataikat, hanem csak pontosabban és ezáltal az ő előnyükre akarja megszabni kötelességeiket, ennek megtörténtéig azonban az úriszék és a megyegyűlés által elkészített úrbéri szabályzat szerint dolgozni kötelesek. A kemendiek erre a következőket jelentették ki az alispán előtt: «Nekik soha akaratuk nem volt tekintetes úr ellen panaszkodni, egyedül a többi nyugtalankodó jobbágyságnak példájára azon esedezni, hogy nem lévén eddig való szolgálatjoknak állandósága iránt is bizonyos contractusok, azt megnyerhetnék s aképpen magukat is, maradékjokat is bizonyos csendes állapotba helyezhetnék, most is készen lévén, úgy mint előbb, tekintetes uraságnak híven szolgálni.»[1]

Amikor Forintos alispán Kemenden járt, azt ajánlotta a parasztoknak, hogy ezt a kérelmüket írásban terjesszék az uraság elé. A jobbágyok elfogadták ezt az ajánlatot és kívánságaikat átadták az alispánnak, aki viszont a földesúrnak küldötte el folyamodásukat. Noha ez az irat nem maradt ránk, tartalmát bizonyára visszatükrözteti a parasztoknak Forintos előtt tett fenti nyilatkozata.

Az alispán ekkor azt ajánlotta Festetics Kristófnak, hogy teljesítse parasztjai kívánságát és kössön velük szerződést kötelességeik mértéke iránt. Ajánlotta pedig ezt két okból. Először azért, mert ha a parasztok kívánságára lép velük szerződésre, akkor «nyilvánossá lészen, hogy nem opprimálta a szegénységet,» amit pedig a királyné leginkább szemére szokott vetni a magyar nemességnek. A második ok már a jövendővel függött össze. Ha ugyanis a nemes szerződik parasztjával és ezt a szerződést a királyné elé terjesztik, ily módon meg lehet majd tudni, vajjon megengedi-e az udvar, hogy a földesurak a parasztokkal kölcsönös megegyezés alapján szerződésre lépjenek, vagy pedig még ez esetben is a maga akaratát fogja ráerőszakolni a nemesre is, a parasztra is egyaránt.

A királyné jóindulatában bízó és az izgatók által félrevezetett parasztok azonban ezután sem nyugodtak meg s mozgalmuk mindinkább nagyobb arányokat öltött. Mivel pedig Szepetk, Istvánd és Gyürüs parasztsága

[1] Forintos 1765 dec. 30-áról kelt levele Festetics Kristófhoz. U. o. Zalad. 1676a.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

most is a kemendiekhez csatlakozott, úgy intézkedett az alispán, hogy össze kell hívni mind a négy falu parasztjait és újra meg kell nekik magyarázni a királyi rendeletet, amiből meg fogják majd látni követeléseik jogtalanságát. Ez intézkedésnek végrehajtását Csákányi János szolgabíróra bízta az alispán.

A szolgabíró azonban nem tartotta ezt célravezetőnek, minthogy a parasztok Szentgróton már ellenszegültek az ilyen összehívásnak s a megye parancsára nemcsak nem gyülekeztek össze, de még a faluból is elmenekültek, csakhogy tudomásul ne kelljen venniök a királyné rendeletét. Ezért 1766 jan. 11-én Forintoshoz intézett levelében azt kérte, hogy katonákat küldjenek, akik közül hatot Szepetken, hatot pedig Istvándon a parasztok vezetőinek házaiban szállásoljanak el és a katonák ne engedjék el hazulról a főkolomposokat mindaddig, míg a parasztok összegyülekezésére a megye által kitűzött idő el nem érkezik. Ha így járnának el, az lenne a haszon belőle, hogy a vezetők nem akadályozhatnák meg a tőlük függő jobbágyoknak a királyi rendelet tudomásulvételére való megjelenését. Véleménye szerint az úrbéri rendelet tudomásulvétele nagy mértékben járulna hozzá a mozgalom lecsillapításához, mert ily módon a parasztok pontosan megismernék a királyné szándékát és többé nem indulnának a nekik mást mondó vezetőik után.

Az alispán elfogadta a szolgabíró ajánlatát s katonákat küldött, akik másnap, jan. 12-én Roth János Gáspár hadnagy vezetése alatt meg is érkeztek Istvándra. Ekkor aztán kitűnt, hogy a szolgabíró számítása rossz volt. Amikor ugyanis a katonák Istvándra értek, «már ott készen várta őket 500 paraszt ember vasvillákkal, fejszékkel, nyársakkal és hosszú fában csinált hegyes vasakkal.» A hat katona nem mert velük szembeszállani, hanem magukat ennyi emberrel szemben gyöngének érezve Szepetkre mentek, ahol azt újságolták nekik, hogy a fölkelők körülbelül ezren vannak.[1]

Ami a szolgabírónak és a csekély számú karhatalomnak nem sikerült, azt a következő napon az alispán kísérelte meg. Ugyanaz a pár ember volt vele, aki Csákányival és őket is éppúgy megtámadták a parasztok, mint a szolgabírót. Forintosnak azonban mégis sikerült pár szót intéznie a parasztokhoz. Azt a tanácsot adta nekik, hogy okosabban tennének, ha a királyné parancsának engedelmeskednének. Ezt a rövid felszólítást meg-

[1] Csákányinak e napról való jelentése. U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hallgatták a parasztok, beleegyeztek a katonák beszállásolásába, csak azt kötötték ki, hogy «vármegye fia, vagy urasági magát ne mutassa.»[1]

Az alispán a szerencsésen elért pillanatnyi nyugodalmat állandóvá szerette volna tenni, azért még ugyanaz nap nagyobb számú katonaság kirendelését kérte. Ekkor történt, hogy mivel a parasztok a megyében és a földesúrban nem bíztak, sőt velük szóba sem álltak és nemcsak Festetics Kristóf birtokain, hanem másutt is zavarogtak, a királyné a mozgalom lecsendesítésére Brunsvik Antal udvari és kancelláriai tanácsost Vas- és Zalamegye területére teljhatalmú királyi biztossá nevezte ki és azzal a kettős feladattal bízta meg, hogy egyrészt közölje a királyi akaratot a parasztokkal, másrészt fékezze meg a lázadókat. Ez utóbbinak elvégzésére a királyné báró Berlichingen altábornagy vezetése alatt egy ezred katonát rendelt ki.

Brunsvik 1766 jan. 21-én közölte Forintos alispánnal, hogy Zalamegyében fog megszállni, ami így is történt s miután a katonaság megjelent, a parasztok egyelőre tényleg megnyugodtak.[2] Az alispán azonban ezzel nem tartotta befejezettnek a hatóság munkáját, hanem példaadás kedvéért az istvándiak megbüntetését ajánlotta, azzal okolván meg véleményét, hogy az istvándiaknak «nagyobb a vétkük, mert ők lázították fel a népet, falunként jártak, segítséget kértek hasonlót igérvén, a velük egyet nem értőket pedig tűzzel fenyegetvén» és ha most a büntetés el nem marad, a parasztoknak tavaszra tervezett gyűlésétől sem kell félni.[3]

A jövendővel szemben azonban nem mindenki volt olyan bizakodó, mint Forintos és más nézetet vallott Festetics Kristófnak Bécsben tartózkodó fia, Pál is. Igen sajnálhatjuk, hogy csak töredékesen maradt ránk az a levelezés, mely ebben az időben az apa és fiú között folyt, mert egymással váltott leveleikből igen világos képét nyerhetnénk azon nézeteknek, amelyek a paraszt és földesúr viszonyának új rendezéséhez fűződtek.

Levelezésük azonban így is igen nagy értékű, mert mindjárt a legfontosabb témán kezdődik és egyenesen az akkor már készülő urbáriumok lényegére vonatkozik. 1766 márc. 2-án kelt levelében így ismerteti Pál apjával az udvar nézetét: «Az urbáriumot némelyek jónak, mások rossznak tartják a királyné környezetében is és megoszlik a nézet, kell-e félni

[1] Forintos 1766 jan. 13-iki levele. U. o. — [2] E napról kelt levele. U. o. — [3] 1766 febr. 1-i levele. U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a tavasszal vagy sem ; azonban Bécsbe is érkezett arról értesítés, hogy a parasztok közt az a hír, hogy kuruc világ lesz.»[1] Ez a hír mindenesetre szomorú jövőt jósolt a magyar földesuraknak, de még szomorúbb volt rájuk nézve, hogy az udvarban nem volt szabad az urbáriumokról rosszat mondani. Mivel Koller Ferenc, Barsmegye főispánja és királyi személynök «egyenesen talált írni a dologban, elvesztette creditumát.» Sőt még tovább is ment az udvar elfogultsága és Festetics Pál márc. 3-iki levele szerint «senkinek sem hisznek az udvarban, aki a földesuraknak törvény szerint való manutenentiáját javasolja».

Festetics Pál azonban nem csupán azért írt apjának, hogy az udvar nézeteivel megismertesse, hanem azért is, hogy jó tanácsokkal szolgáljon neki az úrbérrendezéssel járó bajok leküzdésére. Mivel Mária Terézia rendelete meghagyta, hogy meg kell határozni a jobbágytelkek nagyságát s a jobbágytelkek kiszabása egyike volt a királyné rendeletéből következő leggyűlöletesebb urasági ténykedéseknek, azt ajánlotta apjának, hogy ne siessen ezzel, hanem ha mégis sürgetik, bízza a jobbágytelkek kiszabását a megyének e célra kiküldött bizottságára.

Minthogy számítani lehetett arra, hogy a parasztok nem igen maradnak meg az $^1/_4$ telkeken, ezen segíteni szerinte «nem lesz más mód, mint béreseket állítani fel az uraságoknak», vagyis az eddigi rendszer helyébe, amely a termés egy részének átengedése fejében a parasztokkal műveltette meg a földet, a kiszabott bérért dolgozó munkásokat kell állítani. Érdekes, hogy Festetics Pál véleménye szerint az úrbéri rendelet életbeléptetése után csak így lehet majd elérni azt, hogy tönkre ne menjen a birtokos osztály.

Ezenfelül mindenben a legnagyobb elővigyázatot kötötte apja lelkére. Mivel valószínű, hogy az egyes községek urbáriumának meghatározására kiküldött megyei bizottságok arra fognak igyekezni, hogy a parasztok addig ne menjenek panaszra, míg ők ott vannak, hanem csak azután, mert így majd azt mondhatják, hogy a földesúr volt okozója az újabb panaszoknak, éppen azért a bizottságok eljárását igen veszedelmesnek tartja és meg is jegyzi, hogy «valamely szerencsétlen fatum fenyegeti országunkat». Sietve hozzáteszi azonban ezt is: «Itten már erről szólani is veszedelmes». Leveléhez csatolva megküldötte apjának azt a tervet is, ame-

[1] Festetics Pál és Kristóf levelei megvannak a keszthelyi levéltárban. Memor. 71.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lyet Bécsben a parasztokra vonatkozólag országos érvényességűvé akarnak tenni.

Igen sajnálhatjuk, hogy ez a tervezet nem maradt reánk a Festetics-levéltár irományai között, de hogy milyen lehetett, ez mégsem teljesen ismeretlen előttünk. Következő levelében, márc. 18-án ugyanis azt írja apjának, hogy a minap hozzá juttatott tervezetet Bécsben most már nyilvánosságra akarják hozni, de ha ez megtörténnék, akkor «universalis lenne a paraszt-vendégség».

Tíz nappal később mégsúlyosabbnak látta azt a helyzetet és egyenesen azzal a kérdéssel fordult apjához, vajjon lehet-e bízni Keszthelyben. Ugyanakkor azt is megírja apjának, miért olyan makacs az udvar a nemességgel szemben és miért veszi védelmébe az elégületlen parasztot. Abban reménykednek ugyanis szerinte Bécsben, hogy a magyar földesurak nagy szorultságukban majd panaszra mennek és akkor az udvarnak módjában lesz a nemesség megmentőjeképpen szerepelnie. Azonban belőle is kitör a magyar alkotmány védelmezője és így nyilatkozik: «De nem remélem, hogy valaki ennyire elfelejtse magát és oly bíróság alá vesse magát, amely nem törvényes.»[1]

Három nappal később bizonyos jóleső érzéssel írja meg apjának, hogy a magyar földesurak nem folyamodtak a bécsi udvar segítségéhez és hogy a parasztok erőszakoskodása úgyis fegyveres fellépésre fogja kényszeríteni az udvart. Ugyanekkor újra azt ajánlotta apjának, hogy parasztok helyett napszámosokkal dolgoztasson, mert «így nemesi rendünket lehet salvalni, az œconomia ugyan 3—4 évig szenved, de utóbb meglátja uram apám, az úr fog nyerni, hanem bajos lészen a contributionalis fundust igazgató uraknak». Azt is tanácsolta még apjának, hogy állandóan tartson magánál 12—15,000 frt készpénzt. Ezt a tanácsát így okolta meg: «Az az hasznom az cameralis szolgálatomból, hogy itten tanultam azt a principiumot, hogy mindenkor az udvarnak legyen egynehány milliomból álló unangreiflicher Vorratja; igaz ugyan, hogy ez Bécsben nem observáltatik.»[2]

Egy hét mulva azt az újabb hírt írta apjának Festetics Pál, hogy az udvar az úrbéri ügy rendezésére Orczy, vagy Koller elnöklete alatt bizottságot szándékozik kiküldeni.[3]

[1] 1766 ápr. 8. U. o. — [2] 1766 ápr. 11. U. o. — [3] 1766 ápr. 18. U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A királyi biztos működésének egyelőre nem lett Zalában semmi gyakorlati eredménye, mert hiába határozta meg az úriszék s a megye törvényszéke, valamint a helytartótanács és a kancellária véleménye alapján a királyné az egyes helységek urbáriumait, 1766 tavaszán újra kezdődtek a zavargások. Festeticsék Rábaberke nevű erdejében a parasztok az uraság megkérdezése nélkül kivágták a fát,[1] a Szentmiklóson ekkor bekövetkező helyzetet pedig így jellemzi Festetics Kristóf: «Itten a jobbágyság megfeszült és robotozni nem akar; kénytelen vagyok minden dolgot majorbéli emberek által végeztetni.»[2]

A királyi commissio azért nem tudott eredményt elérni, mert a parasztok nem akartak hinni másnak, mint magának a királynénak. Ezért Bécsben királyi pátens kibocsátását és Zalában meg Vasban való publikálását határozták el. Az 1766 ápr. 26-án kelt pátens azzal kezdődött, hogy a «Vas- és Zalamegyében a földesurak ellen fölindult parasztság még nem csendesedett le, robotra nem jár és a földesurak javaiban kárt tesz» és «némely akaratosabbak és a többinél vakmerőbbek hibás és bal vélekedésből, mintha a határnak tulajdonsága nem a földesuraké, hanem az övék volna, az uraságoknak szántóföldeit és tábláit erő hatalommal fölszántani és saját magvokkal bevetni, földesuraik rétjeit magok között felosztani, tavalyi nyáron pedig le is kaszálni és a szénát magok számára elhordani, tilalmas erdőket földesuraik akaratjok és tilalmok ellen, sőt szomszéd földesuraknak erdeit is vágni s pusztítani s ezenfelül egyben gyülekezni s egymást engedetlenségre bátorítani merészlettek». Ezeknek a királyi pátens a következőket adja tudtukra: «Jóllehet, hogy a jobbágyságot az helytelen s törvény ellen való terheltetéstül a vármegyéknek tisztviselői által oltalmaztatni kívánjuk s ugyanezen okra nézve urbariumokat, vagyis földesuraság robotinak és adózásinak rendét vármegyékben igazságosan elintéztetni s ugyanazon urbariumokat megtekéntések s bővebb vizsgálások végett önön magunk eleiben is ide fölküldettetni parancsoltuk, mindazonáltal királyi szándékunktól távol volt az, hogy ezen oltalom és kegyelmes rendelésünk által a vakmerő és gonosztevőknek valamely rendetlen pártütő hatalmasságokra utat nyissunk.» Éppen ezért elrendeli a királyné a pátensban, hogy «az jobbágyoknak szolgálatja és földesuraik-

[1] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 723. — [2] 1766 ápr. 14. U. o. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nak tartozó adózása s kötelessége végett királyi akaratunkat és végzésünkhöz képest való parancsolatinkat kiadván, ahoz kiki magát tartozzék alkalmaztatni, amint hogy azt most is hagyjuk és parancsoljuk mindeneknek és azért azt is, hogy ha e jelen való patensünk és királyi parancsolatunk ellen is valaki képtelen vakmerőségből viseltetvén ezen előszámlált s ezekhez hasonló rendetlenségeket ennek utána elkövetni merészelne, az olyan érdeméhez és nagyobb, vagy kisebb vétkéhez képest öt vagy tíz esztendőbéli vagy éppen örökös rabsággal, sőt iszonyú halállal is fog büntettetni.»

A hivatalnokok és a földesurak megingott tekintélyének helyreállítására a pátens a következőket rendelte el: «Hagyjuk pedig és parancsoljuk, hogy elsőbben is a vármegyék tisztviselőihez, vagyis magistratusához minden tisztelettel és engedelmességgel legyetek, a földesuraitoknak pedig addig is, míglen jobbágyi szolgálatotok és adózástok eránt királyi kegyes resolutiónk hozzátok érkezik s annak módja és rendje szerént hirdettetni fog, hasonló szófogadással és engedelmességgel magatokat alkalmaztassátok, békével és csendességgel magatokat viseljétek, mindennémű hatalmasságoktól, jelesül pedig az olyatén szántóföldekben is, melyeket földesuraság ellenére fölszántani és bémagozni némelyek közületek merészlették, léendő termés gabonának learatásától és elhordásától, földesurak rétjeinek magatok számára való lekaszálásától és szénának, vagy főnek elhordásától őrizkedjetek és sem azt elkövetni, sem pediglen a vármegye katonáit, vagy uraság tiszteit, hajdúit, főképen amidőn ezek tisztek és hivatalokban eljárnak, valamely böcstelen szókkal illetni, annyival is inkább néminemű hatalmas cselekedetekkel azokat megbántani és sérteni, avagy ellentállani ne merészeljétek.»[1]

Amint a pátens mutatja, Festetics Pál jól látta előre, hogy a bécsi udvar a végső következmények előtt meg fog állani és meg fogja kísérelni az addigi magaviselete által fölidézett bajok orvoslását. De kissé későn érkezett a szigorú fellépés és a pátens kiadása után nemcsak hogy nem gyöngült a parasztmozgalom, hanem Vasból és Zalából átcsapott Somogyba is s a toponáriak kijelentették, hogy még pénzért sem dolgoznak.[2] Másutt még tovább mentek és az erőszakosságoktól se riadtak vissza. 1766 máj. 21-én Festetics Kristóf fia, Lajos, Somogymegye alispánja úriszéket ment

[1] Országos levéltár. Orig. refer. 1766. 209. — [2] Festetics Lajos levele apjához 1766 máj. 28. Keszthelyi levéltár. Memor. 78.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tartani Dombóvárra az ottani Esterházy-uradalomba. Ez alkalommal a parasztok ígéretet tettek neki, hogy földesuruknak engedelmeskedni fognak. Másnapra azonban megbánták ígéretüket, újra sérelmeikkel állottak elő és el akarták fogni Festetics Lajost, aki csak a katonák közbelépésének köszönhette, hogy el tudott a parasztok elől menekülni. Elfogtak azonban a parasztok egy Rosty nevű embert, aki nagyon hasonlított hozzája és azt majdnem agyonverték.

Midőn Festetics Kristóf ezt az esetet Pál fiának Bécsbe megírta, az jún. 6-iki levelében azt ajánlotta neki, hogy hívja haza Lajost Somogyból Keszthelyre, magát pedig fegyveresekkel őriztesse és sok parasztot egyszerre szobájába ne engedjen. Elkeseredve tette hozzá: «Sok idő mulva lesz békesség országunkban: elfilozofáltuk már azt.» A jövendőt azonban nem látja ilyen sötétnek és így biztatja apját: «Hasztalan minden, ösztön ellen nem lehet rugódozni. Majd az Úristen világosságot terjeszt a szívekre s akkor ezek megváltoznak, de addig kiki az maga securitására vigyázzon.»[1]

Azonban nemcsak Somogyban történtek erőszakosságok, hanem rövid idő mulva Zalában is. Midőn 1766 jún. 9-én a keszthelyi bíró a fenéki híd mellett lévő töltés kijavítására rendelte ki a keszthelyieket, ezek a dobszóra összegyűltek ugyan, de nem mentek a munkára, hanem a bíró ellen támadtak és meg akarták verni. Az egyik esküdt nagynehezen lecsillapította őket azzal a kijelentéssel, hogy nem kell dolgozniok. A bíróra azonban annyira haragudtak, hogy még másnap sem mert kimozdulni a községházából, mert egész éjjel leselkedtek rá.[2]

1766 júniusában végre Zalába érkezett a királyné által kirendelt katonaság, amely a nyugalom biztosítása céljából majdnem egy évig maradt ott. Mindenki jó hatást várt a katonaság megjelenésétől és jún. 13-án éjjel Forintos alispán a következő tudósítást küldte Festetics Kristófnak: «Valóban rossz circumstantiákban vagyunk, de mivel ennyi casust behúnyt szemmel nézni nem lehet, hacsak Isten ő szent felsége a parasztság gyilkos szándéka és akaratja alá vetni rendünket el nem végezte, remélhetjük, hogy felséges udvar is lecsendesítésükre és megzabolázásukra fog permoveáltatni.» Tudósítása szerint a királyi biztos azt kívánja, hogy fogjanak el néhányat a főkolomposok közül, a katonaság parancsa pedig úgy szól, hogy nyujtson védelmet a vármegyének ezen elfogatások alkalmából,

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 71. — [2] U. o. Zalad. 1682c.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert «ha valóságos conspiratio vagyon a parasztok között, azt ezen comprehensio után leendő feltámadásukból, vagy elrémülésükből lehet leginkább megtudni.» Tudatta egyúttal Festetics Kristóffal, hogy a parasztok ellen három svadrony lovasság áll a rendelkezésére, de «ha valóságos conspiratio van a parasztok közt, még gyalog regimentek és álgyuk is kellenének, mert ő náluk (a parasztoknál) hegyek, völgyek, erdők, szigetek jó receptaculumul lesznek, de a lovas katonasággal könnyen játszhatnak.»

A katonák megérkezése után Csákányi főszolgabíró kihirdette a Kemenden lévő és a kemendi uradalomhoz tartozó istvándi és szepetki jobbágyoknak, hogy mivel Festetics Kristóf «Őfelsége kegyelmes rendeletének mindenben eleget tett, sőt többet is megengedett nekik, mint a királyné által kirótt és rendelt urbarialis kötelesség hozza magával, mindenik jobbágy maga helyihez képest datiáit és robotit időről-időre és nem mint ez ideig magok tetszése szerint visszavonások nélkül szolgáltassa be», ezenfelül aratás idején hetenként dupla robotot adjanak, amit azonban később majd beszámítanak nekik és pontosan adják meg a kilencedet. Ekkor azonban az egyik paraszt azt felelte, hogy «ha mások az szolgálatokat úgy fogják præstálni, ők sem lesznek hátramaradók, de elsők nem akarnak lenni», egy másik paraszt pedig azt mondta: «Mivel az uraság elegendő földet nem adott, sem magát a robotot, sem pedig a gabonabéli kilencedet ki nem adják.» Ez a helyzet egy ideig nem is változott meg és még okt. 19-én is ezt írta Festetics Kristóf Kemendről: «Itten és Szentmiklóson az jobbágyok engedetlensége miatt feles cselédeket kellett az gazdaságnak véghez viteléhez fogadnom.»[1]

A közben történteket, sajnos, nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy a következő év nyarán egyes Festetics-birtokokon ismétlődtek a zavarok. 1767 júl. 6-án az istvándiaknak és a szepetkieknek ki akarták hirdetni a királyné rendelete alapján megállapított új urbáriumukat, de a parasztok megszöktek a kihirdetés elől, hogy ily módon kötelességeik teljesítésétől megszabaduljanak.[2] Ekkor történt, hogy az ottani tiszttartó a még mindig ott tartózkodó katonasággal a főkolomposok közül hetet elfogatott. A parasztok erre félreverték a harangokat, az uraság emberei ellen indultak, az elfogottakat ki akarták szabadítani és e tervükről csak akkor mondtak le, mikor látták, milyen erős katonaság áll velük szemben.

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] U. o. Zalad. 1710.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az alispán még aznap megírta a történteket a királyi biztosnak, hozzátévén: «Itt az urak engedelmeskednek az urbariumnak, de a parasztok nem; hogy lehessenek így a király szolgálatára.»[1] Ugyancsak a királyi biztoshoz fordultak azonban a parasztok is és megígérték neki, hogy ezentúl engedelmesek lesznek földesuruknak, mire Brunsvik júl. 31-én utasította az alispánt, hogy bocsássa szabadon az elfogottakat, kivéve azt az esetet, ha valamelyikre nézve súlyosbító körülmény áll fenn. Forintos nem akart egymaga dönteni az elfogottak bűnössége ügyében, azért aug. 23-ra megyegyűlést hívott egybe Zalaegerszegre, hogy ott ítéljenek az elfogottak felett.[2]

A megyegyűlésen felolvasta az alispán a királyi biztos levelét, mely az elfogott istvándi és szepetki parasztok szabadonbocsátását kívánta tőle és jelentette, hogy mivel közben megjelentek előtte a két falu békés parasztjai is, mind a két falut megidézte a megyegyűlésre. A megyegyűlésen azután nyilvánosan megfedte az alispán a vétkeseket, de visszaadta szabadságukat. A parasztok most már hozzáfogtak a munkához és ettől kezdve szorgalmasan dolgoztak.

A kemendi uradalomban nyugtalankodó parasztok mozgalmának utolsó okmánya a királyi biztos nov. 10-i nyílt parancsa, amely így hangzik: «Kemendi dominiumhoz tartozandó helységeknek mind közönségesen adassék. Isten áldjon benneteket. Az uraság részéről ellenetek olyan panaszok jöttek királyi commissio elejibe, hogy azon a napon, amelyen parancsoltatik, robotra menni nem akartok, a hegyvámot meg nem adjátok és az urbariumban írt tartozás fejében közönségesen eddig épen semmit sem fizettek. Annak okáért nektek királyi commissio által keményen parancsoltatik, hogy nem midőn tinektek tetszik, hanem mikor az uraság parancsolja, azon napokon s illendő eszközzel megjelenjetek, a hegyvámot minden fogyatkozás nélkül megadjátok, urbariumban megírt adózásoknak ezen folyó esztendőre, mivel ezek csak aratás tájban publicáltattak, hason felét teljesen és mindennemű fogyatkozás nélkül lefizessétek. Szántásra, akinek négy marhája van, annyival, akinek pedig csak kettő volna, mással összefogva megjelenjen és így aki négy marhával dolgozni fog egy napig, eféle robot nekie egy napban fog számoltatni, azaz félhelyes kétheti robotját ezzel az egy nappal elvégzi;

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] U. o. Misc. neoreg. 199.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ha pedig mással összefogva fog dolgozni, tartozik minden hétben egy napot szolgálni. Egyébféle robotokat tartoztok két marhával végezni s az nektek egy napi robotban fog számláltatni; amikor az uraság kívánja, tartoztok egyhuzamban négy napig robotolni, de úgy, hogy ebben a négy napban robotra való jövetel és visszamenetel számláltassék. Ilyenformán egész helyes gazda, ha négy marhával dolgozni fog, egy hónapbeli, félhelyes pedig két hónapbeli robotját elvégzi. Ehhez a rendelkezéshez magatokat mindenképen alkalmaztassátok, annyival is inkább, mert meg van hagyva királyi commissio által, hogy az ellenjárók tömlöcözéssel és egyébféleképen, t. i. veréssel és csapással büntettessenek.»[1]

Amit a kemendi uradalomban láttunk, majdnem ugyanaz történt Festetics Kristóf többi birtokain is és talán ezekből a zavarokból folyó kimerültsége idézte elő 1767 őszén kezdődő betegeskedését. Öt hónapig feküdt betegen Sopronban. Halála előtt felvette a halotti szentségeket, magához hivatta idősebb fiát, Pált és megáldotta őt többi gyermekei helyett is.[2] 1768 febr. 25-én halt meg.[3] Holttestét kívánsága szerint Keszthelyre vitték, ahová az márc. 1-én érkezett. Egyelőre a városi templom sekrestyéjében helyezték el,[4] majd ápr. 19-én[5] Koller Ignác veszprémi püspök «minden pompa és ceremónia nélkül» a ferencrendiek templomának (a mai plébánia-templomnak) közben elkészített kriptájában eltemette,[6] amint ezt végrendeletében az elhunyt meghagyta.

Vagyonáról Pesten 1765 szept. 20-án kelt testamentomában intézkedett. Végrendeletében mindenekelőtt azt említi meg, hogy apja után 102,000 frt értékű vagyon maradt, amelyből 58,000 frt illette meg őt. Ebből azonban 10,000 frt-ot fivérének, Józsefnek, 4000 frt-ot pedig nővérének, Ghillánynénak fizetett ki, hogy azok pörrel ne támadják meg apjuk végső intézkedését. Ilyenformán tehát összesen 44,000 frt értékű apai örökség maradt rája, amelyet, mint ősi vagyont egyenlő arányban kell szétosztani életben lévő hat gyermeke között, mégpedig úgy, hogy a leányok kétszerannyi pénzt kapjanak, mint amennyi őket megilletné, azaz fejenként 15,000 frt-ot. Ha esetleg nem elégednének meg a pénzzel,

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1714. — [2] Hermán, Keszthelyi Féniks. 25. — [3] Festetics Pál levele e napról. M. N. Múzeum. Törzsanyag. — [4] A soproni tisztartó levele e napról. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [5] M. N. Múzeum. Zalabéri Horváth-család levéltára. — [6] Keszthelyi levéltár. Condoleatiók s a rendezetlen rész levelei.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

természetben kell kiadni részüket az ősi jószágokból, amelyek a következők: Ság felének egy harmadrésze, a soproni ház a régi majorral együtt, a toponári jószág, a dávosi és a batthyányi puszta, azonkívül Sávol és Simonyi. Leányait arra inti, hogy elégedjenek meg ezzel az összeggel, mert hiszen férjhezmenetelükkor már úgyis kaptak 2—2000 frt-ot és «ládabeli ruhát», Viktória lányának azonban, noha már megkapta a maga örökségét, évenként mégis 120 frt-ot kell fizetni.

Miután öröklött vagyonáról eképpen rendelkezett, szerzett vagyonáról intézkedik. «Mivel hogy tapasztalható az, hogy ha ámbár az atyák nagy fáradságokkal keresett jószágot hagynak is gyermekeiknek, de ha csak azokat nem mértéklik és meg nem határozzák, mi mód vagy ez, vagy más ivadékja succedálljon azon jószágban és máskép is keresett jószágnak természetit gyermekeik szeme eleibe nem adják, az olyatén jószágok csakhamar elenyésznek és gyermekei kezekből csakhamar kiesnek. Kihez képest, hogy keresményem s jószágom annyival inkább maradékim kezeinél állandókép megmaradhasson, egyéb aránt is, amely jószággal Isten megáldott, oly természettel bíró, hogy ha felosztódnék, csekély haszna vételből álló jószág lenne, ellenben ha együtt maradand, mind Isten dicsőségére, mind felséges királyunknak, hazánknak szolgálatjára birtokába lévőnek becsületire, gyermekeinek gyarapulására lehet, annak okáért hagyom nemes Zalavármegyében levő Tátika és Rezi várokhoz tartozandó helységeket, Keszthely városát és egyéb falukat, pusztákat, úgymint: Szántó nevű helységet, Alsó-Zsidot, Szöllőst, Meszes-Györköt, mihályházi, töreki és fenéki pusztákat, Majláth uraméktól zálogba szereztetett Egregy nevű falut, kis-diási pusztának felét, vonyarci hegyen lévő szölleimet, Szent-Andrásban lévő portiómat, mindazon falukat és pusztákat, amelyek most keszthelyi tiszttartóság név alatt foglaltatnak, azokhoz tartozandó appertinentiákkal, épületeivel és egyéb mindennemű és nevezetű mobiliákkal, házi eszközökkel, marhákkal, ingó és ingatlan jókkal, úgyszintén nemes Somogyvármegyében Keszthely ellenében feküvő Balaton-Keresztur, Balaton-Szentgyörgy, Sávol és Kis-Tikos nevű faluimat egészen, fejéregyházi falunak, bari pusztának felét, Kis- és Nagy-Batthyány, Nagy-Tikos, Fövenyed, Simonyi és egyéb nevezetű Balaton-Keresztur mellett lévő pusztákat, hasonlóképen ugyan nemes Somogyvármegyében lévő jószágomat (amelyet marchio de Prietől vásároltam és vettem), kivévén Ötvös, Kónyi és Beleg nevű falukat, úgy nemkülönben Zala- és Vasvár-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megyékben helyheztetett kemendi, vasvári és az egész hegyháti, mostanság általam bírattatott és jövendőben gróf Széchenyi uram örökös fassiója mellett gróf öregbik Batthyányi Ádám úrtól kiváltandó jószágot Győrvárt, Szent-Ivánt, mellette lévő pusztát Henyét és Szent-Lőrinczet, Skublicséktől az idén kiváltandó Hahótban, Fakosban és Szerdahelyben, Sárkány szigetben lévő portióimat, mégis nemes Zalavármegyében lévő árendás Szent Jakab nevezetű falumat és baczonaki pusztámat, mégis nemes Sopronvármegyében Ság és Család nevű falukat, hozzá tartozandó appertinentiával, amint már életemben Pál fiam kezéhez adám, mindezenfelül nevezett jószágokban találandó épületeivel, házi eszközökkel, mindenféle marhákkal, mobiliákkal egy szóval ingó és ingatlan javakkal, csepregi és czenki határban lévő szabad szöllőkkel együtt hagyom és testálom idősbik fiamnak Festetics Pálnak és maradékinak majoratus vagyis primogenitura nevezetű jussa és terhe alatt, oly okkal-móddal és conditióval, hogy míg Isten ő szent felsége kegyelméből fönt lészen fiui magzatja, az első született és idősbik fia és annak fiu gyermeki ordine majoratus seu primogenituræ succedálljanak a föntnevezett jószágban. Egyik linea pedig fiui ágon deficiálván succedálljon a másik lineán lévő fiui ág jure majoratus, seu primogenituræ et sic per consequens és ez a primogeniturális successio és devolutio observáltassék mind Pál, mind Lajos fiui maradékinál, fönntartatván köztök másik fiam fiui ágának defectusával alól bővebben declarálandó modalitás szerint a mutua primogeniturális successio. Sopron királyi belső városában vagyon két házam, a külső városban pedig két majorom, ez idén pedig a külső városban szerzettem soproni ispitálytól egy pajtás kertet és Schneller maradékitól ugyan a külső városban egy házat, mely is pincéknek alkalmatos hely lévén, amin is Isten kegyelméből, ha éltem tovább fog terjedni, pincéket akarok építtetni. A belső városban lévő szabad ház appertinentiáival együtt és a külső városban Ispitály nevezetű patak mellett situált és adózás alatt lévő major édes atyám hagyománya ugyan, mindazonáltal midőn kezemhez vettem, puszta és épületlen vala, a belső házat is én építettem helyre, a majorhoz pedig más városi embertől vévén házat, nemcsak azon majort megnagyobbítottam, de fundamentomából, amint az épületből kitetszik, nem megvető pénzemmel fel is építtettem. Második belső városban lévő házat és Fischer-utcában külső városban lévő majort, amelyeket közönségesen Prainerisch Wirtschaftnak szoktak nevezni, b. Wickenburg maradékitól appertinentiáival együtt, úgyszin-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tén ezidén az ispitálytól pajtáskertet és Schneller successoraitól Ruckerzu nevű utcában levő házat, ezeken kívül pedig számos szőllőket báró Baumgartnernétól, Pichlerné gyermekeitől és egyéb városi emberektől, öcsém Festetics Károly uramtól földeket, réteket szereztem. Magam keresményéből pedig szabad dispositióm és regulatióm lévén, annak okáért báró Wickenburg gyermekeitől belső városban vett házamat, úgyszintén Schneller maradékitól külső városban Ruckerzu-utcában vett házamat és ispitálytól szerzett pajtás kertemet minden appertinentiáival, háznál találandó mobiliákkal, háznál lévő és más fogadott pincékben találandó borral, marhákkal együtt, nem különben valami néven nevezendő szőllőim, földeim soproni, rákosi, medgyesi és wolfi határokban találkoznak, melyek édes atyámtól reám maradott szabad házhoz tartozandó földeken, réteken és szőllőkön kívül, mindazokat idősbik fiamnak Festetics Pálnak majoratus, vagyis primogenitura nevezetű jussa és terhe alatt hagyom és testálom, úgy hogy míg Isten ő szent felsége kegyelméből fönt áll fiui magzatja, az első született és idősbik fia a megírt házban és fönt említett magam által szerzett földekben, rétekben, szőllőkben fölül írt mód szerint, amint a külső nemesi jószág iránt való dispositióm s regulatióm tartja, succedálljon. Ha pedig Pál fiam fiui ágának lejárta történnék, tehát Lajos fiam fiui ágában lévő második született fi jure primogenituræ és in præmissis jelentett mód szerint succedálljon ; ha pedig Lajos fiam lineáján több fiu nem volna, csak az, akinél lészen a Lajos fiamnak legált majoratus, az succedálljon ugyan a Pál fiamnak majoratusában is, de mihelyt több fiu lészen Lajos lineáján, azonnal a másik ifjabbikra szálljon a Pál fiu ágának defectusával oda esendő majoratus és ez a rend tartattassék in illo casu is, ha Lajos fiu ágának defectusával az ő majoratusa szállana a Pál fiu lineájára. Mert teljes akaratom, hogy fiaim és azoknak fiui maradéki magoknak in casu defectus succedálljanak és azon két fiamról származott fiui ág között mindenekben hasonló successio jure primogenituræ observáltassék és amidőn egy lineán két majoratus concurrál, az adventitius majoratus légyen ifjabbik fiué primogenituránák jussával és annak megtartásával hagyván és kötelezvén Pál fiamat és maradékit is arra, hogy ha több fiakkal is Isten Pál fiamat megáldaná és azoknak is Isten ő szent felsége fiui magzatokat engedne, kik magok fiait soproni oskolákban kívánnák taníttatni, tehát aki azon Wickenburg háza felét bírni fogja, két szobából, egy konyhából és boltból álló és a tanítandó fiui ágon lévő gyermekeknek szállást ingyen adni tartozzék.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mégis ámbár soproni külső királyi városban Ispitály nevű folyó mellett levő major és kert édes atyám hagyománya légyen is, de mivel azon majornak megnagyobbítására szomszéd városbéli varga mesterembertől házat vettem és az egész majort és kertet nagy költségemmel és fáradságommal fundamentumából felépítettem, egyéb iránt nem csak azon majorban és kertben, de a belső városban lévő házban is úgy mint őstől maradottban Pál fiamnak részére kellene lenni és Lajos fiam a majorban amennyi részt kívánhatott volna, ahelyett a belső házban való Pál része és magam által Wickenburgtól szerzett major fog neki adattatni, melyet már is el kezdettem építtetni és majd hasonló jövedelmű lészen, amint Ispitály nevezetű folyó, vagyis patak mellett levő ősi major. Mindezekre nézve Ispitály nevű folyó mellett levő majort és kertet hagyom és testálom minden épületeivel és hozzátartozandó appertinentiáival és ottan találandó mobiliákkal, házieszközökkel, marhákkal Festetics Pál fiamnak majoratus jussa és terhe alatt úgy, hogy még Isten ő szent felsége kegyelméből Pál fiamnak fiui ága fönt lészen, az első született fia és fiai fia in ordine majoratus succedálljon, ha pedig Pál fiam fiui ágának lejárta történnék, tehát Lajos fiam fiui ágból lévő második született fi in ordine majoratus succedálljon, mely materiában magam már feljebb megmagyarázott regulatióra provocálom.

Lajos fiamnak pedig az alább nevezendő jókat és jószágokat hagyom és testálom, úgy mint soproni belső királyi városban édes atyámtól reám maradott szabad házamat hozzátartozandó szöllőkkel, rétekkel, földekkel (melyeknek száma mostani tiszttartóm conscriptiójából ki fog tetszeni), azon háznál találandó mobiliákkal, házieszközökkel, azon ház pincéjében találandó borokkal. Mindennapi példából pedig tapasztalva tapasztaljuk, mihelyt a gyermekek valamely királyi városban lévő házakat felosztják, legottan elsőben is egyenetlenségbe keverednek, következendőképen a házok csakhamar el is pusztulnak és olcsó pénzzel elvesztegetődnek, holott azon háznak nagyobb részét nem kevés költségemmel rendbe hoztam és megújítottam. Annak okáért ezen ház Lajos fiam fiai között fel ne osztatódjék, hanem in forma majoratus úgy, hogy míg Isten ő szent felsége kegyelméből Lajos fiamnak fiui magzatja fönt lészen, az első született és idősbik fia és annak is fiui gyermeki in ordine majoratus succedáljanak, ha pedig Lajos fiam fiui ágának egész lejárta történnék, Pál fiam fiui ágból lévő második született fi iure majoratus succedáljon. Nem különben ugyan külső királyi Sopron városában Wickenburgtól vett majoromat és kertemet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

minden appertinentiáival, földjeivel, rétjeivel, kertben lévő szöllővel hagyom Festetics Lajos fiamnak majoratus jussa és terhe alatt úgy, hogy míg Isten ő szent felsége kegyelméből Lajos fiamnak fiui magzatja fönt lészen, az első született és idősbik fia és annak is fiui gyermekei in ordine majoratus succedáljanak ; ha pedig Lajos fiam fiágának lejárta történnék, Pál fiam fiui ágból lévő második született fi succedáljon. Nemes Somogyvármegyében lévő Toponár nevezetű egész falumat mellette feküvő hozzá most is bírattató Zaránd és egyéb nevezetű pusztákkal, Zelizben feküvő Szent-László, Bőszinfa, Gálos és Hagymás nevezetű falucskáimat, ugyancsak Zelicen akármely nevezetű és található pusztákat, úgyszintén nemes Somogyvármegyében feküvő Böhönye nevű falut egészen hozzátartozandó és zágrábi püspök által kiadott donatióban nevezett pusztákkal együtt úgy, hogy ezen falu és puszták zágrábi püspök által mint feudum adattatván s ugyanaz által ad primogenituram reguláltatván és minden esztendőben Szent-Márton napján in signum supremi dominii donatiónak értelme szerint sub nota infidelitatis két aranyat Zágrábba a püspöknek beküldeni és letétetni tartozzék, melyet is el ne múlassa. Mégis Böhönye szomszédságában lévő más jussal általam bírattatott dávodi egész pusztámat, merkei és terebezdi pusztáknak felét nagybajomi portiómmal együtt és ámbár csurgói jószághoz tartozandó lévén, nemes Somogyvármegyében Böhönye szomszédságában lévő Ötvös, Kónyi és Beleg egész faluimat, mindazonáltal amint feljebb is csurgói jószágból ezen két falut kivettem, gróf Pethő János defectusával boldog emlékezetű Károly császártól felkért, nemes Somogyvármegyében situált Rád nevű egész pusztámat mindezen megnevezett helységekhez és pusztákhoz tartozandó appertinentiákkal, épületekkel és azokban találandó mindenféle marhákkal és egyéb effectusokkal hagyom és testálom Festetics Lajos fiamnak és fiui maradékinak majoratus, vagyis primogenitura nevezetű jussa és terhe alatt, úgy hogy míg Isten ő szent felsége kegyelméből fiui magzatja fent lészen, az első született és idősbik fia és annak is fiui gyermeke iuxta ordinem majoratus succedáljon, első fiának pedig magva szakadván a successio szálljon mindenkor utána való második fiura és annak fiui magzatjára iuxta ordinem majoratus a szerint, amint felül Pál fiamnak fiui descendensinek majoratusi successiójok reguválva vagyon, ezt értvén mindazokról a jókról, melyeket Sopron városában és annak határában s úgy nemes Somogyvármegyében is Lajos fiamnak rendeltem ; annak fiui ágának lejártával pedig succedáljon Pál fiamnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fiui ága aszerint, amint ezt már feljebb két fiamnak s azoktól származott fiui ágnak gradualis és mutua successióját bővebben explanáltam és reguláltam.»

Az ingatlan vagyonnak gyermekei közt való szétosztásán kívül az esetleg maradandó pénzbeli örökségre nézve a végrendelet eképpen intézkedik: «Halálom után akár chartabiankákban, akár adós levelekben, akár pedig máskép is creditumon, avagy akármely jószágomban is készpénz találtatnék, mindenestül és de pleno hagyom kedves Pál fiamnak, ki eddig engem megbecsült és maga jóviselete sok keserűségemben vigasztalásomra volt. Reménységem nagy, hogy vénségemnek tovább is támaszkodó pálcája lészen és kérem is Isten ő szent felségét, tegye hosszú életűvé és tartsa meg maga jóságában s mind ezen, mind a más világon áldja meg, mely atyai áldásomat mind a két édes fiaimra és azoknak maradékira adom és terjesztem. Ha valami jussom, jószágom vagy más akármi substantiám találkoznék, melyet ezen dispositiómban meg nem neveztem és iránta nem disponáltam volna, az légyen Pál fiamé és maradékié.»

Amint látható, a végrendelet az idősebbik fiúnak kedvez a fiatalabbikkal szemben. Ennek egyik oka az, hogy a Festetics-vagyon fennmaradását ily módon lehetett legjobban biztosítani, a másik oka pedig az a viszony, amelyben az apa kisebbik fiával állott és amelyet maga a végrendelet következőképpen fed fel előttünk: «Hogy pedig Lajos fiamnak több jószágot nem concredálhattam, okát önön magában feltalálja, ha meggondolja, mennyit kértem és intettem, hogy kemény és hirtelen természetét letévén szelidségre adja magát, emberbecsülő és tisztelő légyen, az öregebbekkel ujat ne vonjon, maga meghittségét tegye le és inkább mind testvéreivel, mind uri szomszédjaival magát szerettesse s alázatosságban foglalja magát, amint tovább is atyai módon intem, sőt kérem.»

Kisebbik fiát azonban így is igyekezett kárpótolni azért, mert neki a családi birtokokból kevesebb jutott. «Hogy pedig Lajos fiam bátyjával ne izetlenkedjék és ámbár látszatik, hogy Pál fiamnak több jószágot testáltam, mindazonáltal jövedelemből nem igen alábbvaló lészen, az felülírt jószágokon kívül hagyok és testálok Lajos fiamnak 50,000 forintokat és fiúi magzatinak majoratus, vagyis primogenitura nevezetű jussa és terhe alatt, úgy hogy még Isten ő szent felsége kegyelméből fiúi magzatja fent lészen, mindenkor első született és idősbik fiui és annak fiui ágában lévő gyermeke iuxta prædeclaratum ordinem majoratus succedáljon azon

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

50,000 forintokban is; holott pedig Lajos fiúi ágának lejárta történnék, succedáljon ezen 50,000 forintokban is Pál fiamnak fiúi ága aszerint, amint ezt már feljebb két fiamnak s azoktól származott fiui ágnak graduális és mutua successióját bővebben exponáltam és reguláltam. Hogy pedig Lajos fiam ezen neki hagyott 50,000 forintnak quinque per centum interessét vehesse és valami mód ezen 50,000 forint el ne tévelődjék, vagy el ne harácsoltassék, Pál fiamnak hagyott jószágon maradjon ezen terh, Pál fiam pedig mindaddig ezen 50,000 forintokat ne tartozzék Lajos fiamnak letenni, mígnem Lajos fiam 50,000 forintot érő jószágnak vásárlását meg nem mutatja és olyan jószágra való investitióját meg nem bizonyítja és akkor is acquisitionális levélben declaráltassék, minémű pénzen az olyatén nemű jószág vásároltatott és valamint majoratus jussával és conditióval volt az 50,000 frt regulálva, aszerént azon a pénzen vásárlandó jószág is reguláltassék és majoratusnak conditiója alatt birattassék. Ha pedig Lajos fiam ezen atyai jóvoltommal meg nem elégednék és testamentumomat bármely részében is fel kívánná bontani és bátyjával törvénykedne, kit ugyan nem remélek, oly esetben ezen 50,000 forintokat elveszítse és egy pénz se adattassék neki, hanem az néki feljebb hagyott jószággal elégedjék meg. Mégis ezen 50,000 forintokról elmémet és akaratomat bővebben kívánván megmagyarázni és kitenni, elmémben forgatván édes magyar hazánk mi mód a török ellenségnek leginkább nemes Somogy- és Zalavármegyékben lévő jószágok kiterjesztve légyenek, csakhamar megtörténhetik, hogy nevezett vármegyékben lévő jószágokat a török elborítja, azért oly esetben (kit Isten ő szent fensége eltávoztasson), ha Pál fiam még ezen esetig az 50,000 forintokat Lajos fiamnak jószág vételére ki nem adta volna és még Pál fiam és maradéki nagyon megnyomattatnának és terheltetnének, ha 50,000 forintoktól járandó interes fizetésének terhe alatt maradnának, ellenben pedig valamint Pál fiamnak és maradékinak Somogy- és Zalavármegyében lévő jószágitól el kelletne lenni, úgy szintén Lajos fiam és maradéki jószág nélkül lennének és egyedül soproni ház maradna kezeknél, melybül el nem élhetnének, az okáért ezen okokra nézve hagyom és parancsolom, hogy ilyetén esetre nevezett Pál fiam és maradéki Lajos fiamnak és maradékinak az 50,000 forintokra kitett járandó interes helyett 1000 forintnál többet ne adjanak.»

Amint volt kérése Lajoshoz, hogy nyugodjék bele rendelkezésébe, úgy hasonló kéréssel fordult Pálhoz is: «Pál fiamnak ugyan annyiból

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

panasza lehet, hogy Böhönye nevű helységben való successiót akkori püspök s utóbb esztergomi érsek, nagy emlékezetű Eszterházy Imre őhercegsége a primogeniturára regulálta, mégis öccsének Lajosnak hagytam. Mindazonáltal gyermekségétől fogva engedelmes voltát tapasztaltam, azért remélem, holtom után is engedelmességgel, mind azért, ha ugyan csak több jószágot testáltam neki, mind azért, hogy öccse Lajos gyermekeinek primogenitura terhe alatt hagytam, kihez képest öccsét Lajost sem fogja háborgatni és testamentumomat helyben hagyja.»

A két majoratusra nézve a végrendelet még a következő általános rendelkezést foglalja magában: «Mind a két majoratushoz tartozandó jószágok birattassanak úgy, mint fidei commissum majoratus, vagyis primogeniturának természetivel. Semmit azokból a fiaim vagy azoknak fiui maradéki el ne idegenítsenek, pénzt azon jószágnak vesztése alatt a jószágra ne vehessenek. Ha pedig valamelyik a jószágot terhelni, vagyis akárminemű conditiók, szín és prætextus alatt alienálni merészelné, maga lineájáról való atyafi azon jószágot csak egy pedaneus bíró előtt is non obstantibus quibusvis conditionibus, aut perennaliter factis fassionibus vel inscriptionibus, tamquam de facto et jure nullis visszavehesse, melyet is ha egy esztendő alatt maga lineájából való atyafi elmúlatna, azonnal más lineából való atyafinak kötelessége légyen és az tartozzék az olyatén jószágot hasonló módon recuperálni és az nem alienánsnak, hanem az alienáns successorának adattassék, recuperans pedig az olyatén jószágot mindaddig bírja, míglen költségén kívül maga fáradságáért 200 aranyat az olyatén jószágnak proventusából ki nem veszen, azután jó lélekkel tartozzék a recuperans is alienans successorának visszaadni az recuperált jószágot. Mégis az lévén teljes szándékom és akaratom, hogy egyházi, vagy szerzetesrendben lévő fiak ezen kétféle fidei commissum, vagyis majoratusbéli jószágoknak bírásában vagyis guberniumában belé ne bocsájtassanak, azért ha olyatén egyházi, vagy szerzetes renden levő fiu primogenitus lenne is, se az egyik, se a másik majoratusban ne succedáljon, se pedig részt vagy osztályt ne kívánhasson. És ez mindenkor observáltassék és egyedül a világi renden lévő fiú ág között illo etiam casu, ha egy vagy más lineán levő fiak deficiálnának is, feljebb declarált mód és conditiók szerint a mutua és primogenituralis successio observáltassék és a szerint a majoratushoz tartozandó jószágok birattassanak és in sua integritate conserváltassanak.»

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Abban az esetben, ha mindkét fiának fiága kihalna, a Pethőktől vásárolt birtokok Festetics József leszármazóira maradnak, azon a pénzen pedig, amit Festetics József leszármazói lesznek kötelesek fizetni, az életben lévő leányok osztozkodnak.

Mivel a családnak nagy érdeke az, hogy a birtokjogukat igazoló okmányokhoz akármikor hozzá lehessen jutni, azt ajánlja fiainak, hogy fogadjanak «egy esküt tevő archivariust, hogy a levelek regestrum szerint rendben legyenek.» A levéltárban kell majd elhelyezni a két fiú közt létrejött osztálylevelet is.

Befejezésül a királyhoz és a hazához való hűségre inti gyermekeit és arra kéri őket, hogy ne viszálykodjanak egymással.

Pár nappal halála előtt egy codicilussal egészítette ki végrendeletét. Ebben az volt, hogy mivel testamentumtétele óta «Isten pénzzel áldotta meg», a leányoknak hagyott pénzösszeget 20,000 frt-ra emeli fel.[1]

Festetics Kristófnak nemcsak hivatali szereplése, hanem családi élete és egyénisége is többé-kevésbbé ismeretlenül áll előttünk. Mező-Szegedi Judittal való házasságából hét gyermeke született, két fiú: Pál és Lajos, öt leány: Viktória, Borbála, Judit, Katalin és Terézia. Feleségével való együttélése nem tartott halálukig, de szétválásuk motívumait részletesebben nem ismerjük. Testvéreivel a legjobb viszonyban élt s úgy gondolkozott, hogy leánytestvéreit mindenben támogatnia kell. Egyik levelében szemére is hányja béri Balogh Ádámnénak, miért nem kéri tőle, amire szüksége van s azt írja neki, hogy mindenével úgy rendelkezzék, mintha az övé volna.[2]

Egyéniségének két jellemvonása áll erősen megvilágítva előttünk. Az egyik az, hogy nem tartozott azok közé az emberek közé, akik családjuk rangját emelni törekedtek. Midőn József bátyjának gyermekei 1766-ban elnyerték a grófi méltóságot, örömmel üdvözölte őket ezen rangemelés alkalmával, de semmit nem tett azért, hogy a maga családjának is megszerezze ezt a díszt, jóllehet testvérének ága akkor már határozottan hanyatlani kezdett, az ő ága pedig ekkor érte el azt a magaslatot, amelyen azóta is mindig megmaradt. Az egykorú emlékbeszéd meg is említi róla, hogy Festetics József ágának kitüntetésében ő is résztvehetett volna, de — jegyzi meg — «valamint a nap más fényessége nélkül is világosodik,

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 123. — [2] 1741 júl. 2. U. o. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

úgy Kristóf úr is nem a holdnak, ki a naptól kölcsönzi világosságát, hanem a napnak tulajdonságát követvén nem kívánt eleinek, testvérinek, rokonainak érdemiben, keresményében, hírében, nevében és méltóságában dicsekedni, hanem azon igyekezett, hogy eleinek jó hírét, nevét, dicsőségét tulajdon maga cselekedetivel, érdemivel, gyüjteményivel újítsa és öregbítse.»[1]

Ezen a tulajdonságán kívül még azt emeli ki különösen a róla fennmaradt emlékbeszéd, hogy templomról gondoskodott mindazon helységben, amelynek birtokába jutott és alig lehet birtokain olyan templomot találni, amelyet «meg nem gazdagított, vagy meg nem igazíttatott, vagy újonnan fel nem épített volna». Főleg sokat áldozott a soproni, a két sági, a két kemendi, a rezi, a szántói, keresztúri, böhönyei, csurgói, szentmiklósi, toronyi és szentmihályhegyi templomokra és neki köszönheti a keszthelyi templom is három harangját,[2] azonkívül a Szent Etelkáról elnevezett oltárt.[3]

Rajta volt azon is, hogy jobbágyai vallásosan nevelkedjenek. Ennek egyik emléke a kanizsai ferencrendiekkel 1764 nov. 2-án kötött egyessége, amelyben az áll, hogy miután «Isten kegyelméből a szentmiklósi kápolna elkészült, földesúri kötelesség hozza magával, hogy a népség keresztényi tudományra oktattassék és isteni félelemben tartassék». Éppen ezért szerződött a rendházzal, hogy egy barátot rendeljen ki Szentmiklósra, aki «ünnep és vasárnap, de legalább is az uraság ottlétekor ott legyen, nemcsak predikációra, hanem katekizációra is és leginkább az gyermekeket nemcsak oktatni, de examinálni is tartozzék, hogy a valóságos keresztényi tudomány a népség közé béoltassék». Ezen munkájáért pedig évi 40 frt-ot fizetett az illető ferencrendi barátnak.[4]

Ugyanezt a vallásosságot mutatja végrendelete is, amelyben évi 50 frt-ot hagyott a keszthelyi ferencrendieknek, hogy ennek fejében a kórházi betegek lelkipásztorai legyenek és lelkükért «minden hónapban egy kis misét, esztendőt által pedig Festetics-nemzetben való élőkért és megholtakért egy énekes misét tartozzanak mondani». Ezenkívül még 200 frt-ot kapnak a ferencrendiek az ő lelkiüdvéért mondandó misékért. Mindezek azt mutatják, hogy teljesen megfelel a valóságnak a róla tartott

[1] Hermán, Keszthelyi Féniks. 8. — [2] U. o. 15. Keszthely város levéltára. 1745 nov. 4. — [3] Bontz, Keszthely város. 217. — [4] Keszthelyi levéltár. Simig. 860.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

emlékbeszéd azon része, amely hangsúlyozza, hogy «a szerzeteseket segítette, árvákat nemcsak soproni házánál, hanem minden egyéb házaiban és majoriban szám nélkül tartott, felnevelt és a közjónak hasznára, vagy deákságra, vagy nevezetes mesterségekre taníttatott».[1]

A szellemi javakat igen megbecsülte. Ő vetette meg a keszthelyi könyvtár alapját s vigyázott rá, hogy abban minden rendben megmaradjon. Midőn 1745-ben nála voltak bátyjának, Józsefnek gyermekei, így rendelkezett felőlük: «Az mint látom, némely könyvekre volna szükségük; azért a hoffmesterrel együtt mennél be az bibliothecába s az minemű könyvek kivántatnak, tehát hadd venné ki, mindazonáltal, ha papirosra tenné, mit vett ki és azon írás hadd maradna az bibliothecában, hogy tudhassa az ember, hová lett».[2] Egy más alkalommal azt írta kasznárjának, hogy a következőket mondja meg Pál fia præfektusának: «Hogy míg fölmegyek, addig csak az diák szóra tanítsa és geographiára. Hübner nevű könyvem vagyon az bibliothecában, azt add ki neki míg fölmegyek, csak ezeket tanítsa.»[3] Ugyancsak róla írja a kasznárnak: «Hogy legyen mit olvasnia, tehát a könyvekbül vennéd ki az Bonfinius és Istvánffi historikusokat s adnád neki.»[4] Ez a legkisebb dolgokra is kiterjedő figyelem és az egyszer megszerzettnek megtartására való igyekezet tette lehetővé azt, hogy ő legyen a Festetics-család vagyoni nagyságának megalapítója.

[1] Hermán, Keszthelyi Féniks. 17. — [2] 1745 ápr. 20. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [3] U. o. 1745 márc. 19. — [4] U. o. 1745 febr. 18.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

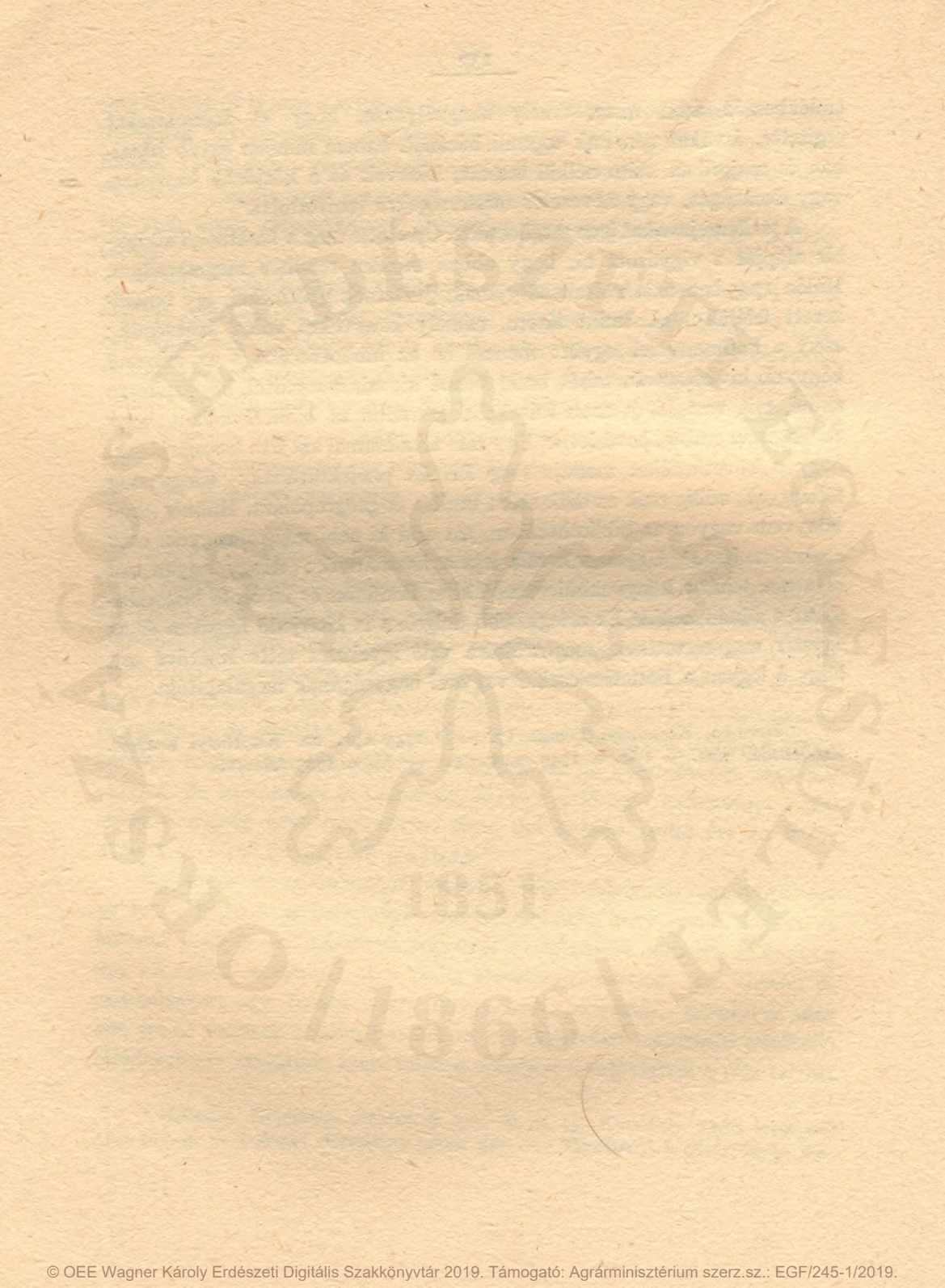

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

GRÓF FESTETICS PÁL

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ifjúsága és első nyilvános szereplése.

Szinte állandó jellemvonása a Festeticsek történetének, hogy életüket csak attól az időponttól kezdve ismerjük részletesen, amikor már jelentős szerephez jutottak. E szempontból nézve hasonlít életük története a keleti nagy népekéhez, akikkel történetük folyamán mindjárt fejlődésük legmagasabb fokán találkozunk, a nélkül hogy tudnánk valamit is arról, mint emelkedtek ilyen magasra. Ez az esete Festetics Kristóf legidősebb fiának, Pálnak is. 1763-ban egyszerre csak úgy tűnik fel előttünk, mint az az ember, akinek a tanácsa nélkül ettől kezdve 17 éven át jóformán semmi fontos belügyben nem dönt az uralkodó, de semmi nyom nem árulja el előttünk azt az utat, amelyet okvetlen meg kellett járnia, míg eljutott a bizalomnak ily magas fokára.

Festetics Pál életének első nevezetes eseményét, születését e szavakkal jegyezte fel az apjáról rá maradt jegyzőkönyvbe Festetics Kristóf: «1722 dec. 7-én született Pál fiam, ki is első szülöttem. Voltak komák gróf Nádasdy Tamás ő excellentiája és felsőbüki Nagy András az asszonnyal együtt; melyet is az Úristen maga szent neve dícséretére neveljen, szegény hazánk szolgálatára tegyen alkalmatossá és áldja meg jó szerencsékkel.»[1] Ezzel az egyetlenegy feljegyzéssel azonban be is fejeződik mindaz, amit Festetics Kristóf fiára vonatkozólag az elfeledéstől megőrzendőnek tartott.

Nevelésének részleteit nem ismerjük és azt sem tudjuk, minő hatások alatt fejlődött ifjúvá. Csak annyi valószínű, hogy a családi háznak aligha volt rá nagyobb hatása. Még igen fiatal korát élte ugyanis, midőn apját Pozsonyba szólította hivatala és annyira elfoglalta, hogy azonkívül egyébre nem is maradt ideje. Ezalatt bizonyára anyja gondoskodott róla, de ő sem sokáig, mert még ifjú volt, midőn apja és anyja 1739-ben elváltak egymástól.

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Noha ennyire valószínűtlen, hogy apja nagyobb hatással lett volna nevelésére, apai fennhatóságát egész élete alatt legerősebben éreztette fiával. Bizonyság erre az, hogy 1758-ban, midőn már udvari kancelláriai tanácsos volt, ezt írta neki apja: «Úgy hallom, kegyelmed igen az kártyajátéknak adta magát, úgy, hogy egyszerre 50—60 frt veszteség nem elég; holott én koplalok, te szórod a pénzt. Arra nézve úgy gondolkodjál, hogy ezentúl az én véres verejtékemmel keresett pénzemet nem fogod vesztegetni és az tőlem való penzió fog kasszáltatni.»[1] Festetics Pál gyorsan kimentette magát apja előtt, aki erre azt válaszolta fiának: «Az játékod eránt excusálod magadat. Hidd el, nem ok nélkül írtam és amennyire lehet óvjad magadat. Egészben ugyan nem lehet abban hagyni, mindazonáltal lehet temperamentumot találni, csak sokban és vakmerőkép ne játsszék az ember.»[2]

Iskoláztatására egyaránt befolyást gyakorolt apja és anyja rokonsága. Igen valószínű, hogy mint apja, ő is Sopronban járta alsóbb iskoláit, viszont egészen bizonyos, hogy a gimnázium felsőbb osztályait ő is Nagyszombatban végezte el. Nagyszombat választására egyrészt az vezette az apját, hogy ő maga is ott járt, másrészt az, hogy ott tanárkodott Szegedy János, felesége családjának egyik tagja. Szegedy igen kíváló jogtudósa volt a maga korának és a legjobb barátságban élt Festetics Kristóffal, aki irodalmi munkásságának folytatásában tehetségéhez képest anyagilag is támogatta.[3]

A nagyszombati iskolában való járásának igen érdekes emléke maradt ránk. A XVII. század utolsó évei óta az volt szokás Nagyszombatban, hogy máj. 19-én megünnepelték Szent Ivónak, a jogászok védőszentjének ünnepét. Az ünnepen a káptalan is résztvett és néha a növendékek közül is szónokolt egyik-másik az ünnepélyen. 1738-ban Festetics Pál tartotta az ünnepi beszédet és a szokásnak megfelelően ő fizette az ünnepély költségeit is. Míg azonban a káptalan rendszerint csak 20—30 frt-ot áldozott erre a célra, addig Festetics Pál 100 aranyat adott a költségekre,[4] ami legfeltűnőbben mutatja a 16 éves ifjú gondtalan anyagi helyzetét.

Az ünnepélyen tartott szónoklata az akkori szokás szerint nyomtatásban is megjelent s ezt a címet viseli: «Respublica recte ordinata in Hun-

[1] 1758 máj. 28-iki levele. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] U. o. 1758 jun. 8. — [3] Szegedynek Bipartita cynosura című munkája az ő támogatásával jelent meg 1749-ben. Új Magyar Muzeum. 1856. II. 210. — [4] Molnár, A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. 77.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

garia.» A munkácskának előszava mindenekelőtt azt magyarázza meg, miképpen mert ilyen nagy nehézségeket okozó tárgyat választani beszédje anyagául. Egyszerűen ezt mondja: a szónokoknak szabadságuk van arra, hogy a legnagyobb dolgokról is beszéljenek. Szónoklatát gróf Erdődy Györgynek, a magyar kamara elnökének ajánlotta, mégpedig azon jóindulat következtében, amelyet Erdődy atyja és nagybátyja, Festetics József iránt mindig tanusított.[1]

Természetes, hogy egy 16 éves ifjú irodalmi munkásságától nem szabad sokat várnunk és a téma nagy kiterjedésén sem kell meglepődnünk, mert nem a jog, hanem a szónoklat szempontja vezeti benne. Azzal kezdi, hogy «semmi nincs a világon kellemesebb, mint a dolgoknak ama csodálatos sokfélesége, amely egyrészt dícséri a mindenség ügyes teremtőjét, másrészt gyönyörködteti a halandók kíváncsi szemét.» Ez a kellemes sokféleség meglepő módon feltalálható hazánkban is, amely egyike a legszebb országoknak. A korbeli retorika szokása szerint keresi ennek igazolására az ókori történelemből vett párhuzamokat s megállapítja, hogy Nagyszombat különb Athénnál, Buda Spártánál, Pozsony Thæbænél és így tovább. Hogy azonban Magyarország ily szép ország és hogy olyan jól megvan benne minden, az részben királyai vallásos kegyességének köszönhető. Ennek igazolására a szónoklat első része összefoglalja Magyarország történetét III. Károly uralkodásáig, kiemelve a hazánkat igazgató főhivatalnokoknak méltóságuk betöltésére való alkalmatos voltát. Azután azt fejtegeti, hogy Magyarország belső rendezettségének másik oka a jogtudomány tisztelete, amelynek művelése a nagyszombati egyetem érdeme. Ennek bizonyítására szónoklata második részében felsorolja a nagyszombati egyetem hírességeit. Értekezésének harmadik részében befejezés gyanánt elmondja, hogy éppen az egyetem ezen érdemeinek megünneplésére gyűltek össze most, Szent Ivó napján, aki a jogászok patrónusa.

Ekkor már olyan előkelő és vagyonos volt a Festetics-család, hogy Kristóf fia iskoláztatását nem tartotta befejezettnek a nagyszombati egyetem elvégzésével, hanem magasabb képzést is akart adni fiának. Választása a lipcsei egyetemre esett, ahol éppen akkor tanított a nagyhírű irodalmi reformátor, Gottsched János Kristóf. A nagy érdemet szerzett magyar történetíró, Bél Mátyás fiának, Bél Károly Andrásnak felügyelete

[1] A munkácska egy példánya megvan a M. N. Múzeum könyvtárában.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alatt ment Festetics Pál 20 éves korában Lipcsébe,[1] ahol még a következő év nagyobbik felét is töltötte.[2] A lipcsei egyetemen a pandektákra Schön Keresztély tanította, a történelemre Jöcher Keresztély, az Allgemeines Gelehrten-Lexicon szerkesztője, a közjogra Feustell, a szónoklattanra pedig maga Gottsched.[3] Valószínű, hogy a tanulás igen elfoglalta, mert maga írja apjának egyik levelében, hogy sok kollegiumot kell hallgatnia.[4] Apja kifogásolta, hogy fia a sok kollegium hallgatása következtében az előadásokra való járáson kívül naponta 9—10 óra hosszat is kénytelen dolgozni [5] és e miatt is, meg azért is, mert véleménye szerint fia kissé sokat költött magára, végül Mária Terézia azon rendelete következtében, amely megnehezítette a magyarországi tanulóknak külföldön való tartózkodását, 1743 őszén végleg hazaszólította fiát Lipcséből. Az ifjú Festetics azonban mindig szívesen gondolt vissza lipcsei tanáraira, különösen Gottschedre, akinek megemlékezés jeléül többször küldött egy és más ajándékot.[6]

A lipcsei tartózkodás igen jó hatással volt Festetics Pálra. Ennek bizonysága az a levél, amelyet 1743 máj. 28-án gróf Esterházy Imre írt Festetics Kristófnak. Midőn a Lipcséből Magyarországra ellátogató Festetics Pál felkereste családjuknak e régi barátját, e találkozásról a következő értesítést küldte a primás Festetics Kristófnak: «Mivel Lipsiából jövő szerelmes fiával, Pál öcsémmel kétszer is beszélgettem s mind jeles tanulásában és szép magaviseletében, mind pediglen más egyéb rendes qualitásiban nagyon gyönyörködtem, kár volna, ha olyan helyre találna menni, ahol ezen dícséretes experientiáját nem continuálná, mert én ugyanis jó embert várok belőle.»[7]

Természetes dolog, hogy a jogtudományt sokra becsülő és igen kiváló bíró fiát is erre a pályára szánta. Még haza sem jött fia Lipcséből, máris kinyilvánította előtte azon szándékát, hogy a bírói pályán szeretné látni és 1743 aug. 10-én kelt levelében egyenesen úgy írt erről neki, mint befejezett dologról.

Volt Festetics Kristófnak Kőszegen egy régi, bizalmas barátja, Kanicsár Pál, a kőszegi kerületi tábla ügyésze. Kezdettől fogva őt szemelte

[1] Bleyer, Gottsched hazánkban. 122. — [2] Ránk maradt levelei közt a legelső 1742 jún. 20-, a legutolsó 1743 aug. 13-án kelt Lipcsében. — [3] Bleyer, i. m. 125. — [4] 1743 aug. 13-iki levele. Keszthelyi levéltár. Levelek. — [5] Bleyer, i. m. 124. — [6] U. o. 127. — [7] Keszthelyi levéltár. Memor. 37.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ki fia jogi gyakorlatának vezetőjéül és 1735-től kezdve vele váltott leveleiben többször ajánlotta fiát Kanicsár gondjaiba.

A Kanicsárral való jó barátság következtében a kőszegi kerületi táblát választotta tehát ki Festetics Kristóf arra, hogy ott fia a jogban gyakorlatot szerezzen. Erről az elhatározásáról a következő soraival értesítette Kanicsárt: «Íme az Palkó fiamat küldöm az kőszegi s földünknek törvényes táblájára, kit annyival inkább rekomendálok, mert hozzája való hajlandóságát már régtől, sőt gyermekségétől fogva tapasztaltam; præses uram megígérte, hogy felesketteti a fiamat és az bejárást megengedi.»[1]

Mennyi ideig volt Festetics Pál a kőszegi kerületi táblánál jogi gyakorlaton, nem tudjuk. Valószínű, hogy nem akart ott hivatalnok lenni, hanem az volt a célja ott tartózkodásának, hogy miután elméletileg elsajátította a jogtudományt, gyakorlatilag is tisztába jöjjön vele.

Úgy látszik azonban, hogy ez időt sem töltötte el teljesen tanulás nélkül. 1745 tavaszán valószínűleg tanulmányút céljából ment Olaszországba.[2] Apja bőkezű gondoskodása ezenkívül lehetővé tette számára a könyvszerzést is, amit különösen kedvelt, úgyhogy külön könyvtára volt Ságon, amire nemcsak ő maga, hanem apja is különös gonddal vigyázott.[3]

A közpályán 1748-ban találkozunk Festetics Pállal legelőször. 1748 jan. 27-én tudatta ugyanis gróf Esterházy Pál soproni főispán a vármegyével, hogy az ítélőmesterré kinevezett eddigi alispán, felsőbüki Nagy Pál helyébe «részint némely nagynevű emberek ajánlatára, részint saját qualitásaira való tekintettel» a legközelebbi választásig Festetics Pált nevezte ki a vármegye helyettes alispánjává.[4] A kinevezést a megye gyűlése örömmel vette tudomásul, az új alispán pedig a szíves fogadtatásért köszönetet mondva rövid beköszöntő beszédben ajánlotta magát a megye jó-

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 36a. — [2] Festetics Kristóf 1745 febr. 18-iki levelében így ír: «Vajjon fiam, Palkó hol vagyon, mit csinál, elment-e már Olaszország felé?» U. o. Rendezetlen rész. — [3] Festetics Kristóf levele 1745 jan. 25-én. Jellemző Festetics Kristófra nézve e levelének következő része: «Megvallom, nem kevéssé szégyellem, hogy sági házam már tolvajok barlangjává lészen, de mindennek az gondatlan és vigyázatlan kulcsárné az oka, mert mindent nyitva tart. Palkónak egy-két ruhadarabja elveszett s mi a legfőbb, Palkó bibliothekájához való kulcsokat, mihelyt akárki kérte, odaadta; az mint is multkor Niczky ott vala, az gyermekeknek odaadta és szépen meg is lopták az bibliothekáját.» U. o. Rendezetlen rész. — [4] Sopronmegye levéltára. Acta pol. XIII. 638.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

indulatába.[1] Sopronmegye annyira meg volt elégedve helyettes alispáni működésével, hogy 1749 nov. 24-én egyhangúlag rendes alispánná választotta.[2]

Az alispáni állás akkoriban nemcsak a megyei közigazgatás fejévé tette viselőjét, hanem a törvényalkotásban való részvételhez is hozzájuttatta, mert az országgyűlésekre a megye rendszerint az alispánt választotta egyik követének. Így került Festetics Pál is csakhamar az országgyűlési tárgyalások forgatagába.

1740—1748 viselte Mária Terézia azt a nagy háborúját, amelyben a magyarok vitézségével sikerült megőriznie atyjáról rája szállott örökségének legnagyobb részét. A háború igen sok pénzébe került a királynénak, ezért a háború befejezése után nagyobb adó vállalására szerette volna rábírni a magyarokat s e célból 1751 ápr. 18-ra országgyűlést hirdetett. Sopronmegye 1751 márc. 22-én tartott ülésén Festetics Pál alispánt választotta meg a megye egyik követévé.[3]

1751 ápr. 22-én kezdődtek meg az országgyűlés tárgyalásai. Az alsó tábla elnöke, Fekete György királyi személynök e napon mindenekelőtt üdvözölte a megjelenteket és azután szokás szerint Veni Sanctéra mentek a rendek. Apjának erről írott levelében megjegyzi Festetics Pál, hogy a gyűlés igen zavarosan kezdődött és mivel a personalis nem mondta meg, mi következik, sokan nem is tudták, hova mennek. Egy más említésre méltó dolog is történt ugyanekkor. Biró Márton, a veszprémi püspök akart prédikálni a templomban, de «semmisem lett belőle, mert félvén az méltóságok, hogy valami olyat mond, amiért az egész ország megitéltetik, dissvadeálták és egyébként is nem engedték.»[4]

Az országgyűlés megkezdése után azt indítványozta a személynök, hogy a szokásos gyakorlatot követve üdvözlő küldöttséget menesszenek a főrendekhez. Noha nincs tudomásunk arról, hogy Festetics Pálnak valami igen kiterjedt ismeretsége lett volna az országgyűlési követek körében, mégis mindjárt az országgyűlés első napjaiban megmutatkozott, hogy a tábla tagjai maguk közül kiválónak tekintik őt. Amikor ugyanis az elnöklő personalis indítványt tett az üdvözlő küldöttség megválasztása

[1] Sopronmegye levéltára. Acta pol. XIII. 864. — [2] U. o. Acta pol. XIII. 1085 és egykorú nyomtatvány a keszthelyi levéltár rendezetlen részében. — [3] Sopronmegye levéltára. Acta pol. XV. 5. — [4] 1751 ápr. 24-iki levele a keszthelyi levéltár rendezetlen részében.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

iránt, a tábla ezt elfogadva Festetics Pált is beválasztotta a főrendeket üdvözlő küldöttségbe.[1]

Következő nap egy másik küldöttség tagjává választották. E korban az volt a szokás az országgyűléseken, hogy a felső és alsó tábla megalakulása után deputatio járult az uralkodó, vagy annak megbízottja elé egyrészt azért, hogy őt üdvözölje, másrészt azért, hogy az országgyűlésen való megjelenésre és az országgyűlés megnyitására felkérje. Az uralkodó üdvözlésére küldöttek sorában ott találjuk Festetics Pált is.[2]

Ezt a megbízatását olyan nagy kitüntetésnek tartotta, hogy sietett értesíteni róla apját, kinek ápr. 24-én ezt írta: «Holnap megyek Bécsbe, mivel oda vagyok magam is deputálva Őfelsége invitatiójára.»[3] E levelében egyúttal jellemezte is az országgyűlés állapotát apja előtt. Tudósítása szerint az emberek nem a legjobb kedvvel néztek a diéta elé éppen a királyné kellően nem ismert tervei miatt, viszont Mária Terézia azért nem fedte fel jobban azokat, hogy az előre várható ellenmondás minél kevésbbé szervezkedhessék. Így történt azután, hogy a personalis mindössze két mondattal üdvözölte az alsó tábla tagjait, ami olyan szokatlan volt ebben a szónoklatokat igen kedvelő korban, hogy Festetics Pál nem mulasztotta el megjegyezni: «Ha kevésbbé sollemnis gyűlést tartunk a vármegyében, nagyobb allocutiót teszünk.»

Minthogy kevéssel azelőtt halt meg Pálffy János nádor, az ő méltóságának betöltése ez országgyűlésnek lett feladata. Festetics Pál tudósítása szerint e miatt nagy a versengés, mert a nádori méltóságot «négyen, vagy öten ambitionálják», de legjobban korteskedik maga mellett az országbíró, aki «csókolja még az absens ablegatusokat is s nékiek magát gratiájukban ajánlja és verbuválókat s azok között gazembereket is fogadott, kik votumot szerezzenek». Az országgyűlésen szereplőkről ezt írja ugyanekkor: «Sok fogyatkozásuk van egy s más dolgocskákban, kikből csak megismérszik, hogy az emberek novitiusok s az iudiciumban gyöngébbek, hogysem az opinio volt irántok.»[4] A politikában addig járatlan egyéntől olyan kijelentések ezek, amelyeket csak az tehet jogosultakká, hogy írójuk később döntő szerepet vitt ez országgyűlésen.

Az országgyűlés küldöttei ápr. 25-én éjjel érkeztek Bécsbe s mindjárt

[1] M. N. Múzeum kézirattára. Fol. Lat. 613. 1. Országos levéltár. Az 1751-iki országgyűlés naplója. — [2] U. o. — [3] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

másnap el is jártak megbízatásukban. Azon idők szokása szerint a küldöttségnek legnagyobb kitüntetés gyanánt megengedték, hogy a császárnak és a királynénak a fogadás alkalmával kezet csókoljanak. Mindezt hűen megírta apjának és hozzátette, hogy ez alkalommal I. Ferenc császár azt kérdezte tőle, hogy «az consiliarius Festetics fia-e?» Ugyancsak Bécsben való tartózkodásuk alkalmával történt, hogy a kancellár, gróf Batthány Lajos valami okból kivitte, hogy a küldöttség tiszteletére ne legyen ebéd az udvarnál. Mivel a deputatusok ezt kifogásolták, a királyné kibékítésükre máskép intézkedett, amit Festetics Pál így írt meg apjának: «Mára az császárné appartementjébe invitáltatott bennünket s éppen az retirádájában fog bennünket admittálni, az hova csak intimus consiliariusok szoktak admittáltatni.»[1]

Dolguk végeztével Pozsonyba tértek vissza Festeticsék és midőn a királyné ápr. 30-án a városba bevonult, Festetics Pál szorgos buzgalommal munkálkodott az országgyűlés azon bizottságában, amely a bevonulást rendezte.[2] A fogadtatás külsőleg fényesnek látszott, mert sokan mentek a királyné elé kocsin és lovon. A belső öröm azonban nem volt meg a lelkekben s amint Festetics erről atyjának írja: «Csak egy helyen is szíves acclamatiót nem tudtunk az népből bottal is extorqueálni; bátor három-négy elkezdte is, csak abban hagyták.»[3]

A pozsonyi és a bécsi élet azonban sok pénzébe került, úgyhogy apja anyagi támogatását kellett kérnie. A fiát igen szerető apa szívesen tett eleget e kérésnek és Festetics Pál e jellemző mondattal köszönte meg apja kegyességét: «Hogy atyám uram az költségemet méltóztatott kifizetni, alázatosan csókolom kezét; hiszen Isten után kihez tudjak máshoz folyamodni, ha nem uram atyámhoz. Magam is akarnám, ha valami püspök bátyám volna.»[4]

Miután Mária Terézia megnyitotta az országgyűlést, felolvasták a királyi előterjesztéseket. Ezekben a királyné hálás szavakkal emlékezett meg a magyaroknak az örökösödési háborúban való részvételéről, de hozzátette azt is, hogy a hadsereget a béke helyreállta után is jó karban kell tartani, ami persze további áldozatkészséget kíván meg az alattvalóktól. Erre való tekintettel arra kérte tehát a rendeket, hogy az eddig éven-

[1] Országos levéltár. 1751 ápr. 27. — [2] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 613. 10. — [3] Máj. 7-iki levele a keszthelyi levéltár rendezetlen részében. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ként fizetett két és fél millió frt-ot kitevő hadiadót körülbelül felével, 1.200,000 frt-tal emeljék fel.

A királyné előterjesztése után az országgyűlés megválasztotta az új nádort Batthyány Lajos kancellár személyében. Midőn az új nádor az esküt letette, szokás ellenére a császár nevére is megesküdött. Ez nagy nemtetszést váltott ki a rendek között, bizalmas körökben beszéltek is róla, de nyiltan, amint Festetics apjának írja, «senki sem merte feltátani a száját».[1]

Ezután úgy határoztak a rendek, hogy miután meghallgatták a királyi előterjesztéseket, feleletül elkészítik feliratukat és össze fogják állítani sérelmeiket. E célból máj. 19-én bizottságot választottak, melynek egyik tagjává Festetics Pált tette a közbizalom.[2]

A felirat elkészítésének munkája nem ment valami jó kedvvel. Ekkor már nagyon látszott, hogy az udvar és a rendek nem értenek egyet és bajos lesz megegyezniök, ami egy kissé hatott még a legerősebb ellenzéki vezérek kedélyére is. A helyzetet ilyképpen jellemzi Festetics Pál egyik levelében: «Egyébiránt pedig itten úgy vagyunk, mintha mindnyájunknak az orra vére folyna. Még in privato is félve szólanak, in publico pedig eddig még senki sem az egy Rónay Gáboron kívül. Csuzy is szólott. Szokása szerint gorombául kezdette, de mindjárt az másik sessióban az torkát fájlalta, hogy ő nem szólhat, az mikor kértük, hogy propositiót tegyen.»[3]

Több mint két hét telt el, mire a kiküldött bizottság elkészítette az országgyűlés feliratát, amely feleletül szolgált volt a királyi előterjesztésre. Jún. 3-i ülésén mindkét tábla vita nélkül fogadta el a feliratot. A rendi felirat megköszönte ugyan a királyné jóindulatát, az adóra vonatkozólag azonban kijelentette, hogy «bár elismerik a hadsereg fönntartásának szükségét és noha szintoly készséggel óhajtanák is újabb bizonyítékit adni ragaszkodásuknak szeretett királynéjuk iránt, minővel trónraléptekor életüket és vérüket ajánlák fel neki: úgy találták mindazonáltal, hogy részint a mult évek áldozatai, részint a több évi természeti csapások és szűk termés, részint végre a kereskedelem pangása, melyet az ország ártalmára újabban felállított osztrák vámrendszer s a bécsi kereskedőknek erre alapított egyedárusága egészen lebilincselt, sokkal inkább

[1] Máj. 24-iki levele. U. o. — [2] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 613. 95. — [3] Máj. 24-iki levele. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kimerítették az országot s megcsökkentették keresetforrásait, mintsem hogy a királyné kívánatának megfelelhessenek, sőt kérik őt, segítene országanyai indulata szerint e bajokon, melyek sérelmeik előadásában részletesen felterjesztendők lesznek.»[1]

A felirat elfogadása után a rendek mindaddig nem tartottak érdemleges ülést, míg a királyné válasza le nem érkezett. A diétán ezalatt uralkodó közhangulatot igen élénk színekkel rajzolja Festetics Pál ez időből való levelezése. Azt írja apjának, hogy a «mocskos pasquillusok» nagyon kezdenek elhatalmasodni, amin az emberek igen mérgelődnek. Még érdekesebb megjegyzése az, hogy a követek közt nagy az egymás iránt való bizalmatlanság, aminek oka szerinte az, hogy a követek mások hírének megrontására, nem pedig a közjó megteremtésére igyekeznek.[2]

Minthogy a rendek jún. 3-i feliratára adott válaszában Mária Terézia tovább is ragaszkodott a királyi előterjesztésekbe foglalt kívánságaihoz, a rendi tábla jún. 11-i ülésén többen felszólaltak a királyné kívánságai mellett, de még többen ellenük. Felszólalt ez alkalommal Festetics Pál is és azt fejtegette, hogy a királyné által kért adómennyiség két alapon nyugszik: az egyik adóalap az, ami már eddig is megvan, a másik pedig az, amit majd még csak eztán lehet találni. Ez utóbbi adóalap lehetősége és jövedelmezősége azon kor adózási rendszere mellett nem volt kizárva, mert nem alaptalanul lehetett remélni, hogy pontos összeírás alkalmával valamely megyében, vagy szabad királyi városban tényleg lehet majd olyanokat találni, akik tartoznának ugyan adót fizetni, de mégse fizetnek. Ennek alapján állította Festetics, hogy az eddigi adófizetők újabb megterhelése nélkül is lehet kilátás az adó növelésére, feltéve, hogy rendet tudnak teremteni az adók kezelésében.

Noha Festetics ajánlotta az adó felemelését, ajánlatát ő se tette meg minden ellenszolgáltatás kikötése nélkül. Azt indítványozta, hogy mivel az adó ügyében világos feleletet kér az uralkodó, tegyék meg nyiltan ajánlatukat, de csak azon feltétel alatt, ha a királyné orvosolja a sérelmeket.[3]

Egyelőre azonban még ilyen fenntartás mellett se ment keresztül

[1] Horváth Mihály, Magyarország történelme. VII. 303. — [2] Máj. 24-iki levelében azt írja, hogy «a Tisza-mellékiek a leghamisabbak.» — [3] Országos levéltár. Az 1751-iki országgyűlés naplója. Arneth (Maria Theresia nach dem Erbfolgekriege. I. 197) Festetics Pálnak ezt a beszédét a jún. 21-iki ülésen való szereplésével téveszti össze, holott akkor más értelemben és mások megbízásából szólalt föl.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

indítványa. Vele szemben Csuzy veszprémi követ arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezt az indítványt nem lehet elfogadni, mégpedig azért nem, mert a megajánlást abban a reményben tennék ugyan, hogy új adóalapot találnak, de nincs az indítványban szó arról, mi lesz akkor, ha nem találnak új adóalapot. Csuzy érvelése következtében az alsó tábla elvetette Festetics indítványát.

Mivel az alsó tábla határozatából kitűnt, hogy nagyobb adó megajánlására semmiféle burkolt formában nem lehet rábírni a rendeket, hozzá kellett látni ahhoz, hogy világosan kifejezve szavaztassák meg az országgyűléssel a nagyobb adót. A királyné kívánságát jogosnak elismerők pártja bízott is benne, hogy ez sikerülni is fog.

A dolog azonban kissé lassan indult, aminek oka főkép abban keresendő, hogy sohasem tartozott a népszerű dolgok sorába az adó emelését ajánlani. Ez alkalommal azonban közrejátszott az is, hogy a vezetők eleinte nem jártak el elég ügyesen, sőt Festetics szerint annyira gyöngék voltak, hogy «midőn akarnak valamit végben vinni, inkább elrontják». Pedig szerinte eleinte inkább arrafelé hajlottak a nézetek, hogy több adót kell adni és csak azután erősödött meg az ellenkező felfogás.[1]

Hogy a királyné kívánságát teljesíteni lehessen, a két tábla elnöke, a nádor és a személynök kezdték puhítani az embereket. Mindenekelőtt a klérust sikerült rávenniök arra, hogy az eddiginél 400,000 frt-tal több adó fizetését ajánlja meg, a főrendek pedig csatlakoztak hozzájuk.[2] E kedvező fordulat hatása nem maradhatott el a köznemességre sem, csupán a módot kellett megtalálni, miképpen lehet őket levenni lábukról.

Az volt ekkor a szokás, hogy az országgyűlés elé való tárgyakat először az országgyűlés egy részének, vagy amint ekkor mondották, kerületének követei beszélték meg. Ilyen kerület négy volt az országban és az országgyűlés határozatai legtöbbnyire e kerületek tanácskozásain dőltek el. Sajnos, ezeken a tanácskozásokon nem vezettek jegyzőkönyvet és így nem ismeretes előttünk, milyen módon jöttek létre ezen ülések megállapodásai. Jelen alkalommal is csak annyit tudunk, hogy miután Festetics indítványát leszavazták, az adó kérdésében többször tanácskoztak egymással a dunáninneni és a dunántúli kerület követei. A két kerület megbeszéléseinek eredményét a jún. 21-i ülésen terjesztette a rendek elé Fes-

[1] Jún. 13-iki levele. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tetics, ami világossá teszi előttünk, hogy neki fontos része lehetett a megállapodások létrejöttében.

A jún. 21-i ülésen tartott beszédében kijelentette Festetics, hogy a dunáninneni és a dunántúli kerület egyrészt a külügyi helyzetre való tekintettel, másrészt Ő felségének a magyar nemzet iránt tanusított szeretete és kegyessége következtében elvben elfogadja az adó felemelését, azonban a következő feltételekhez köti a felemelt adó megszavazását: 1. hogy a karok és rendek nem vállalnak kezességet az iránt, vajjon behajtható-e a felemelt adó; 2. felajánlásuk érvényessége csak arra a három évre terjed ki, amelynek elteltével a törvény szerint ismét egybe kell hívni az országgyűlést; 3. a bekebelezett megyék adóját bele kell érteni az adó felemelt összegébe; 4. a legközelebb kibocsájtandó katonai regulamentum könnyíteni fog az adózó népen; 5. a hadi szállításokat az egész országban egyöntetűen váltják meg és ezt beszámítják a felemelt adó összegébe; 6. ha a jövőben valamilyen adóalapot fognak találni, amely alkalmas az adózás megkönnyítésére, azt fel kell használni a jelenlegi nagyobb adómegajánlás könnyebb lerovására; végül 7. mindezekkel együtt Ő felsége elé kell terjeszteni a következőket: a karok és rendek teljes bizalommal vannak az iránt, hogy Ő felsége úgy a már benyujtott, mint a még benyujtandó sérelmek tekintetében a szegény nép érdekében hathatós orvosszerekről fog gondoskodni.[1] Mint ebből látni, a két kerületi tábla előterjesztése lényegében egyezett Festetics Pál jún. 11-i javaslatával, csak azoknak a feltételeknek száma szaporodott meg jelentékenyen, melyekhez az adó felemelését kötötték.

Azonban még így is sok hang emelkedett az adó felemelését magában foglaló indítvány ellen. Darvas, a nógrádi követ azt mondta, hogy illetlen dolog volna a királyné elé kéréssel állani, mielőtt tényleg adnának

[1] Országos levéltár. Az 1751-iki országgyűlés naplója. A keszthelyi hercegi könyvtárban levő országgyűlési napló következőkép jegyezte fel Festetics Pál beszédének tartalmát. A dunántúli kerület elismeri Ő felsége nagy szükségét és ezért minden erőfeszítéssel segítségére akar sietni, noha jól tudják, hogy a nép igen szegény. Az adó felemelését azonban a következő feltételekhez kötik: 1. Mivel a visszacsatolásról tárgyaló és a katonai regulamentumot készítő bizottság még nem fejezte be munkáját, tájékoztassák az országot, vajjon várható-e és mennyivel több adó várható a visszacsatolások következtében; 2. a felemelt adó behajtásáért az ország kezességet nem vállal; 3. nyujtsanak bizonyos könnyítéseket az adó lerovásánál, mert ha ez be nem következik, sem az eddigi, sem az új adót nem lehet majd behajtani.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

neki valamit. Éppen ezért azt ajánlotta, hogy elvben fogadják el az adó felemelését, de egyúttal terjesszék az uralkodó elé sérelmeiket, a Festetics által indítványozott feltételeket pedig foglalják majd bele az adó tényleges megajánlásába. De a két dunai kerület ragaszkodott Festetics indítványához és mivel néhányan a két tiszai kerületből is hozzájárultak, azonkívül a távollevő mágnások és a városok is melléje álltak, az alsó tábla elfogadta Festetics ajánlatát.

Miután a rendek megegyeztek abban, hogy az eddiginél nagyobb adót szavaznak meg, elhatározták, hogy 300,000 frt-tal emelik fel az adót és az erre vonatkozó határozatot azonnal át is küldték a főrendekhez. A főrendek másnap azzal az üzenettel küldték vissza a rendek ajánlatát, hogy szavazzon meg az alsó tábla legalább is mégegyszer akkora összeget. A rendek közt nem volt egységes felfogás arra nézve, mit kellene tenni az adóemeléssel szemben, de némelyek még azok közül is ellene voltak a nagyobb adóemelésnek, akik Festetics Pál indítványát elfogadták.[1]

A főrendek üzenetének megérkezése után ismét a kerületi ülésen mondta ki az országgyűlés a döntő szót. Ennek alapján Festetics Pál az alsó tábla jún. 22-i ülésén bejelentette, hogy ő és társai az uralkodó iránt való bizalmuk jeléül hajlandók az adónak további felemelésére is, mire az országgyűlés megszavazta az adónak fél millió forinttal való felemelését.[2] Mivel ugyanakkor kimondották, hogy a katonai fuvarozást ezentúl pénzen váltja meg az ország, ennek fejében újabb 200,000 frt terhet kellett elvállalni. Ily módon tehát összesen 700,000 frt-tal emelték fel az adót ezen az országgyűlésen.

A királyné ilyképpen elérte célját, de a sok huzavona miatt elvesztette kedvét. Az országgyűlésen történtekről a következő érdekes megjegyzést teszi ezzel kapcsolatban Festetics: «Ha szép móddal deprecáltak volna, nem lehetett volna nagyobb kellemetlenséget okozni Ő felségének, mint így. Egynéhányszor már az ígéret után visszacáfoltunk, hogy semmit sem akarunk adni».[3]

Amilyen nagy része volt Festetics Pálnak az országgyűlés legfontosabb tárgya elintézésében, éppoly kevés szerepet vitt a későbbi tanács-

[1] M. N. Múzeum. Fol. Lat. 616. 75. — [2] Országos levéltár. Az 1751. országgyűlés naplója. — [3] Jún. 23-iki levele a keszthelyi levéltár rendezetlen részében.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kozásokon. Midőn 1751 aug. 25-én Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc elment Pozsonyból, az országgyűlésnek tőle búcsúzó küldöttségében éppúgy ott találjuk őt,[1] amint beválasztották a rendek azok sorába is, akik aug. 26-án az országgyűlés bezárása alkalmával búcsúzni mentek a főrendekhez.[2]

Az országgyűlés korából ránk maradt pasquillus-irodalom szembetűnően mutatja azt a nagy szerepet, amelyet Festetics Pál ez országgyűlés alatt játszott és a szereplők közül leghevesebben talán őt támadják. Az egyik pasquillus egyenesen a haza bukását tulajdonítja neki,[3] a másik pedig úgy okoskodik, hogy ha valaki már fiatal korában ilyen rossz, mi lesz belőle késő öregségére. Erre a kérdésre az a felelet, hogy a fiú rosszabb az apjánál.[4] Szerencséjére Festetics Pál nem kapott semmiféle királyi elismerést az országgyűlésen tett jó szolgálataiért és így nyugodt lélekkel utasíthatta vissza a pasquillus-írók azon megjegyzését, hogy honores mutant mores. Mindössze egy kifogás ellen nem tudott védekezni és ez a kifogás fiatalsága volt.[5] Hogy éppen fiatalságát vetették szemére, ez leginkább mutatja, mennyivel nagyobb szerepet vitt az országgyűlésen, mint amilyet tőle vártak volna.

Legérdekesebb azonban az, hogy ellenfelei az udvar előtt is befeketíteni igyekeztek s azzal vádolták, hogy alispánsága alatt készakarva nem intézett el egyes ügyeket a vármegyén, hogy azután sérelem gyanánt vihesse azokat az országgyűlés elé. Midőn apjának ezt megírta, nem mulasztotta el a vád következményeire is célozni, ezt írván: «Már elgondolhatja, Uram apám, hogy ez az mostani circumstanciákban nagyon felfogattatik

[1] Országos levéltár. Az 1751-iki országgyűlés naplója. — [2] Keszthelyi levéltár. Az 1751-iki országgyülés naplója. — [3] Patria corruit ita. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

[4] Si iuvenis malus est, quid fiat cana senectus?
Sed iuvenis catulus nequior ac pater est.

M. N. Múzeum. Quart. Lat. 417. 29. In Festetics.

[5] Sopron vármegye is belé kezd kottyanni,
De mindgyárást Csuzy őtet leülteti,
Csöcsömös gyermeknek jobb pólyán fekünni,
Ezt állítja, mindsem ebben belészólni.
Azért hát leül ő, mint kis gyermek hallgat,
Festetics vicispán többet már nem szólhat,
Mert leütik szarvát, hogy ily nagyra óhajt,
Húzza, vonja bajszát, szégyelli ifjú voltát.

Pasquillus in alios patriæ destructores. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az udvartól.»[1] A besúgásnak azonban nem lett semmi következménye, mert Batthyány nádor és Nádasdy horvát bán,[2] majd pedig az országgyűlésen tanusított viselkedése megvédték az udvar előtt.

Festetics Pál eddigi pályafutása szinte hasonmása apjáénak. Mindketten a közigazgatás terén kezdték előhaladásukat, fiatal korukban lettek alispánok és országgyűlési követek; a megfutott pálya különbsége csak az, hogy Festetics Kristóf előhaladásának színhelye Somogymegye, a fiáé pedig Sopronmegye volt. Életpályájuk további haladása is mutat bizonyos hasonlóságot. Amint az apa a megyei szolgálatból a közigazgatás központi szervéhez, a helytartótanácshoz lépett át, fia is arra igyekezett, hogy ugyanoda jusson s 1756 tavaszán azzal a kéréssel fordult a királynéhoz, nevezze ki őt fizetésnélküli tanácsossá a helytartótanácshoz, vagy valamelyik másik kormányszékhez. A királynéhoz intézett kérvényében arra hivatkozott, hogy egyrészt tanulmányaival rászolgált az alispáninál magasabb tisztség betöltésére is, másrészt vagyoni helyzete megengedi azt, hogy tehetségét tisztán hivatalának szentelve mutathassa be képességeit.

Kérelmét a kancellária a maga előterjesztésével kapcsolatban küldte fel Mária Teréziához, megjegyezvén, hogy «a folyamodó köztudomás szerint bővelkedik jó tulajdonságokban és néhány év óta viseli Sopronmegye alispánságát», kedvező vagyoni helyzetben él, azonban alkalmazására most nem lehet más módot találni, mint azt, hogy ülés és szavazati joggal, de fizetés nélkül nevezzék ki a kőszegi kerületi táblához, ahol úgyis szükséges a személyzet szaporítása. Mária Terézia elfogadta a kancellária előterjesztését és 1756 máj. 3-án a kőszegi kerületi táblához nevezte ki Festetics Pált.[3] Ez az alkalmaztatás kétségtelenül nem volt elég nagyjelentőségű ahhoz, hogy Kőszeghez kösse és csak átmeneti helyzet volt számára, míg megfelelőbb hivatalhoz jutni nem tudott.

Ugyanezen év folyamán történt, hogy a királyné Horvátországban állandó szervezetet akart létesíteni a kamarai ügyek intézésére. Itt akarta Festeticset alkalmazni, de ő a felajánlott állást nem vállalta el.[4] 1756 jún. 19-én[5] azután a bécsi udvari kamarának azon osztályába nevezte ki a királyné tanácsosnak, amely a bányászati ügyekkel foglalkozott,

[1] Jún. 8-iki levele. Keszthelyi levéltár. — [2] Jún. 13-iki levele. U. o. — [3] Országos levéltár. Orig. refer. 1756. 227. — [4] Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. XXX. 431. — [5] Keszthelyi levéltár. Memor. 51.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

majd «jó magaviselete elismeréséül»[1] 1758 márc. 16-án kinevezte őt egyelőre fizetésnélküli udvari tanácsossá[2] és ezzel egyidejűleg a magyar királyi kancelláriához tanácsossá, egyelőre szintén fizetés nélkül, de teljes jogkörrel.[3] Azonban még az 1758. év folyamán azt ajánlotta a kancellária Mária Teréziának, hogy 3000 frt évi fizetést adjanak neki, amihez a királyné hozzá is járult.[4] 1759-ben azután a Nedeczky Károly kancellária tanácsos halála következtében megüresedett és 5000 frt évi fizetéssel járó kancelláriai tanácsosi állást kapta meg Festetics Pál.[5]

Az udvari kamaránál és a kancelláriánál való alkalmazása következtében Bécsbe került Festetics Pál. Noha e két hatóságnál szerezte meg azon érdemeket, amelyek későbbi előhaladásához vezettek, a ránk maradt hivatalos írások nem mutatják azt, mintha már ez időben is fontosabb munkaköre lett volna, mint akármely névtelenül maradt kamarai, vagy kancelláriai tanácsosnak. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy azon ügyek, amelyek referálásában résztvett, mind pénzügyi tárgyúak, vagyis olyanok, amilyen tárgyú ügyeknek intézésében később is nagy szerepet játszott.

Amennyire a később történtekből következtetnünk lehet, a rábízott ügyeket az uralkodó legnagyobb megelégedésére végezte el. Bizonyítéka ennek az, hogy a királyné a kancelláriától olyan kormányszékhez helyezte át, amelynek feladata Magyarország pénzügyeinek igazgatása volt. Az 1762 okt. 6-án kelt legfelsőbb elhatározás ugyanis fizetésének és rangjának megtartásával az udvari kamarához nevezte ki,[6] ahol 1762 dec. 12-én tette le hivatali esküjét.[7]

Sokszor fordul elő, hogy némelyek észreveszik azt a pillanatot, midőn valamely embertársuk magasra emelkedése kezdődik és azonnal igyekeznek a pályája kezdetén levőnek jóindulatát megnyerni. Ez volt Festetics Pál esete is és az ő jövendőjét nem kisebb ember látta előre, mint gróf Grassalkovics Antal, a magyar kamara elnöke, aki 1763 jan. 12-én a következő levelet intézte hozzá: «Nem az én tekintetemből, hanem felséges

[1] Sich gut anlassenden Commercienrat Festetics. Országos levéltár. Orig. refer. 1758. 59. — [2] Derzeit noch ohne Gehalt. Keszthelyi levéltár. Memor. 56. — [3] Adhuc sine salario. Országos levéltár. Conc. exp. 1758 márc. 48. Kinevezési okmánya megvan a keszthelyi levéltárban. Memor. 56. — [4] Dátum nélkül. Országos levéltár. Orig. refer. 1758. 93. — [5] U. o. Conc. exp. 1759 febr. 153. Orig. refer. 1759. 28. — [6] U. o. Orig. refer. 1762. 222. — [7] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1763 ápr. 6.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

asszonyunk szolgálatjának és hasznának szeretetéből légyen ott[1] pártfogója a felséges magyar kamarának. Talál abban kegyelmed módot, hogy az odavaló zelotikusoknak, vagy rosszakaróknak ellenkező szándékát maga jó módjával és æquanimitásával elmellőzhesse és a præiudiciumokat és az én alkalmatlanságomat (aki ezeket érezni és magamat exponálni szoktam) eltávoztathassa. Sőt arra is kérem, ha a rossz szándékokat észreveszi, vagy ha talán pozsonyiak véteni találnának, tudósítson confidenter iránta, az lévén már felséges asszonyunknál is parancsa (melyre az odavaló præses bővebben taníttattatott), hogy parancsolatokkal ne infestáltassunk, hanem ha valamely consideratiói lesznek, azokat velem directe közölje. Ezzel fogja kegyelmed hozzám igaz barátságát és szívességét bizonyítani, ezt fogom viszont becsülni és minden recognitióval viselni és azt minden alkalmatosságokban bizonyítani.»[2] Grassalkovics levele azt mutatja, hogy előtte Festetics Pál több volt, mint egy olyan udvari tanácsos, akit az uralkodó kegye az udvari kamara tanácsosává tett.

Tényleg nagyot változott Festetics állása és befolyása, mióta az udvari kamarához került. Ettől kezdve elsőrendű bizalmasa lett Mária Teréziának, aki az államügyek egy csoportjának intézésében szinte sohasem döntött végérvényesen mindaddig, míg az ő véleményét meg nem hallgatta.

Mária Terézia környezetében.

Az az időszak, amelyben Festetics Pál Bécsbe került, nagyon kedvező volt a tehetséges emberek érvényesülésére, mert Bécsben akkor már igen megerősödött az a mozgalom, amely arra irányult, hogy a felvilágosodott abszolutizmus kormányformája Mária Terézia országaiban is megvalósuljon. Ezért nagyon is kellettek a királynénak az olyan főhivatalnokok, akik járatosak voltak a magyar jogban, de egyúttal ismerték a fejlettebb külföldi viszonyokat is.

Festetics Pál szerencsés sorrendben futotta meg hivatali pályáját és annak folyamán módjában állott megismerkednie az államügyek szinte mindegyik ágával. Mint alispán megtanulta a közigazgatás sok csinjátbinját, mint a bányászati tanács tagja az őstermelés egyik fontos ágát

[1] Tudniillik az udvari kamaránál. — [2] Keszthelyi levéltár. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ismerte meg, mint a pénzügyi vonatkozású államügyek referense ismét más téren szerzett tapasztalatokat; mint a nagyszombati egyetem növendéke elsajátította a magyar törvényeket, viszont a lipcsei egyetemen a magyartól teljesen eltérő jogrenddel ismerkedett meg. Ilyenformán a hazai és külföldi példák olyan bőséges tárházára tehetett szert, hogy nem fordulhatott elő olyan kérdés, amelyre nézve nyomban kellő felvilágosítással szolgálni ne tudott volna.

Tudásának forrásai eléggé ismeretesek előttünk. 1769-ből maradt ránk egy lista, amely könyvtárának jegyzékét tartalmazza, mégpedig minden valószínűség szerint a hivatalában levő kézikönyvtáráét.[1] Ez a könyvtár leggazdagabb sorozata mindazon adatok gyüjteményének, amelyek Magyarország adóügyére és anyagi helyzetére vonatkoznak. Ilyenformán tehát nemcsak szellemének élességével állott Mária Terézia eszméinek szolgálatában, hanem egy igen értékes anyaggyüjteménnyel is, amely nagyon megkönnyítette neki mindazon adatok összeállítását, amelyek valamely tervezete lehetséges és keresztülvihető voltát igazolták.

A királyné reformtörekvései következtében arravaló embernek Bécsben nem kellett sokáig várnia, hogy nagy fontosságú feladatok megoldását rája bízzák. Természetesen nincs módunkban, hogy Festetics Pál munkásságának egyes részleteit pontosan láthassuk, mert a reája bízott ügyek a legtöbb esetben a legfontosabb állami titkok közé tartoztak s ennek következtében munkálatait felhasználás után sokszor megsemmisítették s a királyné nem egyszer külön is biztosította arról, hogy a tőle kért munkálatot senki a világon látni nem fogja. Mikor 1765 márc. 20-án Mária Terézia titkára, Neny útján javaslatot kért tőle, miképpen lehetne Magyarországon az úrbéri ügyekben előforduló visszaéléseket meggátolni, e szavakkal végződött Neny levele: «Ő felsége biztosítja Önt, hogy javaslatait senki se fogja látni és senki se fog róluk tudni, csak ő maga, Ön és én, úgyhogy mindent előadhat minden fönntartás és emberi tekintet nélkül.»[2]

Ha a ránk maradt szórványos adatokat nézzük, azt lehetne mondanunk, hogy Festetics Pál szinte bámulatos gyorsasággal szerezte meg a

[1] Házi, udvari és állami levéltár. 246. sz. kézirat. 374—398. Acta publica et diplomata ex miscellaneis consiliarii Festetics a. 1769. deprompta. Úgy látszik, ezek a Miscellaneák közismertek voltak, mert Kollár Ferenc Summaria diplomatum Hungariæ c. kéziratában (u. o. 244. sz. X—XIII. kötet) többször is hivatkozik rájuk. — [2] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

királyné bizalmát. 1762 decemberében került a kancelláriához és 1763 aug. 16-án már felszólítást kapott egy igen nagy körültekintést kívánó munka elvégzésére. A királynénak ez alkalommal hozzá intézett levele nemcsak azért érdekes, mert Mária Terézia bizalmának legszebb jele, hanem azért is, mert e bizalom okát is megmondja. Ez a levél ugyanis így hangzik: «Önnek szolgálatomban tanusított buzgalma és a magyar jogban való jártassága bír Engem arra, hogy teljes titokban véleményét kérjem, miképpen lehetne a nádor birtokadományozási jogát a koronának visszaszerezni, vagy legalább is korlátozni.»[1] Sajnos, ismeretlen előttünk, mit ajánlott Festetics a királynénak e szándéka elérésére, de hogy Mária Terézia meg volt vele elégedve, annak jele az, hogy a magyar országgyűlés összehívásával kapcsolatos javaslatok előkészítésében jelentős szerepet juttatott neki.

1764 febr. 20-án ment el a királyné első levele Festetics Pálhoz,[2] amelyben jelezte, hogy a leendő magyar országgyűlésen tárgyalandó ügyek közül küld el neki egyet-mást és ezekre nézve szeretné tudni véleményét, mégpedig, amint hozzáteszi, az állam javára. Mióta az 1712—1715-iki országgyűlésen megkezdődött Magyarország belügyeinek reformja, Magyarország állandó hazája lett az úgynevezett szisztémának, amelyek tárgya tulajdonképpen valamely törvény végrehajtásának módozatai voltak. Az 1712—1715-iki országgyűlés a szisztémáknak egész rendszerét dolgoztatta ki, a nélkül azonban, hogy ezek a szisztémák valaha életbe léphettek volna. Az 1764-iki országgyűlés elé azonban maga a királyné akart szisztémákat terjeszteni, ezért megbízta Festetics Pált, hogy az 1712—1715-iki országgyűlés által elrendelt munkálatnak nagyjában megfelelően Magyarország kamarai, közigazgatási és katonai ügyeinek intézésére szisztémákat dolgozzon ki. Hozzá intézett levelében «az ügyekben szerzett ismeretére» hivatkozott a királyné és egyúttal arra hívta fel, hogy javaslatait közvetlenül az ő kezéhez terjessze s mindig jelölje meg azon javaslatait, amelyeknek keresztülviteléhez okvetetlenül ragaszkodni kell és azokat, amelyeknél elég az, ha csak részben valósulnak meg. Azt is megemlítette levelében a királyné, hogy legközelebb egy tervezetet fog neki küldeni a katonai ügyekre vonatkozólag.

Mielőtt ezt a kilátásba helyezett munkálatot megkapta volna, be-

[1] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [2] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

terjesztette a tőle kívánt javaslatokat. Véleménye szerint legokosabb az lenne, ha nem lépnének mindjárt kezdetben részletes tervekkel az országgyűlés elé, hanem csak általánosságban adnák elő az állam szükségleteit. Ebből a szempontból pedig három tennivalója lenne az országgyűlésnek: 1. az adó felemelése, 2. pénzbeli segítségkérés a nemességtől, 3. intézkedések a kereskedelem előmozdítására, hogy növekedjék az ország adózó képessége. Ezeknek elnyerése céljából pedig a következőkép kellene eljárni. Kérjék az országgyűléstől, hogy emelje fel az adót évi 800,000 frt-tal, de elégedjenek meg azzal is, ha a rendek 500,000 frt-ot ajánlanak meg. A nemességtől ne kérjenek meghatározott pénzösszeget, hanem bízzák rájuk, milyen segítséget hajlandók adni a királynénak. A kereskedelem elősegítésére teendő intézkedésekre nézve engedjék át a kezdeményezést a rendeknek, úgyhogy ennek a célnak elérésére ők maguk nyujtsanak be terveket. Ily módon el lehetne érni a királyné által elérni kívánt célt, amelynek lényege az, miképpen «lehetne Magyarországot oly lábra állítani, hogy megfelelhessen egy lehetséges háborúnak».

Noha nem tartotta szükségesnek, hogy mindezeknek végrehajtására vonatkozólag részletes tervekkel álljanak az országgyűlés elé, az uralkodó előtt már most kifejti a részletekre vonatkozó nézeteit is. Azt ajánlja, hogy Magyarország rendes évi adójának összegét hozzák arányba a jövendőben szükséges nagyobb számú haderővel, de ezzel szemben a lehető leggyorsabban szüntessék meg a magyarországi földbirtokon nyugvó államadósságot. Ezzel kapcsolatban azonban javítani kellene a parasztok helyzetén is és erősíteni kellene a városokat, amely két célnak elérésére nem volna közömbös egy jó katonai szabályzat kibocsájtása. Ezenfelül el kellene törölni mindazt, ami eddig megnehezítette az adózást Magyarországon.

A katonai kérdésben az a vélemény uralkodott az udvarban, hogy az 1715 : VIII. tc. által befogadott állandó hadseregen kívül az uralkodónak joga van a nemességet bandériumai kiállítására felszólítani s ez a felfogás meg is felelt a törvény szavainak és szellemének. Noha a nemesi felkelés mint katonaság keveset ért, az uralkodó mégsem tehette meg, hogy mint célra nem vezetőről egyszerűen lemondjon róla, minthogy a nemesség ennek fejében élvezte adómentességét. Úgy gondolták tehát Bécsben, hogy e helyett valami más teher elvállalására kellene rábírni a nemességet. Az országgyűlés előtt tartott tanácskozásokon Esterházy kancellár azt ajánlotta, hogy a nemesi felkelést népfelkeléssé alakítsák át, a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fegyverfogásra alkalmas lakosságot századokba osszák be s évente bizonyos időben gyakorolják be a fegyverforgatásba.

Festetics Pál ellene volt ennek a tervnek. Arra hivatkozott, hogy midőn az osztrák örökösödési háború idején a magyar felkelőket igénybevették, csapataik nem tudták megakadályozni a könnyű porosz seregek betörését, ami azt mutatja, hogy a népfelkelés utján nyert haderő éppen a háború idején nem válnék be. Ezért tehát azt ajánlotta, hogy kifejezetten ne törüljék el a nemesi felkelést, de mivel a nemesség tényleg úgysem katonáskodik, kíséreljék meg inkább azt, hogy a nemesség évről-évre megajánlandó összeggel váltsa meg katonai mentességét. Ez az eljárás szerinte azért is szükséges, mert a nagyobb katonai erőkifejtéshez nagyobb összegű pénzre is lesz szükség, ami annyit jelent, hogy számolni kell az adó felemelésével. Ezzel kapcsolatban pedig okvetlenül felmerül az a kérdés, vajjon az adófizetőket meg kell-e és meg lehet-e terhelni nagyobb adóval, mint amennyit eddig fizettek, vagy pedig ennek elkerülésére el lehetne érni azt, hogy a nemesek is adót fizessenek.

Ami az adózók nagyobb megterhelését illeti, arra nézve az a rendes felelet, hogy az aligha lehetséges, mert a legutóbbi (1751) adóemelés óta meg is fogyott és jelentékenyen el is szegényedett az ország lakossága, mégpedig a közfelfogás szerint a következő okoknál fogva: 1. sokan kivándoroltak Oroszországba, 2. sokan elestek a háborúban, 3. olcsóbbodott a gabona, ami pedig az ország főterménye, 4. Szilézia felé teljesen megszűnt a kereskedelem. Véleménye szerint azonban ezek az okok nem állhatnak meg, mert amennyiben tényleg megvannak most, majdnem olyan mértékben megvoltak azelőtt is, ezért tartja lehetségesnek, hogy az adót 500,000 frt-tal felemeljék és reméli is, hogy ennek megajánlására a nemesség hajlandó lesz.

Sokkal nehezebben menne szerinte az, hogy a nemességet a hadi költségekhez való járulásra rábírják, mert így magukra kellene terhet vállalniok. Ezért nem is ajánlja, hogy egyenesen adót kérjenek a nemesektől, hanem csak önkéntes adományt (donum gratuitum) kívánjanak tőlük, amelynek összege gyanánt egyelőre meg lehetne elégedni 100,000 frt-tal. Mivel önkéntes adományokat már máskor is ajánlottak fel a nemesek, az ilyen esetekre hivatkozni kellene. Még arra is lehetne ezenfelül gondolni, hogy a magyarok vegyék át az államadósságok egy részét, de ennek elfogadására csak akkor lehetne számítani, ha előmozdítanák az ország keres-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kedelmét és biztosítanák a rendeket arról, hogy az államadósságnak emez átvállalása egyszersmindenkorra szól.[1]

Az események nemsokára megmutatták, lehet-e számítani arra, hogy az országgyűlésen csak annyit is keresztülvigyenek, mint amennyinek megvalósítását Festetics lehetségesnek gondolta. Miközben ugyanis az udvar nagy buzgalommal készült az országgyűlésre, a primás levelet intézett gróf Batthyány Imréhez és azt a nézetét fejezte ki, hogy minden újítás veszedelmes és káros az országra nézve. A primás levele gyorsan közismertté vált az országban és az udvarban attól féltek, hogy ennek hatása alatt a közömbösek az ellenzékhez csatlakoznak. Ezért a királyné javaslatot kért Festeticstől arra nézve, miképpen lehetne a primás levelének várható hatását ellensúlyozni.

Az országgyűlés elé terjesztendő királyi javaslatok sorsát még jobban megnehezítette az, hogy a helytartótanács egyik ülésén, amelyen sem a nádor, sem a primás nem voltak jelen, a primás levelének tartalmával megegyező határozatot hoztak, amelyről az udvar azt gondolta, hogy igen gyorsan nyilvánosságra fog jutni. A királyné felszólítása értelmében azt is Festeticsnek kellett megmondania, mint lehetne ezen az újabb nehézségen keresztüljutni.

Festetics Pál nézete szerint lehetséges az is, hogy a főnemesség véleményének ezen megnyilvánítása által az udvar tervezett reformjai ellen akart állást foglalni, de az is lehet, hogy csupán a nagy tömeg megnyerésére törekedett. Bármelyik eshetőség forog is fenn, véleménye szerint a primás levele hatásának ellensúlyozására mindenképpen elegendő volna, ha a primás egy újabb levelet írna Batthyánynak[2] és gondoskodnának róla, hogy ennek a levélnek tartalma is terjedjen el a közönség körében, a primás első levelét pedig titokban kérjék vissza Batthyánytól. A helytartótanácsra vonatkozólag azt tartotta, hogy annak tanácsosai megrovást érdemelnének, mert az elnök távollétében határoztak. Azonban inkább engedékenyen, mint szigorúan kellene velük bánni és újabb nyilatkozatot kérni tőlük a leendő országgyűlés tárgyaira nézve, mert ha újabb határozatot kell majd hozniok «a közszükségletek és a monarchia biztonsága ügyében»,[3] akkor talán részben magukénak fogják elismerni a királyi előterjesztése-

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1764. 1174. — [2] Az eredetiben úgy áll, hogy a mellékelt levelet, de az a levél nincs meg az aktában. — [3] Sur les besoins publics et la sureté de la monarchie.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ket, ami megkönnyíti majd az udvar terveinek az országgyűléssel való elfogadtatását. Lehetséges azonban az is, hogy a helytartótanács ellenkezőleg dönt, de ebből is lesz annyi haszna az udvarnak, hogy tisztán látja a helyzetet.[1]

Még talán el se végezte ezt a munkát, máris azt a megbízatást kapta a királynétól, hogy mondjon véleményt az országgyűlés elé kerülő tárgyakra nézve. Márc. 8-án két iratot küldött neki a királyné titkára, megjegyezvén, hogy ezek is belekerülhetnek a katonaságról szóló munkájába. Úgy látszik, ezen előttünk ismeretlen irományok nem tartalmaztak elég felvilágosítást az udvar szándékaira nézve, mert Festetics két nappal később azzal a kéréssel fordult Nenyhez, hogy a királynétól kapott megbízás teljesítése céljából újabb adatokat közöljenek vele.[2] Máj. 5-én el is küldötte neki Neny a haditanácsnak azt a munkálatát, amely a katonai ügyekre vonatkozólag az országgyűlés elé volt szánva.[3] Miután ezt megkapta, rövidesen elkészült a tőle kért javaslattal és Neny máj. 23-án már azt írta neki, hogy a katonaságra vonatkozó munkálatát átadta Ő felségének és egyúttal jelezte neki, hogy a pénzügyekre vonatkozó részletes előterjesztéssel legközelebb szintén elkészül. Levelét így fejezte be: «Ő felsége nagyon meg van elégedve az ön szorgalmával.»[4]

Sajnos, nem maradt ránk Festetics előterjesztése Magyarország katonai berendezéséről, az adózásra vonatkozó fönt jelzett előterjesztését azonban ismerjük.[5] Amint az akkor divatos szólásmóddal mondja, ebben a szisztémájában az 1723 : LXIII. tc., az 1743-iki királyi rendelet és az 1752-iki magyarországi Contributional-Verfassung rendelkezéseihez tartja magát. Három kérdést vesz tárgyalás alá s először az adózók megterheléséről szól, azután a magyarországi adóról, végül az adóból befolyó jövedelem elszámolásáról. A nagyon hosszú előterjesztés veleje az, hogy ezidőszerint Magyarország adójának kezelésében nincs semmi rend, mindenekelőtt tehát rendet kell teremteni és csak azután lehet szó a reformokról.

Az 1764 jún. 17-ére összehívott országgyűlésen júl. 5-én olvasták fel a királyi előterjesztéseket, amelyek az adónak felemelését és a nemesi

Országos levéltár. Hung. Pálffyana. XVI. 9. — [2] U. o. Hung. Pálffyana. XVI. 8. — [3] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [4] Sa Majesté est fort contente de votre diligence. U. o. — [5] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. Az előterjesztés kivonatai megvannak az Országos levéltárban. Hung. Pálffyana. XIV. 21, XVII. 22.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fölkelés kérdésének rendezését kívánták a rendektől. A királyi előterjesztés az adónak egy millió forinttal való felemelését kérte, a nemesi fölkelésre vonatkozólag pedig így hangzott: «A nemesi felkelés nem adhat már olyan védelmet, amely az ország szükségleteinek és a rendek buzgalmának megfelelhetne, minélfogva azt kívánja Ő felsége, hogy a nemesi felkelés akként szabályoztassék, miszerint az ország abban szükség idején biztos védelmet találhasson.»[1]

Miért tértek el az udvarban Festetics mérsékelt javaslataitól, nem tudjuk, az országgyűlésen azonban kitűnt, hogy ő látta jobban, mit lehet a rendeknél elérni. Az országgyűlés ugyanis hosszú tárgyalások után felemelte ugyan az adót 700,000 frt-tal, de a nemesi felkelésre nézve nem fogadta el a királyné álláspontját és így erről nem is alkotott újabb törvényt. A királyné azonban mindig méltányolta Festetics ekkori munkásságának érdemeit és 1764 nov. 24-én, midőn még javában folyt a vita a katonai kérdés felől, így írt hozzá Neny: «Ő felsége sohasem lesz hálátlan azok iránt, akik neki ezen országgyűlés idején szolgálatára voltak.»[2]

Miután az országgyűlés a felemelt adót megszavazta, 1764 dec. 20-án azzal bízta meg a királyné Festeticset, készítsen táblázatot arról, hogy a magyarországi megyék és városok közül melyek tudnák jól, melyek középszerűen és melyek csak alig-alig az adót megfizetni,[3] 1765 febr. 14-én pedig arra szólította fel, hogy a legnagyobb titokban dolgozzon ki egy olyan adórendszert, amelyet a gyakorlatban végre is lehetne hajtani és amelyet akkor léptetnének életbe, miután az országgyűlés befejeződött. Három hónappal később (máj. 14) a királyné bizonyos pontozatokat[4] küldött neki, hogy azokra is legyen tekintettel szisztémájában. Úgy látszik, hogy ez a munka szerfölött nagyarányú volt és talán sohasem készült el teljesen. Ezt látszik bizonyítani a királynénak aug. 26-iki kézirata, amely így hangzik: «Igen szívesen látnám, ha az Önre bízott adózási rendszer kidolgozásával sietne és azt még két hónap eltelte előtt benyujtaná Nekem.»[5] Mária Teréziának ez a levele utolsó adatunk, mely erre a kérdésre vonatkozik.

Az 1764-i országgyűlésen elintézendő tárgyak közé sorozta a királyné a parasztok helyzetének rendezését is. Mivel azonban az erről szóló tör-

[1] Horváth Mihály, Az 1764-iki országgyűlés története. Kisebb történeti munkái. I. 384. — [2] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [3] U. o. — [4] Ezeket nem ismerjük, mert nincsenek meg az aktában. — [5] Keszthelyi levéltár. Memor. 64.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vénytervezetét az országgyűléssel elfogadtatni nem tudta, úgy határozott, hogy rendeletileg szabályozza a parasztok kötelességeit földesuraikkal szemben. Ennek a rendeletnek alapvonalait Festetics Pállal akarta elkészíttetni, akivel közvetlenül az országgyűlés bezárása után, 1765 márc. 20-án tudatta Neny, hogy «Ő felsége titkos emlékiratot kíván tőle azon módozatokról, amelyek szerint a leghathatósabban lehetne Magyarországon eljárni az urbáriumok rendezésénél és végrehajtásánál és amelyek által biztosítani lehetne az adózókat minden további követelés és elnyomás ellen.» A királyné a legnagyobb szabadságot adta neki ezen emlékirat kidolgozásában és előre is biztosította, hogy szerzője nevét a legnagyobb titokban fogják tartani.[1] Semmi tudomásunk sincs róla, vajjon elvégezte-e valaha Festetics Pál ezt a fontos munkát.

Hasonlóképpen rendelet által akarta szabályozni Mária Terézia a városok jogi viszonyait is. Mivel a parasztok adóján kívül a városokból volt legnagyobb jövedelme a kincstárnak, úgy tervezte a királyné, hogy külön municipális jogrendszert dolgoztat ki a magyarországi városok részére és a kereskedelem emelése céljából bevezeti a városokba a külföldön már divatos váltójogot is. Ennek a tervnek megvalósítása érdekében már bizonyos előmunkálatok indultak meg, midőn folytatásuk előtt Festetics nézetét kívánta ismerni a királyné és 1765 júl. 18-án azzal a kérdéssel fordult hozzá, vajjon célszerű lenne-e, vagy sem a magyar városokban külön municipális és váltójogot bevezetni.

Festeticsnek erről szóló előterjesztése[2] a városokra vonatkozó külön törvény készítését nem ajánlotta, minthogy Magyarországon a törvényes felfogás szerint fennáll a nemesség egysége s mivel a városok alkotják a negyedik rendet, világos, hogy nem lehetnek más bíróság alatt, mint a többi három rend. Véleménye szerint még egy másik körülmény is ellene szól annak, hogy a polgárokra nézve külön törvényeket alkossanak: ezek ugyanis ebben az esetben két bíróságnak lennének alávetve, ú. m. a tárnokmesternek és a személynöknek. Ezenfelül a királyi hatalom szempontjából sem volna tanácsos a külön városi jog behozatala. A jelenleg fennálló rendszer mellett ugyanis a városok gazdasági ügyeikben a kamara útján közvetlenül Ő felségétől függenek, tehát az uralkodó

[1] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [2] Előterjesztésének eredetije nincsen meg. Kivonatos ismertetése megvan: Országos levéltár. Hung. Pálffyana. XIV. 22.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tetszése szerint rendelkezik velük, ami legalább is nehezebben menne, ha a városokra vonatkozólag külön jogot léptetnének életbe. A váltójog kidolgozását azonban igen jónak és célravezetőnek tartaná. A királyné elfogadta Festetics véleményét és nem léptetett életbe külön jogrendszert a városokban, azonban a váltójog kidolgozása is elmaradt.

Ugyanez időben a királyi hatalom emelésére olyan közjogi könyvet akart íratni Mária Terézia, amelyben a magyar törvények lényeges részei «az udvarra nézve kedvező, de azért az ország és a nemesség jogaira nézve nem hátrányos módon magyaráztassanak és taníttassanak» és azt tervezte, hogyha ez a munka elkészül, a szerint adjanak majd elő az egyetemen is. Erről a tervéről a királyné következőket írta Festeticsnek: «A nélkül, hogy az ország és a rendek speciális jogain valami erőszakot tennének, főleg az olyan jogokat kell minden kétértelműségtől megtisztítani, amelyek nemcsak a királyságra, hanem az országra és magukra a rendekre nézve is hátrányosak és az egész jogrendszert úgy kell összefoglalni, hogy abból mint elengedhetetlen feltétel, az ország java következzék. Hogy ezt az összefoglalást kellőképpen el lehessen készíteni, vegyen magához három ehhez értő magyar alattvalót és egyetemi tanárság, vagy valami más tisztség ígéretével bírja rá őket arra, hogy az említett módon dolgozzanak ki egy magyar közjogot, amelyet azután az Én felülvizsgálatom és jóváhagyásom alá kell terjeszteni. Azonkívül adjon fel ügyes magyar embereknek a magyar közjogra vonatkozó témákat s ezeket szintén terjessze Elém, hogy az ilyen tanulmányokat egyenként közzétegyék és általuk mintegy bevezessék a kidolgozandó közjogi tanokat. Ez irányban, főleg pedig az ezekre vonatkozó anyag, oklevelek és egyéb okmányok előkeresésére nézve érintkezésbe léphet Kollárral és így megvalósíthatja az Én szándékomat.»[1]

Ennek az 1766 márc. 27-én kelt királyi parancsnak végrehajtása igen nagy terhet rótt Festeticsre. A nehézségeket két dolog okozta. Eddig még nem volt semmiféle rendszeres összefoglalása a magyar közjognak és azt most kellett volna legelőször kidolgozni. Ezenfelül a magyar közjog ezen összeállításának szigorúan tudományosnak kellett volna lennie, noha elsősorban nem tudományos célt, hanem a királyi hatalom erősítését kellett volna szem előtt tartania. Végül ezzel kapcsolatban kényes kérdések is felmerültek volna, mint pl. az, minő Magyarország viszonya az ural-

[1] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kodóhoz és annak többi országaihoz. Ezeket a kérdéseket eddig nem érintette a magyar jogi oktatás, viszont a királyné szándékának megvalósulása esetén erről is szólni kellett volna.

Ezen nehézségek következtében azt a megoldási módot találta legjobbnak Festetics, hogy a dologban személyesen érdekelt királyné elé világos képet rajzoljon arról a helyzetről, amely be fog állani, ha az általa kívánt magyar közjogi munkát megírják és tanítják az országban. Ezért tehát az így megírandó munkának nemcsak a királyi kéziratban foglalt előnyeit, hanem az abban meg nem említett hátrányait is kellően ki akarta domborítani a királyné előtt. A Habsburgok többi országai és Magyarország között több mint kétszáz év óta fennálló szoros összeköttetés a törvényekbe foglalt szabályok ellenére is bizonyos közösséget hozott létre Magyarország és Ausztria kormányzatában és ennek létrejövetele éppen Mária Terézia alatt segítette győzelemre a központosításra való törekvést. A Habsburgok országainak központi igazgatási szervei többékevésbbé mindig befolyással voltak hazánk belső ügyeinek intézésére és ezt a központosítást jelentékenyen előrevitte Mária Terézia az államtanácsnak 1760-ban történt felállításával. Ha most egy magyar közjogi könyvet állítanak össze, Festetics szerint okvetlenül ki kell annak terjeszkednie a központi igazgatásnak azon szerveire is, amelyek működése nem alapszik a magyar törvényeken. Ez esetben azonban kérdéses, vajjon elérik-e azt a célt, amelyet a királyi kézirat megvalósítandónak jelölt meg.

Ezeket a szempontokat tartotta felemlítendőnek Festetics Pál a magyar közjogi tankönyv megírásából az udvarra származó kedvező következmények által megnyert Mária Terézia előtt. Legelőször is arra hívta fel a királyné figyelmét, hogy egy ilyen közjogi tankönyvben ki kellene terjeszkedni mindazokra a téves felfogásokra, amelyek Ő felsége német tartományai és a magyar királyság határaira nézve fennforognak, valamint azokra a tévedésekre, amelyek idegen hatalmak részéről Magyarországra nézve úgy az ország határa, mint az igazságszolgáltatás tekintetében fennállanak. Mivel idők folyamán minden ilyenféle követelmény (prætensio) feledésbe merült, meggondolandó, vajjon érdemes-e ezeket éppen a királyi udvarban ismét életre kelteni. Másik ilyen megfontolandó dolog volna az, hogy egy ilyen közjogi munkában feltétlenül tárgyalni kellene ilyesféle nehéz kérdéseket: vajjon a magyar király, aki a szigorúan megszabott örökösödés rendjén foglalja el a trónt, gyakorolhatja-e a felségjogokat koronázás

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előtt, vagy esetleg koronázás nélkül is; vajjon a koronázáshoz okvetetlenül szükséges-e a koronázó országgyűlés és meg lehet-e a királyt koronázni a rendekkel előbb szabályozandó okleveles megegyezés nélkül; vajjon a törvények értelmében egyedül a királyt illetik-e felségjogok, vagy pedig részben a primást és a nádort is? Továbbá egy ilyen közjogi munkában azt is tárgyalni kellene, mennyire függ a papság a királytól és az országos törvényektől, szólani kellene arról, mennyire köteles a papság a pápa parancsainak engedelmeskedni, amivel kapcsolatban okvetlenül ki kellene térni a törvényhozó és végrehajtó hatalom tárgyalására, sőt szellőztetni kellene a nemesek kiváltságait és az összefüggés miatt meg kellene határozni a nádor, a primás és a kormányszékek jogkörét is.

Festetics úgy találta, hogy mindezen kérdések tárgyalásánál nehéz lenne a tételeket úgy felállítani, hogy azok sem a legfelsőbb szolgálatnak kárára ne legyenek, sem a közvéleménnyel összeütközésbe ne kerüljenek, mert nem igen lehetne ebben a közjogi tankönyvben az uralkodócsalád érdekeit a nemzeti közfelfogással összeegyeztetni a nélkül, hogy azokat magukból a törvényekből a legnagyobb valószínűség szerint meg ne lehetne támadni. Szerinte ennek az az oka, hogy különböző királyok alatt különböző alkotmányok divatoztak és a királyi hatalom süllyedése idején a nagy urak hatalma megnövekedett, minek következtében hosszabb időt kívánna, hogy a magyar közjogba «a monarchikus principiumokat» nagyobb mértékben vigyék be.

Ha azonban mindezek dacára mégis be kívánná a királyné vezetni a közjog tanítását, akkor az egyetemes közjogot kellene tanítani, mégpedig úgy, amint azt Németalföldön tanítják és Daries tankönyvében található, mert így a felségjogok és az alattvalók jogai tekintetében is helyes gondolkozásmódra lehetne vezetni az ifjúságot. Az ilyen tanfolyamot annál is könnyebben fel lehetne állítani Magyarországon, mert az egyetemen úgyis tanítják a magánjogot és a természetjogot, a pénzügyi és közigazgatási tanfolyam szervezése pedig olyan hasznos dolog volna, hogy annak hallgatására egyenesen kötelezni kellene az ifjúságot.[1]

Mária Terézia a maga egészében elfogadta Festetics előterjesztését és nemcsak a tervezett közjogi tankönyv nem valósult meg, hanem amikor az egyetem jogi kara tanszékeinek szervezéséről volt szó, akkor is úgy

[1] Országos levéltár. Hung. Pálffyana. XIV. 23.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

döntött a királyné, hogy a magyar közjog részére nem kell az egyetemen külön tanszéket felállítani.[1]

Ez a sokoldalú munkásság legkevésbbé sem meríti ki Festetics Pál elfoglaltságát az 1764—66 esztendőkben. Az itt felsoroltakon kívül ugyanis még sok olyan témát ismerünk, amelyek kidolgozását Mária Terézia szintén tőle kérte. Noha e témák kidolgozását nem is ismerjük, közülük a legfontosabbakat mégis megemlítendőknek tartjuk. 1765 máj. 7-én arra nézve kért tőle a királyné felvilágosítást, nem lehetne-e a kamarai és a közigazgatási jogot Magyarországon is tanítani.[2] Ugyanezen év jún. 2-án arra nézve kívánt tőle előterjesztést, miképpen lehetne az irtásföldeken, amelyek után t. i. a papok tizedet nem kapnak, valamilyen módon tizedet szedni az erődítményi alap részére.[3] Tőle várta a királyné annak a kérdésnek megoldását is, minő módon lehetne a zsidóságot, amely minden országban a kamara tulajdona, türelmi taxa révén a kamara javára felhasználni (1765 júl. 1).[4] 1765 okt. 26-án arra kérte Mária Terézia, hogy tegyen előterjesztést, vajjon nem lehetne-e a tizedek kibérléséből a kincstárba befolyó jövedelemből olyan alapot létesíteni, amely elég lenne a magyarországi erődítések jó karban tartására.[5] 1766-ban az érseki javak urbáriumának szabályozására nézve készített javaslatot a királynénak, amelyre vonatkozólag azonban azt írta neki Neny, hogy a királyné «a már egyszer megállapított normától el nem tekinthet».[6]

E sokféle munkásságának az volt a jutalma, hogy 1767 júl. 22-én a Szent István-rend kis keresztjét kapta,[7] amely rendnek kincstárnokságát 1765 nov. 23-a óta viselte.[8]

Bécsben való nagy arányú elfoglaltsága közepette, 1768 febr. 25-én következett be apja halála. Az apai örökség átvétele nem ment nehézségek nélkül. Apja ugyan egy-egy majorátust állított fel fiai számára, de mivel azok megerősítését a királyi kancelláriától nem kérte ki, kisebbik fia, Lajos a végrendelet felolvasásakor (1768 ápr. 22) ellentmondott az abban foglalt intézkedéseknek, elsősorban a majorátusok felállításának.[9]

[1] Finánczy, Magyarország közoktatása Mária Terézia korában. I. 312—313. — [2] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [3] U. o. Memor. 65. — [4] U. o. Memor. 66. — [5] U. o. Litteræ secretiores. — [6] 1766 ápr. 26. U. o. Rendezetlen rész. — [7] U. o. Memor. 77. — [8] U. o. Memor. 68. Ezt a méltóságot különben Bécsből való távozásáig továbbra is megtartotta és a rend kincstárát 1772 szept. 1-én adta át utódának, Végh Péternek. U. o. Memor. 114. — [9] Keszthelyi levéltár. U. o. Major. 132,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A leányok belenyugodtak apjuk végrendeletébe, amiért meg is nyerték jutalmukat, mert Pál a nekik hagyományozott 20—20,000 forint helyett 24—24,000 forintot fizetett ki mindnyájuknak.[1] Miután nővéreivel megegyezett, fivéréhez fordult. Máj. 7-én tudatta vele, hogy leánytestvérei hozzájárultak apja végrendeletéhez és Keszthelyre hívta, hogy vele is megegyezzék, mire Lajos máj. 14-én azt írta neki, hogy szívesen enged felhívásának.

Tanácskozásuk ismeretlen előttünk, csak annyit tudunk, hogy jún. 26-án Csurgón a testvérek írásba foglalták apjuk hagyatékára vonatkozó megegyezésüket és azt a rendelkezést, hogy a Festetics-vagyonból két majorátus alapíttassék, mind a ketten elfogadták, de egyúttal arra nézve is megállapodtak, mi módon biztosítsák a másod- és harmadszülött fiúk jövendőjét. Abban egyeztek meg, hogy mind a ketten 15—15,000 frt-nyi összeget tesznek le, amelynek kamatait a tőkéhez fogják csatolni és az így keletkező összegből fognak majd részesülni azok a fiúk, akik mint nem elsőszülöttek a majorátusi vagyonból ki vannak zárva. Azt is kimondották, hogy ha a rájuk maradt vagyonból pör útján valamit elvesztenek, a veszteségben vagyonuk arányában osztozkodnak. Mivel pedig a Lajos kezére kerülő birtokon nem állott olyan épület, amely méltó lakóhelyéül szolgált volna, egy ilyennek építésére Pál 10,000 frt-ot ajánlott fel öccsének.[2] A Pálra hagyott birtokok közt volt Böhönye is, amelyet apja, Lajos fiának szeretett volna hagyni, de ezt nem tehette meg, mert ez a birtok a zágrábi püspök adománya lévén csak az elsőszülöttség révén öröklődhetett. Festetics Pál azzal viszonozta öccsének apjuk végső rendelkezéséhez való járulását, hogy lemondott az őt megillető Böhönyéről.[3]

Apja halála előre talán nem is látott nagy terhet zúdított Festetics Pál nyakába. Eddig sohasem kellett neki a gazdasággal és a gazdálkodással törődnie, mert elvégezte azt helyette atyja. Most ezt a munkát is át kellett vennie és ez azért is különös súllyal nehezedett reája, mert erre volt legkevésbbé felkészülve. Ezenkívül más nagy terhek is jártak a rája szállott örökséggel. Apja halálakor 300,000 frt adósság terhelte a Festetics-birtokokat, amely adósságnak kifizetését jelentékenyen megnehezítette az, hogy Mária Terézia úrbéri rendelete következtében a földbirtokosok Fes-

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 133—135, 140, 141. — [2] U. o. Major. 145. — [3] U. o. Major. 146.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tetics Pál számítása szerint egyharmad részét vesztették el addigi jövedelmüknek. Végül apja nem kevesebb, mint 41 pört hagyott rája befejezetlenül.[1]

Apja halála után mindenekelőtt azon buzgólkodott, hogy pénzt szerezzen. Nem ismerjük ugyan mindazokat a módokat, amelyek alkalmazásával jövedelmeit szaporítani akarta, de azt tudjuk, hogy új tiszteket állított a régiek helyébe. Erről Festetics Kristófnak egyik régi tiszttartója tudósít bennünket, aki elmondja, hogy az uraság új tiszttartókat tesz és ezt a megjegyzést fűzi hozzá: «De nem remélem, hogy azok is talicskán tolják a pénzt az uraságnak.»[2] Úgy látszik, csakugyan így is lett a dolog, mert Festetics Pál egy évvel később testvéréhez, Judithoz írott levelében igen erősen hangsúlyozza, hogy eddig még nem látott pénzt birtokából, hanem a fizetéséből él és hogy nagyszámú családja háztartása sokba ne kerüljön, egyedül ő maga tartózkodik Bécsben, ahova hivatala köti, családja azonban Magyarországon él.[3] Hogy pedig ebben nem volt semmi nagyítás, azt egyéb adatok is megerősítik. Testvérével, Lajossal együtt 92,000 rhénes frt-ért 1769 máj. 12-én megvette ugyan Szily Ádámtól Szigetvárt,[4] de 1770 ápr. 8-án már átengedte az egész birtokot öccsének, mert a vételárnak rája eső részét nem tudta kifizetni.[5] Így tehát kitűnt az, hogy a számos és igen jó gazdát felmutató Festetics-családnak éppen egyik legkiválóbb tagját annyira elfoglalja magas méltósága, hogy előhaladását vagyoni helyzetének romlásával kell megfizetnie.

Ennek az árnynak azonban nagy fény volt az ellentéte. Éppen apja halálának idején kezdődött ugyanis az a korszak, amikor a legmagasabb fokot érte el a királyi udvarban. Ekkor történt az is, hogy a Zalamegyében táborozó darmstadti regimentet meglátogató II. József császár 1770-ben az ő keszthelyi kastélyát választotta tartózkodási helyéül. Mivel sem maga a házigazda, sem pedig felesége nem voltak Keszthelyen,[6] helyettük Forintos Gábor zalamegyei alispán fogadta a felséges vendéget, aki ápr. 29-től máj. 1-ig maradt Keszthelyen.[7] A császárnak igen tetszett a hely szépsége, de mégis a következő érdekes megjegyzést tette: «Ha Festetics vol-

[1] 1770 jún. 12-iki levele. Keszthelyi levéltár. Major. 166. — [2] M. N. Múzeum. A Horváth-család levéltára. — [3] Keszthelyi levéltár. Major. 166. — [4] U. o. Major. 156. — [5] U. o. Major. 165. — [6] Ezt maga Festetics Pál írja meg testvérének, Juditnak 1770 jún. 12-én. U. o. Major. 166. — [7] U. o. Memor. 84. Ez akta szerint a császár keszthelyi tartózkodásának költségei 156 frt 66 kr-t tettek ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nék, kastélyomat úgy építettem volna, hogy kertem a Balatonra leszolgált volna.»[1]

József császár szintén igen megbecsülte Festetics Pál munkásságát és ezért még tágasabb kört akart adni ismeretei és tehetsége érvényesülésére. A császárt nem elégítette ki az államtanács működése, ezért 1771 november elején új embereknek az államtanácsba való bevételét ajánlotta a királynénak s ezek sorában megnevezte Festetics Pált is.[2] Noha Mária Terézia maga is sokra becsülte Festeticset, ez alkalommal mégsem fogadta el fia ajánlatát, egyrészt azért, mert nem akart megválni régi tanácsosaitól, másrészt azért, mert az államtanácsot eredetileg az osztrák örökös tartományok központi igazgatásának szerve gyanánt állította föl és noha egyes ügydarabok magyarországi eredetük ellenére is eléje kerültek, mégsem akarta az államtanács hatáskörét kimondottan kiterjeszteni a magyar ügyekre is. Érdekes megjegyeznünk, hogy vele értett egyet Hatzfeld is, jóllehet Hatzfeldet éppen a császár akarta az államtanács élére állítani.[3] Így azután az a szempont győzött, hogy feltűnő lenne, ha magyar embert alkalmaznának olyan tanácsban, amely hivatalosan nem is foglalkozik a magyar ügyekkel és Festetics kinevezésének gondolatát magának Józsefnek hozzájárulásával elejtették.[4]

Ez volt az utolsó jelentős esemény, amely Festetics Pál közel tíz éves bécsi működéséhez fűződik. Pár hónappal később elhagyta a császárvárost és Magyarország földjén nyert olyan új méltóságot, amelynek betöltése idején nemcsak a dinasztia, hanem hazája szolgálatában is jelentős szerephez juthatott.

A magyar kamara élén.

1772 elején elhúnyt a magyar kamara elnöke, gróf Grassalkovics Antal. Helyébe gróf Erdődy Jánost nevezte ki Mária Terézia, akit febr. 27-én Festetics Pál, mint királyi biztos iktatott be a kamarai elnökségbe.[5] Erdődy addig a magyar kamarának alelnöki méltóságát viselte, amelynek

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 85. — [2] Arneth, Maria Theresias letzte Regierungszeit. III. 301. Hock, Der österreichische Staatsrat. 26. — [3] Arneth, i. m. 303—305. — [4] Hock, i. m. 26. — [5] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1772 márc. 4.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

betöltése iránt az ő kinevezése után az államtanács véleményét kérte ki a királyné. Az államtanács febr. 8-án kelt előterjesztésében egyhangúlag Festetics Pált ajánlotta e méltóságra[1] s az udvari kamara elnöke, Kollowrat gróf febr. 14-én már gratulált is neki a kamarai alelnökséghez, arra kérve, hogy egyelőre ne szóljon róla senkinek.[2] Másnap tudatta Kollowrat Festetics leendő kinevezését gróf Erdődyvel is, akinek ezzel kapcsolatban azt írta, hogy Festetics tudása és nagy munkabírása a kamaránál felhalmozódott ügyek elintézését igen meg fogja könnyíteni.[3]

Febr. 26-án írta alá a királyné Festetics Pálnak a magyar kamara alelnökévé való kinevezését és miután márc. 16-án hivatali esküjét letette, ünnepélyesen beiktatta őt méltóságába gróf Erdődy János.[4]

Ugyanekkor más kitüntetésben is részesült. Febr. 24-én grófi rangra emelte Mária Terézia őt és utódait,[5] jún. 24-én pedig titkos tanácsos lett.[6] A József császár által aláírt kinevező okmány a közügyek terén való buzgó szolgálatait említi kitüntetése okául, különösen kiemelve azt, hogy mint alispán került a kereskedelmi tanácsba, amely hivatalból kiindulva emelkedett mindig magasabbra. Az udvartól nyert kitüntetések sorát feleségének 1774 nov. 14-én csillagkeresztes hölggyé való kinevezése zárta be.[7]

Még el se foglalta Festetics Pál új méltóságát, máris bizonyságát kellett adnia, hogy pénzügyi téren megvan a kellő ügyessége. Lengyelországnak küszöbön álló feloszlatása következtében Mária Teréziának pénzre volt szüksége. Ezért febr. 19-én azzal bízta meg Festeticset, hogy a legnagyobb titokban 500,000 frt kölcsönt szerezzen. Egy hónappal később már azt a

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1772. 332. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 89. — [3] Országos levéltár. Erdődy János præsidialisai. 1772 febr. 53. — [4] A közös pénzügyminisztérium levéltára. Kamarai akták. 1772. márc. 24. Ez akta szerint évi fizetése 5000 frt-ra rúgott. Pozsonyban háza nem lévén, herceg Pálffy Lipót Ventur-utcai háza egész első emeletét vette bérbe évi 800 frt-ért. Keszthelyi levéltár. Misc. neoreg. 250. — [5] Országos levéltár. Liber regius XLIX. 172. Érdekes megjegyeznünk, hogy a grófi diplomát még egy hónap elmúltával sem vette ki a kancelláriából. Márc. 23-án a királyné érdeklődött a dolog iránt és amikor azt hallotta, hogy a grófi oklevelet még nem kézbesítették, úgy fogta fel a dolgot, mintha ennek oka a kancellária lenne. Erre a kancellár — amint Festeticsnek megírta — megjegyezte előtte, hogy a diploma készen van, de még nem keresték. Éppen azért arra kérte levelében Festeticset, hogy fizesse ki a taksát és vegye ki a diplomát, hogy ennek megtörténtét mielőbb jelenthesse a királynénak. U. o. Memor. 93. — [6] U. o. Memor. 96. — [7] U. o. Memor. 170.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

jelentést küldötte Bécsbe Erdődy, hogy a királyné által kívánt kölcsön együtt van.[1]

Midőn Festetics Pálból kamarai alelnök lett, nehéz küzdelmek előtt állott a magyar kamara. Grassalkovics mindig erélyesen védte a magyar kamarának a bécsitől való függetlenségét, éppen ezért az ő halálát arra akarták Bécsben felhasználni, hogy a magyar kamarának olyan szervezetet adjanak, amely ennek önállóságát megszünteti. E tervek megvalósítására kedvező alkalmul kínálkozott az elnökváltozás. Az új elnöknek ugyanis utasítást kellett adni és ebbe bele lehetetett volna venni az e célra alkalmas intézkedéseket.

A magyar kamarának adandó utasítás elkészítése mindjárt az új elnök hivatalbalépése után megkezdődött, de annak betegsége miatt igen lassan haladt előre. Erdődy nem tartotta ezt hátrányosnak, sőt úgy vélte, hogy ez idő alatt Festetics majd Bécsbe mehet Ő felsége nézeteinek megismerésére.[2]

Midőn elkészült a magyar kamarának szánt utasítás terve, jún. 27-én Festetics Pál Bécsbe vitte és átadta Kollowratnak. Erdődytől kapott utasítása úgy hangzott, hogy maradjon ott, irányítsa az utasítás további sorsát és ha valami kérdés merül fel, álljon rendelkezésre.[3] Ez alkalommal igen kemény feladat várt rá, mert a bécsiek el akarták venni a magyar kamarától a pénztárt, vagy legalább is az úgynevezett udvari kvótát.[4] E terv megvalósítása azt jelentette volna, hogy a pozsonyi kamarai főpénztárt a magyar kamara fönnhatósága alól kivonva közvetlenül a bécsi kamara alá rendelték volna és a magyar kamara ezentúl nem évenként meghatározott összeget, az ú. n. udvari kvótát szolgáltatta volna be a bécsi kamarához, hanem az évi bevételek egész feleslegét.[5]

A királyné azt rendelte, hogy az utasítás tervét öttagú bizottság tárgyalja le, melynek tagjai közt helyet foglalt Festetics is. Júl. 4-én kezdette meg ez a bizottság tárgyalásait és amint Festetics Erdődynek jelentette, egyelőre elég egyetértéssel tárgyaltak, mert eleinte csupán a magyar kamara személyzetét találták soknak a bécsiek.[6] Júl. 10-én került a sor

[1] Országos levéltár. Erdődy János praesidiálisai. 1772 febr. 19, márc. 19. — [2] U. o. 1772 márc. 22. — [3] U. o. 1772 jún. 23. — [4] U. o. 1772 júl. 2. — [5] Herzog, A magyar királyi hitelfőpénztár megszervezése és működése Mária Terézia korában. Századok. 1925. 116 — [6] Országos levéltár. Erdődy János præsidialisai. 1772 júl. 5

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a két veszedelmes pontra: a főpénztárra és az udvari kvótára. Erre vonatkozólag júl. 8-án Erdődy azt az utasítást küldötte Festeticsnek, hogy tegyen meg mindent a kamara tisztességének fenntartására és a pénztár elvételét ne engedje, mert ezáltal meginog a kamara hitele, de ne hagyja a kvótát és a személyzetet se.[1]

Festetics Pál meg is felelt Erdődy kívánságának s a júl. 10-i ülésen bő okfejtéssel szállott síkra a bécsiek terve ellen. Kifejtette előttük, hogy tervük megvalósítása nemcsak a magyar kamara gazdálkodására lesz káros hatással, hanem a kincstár hitelére nézve is, mert hiszen eddig a kamarai adósságok törlesztésének alapja a közfelfogás szerint a kvótarendszer volt, hogy t. i. a kamara jövedelmének egy meghatározott részével szabadon rendelkezik, most pedig éppen ezt akarják elvenni tőle. Felszólalásának hatásáról így értesítette Erdődyt: «A kassza ügye oly izgalmakat kelt, oly válságban van, hogy félek, hogy el fogják szakítani a magyar kamarától. Úgy látszik, mindent hiába tettem és nagy munka volt azt is elérni, hogy a dolgot egy kissé elhalasszák; egészségemet teljesen feldúlta ez az ügy és rosszabbul vagyok, mint voltam valaha».[2] A végleges döntést a bizottság akkorra hagyta, amikor a kamara számvevősége által elkészítendő költségvetés kezei között lesz,[3] Erdődy viszont júl. 15-én kelt levelében továbbra is arra biztatta Festeticset, hogy ne hagyja magát.[4]

Júl. 18-án tárgyalták a kvóta ügyét. Egy nappal előbb írt levelében Festetics elmondotta Erdődynek, hogy a kvóta elvétele szükségességének főargumentuma Bécsben az, hogy a többi tartományokban is így van és Magyarország kamarai ügyei a többi tartományokéval egyformán intézendők. Felemlítette levelében azt is, hogy egyelőre még sértetlenül áll a magyar kamara ügye, de igen fél, hogy valami baj fog történni. Éppen ezért azt kérte Erdődytől, hogy küldje el neki az 1764—70 évek számadásait, hogy azokból vegyen bizonyítékokat álláspontja mellett. Azt tartotta ugyanis, hogyha ezekből kimutatja, hogy a kamarának nincs annyi jövedelme, mint amennyit a bécsiek kitüntetnek, talán nem bántják a kvótát, mert hiszen úgysem lesz mit elvenni belőle.[5] Júl. 22-én küldötte el neki Erdődy a kért kimutatást, amelyből tényleg kitűnt, hogy az udvari kvóta kifizetése után alig marad a kamarának valami fölöslege.

[1] Országos levéltár. Erdődy præsidialisai. 1772 júl. 8. — [2] U. o. 1772 júl. 14. Ungarn und Siebenbürgen. Fasc. 27. — [3] Herzog, i. m. 163. — [4] Országos levéltár. Erdődy præsidialisai. 1772 júl. 18. — [5] U. o. júl. 19.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Hogy annál biztosabban meg lehessen védeni a magyar álláspontot, Erdődy hivatalos úton külön is tett fölterjesztést Mária Teréziához, Festetics Pál pedig kihallgatásra ment a királynéhoz és elmondotta neki, hogyha a bécsi tervek keresztülmennek, igen erősen meg fog csökkenni a magyar kamara hitelképessége.[1] Sajnos, ettől kezdve hiányos a kamara elnökének és alelnökének levelezése és így nem tudjuk, mit felelt kihallgatásakor Festeticsnek Mária Terézia. Pedig ez iránt Erdődy is igen érdeklődött és júl. 27-én e felől külön kérdést intézett hozzája, különösen kiemelvén, hogy a magyar kamarának a bécsitől való függése az ország törvényeivel ellenkezik.[2]

De ha fáradozása e szakának részleteit nem ismerjük is, a végeredmény ismeretes. Az ő érvelése következtében a királyné elfogadta a kamara álláspontját, a főpénztárt és a kvótát változatlanul meghagyta úgy, amint volt azelőtt.[3]

Ugyanezen tárgyalások alkalmával egy másik tervét is keresztülvitte. Amidőn a hitelügyek tárgyalásáról volt szó, azt ajánlotta, hogy Magyarországon is hozzák be az osztrák hitelrendszert, vagyis a kamara pénztárai állandóan fogadjanak el 4%-os kölcsönöket, amelyekből ki lehet majd fizetni az államnak magánosoktól ennél drágább kamatra felvett kölcsöneit. A bizottság ezt az ajánlatot elfogadta és e pénztár megnyitását 1773 jan. 1-re ki is tűzte. Szervezeti nehézségek következtében azonban e pénztár működése csak 1774 márciusában kezdődött meg és sikeresen pótolta az e korban még hiányzó takarékpénztárakat.[4]

Festetics kinevezésének idején a kamarai alelnökség ezenfelül is szokatlanul nagy mértékben vette igénybe azt, aki ezt a méltóságot betöltötte. A többek közt arról kellett ekkor dönteni, miképpen kezeljenek és használjanak fel több nagy vagyont, amely ekkor jutott a kamara igazgatása alá. Ezek eldöntésében mindig Festetics Pál nézete volt az irányadó s ezért találjuk az ő kamarai alelnökségének idejében igen sok aktára rájegyezve a királyné saját kezeírásával a Festetics nevet. Ez annyit jelentett, hogy az ilyen ügyekben csak az ő meghallgatása után akart a királyné véglegesen intézkedni. Éppen ilyen sűrűn találjuk az aktákon Mária Terézia

[1] Országos levéltár. Erdődy præsidialisai. 1772 júl. 24. — [2] U. o. júl. 30. — [3] Herzog, i. m. 165. — [4] U. o. 166.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

titkárának, Püchlernek ezt a megjegyzését: «A csatolt memoriale felől Ő felsége Excellenciád véleményét kívánja tudni».[1]

Mária Terézia azonban nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is jó gazdának tartotta Festeticset és hozzá való bizodalmát ez irányban is kimutatta. A királyné leánya, Mária Krisztina volt tulajdonosa a magyaróvári uradalomnak, amelyet a kamara bérbevett tőle. A királyné úgy találta, hogy az uradalmon élőknek nincsen jó soruk, sok az adósságuk és rossz az élelmezésük, aminek okát abban látta, hogy egy testület, a kamara igazgatja az uradalmat; ezért elhatározta, hogy egy emberre bízza Magyaróvár igazgatását. E célból 1772 szept. 3-án a magyaróvári uradalom igazgatójává nevezte ki Festetics Pált és felszólította a magyar kamara elnökét, hogy az uradalom hivatalnokait hívja fel a neki való engedelmességre és hagyja meg nekik, hogy ezután hozzá terjesszék be jelentéseiket.[2] Ekkor és így kezdődött meg Festeticsnek egészen haláláig tartó bizalmas összeköttetése a főhercegi párral[3] s midőn megbízatását letette, Mária Krisztina 1782 febr. 7-én kelt levelében meleg hálával köszönte meg neki közel tíz évig tartó buzgó fáradságát.[4]

Az ő kamarai alelnöksége idejére esett a jezsuita rend feloszlatása. Mivel a rend vagyonára vonatkozólag a királyné 1773 szept. 18-án úgy határozott, hogy az az összes hasznokkal és terhekkel együtt az államra száll,[5] e döntés után az a további kérdés merült fel, mit csináljanak az ily módon az államra jutó vagyonnal. Midőn a kancellária erre nézve javaslatot terjesztett Mária Terézia elé, megkérdezte a királyné Festetics Pál véleményét is. Festetics átnézte az udvari kancelláriánál az ügyre nézve található összes aktákat és királyi elhatározásokat, beszélt a dologról a magyar alkancellárral, majd 1773 szept. 21-én egyes kérdésekre vonatkozólag külön jelentést tett Mária Teréziának.

A kancellária azt javasolta, hogy a jezsuiták vagyonának igazgatását hagyják meg azoknál, akikre az eddig is bízva volt. Ezzel teljesen egyetértett Festetics is, de a lehetőség szerint kisebbíteni akarván az igazgatás-

[1] Keszthelyi levéltár. Püchlertől való hivatalos levelek. — [2] Országos levéltár. Erdődy kamarai elnök præsidialisai. 1772 szept. 3—4. — [3] A Pressburger Zeitung 1775 dec. 31-én említi legelőször, hogy Albert tescheni herceg és felesége, Mária Krisztina főhercegnő ebéden voltak Festetics Pálnál. — [4] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [5] Finánczy, Magyarország közoktatása Mária Terézia korában. II. 162.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sal járó költségeket azt ajánlotta, hogy a kisebb ingatlanokat adják bérbe, mert ezeknek külön hivatalnokokkal való igazgatása úgysem fizetné ki magát. Ezt a javaslatot elfogadta a királyné is.

A már esedékes, de még ki nem fizetett kamathátralékokra, a parasztoknak valamilyen elmaradt tartozására és bármilyen, a feloszlatott jezsuita rendet megillető készpénzbeli járandóságra nézve azt ajánlotta Festetics, hogy amennyiben ezeket megfelelő kutatással ki lehet mutatni, ezek is a kincstár tulajdonába menjenek át. A királyné is magától értetődőnek találta ezt, de mégis azt tette hozzá a javaslathoz, hogy amint átveszi a kincstár a feloszlatott rendet megillető jövedelmeket, éppúgy át kell vennie az utólag kimutatandó terheket is.

A jezsuita rend feloszlatásával kapcsolatban azonban nemcsak arra gondolt Festetics, mi lesz ennek hatása az anyagiak terén, hanem arra is kiterjedt figyelme, mi lesz a feloszlatás következménye szellemi téren, hiszen Magyarország közoktatásának a jezsuita rend volt egyik legfontosabb tényezője. Azt ajánlotta tehát, hogy a legközelebbi iskolai évben a volt jezsuiták éppúgy folytassák a tanítást, mint azelőtt. Mivel azonban egyes tanárok jövendőjükről való gondoskodás céljából valószínűleg azonnal elhagyják majd eddigi pályájukat, legokosabb lenne az arra alkalmas pátereket helyettük tanárokká kinevezni. A királyné az előterjesztés e része mellé a következőket írta: «Már úgy határoztam, hogy meg kell őket tartani».

Legvégül ezt mondja Festetics javaslata: «Hogy azután a következendő időkben miképpen fogják a tudományok művelését folytatni és milyen módon fognak megszakítás és hiány nélkül erre képes tanárokat találni, az még az előbbinél is fontosabb kérdés». A felvetett kérdésre nem tud ugyan azonnal feleletet adni, de melegen ajánlja annak alapos átgondolását, ezt írván: «Hogy ezt megbízhatóan meghatározzák és a jezsuiták ügyét, valamint az abból előálló következményeket és állapotokat alaposan és rendszeresen meghányják és vessék, legalázatosabban azt ajánlom, hogy Pozsonyban a helytartótanács és a kamara tagjaiból e célra külön bizottság rendeltessék ki». Mária Terézia az előterjesztésnek ezt a részét is elfogadta és úgy határozott, hogy «a commissio el fog rendeltetni, mert igen fontos».[1]

[1] Festetics előterjesztése a királyné sajátkezű megjegyzéseivel megvan a keszthelyi levéltár rendezetlen részében.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A királyné azzal jutalmazta Festetics Pálnak a jezsuita rend feloszlatásakor végzett munkáját, hogy 1774 dec. 9-én neki adományozta a Sopronmegyében fekvő Bő és Keresztény nevezetű jószágokat, amelyek a feloszlatott rend birtokai voltak.[1]

A véletlen úgy intézte, hogy Festetics Pál kamarai alelnökségének története kevéssé ismerős előttünk. Bizonyára éppen olyan tevékeny volt ezen méltóságában is, mint előbbi hivatalában, de működésének nem maradt ránk minden emléke, csupán néhány olyan nagy fontosságú államügy, amelyek elintézésénél jóformán egyedül az ő véleménye döntött. Ezek között elsősorban arról a szerepről kell megemlékeznünk, melyet a Bánátnak Magyarországhoz való visszacsatolásakor és az illyr deputatio feloszlatásakor betöltött.

Régi kívánsága volt a Habsburgok kormánypálcája alatt álló Magyarországnak, hogy a török uralom következtében megbomlott területi egységét helyreállítsák. A török kiűzése óta éppen Mária Terézia uralkodása alatt történt a legtöbb a magyar álláspont megvalósítására. Hosszas előkészületek után elhatározta a királyné, hogy az 1741 : XVIII. tc. rendelkezésének megfelelően visszacsatolja Magyarországhoz az ú. n. Bánátot, amelyet addig a haditanács és az udvari kamara igazgatott. Mielőtt e kérdésben döntött volna, sokféle terv merült fel az udvarban arra nézve, mi történjék a Bánáttal, míg végre a királyné vejének, Albert tescheni hercegnek véleményét fogadta el, aki ekkor nádor nem létében az országot kormányozta. Albert azt a nézetet vallotta, hogy a Bánátot egyesíteni kell az anyaországgal, amelytől elszakították.[2]

Az egyesítés keresztülvitelével elsősorban pénzügyi kérdések állottak kapcsolatban. Mivel erre a földre még a hétéves háború folyamán 10 millió frt adósságot vett fel a királyné a Bécsi Banktól, éppen ezért a visszacsatolás elrendelésekor így írta körül Mária Terézia a maga álláspontját: «Beleegyezem a visszacsatolásba, de azon feltétel alatt, hogy több pénzt kapjunk onnét adósságaink kifizetésére és belső berendezésünk költségeire.»[3] Minthogy az anyagiak ilyen nagy szerepet játszottak a Bánát visszacsatolásában, tudni akarta a királyné, milyen haszonnal kecsegtetne a Bánátnak az anyaországgal való egyesítése s ezért felszólította Feste-

[1] Keszthelyi levéltár. Ság. 569a. 570a. — [2] Marczali, Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongresszusig. 310. — [3] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ticset, hogy tegyen előterjesztést az iránt, «miképpen lehetne a Bánátot magyar lábra állítani».

Mindezekről egy másik fontos üggyel kapcsolatban titkára, Püchler útján kérte ki véleményét a királyné (1777 dec. 5). Püchler levele elején azt írta Festeticsnek, hogy bizonyára hallott már az illyr deputatio megszüntetéséről és a Bánát bekebelezéséről s azután így folytatta:

«Az állandó és a legmagasabb szolgálatra oly hátrányos egyenetlenkedések a magyar udvari kancellária és az illyr deputatio között végre arra indították Ő felségét, hogy az előbbeni udvari hatóságra, mint szemmel láthatólag a legtermészetesebbre ruházza át az összes illyr ügyeket, főleg minthogy a legutóbb Versecen és Újvidéken történt nyugtalanságok annak szükségességét mutatják, hogy az illyr nemzet ügyeit figyelemmel és kemény kézzel kell intézni. Mivel azonban az említett nemzet e változás következtében téves hitre jutna, azt parancsolja nekem Ő felsége, hogy Excellenciádat emlékeztessem, hogy ha az ottani vidéken[1] az illyr nemzetiségűek közt valami megnyilvánulna, arra figyelemmel legyen és ide titokban jelentse. Kitűnő volna ezzel a nemzettel megértetni, hogy ők maguk is gyakrabban tapasztalták ügyeiknek kevésbbé kívánatos folyását, minthogy az illyr deputatio állandó viszálykodásban állott a magyar udvari kancelláriával, amelynek mégis mindig befolyással kellett lennie az illyr ügyekre. A megbotránkozásnak ezt a követ most már elteszik az útból és így most már a magyar kancellária dolga lenne az illyr nemzetre éppen úgy, mint a többire, amelyek Magyarországon laknak, valláskülönbség nélkül felügyelni és az ő javukról a törvény és kiváltságaik előírása szerint gondoskodni.

A Bánát bekebelezését nem lehet másnak, mint Magyarországra nézve fontos és gazdaságilag előnyös korszak kezdetének tekinteni. Ő felsége uralma kezdetétől fogva erre irányította figyelmét és most sajátjává tette ezt az ügyet. Most arra kell vigyázni, hogy a Bánát magyar lábra állításakor az ország javát éppúgy figyelembe vegyék, mint a kamara érdekét: ezért Ő felsége egyben-másban szeretné Excellenciád véleményét mielőbb ismerni főleg arra nézve, mire kellene vigyázni a bánáti javak szándékolt eladásánál, milyen jószágokat kellene pro camerali fenntartani és milyen hasznos berendezéseket kellene tenni főleg in linea camerali. Ő felsége meg van

[1] Festetics ekkor Máramarosban tartózkodott.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

győződve Excellenciád belátásáról és szolgálati buzgalmáról és a jelen esetben éppoly bizonyítékát reméli ennek, mint amilyen sokféle bizonyságát adta ennek eddig is más ügyekben.»[1]

Midőn e felhívás elment hozzája, a királyné megbízásából Máramarosban tartózkodott Festetics Pál, aki 1777 dec. 17-én Rónaszéken kelt előterjesztésében következőképpen válaszolt a feltett kérdésekre. Mindenekelőtt kiemelte a királynénak Magyarországról való buzgó gondoskodását, hangsúlyozván, hogy «új példája ennek a temesvári Bánátnak Magyarországgal való egyesítése, ami Magyarországra nézve éppoly fontos, mint szerencsés cselekedet». Előterjesztésének alapja az, hogy az országnak és a kamarának hasznát egyaránt tekintetbe véve kell eldönteni, mit kell a kamarának a Bánátban levő jószágokból eladnia és mit kell megtartania. Ehhez az alaptételhez azonban siet hozzáfűzni, hogy mivel a bánáti javak jövedelmezőségéről nem kapott részletes kimutatást és minthogy a helyi viszonyokkal nem ismerős, nem jelölheti meg névszerint, mely birtokokat kellene eladni és melyeket megtartani, hanem csak általánosságban mozgó véleményt adhat arra nézve, minő alapelvek szerint járjanak majd el.

Az a nézete, hogy mindenekelőtt megyékre kellene felosztani a Bánátot, kinevezni oda a hivatalnokokat, bevezetni a magyarországi adórendszert és urbáriumot, továbbá gondoskodni kellene a katonaság elszállásolásáról, a közbiztonságról, a vallásról és a tanításról, a templomokról és az iskolákról. Ennek a munkának elvégzése azonban nem a kamara dolga volna, hanem egy e célra kinevezett bizottságé, a kamara munkája pedig csak akkor kezdődnék, mikor ez a bizottság már elvégezte a magáét. Úgy gondolja, hogy ennek a politikai ügyeket intéző bizottságnak nem lesz nehéz dolga, mert a Bánát lakossága előreláthatólag szívesen fogadja majd a magyar alkotmányt. Annál nehezebb lesz azonban a kamara munkája, mert gondosan kell mindig arra vigyáznia, hogy ha a bekebelezéssel nem is nyer a kincstár, legalább ne veszítsen általa. Ezt a célt pedig csak nagy körültekintéssel lehet elérni, mert a visszacsatolás következtében a kincstárnak bizonyos jövedelmei, mint pl. a harmincad, el fognak veszni. Az ilyen jövedelemcsökkenésen úgy lehet majd segíteni, ha ügyesen gazdálkodnak a kincstári jószágokkal.

Ebből a célból azonban azt kell tudni, mije van ott a kamarának, éppen

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezért a jelenlegi hivatalnoki karral össze kell iratni a kincstári birtokokat. Miután ez megtörtént, el kell dönteni, mit adjanak el és mit tartsanak meg ezekből. Lehetőleg egy tagban kellene mindent eladni, mert ezzel is költséget takarítanának, de jól meg kell választani, hogy melyik birtokot adják el, mert ha rosszul csinálják, milliókat veszíthetnek. Amit a kincstár nem tart meg, az olyan földeket magánosoknak kell eladni. Ezek bizonyára szívesen kapnak majd a vásárlás alkalmán, mert a nem nemesek is szerezhetnek ott birtokot és erre a gazdagabb polgárok egyrészt azért fognak törekedni, hogy mint birtokosok hivatalnokok lehessenek, másrészt azért, mert a kereskedelem felvirágzását remélhetik.

A kincstári birtokok eladásánál azonban nagyon kell majd vigyázni. Amikor a jezsuiták birtokát eladták és készpénzfizetést követeltek, kapott ugyan az állam 5.000,000 frt-ot, de ennek igen nagy pénzhiány lett a következménye. Ez a baj még fokozottabb mértékben lenne várható a jelen esetben, mivel az eladásból befolyó pénzösszeget 16—17 millióra lehet tenni. Az eladás végrehajtására nézve azt ajánlja, hogy e birtokok felbecsülésénél elégedjenek meg a 4 ½ %-os kulccsal. Ennél többre ugyanis azért nem lehet becsülni a bánáti birtokok jövedelmezőségét, mert a török szomszédság még mindig nyugtalanságot okozhat. A vételár ⅓ részének kifizetését azonnal kívánják meg a vevőktől, a fennmaradó ⅔ részt pedig 5—4 ½ %-os kamat mellett hitelezzék a vevőknek. A megvett birtokról királyi adománylevelet kapjon ugyan a vásárló, de a királyi adomány csak a fiágon való leszármazókra szóljon.

Előterjesztésének legutolsó részében azt ajánlja, hogy a Temesvár mellett fekvő erdőségen kívül azokat a birtokokat tartsa meg a kincstár, amelyek a Maros felé vivő utak mellett feküsznek, de megjegyzi azt is, hogy a kamara kiküldendő bizottsága ezen jószágokat pontosabban jelölheti ki, mint ő, mert neki a Bánátról térképei nincsenek. Egyúttal felveti azt az eszmét is, vajjon nem kellene-e a visszacsatolt területen néhány szabad királyi várost alapítani, illetőleg szervezni.[1]

Püchler 1778 jan. 2-án arról értesítette Festeticset, hogy előterjesztése Ő felsége tetszését teljesen megnyerte és hogy a Bánát visszacsatolása okvetlenül meg fog történni, de ez természetesen hosszabb időt vesz majd

[1] Országos levéltár. Festetics Pál kamarai alelnök elnöki iratai. Correspondentiæ. 98.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

igénybe, éppen azért reméli a királyné, hogy ebben az ügyben egyéb javaslatokat is fog majd tőle kapni.[1]

1778 márc. 8-án jelent meg Mária Teréziának az a kézirata, mely a Bánátnak Magyarországba való bekebelezését rendelte el. A visszacsatolás végrehajtására kijelölt királyi biztos, gróf Niczky Kristóf pontosan úgy járt el, amint Festetics ajánlotta. Három megyére osztotta a Bánátot: Torontál-, Temes- és Krassó-Szörénymegyére, életbeléptette a Mária Terézia-féle urbáriumot, végül hozzáfogott a kincstári birtokok eladásához. Ezeket nemcsak a magyarok vásárolták szívesen, hanem görög és örmény kereskedők is, mégpedig olyan nagy számmal, hogy a megyék felemelték szavukat az ellen, hogy egyesek nemesi birtokot és nemesi jogot pénzen vehessenek.[2]

A Bánátra vonatkozó kérdések tárgyalásában még egyszer szerepelt. 1780 ápr. 27-én Kollowrat udvari kamarai elnök vezetése alatt egy bizottság a Bánátban levő kincstári birtokok értékének felbecsüléséről tanácskozott. Ezen a tanácskozáson a királyné 1780 márc. 29-én kelt elhatározása értelmében Festetics Pál képviselte a magyar kamarát.[3] Ez alkalommal arra nézve terjesztett elő részletes javaslatokat, mely kincstári birtokokat kellene eladni és melyeket megtartani. Javaslatait a bizottság elfogadta és jóváhagyás végett Mária Terézia elé terjesztette.[4]

A Bánátra vonatkozó javaslatával egyidejűleg küldötte el Festetics véleményes jelentését Püchlerhez az illyr deputatio megszüntetésére nézve is. Amikor őt ebben az ügyben megkérdezték, elvben már el volt határozva ennek a hatóságnak megszüntetése, csupán azért nem hajtották még végre, mert feltűnés elkerülése céljából nagy óvatossággal akarták keresztülvinni. Festetics azt tartotta, hogy a feltűnéskeltéstől egyáltalában nem kell tartani, hiszen már három esztendő óta beszélnek az országban az illyr deputatio megszüntetéséről, hanem inkább arra kell vigyázni, hogy a megszüntetés semmiféle rázkódtatással ne járjon és úgy készüljön fel a magyar kancellária, hogy amely percben megszűnik az illyr deputatio, abban a percben átvegye mindazon ügyek intézését, amelyek eddig az illyr deputatióra voltak bízva. Ez pedig azért szükséges, hogy a kancellária «ezen

[1] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál hivatalos levelei. — [2] Marczali, Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongresszusig. 313. — [3] Országos levéltár. Erdődy kamarai elnök elnöki iratai. 1780. 3. 4. — [4] U. o. Festetics Pál kamarai alelnök elnöki iratai. Acta post mortem. 159.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kiváltságaira büszke nemzet bizalmát és hajlandóságát megnyerje és ezáltal az illyr nemzet előtt is megismertesse a deputatio megszüntetésének előnyeit.»[1] Püchler 1778 jan. 2-án kelt értesítése szerint ez az előterjesztése éppúgy megnyerte a királyné tetszését,[2] mint a Bánát bekebelezésére vonatkozó.

Ugyanez időben egy gyakorlati kérdés jó megoldásán fáradozott. A királyné 1777 májusában[3] Máramarosba küldötte őt, mint királyi biztost[4] az ottani sóbányák rendbehozatalára. Ennek a munkának részleteit egyáltalában nem ismerjük, csak azt tudjuk, hogy kezdetben éppen oly rövid életű megbízásnak hitte, mint amilyenben akkoriban sokszor része volt, de 1777 dec. 17-én már azt írta Püchlernek, hogy sokkal tovább kell Máramarosban maradnia, mint szeretné, mert mindent igen rendezetlen állapotban talált. Azt mondja e levelében, hogy még most is majdnem ugyanúgy vannak ott a bányák, mint voltak az erdélyi fejedelmek idejében, amiért is csak lassan lehet majd munkájában előre haladnia.[5]

Mint igen érdekes dolgot ki kell emelnünk, hogy Máramarosba érkezése után figyelmét nemcsak a bányák foglalták le, hanem az ottani lakosság életviszonyai is. Ezekre vonatkozó tudósítását annál is inkább figyelemmel kell kísérnünk, mert ebből a korból kevés ilyen személyes tapasztalaton nyugvó adatunk van a nemzetiségi vidékek életéről.

Festetics megfigyelése szerint sok olyan görög szertartású lakos van Máramarosban, akik egyesülteknek nevezik ugyan magukat, de az államra nézve veszedelmesebbek, mint azok, akik nem egyesülteknek vallják magukat. A nép általában véve nyers, vallási dolgokban járatlan, alig van olyan ember közte, aki tudja a Miatyánkot. Az egyesült görögök templomaiban olyan miséskönyvek is vannak, amelyekbe a cárné neve is bele van írva; az ilyeneket mint drágaságot őrzik és csak nagy ünnepségek alkalmával használják. Annak a gyanújának ad kifejezést, hogy nemcsak Rónaszék körül van ez így, hanem másutt is a rutének között és még szerencse az, hogy a papokat a nép nem szereti. A papok az istenitisztelet kivételével parasztruhában járnak, a kocsmákban együtt isznak a parasztokkal és össze is verekszenek velük, ha részegek. A katholikusokat

[1] Országos levéltár. Festetics Pál kamarai alelnök elnöki iratai. Corresp. 99. — [2] Keszthelyi levéltár. Festetics Pál hivatalos levelei. — [3] Országos levéltár. Erdődy præsidialisai. 1777 máj. 7. — [4] U. o. Acta post obitum. 176. — [5] U. o. Festetics Pál kamarai alelnök elnöki iratai. Corresp. 99.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a görög szertartásúak annyira nem szeretik, hogy templomukba még ott sem mennek be, ahol saját szertartásuk szerint való istentisztelet nincsen. Megkérdezte a papokat, miért nem tanítják híveiket. Azok azt felelték neki, hogy azért a 10—12 emberért, aki a templomba el szokott menni, nem érdemes prédikációt tartani. Részben igazuk is van szerinte is, mert az egyes helységek igen messze fekszenek egymástól, azért is utólagos jóváhagyás reményében hozzáfogott ahhoz, hogy az egyes kamarai helységeket falukká olvassza össze és ebből a célból segítséget ígért minden olyan parasztnak, aki a leendő falvak számára kijelölt területen házat épít. Most várja Rónaszékre az ungvári püspököt s meg akarja kérni, hogy jó papokat adjon a kamarai helységekbe.[1] A papon kívül a tanítót látta olyannak, aki ezeken a bajokon segíteni tud, azért 1778 jan. 21-én nemcsak azt ajánlotta a királynénak, hogy a templomokat javíttassák ki, hanem azt is, hogy a tanítót jobban fizessék.[2]

Noha a részletek ismeretlenek előttünk, mégis tudjuk, hogy Máramarosban lassanként kezdett látszani Festetics munkásságának eredménye, sőt maga is megelégedettnek látszott azzal, amit el tudott érni. 1778 febr. 7-én azt jelentette Erdődynek, hogy nemsokára elkészül a bányák szabályozásával, amiről annak idején nem mulaszt el jelentést tenni. Már ekkor jelezte azonban, hogy nemcsak ezt tekinti feladatának, hanem az adók és a földesúri jogok szabályozását is, amelynek véghezvitele miatt előreláthatóan hosszabb időt kell majd Máramarosban töltenie.[3] Állandó panaszképpen jelentette azonban Bécsbe, hogy a máramarosi megyei hatóságok intézkedései károsak a kincstár érdekeire és ez ellen nem egyszer kért a központi hatóságoktól intézkedést.[4]

Több mint másfél évi ott tartózkodás után csak 1779 nyarán hagyta el Máramarost.[5] Miután feldolgozta tapasztalatait, 1780 febr. 25—28. Bécsben Kollowrat udvari kamarai elnök vezetése alatt külön e célra kiküldött bizottság beható tárgyalás alá vette az általa előterjesztett és a máramarosi sókamara igazgatására vonatkozó hat utasítást. Ez utasítások mindegyike egy-egy kötetre terjedt és a sóbányákkal, a sóelszállí-

[1] Országos levéltár. Festetics Pál kamarai alelnök elnöki iratai. Corresp. 99. — [2] U. o. Officiosa correspondentia C. Pauli Festetics. 125. — [3] U. o. Erdődy præsidialisai. 1778. 10. — [4] U. o. 1778 dec. 2. Acta post obitum. 123, 126. — [5] A Pressburger Zeitung 1779 júl. 21-én jelenti, hogy Festetics Pál több évi távollét után hazaérkezett Máramarosból.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tással, az erdőigazgatással, a máramarosi kamarai jószágok igazgatásával, a harmincaddal és az aranymosással foglalkozott.

Mivel Festetics eredeti javaslatai nem maradtak reánk, nincs módunkban kellően megítélni Máramarosban kifejtett munkásságát, meg kell azonban említeni, hogy ez alkalommal a sóbányák ügyében kiküldött bizottság hivatalosan megállapította, hogy «a sóbányákat jobb karba helyezte.»[1] Mária Terézia is elfogadta Festeticsnek a bizottság által eléje terjesztett javaslatát és az erről szóló királyi elhatározás e szavakkal végződött: «Festeticsnek ebben a dologban tanusított oly okos és fáradhatatlan magaviseletéért legkegyelmesebb tetszésemet külön kézirat által kell tudtára adni.»[2]

Ennek megfelelően 1780 aug. 21-én a következő királyi kézirat ment el hozzá: «A rábízott és oly fáradságos máramarosi ügyben tanusított bölcs és buzgó viselkedése legkegyelmesebb tetszésemre szolgál. Az Elém terjesztett és igen célravezető berendezési javaslatokról szóló elhatározásom már a kamarához érkezett. Ezenfelül azonban ez alkalommal legkegyelmesebb megelégedésemnek akarok kifejezést adni ezen ügyben tanusított fáradsága és dícséretreméltó eljárása felett.»[3] Munkásságának másik elismerését az egykorú újságok hírei nyujtják, amelyek egyhanguan emelik ki érdemeit a só árának olcsóbbodása körül.[4] Bizonyára Máramarosban kifejtett munkásságának köszönhette azt is, hogy a királyné 1780 elején a Szent István-rend középkeresztjével tüntette ki.[5]

Ez alatt az idő alatt eggyel szaporodott hivatali méltóságainak száma. 1777 máj. 2-án meghalt Klimó György pécsi püspök és baranyamegyei főispán. Festetics Pál már régebben igényt tartott a baranyamegyei főispánságra, amelyre való kinevezését a királyné is kilátásba helyezte.[6] Egy héttel Klimó halála után tudatta vele Püchler, hogy emlékeztette Ő felségét arra, hogy ezt a méltóságot fél évvel ezelőtt neki ígérte, mire a királyné azt felelte, hogy meg kell tenni a kinevezéshez szükséges intézkedéseket.

[1] Országos levéltár. Festetics præsidialisai. Acta post mortem. 156. — [2] U. o. — [3] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [4] Erre nézve a Magyar Hírmondó (1780. 186.) ezt írja: «Gróf úr gondviselésének köszönheti a haza a többek között azt a nagy nyereséget, hogy a sóaknákból ásott sónak eddig veszni szokott része most haszonra, úgymint sálétromra fordíttatik, melyet is a hazabéli jeles találmányok közé méltán számlálhatni.» — [5] U. o. 185. — [6] Keszthelyi levéltár. Memor. 151.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Kevéssel utóbb meg is történt Festeticsnek Baranyamegye főispánjává való kinevezése.[1]

Mária Terézia igen kedvelte Festeticset és nem egy jelét adta iránta való gyöngéd figyelmességének. Ennek egyik érdekes esetét hagyta ránk Püchlernek 1780 ápr. 9-én kelt levele, amelyben a királyné nevében másnapra meghívja ebédre, hozzátévén azt, hogy ha ez káros lenne egészségére, jöjjön ebédre a királynéhoz holnapután. Egyúttal tudatta vele azt is, hogy a királyné aznap d. u. 4 óra körül elkocsizik háza kapuja előtt és reméli, hogy otthon fogja találni és ha elmehet vele, elviszi magával, azután pedig ismét visszaviszi kocsiján saját házához.[2]

A királyné azzal szándékozott legnagyobb megelégedését kifejezni, hogy neki szánta a kamarai elnökséget. Véletlenül azonban éppen ebből egy kis kellemetlenség származott. 1780 vége felé súlyosan megbetegedett gróf Erdődy János kamarai elnök. Festetics Kollowrathoz és Püchlerhez azonos tartalmú leveleket küldött (okt. 11),[3] amelyekben az így megüresedésbe jöhető méltóság betöltéséről is nyilatkozott. Elmondotta, hogy ő nem lenne jó kamarai elnöknek, mert ha kineveznék, ezáltal az öregebb titkos tanácsosok elé kerülne, amit azok nem vennének jó néven és nem is kívánt magának egyebet, mint azt, hogy jelenlegi fizetésével a hétszemélyes táblához helyezzék át.[4] Egy héttel később Püchler mégis azt írta neki, hogy az előbb-utóbb megüresedő kamarai elnökséget remélhetőleg ő kapja meg[5] és okt. 19-én gróf Batthyány György udvari kamarai alelnök is arról értesítette, hogy felsőbb helyen természetesen reá gondolnak, mint Erdődy utódjára.[6]

Nem tudjuk, milyen módon, de Püchler levelének tartalma nyilvánosságra került, ami nem tetszett a királynénak. Mikor ennek hírét vette, levelet írt Festetics Pál Püchlernek, amelyben sajnálatát fejezte ki, hogy a királyné nemtetszését előidézte, holott mindenki tudja róla, hogy bármikor kész életét is feláldozni az uralkodóért.[7] Levelével nem is akarta a királyné elhatározását befolyásolni, hanem csak el akarta mondani azt, ami ezen állás betöltésénél az ő személye ellen szól és szívesen fog szolgálni ezután

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1777. 2470. — [2] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [3] Országos levéltár. Festetics Pál præsidialisai. Acta post mortem. 223. — [4] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [5] U. o. okt. 18. — [6] U. o. Rendezetlen rész. Okt. 19. — [7] Országos levéltár. Festetics præsidialisai. Acta post mortem. 224.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

is ott, ahol a királyné rendeli. Püchler okt. 30-án kelt levelében megnyugtatta, hogy nem esett disgratiába, de «Ő felsége nem vette jó néven, hogy a kamarai elnökség iránt hozzá intézett levele olyan gyorsan közismertté vált.»[1]

Kamarai alelnöksége idején Mária Terézián kívül leánya, Mária Krisztina és férje, Albert tescheni herceg, Magyarország helytartója is mindig kitüntették bizalmukkal Festeticset, aki egy alkalommal abba a kedvező helyzetbe jutott, hogy jó szolgálatot tehetett a főhercegnőnek és ugyanakkor bizonyságát adhatta a magyar jogban való jártasságának is.

1780 febr. 8-án történt, hogy Mária Terézia anyja halála után rája szálló örökségét, Béllyét és Ráckevét eladta leányának, Mária Krisztinának.[2] Mielőtt az eladás következtében a birtokok tényleg Mária Krisztina kezébe jutottak volna, el kellett oszlatni József császár aggodalmait, aki kérdésesnek mondotta, vajjon az ősiségi törvény értelmében adományozhatók-e ezek a birtokok. Mária Krisztinát igen kellemetlenül érintette, hogy ez a kérdés ilyenformán szóbajött, azért 1780 jan. 12-én levelet írt Festeticsnek és régi barátságára hivatkozva arra kérte, hogy «járjon kezére» ezen jószágok megszerzésében. Ugyanekkor József császár is tőle kért véleményt, vajjon az ősiségi törvény szerint van-e valami akadálya ezen birtokok adományozásának. Jan. 15-én már el is küldte Festetics a császárnak a feltett kérdésre vonatkozó előterjesztését.[3] Kijelentette benne mindenekelőtt azt, hogy igen nehéz dolog «valami határozottat» mondania, mert nem tudja, min alapszanak az adományozás ellen szóló aggodalmak. Éppen ezért előre is jelezte, hogy csak általánosságokban mozgó feleletet fog adni a feltett kérdésre.

Véleménye szerint először arról kell szólani, vonatkozik-e az ősiség törvénye az uralkodócsaládra is. Tudomása szerint ezt a kérdést ilyen formában még sohasem vetették fel, tehát nem hivatkozhatik mások nézetére. Neki magának az a felfogása, hogy «souverainek közt a házi szerződések, sanctiók és testamentumok határozzák meg az örökösödést», ami természetesen érvényes Magyarországra nézve is. Ha pedig ezt az álláspontot fogadják el, csak az jön tekintetbe, miképpen szól Erzsébet királyné végrendelete, aki t. i. első birtokosa volt a nevezett jószágoknak. Ha az ő

[1] Keszthelyi levéltár. Litteræ secretiores. — [2] Országos levéltár. Benignæ resolutiones 1780 febr. No. 9. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 224.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

végrendelete minden egyéb kikötés nélkül egyszerűen leányának, Mária Teréziának hagyta a birtokot, ő is szabadon rendelkezhetik vele.

Ezenfelül tudnia kellene azt is, vajjon III. Károlynak ezekről a birtokokról felesége, Erzsébet részére kiállított adománylevele úgy hangzik-e, amint az adománylevelek rendszerint szólani szoktak, hogy t. i. az adományozott birtok az adományt nyerő halála után közvetlenül utódaira száll. Mivel a kamaránál meglevő adománylevélben nincs szó arról, miképpen történik a szóbanforgó birtokok öröklése, ebből az következik, hogy ezeket a birtokokat nem tekintették allodiumoknak, mert ebben az esetben belevették volna az adománylevélbe azt is, hogyha Erzsébet nem rendelkezik ezen birtokokkal, azok az uralkodócsaládra szállanak vissza. Mivel pedig erről nincsen szó az adománylevélben, a szóban forgó birtokok szabad rendelkezés tárgyai, vagyis ezekre nézve nem is lehet szó az ősiség érvényesítéséről.

Ha azonban mindezekre való tekintet nélkül fel kellene venni azt, hogy az ősiség joga ezen birtokokra is vonatkozik, akkor az a kérdés merül fel, vajjon volt-e joga a királynénak ezen birtokok adományozására. Mivel ezek a birtokok a jelen esetben már a harmadik kézbe mennének át, nem volna könnyű meghatározni, vajjon annak idején adományozhatók voltak-e és csak egy esetben lehetne ezt eldönteni, ha t. i. ki lehetne nyomozni, vajjon annak idején beiktattatta-e magát Erzsébet ezen birtokokba. Ha nem iktattatta be magát, az a kérdés merül fel, vajjon adományozhat-e Mária Terézia olyan birtokokat, amelyek örökség címén szállottak rája, minthogy ő ebben az esetben nemcsak a birtok örököse, hanem Magyarország souveraine-je is. Kétségtelen, hogy ez a kérdés csak hosszas tanulmányozás után dönthető el végérvényesen, de az ő nézete szerint az eredmény mégis az lenne, hogy az ilyen birtokok az uralkodó által mindenkor jogosan adományozhatók.

Ezen előterjesztés eredményeképpen öt nappal később (jan. 20) arról értesítette a főhercegnő Festeticset, hogy beszélt a császárral, akinek nincs semmi kifogása a birtokok megvétele ellen.[1]

A főhercegi pár bizodalmát egészen haláláig élvezte Festetics és midőn Albert herceg 1780-ban Magyarországból Belgiumba távozott, Mária Krisztina rája bízta mindennemű ügyeinek intézését, Albert pedig tőle kért

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 224.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

felvilágosítást azokról a változásokról, amelyeket II. József trónralépte idézett elő a Habsburgok uralma alatt álló országokban.[1]

Mária Teréziának 1780 nov. 29-én bekövetkezett halála rótta Festeticsre az utolsó kötelességet a királynéval szemben: ő szövegezte meg a magyar kamarának József császárhoz intézett részvétet kifejező és üdvözlő iratát.[2]

József trónralépte után továbbra is megtartotta addig viselt méltóságait, de egyrészt Albert tescheni herceggel, másrészt fiával, Györggyel folytatott levelezéséből az tűnik ki, hogy nem állott olyan bensőséggel az új kormányrendszer szolgálatában, mint a régiében. Ekkor már inkább családja ügyei foglalták el és arra igyekezett, hogy rendbehozza anyagi viszonyait, amelyek gondozására régi és nagy elfoglaltsággal járó munkakörében nem maradt ideje. E közben érte utól a halál Pozsonyban 1782 ápr. 7-én.[3] A család egyik temetkezési helyén, Ságon temették el.[4]

Családi élete.

Igen nehéz választ adnunk arra a kérdésre, milyen volt Festetics Pál családi élete. Egészen bizonyos, hogy amint fiatalsága idején egyébként erősen atyja befolyása alatt állott, ugyanez az atyai befolyás érvényesült házasságában is. Bizonysága ennek az az oklevél, amelyet Festetics Kristóf leendő menyének hitbéréről kiadott és amely egyenesen azzal kezdődik, hogy fia «az ő akaratából és consensusából» jegyezte el gróf Bossányi Juliannát,[5] gróf Bossányi Imre septemvir leányát.[6] Az új pár eljegyzése 1751 szept. 7-én Jabloncán történt és mindjárt másnap megtartották az esküvőt is, amelyen a nyitrai püspök adta össze az ifjú párt.

Midőn Festetics Pál aug. 22-én házasságának ezen elrendezéséről apját értesítette, a következőket írta neki a felől, mit kívánnak tőle menyasszonya családjában: «Szükséges, hogy tetőtől-talpig felruházzam a menyasszonyt, még éjszakai ruhát, cipellőt és minden bagatellát hozzáadván; e mellett egy pár csöves gyűrűt, ezüst nachzeugot, órát és bestecket

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 223. — [2] Országos levéltár. Erdődy præsidialisai. 1780 dec. 4. No. 4. — [3] U. o. 1782 ápr. 7. No. 1. — [4] Keszthelyi levéltár. Comitatus Posoniensis. 29b. — [5] U. o. Memor. 198. — [6] U. o. Memor. 379.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kell adnom és valamely gyöngyöt, mivel az mátkámnak kövekből való smukja vagyon. Ez kb. 3000 forint.»[1]

Mivel a választás az ő tetszése szerint történt, rajta is volt apja, hogy az új pár mindennel el legyen látva, amire csak szüksége van. 1751 szept. 7-én kiállított okiratában megengedte, hogy fia 3000 körmöci aranyat adjon menyasszonyának móring gyanánt, a sági kastélyt kösse le özvegyi lakásául és ezenfelül «mennyegzői ruhára és egyéb költségekre» 4000 frt-tal kedveskedjék jegyesének. Hogy pedig fia «jövendőbeli házasságában statusához képest hozzátartozandóival együtt becsületesen subsistálhasson», azonnal átadta neki sági birtokát, soproni házát és arra kötelezte magát, hogy mindennel ellátja, ami a háztartásához szükséges, fizeti cselédeit és évenként 1200 forint apanage-t ad neki.[2]

Ebből a házasságból 1753 okt. 30-án született Festetics Pál első gyermeke, Juliánna, akit három fiú és három leány követett. E nagyszámú családnak rangja szerint való ellátása oly nagy gonddal nehezedett rája, hogy mindaddig, amíg Bécshez kötötte hivatala, csak ő maga tartózkodott a császárvárosban, felesége és gyermekei pedig magyarországi birtokain éltek. Négy leánya közül kettő még az ő életében férjhez ment. Közülök az egyik, Juliánna gróf Széchenyi József, majd annak halála után gróf Széchenyi Ferenc, a másik leány, Erzsébet pedig gróf Esterházy Károly felesége lett. Másik két leánya, Anna és Mária, valamint két fia, János és Imre még kiskorúak voltak, midőn apjuk meghalt és csupán legidősebb fia, György érte el már akkor a nagykorúságot.

Festetics Pál minden igyekvése arra irányult, hogy gyermekeinek anyagi jólétét minél inkább biztosítsa. Ennek elérése annyival is inkább lelkén feküdt, mert a családi vagyon az ő életében lényegesen nem gyarapodott, jövedelme pedig az úrbéri szabályzat következtében egy harmadával csökkent.[3] Noha mint vagyonszerző is igyekezett apja nyomába lépni, mindjárt legelső vásárlását, az öccsével közösen megvett Szigetvárt is öccsének kellett átengednie [4] és későbbi birtokvásárlásai sem voltak jelentékenyek. 1768 dec. 19-én özv. Lengyel Lajosnétól, Nádasdy Teréziától 5000 frt-ért vette meg derecskei és döbörhegyi jószágát,[5] 1770 júl. 10-én Póka Magdolnától

[1] E napi levele a keszthelyi levéltár rendezetlen részében. — [2] U. o. Major. 98a. — [3] U. o. Major. 166. — [4] Lásd fentebb 171. lap. — [5] Keszthelyi levéltár. Castriferrei. 814.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és testvéreitől 2900 frt-ért Simaházán fekvő ingatlanait,[1] majd ugyanott 1772 okt. 10-én 2000 frt-ért Nagy László jószágait,[2] 1772 nov. 16-án 3000 frt-ért Nagy Borbála és Katalin,[3] 1779 ápr. 22-én pedig 8400 frt-ért Polacsek Pál és felesége birtokrészeit.[4] Közben, 1775 máj. 17-én 6500 frt-ért zalabéri Horváth Judit keszthelyi portióját vásárolta meg,[5] míg 1775 szept. 15-én gróf Batthyány Ádám 73,555 frt 87 kr-ért Győrvárt, Szentiványt, Ördöghenyét és Nagyfaludot engedte át neki.[6] 1780 szept. 23-án Böröcffy Ferencnek a sármelléki és a devecseri pusztán levő birtokrészeit vásárolta meg 9600 rhénes frt-ért,[7] ami ekkor «elkelendő pénzben» 12,100 frt-ot tett ki,[8] végül 1781 ápr. 7-én 14,100 frt-ért Répás Ferenctől vette meg kisfaludi birtokrészét.[9]

Mindezek megszerzése igen szerény és nem nagy jelentőségű apja és nagyapja vagyonszerző munkásságához viszonyítva. Ennek azonban megvan a magyarázata is. Őseinek hosszú évtizedek állottak vagyonszerző munkájuk rendelkezésére, neki pedig csak kevés idő és mig apja 48, nagyapja 33, ő mindössze 14 évig volt a családi birtokok ura. Ez az oka annak is, hogy kevesebb alapítás tartotta fenn nevét, mint apjáét. Legnevezetesebb ezek között a keszthelyi nemzeti (elemi) iskolának 1772-ben történt felállítása, amelynek épületét ő építette, három tanítóját ő fizette s ezenfelül gondoskodott a szükséges könyvekről és évenként 12 öl tűzifa beszállításáról.[10] Neki köszönheti a keszthelyi plébánia-templom főoltárát és a gimnázium előtt levő téren álló Szentháromság-szobrot.[11]

Noha rövid ideig volt a Festetics-birtokok ura, amennyire nagy elfoglaltsága engedte, azon fáradozott, hogy birtokain nagyobb haszonnal gazdálkodjék, mint elődei. Különösen a méhészet kifejlesztésén fáradozott. Ennek előmozdítására alkalmazta 1775-ben Tholdy Józsefet,[12] a maga korában e téren híres szakembert, aki 1789-ben könyvet is írt a méhek rajzásáról. Ezenfelül az ő tanácsára már apja által megkezdett selyemhernyótenyésztés fejlesztésén is buzgólkodott, amiben az elsők egyike volt hazánkban.[13]

[1] Keszthelyi levéltár. Ság. 525. — [2] U. o. Ság. 552. — [3] U. o. Ság. 553. — [4] U. o. Ság. 622. — [5] U. o. Zalad. 2235. — [6] U. o. Simig. 951b. — [7] U. o. Zalad. 2301. — [8] U. o. Zalad. 2302. — [9] U. o. Zalad. 2302b. — [10] Keszthely város levéltára. 1780 aug. 1. Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1781. 3778. — [11] Bontz, Keszthely város. 19, 217. — [12] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1775. 1684. — [13] Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I. 186 és sok levél a keszthelyi levéltár rendezetlen részében.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A Festetics-család vagyonszerző munkásságában elért eredményeit maga jegyzi fel végrendeletében. Nem azt emeli ki, hogy növelte az elődeiről rája maradt birtokokat, hanem arra hivatkozik, hogy a Festeticsbirtokok most kétharmaddal nagyobb jövedelmet hoznak, mint akkor, amikor átvette őket.[1]

Keszthely városának fellendítésével is sokat törődött. A Balatonon való hajóközlekedés megteremtése által is e város előhaladását segítette elő. Hajómunkásokat hozatott Triesztből és Hollandiából, akik «sajkákat és vitorlás hajókat» készítettek, miáltal a Balatonon «a sót és egyebet könnyebben lehetett Keszthelyre szállítani».[2] A hajók jó karban tartása egész életében legfőbb gondjai közé tartozott. 1772-ben «Hép uram, fölséges császárunknak fő hajósmestere» fordult meg Keszthelyen, ahol megnézte a hajókat, amelyek közül a sós hajó éppen akkor 432 mázsa sóval volt megterhelve. A hajók nagyon tetszettek neki és megígérte, hogy legközelebb ismét elmegy Keszthelyre és «akkor a Kristóf hajón levő vitorlát máskép csináltatja».[3]

Keszthely lakosságát különféle mesteremberek odatelepítésével,[4] a város forgalmát pedig azáltal igyekezett növelni, hogy a királynétól hetivásár jogot kért a város számára.[5] Az 1774 ápr. 2-án kelt királyi rendelettel meg is kapta Keszthely városa a hetivásár tartásának jogát.[6] Festetics Pál ajándékából jutottak a keszthelyiek a legelső tűzi fecskendőhöz, amelynek hasznát belátva azonnal elhatározták, hogy egy másikat is csináltatnak, amelyre «a keszthelyi kolompárokkal 240 forintban meg is alkudtak.»[7]

Keszthely városát szépítette azáltal, hogy méltó székhelyről gondoskodott családjának. Újjáépítette az apja halála után rája szállott keszthelyi kastélyt, az uradalmi épületekkel, parkkal és gyümölcsöskerttel együtt [8] és megnagyobbította az apja által alapított fácános kertet.[9]

A kastély felépítésével kapcsolatban ugyancsak ő gondoskodott először

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 181. — [2] Vályi, Magyarországnak leírása. II. 357. — [3] A keszthelyi tiszttartó levele Festetics Pálhoz 1772 ápr. 25-én. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [4] Vályi, i. m. II. 356. — [5] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1773. 5332. — [6] U. o. Liber Regius L. 116. — [7] Keszthelyi levéltár. Major. 180. 1779 ápr. 13. — [8] Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I. 186. — [9] A keszthelyi tiszttartó levele 1769 jan. 13-án. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a család anyagi érdekeire nézve oly fontos levéltár rendszeres kezeléséről és Kozits István ügyvéd személyében ő nevezte ki a keszthelyi levéltár első levéltárnokát. Kozits 1770 ápr. 22-én Hertelendy zalamegyei szolgabíró előtt esküt is tett, hogy a rábízott aktákban levő titkos dolgokat és jogokat se szolgálata alatt, se azután senkivel nem tudatja, se oklevelet onnét el nem tüntet, se kárt nem tesz bennük, sem pedig el nem idegenít, sem eredetiben, sem másolatban nem közöl senkivel, hanem tehetségéhez képest hűen megőrzi.[1] Ilyen szigorú rendet azért kellett ekkor tartani, mert telekkönyv nem lévén, az oklevél igazolt minden birtokjogot.

Mivel családja növekedésének arányában a család vagyonát gyarapítani nem tudta, más módját kereste annak, hogy gyermekei anyagi helyzetét biztosítsa. Úgy gondolkozott, hogy fiainak előnyös házasságot kell kötniök. Midőn legidősebb fia abba a korba jutott, hogy nősülésre gondolhatott, egyenesen megírta neki, hogy a számára kiszemelt menyasszonyt, Sallér Juditot azért lesz jó feleségül vennie, mert «Magyarországnak ennél nagyobb pártija nincsen: 400,000 forint jön vele.»[2] Hogy ez a felfogása belső meggyőződéséből származott, annak kétségtelen bizonyítéka végrendelete, amelyben azt a jó tanácsot adja másik két fel nem serdült fiának, hogy «szüleiknek értékére egyedül ne tartózkodjanak, hanem takarékosság és házasság által boldogulni iparkodjanak.»[3]

A családi vagyonnak fiai közt való elosztásában egészen más utat követett, mint apja. Apja végrendeletének kívánsága szerint utánajárt annak, hogy a családi vagyon legnagyobb része, mint majorátus a törvény által megkívánt módon az ő ágának biztosíttassék. A magyar kancellária útján 1775 szept. 26-án azzal a kéréssel fordult Mária Teréziához, hogy járuljon hozzá és erősítse meg az apja végrendeletében megalapított majorátust.[4] Kérelmének elintézése nem tartott sok ideig. A kancellária október 7-én ajánlólag terjesztette fel kérelmét a királynéhoz, aki hozzá is járult a Festetics Kristóf-féle majorátus felállításához.[5] Noha Festetics Pálnak erről tudomása volt, a majorátus királyi megerősítéséről szóló oklevelet sohasem kérte ki a kancelláriától, majd midőn József császár trónralépte után olyan értesülést kapott, hogy József «a majoratusokat az egész monar-

[1] Keszthelyi levéltár. Misc. neoreg. 235. — [2] U. o. Memor. 246. — [3] U. o. Major. 181. — [4] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1775. 4701. — [5] Mária Terézia e szavakkal írta rá elhatározását a kancellária javaslatára: «Placet gratis». U. o. 1775. 4753.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

chiában sufferálta», azt írta fiának, hogy más módot kell találni a birtokok megtartására.[1] Úgy látszik, már ekkor is arra gondolt, hogy a Festetics-vagyont felosztja fiai között, amint azt később meg is tette.

1782 márc. 28-án Pozsonyban kelt végrendelete egyenesen abból indul ki, hogy mivel az apja által tervezett majorátust az uralkodó nem erősítette meg, az nem is áll fenn, ezért tehát három részre osztja fel birtokait figyermekei között. A legidősebb fiú, György Keszthelyt, Hahótot és Keresztúrt kapja, a középső, János József Vasvárt, Győrvárt, Kemendet, Ságot és a soproni birtokokat, a legfiatalabb, Imre pedig Csurgót és Szent-Miklóst. A két férjhez ment leány, Széchenyiné és Esterházyné 20—20,000 frt-ot kapnak, a két hajadon leány, Anna és Mária 30—30,000 frt-ot és ezenfelül férjhezmenetelükkor 6—6000 frt-ot férjhezmenetelük költségeire, özvegye pedig haláláig haszonélvezeti jogot nyer jószágaiban.[2]

Úgy látszik, maga is tisztában volt vele, milyen nagyjelentőségű dologban intézkedett, midőn végrendeletét tette. 1782 ápr. 1-én levelet írt testvérének, Lajosnak és arra kérte, hogy legalább 24 óra tartamára látogassa meg. Kérését így okolta meg előtte: «Én némely rendeléseket tettem, amelyek öcsém uramnak sem lesznek kedve ellen. Ezeket, hogy utóbb gyermekeim közt galiba és viszálykodás ne támadjon, még életemben kívánnám öcsém urammal közleni.»[3] Valószínű, hogy Festetics Lajos nem kereste fel bátyját, azonban nem sokkal halála után (1782 máj. 5) azt írta Festetics Györgynek, hogy bátyja aligha tudta már teljesen, mit cselekszik, mikor végrendeletét tette.[4]

Midőn Festetics Pál végrendeletével apja rendelkezését megszüntette, jelentékenyen nagyobb terhek súlyosodtak a Festetics-vagyonra, mint akkor, amikor ez a vagyon az ő kezébe jutott. 1768-ban 300,000 frt adósággal megterhelve vette át apjától a Festetics-birtokokat, amidőn pedig meghalt, 1.150,000 frt-ot tett ki az adósság.[5] A család szerencséjére olyan fiú következett utána, aki el tudta hárítani mindazokat a bajokat, amelyek az adósság ezen megnövekedése következtében állhattak volna elő.

[1] 1781 máj. 15-iki levele. Keszthelyi levéltár. Major. 246. — [2] U. o. Major. 181. — [3] U. o. Major. 182. — [4] U. o. «De talán baja volt, midőn testamentumot tett». — [5] Ezt 1782 aug. 20-án maga Festetics György írta meg sógorának, Széchenyi Ferencnek. M. N. Múzeum. A Széchenyi-család levéltára. I. 9. 11.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

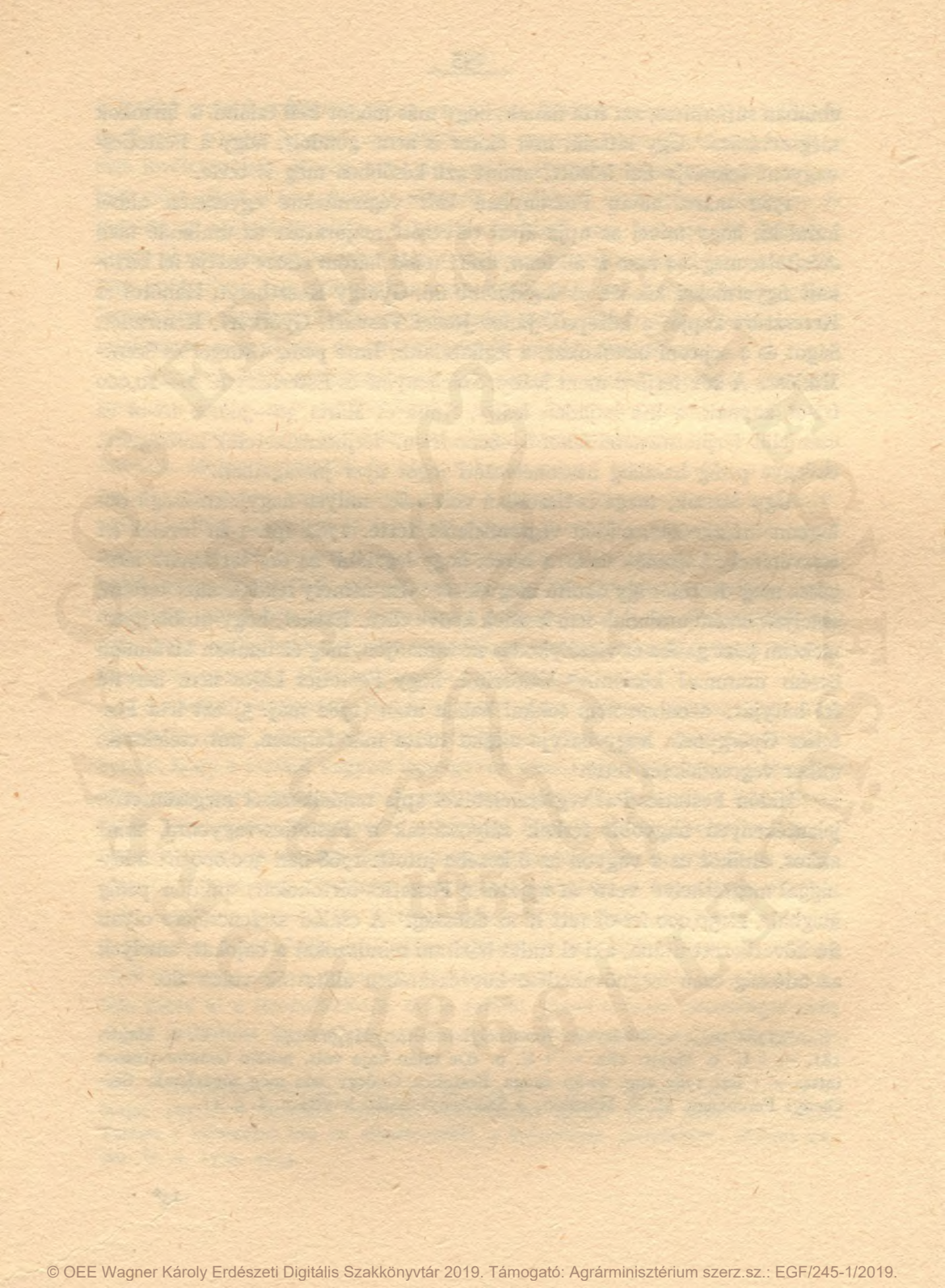

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

GRÓF FESTETICS GYÖRGY

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Fiatalkori küzdelmei.

A Festeticsek emelkedésének állandó kísérője volt a királyi családnak szinte korlátlanul élvezett bizalma és ha nem ismernénk olyan pontosan előhaladásuk egyes állomásait, a dolgok felszínes szemlélete könnyen azt a hitet kelthetné, hogy ők is az aulikus főurak pályáját futották meg. Az emberiség sorsát irányító felsőbb hatalom azonban látnunk engedi mindazon kiváló tulajdonságokat, amelyek a Festeticseket magasba emelték, minthogy a családnak legkiválóbb tagja ősei példájától teljesen eltérően jutott a haza nagyjai sorába. Nem az udvari hivatalokban nőtt nagyra, mint apja, nem a katonai pályán vitte magasra, mint nagybátyja, hanem egy évtizedig mint a legveszedelmesebb emberek egyike szerepelt királya előtt. Az események egymásutánja azonban végre is beigazolta az uralkodó előtt, hogy akit ő a dinasztia és a fennálló kormányforma legveszedelmesebb ellenségének tart, legerősebb támasza az ő uralmának és ha akar is valamit megváltoztatni az akkori Magyarország belső szervezetében, annak mindig az ország jólétének előbbrevitele a célja, ami pedig a királyságnak is elsőrangú érdeke. Festetics György története világosan bizonyítja, hogy a Festeticsek kiváló tulajdonságai akár a királyság szolgálatában, akár a magánélet munkásságában egyaránt vezető szerephez tudnak jutni és hogy a családot nem a királyi kegy vitte előre, hanem a dinasztia a maga érdekében sietett a kiváló tulajdonságokat felmutató Festeticseket a maga szolgálatára lefoglalni.

Gróf Festetics György, aki a maga hibája nélkül járta végig a királysággal való összeütközés kálváriáját, éppen a királyi kegyet legnagyobb mértékben élvező Festetics Pálnak fia volt. Mint atyjának első gyermeke született 1755 dec. 31-én hajnali négy órakor Ságon.[1] Keresztszülői gróf Fekete György királyi személynök és felesége, gróf Niczky Anna, meg

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 50.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gróf Niczky Kristóf és felesége, gróf Jankovics Katalin voltak.[1] Gyermekkoráról nem tudunk semmit. Apját Bécshez kötötte állása, családja azonban nem ment vele a drága nagy városba, hanem magyarországi birtokain tartózkodott, ezért valószínű, hogy a fiatal gyermek lelkén inkább anyja, mint apja befolyása hagyott maradandó nyomokat. Erre látszik mutatni az is, hogy felnőtt korában mindig bizalmasabban levelezett anyjával, mint apjával. Hol végezte az elemi iskolát és a gimnázium alsó osztályait, nem tudjuk, felsőbb tanulmányait azonban a bécsi Terézianumban szerezte meg, amelynek 1768-tól 1775-ig volt növendéke.[2]

A császárvárosban még 1746-ban alapítottak a jezsuiták iskolát, amelynek az volt a célja, hogy a csupán előkészület gyanánt szolgáló tulajdonképpeni tanfolyam elvégzése után «ügyes államférfiakat» neveljen. Erre a célra szolgált az intézetben a gimnázium elvégzése után következő három évi jogi tanfolyam, amelynek első évében a természet- és nemzetközi jogot, meg az institutiókat, második évében a pandektákat és a kánonjogot, harmadik évében pedig a német és birodalmi jogon kívül a magyar, cseh és osztrák köz- és magánjogot végezték el az intézet növendékei, akik ezenfelül még élő nyelveket és ügyességeket is tanultak.[3]

A Terézianumban való fejlődésére nézve is hiányoznak adataink. Bizonyára itt kezdődött életének legmaradandóbb hatású ismeretsége, gróf Széchenyi Ferenccel való barátsága, aki 1772—1774-ig volt az intézet növendéke.[4] Ugyanott ismerte meg tanáraiban kora kiváló jogtudósait. Ezek sorából Schmetterert és Sonnenfelset kell megemlítenünk, akiknek szorgalmas tanítványa lehetett, mert ránk maradt eredeti bizonyítványai szerint kitűnő eredménnyel végezte el náluk az egyes jogi és pénzügyi tudományágakat.[5] Úgy látszik, a tudományokkal való foglalkozás mellett erős vallásos nevelésben is lehetett része, mert ez időből maradt reánk azon engedély is, amely az indexre tett könyvek olvasására hatalmazta fel.[6]

E mellett azonban nem maradt érintetlen korának felvilágosodott irányától sem. Terézianumi növendék korából meglehetősen nagy számmal maradtak ránk jegyzetei, amelyek mutatják, milyen kérdések érdekelték. Írt egy «Dictionnaire du bon sens»-t, amely cím mögött egy abc-rendes

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 263. — [2] Album des k. k. Theresianums. — [3] Századok. 1878. 367—368. — [4] Szabó László, A Széchenyi-család története, II. 272. — [5] Tőlük nyert bizonyítványai megvannak a keszthelyi levéltárban. Memor. 169, 173, 175, 176. — [6] U. o. Memor. 179.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lexicon rejtőzik. Egy másik dolgozata «Idea aliqua promovendæ rei commercialis» címen a Karolina-úton át a tenger felé irányuló kereskedelem kifejlesztésével foglalkozik. «Sententiæ in curia regis de variis causis latæ» címen perkivonatokat gyüjtött össze. Egyik kézirata e címet viseli: «Extrait de l'esprit des lois par Montesquieu». Ez már igen világosan bizonyítja a felvilágosodás irodalma iránt való érdeklődését. Ez irodalommal való megbarátkozásának még biztosabb jelét mutatja egy nagyobb arányúnak tervezett munkája is, melynek címe így hangzik: «Értekezés arról a kérdésről, vajjon igazságos és hasznos-e a társadalomra nézve, hogy egy rend mentes legyen az adózástól, vagyis vitatkozás a mérsékelt feudális kormányzat következményeiről, amilyen az manapság». Ez a mű hat fejezetre volt tervezve, melyekből az elsőt és másodikat kidolgozta, a többit azonban már nem. Legérdekesebb a hatodik fejezet címe, amely így hangzik: «Chimæricus terve egy jól rendezett államnak, amely noha ki nem vihető, mégis mutatja a szerző hazafiságát». Ránk maradt e korból néhány könyvjegyzéke is, melyek a klasszikus írók mellett a nyugati népek legjelesebb irodalmi alkotásait, de ezenkívül a felvilágosodás íróinak műveit is talán teljes egészükben tartalmazzák.[1]

Apja nem elégedett meg azzal, hogy fia a Terézianum szabályzata által előírt tantárgyakat elvégezte, hanem azt kívánta tőle, hogy alaposan sajátítsa el a magyar törvényeket is. Festetics György igyekezett eleget tenni apja kívánságának és ezt írta apjának egyik levelében: «Kegyes atyai parancsolatát betölteni igyekezvén a magyar törvények megtanulására egészben adom magamat».[2]

A magyar jogra korának két híres embere tanította: Ürményi József kancelláriai tanácsos, későbbi országbíró és Majláth József, későbbi államminiszter, akkor még kamarai tanácsos. Két tanára azonban nem egyenlő munkával vett részt tudományának növelésében. Maga írja meg, hogy a munkával elhalmozott Majláth két év alatt nem végzett el vele egyebet Werbőczy 56 cikkelyénél. Annál többet foglalkozott vele Ürményi, akiről ezt írja egyik levelében: «Méltóságos Ürményi consiliarius úr nagy kegyességgel viseltetik hozzám és írásait nagy titok alatt ide adja és ha kétkedéseim lesznek, azokat felbontani és barátságosan megoktatni ígérte.

[1] Mindezek a kéziratok megvannak a keszthelyi levéltár rendezetlen részében. — [2] 1775 dec. 7. U. o. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az Úr Isten fogja Ürményi consiliarius uramat megáldani és én is hozzá és nemihez köteles hálaadóssággal holtomig fogok viseltetni.»

Majláthon és Ürményin kívül Kollár Ádám Ferenc, az udvari könyvtár igazgatója is tanította. Ő gondoskodott arról, hogy az ifjú Festetics György latinul és németül megtanuljon. Német tudásával kezdettől fogva annyira meg volt elégedve, hogy mihelyt első dolgozatát elolvasta, azonnal felmentette az alól, hogy hetenként kétszer privátát is vegyen a németből.[1]

Minden jel arra mutat, hogy Kollár nagy tudásának egyéb kincseit is az ifjú Festetics oktatására fordította. Ránk maradt ugyanis egy 1776 jún. 23-án kelt levele, melyben azt írja Festetics Pálnak, hogy restellenie kell magát azokért az elismerő szavakért, melyeket fia nevelése körül szerzett csekély érdemeiért kapott s azután így folytatja: «Megvallom ugyanis, hogy nekem életemben még nem volt kellemesebb elfoglaltságom azoknál az óráknál, amelyekben az ő szellemének és hihetetlen tanulási képességének tanuja lehettem.» Ugyanekkor jelezte Kollár azt is, hogy oklevélgyüjteményének utolsó kötetét most iratja le a fiatal gróf használatára és a többi kötetekből is le fogja iratni részére azon okmányokat, amelyek ismerete véleménye szerint nem lesz haszontalan rája nézve.[2] Kollár e nagyértékű oklevélgyüjteményének kötetei még ma is megvannak a keszthelyi hercegi könyvtárban.

A németen és latinon kívül ugyanekkor tanulta meg tökéletesen a franciát is. Mily jól tudott e nyelven, azt nemcsak ránk maradt francia nyelvű levelei mutatják, hanem egy nagy műveltségű barátja, Pászthory Sándor, későbbi fiumei kormányzó levele is, amelyben ez áll: «Nagyságod nekem franciául írt, én felelek magyarul, nem tudván Nagyságod pennáját hasonló ékességgel viszonozni.»[3] Ezenfelül megtanult olaszul és angolul is, mégpedig oly tökéletességgel, hogy nagyszámú feljegyzéseiben e nyelveken írt jegyzetek is sűrűn találhatók.

Bécsben való tartózkodásának idejéből való az első adatunk a fiatal Festetics jellemére és lelki alakulására nézve. Arra a hírre ugyanis, hogy unokája a Terézianumba készül, ezt írta Festetics Kristóf fiának, Pálnak: «Ha György fog melléd rendeltetni, egy nagy hypocondristával és fantas-

[1] Keszthelyi levéltárban rendezetlen részében. — [2] U. o. — [3] 1779 jan. 15. U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

távál több lesz Bécsben.»[1] Mennyiben befolyásolta bécsi tartózkodása Festetics György e tulajdonságait, nem ismerjük, de életének későbbi szakaszai azt mutatják, hogy a nagyapa jól ítélte meg unokáját.

Miután tanulmányait a Terézianumban befejezte, a közpályára készült lépni. E célból 1776-ban egyrészt a közigazgatásra vonatkozó gyakorlati ismereteket szerezte meg, másrészt pedig a magyar kamaránál és a pesti pénzügyigazgatóságnál a pénzügyek kezelési módjára nyert elegendő gyakorlatot.[2]

Életének e szakáról is kevés az ismeretünk. Egyik levelében örömmel értesíti apját, hogy Pesten már megismerkedett a legfőbb bíróság tagjaival s nagy buzgalommal igyekszik célja elérésére. Szenvedélyesen dolgozó természete itt is megnyilvánult és ezeket írja magáról apjának: «Addig is pedig, míg a sessiók elkezdődnek, olyan sörénységgel adom magamat hazai törvénynek, hogy dupla előmenetelt csinálhassak és így két terminussal pályafutásomnak céljához, azaz a zászló alá jöhessek.»[3] Pesten azonban nem érezte jól magát és midőn apjával tudatta, mily szorgalmasan szándékozik dolgozni, egyúttal arról is értesítette, hogy mivel ott apjának sok és hatalmas ellensége van, rajta lesz, hogy «innét, ezen oroszlánok veréből minél előbb becsülettel megmenekedjék.»[4]

Miután így az elmélet és a gyakorlat terén egyaránt eléggé képzettnek tarthatta magát valamely rangjának megfelelő hivatalnak betöltésére, végzett tanulmányaira és a gyakorlatban szerzett ismereteire hivatkozva azzal a kérelemmel fordult a királynéhoz, hogy nevezze ki őt számfölötti tanácsossá a horvát királyi tanácsnál. Ezt a hatóságot Zágrábban 1767-ben állította föl Mária Terézia és ugyanazon hatáskörrel ruházta fel Horvát-Szlavon- és Dalmátországokban, amilyen hatásköre volt Magyarországon a helytartótanácsnak.[5]

Alkalmaztatásának nem állott semmi útjában s 1777 ápr. 11-én a királyné már ki is nevezte számfölötti minőségben a horvát királyi tanácshoz.[6] A kinevező okmány egyrészt kiváló lelki adományaival és tulajdonságaival, meg a közigazgatási ügyek terén szerzett tapasztalataival,

[1] 1767 okt. 23-iki levele. U. o. — [2] Ezekre ő maga hivatkozik a királynéhoz később benyujtott kérvényében. — [3] 1776 aug. 15-iki levele a keszthelyi levéltár rendezetlen részében. — [4] U. o. — [5] Országos levéltár. Conc. exp. 1767 aug. 172. — [6] Den Festetics als supernumerari resolviere. U. o. Conc. exp. 1777. 1705. Kinevezési okmánya a keszthelyi levéltárban. Memor. 187.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

másrészt azonban elődei, főleg pedig apja érdemeivel okolja meg az uralkodó elhatározását. Hogy mily fontos volt Mária Teréziánál ez a személyesen szerzett érdem, annak bizonysága az, hogy a királyné a kinevezés alkalmával levelet intézett Nádasdy horvát bánhoz, amelyben, amint Nádasdy erről Festetics Pált tudósította, «ezen ifjú urat különösen ajánlotta».[1]

Miután ilyképpen bejutott az állami főhivatalnokok sorába, nyitva állott előtte az út, hogy a királyság szolgálatában apja példájára ő is az elsők közé emelkedjék. Apjának az udvarban elfoglalt előkelő helye és saját munkássága egyaránt egyengették útját előhaladásának és midőn elfoglalta hivatalát, Skerlecz Miklós báni tanácsos ezt írta Festetics Pálnak: igen köszöni, hogy rábizta fiát, de annak nevelésével már nem kell neki törődnie, legfölebb tapasztalataival vezetheti.[2]

Festetics György szemei előtt azonban valami más életpálya lebegett, mint amelyre minden valószínűség szerint elsősorban apja kívánságára lépett. Alig volt egy évig a horvát királyi tanácsnál, máris azt a kívánságát fejezte ki Nádasdy előtt, hogy katonai szolgálatba szeretne lépni.[3] Az előzmények után éppenséggel nem várt lépésének oka alighanem a családban öröklődő azon tulajdonság, amelynek ösztönző ereje ellen annyit küzdött dédapja is, de sikertelenül. Amint valaha fiainak pályaválasztásáról dédapja, Festetics Pál, úgy az ő elhatározásáról is mindig a legkeserűbben emlékezett meg édesapja, aki még végrendeletében is úgy beszél róla, mint aki «Isten és a világ ellen való bomlott szívére szüleinek gyakorta csúfra kitételére nézve»[4] semmit sem érdemel tőle. E keserű kifakadást nem lehet egyébre vonatkoztatnunk, mint arra, hogy fia nem azon a pályán indult útnak, amelyet ő jelölt meg előtte.

Érdekes véletlen, hogy nemcsak apja nem ajánlotta neki az általa választott pályát, hanem maga Nádasdy is le akarta róla beszélni és 1778 júl. 27-iki levelében igen udvariasan ugyan, de mégis azt ajánlotta neki, hogy ne menjen katonának, ezt írván: «Noha ugyan nékem még most is mindenkor az a tanácsom, hogy ha jó padon ül az ember, azt egykönnyen el ne hagyja, mindazonáltal ha méltóságos úr teljességgel eltökélette a katonai szolgálatot felvenni s a végett az én nevemet viselő magyar regimentbe

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 205. — [2] U. o. Memor. 189, 193. — [3] Az ő levelét nem ismerjük, de tartalma Nádasdynak 1778 júl. 27-én erre adott válaszából világos. — [4] Keszthelyi levéltár. Major. 181.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lépni, az aztat külön nyereségnek fogja tartani, ha ily érdemes taggal szaporíttatik. Függ egyedül az egész dolog Ő felségének kegyelmétől, minemű characterrel fogja méltóságos urat megajándékozni.»[1]

Érdemes megjegyeznünk, hogy alig valamivel korábban Festetics György maga sem tartotta a katonai pályát kívánatosnak és úgy gondolkodott, hogy az igazi dicsőséget nem ezen a pályán, hanem egészen más úton lehet és kell elérni. Erre mutat a Terézianumban töltött éveiből való pár verssora, mely így hangzik :

«*Emberség* nem *festék*,[2] ez igaz tudomány,
Vitézség e nélkül gyászos és halovány.
Vérben ázott laurust üldözvén keresni
Hóhér-szivet mutat, nem kell azt dicsérni.»[3]

Bármily jóakarat is nyilvánult meg Festetics György iránt Nádasdy levelében, ekkor úgyis késő volt őt lebeszélnie. 1778 júl. 16-án ugyanis már belépett Nádasdy ezredébe[4] (volt 9. huszárezred), ahol júl. 29-én alhadnagyi,[5] szept. 1-én pedig hadnagyi rangot nyert.

A katonai pályára lépő ifjú úgy számított, hogy a hadseregben gyors emelkedés lesz osztályrésze. Ez valószínűnek is látszott, mert éppen ekkor háborúban állott a királyné II. Frigyes porosz királlyal, aki ellenezte II. Józsefnek azt a tervét, hogy a Bajorországban kihalt választófejedelmi család örököse legyen. Ebben az ú. n. bajor örökösödési háborúban részt vett Nádasdy ezrede is és Nádasdy 1778 szept. 27-én örömmel tudatta Festetics Pállal, hogy fiát oly szolgálatra küldötte, «az hol alkalmatossága lehessen felséges urainkkal és hadainknak fővezéreivel megismerkednie, amint hogy dicsőségemnek tartom, hogy ő szerencséjének első zsengéjét nevem alatt tette».[6] Anyja is jó híreket kapott felőle Nádasdytól és 1779 jan. 3-án arról értesítette fiát, hogy a tábornok főhadnaggyá való kinevezésre terjesztette elő.[7] A háború következtében való gyors előrehaladás reménysége azonban csakhamar eltűnt, mert a hadjárat 1779 máj. 13-án nagyobb események nélkül befejeződött.

Igen érdekes megfigyelni, mire irányult a katonai szolgálatba lépő fiatal Festetics érdeklődése. Elsősorban családjára. Festetics (I.) Pál óta

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Az aláhúzás tőle magától való. — [3] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [4] U. o. Memor. 212. — [5] Hadi levéltár. Exp. 1778 júl. 29. — [6] Keszthelyi levéltár. Memor. 205. — [7] U o. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ő az első a Festeticsek közül, aki ismerte családjának horvátországi eredetét és éppen ezért arra igyekezett, hogy az eddigi családi hagyomány helyébe okmányokkal igazolható valóságot állítson. Zágrábban való tartózkodása alatt megismerkedett a horvátországi Festeticsekkel és kölcsönvette tőlük a család eredetére vonatkozó okmányokat. 1778 aug. 19-én Zágrábban kelt elismervénye úgy szól, hogy Festetics György sassinoveczi prædialistától átvett kilenc darab, a Festeticsekre vonatkozó okmányt, ezeket családi levéltárában fogja őriztetni és nevezettnek, vagy utódainak kívánságára bármikor vissza fogja adni.[1]

Családja multján kívül katonai szolgálata kezdetén a jogtudomány foglalta le nagyobb mértékben érdeklődését. 1778/79 telén állandó levélbeli összeköttetésben állott Pászthory Sándorral, aki akkor Nádasdy mellett teljesített titkári szolgálatot. Levelezésük tárgya egy közjogi kézirat, amelyet tőle kapott Pászthory és amelyet a maga használatára le is iratott.[2] Bizonyára méltán lehet sajnálni, hogy e kézirat tartalmáról egyáltalában nem tájékoztat bennünket ránk maradt levelezésük.

1779 elején lehetősége nyílott annak, hogy magasabb ranggal egy másik ezredbe, a Barco-regimentbe mehessen át. Nádasdy megbízásából Pászthory ekkor a következő sorokat írta neki: «Ő excellentiája nem akar ugyan gátlója lenni Nagyságod szerencséjének, mivel a regiment dicsőségére szolgál ily rendes magaviseletű tiszteket számlálhatni; ha Nagyságod azzal az assecuratióval megelégszik, hogy az első kapitányság en second Nagyságodnak fog bizonyosan conferáltatni, igen kedvesen veendi Ő excellentiája, ha tovább is regimentünknél meg fog maradni.»[3]

A Nádasdy-ezredben teljesített rövid szolgálata nemcsak a kötelességteljesítés kifogástalansága tekintetében mutatta meg jellemének kiváló vonásait, hanem magaviseletének külsőségeiben is. Idősebb korában az egykorúak, majd a közvetlenül utána következő nemzedék előtt is mint a legkülönösebb emberek egyike volt ismeretes és így a legkülönbözőbb megítélésben részesült. Ezzel a jelenséggel már pályája kezdetén is találkozunk s Pászthory említett levelében ezt írja neki: «Akármit is tartottak Nagyságod felől azon emberek, kikkel mindenkor találkoztam, soha az ő ítéletük el nem fojthatta bennem azon szívbéli indulatot, amely azon

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 203. — [2] U. o. Levelek. — [3] U. o. 1779 jan. 15. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

reménység alatt, hogy Nagyságod hazánknak hajdanta hasznos tagja lesz, szüntelen gerjedezett. Azon ne csodálkozzék Nagyságod, hogy kevés embernek tetszett.»

Bármennyire is meg volt Nádasdy vele elégedve, a gyors előhaladás keresése mégis elvitte Festetics Györgyöt regimentjéből, mert míg Nádasdy csak a lehetőségét helyezte kilátásba a másodkapitányságnak, addig Barco tábornok az állás azonnal való elnyerésével kecsegtette. Mivel így előre haladhatott, elfogadta és megragadta a kínálkozó alkalmat.

1779 jan. 16-ról kelt Barco-ezredbeli (a volt 10. huszárezred) másodkapitánnyá való kinevezése,[1] amelynek kézhezvétele után, 1779 márc. 12-én elhagyta Reichenaut, ahol a Nádasdy-regiment az egész télen át tartózkodott. Ezredese, báró Szörényi József távozásakor bizonyítványt állított ki számára, amelyben elmondotta, hogy igen megfelelt a Nádasdy-ezredben való szolgálata alatt és hozzátette: sajnálja Ő excellenciája, hogy regimentjéből elmegy, de itt nincs reménye az előmenetelre.[2]

Nádasdy ezredéből való távozásával szinte egy időben (jún. 7-én) érkezett hozzá az a tudósítás, hogy Ő felsége kamarrássá nevezte ki, menjen tehát Bécsbe és tegye le az esküt.[3] A királyné tulajdonképpen még febr. 24-én kinevezte őt kamarássá, de nem valóságossá, hanem decretistává. Midőn Mária Terézia titkára, Püchler ezt Festeticsékkel tudatta, mindjárt azt is hozzátette, hogy ezt a királynénak megköszönve kérjék a valóságos kamarásságot.[4] Úgy látszik, így is történt a dolog s ennek volt köszönhető a valóságos kamarássá való kinevezése.

A jelek arra mutatnak, hogy ekkorra már apja is belenyugodott fia pályaválasztásába, sőt még arra is vállalkozott, hogy befolyásos ismerőseinél ajánlja. Felkereste levelével a haditanács elnökét, gróf Hadik Andrást, aki pályája kezdetén Festetics József tábornok támogatásával emelkedett és fia előhaladásának előmozdítását kérte tőle. Hadik Prágából 1779 jún. 1-én ezt felelte neki: «Valamint szerencsémnek tartom, hogyha Excellenciádhoz és az egész méltóságos úri házához tartozó kötelességemet és egyenes indulatomat bizonyíthatom, úgy Excellenciád kapitány fiának előbbmozdulására annyival buzgóbb készséggel kívánok lenni, mennyivel elevenebb reménységet nyujt, hogy jeles tudományi és nyilatkoztatott indulati-

[1] Hadi levéltár. 1779. F. 93. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 212. — [3] U. o. Memor. 232. — [4] U. o. Litteræ secretiores.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hoz képest ő üdő jártával különböztető hadi szolgálatai által Excellenciádnak teljes megelégedést, hozzátartozandóinak pedig örömet fog szerezni.»[1]

A Barco-regimentbe való áthelyezés által elérte ugyan a fiatal katonatiszt, hogy egy rangfokozattal előbbrehaladt, de azért olyan árat kellett fizetnie, amilyenre bizonyára nem is gondolt. Olyan ezredbe került ugyanis, amely elől szinte teljesen el volt zárva a világ, mert a Barco-ezred ez időben rendszerint legkeletibb Galiciában állomásozott. Hogy a világgal való összeköttetését fenntarthassa, sietett igénybevenni mentől több szabadságot. 1779 októbere és 1780 márciusa közt eső időre hat heti szabadságot kért és kapott, hogy sági birtokára mehessen,[2] 1781 januárjától március végéig ismét állandóan Magyarországban tartózkodott,[3] ugyanazon év decemberében megint szabadságot kért,[4] majd 1782 nyarát és őszét újra itthon töltötte.[5]

Ezredétől való távollétét arra is igyekezett felhasználni, hogy egy másik ezredbe való áthelyezését kieszközölje. Már 1781 nyarán örömmel írta apjának, hogy Wurmser marsall igen érdeklődik személye iránt[6] és beszélni fog érdekében magával a császárral is,[7] majd dec. 10-én arról értesítette apját, hogy a tábornagy beszélt áthelyezéséről II. Józseffel. Örömmel írta meg egyúttal, hogy ilyen módon nemsokára elnyeri az őrnagyi rangot is.[8] Áthelyezésére való igyekezete azonban egyelőre nemcsak nem vált valóra, hanem azt a kellemetlen hírt is hozta el hozzája, hogy József császár megneheztelt reá annak kérése miatt. Hogy biztosat tudjon, a haditanács elnökéhez, Lacyhoz fordult felvilágosításért, aki nov. 16-án azt a választ adta neki, hogy ő semmit sem tud a császár nehezteléséről és reméli, hogy meglesz áthelyezése.[9] Mivel azonban az áthelyezés mégsem történt meg, 1782 jún. 22-én ismét azt kérte, hogy helyezzék át valamelyik nem galiciai ezredbe. A haditanács úgy döntött, hogy kérelme irattárba teendő.[10]

Galiciai állomásozásának idejéből alig maradt reánk valami emlék. Ottani tartózkodása bizonyára egyik faja volt a legunalmasabb garnizonszolgálatnak, amelynek minőségét érdekesen világítja meg az az okirat,

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [2] Hadi levéltár. 1779. G. 3013. — [3] Ez megállapítható Széchenyi Ferenchez intézett leveleinek dátumaiból. — [4] Hadi levéltár. 1782. G. 1955. — [5] U. o. 1782. G. 2445. — [6] 1781 júl. 20. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [7] U. o. 1781 aug. 25. — [8] U. o. 1781 dec. 10. — [9] U. o. Memor. 258. — [10] Hadi levéltár. 1782. G. 1681.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

amelyben Zbaraz község megköszöni neki azt a jótéteményt, amelyben a zbarazi diákok éjjeli és nappali zajongásának lecsillapítása által részesítette a lakosságot. E köszönő irat szerint ugyanis «ezen jótétemény következtében Zbaraz községnek összes lakói a városban, a külvárosokban és a város szomszédságában szabadon és biztonságban lakhatnak házaikban, kertjeikben és gyümölcsöseikben».[1]

Mi érdekelte őt leginkább zbarazi magányában? Mindenekelőtt életpályájának tudományos ismerete. 1781 júl. 20-án pénzt kért apjától egyrészt azért, hogy fogatot vehessen, de másrészt azért, hogy új könyveket vásárolhasson, melyek a háborúval foglalkoznak. Megragadta ezenfelül figyelmét II. József császár akkor kifejlődni kezdő rendszere is. 1781 júl. 20-án így jellemzi a császár vallásügyi rendeletei következtében Galiciában előálló helyzetet: «A papság új szabályozása ügyében a dominicanusok rendje különösen kiválik fanatizmusa által. Vannak olyan gyóntatóik Lembergben, akik nyilvános beszédekben keltek ki a mi filozóf és felvilágosodott uralkodónk bölcs rendeletei ellen. Hatot már el is zártak közülök.»[2] Látni e sorokból, hogy a Terézianumban megismert felvilágosodás szelleme még mindig elsősorban uralkodott fölötte.

Galiciai tartózkodása idején állandó levélbeli összeköttetésben állott gróf Széchenyi Ferenccel. Sajnos, csak 1781 óta ismerjük levelezésüket, de mindjárt az első levele azt mutatja, hogy összeköttetésüknek a rokonságon kívül igen erős kapcsa a tudományok iránt való érdeklődés és szeretet is. Ebben az 1781 febr. 21-én Széchenyihez intézett levelében könyvtárának sorsáról szól s azt írja, hogy noha még csak kezdetei vannak birtokában egy nagyon vegyes irányú könyvtárnak, amely «arra van szánva, hogy hazafiakat képezzen», még ezt is csak kevéssé használhatja, mert «bolyongó sorsa nem ülő tudóssá, hanem vándorló tatárrá» alakította át. Ennek elpanaszlása után jelzi Széchenyinek, hogy két láda könyvet és valamennyi kéziratot fog gondjaira bízni a catalogussal együtt.[3] Levelének befejezése szinte látnoki tehetségéről tesz tanuságot, amennyiben ezt mondja: «Te bizonyára jól belátod, hogy én ezeknek nem vehetem hasznát, de téged a természet, a gondviselés és nemes gondolkodásmódod abba a helyzetbe juttatott, hogy egykoron sok szorongatott emberrel jót tehetsz

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 266. — [2] U. o. — [3] Talán apja Miscellaneáiról van szó, amelyek azután a M. N. Múzeumba kerültek. Kollányi, A M. N. Múzeum Széchenyi-könyvtára. 19.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és szegény elhagyott hazánk mindig őszinte és becsületesen gondolkodó barátot fog benned találni».[1]

Minden jel arra mutat, hogy már előbb is Széchenyi volt az, aki előtt Festetics György feltárta lelke mélyét és akinek előadta sorsával való elégedetlenségét, valamint az apja és közte időnként felmerülő nézeteltéréseket. Mivel nagy hivatalos elfoglaltsága miatt apja kezében a Festetics-vagyon igen nehéz helyzetbe került, Festetics Pál mindenképpen azt akarta elérni, hogy anyagi helyzetén javítson. Apja ezen törekvését így jellemzi Széchenyihez írott levelében: «Apám házában reformokra gondolnak, melyek Necker francia pénzügyminiszternek is szégyenére válnának», amiből úgy látszik, hogy nem a Festetics-vagyonnak bármily módon való gyarapítását tartotta legfőbb céljának és nyíltan megvallotta apja előtt, hogy életét nem akarja anyagi érdekeknek alárendelni. E nézeteltérés következtében azután még a levélbeli összeköttetés is nem egyszer megszakadt az apa és fiú között s Festetics Pálnak ránk maradt levelei legtöbbnyire azzal kezdődnek, hogy korholja fiát, miért nem ír sűrűbben és azzal végződnek, hogy buzdítja, írjon minél hamarább.

Mivel Festetics Pál meggyőződése szerint a gyermekeire váró vagyon nem elegendő arra, hogy abból könnyen megélhessenek, azt kívánta, hogy elsőszülött fia előnyös házasság által mozdítsa elő anyagi helyzetét. E célból ki is nézett fiának alkalmas menyasszonyt Sallér István ítélőmester leánya, Judit személyében, akire, mint családjának utolsó tagjára az ő számítása szerint 400,000 frt örökség várakozott. Midőn fia 1781 tavaszán Magyarországon járt, gondoskodott is róla, hogy megismerkedjék Sallérékkal és azután (máj. 15) örömmel írta neki: «Adom tudtodra, hogy Sallér-háznál igen megtetszettél.» Sietett is e levelében jó tanácsokat adni fiának, mit kell cselekednie, hogy sikert érjen el és nagyon buzdította, hogy ne hagyja elszaladni a kedvező alkalmat, mert «Magyarországnak ennél jobb partija nincsen». A sikerben föltétlenül bízott és azt írta fiának: «Sokan vannak utána, de hozzád való hajlandóságát jelentette a kisasszony.» Éppen ezért most már csak az ő válaszát várja, a többit pedig majd elvégzi, úgy hogy «az madár az kezünkből ki ne repüljön.» Azt is előnyösnek tartja fiára nézve, hogy Sallérék nem kívánják a

[1] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. 2. Érdemes megjegyeznünk, hogy a kor két legintransigensebb magyarja ezen idők szokásaként soha nem írt egymásnak más nyelven, mint németül, vagy franciául.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

katonai pályától való elszakadást és egész nyiltan kijelenti fia előtt a házasság által elérhető és elérendő célt: a család anyagi felvirágoztatását.[1]

Erről a házassági tervről Festetics Györgynek két levele maradt ránk. Ezek egyikében prózai szárazsággal állapítja meg azt, amire törekednie kell s így fejezi ki magát: «Egy escadron és azután egy jól megválasztott feleség legyen az én célom.»[2] Másik levelében azonban már bővebben nyilatkozik a dologról.

1782 jan. 10-én anyjához intézett leveléből[3] világosan kitűnik, hogy apja előtt még nem nyilvánította ki a házasságra vonatkozó szándékát. De mintha egyenesen biztatni akarná magát erre, anyjához intézett levelében fel akarja tárni az utakat és módokat, amelyek mellett e házasság útján el lehet érni az atyja által óhajtott célt. Kitűnik ebből a leveléből, hogy leendő házasságára való elhatározásában semmiféle érzelmi momentum nem vezeti, aminthogy nem jutott annak szerep apja elhatározásában sem, hanem mindketten a maguk módja, felfogása és érzékenysége szerint bírálják jelentőségét annak a fontos cselekedetnek, amelynek keresztülviteléről szó esett közöttük. Miután felemlíti anyja előtt, hogy apja tudósítása szerint Sallér Judit «némi hajlandósággal» van iránta, így folytatja: «Amily hízelgő önszeretetemre ez a felfedezés, éppen olyan hihetetlennek tűnik fel előttem, hogy én, aki saját magamra nézve is tűrhetetlen vagyok, ezzel a szépséggel mégis rokonszenvezni tudnék. Mivel azonban manapság a házasság szentség, szabadságomat szívesen fogom a legnagyobb alázatossággal ezen szépség lábaihoz rakni, ha az ügyet jelenlegi helyzetemmel összhangzásba fogják hozni és egy olyan berendezést találnak, amely ennek szerencsés fennmaradását biztosítja.»[4]

Amilyen nyíltan megmondja, hogy ez a házasság családja jövendőjének fenntartását célozza, éppen olyan hidegvérrel mérlegeli azokat a feltételeket, melyek mellett ez a kitűzött cél elérhető. «A tervezett házasság — írja — nem múló szeszélye az ifjúságnak, azért szükséges, hogy az erény legyen az alapja és bölcs takarékoskodás biztosítsa fennállását. A házasság szent kötelékeinek, midőn a két családot összefűzik egymással,

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 246. — [2] «Une escadron et après cela une femme bien choisie, ce doit être mon but.» 1781 dec. 10. U. o. Rendezetlen rész. — [3] Mint érdekes dolgot kell megjegyeznünk, hogy Festetics György anyjával való levelezésének nyelve mindig a német, míg apjával legtöbbnyire magyarul, ritkábban németül és néha franciául írtak egymásnak. — [4] Keszthelyi levéltár. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

egyúttal mind a kettőnek előnyére kell szolgálniok. Ezt az elhatározó lépést úgy kell tekinteni, mint ultima tabula naufragii-t, aminek azt édes apám állandóan mondja».

Természetes, hogy az új házaspárnak mindenekelőtt háztartásra lesz majd szüksége. Erre nézve a következőket jegyzi meg: «Látván kedves apám nagyszámú családját, úgy tetszik, hogy évente 1000 ducát az az összeg, amelyet az apai jószág a legnagyobb megfeszítéssel tud nekem nyujtani.» Mivel a leendő feleség utolsó tagja családjának, ugyanennyi pénzt ő is kaphatna évenként, úgy hogy évi 2000 ducát állana rendelkezésre. Ezt a pénzt azonban nem volna szabad teljes egészében elkölteni, hanem évente 1000 ducátot letennének belőle Széchenyihez, aki azt 4%-kal kamatoztatná és az így keletkező tőkét a házasságból származó fiúk kapnák.

Figyelme azonban nem csupán a dolgoknak egy részére terjed ki és amennyire gondol a maga sorsának javítására, éppannyira irányul tekintete egész családjára is. Ennek elérése céljából felveti azt, hogy a családnak négy különböző ágát közös pénztár felállítása által egyesíteni kellene.[1] Azt az eszméjét, hogy az egész Festetics-család anyagi helyzetének biztos alapjáról gondoskodni kell, nemcsak a családi helyzettel, hanem az országban uralkodó új kormányzási mód irányával is megokolja. «Az adózás fejünk fölött lebeg, — írja — a fiatal emberek elhelyezése nem megy többé olyan könnyen, mint azelőtt s a grófi cím sok hasznos előnyt elvesz tőlünk. Ha nem tartunk össze, elveszünk». Előre is kijelenti azonban, hogy mindezt nem a maga érdekében ajánlja, aki elsőszülött és egyenesen kimondja, hogy ha előnyösebb családjára nézve, szívesen választja a nőtlenséget.

Úgy látszik, biztos volt benne, hogy anyja nem érti majd félre, azért nyíltan és világosan megírta neki a Sallér Judittal kötendő házasságáról való nézetét. Minden jel arra mutat azonban, hogy ez a felfogása legnagyobb mértékben felingerelte apját, aki egyik levelében kemény szavakkal támadt reá. Magához méltatlannak nevezte, olyan fiúnak, aki nem viseli magát úgy, amint a nyert jótétemények aránya szerint kellene és végső büntetésképpen kitagadását is kilátásba helyezte.

[1] Mindezek a tervek külön is megvannak «Idée hazardée d'un établissement solide de mariage» című memorialéjában.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Erre a levélre apja iránt való legteljesebb engedelmességgel válaszolt. «Mentől többet gondolkozom — írta apjának — édes Apám legutóbbi kegyes levelén, annál inkább azt találom, hogy arany betűkkel van írva.» De ha elismeri is apja szigorú feddésének jogosultságát, mégis hozzáteszi: «Jellemem alapja azonban nem romlott, mert eddig semmi olyat nem tettem, ami szégyenére volna családomnak». A kilátásba helyezett igen súlyos büntetés ellen sem védekezik. Nagy határozottsággal írja azonban, hogy nem a szegénység bántja, ami ennek következtében érné, hanem nehezére esnék az örökös önvád, hogy akarata ellenére is megsértette a legjobb apát, aki csak a világon él, akit valamennyien családjuk új megalapítójának tekintenek s akivel valószínűleg ki fog aludni a család mulandó életű fénye. A dolog lényegét tekintve ő is belátja «a szükségességét egy gazdag partinak, hogy ügyeiket rendbe hozzák», de a tervezett házassággal kapcsolatban mindenekelőtt az szükséges, hogy évente növekedjék vagyonuk, azután pedig az, hogy felesége sohase kívánja tőle a katonai szolgálatnak elhagyását, mert így, mint a katonai szolgálathoz nem illőt, elhagyhatja a fényűzést és «berendezkedhetik a szegénységre». Azonfelül a kis vidéki városokban való élet is lehetetlenné fogja tenni, hogy felesége még csak gondoljon is a fényűzésre, ami pedig feltétlenül bekövetkeznék, ha valamelyik birtokukon telepednének le és a maguk rangjához méltóan kellene élniök. Éppen ezért tartja valószínűnek, hogy Sallérék félnek majd leányukat olyan helyre adni feleségül, amely «nem látszik emberi tartózkodásra alkotottnak», de reméli, hogy ezt az ellenállásukat le lehet győzni. A fő az, hogy elfogadják kívánságait és azért sürgősen kéri apja segítségét, hogy a fenyegető török háború, vagy valami más nem várt esemény zavart ne okozhasson.[1]

Hogy mennyire komoly szándéka volt az apai kívánságnak való engedelmeskedés, kitűnik Széchenyihez intézett leveléből is. 1782 febr. 10-én tudatta vele, hogy apja igen ajánlja neki a Sallér Judittal való házasságot és miután felsorolja a házasság mellett és ellen szóló érveket, hozzáteszi: «Oly sokszor vagyok tele soha meg nem valósított tervekkel, hogy ez alkalommal sem hiszem, hogy komoly a dolog, de ezen alkalmat mégis meg fogom ragadni, hogy mindennek biztos elrendezésével örök békét teremtsek családunkban.»[2]

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. 2.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Nem tudjuk miért, de házasság mégsem jött létre oly gyorsan, mint Festetics György most már óhajtotta. Éppen ezért febr. 20-án újra felkereste apját levelével. Hangulata ez alkalommal nem az okoskodás felé hajlik, hanem a legsötétebb komorságára. Azzal kezdi levelét, hogy mindinkább valószínű lesz a török-orosz háború és ennek elgondolása arra vezeti, mennyire rokon az ő élete Festetics generáliséval. «A civil pálya ott hagyása, — írja — a török háború és a házasság ugyanolyan időközben található meg Festetics generális életrajzában». De mivel mindenkép el szeretné kerülni a teljes hasonlóság bekövetkezését, kéri atyját, hogy siessenek a házasság biztosításával, hogy a háború, vagy valami más előre nem látott véletlen ne zavarja meg őket.

A kiszámíthatatlan végzet azt hozta magával, hogy Festetics Pál mégsem láthatta meg tervének megvalósulását, mert 1782 ápr. 7-én meghalt. Halála előtt felelni szándékozott fia levelére és egy márc. 30-áról ránk maradt tudósítás szerint «gróf György levelére egynéhány napoktól fogva délután diktálja a választ és igen nagy enthusiasmusba szokott jönni ez alkalmatossággal».[1] Ez a levél talán el is ment fiához, de közbejött halálának egyelőre az lett a következménye, hogy fiát egészen más gondok foglalták el, mint a házasság.

Midőn 1782 aug. 17-én Keszthelyen Festetics Pál végrendeletét felbontották, kitűnt, hogy a Festetics Kristóf által tervezett és megalapított hitbizományt felbontotta és fiai közt egyenlő részben osztotta fel vagyonát. Festetics Györgynek az volt a meggyőződése, hogy a majorátust okvetlenül fönn kell tartani és erre vonatkozó nézeteit egy kis munkácskában foglalta össze, amelynek címe: «Magyarázata annak a kérdésnek, vajjon fenntartható-e és milyen módon a mi családunkban egy majorátus?»[2]

Ez a kis tanulmány mindenekelőtt a Festetics Kristóf-féle hitbizomány történetét adja, mégpedig teljesen egyezően a már ismert hiteles adatokkal. Szerinte a Festetics-család tulajdonképpeni alapítójának Kristóf tekintendő, aki örök létezést akart adni családjának, éppen ezért alapította a majorátust; Mária Terézia meg is adta hozzájárulását a hitbizomány felállításához, de az erről szóló oklevelet «alapos okból» nem vették ki.[3]

Ezután sorra veszi azokat a jogi érveket, amelyek a megerősítés ki

[1] Sági Dániel gróf Széchenyi Ferenchez. M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. I. 25. — [2] Keszthelyi levéltár. Major. 184. — [3] Sajnos, de ezt az «alapos okot» nem ismerjük.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nem vétele miatt a majorátus fennállása ellen felmerülhetnek. Egyik érv Kristóf rendelkezésének érvényessége ellen az, hogy ősi javakról intézkedik, amihez pedig nincs joga. Erre azt feleli, hogy ez az ellenvetés azért nem ér semmit, mert Kristóf rendelkezését közvetlenül érdekelt fiai, Pál és Lajos elfogadták. A másik, amit fel lehetne hozni a hitbizomány ellen, az, hogy nagyapja egy unokája javára nem rendelkezhetett a többiek nyilvánvaló kárára. Ez ellen az okoskodás ellen azt veti, hogy ennek elfogadása esetén sohase lehetne majorátust felállítani. Kitér arra az ellenérvre is, hogy a hitbizomány felállításához hiányzik a királyi megerősítés. Ez a kifogás azonban szerinte azért nem állhat meg, mert a királyi beleegyezés tényleg megvan és a valósággal csak az a tény fér össze, hogy ezt nem expediálták. Végül nem áll meg az az állítás sem, hogy édesapját szintén megilletik az első szerző jogai, mert a birtokok jövedelmét az addiginak kétszeresére emelte, minthogy a bevételek növelése nem ad jogot magára az ingatlanra. Amit ezenkívül a dologra vonatkozólag minden megjegyzés nélkül megemlítendőnek tart, az a következő. Ha Festetics Kristóf végrendelete tényleg érvénytelen lenne, akkor apja vagyonát össze kellene olvasztania Festetics Lajoséval és így kellene ezen az összes fiúgyermekeknek osztozkodniok, ezáltal azonban a Festetics-család ezen két ágát fenntartó oszlopok dőlnének össze.

Kis értekezésében nem elégedett meg azzal, hogy elméletileg fejtegette a Festetics Kristóf-féle majorátus fennállásának jogosságát és célszerűségét, hanem módot igyekezett keresni arra, hogy az továbbra is fenntartassék. Annyira fontosnak és életbevágónak tartotta a hitbizomány fennmaradását, hogy még az elsőszülöttségével járó jogait is hajlandó lett volna feláldozni és késznek nyilatkozott arra, hogy valamelyik öccsének engedi át a majorátushoz tartozó birtokokat, csakhogy egy kézben maradjanak.[1]

Fáradságát végül is siker koronázta és a végrendelete végrehajtására apja által felkért Majláth József fiumei kormányzó[2] közvetítésével György és testvérei 1782 aug. 18-án Keszthelyen következő egyességre léptek egymással: György a maga egészében megtartja, mint hitbizományt apja összes birtokait s ennek ellenében fizet öccseinek, János Józsefnek és

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 185. — [2] Festetics György levele Széchenyi Ferenchez. 1782 aug. 20. M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. 2.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Imrének 200—200,000 frt-ot; ezenkívül kifizeti a leányok járandóságát és magára vállalja az apai és nagyapai adósság kifizetését; Ság kivételével ő kezeli az összes jószágokat, de évente elszámol anyjának, aki Ságon kívül 4000 frt készpénzt és bizonyos természetbeni járandóságokat kap; a bármiképpen fennmaradó jövedelmeket elsősorban az adósság törlesztésére fogja fordítani és az ő ágának kihaltával öccsei, vagy azok leszármazói lesznek a vagyon örökösei. Ha anyjuk Ságról külön nem intézkednék, az is a hitbizományra fog szállani.[1]

Festetics György nagyon meg volt elégedve azzal, hogy a családi vagyont sikerült együtt tartania. Örömmel értesítette a megegyezésről Széchenyit és a lányokat megillető 20,000 frt összeg erejéig elküldötte a kötelezvényt nénjének, Széchenyinének. Mintegy mentegetőzve említi levelében, hogy bizony ez az összeg nem valami sok, de — teszi hozzá — ismeretes, hogy apja után 1,150,000 frt adósság maradt.[2]

Miután testvéreivel megegyezett, 1783 febr. 26-án a majorátus királyi megerősítését kérte.[3] A kancellária arra hivatkozva, hogy 1775-ben a Festetics Kristóf-féle majorátust már úgyis megerősítették, a kérelem teljesítését ajánlotta az uralkodónak, amihez II. József 1783 márc. 8-án hozzá is járult.[4] Ezután a kancellária 1784 jan. 9-én elrendelte a hitbizomány kihirdetését,[5] ami Zalamegyének 1784 ápr. 30-án tartott ülésén meg is történt.[6]

Ezek a küzdelmek kissé hátraszorították azt a másik gondját, amely szintén családja fényének fenntartására irányult, t. i. tervezett házassága megvalósítását. Jellemző elhatározásának szilárdságára, hogy noha ehhez a házassághoz semmi egyéb nem fűzte, mint apjának kívánsága, apja halála után sem ejtette el ezt a családja érdekében fontos tervet.

Úgy látszik azonban, hogy ezalatt csökkentek kilátásai a házasság megvalósulására, mert 1782 szept. 15-én ezt írta Széchenyinek: «Ami Sallérékat illeti, remélem öt nap alatt tudósítalak sorsomról. Köztünk mondva, nem sok reménységem van hozzá.» De a tervezett házasság dolga jobb lábon állott, mint ő gondolta és dec. 2-án már arról értesítette

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 185. — [2] Levele Széchenyi Ferenchez 1782 aug. 20. M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. 47, 53. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1783. 2020. — [4] U. o. Liber Regius. LII. 356. Kancelláriai akták. 1783. 2392. — [5] U. o. Kancelláriai akták. 1784. 39. — [6] Keszthelyi levéltár. Major. 200.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Széchenyit, hogy a hozzá érkező hírek szerint Sallér Juditnak volna kedve a házassághoz, apja azonban megváltoztatta nézetét.[1] Csakhamar kiderült, hogy ezt is rosszul mondták neki, mert Sallér István 1782 dec. 21-én a következő levelet küldötte neki: «Méltóságos gróf úrnak böcsös levelét most utolszor hogy tisztelettel vettem, leányunkkal atyai gondoskodással közlöttem és mivel a férjhezmenetel őt illeti, engem a tanácsadás, eleiben adtam szándékimat és egyebeket, amiket szükségeseknek ítéltem, de ő maga kinyilatkoztatta, hogy mindenekelőtt méltóságos gróf uramat szereti és ha tetszik, Méltóságodhoz megy férjhez. Én ámbár méltóságos gróf uramtól mindazokat, melyeket magamnak képzeltem, nem remélhetem, mivel fölséges urunk szolgálatában dícséretesen foglalatoskodik, magának is feles és nagy urasági jószágai vannak, reá nem érhetne, de mivel leányunk magának választja, mi ellenállók nem vagyunk. Szándékunk nekünk nem volt oly nagy méltóságos helyre adni leányunkat, úgy oly nagy házhoz való szükségekre és illendőkre nem is tanítottuk, de ha Nagyságodnak tetszik, nincs okunk, hogy ellenezzük és leányunknak szabadságát gátoljuk. Mulik a mi könnyebbségünk, mert ugysem sokáig tartandó, csak neki legyen szive és nyugta.»[2] A menyasszony és szülei beleegyezése után már csak a formaságok maradtak hátra. Miután 1783 febr. 13-án a 6000 frt kauciót letette,[3] febr. 16-án megkapta ezredétől a házassági engedélyt,[4] amelynek elnyerése után bizonyára rövidesen megtörtént az esküvő is, amelynek pontos idejét azonban nem ismerjük.[5]

A Sallér Judittal való házasság talán nem is éppen abból a szempontból volt hasznos Festetics Györgyre nézve, amelyből azt ő és apja egyaránt tekintették, hanem még inkább azért, mert olyan családdal került rokonságba, amelynek feje a legjobb gazdák közé tartozott. Neki pedig éppen ilyen rokon kellett, mert eddigelé kevéssé kínálkozott számára alkalom, hogy a gazdálkodásban valamelyes jártasságra tegyen szert. De hogy a gazdálkodást is maga szerette volna vezetni, arra is van bizonyítékunk. Mihelyt apja meghal, mindjárt programmot készít (1782 jún. 1), miképpen kellene jószágain gazdálkodni; pedig ekkor igen nehéz volt tervet készítenie egyrészt azért, mert addig apja igazgatta birtokait, másrészt ugyanakkor halt meg az addigi inspektor. Ennek helyébe olyan

[1] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. — [2] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [3] U. o. Memor. 264. — [4] U. o. Memor. 265. — [5] 1783 márc. 23-iki levelében már atyjának nevezi Sallért. U. o. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

inspektort akart, hogy az necsak a gazdálkodás továbbviteléhez lásson hozzá, hanem ezenfelül igyekezzék okos és célszerű javításokkal a jövedelmet szaporítani, pontosan számoljon le a számadó tisztekkel, a leltározásokon legyen jelen, tartson rendesen úriszéket, intézzen el mindenféle jogi ügyeket és járjon el a megyegyűlésekre.

Gazdálkodási tervezetének nem egy része mutatja, mennyire nem volt még önálló jártassága a gazdálkodásban. Szükségesnek tartja ugyan, hogy jószágainak igazgatása bizonyos rend szerint történjék, de ennek megállapítására ő maga már nem mer vállalkozni, hanem annak részletes kidolgozását új tiszttartójára, Zimándy Györgyre bízza és minden dologban csak a felülvizsgálatot, nem pedig az irányítást tartja fenn magának. Egyet azonban rendkívül erélyesen hangsúlyoz utasítása és ez az írásbeliség. Megkívánja, hogy tiszttartója írásba foglalt rendtartást készítsen és pontos költségvetést állítson össze, hogy tudni lehessen, mennyi az egyes jószágok jövedelme.[1]

Midőn apja halála után minden előkészület nélkül bele kellett fognia a gazdálkodásba, két emberhez volt különösebb bizodalma. Az egyik természetesen Széchenyi Ferenc volt, akinek 1782 szept. 15-iki levelében részletesen elmondja nehéz helyzetét, de egyúttal hozzáteszi: «Nyomorúságomat nem azért panaszlom el Neked, hogy segíts rajtam, hanem azért, hogy egy igazi jó barát előtt kitárhassam szívemet.»[2] Másik bizalmasa apósa volt, akivel házasságától kezdődőleg a legbensőbb viszonyba lépett és mindig a legnagyobb nyiltsággal fedte fel előtte helyzetét. Egyik levelében így festi előtte gondterhes állapotát: «Néhai édesapám sok ellenségek közt árván hagyott, jószágaim mind az rossz gazdaság miatt, mivel magam elegendőképen nem értem és odahaza nem lakhatom, mind pedig az török által és az nagy adósságok terhe alatt veszendőbe fognak menni. Én ugyan magam bajomat magam viselni igyekeztem és soha édes uramatyámnak terhére esni nem akartam, de mivel most az török háború mintegy bizonyos, olyan inségben vagyok, hogy végső romlásomra sietni fogok, hacsak nem találok olyan igaz barátot, aki biztos tanácsaival igazítson és jószágomban az tolvaj pazarló cselédeimet zabolában vezérelje.»[3] Bizonyára igen nehéz lehetett helyzete, mikor apósa előtt ilyen képet rajzolt vagyoni helyze-

[1] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. — [2] U. o. — [3] Keszthelyi levéltár. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

téről, de ez is csak azt mutatja, mennyire ragaszkodott a katonai pályához, amely minden baj okát elsősorban idézte elő, noha eddig még nem termett számára babérokat.

A katonaságnál egyelőre ugyanaz volt a sorsa, mint Festetics tábornoké. Igen gyorsan eljutott ugyan a kapitányi rangig, de azután nem bírt előrehaladni és magasabb működési kört elnyerni. Ezrede 1783-ban végre elhagyta Galiciát és éveken át Eszék körül tartózkodott, ami sűrűn engedte meg neki, hogy szabadságra mehessen [1] és jószágaival törődhessék. Mivel azonban az 1782-ben várt török háború nem következett be és így gyors előhaladást nem remélhetett, a gyorsabb előmenetel reményében más katonai rend kötelékébe akart átlépni. Hosszas habozás után úgy határozott, hogy a magyar nemesi gárdához helyezteti át magát. 1785 dec. 10-én írta meg Széchenyinek, hogy alkalma volna otthagyni ezredét és előlépéssel juthatna át a magyar nemesi testőrséghez, éppen ezért kérdi, helyesli-e azt a szándékát és ha igen, támogatását kéri.[2] Széchenyi válaszát nem ismerjük, csak azt tudjuk, hogy 1786 aug. 22-én őrnaggyá léptették elő és a magyar nemesi testőrséghez helyezték át Festetics Györgyöt.[3]

A gárdához való kinevezés által állandó tartózkodásra Bécsbe került, ahova éppúgy követte felesége is, mint ahogy azelőtt vele bolyongott horvátországi garnizonjaiban is. Levelei igen gyér felvilágosításokat adnak bécsi tartózkodásáról. Úgy látszik, jól érezték ott magukat, sűrűn jártak az akkori divatos szórakozóhelyekre, különösen az Augartenbe, ahol a császárral is többször találkoztak.[4] 1787 nyarán az udvarnál is bemutatták feleségét,[5] aki külön is megírta apjának, milyen kegyes volt vele szemben II. József. Bécsi tartózkodása alatt sem feledkezett meg azonban Festetics arról, hogy magyar földesúr és igyekezett némi hasznára lenni az ország ügyének. Egy Schwaberger nevű főhadnagyot azzal bízott meg, hogy készítse el előbb Vas-, majd Zalamegye térképét. Schwaberger vállalkozását

[1] Így 1783 nyarán (Hadi levéltár. 1783. G. 3595.) s 1784 februártól júliusig (u. o. 1784. B. 980). Utóbbi keszthelyi tartózkodása alatt (1784 máj. 1) egyezett meg a várossal, hogy a régi és meg nem felelő városháza átengedése fejében telket és minden szükséges anyagot ad a városnak, hogy új és megfelelő városháza épülhessen. Keszthelyi levéltár. Zalad. 2316. aa. — [2] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II. — [3] Hadi levéltár. 1786. D. 1515. — [4] Festeticsné levele apjához. 1787 júl. 10. Keszthelyi levéltár. Levelek. — [5] Ugyanannak levele ugyanahhoz. 1787 okt. 12. U. o. Levelek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

több mint 1000 frt-tal támogatta, ezenkívül a kész térképek forgalomba hozatalának jogát is rája ruházta.[1]

1787 szept. 20-án saját kérelmére a Graeven-huszárokhoz (a volt 4. huszárezredhez) helyezte át a császár.[2] Ezzel búcsút mondott Bécsnek, aminek bizonyára apósa örült legjobban, aki cseppet sem szerette, hogy veje állandóan Bécsben lakik, mert igen költségesnek tartotta az ottani életet.

Midőn a sorkatonasághoz visszakerült, éppen akkor tört ki József háborúja a törökkel. Most tényleg beállott sorsának azon hasonlósága Festetics Józseféhez, amelyre évekkel azelőtt célozgatott leveleiben. Szerencsére a török háború nem hozott reá olyan veszedelmet, mint nagybátyjára.

1788 febr. 14-től kezdve állandóan a harctér valamelyik részén találjuk.[3] Eleinte a Szendrő ellen vívott nehéz harcokban vett részt, szerencsére minden baj nélkül.[4] De a háború mégis nagy gondokat okozott neki, mert teljesen elvonta a gazdálkodástól. Nehéz helyzetében ismét Széchenyitől várta a vigasztalást, akinek 1788 jún. 15-én a mehádiai táborból kelt levelében elkeseredéssel ír a háborúról,[5] amely miatt nem törődhetik semmit a maga házi ügyeivel és sokszor még legsürgősebb kötelességeit is el kell mulasztania. Aggodalmait csak növelte az, hogy saját vallomása szerint Széchenyi segítségével most már sikerült családja jövőjét biztosítania, takarékossága által pedig elérnie azt, hogy adósságai egy részét kifizette és éppen most nem szentelheti figyelmét a maga ügyeinek. Arra kéri tehát Széchenyit, hogy ezután is legyen gondja övéire és reá bízza egész családját.

Mióta a török háború megkezdődött, öccse, János kezelte birtokait, de a tőle kapott értesítések csak növelték aggodalmait. II. József újításai sokféle nyugtalanságot keltettek a nemesség s a parasztok körében egyaránt és az utóbbiak mozgolódása különösen ott volt fenyegető, ahol már a Mária Terézia-féle úrbéri szabályzat keresztülvitele is oly nagy zavarokat okozott, mint Festeticsék birtokain. Festetics János a legnagyobb veszedelmet látta II. József intézkedéseiben és 1789 szept. 28-án azt írta

[1] 1787 márc. 7. Keszthelyi levéltár. Memor. 298. — [2] U. o. Memor. 301. — [3] E napon kelt a harctérről első levele. Keszthelyi levéltár. Levelek. — [4] 1788 márc. 3-iki levele feleségéhez. U. o. — [5] M. N. Múzeum. Széchenyi-levéltár. I. cs. 9. sz. II.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bátyjának, hogy jó lenne a levéltárt és a pénztárt Pozsonyba vinni, mert a parasztok azt beszélik, hogy még csak egy évig kell parasztnak lenniök, azután földesúr lesz belőlük.[1] E rossz hír után pedig még rosszabb jött. Egy héttel később már azt írta Festetics János, hogy a parasztok azt hiszik, hogy a földnek a császár elrendelt felmérése által földesurak lesznek és szemébe mondották neki: «Van még igazság a földön és mi azt meg fogjuk találni», amikor meg munkára kellett menniök, ezzel vigasztalták egymást: «Gyere sógor, úgyis utolsó vetés, akit teszünk az uraságnak».[2]

E nehéz helyzetében talán csak az az egy vigasztalta, hogy ismét előrehaladt katonai rangjában s a császár 1788 nov. 3-án alezredessé nevezte ki.[3] A magasabb rangra való emelkedés fokozottabb munkára bírta őt, és 1788 dec. 28-án a haditanács útján a következő érdekes javaslatot terjesztette a császár elé. Mivel a legénységnek az a kívánsága, hogy lándzsákkal lássák el, azt ajánlja, hogy puszpáng-, gesztenye- és diófából kilenc láb hosszú lándzsákat készítsenek. Ezeknek darabja átlag 1 frt 50 kr-ba kerülne, de jelentékenyen fokozná ezen fegyver olcsóságát az, hogy a lándzsákkal ellátott huszárokat nem kellene puskákkal felszerelni, mert az ellenség üldözésében a könnyű, de erős lándzsának nagyobb hasznát tudnák venni, mint a karabélynak. A császár 1789 jan. 7-én utasította a haditanácsot, hogy kérje be az összes huszárezredek véleményét ez ajánlatra nézve és egyúttal azt is jelentsék az egyes ezredek, «vajjon a szolgálatra nézve egyáltalában előnyösnek tartják-e ezt a tervet és milyen számú legénységet kellene karabélyok helyett ilyen lándzsákkal ellátni».[4]

E határozatról értesülve Festetics György jan. 17-én két lándzsát küldött mintául, részletes költségvetéssel is szolgált és kijelentette, hogy a maga 384 emberének ilyen lándzsákkal való felszerelését szívesen elvállalja. A haditanács felszólítására a Graeven-ezred azt kívánta, hogy a legénységből 400 embert szereljenek föl ilyen lándzsával, az Erdődy-huszárok viszont azt javasolták, hogy minden divisióból csak egy-egy szakaszt szereljenek fel vele, mert nem lehet előre látni e fegyverzet hasznát. A császár-huszárok véleménye úgy hangzott, hogy mivel még nem volt alkalmuk a dologra nézve tapasztalatokat szerezni, nem ajánl-

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. Érdekes azt is megjegyeznünk, hogy a két testvér szintén rendszerint németül írt egymásnak, holott Festetics Györgyné és Festetics János leveleinek nyelve mindig a magyar. — [2] U. o. Levelek. — [3] Hadi levéltár. 1789. 25. 1127. — [4] U. o. 1789. 6. 5.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ják a lándzsa használatát, a toscanai huszárok nézete szerint azonban az ezred egy részét feltétlenül fel kellene vele szerelni. A Wurmser-huszárok a támadásban és az üldözésben való kétségtelen előnyei miatt nélkülözhetetlennek tartották az ajánlott lándzsát a könnyű lovasság számára, a Barco-ezred huszárai azonban ellene nyilatkoznak, mondván, hogy van az ezrednek elég puskája, amelynek kezeléséhez már úgyis értenek, holott a lándzsa használatát még majd azután kellene megtanulniok. A haditanács febr. 21-én terjesztette József elé a különféle nézeteket megjegyezvén, hogy a hat huszárezred közül föltétlenül csak kettő van mellette a lándzsák használatának. A császár erre így határozott: «Festetics alezredes ezen előterjesztéséről nem kell tovább tárgyalni.»[1]

Mialatt látszólag teljesen a katonai ügyeknek és a katonai szolgálatnak szentelte magát, egészen más jellegű dolgok iránt is nagy érdeklődést tanusított. Már eddig többször figyelhettük meg, hogy Festetics György nem az a lény, akit egy tárgy egyszerre teljesen le tudna foglalni, hanem olyan sokoldalu egyéniség, amely az emberi élet szinte minden megnyilvánulásának ismeretét szomjuhozza. Most is azt látjuk, hogy 1789 aug. 7-én minden előzmény nélkül egyszerre csak levelet küld Szluinból Adonyi Györgynek, aki több vármegye táblabírája és Esterházy herceg jószágainak kormányzója és a legnagyobb titokra kérve azt írja neki, hogy mivel «katona létére az új törvények methodusát nem tudja», ajánljon neki egy magyarul és latinul jól tudó és az új törvényeket ismerő titkárt, aki vele azokat «correpetálja».[2] Adonyi egy Schitz István nevű ügyvédet ajánlott neki, mint olyat, aki a jelzett feladatnak megfelelne, mire aug. 24-én megegyezett Schitzzel, aki tudomásunk szerint még 1790-ben is mellette volt.[3]

Nem tudjuk, ki volt az a Schitz István, aki őt a II. József által kiadott rendeletekkel megismertette, valamint az is ismeretlen előttünk, vajjon volt-e valami különösebb hatása tanítványára. De ha működése a maga egészében ismeretlen is előttünk, bizonyos, hogy egy tekintetben gyökeres munkát végzett, mert míg az 1789. esztendő úgy nehezedett Festetics György birtokaira, mint valami igen nagy veszedelem, addig ügyvédje és titkára 1790 márc. 16-án már arról értesítette őt, hogy javai rendben vannak,[4] amely értesítés bizonyára nagy megnyugtatására szolgálhatott

[1] Hadi levéltár. 1789. 6. 97. — [2] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [3] U. o. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a birtokai sorsán annyit tépelődőnek. Midőn azonban ezt a kedvező hírt kapta, már nem is volt szüksége az új törvények ismeretére, mert azok érvényessége 1790 jan. 30-án úgyis megszűnt.

A katona és a hazafi.

Festetics György katonai pályájának legnagyobb része II. József császár uralkodásának idejére (1780—1790) esik, egy olyan uralkodó lázas sietségű munkálkodásának korszakára, aki népei boldogítását tartotta legfőbb céljának. De hiába volt a jó szándék, nem ment minden úgy, amint a császár akarta. Mivel terveit a magyar törvények megtartásával nem vihette keresztül, megvalósításuktól elállani pedig nem akart, a magyar törvények mellőzésével léptette életbe intézkedéseit. Ez azonban szinte egységesen állította szembe vele Magyarország kiváltságos osztályait, amelyek akkor hazánkban a politikai nemzetet tették. Hogy terveit az életbe átvigye, erőszakkal kellett a császárnak útjából eltávolítania a kiváltságosok ellenállását, vagyis a nyers erőnek kellett döntenie a lényegében szellemi javakért folyó küzdelemben. Egy idő mulva úgy látszott, hogy József ereje nagyobb lesz, mint ellenfeleié, de éppen akkor történt meg az a döntő elhatározás, melynek következtében a császár külső politikája többé le nem győzhető akadályokat gördített belső politikája útjába és az orosz szövetségben 1787-ben megindított török háború engedményekre kényszerítette őt Magyarországgal szemben. Midőn abba a helyzetbe jutott, hogy csak a magyarok megbékítése árán folytathatta a török háborút, 1790 jan. 30-án három kivételével visszavonta összes rendeleteit.

Három héttel később meghalt a császár és így hazánkban még akadálytalanabbul lehetett hozzálátni a régi rend visszaállításához. Minthogy azonban a nehéz alkotmányválság lefolyása alatt keserves tanulságokat szereztek a nemesek, nem akartak megelégedni a régi rend egyszerű helyreállításával, hanem biztosítani akarták a jövendőt is. Ezt a munkát a még József által megígért, de csak utóda, II. Lipót által összehívott országgyűlés volt hivatva elvégezni. Míg ez össze nem ült, a részeken folyt a munka és a megyék lázasan készülődtek az országgyűlésre. Forrott hazánkban minden, amidőn 1790 tavaszán Budára rendelték a Graeven-ezred két szakaszát, hogy ott más ezredek katonáival együtt az ország-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyűlés tartama alatt a rend fönntartásáról gondoskodjék. A Graeven-huszárokkal indult Budára Festetics György is, aki a parancsnokságot viselte és mint magyar főrend meghívót kapott az 1790 jún. 6-án megnyíló magyar országgyűlésre. Ezáltal a politikától addig teljesen távolálló katonatiszt a politika középpontjába jutott.

A trónváltozással járó ceremóniák fényének emelésére Zalamegye Lipót «nem sok idő mulva leendő megkoronázásának nagyobb díszére nemes ifjakból álló sereget, úgynevezett banderiát felállítani és Budára az ő idejében leküldeni teljes szándékába vette». A megye legnagyobb birtokosa, Festetics György nem maradhatott el azok sorából, akik a bandérium megalakulását anyagi áldozatokkal elősegítették s 1790 máj. 3-án «a korona őrzésére és a koronázásra kiállítandó zalamegyei bandérium költségeire 1500 forintot ajánlott fel».[1] Zalamegye bandériumát öccse, János vezette és amidőn a Graeven-huszárok bátyjával együtt Keszthelyre értek, a nemesi bandérium élén ő fogadta őket üdvözlő beszéddel (1790 máj. 18), amelyre Festetics György válaszolt is.[2]

Ezen ünnepélyes fogadtatás hatása alatt a máj. 21-én Keszthelyen tartott megyegyűlésen Festetics György a következő esküt tette le: «Én, Festetics György, tagja nemes Zalavármegyének, esküszöm az élő mindenható Istenre, a világ teremtőjére és ezen hitemmel szentül fogadván ígérem, hogy én teljes életemben a szabad magyar nemzet eránt annak eredet szerént való törvényes igazgatásának formája és ezen nemes nemzetet a természetből és minden jussal illető törvényt tevő teljes hatalomnak önön számára örökre leendő megtartása az ország gyökeres és sarkalatos törvényeinek, szabadságainak tökéletes állandóságra és megsérthetetlenségre állítások és végre az országhoz és annak törvényeihez s szabadságaihoz hathatósan lekötelezendő és megkoronáztatandó király eránt hűséges leszek, az hazafiak között az egyességet minden akármely tekéntetnek

[1] Keszthelyi levéltár. Sallér-levéltár. Fasc. 83. No. 308. — [2] E jelenetet legteljesebben P. Horváth Ádámnak a Magyar Kurirban (1790. évf. 781) megjelent verse őrizte meg számunkra, amelynek idevonatkozó része így hangzik:

«Midőn Græven fiait Keszthelyre siettette
Festetics György s e zászlóaljt János vezette,
És ékes beszéddel mindketten megmutatták,
Hogy isteni csodaképen az egek megadták,
Hogy nem lakatul van vetve a hadi nép reájok,
Hanem a magyar nemes rend s a katona barátok.»

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

félretételével feltartani igyekezem, az beállandó országgyűlése ideje alatt vigyázásom alatt (vagy körülöttem lévő vidékbeli) népnek belső csöndességére s bátorságára éjjel-nappal szorgalmatosan vigyázok, azt mindenképen feltartani igyekezem, ami rosszat pedig, vagy veszedelmet e részben akármi szín és mód alatt tapasztalnék, azt tehetségem szerént orvosolni és megelőzni el nem mulatom és egyszersmind vármegyémnek, hogy onnan a szükség úgy kívánván az országgyűlésének is bejelentethessem, idő haladék nélkül tudtára adom, a nemes magyar nemzet szabadságainak kárára s neminemű elárulására pedig semmi szín és tekéntet alatt semminémű jutalmakat, adományokat, tisztségeket, méltóságokat, jeles rendeket, vagy akárminemű királyi hivatalokat magam, vagy maradékim számára sem az ország gyűlése alatt valósággal, sem annak elmulása esetére ígéretbe a felső hatalmasságtul el nem veszek s nem keresek, hanem ha az eránt maga az ország, vagy azok, akiknek képét viselem, egyező értelemmel tennének mellettem ajánlást, vagy megegyeznének benne, sőt ha valamely ígéreteket a felső hatalmasságtul vennék is, azt is azonnal a vármegyének kijelenteni el nem mulatom. Isten engem úgy segéljen!»[1]

A Zalamegyének tett esküvel kezdődő politizálása után az országgyűlésen még kevésbbé tudott Festetics György a politikától visszavonulni, hiszen oly nagy és olyan fontos feladatot vállalt magára a diéta, hogy annak megvalósítására minden jó hazafinak közre kellett működnie és a hadsereg sem akart hátramaradni, midőn a nagy nemzeti érdekek védelméről oly sűrűn esett szó.

Jún. 18-án igen érdekes irat érkezett a magyar országgyűlés elé. Ez volt a Szerbiában táborozó magyar ezredek főtisztjeinek a brahovai táborból kelt folyamodványa, amely azt követelte, hogy a hadi rend külön státus legyen, a magyar ezredekből küldjék el az idegen tiszteket, a magyar seregnek külön haditanácsa és vezérlete legyen és béke idején állandóan az országban tartózkodjék.[2]

Mintha ez a kérelem még nem is fejezné ki elég érthetően a katonaság érzelmeit, júl. 5-én «a nemes Gréven-huszárezred regimentjének magyar főtisztjei mind közönségesen» a következő szövegű folyamodványt nyujtották be az országbírónál, aki nádor nem létében a felső táblán elnökölt, valamint az alsó tábla élén álló királyi személynöknél:

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 325. — [2] Marczali, Az 1790/91-iki országgyűlés története. II. 95.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

«Felséges magyar hazának tekintetes statusai és rendei! A mostani valósággal égből származott és elmulaszthatatlanul arany alkalmatossággal, amidőn egyben gyűlt tekintetes statusai és rendei az országnak állandó boldogságát édes hazánknak minden részében megmásolhatatlanul erősíteni igyekeznek és a kegyes ég oly jó és leereszkedő fejedelmet adott, akivel a tekintetes statusok és rendek jövő kormányzásukról végeznek, hogy maga önnön magának azt az igyekezetet fő maximául vette, hogy alattvalói szívek igazságos megnyerésében gazdagságait keresse, légyen a Gréven-regement magyar tagjainak is szabad más regementekkel együtt megszólamlani és a közönséges örömben részesülni. Mi ugyan a külső ellenség ellen való vitézkedést és a szoros engedelmességet kötelességünknek céljául egyedül vévén semmi különös feltételekkel a tekintetes statusoknak terhesek nem akarunk lenni, hanem általában minden végzésekben megnyugszunk, amelyeket közönségesen a koronázandó királyunkkal végben fognak vinni, egyedül abban a mi természetes kérésünket határozzuk, hogy minekutána tapasztalásból tudjuk, mennyire sorsunk javítására esett azon változás, amidőn az olaszországi számkivetésből a felséges magyar korona árnyéka alá, noha csak szélére is, Szlavóniába visszatéríttettünk, hogy ezen a szolgálatban elromladozott hadi sereg itt a hazában annyira felépült, hogy nemcsak a mostani háborúban, de a békesség idején is merészlette magát a német regementekkel egyben vetni, tehát esedezünk a tekintetes statusoknak és rendeknek, hogy ennekutána is békesség idejében a magyar hazának kebelében megmaradhassunk, mert illendő, természetes és hasznos, hogy a magyar sereg maga országában tartassék, sőt a német regementek óhajtásinak is eleget látszatunk tenni, akik egyéberánt is a magyarországi levegőégnek egészségtelenségéről és egyéb alkalmatlanságáról kényesen panaszkodni meg nem szűnnek.

E mellett mindnyájunknak sajnosan fájlalnunk kelletik, amidőn mintegy tükörben ájuló szíveink epesztésivel szemléljük, hogy életünk feláldozásával és sok esztendőbéli szolgálatunk fáradságával szerzett érdemeinknek jutalmát az idegen nemzetbéliek tőlünk érdemetlen elragadják és főtisztségekre majdnem mind csak idegenek helyeztetnek előnkben. Ilyen szomorú szívbéli teljes kedvetlenséggel csak az 1775. esztendőben is szemlélnünk kelletett, amidőn országunk nemes hazafiainak hátráltatásával és megvetésével ezen nemes regementben egyszerre huszonnégy és utóbb is egynéhány idegen nemzetbéli főtisztek béhozattatván előnkbe

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tétettek. Mivel pedig minden regement azon igyekezett, hogy a nem legjobbikat reánk taszítsa, el lehet gondolni, hogy az annyiféle viseletű és nemzetbéli embereknek öszveszerkesztése örökös viszálykodásoknak adott alkalmatosságot. Mely terhes nékünk amidőn idegen nemzetből származott kadetok alig vagynak egynehány holnapokig a regementeknél, sem hadi kötelezettségeket nem tudják, sem szülötte nyelvünket, mely a magyar regementeket lelkesíti, nem értik, mégis főtisztségekre igen hamar emeltetnek, ellenben felséges hazánknak nemes magzati kadetságra s altisztségre is nehezebben juthatnak, főtisztségekre pedig számos esztendőbéli hosszas szenvedések és hív szolgálatjok után épen ritkán mehetnek. Mely törvénytelenségnek sérelme számos jeles hazafiaknak szíveiket általhatván annyira megsebesítette, hogy nem törődvén tiszti-, vagy kadetbeli hosszas szolgálatjok és szenvedések üdejével, fegyverviselésnek végbucsu vételére sokaknak ösztönt adott légyen. Általlátni, mely terhes légyen a szolgálat, amidőn a tiszt a közemberrel nem tud szólani, vagy ha valamennyire a magyar nyelvre kapván, azt ütve néha töri és beszéli is, azért mégis közönségesen a nemzetnek természet szerint való gyűlölsége és a magyarnak titkos üldözése szíve alatt elfeledve fekszik. Igaz ugyan, hogy az állítatik, hogy a hadi tudományoknak e mai megvilágosodott időben elkészítése miatt szükséges az ifjaknak bizonyos nevelést adni, de ezen színes okvetésből sem lészen talán ennekutána szükségünk a németujhelyi, vagy más egyebütt nevelt német ifjakra szorulni, ha a felséges haza, amint reméljük, az olyan katonatisztségre készítendő ifjúságnak neveléséről fog gondoskodni. Ha pediglen a magyar katonaságnak tanítását okul vetnék, reméljük, hogy tanulásinknak a véres hadnak mezején annyi próbáját tettük le, hogy már ezentul az olyan tanítóktól is megmenekedhetünk. Sőt mivel mi a nemzeti szeretetet tökéletességnek és nem hibának tartjuk és ennek példáját mindenütt tapasztaljuk, tehát az idegen tiszteknek is, gondoljuk, kívánságuk beteljesíttetik azzal, amidőn őket maguk nyájuk közé visszaereszteni és azokkal magyarjainkat kicserélni kívánjuk, mert úgy ők is a nemzeti szeretetnek ottan a magyarnak üldözése nélkül eleget tehetnek. De távol legyen tőlünk, hogy valamely nemzetet azért gyűlöljünk, mert azokban is az érdemet meg tudjuk becsülni, sőt olyan ritka, nagyérdemű vezéreket, mint a többiek között példának okáért Nádorfejérvár várnak győzedelmes ostromvevőjét, Laudont magunk is indigenák közé számlálni kívánnánk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Nem kevessel mozdítaná az is elől a hadi szolgálatot, ha a közönséges szolgálat rende és a parancsolás magyar nyelven folytattatnék, mert valamint a német nyelvnek értelme, tanulása és megfogása hazánk kedves magzatinál nehezecskén megyen végben, úgy ebből származik, hogy a fegyveri gyakoroltatásban elkövetett legkisebb hibáért édes vérünk s hazánk fiai testekben keményen nemcsak tagoltatnak, de sokszor még azon felül az idegen tisztek által nemünk alacsonyítására szolgáló illetlen szavakkal ártatlanul is szidalmaztatnak és elannyira már üldöztetnek, hogy számos hazafink szívbéli bánatjukban regementünktől elszökvén szülötte hazájuknak örökös elhagyására vetemedtenek vala. Azonkívül és pedig háború időben úgyis csak igen rövid lehet az ujonnan szedett katonának tanítattása, aki azon idegen nyelvnek minden szavait mivel oly hamar meg nem értheti, úgyis az ellenség előtt való ütközetben szükséges nékie mindent a hazai nyelvre fordítani, mert máskép a nem értésbül nagy tévelyedések támadhatnának.

Méltóztassanak tehát az tekintetes statusok és rendek ezen előadott természetes igazságban gyökerezett kérésünket hathatós pártfogásukkal oltalmukba venni és oly megváltozhatatlan móddal megerősíteni, hogy irigyeink azt semmi szín alatt fel ne boríthassák, hogy e képen mi is hív érdemeinknek zsoldját nyerhessük és vitéz nemzetünk arany törvényeinkkel együtt még a fegyver viselőknél is hajdani épségére visszatérhessen, az által pedig kegyes fejedelmünknek, jövő koronázandó királyunknak külső országbéli ellenségei ellen hatalma növekedjen. Kik is a fenséges hazának atyáskodó pártfogásában ajáltatván örökös buzgósággal hamvunkig maradunk

Költ Pesten Szent Jakab havának ötödik napján, 1790-ben.

Felséges haza tekintetes statusinak, rendeinek alázatos hív szolgái. Nemes Gréven huszárregementjének magyar főtisztjei, mind közönségesen, akiknek is nevekben, hogy mindnyájunknak megegyezésével esett, bizonyítjuk: Gróf Festetics György m. p. Obers-Laidinant. Laczkovics János m. p. svadronyos kapitány. Szerbiában lévő nemes magyar tagoknak részről: Archi Pál m. p. svadronyos kapitány, Vincze János m. p. főhadnagy, Tsitsmán István m. p. főhadnagy.»[1]

Ez a maga nemében páratlan katonai folyamodvány természetes

[1] Az 1790/91. évi országgyűlés naplója. Mellékletek. 78—81.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

következménye a József halála után hazánkban felszabaduló nemzeti mozgalomnak és a megyék buzgólkodásának. A megyék egy része ugyanis, így pl. Zemplén, Gömör- és Zalamegyék május havi gyűléseiken hozott végzéseiket megküldötték a magyar ezredeknek és arról értesítették őket, hogy örömmel veszik tudomásul azt a hírt, hogy az udvarhoz és a helytartótanácshoz folyamodtak, ami természetesen nem volt egyéb, mint erre való felhívás, ha t. i. ezt a lépést valamelyik ezred eddig meg nem tette volna. Ilyen végzések érkeztek az akkor Zimonyban táborozó Graevenezredhez is, amely az előlegezett bizalmat meghálálni igyekezvén úgy határozott, hogy az országgyűlésen úgyis jelenlévő Festetics György menjen el a hadsereg iránt ilyen jóindulatot mutató rendekhez és tárgyaljon velük az ezred nevében. 1790 máj. 23-án tudatta Dániel alezredes Festetics Györggyel az ezred ezen elhatározását, megírván neki mindjárt azt is, hogy ezen határozatukról az érdekelt megyéket is értesítették.

A haditanács valamiképpen tudomást szerzett a nem is túlságosan titkolt dologról, ezért a következők iránt kért felvilágosítást Festeticstől: 1. Jöttek-e a megyéktől az ezredhez írások? 2. Feleltek-e rájuk? 3. Milyen a legénység hangulata? Festetics sietett megnyugtatni a haditanácsot s jún. 3-án kelt válaszában azt jelentette, hogy jöttek ugyan az ezredhez a megyékből írások, de nem feleltek rájuk, az országgyűlésen pedig nem lesz követe a hadi rendnek, mert hát nem is lehet és végül hogy maga a legénység példás rendben van.[1] Mivel ez a válasz világosan azt állítja, hogy az ezred nem felelt a megyék felhívására, Festetics jelentése vagy annak a jele, hogy jún. 3-án még nem vette kezéhez Dániel levelét, vagy azt jelenti, hogy ha megkapta is, nem akart eleget tenni az abban foglalt felhívásnak.

Az udvart megnyugtatta az a helyzet, amelyet Festetics rajzolt és nem nyugtalanította Festetics felfogása sem. Jún. 8-án tehát a következő királyi kézirat ment a haditanács elnökéhez: «Nem hivatalos úton adják Festetics György tudomására, hogy Ő felsége igen meg van elégedve ezen alkalommal tanusított szabályszerű magaviseletével és azt is tegyék hozzá e nyilatkozathoz, hogy Ő felsége módot fog találni arra, hogy ezt a megelégedését hatékony módon érezhetővé is tegye». Ugyanakkor elrendelte Lipót, hogy Dániellal tudatni kell a viselkedése által a legfelsőbb helyen

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 227.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előidézett elégedetlenséget és azt, hogy ezt a cselekedetét a jövendő számára nyilván fogják tartani.[1]

Az országgyűlés színhelyén való huzamosabb tartózkodás és a politikusokkal való állandó együttlét azonban Festetics Györgyöt is kimozdította abból a merev álláspontból, amely abban az elvben fejeződött ki, hogy a katonának politizálnia nem szabad és jún. 15-én már az a névtelen feljelentés ment a haditanácshoz, hogy két testvérével együtt «egyenruhában jár és nagy szószólója és védelmezője a honi prærogativáknak», minek következtében ezért is, meg előkelő rokonsága miatt is alkalmatlan azon hely betöltésére, amelyre állították, tehát igen tanácsos volna valami ügyes módon az országgyűlés színhelyéről eltávolítani.

A haditanács komolyan vette ugyan a feljelentést, de az általa ajánlott módot már nem fogadta el, hanem minden kímélet nélkül akarta Festeticset Budáról elküldeni. Jún. 20-án tett előterjesztésében tehát azt ajánlotta Lipótnak, hogy mivel Szerbiában a háború újra megkezdődött, viszont az ott állomásozó Graeven-ezredben az ezredesi állás betöltve nincsen, vegye át Festetics György a kommandót az ezred felett és menjen Szerbiába. Lipót ezt az előterjesztést nem fogadta el,[2] ami lehet annak a jele is, hogy a király a feljelentés alaposságáról kellőképpen meggyőződve nem volt, de lehetett ennek oka az is, hogy Festetics, mint mágnás királyi meghívó alapján tagja volt a felső táblának, ahonnét való eltávolítása szemet szúrt volna.

Hogy Festetics György annyira élénk részt vett-e «a honi prærogativák védelmében», amint névtelen vádlója állította, a névtelen feljelentésen kívül egyébbel támogatni nem tudjuk. De noha ennyire hiányzik is minden felvilágosítás arra nézve, minő volt felfogása az országgyűlésen megnyilvánuló nemzeti törekvésekkel szemben, a Zalamegye közönsége előtt felszólítás nélkül letett eskü ismerete után semmi komoly okunk nincsen arra, hogy a névtelen feljelentésben foglaltakat egyszerűen azért utasítsuk el, mert azokra elég bizonyítékunk nincsen. Igen valószínűnek kell azonban tartanunk, hogy keszthelyi beszédének és Zalamegye előtt letett esküjének minden további következmény nélkül való maradása igen megerősíthette őt abban a hitében, hogy neki, mint a diétára meghívott mágnásnak katona létére is teljes joga van a politikával való foglalkozáshoz.

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 227. — [2] U. o. 1790. 44. 286.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Amennyire a rendelkezésünkre álló nagyon is kisszámú adatok igen gyér világossága mellett látni lehet a dolgokat, ilyen volt helyzete és lelkiállapota, midőn jún. 30-án a nélkül, hogy vele közölték volna, a Graeven-ezred fő- és altisztei folyamodást nyujtottak be az országgyűléshez. Kérvényükben kimondhatatlan fájdalmuknak adtak kifejezést a miatt, hogy mig ők «hazájuktól megfosztva» mindig külső országban tartózkodni kénytelenek, addig a Magyarországba benyomuló idegen katonákat nagy fáradsággal tartják el szüleik és rokonaik. Ezt az a nélkül is áldozatteljes állapotot még csak nehezítik az idegennyelvű vezényszavak, aminek az a következménye, hogy ha valamit hibáznak, a nyelvüket nem értő idegen tisztek keményen büntetik s «nemesi rangjukhoz nem illő szavakkal illetik» őket, amiért is sokan kénytelenek voltak az ezredből megszökni és így sohasem térhetnek vissza hazájukba. Ezenfelül még az a nagy sérelem is éri őket, hogy az idegen tisztek előnyben való részesítése lehetetlenné teszi, vagy legalább is igen megrontja előmenetelüket. Mindezek következtében tehát azt kérték, hogy «a jövőben a magyar regementeknél a vezényszó magyar legyen, a magyar regementek mindig a hazában legyenek és a regementnél található idegen fő- és altisztek máshová helyeztessenek által és helyüket a magyar nemzet érdemes individuumaival töltsék be».[1]

Mivel a kérvény benyujtói nem írták alá nevüket, a folyamodás beadásáról értesülve kijelentette Festetics, hogy a tiszteknek ezt az eljárásmódját nem helyesli, hanem átdolgozta a folyamodványt, amelyet aztán a saját maga és a tisztek aláírásaival a Graeven-ezred nevében júl. 5-én tényleg be is nyujtottak az országgyűléshez. Amint ennek szószerint már föntebb közölt szövegéből látható, az újabb folyamodvány a lényeget tekintve nem tért el a jún. 30-ikitól és csupán abban különbözik tőle, hogy részletesebben sorolja fel a katonai sérelmeket és a hadi tudományok értékelésére nézve nem foglal el olyan tagadó álláspontot, mint amaz, mert elismeri, hogy a hadi tudományokra szükség van, azonban siet hozzátenni, hogy nem kell azokat okvetlenül Bécsujhelyen tanulni, mert a magyar haza is gondoskodhatik hasonló célú intézet felállításáról. Biztosra vehetjük, hogy ezt a pontot az a Festetics György vette bele a folyamodásba, aki később elsőnek vetette fel a magyar országgyűléseken egy magyar tisztképző iskola megalapításának kérdését s a tudományosan képzett magyar

[1] Mellékelve van a Hadi levéltár 1790. 44. 343. számú iratához.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

katonatisztek nevelésének lehetővé tételére 1802-ben 40,000 frt-os alapítványt tett.

Eléggé különös, de az így átalakított folyamodásnak nagyobb hatása volt a katonai felsőbbségre, mint a magyar országgyűlésre. Amint a Budán parancsnokló Barco generális megtudta a Graeven-ezredbeli tisztek eljárását, azonnal meghagyta, hogy vegyék vissza az országgyűléstől kérvényüket. A tisztek a parancs értelmében meg is akarták ezt cselekedni, de akkorára már nagy akadályai voltak a dolognak. A királyi személynök ugyan szó nélkül visszaadta a folyamodványt, de az országbíró kijelentette, hogy mivel már köröztette a főrendek között, nem adhatja vissza másképen, hanem csak abban az esetben, ha új folyamodvánnyal cserélik ki, az új kérvényben azonban legfölebb csak a kifejezések változhatnak meg, de a lényegnek meg kell maradnia. Barco egyelőre nem akart az esetből nagy dolgot csinálni, mert az volt a felfogása, hogy a folyamodványban egyrészt nincsen sértés sem a király, sem az állam, sem a katonai fegyelem ellen, másrészt annak benyujtói és aláírói régi jó és megbízható katonák. E két szemponton kívül sokat számított nála az is, hogy a kedélyeket valamiképpen fel ne izgassa. Ezt az első elhatározását azonban valami előttünk ismeretlen okból nemsokára megváltoztatta és júl. 11-én már egyenesen azt rendelte el, hogy a tisztek ne avatkozzanak a politikába, egyelőre házi arestomban maradjanak és az egész ügyre vonatkozólag kihallgattassanak. Különösen Festeticset tartotta közülük veszedelmesnek s azt jelentette róla a haditanácsnak, hogy rendszerint nemzeti színű kokárdát visel. Barcónak ez a vádja azonban csak azt bizonyítja előttünk, hogy a tábornokot nem a jóakarat vezette, mert a haditanács később megállapította, hogy a kifogásolt nemzeti színű kokárdát nem Festetics György viselte, hanem két másik Festetics, akik szintén részt vettek az országgyűlésen.[1]

Júl. 15-én minden felsőbb rendelet nélkül megparancsolta Barco Festetics György kihallgatását és ez alkalommal egész sereg vádat emelt ellene. Mindenekelőtt azt, hogy miután a Pesten lévő Graeven-ezredbeliek tényleg kaptak a megyéktől bizonyos írásokat, ezt a körülményt nem jelentette fel azonnal a parancsnokló tábornoknak, hanem csak akkor

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 351. A haditanácsnak a királyhoz intézett előterjesztése 1790 júl. 13-ról van keltezve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

állott elő vele, midőn e felől megkérdezték. Azután kiterjesztette az elrendelt kihallgatást az országgyűléshez beadott folyamodásra is. E tekintetben az volt a kifogása ellene, hogy tényleg visszavette ugyan a tisztek kérvényét az országbírótól, de azzal az ígérettel, hogy másikat ad be, amelyben csak a kifejezések lesznek majd mások, a tartalom azonban a régi marad, de sem jövendőbeli viselkedése iránt nem kért utasítást, sem azt a fontos körülményt nem említette meg jelentésében, hogy a folyamodást ő maga is aláírta. Hasonlóképpen felrótta neki Barco azt is, hogy a kérvény beadásának dolgába egyáltalában beleavatkozott, mert szerinte az ő közbenjárása nélkül a folyamodványt se be nem adták volna az országgyűléshez, sem ott el nem fogadták volna. Ez a viselkedése pedig annál is inkább kifogás alá esik, mert tudhatta, mit várnak tőle, minthogy azelőtt éppen azért dícsérték meg, mert a megyék kérvényére nem hallgatott. Az is külön vádpont volt ellene, hogy noha a tisztekkel szemben való fellépése alkalmával helytelenítette eljárásukat, később mégis saját maga adott be ugyanolyan tartalmú kérvényt az országgyűléshez és a tiszteket sem büntette meg szabályellenes cselekedetükért. A júl. 5-iki kérvényre nézve az volt Barco felfogása, hogy mivel ez az ő szellemi munkája, ezért neki kell felelnie s azt is felrótta neki Barco, hogy a júl. 5-iki folyamodványban vele egyetértőknek mondotta az ezred tiszteit, holott semmit sem tudott arról, vajjon hozzájárulnak-e a kérvényben foglaltakhoz a Szerbiában levő tisztek is.

Mindezek alapján így foglalta össze a tábornok Festetics bűnlajstromát: «Hogy ő nem mint magyar mágnás, hanem mint a katonai törvényekhez és a szolgálati szabályokhoz kötött tényleges katona alantas tiszteinek büntetendő eljárását nemcsak tényleg és hatásosan helyeselte, hanem abban ő maga is résztvett, az ország fejedelmének jogait támadta és a folyamodványban kifejezett kívánságok által ezen jogokat a fejedelemtől elvenni és a rendekre átszállítani igyekezett». Mindezek alapján a hadi törvények szerint folytatandó nyomozást kívánta és azt ajánlotta, hogy szembesítés végett Zimonyba vigyék Festeticset, mert ott vannak többi cinkosai is.[1] Végezetül, noha ez a vizsgálat még meg se történt, máris előterjesztést tett Festetics megbüntetése iránt, akit szerinte más ezredbe való áthelyezésre és fogságra kellene ítélni.[2]

[1] Barco fölterjesztése mindig a «complices» névvel nevezi őket. — [2] Hadi levéltár. 1790. 44. 343.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Barco vádpontjainak összeállítása a legnagyobb rosszakaratot mutatja, mert az országgyűléshez intézett folyamodásának vádját részekre bontva mindenik kis részlet alapján egy-egy újabb vádat emel Festetics ellen. Úgy látszik, észrevette ezt a haditanács is és Barco sokféle vádja ellenére júl. 15-én a királyhoz intézett felterjesztésében mindössze így nyilatkozott: «Festetics tudta jól, hogy őt a katonai eskü köti, ezért követett tehát el hibát az által, hogy a rendekhez fordult.»[1]

Lipót elfogadta a haditanács véleményét és a folyamodvány létrejövetele körülményeinek alapos megvizsgálása céljából júl. 18-án elrendelte, hogy azonnal Bécsbe kell idézni Festeticset, júl. 20-án pedig azt is meghagyta, hogy a Bécsbe jövő Festetics báró Gemmingen táborszernagynál jelentkezzék kihallgatás végett, melynek megtörténte után a kihallgatásról szóló jegyzőkönyvet azonnal terjesszék fel hozzája.[2]

A legfelsőbb elhatározásnak megfelelően a haditanács Bécsbe idézte Festeticset, aki ennek a parancsnak vétele után azt a kérdést intézte a haditanácshoz, hogy mivel ő mint magyar mágnás és az országgyűlés tagja királyi meghívólevél alapján van Budán és ennek következtében a felső tábla ülésein részt kellene vennie, vajjon e körülménynek tekintetbevételével is fennáll-e az idéző parancs érvényessége. Lipót nem engedte, hogy a tisztek által az országgyűléshez beadott folyamodvány ügyét politikai ténynek minősítsék, hanem fenn akarta tartani annak tisztán katonai természetét, azért mindössze annyit felelt erre a kérdésre, hogy Festetics György katonai szolgálatban áll.

Ilyen válasz után nem lehetett tovább halasztania Bécsbe való utazását. Júl. 25-én indult el Bécsbe, 27-én este érkezett oda és másnap reggel jelentkezett a haditanács elnökénél. Ekkor azonban már igen szigorú felügyelet alatt állott. A haditanács elnöke ugyanis éppen Bécsbe való érkezésének napján utasította a titkos rendőrséget, hogy ellenőrizze Festeticset, figyelje meg, hova jár ő maga, ki fordul meg nála és figyelmét terjessze ki levelezésére is. A haditanácsnak ez a rendelkezése csak előnyös volt rája nézve, mert így legalább meg lehetetett győződni arról, hogy a gyanúra nincsen ok, mivel a titkos rendőrség semmi egyebet nem tapasztalt, mint azt, hogy Festetics György a Wieden egyik szállójában vett ki lakást, mindjárt megérkezése után a híres jogtudósnál, Bornnál tett látogatást, másnap

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 351. — [2] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

reggel 8 órakor pedig jelentkezett a haditanács elnökénél, Tige grófnál, aki őt Gemmingenhez utasította. Ezekről a tapasztalatokról Tige júl. 28-án jelentést tett a királynak, aki a jelentést minden megjegyzés nélkül tudomásul vette.[1]

A haditanács rendelkezése alapján júl. 28-án hallgatták ki először Festeticset. Vallomásában mindenekelőtt azt jelentette ki, hogy Csicsmán és Vincze főhadnagyok a saját nevükön kívül az ő, Laczkovics és Árki kapitányok nevében Zichy országbírónak és Ürményi personalisnak, mint az országgyűlés elnökeinek tényleg átadtak egy júl. 5-ről keltezett iratot, amelynek tartalma lényegében egyezett azéval a folyamodványéval, amelyet az említett tisztek június végén vagy július elején az ő előzetes tudomása nélkül az országgyűléshez benyujtottak. Hozzátette ehhez azt is, hogy az első folyamodásnak kifejezéseit helyenként módosította és az így létrejött júl. 5-iki keltezésű folyamodvány a következő három pontot tartalmazta: 1. hogy a Graeven-ezred béke idején Magyarországon tartózkodjék, 2. csak magyar tiszteket alkalmazzanak benne, 3. vezényleti nyelve a magyar legyen. Ezt a folyamodványt pedig azért írta alá, mert 1. ugyanakkor más ezredek is fordultak az országgyűléshez, 2. mivel olyan írások is voltak forgalomban, amelyek exorbitans alkotmányellenes kívánságokat foglaltak magukban, 3. minthogy általa a felizgult kedélyeket akarta legalább is addig csillapítani, mig a koronázási hitlevél megalkotásán túl lesznek, amelynek elkészülte után azt reménylette, hogy a tiszteket rábírja a folyamodás visszavonására, 4. mert a tisztek első folyamodásának visszakérésekor az ő aláírása volt a biztosíték az iránt, hogy az újabb kérvényt tényleg be fogják adni és végül 5. azért, mert az ő közbenjárása nélkül a rendek a kicserélést el sem fogadták volna.

Arról is nyilatkoznia kellett, miképpen vette rá a tiszteket kérvényük visszavonására. Erre azt válaszolta, hogy mindenekelőtt arra figyelmeztette őket, milyen illetlen dolog valami kérvényt a parancsnok tudta nélkül benyujtani, azután pedig azt említette meg nekik, hogy írásukban valótlanságok vannak és hogy nem is lehet a tisztek nevében benyujtani valami olyat, amiről mindnyájan nem is tudnak, sőt az ilyen kérdéseket, mint általában minden panaszt, rapporton kellett volna előterjeszteni. Ezenfelül azt is megemlítette a tiszteknek, hogy Ő felsége lejövetele után nemzeti

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 351.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyűlölet szítása nélkül is alkalma lesz neki az ügy előterjesztésére, holott a király egyenesen bizalmatlan lenne a névtelenül panaszkodó tisztikarral szemben. A jún. 30-iki keltezésű iratról azt mondta, hogy az tudomása szerint nincsen birtokában, mert azt felszólítás nélkül átadta a magyarországi katonai főparancsnokságnak. Megjegyezte azonban, hogy ennek az eredeti folyamodványnak senki sem volt aláírva, hanem csak a kérvény eleje és vége említette, hogy az a Graeven-ezred összes fő- és altiszteinek kérelme. Felemlítendőnek tartotta még azt is, hogy noha tudomása szerint több ezred is kérelmezte ugyanazt a három pontot, amelynek érdekében a Graeven-ezred az országgyűléshez folyamodott, ezekkel az ezredekkel levelezésben, vagy más összeköttetésben nem állott. A kérvénynek az a kitétele tehát, hogy a Graeven-ezred a többi ezredekkel egyetértően folyamodik az országgyűléshez, mindössze csak annyit jelent, hogy mivel hallomása szerint más ezred is adott be az országgyűléshez folyamodást, a Graeven-ezred is követi példájukat.

Kihallgatásának további folyamán ismételten és erőteljesen hangsúlyozta, hogy a jún. 30-iki dátumú kérvényt előzetesen nem ismerte, viszont a júl. 5-iki folyamodványban igen sokat enyhített annak egyes kifejezésein, amely eljárásában főleg a loyalitás vezette. Kiemelte azonkívül azt is, hogy nemcsak őelőtte, hanem ezredének több tisztje előtt is ismeretlen volt a jún. 30-iki dátumú irat, noha az az ő nevükben kelt és hogy ezt a körülményt a tisztek közül többen nála be is jelentették. Hogy hasonló eset az ezred kérelmének újabb beadása körül elő ne fordulhasson, azért ő, mielőtt a júl. 5-iki dátumú kérvényt beadta volna, egybehívta az ezred tiszteit, a folyamodást felolvasta előttük s ők ez alkalommal nem is tettek az ellen semmi kifogást. Ezzel szemben viszont tény az, hogy az ezrednek Szerbiában tartózkodó részét beleértette a folyamodványba, noha velük nem beszélt e felől; az ő nevükben azonban Laczkovics hozzájárult a kérvényben foglaltakhoz és ennek jeléül alá is írta azt.

Igen röviden kiterjeszkedett vallomásában az országgyűléshez intézett folyamodvány tulajdonképpeni tárgyára és céljára is. Hangsúlyozta, hogy egyáltalában nem akart idegengyűlöletet kelteni, aminek bizonyságára felhozta, hogy midőn Pestre értek, összehívta tisztjeit és kijelentette nekik, hogy a nemzetiség kérdésében «minden animositástól» tartózkodjanak. Még kevésbbé akart a német nyelv ellen izgatni, minthogy nélkülözhetetlennek tartja mindazok részére, akik magasabb tiszti rangot akarnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

elérni, de a közemberre nézve előnyösebbnek tartaná a magyar szolgálati nyelvet.

Végül még egy újabb okot csatolt azokhoz, amelyek őt a folyamodvány aláírására bírták. Aláírta a kérvényt azért is, mert nem akarta, hogy felbujtóknak tartsák és örökre szerencsétlenné tegyék azt a két főhadnagyot, akik az ő tudomása nélkül készült folyamodványt beadták. Ez ugyan a legkevésbbé sem függött össze azokkal a tárgyi okokkal, amelyekkel egyébként cselekedetét megokolta, de világosan rámutat arra a mély érzésű és jószívű emberre, aki alantasait minden áron ki akarja szabadítani abból a kellemetlenségből, amelybe jutottak.

A haditanács egy-két dologra nézve még részletesebb felvilágosítást akart nyerni, azért júl. 30-án egyes dolgokra nézve újra kihallgatta Festeticset. Ez alkalommal kijelentette, hogy igen jól tudta, hogy egy tényleges katona tisztán katonai ügyben folyamodását felettesei útján köteles beadni, de az a felfogása, hogy valamely nemzetnek egy részét illető kérelmek az országgyűlésnél is benyujthatók. E nézetében az is megerősítette, hogy ugyanezen ügyben más ezredek is fordultak az országgyűléshez.

Utolsó kihallgatása júl. 31-én folyt le és a júl. 5-iki folyamodvány beadásának részleteit világosította fel. Elmondotta ez alkalommal, hogy éppen betegen feküdt, midőn jún. 30-án d. u. 4 és 5 óra között hozzá jött Skaricza őrnagy és jelentette, hogy a Graeven-ezred két főhadnagya, Vincze és Csicsmán nála megjelenve jelentették neki, hogy kérvényüket be akarják adni a rendekhez, ő azonban nem ajánlotta nekik, hogy ezt tegyék, hanem hozzá utasította őket. Miután a két főhadnagy Skaricza távozása után nem jelentkezett nála, előkerestette őket és azok este 9 órakor jelentkeztek is nála. Ekkor azután megkérdezte őket a kérvény felől és azt a választ kapta tőlük, hogy ők aznap tényleg benyujtották a folyamodványt az országbírónál és a személynöknél, mire megmondotta nekik, hogy ilyesmit a felsőbbség tudta nélkül tenni nem lehet. A velük való beszélgetés alapján egyébként az volt a benyomása, hogy a két főhadnagy csupán meggondolatlan buzgóságból cselekedett. Mivel az idő már későre járt, azzal bocsátotta el őket, hogy másnap igyekezzenek a kérvényt visszaszerezni. A két főhadnagy eleinte vonakodott, de azután az ő határozott sürgetésére megígérte ezt. Így állott a dolog, amikor az egészet bejelentette Barcónak, aki helyeselte eljárását és így szólott hozzá: «Igen örülnék neki, ha alezredes úr segítene nekem a dolgot elsi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mítani, amiben nem is kételkedem», amire ő azt felelte, hogy minden tőle telhetőt meg fog tenni.

Ekkor azonban már nem lehetett a történteket meg nem történtekké tenni, mert amint azt Barcónak is jelentette, az országgyűléshez benyujtott folyamodvány már nyomtatásban is megjelent. Erre Barco azt felelte neki, hogy tegyen a dologról írásbeli jelentést, egy nyomtatott példányt adjon neki a folyamodványból, a többit pedig az országgyűléshez benyujtott eredetivel együtt igyekezzék megsemmisíteni. Ennek a kívánságnak eleget is tett és hogy a folyamodvány eredetijét megszerezhesse, maga ment el az országbíróhoz és az országgyűléshez benyujtott irat eredetijének visszaadását kérte. Zichy Kornis József ítélőmesterhez utasította, hogy biztosat tudjon meg a kérvény eddigi sorsáról. Erre először egyedül, azután a két főhadnaggyal együtt Kornishoz ment és megkérdezte tőle, mi van a folyamodvánnyal. Kornis azt felelte neki, hogy éppen most körözik a mágnások között, amiért is nehéz lenne visszavenni. Hogy meggyőződjék róla, vajjon tényleg annyira lehetetlen-e a dolog, amint azt Kornis mondta, elment vagy 20 követhez, akik mind a két táblán nagy befolyásnak örvendettek és azokat is megkérdezte, de ezek ugyanazt mondották, amit Kornis. Ekkor kérte azt, hogy engedjék meg a folyamodványnak egy másikkal való kicserélését, amire nézve előre is kijelentette, hogy az a kicserélttel azonos tartalmú lesz. Ez a kicserélés azután tényleg meg is történt.

Mindezeket júl. 2-án jelentette Barcónak. Két teljes napig várt Barco feleletére, de nem kapott tőle semmiféle útbaigazítást, hogy mit kell cselekednie. Ez alatt az idő alatt olyan hírek terjedtek el Budán, hogy ő azokat, akik az országgyűlésen beszélnek, Ő felségének feljelenti és így igazságtalanul bajba hozza, a Szerbiából jött tisztek által jún. 30-án beadott kérvényt pedig el akarja tüntetni és azt titokban már föl is küldötte Ő felségéhez. A nagy nyilvánosság előtt megerősíteni látszott ezt az, hogy a haditanács elnöke, gróf Tige dorgáló iratot küldött Dániel alezredeshez és ebben az ő neve is előfordult. Mivel a rendek azzal fenyegetőztek, hogy feljelentik őt a királynál, arra határozta el magát, hogy a folyamodványt átdolgozza és őszinteségének világos jeléül a rendekhez benyujtja. Júl. 5-iki dátummal tehát maga fogalmazott egy kérvényt, azt átnézés végett [1] átadta Laczkovics

[1] Zur Korrektur, mondja a vallomás.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kapitánynak, aki erről az átdolgozott példányról egy másolatot készített, egy második másolatot pedig ő vétetett róla titkárával. Ennek megtörténte után felolvasta az új kérvényt az alája rendelt tisztek előtt és megkérdezte tőlük, egyetértenek-e vele, amire azok igennel feleltek. Erre mind az öten aláírták a folyamodványt s még júl. 5-én átadták az egyik példányt Zichynek, a másikat Ürményinek. Az új kérvény beadása után e felől is kimerítő jelentést kért tőle Barco és a felszólításnak eleget is tett, sőt a folyamodvány egy példányát is csatolta jelentéséhez. Azonban még ekkor sem kapott a tábornoktól semmi utasítást, kivéve azt a szolgálati parancsot, hogy menjen Bécsbe, amely rendelkezésnek engedelmeskedett is. Végül arra hivatkozott kihallgatásakor, hogy eljárását annál is inkább teljesen kifogástalannak tartja, mert minden lépéséről jelentést tett Barcónak.[1]

Júl. 30-iki és 31-iki kihallgatása közt a királyhoz fordult Festetics. Hivatkozott arra, hogy ő mint magyar mágnás és az országgyűlés tagja volt Budán, amire való tekintettel viselkedése is más elbírálás alá esik, sőt neki, mint magyar mágnásnak most is az országgyűlés színhelyén kellene lennie. A júl. 31-én kelt királyi elhatározás azonban ridegen megállapította, hogy Festetics Györgyöt nem mint magyar mágnást, hanem mint alezredest idézték Bécsbe.[2]

Mint előbb, úgy ezen kihallgatásai után is nem valami tervszerű politikai cselekedetnek, hanem fegyelemsértésnek tekintette a haditanács Festetics cselekedetét. Abban látta a hibát, hogy esküje ellenére a rendekhez fordult folyamodásával.[3] Midőn Festetics kihallgatása után az arról szóló jegyzőkönyveket a haditanács a király elé terjesztette, Lipót így határozott: «Az itt Bécsben tartózkodó Graeven-ezredbeli Festetics alezredest 14 napi fogsággal kell büntetni és ennek kitöltése után erőteljes és határozott rosszalást kell neki kapnia szolgálat- és rendellenes viselkedéséért, a parancsnokság alól pedig fel kell menteni. Azután a nélkül, hogy Budára mehetne, alezredesi minőségben a Németalföldön állomásozó La Tour-ezredhez kell áthelyezni. Ha ez ellen kifogást emelne, elbocsátással kell fenyegetni».[4] Az ítéletet Festetics Gemmingen táborszernagy útján minden megjegyzés nélkül tudomásul vette.[5]

Mielőtt a vett parancsra Bécsbe indult volna, engedélyt kért Fes-

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 351. — [2] U. o. — [3] U. o. — [4] U. o. 1790. 44. 343. — [5] U. o. 1790. G. 5597.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tetics Barcótól, hogy eltávozását az országbírónál bejelentse, mert neki, mint mágnásnak a felső tábla elnökének előzetes tudomása nélkül nem szabad az országgyűlés üléseiről elmaradnia. Barco ezt megengedte, mert — amint a haditanácshoz intézett jelentésében kiemelte — Festetics eltávozását Zichy közlése nélkül is megtudták volna Budán.[1] Alig utazott el azonban Festetics, az a hír terjedt el Budán, hogy börtönre ítélték, ami nagy feltűnést keltett, mert itt más szemmel nézték az ügyet, mint Bécsben. Itt az volt a közfelfogás, hogy Festetics György, mint magyar mágnás királyi meghívásra jött Budára és most mégis fogoly.[2] Laczkovics fogságba vetése tovább növelte az izgalmakat.

Ez okozta azután, hogy aug. 11-én Darvas Ferenc helytartótanácsos, Pestmegye követe az aug. 11-iki kerületi ülésen szóba hozta Festeticsék ügyét, mire a kerületi ülés elhatározta, hogy az alsó tábla másnap tartandó ülésén szóvá teszi az esetet.[3] Ugyanerre vonatkozólag aug. 12-én külön kérvény is érkezett az országgyűléshez, amelyet azonnal felolvastatott az elnöklő personalis. Ez a folyamodvány így hangzott:

«Felséges magyar hazának tekintetes statusai és rendei!

Nemes Gréven magyar lovas regementje megértvén tekintetes statusoknak abban való munkálkodását, hogy minden magyar nemes regementekben ne mások, hanem csak igaz hazafiak rendeltessenek felső tiszteknek és amennyire lehet, mindenkor Magyarországban, mint szülötte hazájoknak kebelében tartattassanak, ezen édes hazánknak és szabadságainknak gyarapítására célozó épitményit ugyan az említett nemes regement maga részéről is erősíteni akarván, az ide rekesztett könyörgő levelet nyomtatásban foglaltatván, a tekintetes statusoknak, mint igaz hazafiságának valóságos bizonyságát bényujtotta, melynek magyarázatából a tekintetes statusok valamint bölcsen általláthatják, hogy semmi törvénytelenséget, avagy a fejedelem ellen való hitetlenséget magában nem foglal, úgy helyes okát sem lehet találni, miért ezen könyörgő levélben aláirattatott érdemes magyar hazafiak, kik különben is a háború véres mezején vitézségeknek elég jelenségeit sebeikkel bizonyították, mint fejedelmekhez letett hiteknek megszegői a felséges haditanácsnak rendeléséből oly szoros fogságban tétettek, hogy minden emberi társaság és szolgálat tőlök eltiltatott és az

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 361. — [2] Magyar Kurir. 1790. 975. — [3] Pressburger Zeitung. 1790. 783.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Zemplénben levő generális Válisnak törvényes vizsgáltatására általadattak.

Felséges haza! Mely könnyen megtörténhetik, hogy a fogságban levő hazafiak külső országból való hadi tiszteknek biráltatására bizattatván, kik az magyar szabadságnak törvényes mivoltát nem értik s nem tudhatják és egyedül csak a hadi törvényekhez magokat alkalmaztatván, mint fejedelem ellen való pártütők és hitszegők ítéltessenek.

Ezen vélekedést megerősíti testvérbátyám, Laczkovics János svadronyos kapitánynak fogsága, akihez nemcsak maga tisztpajtásai, hanem még maga szolgái sem bocsáttatnak, minden emberrel való szólása eltiltatott, hozzája intézett levelek elfogatnak és megvizsgáltatnak, egyszóval mint egy ország és fejedelem ellen való pártütő, hiteszegett ártatlanul tömlöcöztetik és méltán félni lehet, mivel ezenfelül mindennap strázsák között szokáson kívül reggel és délután a rendeltetett hadi törvény eleiben hurcoltatik, ügyének hamar végére járván időnek előtte megitéltessen, a hazáért ártatlanul adózzon.

Ugyanazért alázatos buzgósággal folyamodok a felséges hazának tekintetes statusaihoz, méltóztassék testvérbátyámnak, ugy nemkülönben a többi szerencsétlen tiszt uraknak ügyüket és a hazáért szenvedő nyomorúságokat érzékeny szivekre venni és közönséges munkálkodásukat bölcsen arra fordítani, hogy a környülállásokra nézve felséges urunk estafetaliter előbbeni szabadságoknak visszaadására megkérettessen. Mert mi veszedelmes következéseket szülne az ország és az országló között, ha a fájdalmas szivű hazafiak törvényes orvosoltatásokért esedezvén a katona törvény által büntetődnének.

Atyáskodó pártfogásáért a tekintetes statusoknak ismét esedezvén örökös tisztelettel hamvamig maradok a felséges haza tekintetes statusainak és rendeinek alázatos szolgája Laczkovics István nemes Temesvármegyének viceispánja és deputatusa m. p. Költ Pesten, Boldogasszony havának 12-ik napján, 1790-dik esztendőben.»[1]

Laczkovics kérvényének fölolvasása után az alsó tábla a sérelem orvoslásának módját annál inkább is kereste, mert «az ezen alkalommal személyesen jelenlevő főhadnagy, Vincze János valóságát az fentebb előadott dolgoknak erősítvén, fájdalmasan jelentette ki a Karoknak és Ren-

[1] Az 1790/91-iki országgyűlés naplója. Mellékletek. 76—78.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

deknek, hogy újabban is minden egyéb ok nélkül az hazájokhoz tett folyamodásért tiszttársai nem kisebbségek nélkül a regementhez visszavitettek s azon tettekért nyilvánosan olyan nagy üldözés alatt volnának, hogy maga is minden szempillantásban hasonló sorsot vár.»[1] Az elnöklő királyi személynök azonban lassítani igyekezett a rendek elhatározását és úgy vélekedett, hogy csupán azért, mert olyan tisztek, akiknek Budán volna helyük, felsőbb parancsra nincsenek ott, még nem szabad az országgyűlésnek ez ügyben határozatot hoznia. Azonban «ő maga is méltónak ítélte ezen dologba belétekinteni» és az ügynek mibenlétéről pontos értesülést szerezni, de ezt elérhetőnek tartotta azáltal is, ha külön határozathozatal nélkül az országbíró és a kancellária segítségével igyekszenek a beadott panasz elintézését a királynál kieszközölni.[2]

Ennyivel azonban egyelőre nem lehetett a felkeltett szenvedélyeket lecsillapítani, minthogy a rendek a leghatározottabban sérelmet láttak abban, hogy szabadságától megfosztottak és haditörvényszék elé állítottak egy magyar főrendet, akit királyi levéllel hívtak meg az országgyűlésre, aki tehát «sub salvo conductu» volt és aki fölött egyedül a magyar törvényszék illetékes. Az összeütközés lényege tehát abban állott, hogy míg az uralkodó csak katonákat látott a folyamodókban és így a katonai bíróság elé valónak tartotta ügyüket, addig a rendi kiváltságokra féltékenyen ügyelő magyar diéta a katonákban elsősorban a magyar nemest látta, kinek kiváltságain súlyos sérelem esett, amit rögtön orvosolni kell. Ez az oka annak, hogy az országgyűlés olyan nagyfontosságú dolognak tartotta a folyamodó tisztek ügyét és mindent elkövetett, hogy azok szabadságuk korlátozásáért elégtételt nyerjenek.

Éppen ezért az alsó tábla elfogadta a perszonális álláspontjából azt, hogy az ügyet pontosan még nem ismerik, de a fősúlyt mégis arra a már teljesen bizonyos tényre vetette, hogy magyar nemes létükre elfogtak tiszteket, akiknek ezért elégtételt kell kapniok. Ennek elérésére úgy határoztak, hogy a katonaság parancsnokához, Barco tábornokhoz «jelentés tétessen, hogy az országhoz folyamodó tiszteknek semmi bántódásuk ne legyen», a királyhoz pedig a következő felirat intézését kívánták:

«A tekintetes statusok közlik az első táblával azon intentióját némely nemes Gréven-regementbeli tiszteknek, akik különösen azt kérik, hogy

[1] Az 1790/91-iki országgyűlés naplója. Mellékletek. 91. — [2] U. o. 92.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a nemes magyar regementek nemcsak a békesség idejében itt a nemes hazában megmaradhassanak, hanem ezenfelül is csupán magyarok a főtisztségekre emeltessenek, mely folyamodásnak, mivel amint Laczkovics vice-ispánnak instantiája bizonyítja és más közönséges hírekből is tudatik, az volt nemcsak a tekintetes statusokat egyetemben, de minden igaz magyar hazafiakat szám szerint szomorító következése, hogy Gróf Festetics, ámbátor ide az ország gyűlésére per regales idéztetett és sub salvo conductu vala, Bécsben citáltatott és még most is ott marasztatik, az többiek pedig rész szerint árestomban, rész szerint vason tartatnának, honnan következik, hogy az országon kívül és nem az ország törvénye szerint ítéltetvén, talán életek is veszedelemben foroghat, holott az ide való folyamodás oly ártatlan lépés volna, hogy azt semmi büntetés alá húzni nem lehet. Arra való nézve a tekintetes statusok abban határozták meg elméjüket, hogy e végett Ő felségéhez tüstént oly repræsentatio küldettetnék, melyben fontos okokkal megmutattassék, hogy az ilyetén ártatlan tiszteknek büntetésével nem keveset fog sértetődni azon bizodalom, amelynek koronázandó felséges fejedelmünk között és ezen egybengyült magyar nemzet közt felállani s minden utóbbi megállapítandó munkának fundamentumául szolgálni kelletik s amely nélkül ezen sok viszontagságokat látott haza a maga szívét úgy mint akarná koronázandó fejedelme előtt meg nem nyithatja s vérző sebei orvoslását nem remélheti; melynek is eltávoztatására szükségesnek látják a tekintetes statusok, hogy az említett tisztek szabadságba és bátorságba tétessenek, mert különben az tekintetes statusoknak szándékjok, hogy valameddig ebben vigasztalásukat nem tapasztalják, mindaddig a deputatiót Ő felsége invitatiójára és lehivására el nem bocsátják.

Ezenfelül, mivel a felirtakon kivül még más tisztek is vagynak, kik ide folyamodván és talán más katonai vétkekről vádoltatván árestomban tartatnak, fog Ő felsége kérettetni, hogy ezek eránt mixta deputatiót rendeltetni és tetteket ott megvizsgáltatni méltóztassék.

Végtére vagynak olyanok is, akik hasonlóképen ide folyamodtak, vagy ebben néminemüképen részesedtek, akik ámbátor szabadságokban vannak, mindazáltal az előbbeniek példájával hasonló sorra és veszedelemre juthatnak, akik eránt hasonlóképen az tekintetes statusoknak kivánságok, hogy az itt levő commendans generalis Barcónak nemcsak ex publico megtiltassék, hogy senkit ezután az idetett recursus végett bántani, hábor-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gatni s megfogattatni ne merészeljen, de mivel egyébaránt is nem indigena, innen való elmozdítása Ő felségénél sürgettessék.»[1]

Ezt a felirattervezetet az alsó tábla 11 tagú küldöttsége azonnal átvitte a felső táblához. A főrendek rövid tanácskozás után úgy döntöttek, hogy az esetet ők is sajnálják és kívánnak is róla tanácskozni, de nem akarják a dolgot elhamarkodni. Mivel nem tudják pontosan, miért zárták el a tiszteket, legjobb volna az országbíróra bízni, hogy tudja meg a pontos tényállást, de Barcót már most kérjék meg, hogy a tisztek ügyének végleges elintézéséig más tisztnek semmi bántódása ne essék. Az alsó táblának a fejedelem meg nem hívására vonatkozó határozatáról másnapra kívánták elhalasztani a döntést. Ezek elhatározása után az országbíró az ülést be is zárta.[2]

A felső tábla állásfoglalása két okból is elégületlenséget keltett a rendeknél. Az alsó tábla nem tartotta elegendőnek az országbíró közbenjárását, mert az egyszer már megtörtént, mégpedig minden siker nélkül, éppen azért továbbra is a királyhoz azonnal való felírást javasoltak, de ezt lehetetlenné tette a főrendek ülésének bezárása, amit a rendek azért kifogásoltak, mert előre bejelentették a főrendeknek a további tárgyalásokra irányuló akaratukat. Egyebet nem tehetvén, felszólították a rendek az elnöklő személynököt, hogy ebben az ügyben Barcónál bővebb felvilágosítást szerezzen.

Ennek megnyerése céljából a személynök el is küldötte Aczél István ítélőmestert a tábornokhoz. Barco azt felelte, hogy csak abban az esetben adhatna választ, ha írásban fordultak volna hozzája és a tisztek ügye különben sem tőle függ, hanem a haditanácstól; ami pedig «gróf Festetics alezredes és Laczkovics kapitány dolgát illeti, azok eránt jelenthetné, hogy nem az országhoz tett folyamodása a regementnek, hanem valami más dolog forogna fönt irántok.»

Kétségtelen, hogy Barco válaszának csak egy része fedte pontosan a valóságot, de mivel abból az tűnt ki, hogy semmiféle sérelem nem forog fenn, a rendek is engedékenyebbek lettek és erre hivatkozva aug. 13-án kijelentették, hogy a tisztek ügye az előbbeni napon nem a valóságnak megfelelően adatott elő, azért végzésüket megváltoztatva most azt határozták, hogy «a királynak csak rövidesen irattasson meg, hogy hirül esvén

[1] Az 1790/91-iki országgyűlés naplója. Mellékletek. 93—94. — [2] U. o. 94—95.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a statusoknak és rendeknek némely magyar tiszteknek az ország rendeihez tett folyamodásukért való árestomoztatásuk, mivel azon tetteket az ország rendei vétkeseknek nem esmérhetnék, kérnék Ő felségét, hogy azon tiszteknek elébbi szabadságuknak megtérítését rendelni és további bántásukat eltiltatni méltóztatná.»[1]

Éppen ekkor érkezett meg a felső tábla küldöttsége, amely előadta, hogy az országbíró az idő előhaladása miatt az ő kérésükre zárta be az ülést és a királyhoz folyamodott, hogy «azon tiszteknek büntetése, amennyire lehet, hátráltassék s addig is, mig az országnak az eránt való kérése eleibe juthat, elébbeni szabadságukat megtéríteni, további bántásukat eltiltani méltóztasson», továbbá írt Wallisnak és Barcónak, hogy «azon tisztnek, ki tegnapi napon itt az ország házánál szomorú sorsát tiszttársainak előbeszéllette, ezen cselekedetért bántása ne légyen», végül a közben elfogott Vinczére nézve Barco «biztossá tette azon tisztnek szabadsága és minden büntetéstől való mentessége eránt» s Vincze azóta már meg is jelent nála. Ez alkalommal a Barcótól Festeticsre nézve kapott választ is tudatták a főrendek az alsó táblával. Ez a válasz úgy hangzott, mint az, amelyet a tábornok a rendeknek adott, csupán abban tért el tőle, hogy e szerint Festetics szabadon járt volna Bécsben, ami azonban a tényeknek nem felelt meg. Mivel ezek a hírek olyan megnyugtatón hangzottak, a felső tábla feleslegesnek tartotta a királyhoz intézendő feliratot s e helyett azt ajánlotta a rendeknek, hogy a tisztek érdekében akkor lépjenek majd közbe, amikor követség megy Ő felségéhez, hogy az országgyűlésre lehívja.

Erre az üzenetre a személynök sietett kijelenteni, hogy «a mai napon vett hiteles tudósítások szerint egészen más volna ezen dolognak ábrázatja, mint ahogyan a tegnapi napon előfordult és azon tisztek, akik tegnap veszedelmen forogni látszottak, ma már biztonságban tapasztaltatnak lenni» és ajánlotta, hogy fogadják el a rendek a felső tábla indítványát.[2] A rendek azonban ezután is ragaszkodtak előző napi határozatukhoz, ezért az elnök javaslatát elvetették, az Aczél István által szerkesztett felirat szövegét pedig azonnal átküldték a főrendekhez.

A felső tábla erre belátta, hogy a rendekkel szemben a merev ellenállás nem vezet célhoz, elfogadták tehát a felirat szükségességét, de annak szövegét igyekeztek átalakítani. Miután a változtatásokban megállapodtak,

[1] Az 1790/91-iki országgyűlési naplója. Mellékletek. 98. — [2] U. o. 100.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

még aznap együttes ülésre jött össze a két tábla. Ez alkalommal Aczél felolvasta a felső tábla kívánsága szerint megváltoztatott felirati szöveget, amelynek megtörténte után «az eránt semmi egyéb kérdés elő nem fordult».[1]

A két tábla által elfogadott felirat szövege így hangzott: «Némely magyar ezredek azt kérték tőlünk, hogy a magyar katonaságról már többször hozott hazai törvények újíttassanak meg és érvényesíttessenek is. Egyrészt a közhírből, másrészt hozzánk érkezett kérelemből arról értesülünk, hogy ezen kérelmet néhány tisztnek vétekül rójják fel, őket szabadságuktól is megfosztották és más ezredekbe helyezték át. Jóllehet ennek teljes hitelt nem adunk, mégis kötelességünknek tartottuk efelől alázatosan Felségedhez fordulni, mert ha ez a hír a közönség közt elterjedt volna, az az államra nézve igen káros lett volna. Ezért kérjük Felségedet, méltóztassék úgy rendelkezni, hogy a parancsnokok a tiszteket, akik az országgyűléshez folyamodtak, vagy a megyegyűlésekhez írtak, ne büntessék, vagy más módon ne üldözzék és ezt a körülményt ügyeikben sohase vegyék sulyosbító körülményül, hanem minden járulékaikkal együtt ártatlan cselekedetnek jelentsék ki, mert az a legnagyobb fájdalmat okozná és a legnagyobb szolgaság jele, ha bármily címen vételnek tartanák azt, hogy valamely polgár vagy katona, ki az élete veszélyeztetésével szolgálja a hazát, nem vetkőzik ki polgárjogából és magát nem zárja ki azon általános törvény ereje alól, amely minden az országgyűléshez folyamodót salvus conductus alá helyez, hogy egy ilyen az ő javára hozott törvényekre hivatkozik. Mert ha csak katonai vétket követtek el, nem akarunk értük közbelépni és semmiképen nem akarjuk ez által lazítani a katonai fegyelmet, melytől az állam jóléte függ. Bízunk Felségedben, hogy alázatos kérelmünket kegyesen a bizalom jelének fogja tekinteni és ezen országnak karait és rendeit kegyes válasszal fogja megörvendeztetni.»[2]

Bécsben azonban továbbra is kitartottak az egyszer már elfogadott álláspont mellett és a haditanács aug. 16-án azt az előterjesztést tette a királynak, hogy az országgyűlésnek egyszerűen azt felelje, hogy a tisztek ügye a katonai törvénnyel, a katonai szolgálattal és az általános katonai esküvel van összefüggésben, nem pedig olyan dolgokkal, amelyek az országos törvények keretébe tartoznak. Ezenfelül még azt ajánlotta a

[1] Az 1790/91-iki országgyűlés naplója. Mellékletek. 101. — [2] U. o. 83—84.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

haditanács a királynak, hogy az általános nyugtalanság elkerülése végett gyorsan fejezzék be az egész ügyet.[1]

Lipót elfogadta a haditanácsnak azt az álláspontját, hogy Festetics György esetében nem magyar mágnásról, hanem katonatisztről van szó[2] és ennek megfelelően adott választ az országgyűlés felíratára. Leirata igy hangzott: «Ő felsége a tisztek ügyében a törvények világos és meghagyott rendje, különösen pedig az 1655 : VIII. és az 1723 : XI. tc. mellett állhatatosan meg fog maradni».[3] Az idézett törvények úgy szólottak, hogy a katonai szolgálatban lévő birtokos nemesek katonai ügyekben a katonai törvények alatt állanak és így a király álláspontját mutatták törvényesnek.

Aug. 20-án ért volna véget a Festeticsre kiszabott két heti fogság, de már aug. 18-án úgy döntött Lipót, hogy éjjel-nappal állandóan egy tiszt tartózkodjék mellette, ügyeljen fel magaviseletére, ne engedje beszélni a Magyarországból jövő követekkel, vagy nemesekkel és legyen jelen bárkivel való beszélgetésénél. Erre a célra a haditanács Reuter nyugalmazott századost alkalmazta, akinek azt az utasítást adta, hogy «további rendelkezésig» vigyázzon Festeticsre. Ezt a két szót azért szúrta be a haditanács a Reuternek adott parancsba, mivel szükségesnek tartotta Festetics fogságának meghosszabbítását.[4]

Ennek a felfogásnak megfelelően újabb királyi parancs aug. 20-ika után is fogságban tartotta Festeticset, aki ekkor két kérést terjesztett a király elé. Először azt kérte, hogy mivel a rája kiszabott fogság ideje már letelt, bocsássák szabadon. Kiemelte és hangsúlyozta ebben a kérvényében, hogy mindig kerülte a feltűnést és most is akarata ellenére kerültek éppen ő miatta egymással ellentétbe a király és a rendek. Ezenfelül még azt kérte, hogy megrendült egészsége helyreállítása céljából engedjék hat hétre Flórenzbe vagy Pisába menni és szabadsága idejére adjanak melléje egy útitársat, hogy az minden cselekedetére felügyeljen. Lipót aug. 22-iki elhatározásában azonban egyrészt továbbra is fenntartotta Festetics fogságát, másrészt pedig nem adta meg az üdülés céljából kért szabadságot.[5]

Abban, hogy Lipót így határozott, több körülménynek is volt része.

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 373. — [2] 1790 aug. 15. Nicht nach der Würde von Magnaten, sondern nur als Soldaten und Offiziere zu betrachten sein können. U. o. — [3] Az 1790/91-iki országgyűlés naplója. Mellékletek. 105. Magyar Kurir. 1790. 1035. — [4] Hadi levéltár. 1790. 44. 357. — [5] U. o. 1790. 44. 374.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mindenekelőtt Barco jelentésének, amelyben az állott, hogy Festetics betegsége csak színlelés.[1] Növelte azonkívül Lipót bizalmatlanságát gróf Wallisnak aug. 12-én a haditanács elé terjesztett az a vádja, hogy Laczkovicsot Festetics akarata ellenére vette rá az országgyűléshez intézett folyamodvány elkészítésére, biztosítván őt arról, hogy ez Barco tábornok tudtával történik.

Wallis gróf vádjaira Lipót aug. 17-én újabb vizsgálatot rendelt el Festetics ellen. Ez alkalommal a haditanács a következőkre nézve kívánta Festeticset megkérdezni: 1. Igaz-e, hogy június végén, vagy július elején felkereste és rávette Laczkovicsot arra, hogy az ezred nevében folyamodványt nyujtson be a rendekhez, sőt arra is rábírta, hogy ő maga fogalmazza meg ezt a folyamodványt. 2. Mondotta-e Laczkovicsnak, hogy a folyamodást megmutatta a parancsnokló tábornoknak, aki azt helyeselte is. 3. Látott-e nála Laczkovics más folyamodványokat is, mégpedig olyanokat, amelyeket öt más ezred írt alá. 4. Ezredének Magyarországba jövetele előtt kérte-e Laczkovicsot, hogy fogalmazzon ilyen folyamodványt az ő részére is. 5. Milyen volt a budai országgyűlésre való utazása idején Keszthelyen tanusított magaviselete? Ezt az ötödik vádpontot egy magát meg nem nevező egyén feljelentése alapján emelte a haditanács, amely eddig tudomást sem vett Festeticsnek keszthelyi szerepléséről. A névtelen feljelentés szerint a Graeven-ezred Budára vonulásakor keresztülment Keszthelyen, amely alkalommal Festetics György testvére, János, a zalamegyei bandérium vezetője néhány szóból álló beszédben üdvözölte a bátyja vezetése alatt álló huszárokat. Erre Festetics György a «Graeven-ezred nevében emelt hangon igen hosszú és bő beszédű szónoklattal válaszolt, amely a jelenlévők tanusága szerint ilyen hazafias kifejezéseket tartalmazott, mint pl. kardjaink még nem rozsdásak, ha a hazáról van szó, a szívünk helyén van stb.» Ezzel kapcsolatban az is vádként emeltetett ellene, hogy noha a huszárok a melegben és a porban sokat szenvedtek, mégis azonnal kimentek a mezőre, hogy jelen legyenek a banderisták esküjének letételénél, amelyet a megyei követekkel együtt ő is letett.[2]

Ez újabb vádakra nézve aug. 24-én hallgatták ki Festeticset. Válasza igen rövid volt. Vallomásában tagadta, hogy a folyamodás ügyében Laczkovicshoz fordult volna és nem is a Barcóra való hivatkozással nyerte meg

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 420. — [2] U. o. 1790. 62. 1666.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

őt, hanem Laczkovics maga ajánlkozott neki, sőt «úgyszólván ráerőszakolta magát». Más ezredek folyamodásának eredetijét nem láthatta nála Laczkovics, ellenben láthatott nála azokról való másolatokat, amelyek úgy kerültek hozzája, hogy Szerbiában mindenkinek szabad volt ezekről az elolvasott írásokról másolatot vennie. Azt a vádat, hogy Laczkovicsot ilyen folyamodvány fogalmazására felkérte volna, a közismert tényekkel ellenkezőnek mondotta. A zalamegyei bandériummal való találkozásának elbeszélését helyesnek ismerte ugyan el, de tiltakozott az ellen az állítás ellen, mintha a banderisták esküjét letette volna, minthogy a mágnások esküjét tette le, ami pedig annál is inkább jogos cselekedetnek tekintendő, mert hiszen az országgyűlés folyama alatt a felső táblánál Károlyi, Pálffy és Fekete generálisok is letették ugyanazt az esküt.[1]

Míg a hadbíróság Festeticsnek aug. 24-iki kihallgatása után is azon fáradozott, hogy újabb vádpontokat találjon ellene, addig ő ügyének befejezését siettetve ismét Lipóthoz fordult. Szept. 7-én kelt folyamodásában hivatkozott arra, hogy bármi történt is, cselekedetei sohasem irányultak az uralkodó személye ellen, amiről jövendő élete is bizonyságot fog szolgáltatni és jelenleg is elismeri a királyt törvényes urának, éppen ezért arra kéri, hogy cselekedeteit kegyesen feledje el, «azok ellen a tisztek ellen pedig, akik akár közelebbi, akár távolabbi viszonyban állanak azzal, amit ő tett, minden keresetet szüntessenek meg.»[2]

Noha a Festetics György ügyében kirendelt százados hadbíró úgy találta, hogy igen terhelő körülmények állanak fenn vele szemben, a haditanács nem helyezkedett erre az álláspontra s midőn szept. 17-én a királyhoz tett előterjesztésében összefoglalta az aug. 24-iki kihallgatás eredményét, hozzátette azt is, hogy «Festetics gonosz szándéka iránt egyáltalában nincs semmi kétségtelen bizonyíték, hanem csak némi gyanu merült fel ellene»,[3] amelyet azonban eloszlatni látszik az uralkodóhoz intézett szept. 7-iki folyamodása. Éppen ezért nem tartotta szükségesnek, hogy az eredetileg két hétre szabott fogság után elszenvedett újabb három heti szabadságvesztést meghosszabbítsák, hanem azt ajánlotta, hogy késedelem nélkül helyezzék át egy másik ezredbe Festeticset és ezenkívül fizettessék meg vele az eddigi eljárás összes költségeit.[4]

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 420. — [2] U. o. Melléklet. — [3] Überhaupt auf eine üble Absicht kein warer Beweis, sondern nur einiges Verdacht gegen ihm bestehet. — [4] Hadi levéltár. 1790. 44. 420.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A haditanácsnak ezt a felfogását elfogadta Lipót is és szept. 21-én kelt döntése úgy hangzott, hogy «különös királyi kegyelemből elenged minden további büntetést azoknak, akiket ebből az ügyből kifolyólag elfogtak», Festeticset pedig mint másodalezredest áthelyezi a La Tour dragonyos-ezredhez, ha pedig «jelen elhatározással elégedetlenkedve quietálni szándékoznék, ez a szokásos rezerválís kiállítása mellett meg van neki engedve». A perköltségekre nézve Lipót úgy döntött, hogy azokat a kincstár viselje.[1] A király személyes felfogását azon jegyzékből ismerjük meg, amelyet a magyarországi közélet szereplőiről az időtájban állított össze a nádor részére. Ebben az áll Festeticsről, a La Tour-ezred alezredeséről, hogy az segített éleszteni a Græven-ezred revolutióját és a három másik Festetics-testvérrel együtt mindig veszedelmes lesz.[2]

Nem tudjuk pontosan mikor, de nem sokkal a szept. 21-iki királyi elhatározás után indult útnak Festetics György új ezredéhez, amely a mai Belgium területén állomásozott. Okt. 13-án érkezett Linzbe, nov. 8-án volt Trierben, dec. 5-én Namurben, karácsonytól kezdve pedig állandóan Brüsszelben tartózkodott.[3] Új alkalmazása azonban nemcsak neki okozott kellemetlenséget, hanem a La Tour-ezred parancsnokának is, aki mindjárt megérkezése után azt jelentette Bécsbe, hogy Festetics oda helyezése sérti az eddigi commandanst, akinek most Festetics kezébe kellene adnia a parancsnokságot, ezért is azt ajánlotta a haditanácsnak, hogy a Wurmser-, vagy az Esterházy-huszárokhoz helyezzék át Festeticset. Az ő előterjesztésére dec. 4-én kelt királyi döntés azonban úgy szólott, hogy «Festeticset a Magyarországon tanusított helytelen viselkedése következtében semmi esetre sem lehet e két huszárezred valamelyikében alkalmazni.»[4]

Csakhamar rájöttek azonban Bécsben arra, hogy ha Festetics tényleg olyan veszedelmes ember, Belgium területe éppenséggel nem kívánatos tartózkodási hely az ő számára, mert Brüsszel nagyon közel esik Párizshoz, ahol akkor már meglehetősen magasra csapkodtak a forradalom hullámai. Nem tudunk ugyan semmit sem arról, hogy Festetics György csak a legkevésbbé is forradalmi szellemű ember lett volna, de ha valakiről egyszer felsőbb helyen kimondják, hogy vigyázni kell reá, az alantasok mindig tudnak okot keresni és találni arra, hogy a felsőbbség bizalmatlansága

[1] Hadi levéltár. 1790. 44. 420. — [2] Mályusz, Sándor Lipót főherceg nádor iratai. 443. — [3] E tartózkodási helyeket feleségéhez intézett levelei keltezéséből állapíthatjuk meg. — [4] Hadi levéltár. 1790. 59. 762.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

beigazolódjék. Ámbár Festetics György még a Magyarországgal való összeköttetésről is kénytelen volt lemondani, a németalföldi katonai parancsnok, Bender tábornok 1791 jan. 23-án mégis azt jelentette, hogy Festetics alezredes érzelmei nem alkalmasak az ott való tartózkodásra és ennek megokolására elmondotta, hogy állítólag úgy nyilatkozott volna, hogy «a magyarok csak egyelőre dugták vissza hüvelyébe kardjukat». Két nappal előbb ment el Brüsszelből Mercy miniszter jelentése, aki szintén azt kérte, hogy Festeticset «elégedetlen és az ottani helyzethez nem illő érzelmei miatt helyezzék el onnét».[1]

Amikor ezek a jelentések Bécsbe elmentek, éppen akkor sikerült Festeticsnek annyit kieszközölnie, hogy engedélyt kapjon a Belgiumból való eltávozásra, azon feltétel alatt, hogy a bizonytalan időre szóló szabadságát Bécs környékén kell eltöltenie. Ennek az engedélynek elnyerése azt a hiú reménységet keltette benne, hogy hazajöhet Magyarországba és febr. 1-én Luxemburgból nagy titokban azt írta feleségének, hogy jó reménységgel eltelve útban van Bécs felé.[2] Mire azonban Bécsbe érkezett, az e közben Belgiumból küldött jelentések és a haditanácsnak ezeken nyugvó javaslata alapján február elején úgy döntött a király, hogy nemcsak nem szabadságolta, hanem a Milánóban állomásozó dragonyosokhoz helyezte át. Mivel pedig előbbi felsőbbsége annyira veszedelmes embernek rajzolta, az áthelyezés elrendelésekor a legnagyobb szigorúsággal járt el Lipót. Meghagyta ugyanis, hogy ha Bécsbe érkezik, csak addig maradhat ott, míg magánügyeit elintézi, azután pedig a nélkül, hogy áthelyezésének okát vele tudatnák, azonnal Itáliába kell indulnia, Milánóban pedig vigyázzanak reá és viselkedéséről havonta tegyenek jelentést a haditanácsnak.[3]

Miután Festetics Belgiumból Bécsbe érkezett, ott a király febr. 13-iki rendeletének megfelelően Terzy altábornagy szóbelileg azt a parancsot közölte vele (febr. 15), hogy márc. 1-től kezdve a milánói dragonyos hadosztályhoz van beosztva; egy hétig Bécsben maradhat, de legkésőbb febr. 22-én el kell utaznia. Közel fél esztendő óta igen csak hozzá volt szokva Festetics György ahhoz, hogy a legnagyobb meglepetéseknek legyen kitéve s így ez a rendelkezés sem hozta ki nyugalmából. Midőn Terzy ezt a legújabb királyi parancsot vele közölte, egész nyugodtan azt

[1] Hadi levéltár. 1790. G. 1156. — [2] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [3] Hadi levéltár. 1790. G. 1173.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

felelte az altábornagynak, hogy nyugdíjaztatását fogja kérni. Terzy ekkor azt mondotta neki, hogy e tekintetben a katonai szabályok szerint járjon el, mire Festetics másnap írásban is benyujtotta nyugalomba helyezése iránt való kérelmét, amelyet Kinszky lovassági tábornok azonnal továbbított a haditanácshoz.[1]

Fél évvel ezelőtt még nem volt semmi kifogása a királynak az ellen, hogy Festetics nyugalomba menjen, de a róla azóta beérkező jelentések annyira veszedelmes embernek tüntették fel, hogy a király a legszigorúbb ellenőrzés alatt akarta tartani. Erre pedig sokkal inkább nyílott alkalom, ha a katonaságnál megmarad, mintha a hadseregből kiválva visszatér Magyarországba. Ezért a febr. 20-án kelt királyi döntés úgy hangzott, hogy «a jelenlegi körülmények között Festetics alezredest nem lehet a katonaságtól elbocsátani és vele az itteni katonai parancsnok útján közölni kell, hogy azonnal induljon rendeltetési helyére, Milánóba, a haditanács pedig küldjön majd parancsot a milánói katonai parancsnoksághoz, hogy az szigorúan ügyeltessen rája, cselekedeteit és viselkedését figyeltesse meg és neki a haditanács előzetes felhatalmazása nélkül ne adjon semmiféle engedélyt Milánó elhagyására.»[2]

Ezzel a nagyon is határozott hangú királyi paranccsal nem lehetett többé szembeszállania. Febr. 20-án tehát nyilatkozatot nyujtott be Festetics Lipóthoz, amelyben kijelentette, hogy a királyt mindig híven fogja szolgálni és amint azt parancsolják, febr. 22-én d. u. 2 órakor el fog indulni Milánóba. Négy nappal később jelentette Milánóból Bécsbe Stein táborszernagy, hogy Festeticset a cremonai escadronba fogja beosztani és a vett parancs értelmében havonta jelentést tesz majd viselkedéséről.[3] Éppen ezen a napon érkezett Milánóba Festetics és jelentkezett Stein táborszernagynál, aki tudatta vele, hogy Lodi lesz állomáshelye.[4]

Sokszor nyílott már alkalom rámutatni arra, hogy Festetics György nem volt veszedelmes és felforgatásra törő ember és kezdettől fogva nem a saját cselekedetei, hanem rosszakaróinak mesterkedései okozták veszedelmes hírét. Hogy mily nagy számmal voltak ellenségei, annak legvilágosabb bizonyítéka öccsének, Jánosnak kevéssel Itáliába való távozása után (1791 ápr. 13) hozzá intézett levele, amelyben ez állott: «Vigyázz

[1] Hadi levéltár. 1791. 48. 12. — [2] U. o. — [3] U. o. 1791. G. 1867—68. — [4] U. o. 1791. 59. 214.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

magadra édes bátyám, magad nyájától jobban óvakodj, mint idegentől; szörnyű az ellenséged az nagyok közt. Arra céloztak itt, hogy tébolyodott eszűnek deklaráljanak és már az lyukas és rongyos része nemzetségünknek két kézzel kapott hozzá».[1]

Mikor azonban a legnagyobb a baj, rendesen akkor szokott jönni a segítség. Nem tudjuk, miképpen történt ez a változás, de midőn Festeticsné márc. 10-én kihallgatáson volt Lipótnál, a király kilátásba helyezte neki, hogy két-három hónap mulva nem lesz akadálya annak, hogy férje a katonai szolgálatból kilépjen.[2] Április végén Festeticsné felkereste urát Itáliában, aki erre máj. 10-én a királyhoz fordult és azon a cimen kérte a katonaságtól való elbocsátását, hogy «négy kiskorú gyermekének nevelése, sok pörös ügyei és nagy adósságai sürgetően szükségessé teszik jelenlétét».[3]

Milánóból ápr. 30-án ment el róla az első jelentés a királyhoz. Azt irta benne Stein táborszernagy, hogy «Festetics György viselkedése, beszédei és magaviselete ellen semmi kifogása, sem pedig arra vonatkozólag valami megjegyezni valója nincsen». Azt is hozzátette még ehhez, hogy Festetics a katonaságtól való kilépését fogja kérni és reméli, hogy azt meg is nyeri.[4] A király tudomásul vette Stein jelentését,[5] 1791 máj. 19-én megengedte Festeticsnek a hadsereg kötelékéből való kilépését és egyúttal rögtön szabadságolta is.[6] Máj. 30-án közölték vele a király döntését és megengedték neki, hogy azonnal Magyarországba mehessen. Ezzel véget is ért katonai szolgálata, amely a remélt előrehaladás helyett csak bajoknak és kellemetlenségeknek vált forrásává.

A katonai szolgálattól visszavonulva tisztán jószágai és azok lakossága érdekeinek előmozdítását tartva szem előtt, minden politikai mozgalomtól visszavonulva élt. Ily magányában érte a francia forradalom azon korszaka, amelyben a győzelmes forradalmárok szembeszállottak egész Európával. 1795-ben a direktórium az akkor hírnévre emelkedni kezdő fiatal tábornokok közül Bonaparte Napoleont küldötte Lombardiába. Bonaparténak sikerült Lombardiában a forradalmi sereget győzelemre vezetnie és mivel így a háborúnak hazánk területére való kiterjedése is lehetőnek látszott, az 1796-i országgyűlés elhatározta a nemesi felkelés kiállítását.

Ennek előkészületei keverték ismét a megbizhatatlanság gyanújába

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Hadi levéltár. 1791. 48. 43. — [3] U. o. — [4] U. o. 1791. 44. 231. — [5] U. o. 1791. 48. 43. — [6] U. o. 1971. G. 4147.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festeticset. Zalamegyének 1797 ápr. 18-i gyűlésén ugyanis felolvasták az insurrectio kiállását elrendelő királyi parancsot s ez alkalommal gróf Szápáry Péter ellene szólott a felkelés kiállásának, Festetics pedig az insurrectio célszerű volta ellen emelt szót. Mások még ennél is tovább mentek és Skublics János már ezt mondotta: «Ha béüt az ellenség, fogjunk vele kezet.» Festetics ugyan nem helyeselte Skublics szavait, de tárgyalás közben ő is azt mondotta: «Szükség törvényt bont.»[1] E felszólalások után a megyegyűlés elhatározta, hogy egyelőre 200 gyalogos és 200 lovas felkelő katonát kiállítanak ugyan, de egyúttal reguláris csapatokat is kérnek a megyébe.[2]

A megye ezen határozatán az udvar rendkívül megütközött és nemcsak a megyegyűlésen történteknek vizsgálatát rendelte el, hanem Festeticsnek a megyegyűlés előtt való viselkedését is kifogásolta. Állítólag ugyanis már a megyegyűlés előtt is azt mondotta volna beszélgetés közben, hogy «az ellenség igen közel van, a megyében pedig nincsen katonaság és ennek a bécsi miniszterek az okai, akik azért hanyagolták el a megyét, hogy bajba vigyék a készületlen nemességet»[3] és ezt a kijelentését Spissisch János alispán és gróf Szápáry Péter is helyeselték volna. Mindhármójuk ellen külön vád gyanánt szerepelt még az is, hogy latinul beszéltek a megyegyűlésen, ami azt okozta, hogy a jelenlevők közül sokan nem is tudták, miről van szó és noha készek voltak az insurrectio kiállítására, mégis ellene határoztak. Hogy csakugyan a latin nyelvű tárgyalás következménye volt a megyegyűlés határozata, annak az ellenük emelt vád szerint az is bizonysága, hogy a megye az insurrectio kiállítását elrendelte, midőn egy héttel később az ügyet újra tárgyalták.

Az ápr. 18-i megyegyűlésen történtek megvizsgálását a király Somogyi János udvari és kancelláriai tanácsosra bízta. Somogyi előtt azt a nézetét fejtette ki Festetics, hogy cselekedetei a törvénynek mindenben megfelelők voltak és igaz ugyan, hogy a megyegyűlésen 400 ember kiállítását ajánlotta, de csak egyelőre és csupán arra az időre, amíg valamiféle szervezetet nem állapítanak meg a nemesi fölkelésre nézve. Szerinte azonban a törvény ezt kifejezetten meg is engedi, ezért sem ez által, sem pedig egyébként nem támadta az insurrectiót.[4] Hogy ez az állítása tényleg megfelelt a valóságnak, azt más adatokból is pontosan tudjuk. A «Magyar

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1797. 6074. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 376. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1797. 6074. — Keszthelyi levéltár. Memor. 376.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Hírmondó» c. egykorú újság ugyanis éppen ez időszakból írja, hogy Keszthelyen verbuvál az uraság [1] amit bizonyára nem tett volna meg, ha az lett volna a célja, amit a vád neki tulajdonított. Azt is tudjuk ezenfelül, hogy midőn 1797-ben kiállott a zalai felkelő sereg, ennek létszáma 1000 lovasra és ugyanannyi gyalogosra rugott. Ezek közül 85 lovast Festetics György állított ki, ezenkívül felfegyverezte a légrádi bandéristákat,[2] sőt midőn a zalamegyei felkelő sereg feloszlott, 30 lovat adott a hadseregnek.[3]

A vizsgálat során Somogyi megállapította, hogy a közgyűlés jegyzőkönyvében nincsen semmi sértő a királyra nézve. Megfelel azonban a valóságnak az, hogy a megyegyűlés előtt gróf Althan János főispán, gróf Festetics György, gróf Szápáry Péter, Tuboly László és Spissisch alispán arról beszélgettek, hogy az insurrectio már elkésett, mert az ellenség a határon áll és az insurrectio csak ingerelné. Azt is megállapította Somogyi, hogy a megyegyűlésen a főispán valósággal dicsőítette a franciák sikereit és félelmet igyekezett kelteni és hogy ugyanekkor Szápáry azt mondotta, hogy az insurrectiót nem az országgyűlés írta ki, tehát törvénytelen, Szkublics pedig egyenesen így szólott: «Ha béüt az ellenség, fogjunk vele kezet», mire Festetics és Spissisch azt ajánlották, hogyha jön a francia, kössenek vele békét. Voltak olyanok is, akik ez ellen nyilatkoztak, de ezeket lehurrogták s amikor elhatározták, hogy felírnak, a föliratot szerkesztő bizottságot a főispán csupa ellenzéki emberekből állította össze. Mikor másnap a Festetics György által szerkesztett feliratot felolvasták, sokan ellene szólottak, mégpedig azzal a megokolással, hogy a Felséget sérti, de a főispán, Festetics és Spissisch elleneztek minden változtatást, sőt utóbbi egyenesen így nyilatkozott: «Most van itt az ideje, hogy megmondjuk az igazat.» Mindezek alapján Somogyi úgy vélekedett, hogy a megyének az insurrectio ellen hozott határozata nem a megye, hanem egyesek műve s ebben vétkesek elsősorban Festetics és Spissisch, másodsorban a főispán, Szapáry és Tuboly.

Somogyinak 1797 jún. 27-én kelt jelentését Ferenc egy bizottság elé utalta, mely Végh országbíró alatt Bécsben nov. 11-én kezdte tárgyalni az ügyet. Miután ez is végzett vele, a király dec. 9-én József nádorhoz juttatta el az aktákat, hogy véleményt terjesszen róluk eléje. József

[1] Magyar Hírmondó. 1797. I. 535. — [2] U. o. 1797. I. 605. — [3] U. o. 1798. I. 25.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nádor dec. 18-án azt felelte a királynak, hogy egyetért a Végh elnöklete alatt tartott bizottság véleményével s neki is az a nézete, hogy ez ügyből kifolyólag senkit sem kell elfogni és felségsértés címén törvény elé állítani, mert ha ez történnék és a törvényszék azután — ami lehetséges — felmentené őket, ez magának a királynak lenne kellemetlen, helyesebb lesz tehát, ha a király bünteti őket, amint azt a bizottság ajánlja, mert ez a jövőre nézve is intő példa lenne.[1]

Így is járt el Ferenc és 1798 ápr. 12-én kelt rendeletével gróf Althan János zalamegyei főispánt elmozdította állásától és ezenfelül ad audiendum regium verbum idézte; hasonlóképpen büntette Spissisch alispánt is. Festeticset kamarássága elvesztésére ítélte és ezenfelül megtiltotta neki a királyi udvarnál való megjelenést.[2] Mindez pedig a király ellen való vétség címén olyan emberrel történt, aki éppen 1796—98-ban 13,587 mérő rozsot, 16,149 mérő zabot és 27,145 frt-ot adott a francia háború folytatására és ezenfelül 147 katonát állított ki a felkelő seregbe.[3]

Hogy Ferenc annyira veszedelmes embernek tartotta Festeticset, annak csak egyik okát kereshetjük 1790-i szereplésében, mert a királyra egy más körülmény is nagy befolyást gyakorolt. Midőn leleplezték Martinovics összeesküvését, igyekezett Martinovics minél inkább túlozni a maga szövetségének jelentőségét s belekeverni abba mindenkit, akiben az udvar úgysem bízott. Azt vallotta tehát, hogy mozgalmában számított a katonai és polgári rend patriótáira, kiknek forradalmi iránya köztudomású s ezek közt névleg is megemlítette Festeticset és Spissischet.[4] Semmi adatunk nincs ugyan arra, hogy Festetics Martinovicscsal összeköttetésben állott volna, de Bécsben elhitték és mint biztos alapra építettek reá.

Nem szabad semmi különöset találnunk abban, hogy a látszat és a rosszakaratú vádaskodás alapján ellene hozott marasztaló ítélet nehezére esett és a maga tisztázására törekedett. Ő maga írta meg Somogyi János zalamegyei főispánnak, József nádor egyik bizalmasának, hogy nehezen veszi a király neheztelését, de reméli, hogy a nádor segítségével el lehet majd oszlatni azt a félreértést, amelynek áldozata lett (1799 ápr. 23). A nádor szívesen ajánlotta fel közvetítését és Somogyi útján tudatta vele,

[1] Országos levéltár. Nádori titkos levéltár. Ad. polit. 1797. 87. sz. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 385. Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1798. 3491. — [3] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2494, 2518a. — [4] Fraknói, Martinovics élete. 257.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy megengedi a hozzá való folyamodást és reméli, hogy kérése nem marad foganat nélkül.[1]

1799-ben indult meg Franciaország ellen a második koalició háborúja, amelyben Ferenc is egész erejéből vett részt. Hogy minél nagyobb sikerrel folytathassa a harcot, nagyobb támogatást kívánt hazánktól és a megyékhez fordult segítségért. Midőn Zalamegye közgyűlése az erről szóló leiratot tárgyalta, Festetics György a mellett foglalt állást, hogy a királyi kívánságnak a megye egész erejéből tegyen eleget. Ugyanekkor ő maga ellátta minden szükséges ennivalóval a birtokain átvonuló orosz seregeket, amelyek mint Ferenc szövetségesei mentek át az országon.[2]

József főherceg nádor felhasználta ezt a kedvező alkalmat, hogy a tényeknek megfelelő világításban állítsa be Festeticset a bizalmatlankodó udvar előtt s 1800 febr. 2-án örömmel tudatta vele, hogy az 1798-ban kiszabott büntetéséből Ő felsége elengedte azt a részt, amely a királyi udvarban való megjelenéstől tiltotta el őt. Ennek a királyi elhatározásnak a magyar kancelláriához intézett szövege igen erősen hangsúlyozza, hogy a királyt a nádor világosította fel Festetics «jó magaviseletéről».[3] Ennek a jó magaviseletnek bizonyára látható jele volt az, hogy Festetics ez évben 31,959 frt-ot fizetett be hadi segély gyanánt a királyi kincstárba.[4]

A francia háború elhúzódása tovább is súlyos kötelességeket rótt hazánkra és ismételve utalta rá Ferencet alattvalói jóakaratú támogatására. A már említett pénzbeli támogatáson kívül 1800 dec. 10-én a Zalamegye által kiállított felkelőkhöz Festetics György a maga költségén még 10 katonát fogadott[5] s ezenfelül a vasmegyei insurrectióhoz öt, a sopronihoz pedig egy felfegyverzett katonával járult hozzá.[6] Midőn 1800 szeptemberében Zalamegye közgyűlése azzal foglalkozott, mint lehetne minél gyorsabban kiállítani a királytól kívánt katonaságot, Festetics György rövid beszédet mondott az insurrectio érdekében és a szegényebb nemesek felsegélyezésére 4,000 frt-ot fizetett az insurrectio pénztárába.[7]

Mivel az uralkodó a francia háborúk alatt annyira rászorult seregének kiegészítésére, az országgyűlések a hadsereghez szükséges pótlás meg-

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 396. — [2] U. o. Memor. 407. — [3] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1800. 841. — [4] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2518a. — [5] U. o. Zalad. 2563. — [6] Magyar Hírmondó. 1800. II. 663. — [7] U. o. 1800. II. 483.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ajánlása fejében nemzetivé akarták tenni az ország által kiállított, de tőle egyáltalában nem függő hadsereget. A probléma nem volt új, hiszen felvetette azt már 1790-ben a Graeven-ezrednek Festetics György által a magyar országgyűléshez beadott folyamodványa, amellyel kapcsolatban egyúttal az is kitűnt, hogy ezt az óhaját az ország egy csapásra nem valósíthatja meg.

De igen kevesen kerültek olyanok, akik az 1790-i kudarcból tanultak volna és még mindig sokan hitték azt, hogy egyszerre magyarrá lehet tenni a hadsereget. Ez azonban éppúgy nem ment most, mint ahogy nem sikerült 1790-ben és az 1802-i országgyűlésnek erre vonatkozó kívánságai visszautasításra találtak a királynál.

Sokat tanult azonban az 1790-i leckéből Festetics György, aki akkor kijelentett kívánalmai mellett megmaradva más úton akarta elérni a nagyszerű célt. Munkája nem is maradt eredménytelen és sikerült a hadsereg magyarságáért vívott küzdelmet olyan irányba terelnie, amelyen való előhaladás elé a felsőbbség se gördíthetett akadályokat. Úgy okoskodott ugyanis Festetics, hogy a hadsereget egy csapással nem lehet magyarrá tenni és ennek minden erőszakolása a multban szerzett szomorú tapasztalatok szerint csak összeütközést teremt az uralkodóval, meg lehet azonban kerülni a nehézségeket és magyarrá kell tenni a sereg vezetőit s ha a tisztek magyarok, az lesz a sereg is.

Midőn az 1802 máj. 2-án megnyilt országgyűlésen javában vitatkoztak, milyen feltételek alatt adják meg a rendek a királynak a «magyar hadsereg» kiegészítéséhez szükséges ujoncokat, az alsó tábla jún. 25-i ülésén a felső tábla kiküldöttei a következő üzenetet terjesztették elő: «Gróf Festetics György addig is, míg a hadi tudományoknak tanítása Magyarországban felállíttatik, olyan ifjaknak felsegítésére, kik a hadi tudományokban kívánják magukat gyakorolni, a következő ülésben beadandó feltételek s mód szerint 40,000 forintot ajánlott legyen. Ez eránt tehát nádorispán ő királyi hercegsége és méltóságos főrendek oly szándékkal volnának, hogy ezen Ő felsége iránt való hívsége és a haza iránt való jeles szeretete az említett grófnak az Ő felségének küldendő representatióban említtessen.» Ezeket megértve «a karok és rendek Festetics Györgynek nemes hazafiúi adakozását egyenlő felkiáltással fogadták és elhatározták, hogy valamint ezen hazafinak az Ő felsége hadi szolgálatának és a közjónak előmozdítására intézett jeles adakozása különös örömet szerzett az ország ren-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

deinek, a szerint, hogy Ő felsége azt kegyelmes megelégedéssel elfogadni méltóztatna, az ország rendei alázatosan esedeznek.»[1]

A főrendek üzenetében jelzett feltételek az 1802 júl. 19-én Pozsonyban írásba foglalt alapítólevél szerint a következők voltak. Festetics György 40,000 frt-ot ajánl fel arra a célra, hogy a nemeseknek gyermekei katonai pályára készülhessenek. Ennek a tőkének évi 2,000 frt-ot kitevő kamatjából évente három olyan nemesi származású ifjú részesülhet magasabb katonai iskolában való kiképzésben, akik vagy Magyarország jelenlegi területéről, vagy a Részekből és Erdélyből, vagy az ország visszacsatolandó területeiről származnak. Az ösztöndíj úgy oszlik meg a három ifjú között, hogy mágnás fia 700, nemesé 600, katonatiszté 550 frt-ot kapjon évente. Az ösztöndíjat ő, vagy utódai adományozzák s mivel Magyarországon jelenleg nincsen megfelelő intézet, az ösztöndíjas növendékek egyelőre a bécsi mérnöki akadémiába járjanak, de mihelyt lesz Magyarországon ilyen intézet, az ösztöndíj azt fogja megilletni. Minthogy a három ösztöndíj csak 1850 frt-ot tesz ki, az évente fönnmaradó 150 frt-ot a tőkéhez kell csatolni, hogy később emelni lehessen az ösztöndíjat, vagy pedig egy negyediket alapíthassanak belőle. Ha valamikor lesz Magyarországon ilyen katonai tudományokra oktató akadémia és az bármi okból megszünnék, az alapítvány is megszűnik.[2] Mint Festeticsre nézve igen jellemzőt kell megemlítenünk, hogy alapítvány megokolására nagy szavak helyett egyszerűen csak annyit mond, hogy honpolgári kötelességét akarja teljesíteni.[3]

Midőn az országgyűlés a felső tábla üzenetére Festetics alapítványának a király elé való terjesztését elhatározta, azt is hozzátette, hogy megkérik a királyt, minél előbb állítsanak fel a katonai tudományokkal foglalkozó tanszéket a pesti egyetemen, valamint az akadémiákon és azokra nevezzenek ki alkalmas tanárokat.[4]

Az országgyűlés jún. 25-én kelt elhatározásait a kancellária négy nappal később terjesztette az uralkodó elé,[5] de a történtek rendjét megfordítva mondotta el. Felterjesztése ugyanis úgy szólott, hogy az országgyűlés Ő felségét felkéri a katonai tanszéknek a pesti egyetemen azonnal

[1] Az 1802-iki országgyűlés naplója. 122, 123. — [2] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1802. 2438. Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1802. 7272. — [3] Officium patriæ civis me explere. — [4] Az 1802-iki országgyűlés naplója. Mellékletek 34. — [5] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1802. 6347.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

való felállítására, amely célra gróf Festetics György «hazafiui buzgalomból» 40,000 frt-ot ajánlott fel.[1]

Az államtanács véleményének meghallgatása után, júl. 12-én döntött Ferenc az alapítvány ügyében. Úgy határozott, hogy a katonai tanszéknek a pesti egyetemen való felállításáig az ösztöndíjat a bécsi mérnöki iskolát látogató három ifjú élvezze. A királyi elhatározás így végződött: «Ezt a felajánlást pedig vegyék be az országgyűlés Naplójába, hogy ezen nemeslelkű bőkezűség emlékezete az utókorra is megmaradjon.» E királyi hozzájárulás után szövegezték meg az alapítvány alapítólevelét, amely írásba foglalása után aug. 23-án került az országgyűlés elé.[2] Az alsó tábla és a főrendek még aznap elfogadták és a király elé terjesztették, azt ajánlván, hogy Festetics ezen felajánlását törvénycikkbe foglalják.

Ferencnek szept. 6-án kelt hozzájárulása[3] után megszövegezte az országgyűlés az erről szóló törvénycikket, amelyet szept. 22-én fogadott el az uralkodó. Az 1802: IV. t. c. így hangzik: «A karok és rendek alázatos köszönetüket nyilvánítják Őfelségének, amiért helyeselvén abbeli szándékukat, hogy addig is, míg az országban a nemeseknek a hadi pályán szükséges tudományokban való kiképzése végett katonai akadémia állíttatnék fel, a pesti egyetemen egy tanszék szerveztessék a katonai tudományok előadására, kegyelmesen megengedni méltóztatott, hogy az ezen tudományokkal foglalkozó ifjak ösztöndíjukat megtarthassák és újakat is kaphassanak. Tolnai gróf Festetics Györgynek, kisrédei Rhédey Lajosnak és Párniczky Mihálynak pedig nemeslelkű ajánlatait, akik Ő szent felsége iránt érzett hűséges hódolatukból és lelkesedésükből hazafiaik és hazájuk szép szeretetétől ösztönözve az első 40, a második 10, a harmadik 1 ezer forintot ajándékoztak, hogy alapító leveleik értelmében néhány ifjú, míg az országban hasonló intézet nem állíttatik, a bécsi katonai akadémián kiképeztessék a hadi tudományokban, nemcsak kegyesen elfogadni, hanem megígérni is méltóztatott, hogy az udvari haditanács útján intézkedni fog az új alapítványi növendékeknek a bécsi katonai akadémiában való felvétele iránt.»

Midőn a kancellária jún. 29-én Festetics alapítványát a király elé

[1] Aus patriotischem Eifer, mondja az államtanácsnak a királyhoz intézett és a kancellária előterjesztésén nyugvó jelentése. Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1802. 2438. — [2] Az 1802-iki országgyűlés naplója. 185. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1802. 9136.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

terjesztette és azt elfogadásra ajánlotta, azt is hozzátette, hogy a kancellária véleménye szerint helyes lenne, ha Festetics Györgynek a legfelsőbb megelégedés tudtára adatnék.[1] József nádor okt. 30-i felterjesztésében még tovább ment és azt ajánlotta, hogy a király a titkos tanácsosi méltósággal tüntesse ki Festeticset.[2] Ez előterjesztésekre a király úgy döntött, hogy az öt évvel azelőtt rámért büntetést most már teljesen megszüntette s 1802 nov. 4-én kamarássá nevezte ki,[3] amely kinevezés alapján nov. 15-én immár másodízben tette le a kamarási esküt.[4] Midőn Bujanovics udvari agens a kinevezést vele tudatta és részére a kamarási kulcsot elküldötte, örömmel tette hozzá, hogy mindenki örül ennek a kinevezésnek.[5]

Festetics alapítványának elfogadása után már akadály nélkül ment annak a gyakorlati életbe való átvitele. 1803 jan. 13-án értesítette Pálffy kancellár Festeticset, hogy az ösztöndíjas növendékek Ő felsége külön engedélye alapján egyelőre a bécsi mérnöki iskolába járhatnak,[6] amely intézettel máj. 11-én meg is történt az egyesség.[7]

Festetics György ezen nemeslelkű cselekedetének utolsó aktája a nádor 1804 márc. 27-i levele, amely arról értesítette Festeticset, hogy Ő felsége ezen alapítványát igen jó néven vette.[8] Mint gondolkozott ez alapítása felől a közvélemény, azt Csokonai Vitéz Mihálynak «A hadi iskoláról» írt ódája mutatja. Végül az a szerencse is osztályrészül jutott Festeticsnek, hogy megérhette terveinek tényleges megvalósulását, mert az 1808-i országgyűlés törvénybe iktatta egy tisztképző intézetnek, a Ludovika Akadémiának felállítását.

Ez az 1808-i esztendő rótta a háború folyamán a legnagyobb terheket Festeticsre. Az 1807 : II. t. c. ugyanis elrendelte, hogy mindenki ingatlanai egy évi jövedelmének $^1/_6$-át, ingóságainak pedig $^1/_{100}$-át fizesse a háború költségeire. 1808 áprilisában becsülték fel Festetics György jövedelmét, mire ingatlanai jövedelmének $^1/_6$-a fejében 66,774 frt $8^1/_{12}$ kr-t, ingóságai $^1/_{100}$-a fejében pedig 7,660 frt $41^2/_3$ kr-t, azaz összesen 74,434 frt $49^3/_4$ kr-t fizetett.[9]

Midőn 1809-ben kiállott a franciák ellen a nemesi fölkelés, külön csa-

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1802. 2348. Dürfte dem Gr. Festetics das allerhöchste Wohlgefallen bedeutet werden. — [2] Domanovszky, József nádor iratai. 564. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 430. — [4] U. o. Memor. 432. — [5] U. o. Memor. 431. — [6] U. o. Memor. 436. — [7] U. o. Memor. 441. — [8] U. o. Memor. 445. — [9] U. o. Memor. 344a.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

patott állított a Kienmayer-huszárokhoz.[1] Ennek költségei ismeretlenek ugyan előttünk, de bizonyára jelentékeny összegre rughattak, mert még 1811-ben is 15,323 frt-ot kellett e címen fizetnie,[2] ami bizonyára nem jelenti teljes egészét kiadásainak, hiszen 1809-ben csupán 26 lovas katonáért és felszerelésért 10,000 frt-ot fizetett.[3] Biztosan tudjuk azonban azt, hogy 1809-ben az insurrectióra való összes kiadásai 27,894 frt-ot tettek ki.[4]

Az 1809-i insurrectio veresége után is még mindig súlyos terheket kellett a háború miatt viselnie. 1810 okt. 6-án 6,000 frt-ot adott át a kincstárnak megsemmisítés végett[5] s ugyanakkor 15,000, majd 1811-ben ismét 17,290 frt-ot fizetett be[6] a zalamegyei insurrectiós pénztárba, végül 1813-ban önkéntes segélyképpen 250 lovast állított ki.[7] Ennek költségeit a korabeli árakhoz viszonyítva 100,000 frt-ra tehetjük, ami viszont átlagos évi jövedelme $^1/_4$ részének felelt meg.

Ezeknek a nagy áldozatoknak önként magára való vállalása mutatja legjobban, mily alaptalan volt az a vád, amely éveken át mint gyanús embert üldözte őt, de bizonysága másrészt annak is, hogy a becsületes embert semmi sem térítheti el kötelességének lelkiismeretes teljesítésétől.

Az iskolaalapító.

A katonai pályától való visszavonulása tette lehetségessé, hogy Festetics György lassú, de igen hathatós működést fejthessen ki a magyar műveltség emelésére. E téren való munkássága bátran állítható párhuzamba szerencsésebb követőjével, Széchenyi Istvánéval, aki szintén a katonai pályáról lépett át a nemzet nevelőjének rögös útjára. Természetes, hogy neki nagyobb sikerei lettek, mint Festeticsnek, de ennek oka egyrészt az, hogy előtte már mások egyengették az utat, amelyet Festeticsnek magának kellett törnie, másrészt az, hogy Festetics munkásságának igen határozott korlátai voltak, mert éppen ekkor a francia háborúk kötötték le a nemzetnek szinte minden erejét. Ez a magyarázata annak, hogy tevékenységét inkább mélyen megalapozottnak, mint széleskörűnek látjuk, olyannak, amely az akkor kultúra tekintetében mindenféle központot

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 565½. — [2] U. o. Memor. 536a, 536b. — [3] U. o. Zalad. 2875. — [4] U. o. Memor. 514a, 516/2, 517. Zalad. 2875. — [5] U. o. Memor. 531. — [6] U. o. Zalad. 2921a. — [7] U. o. Memor. 565½.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nélkülöző Magyarországnak csak egy szűkebb területére terjeszkedhetett ki, azokra a részekre t. i., amelyeken nagy kiterjedésű birtokai feküdtek.

Hogy jószágain necsak az anyagi, hanem a szellemi jólét emelésére is törekedjék, ez a jellemvonás apai örökség gyanánt maradt rá, hiszen Festetics Pál volt az, aki az első iskolát alapította birtokai középpontján, Keszthelyen. Hasonlókép apai örökségnek tekinthetjük azt az igyekezetét is, hogy ez a szellemi emelkedés a magyar nemzet javára történjék, hiszen Festetics Pál volt az, aki Mária Terézia figyelmét a máramarosi rutének orosz összeköttetéseinek nemzeti szempontból való veszedelmes voltára felhívta. A különbség csak az köztük, hogy míg apja az államhatalom szinte egész erejét igénybe vehette eszméi megvalósításának elősegítésére, fia mint egyszerű magánember csupán a maga erejére és a meggyőzés hatására volt utalva, midőn kultúrát, mégpedig egyenesen magyar kultúrát akart teremteni azon a területen, amelyre befolyása kiterjedt. Hogy mennyire saját erejének okos számbavétele vezette, midőn a magyarságot és a műveltséget elsősorban saját birtokain akarta erősíteni és hogy e mellett mindig az egész ország magyarsága lebegett szeme előtt, arra nézve igen érdekes bizonyítékunk van. Midőn egyik veje, gróf Almássy Illés 1810-ben birtokot akart vásárolni Ausztriában, a legkeményebb szavakkal rótta meg, hogy magyar mágnás létére nem talál örömet magyarországi birtokaiban, hanem Ausztriában akar földet vásárolni.[1]

A magyarság érvényesülésének követelése miatt 1790-ben szenvedett kudarca nem kedvetlenítette el és mindjárt a legelső kedvező alkalmat megragadta, amely a magyar nyelv terjesztésére kínálkozott. Szinte azt lehet mondani, hogy talán a legelső azok sorában, akik az utakat és módokat keresték, amelyeken át magyarrá lehet tenni hazánkban azokat, akik magyar alattvalók ugyan, de az ország nyelvét nem beszélik. Hogy milyen módon akarta elősegíteni a magyarosítást, azt a következőkben őrizte meg számunkra Zalamegye 1793 febr. 18-án tartott gyűlésének jegyzőkönyve: «Festetics György jelentette, miképpen ő szívesen fájlalná, hogy muraközi uradalmának lakói, mintha nem is Magyarországon laknának, a magyar nyelvtől teljességgel idegenek és azt megtanulni éppen nem akarják. Minthogy pedig a legutóbbi országgyűlések végzése szerint ennek gyarapítására törekedni kellene, ő nagysága három módot jelentett,

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 526.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

melyek által a lakosok lassanként a magyar beszédhez szokhatnának: 1. ha azon muraközi járás a zágrábi püspöki megyétől elszakasztatnék és a szombathelyihez adatnék, 2. ha a jelenlegi iskolákban tanuló ifjúság a horvát nyelv mellett nem a németet, hanem a magyart gyakorolná, 3. ha a helységek csak olyan notariust fogadnának, kik magyarul tudnak.» Világosan kitűnik ezekből, hogy Festetics Györgynek volt nemzetiségi politikája, sőt ez a nemzetiségi politika határozott utakat és irányokat követett olyan időkben, amikor erre mások még csak alig gondoltak és a leghatározottabban mondotta meg a módokat, amelyek segítségével a legnagyobb eredményt érheti el a magyarosítás, mert az egyház, az iskola és a közigazgatás, amiket e tekintetben célravezetőknek megjelölt, mindig a legnagyobb előmozdítói voltak a magyarosításnak, vagy leginkább akadályozták azt megbizhatatlan kezekben. Mivel a XVIII. század végén legelőször ő fejezte ki világosan azt a gondolatot, hogy az egyház és az állam beavatkozása által tervszerűen kell szaporítani a magyarul beszélő állampolgárok számát, ezen indítványa első előfordulása hazánkban a tudatos magyarosítás mozgalmának.

A megye közönsége egyhangúlag fogadta el azt, amit Festetics ajánlott és a következő határozatot hozta: «Mely jelentése ő nagyságának, minthogy a törvények és a haza rendeinek közönséges óhajtásaival egyezőnek találtatott, végeztetett, hogy ő eminenciája herceg Batthyány József hercegprímás úr levél által kérettessék, méltóztatnék az ő útján hathatós közbenjárásával kieszközölni, hogy Muraköz szombathelyi püspöki megyéhez adassék, addig is pedig, még a megye ezen kérésnek foganatját érheti, zágrábi püspök urat ő excellenciáját arra bírni, hogy ezen járásban minden magát előadandó üresség alkalmatosságával olyan káplánokat ajánljon a földes uraságnak, kik magyarul tudnak. Azonfelül muraközi szolgabíró uraknak meghagyatott, hogy a scolamestereket a horvát nyelvvel együtt a magyar nyelv tanítására, a helységeket pedig ugyan magyar nyelvet értő notariusoknak fölvételére ösztönözzék.»[1]

Természetesnek kell találnunk, hogy noha Festetics György a magyar nyelv érvényesülését más utakon is kereste, mint kortársai, a legnagyobb buzgalommal csatlakozott azokhoz is, akik más módon akarták ugyanezt a célt elérni. Akkoriban sokan a magyar nyelv előrevitele egyik leghat-

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2387.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hatósabb eszközének a magyar nemzeti színház felállítását tartották és ezt akarták magánáldozatok útján létesíteni. Festetics innét sem maradt el és véletlenül ugyanazon megyegyűlés jegyzőkönyve örökítette meg számunkra, hogy «a megye jelentése szerint némely földesurak és nevezetesen gróf Széchenyi Ferenc és Festetics György ő nagysága a magyar játék című társaság részére szép ajánlásokat tettek».[1]

Gyakorlati eredményekre való igyekvése azonban nemcsak az irányoknak megjelölésére, hanem cselekvésre is késztette. A Festeticsek bőkezűségének már eddig is köszönte fennállását egy dunántúli gimnázium és ez volt a keszthelyi, melyet Festetics Pál alapított. Festetics György azonban nem elégedett meg azzal, hogy a birtokain élő nagyszámú lakosság egy része részesülhetett a tudomány áldásában, hanem ugyanennek lehetőséget meg akarta szerezni uradalmai székhelyétől messzebb eső vidéken élő alantasainak is. Ez a törekvés vezette a csurgói református gimnázium megalapítására.

A csurgói gimnázium megalapításának egyes mozzanatai meglehetősen ismeretlenek előttünk. Általában azt tartják, hogy még az 1791. évi budai református zsinaton tette volna azt a nyilatkozatot, hogy «kész és hajlandó őszinte tiszta szívből az Isten dicsőségére lett derék jó hazafiak nevelésére és a tudomány emelésére Csurgón gimnáziumot létesíteni».[2] Mielőtt azonban a teljes gimnáziumot, az akkor ú. n. líceumot fel lehetett volna állítania, 1792 áprilisában Alsókon megnyitotta a gimnázium I. osztályát. Először arra gondolt, hogy az iskolának megszerzi a protestánsok támogatását és kérte is azt, de sikertelenül. Midőn ugyanis a reformátusokhoz fordult, «azt tapasztalta, hogy némely világi urak ezen igyekezettől idegenkednek»,[3] midőn pedig a lutheránusokat kérte, a veszprémi esperesség ülése azt felelte, hogy «jóllehet készségét ajánlja, mindazonáltal meghatározandó segedelem iránt magát teljességgel nem kötelezheti».[4]

Noha a kezdet nem sok reménységgel biztatott, nem tágított. Másfél évi fennállás után Alsókról Csurgóra helyezte át az iskolát, azzal okolván meg a hely megváltoztatását, hogy «Csurgó népes mezőváros, amelynek nagyobb része reformátusokból és evangélikusokból áll».[5]

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2387. — [2] Héjas Pál, A csurgói ev. ref. főgimnázium rövid története. (Az intézet 1894—95-ik évi Értesítőjében.) 2. — [3] U. o. Héjas Nagyváthy János 1792. aug. 31-iki levelére hivatkozik. — [4] Keszthelyi levéltár. Simig. 1546. — [5] Héjas, i. m. 5.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A csurgói gimnázium ügyét jószágainak direktora, Nagyváthy János 1793 nov. 13-án Somogymegye közgyűlése elé terjesztette. Festetics a Nagyváthy által a megye elé terjesztett beadványában mindenekelőtt a következőket jelentette ki: «Minthogy a közboldogság növelését a jó polgár kötelességéhez tartozónak vélem, úgy gondolkodom, hogy annak előmozdítására legtöbbet akkor tehetek, midőn az ifjúságnak a hasznos tudományok ismeretébe való bevezetésére és jó polgárokká való nevelésére kedvező alkalom kínálkozik». Mivel pedig a római katholikus ifjúságnak már úgyis módjában áll, hogy a keszthelyi gimnáziumban tanuljon, viszont a somogymegyei protestáns gyermekeknek ilyen iskola találására messze földre kell menniök és sokat költeniök, azért, hogy «úgy az uradalmában, mint a Somogymegyében másutt lakó embereknek, vagy pedig a baranyamegyeieknek módjukban legyen gyermekeiket a tudományokba bevezetni és őket tisztességes, a királyra és hazára nézve egyaránt hasznos polgárokká nevelni, a nemesek és hivatalnokok pedig költséget takarítsanak», elhatározta, hogy Csurgón, Somogymegyében «a közjó emelésére és a parasztok könnyítésére» gimnáziumot alapít és arra adományt tesz. Felajánl telket az iskola, pap és tanulók házának építésére; az épület elkészítésére természetben és pénzben 6,000 rhénes frt-ot, a tanárok fizetésére évi 200 rhénes frt-ot, a tanárok és tanulók szobáinak fűtésére évi 24 öl fát, amelynek levágásáról és hazaszállításáról a református egyház tartozik gondoskodni, azonfelül évi 14 mérő búzát. «Mivel pedig a közvetlen felügyeletet az egyházmegyei világi gondnokok után leghelyesebben a helybeli lelkészre lehet bízni, az az óhajtásom, hogy ide olyan lelkészt rendeljenek, aki külföldön végezte felső iskoláit.» Az ilyen pap évente 50 frt fizetést kap tőle. Ha a felajánlott 6,000 frt kevés lenne az építkezésre, a hiányzó részt adja hozzá a református egyház; azt azonban előre is kiköti, hogyha lutheránusok akarnának járni az iskolába, azokat is fel kell venni. Mivel pedig ezt az adományt elsősorban azért teszi, hogy az ő jobbágyai tanulhassanak, azért ha vagy az egyháznak, vagy más valakinek panaszára az intézetet Csurgóról elvinnék, az adományok megszünnek, az iskola telkére emelt épületek 6,000 frt erejéig az ő, vagy utódai birtokába mennek át.[1]

A megyegyűlésen jelenlevők a legnagyobb örömmel fogadták ezt a felajánlást és arra kérték Festeticset, hogy «kegyes ajánlását valamely

[1] Keszthelyi levéltár. Simig. 1560.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hiteles helyen örökössé tenni kegyesen méltóztassék».[1] Midőn Festetics 1794 ápr. 26-án kiállította alapítólevelét és azt a király jún. 30-án helybenhagyta,[2] 1795 ápr. 30-án ünnepélyesen letették az épület alapkövét.[3]

Míg Festetics György azon fáradozott, hogy valósággá tegye a csurgói református gimnázium tervét, az egyházmegye emberei hidegen állottak az iskolával szemben. Még 1795 elején tartott gyűlésük is azt a véleményt fejezte ki, hogy «Csurgó Magyarország és Horvátország sarkán esvén s többnyire pápista és pallérozatlan szegény jobbágy és robotoló lakosokból állván, a nemesi és predikátori rend ide nem örömest küldi gyermekeit».[4] Végül mégis elfogadták az ajánlatot, mert «a gróf azt ígérte, hogy a helységek közül kezdett iskolának környékét számos protestáns német mesteremberekkel megszállatja».[5]

Ennek az ígéretnek tényleg eleget is tett és telepeseket keresett az iskola környékére. Közhírré tétette, hogy telket ad mindazoknak, akik a csurgói iskola körül megtelepszenek. A telekkiosztás feltételei ezek voltak: 1. a telket átvevők a gróf földesúri jogának elismeréseképpen évi egy aranyat fizetnek, 2. az építendő ház konyhájához szükséges téglát ingyen kapják és azt a jogot nyerik, hogy az általuk felépített házat bármikor eladhatják.[6] 1798-ban teljesen elkészült az épület az iskola számára, amely ebben az évben nyerte meg az engedélyt arra, hogy teljes gimnázium, azaz líceum lehessen. Az intézet mellé konviktust is állíttatott Festetics, amelyben 5 ifjúnak eltartásáról gondoskodott. Ez ifjak egyenruhában jártak, szürke posztóból készült nyusztprémes felöltőben, kucsmában és mentében, amelynek baloldalán voltak a grófi család jeligéjének (Deum time, regem honora) kezdőbetűi.[7]

A csurgói intézet jó hírnevét megalapítani sokat segített Festetics bőkezűsége, aki felemelte a tanárok fizetését és rajta volt, hogy minél képzettebb tanárok kerüljenek Csurgóra. Így ment oda 1799 máj. 26-án Csokonai Vitéz Mihály,[8] aki 1800 febr. 21-ig maradt az intézetnél. Ekkor váltotta fel őt Császári Lósy Pál, aki már az alapító bőkezű adományából tanult Jénában.[9] Lósy beiktatása alkalmával az intézet gondnoka Sárközy István, nagy beszédet mondott, amelyben a távolmaradását kimentő Festeticsről így emlékezett meg: «Dicső alapító Gróf úr! Valóban páratlan

[1] Héjas, i. m. 7. — [2] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1794. 7228. — [3] Héjas, i. m. 17. — [4] U. o. 16. — [5] U. o. — [6] Magyar Hírmondó. 1796. II. 312. — [7] Héjas, i. m. 35. — [8] U. o. 42. — [9] U. o. 46.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és dicsőségedet hirdető azon műved, hogy ezen hajléka a tudományoknak a Te igyekezeted és buzgalmad által ezen magaslatra emeltetett, honnan azt hazánk e félreeső szegletén az idők mostohasága letaszította volt. Többi érdemeid felsorolásához, mivel azok oly sokak és oly nagyok, hogy a jókat előszámolni úgysem tudom, hanem csakis szent áhitattal csodálva tisztelhetem, hozzá se fogok s csak arra az egyre kérlek — kegyes engedelmeddel, — hogy iskolánkat és ezen Te gimnáziumodat s ezen új professzort fogadd kegyeidbe és hathatós pártfogásodba.»[1]

Festetics György nem elégedett meg az iskola megalapításával, hanem jövendő fejlődését is biztosítani akarta. Mivel a tanárok évi fizetése 600 frt-ot tett ki (egy professor 400 frt-ot kapott, egy subrector pedig 200 frt-ot), ennek fedezésére pedig az ő alapítványából évi 200 frt, egyéb alapítványokból 50 frt 31 kr állott rendelkezésre, az évi hiány 349 frt 29 kr-ra rúgott. Ennek fedezésére, vagy amint ő magát kifejezte, «a csurgói mind a két részen levő evangélikus protestáns iskola dotációjának előmozdítására» 1797 ápr. 28-án a belső somogyi református egyház világi gondnokainak egy 6,989 frt 40 kr-ról szóló kötelezvényt tett le. Úgy rendelkezett ugyanekkor, hogy ebből az összegből és kamataiból 1798 jan. 1-től 1808 jan. 1-ig az iskola dotációjára évi 500 frt jut, azonban ebből 1799-től kezdve évi 50—50 frt az alumneumra lesz fordítandó, úgyhogy 1808-ban már 500 frt lesz a tápintézeté; 1808 jan. 1-től kezdve az évi 500 frt összeg évenként 50 frt-tal csökken, míg végre 1817-ben az egész összeg elfogy. A belsősomogyi református egyház gondnokai átvették a kötelezvényt és megígérték, hogy az alapítványt egyébre fordítani nem fogják.[2]

Később is állandóan érdeklődött az iskola iránt. Meglátogatta a vizsgákat s kisebb-nagyobb jutalmakat, sőt ösztöndíjakat is adományozott azoknak, akik jól feleltek. 1810-ben egy németül jól tudó tanuló a vizsgán 20 frt jutalmat és azonfelül ruhára évi 50 frt stipendiumot kapott,[3] midőn pedig az 1812-ben a vizsgázó nyolc diák közül öt jelesen felelt meg, «a konviktus tanárai tanítványok privát tanulásával való elfoglaltságok miatt remunerációt kaptak a gróftól.» Így történt azután, hogy az intézet konviktusában is nevezetes emberek tanítottak és egy ideig a történelmi

[1] Héjas, i. m. 53. — [2] Keszthelyi levéltár. Simig. 1589. — [3] Magyar Hírmondó. 1802. II. 810.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

források kiadása által hírt szerzett Rumy Károly volt benne a német nyelv tanára.[1] A csurgói intézet alapítása mint embert is szépen jellemzi Festeticset, aki katholikus létére minden anyagi erejével támogatott egy református intézetet.

A keszthelyi gimnázium is sűrűn érezte, hogy az új földesúr bőkezűsége nem áll a régié mögött. József császár 1784 máj. 18-án rendeletet adott ki, melynek értelmében a gimnáziumoknak akkor három osztályt magában foglaló legalsó tagozatában, az ú. n. latin, vagy nyelvtani iskolában az igazgatón kívül minden osztályra legalább egy tanárnak kell esnie. Eddig összesen három tanára volt a keszthelyi intézetnek, most az igazgatóval együtt négyre kellett emelni a tanerők számát. Ez természetesen emelte a kiadásokat is, amelyek elviselésében eddig is Festetics György segítette az iskolát. Míg ugyanis apja évi 180 frt-ot adott az iskola tanárainak fizetésére, ő évi 240 frt-ra emelte fel ezt az összeget, melyet a helytartótanács 1788 aug. 7-iki rendelkezése értelmében négy egyenlő részre kellett osztani az igazgató és a három tanár között.[2] 1789 májusában királyi rendelet érkezett az iskolához, amely megengedte, hogy az intézet hat osztályúvá fejlesztessék, ha az uraság az eddig fizetett évi 240 frt hozzájárulást állandóan megadja, míg az iskola fennáll. Festetics György 1789 aug. 13-án kötelezte magát, hogy ennek a feltételnek eleget tenni hajlandó.[3]

Ez a pártfogás ekkor nagyon sokat jelentett, mert kérdéses volt, vajjon egyáltalában fennmaradhat-e a keszthelyi intézet. Mivel a diákok száma állandóan fogyott, a helytartótanács 1788-ban felvetette azt a kérdést, vajjon szükséges-e, hogy a nagykanizsai gimnáziumon kívül még egy másik is legyen Zalamegyében, holott Somogyban egy ilyen intézet sincsen. A somogyiak szívesen kaptak az alkalmon s tárgyalni kezdettek a helytartótanáccsal és 1795-ben már arról beszéltek, milyen feltételek alatt helyezzék át a keszthelyi gimnáziumot Somogyba s az áthelyezést igen melegen pártfogolta Esterházy herceg is. Ennek láttára Festetics György egyrészt a tankerületi főigazgató előtt kijelentette, hogy a gimnáziumnak Keszthelyen való meghagyása esetén hajlandó 12 ifjút minden szükségessel ellátni, másrészt a megyéhez fordult s annak támogatását kérte. 1795 márc. 12-én Zalamegyéhez benyujtott «alázatos jelentésében

[1] Kazinczy Ferenc levelezése. IX. 548. — [2] A keszthelyi főgimnázium értesítője 1890—1891. 18. — [3] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2347.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szintén kijelenti, hogy hajlandó Keszthelyen hat zalai és hat somogyi ifjú számára konviktust állítani.» Mivel pedig «a tudományokra ügyelő országos deputatio az keszthelyi gimnáziumnak fenntartása iránt neki privative olyan értesítést adott, hogy annak megmaradására szükséges valamely industrialis és ökonomikális institutumot felállítani», közli a megyével, hogy egy ilyen gazdasági iskola felállítását tervezi és «arra híres Thessedik uram szarvasi industrialis iskolájában ifjakat neveltetett és a bécsi állatorvosi iskolában is taníttatott egy ifjút, sőt azt külföldi tanulmányútra is küldötte. Mivel pedig ő azt az industrialis és ökonomikális iskolát fel akarja állítani, nagy kár lenne a közügyre nézve, ha a gimnáziumot Somogyba vinnék át», ezért kéri a megyét, hogy «a maga kebelebéli gimnázium mellett a felső helyeken hathatós szószóló legyen».[1]

Nem tudjuk ugyan, minő lépéseket tett a vármegye a gimnázium megmaradása érdekében, de az bizonyos, hogy Festetics György megvalósította azt a tervét, amelyre való tekintettel különösen ajánlotta a megye jóindulatába a gimnázium ügyét és így egyszerre két iskolát is szerzett Keszthelynek: a gimnáziumot, amelynek megmaradását biztosította és a gazdasági iskolát, amelyet ő maga alapított meg.

Minthogy a gazdasági iskolának 1797-ben történt megnyitása két újabb osztály felállítása által teljes gimnáziummá tette a keszthelyi intézetet, a megyének tett ígéretéhez képest gondoskodni kívánt a nemesi konviktus felállításáról. 1788-ban megszünt a ferencrendiek keszthelyi rendháza és 1796-ban már mindössze egy lakója maradt, mégpedig a gimnázium hitoktatója. Festetics úgy találta, hogy az iskola és a konviktus együttesen is bőségesen helyet kapna a barátok volt zárdájában, ezért azzal a kéréssel fordult a királyhoz, hogy a volt rendházat az iskola céljaira engedje át. A kancellária ajánlotta is az uralkodónak, hogy engedje át az üres kolostort a gimnázium és annak múzeuma, meg könyvtára, valamint a Festetics György költségén felállítandó nemesi konviktus részére.[2] A király 1798 szept. 14-én elfogadta az előterjesztést, de kikötötte, hogy az intézet és a nemesi konviktus egyaránt a tankerületi főigazgató ellenőrzése alatt álljanak, az átadott épületek pedig az intézet megszüntével a vallásalap tulajdonába menjenek át.[3]

[1] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 24. — [2] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1728. 10582. — [3] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2511.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Noha az épület csak 1799 januárjában jutott kezéhez, már 1798 januárjában pályázatot hirdetett a keszthelyi gimnázium ösztöndíjas helyeire, mégpedig az alsó osztályban három, egyenként 100 frt-os, a felsőkben két, egyenként 150 frt-os állásra. Azt tervezte ezenfelül, hogy egy gondviselőt állít az ösztöndíjas növendék fölé, aki maga is 200 frt fizetésben részesül, a konviktorok mellé pedig egy inast szándékozott adni, azon idők szokása szerint persze a tanulók közül, aki ezért a munkájáért 50 frt-ot kapott volna évenként. A bennünket a pályázatról tudósító egykorú újság, a Magyar Hírmondó mindjárt azt is elmondja, hogy «első stipendista nagybajomi nemes Thassy György úr fia».[1] A kolostor átalakítási munkálatainak lassúsága következtében ez a nemesi konviktus csak 1799 nov. 6-án nyílhatott meg. Megnyitásakor a gimnázium igazgatója, Für Márton lett a konviktus rektora, melynek Thassy József, Gaál József, Oszterhueber Imre, Szkublics Alajos voltak első tagjai.[2] Míg a kolostor első emeletének konviktussá való átalakítása már 1799 őszére elkészült, a második emelet átalakítása csak egy év mulva lett készen. Itt helyezték el az egyes osztályokat s itt nyilt meg 1800 nov. 4-én a gimnázium 1800/1801-i tanéve, viszont a gimnázium régi épületébe az elemi iskola költözött.[3]

A gimnázium konviktusába összesen 19 diákot vettek fel, kik közül ötöt az alapító költségén tartottak el, egyébként pedig a konviktoroknak évi 100 frt-ot kellett fizetniök, minek fejében nemcsak ellátást nyertek, hanem németet, rajzot és zenét is tanultak. Mivel ilyen előnyös volt a konviktus növendékeinek helyzete, többen is jelentkeztek, mint amennyi hely rendelkezésre állott. Az egykorú újság megemlíti, hogy «a gróf a konviktorokat asztalához rendében ülteti, ajándékozza, ösztönzi a tudományokra».[4] A nemesi konviktus annyira megfelelt feladatának, hogy midőn Károly főherceg 1807 máj. 25-én a konviktust meglátogatta, kijelentette, hogy aki onnét kikerül, szívesen alkalmazza tisztnek a hadseregben.[5]

A keszthelyi nemesi konviktusnak későbbi sorsáról mindjárt itt mondhatunk pár szót. Székhelye nem maradt állandóan Keszthelyen, mert Festetics úgy tartotta, hogy a növendékek többet tanulhatnak és láthatnak egy nagyobb városban, azért tíz évi fennállás után Sopronba helyezte át.[6] A nemesi konviktus tagjai Sopronban a kir. kath. gimnáziumba jár-

[1] Magyar Hírmondó. 1798. I. 14. — [2] U. o. 1799. II. 835. — [3] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 29. — [4] Magyar Hírmondó. 1800. I. 19. — [5] Magyar Kurir. 1807. I. 19. — [6] Társalkodó. 1847. 46. szám.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tak tanulni, otthon pedig az iskolai tárgyakon kívül «az illendőség reguláira, német és francia nyelvre, szépírásra, rajzra, táncra és zenére tanították őket». Sopronban évente hat növendéket vettek fel a konviktusba, amelynek akkor már külön könyvtára is volt és a nyelvek tanulására olyan nagy gondot fordítottak, hogy a növendékeknek csak vasárnap engedték meg a magyar beszédet. Festetics maga is annyira érdeklődött a diákok tanulása iránt, hogy a havonta tartott vizsgákon sokszor megjelent és ajándékokat adott az érdemeseknek.[1] A konviktus növendékeit a nyilvánosság előtt való szerepléshez is hozzászoktatták és tudjuk is, hogy 1811 februárjában egy főrendi társaság előtt francia és német színdarabot játszottak el.[2] A konviktus későbbi sorsáról csak az ismeretes, hogy Festetics 1813 végén «a mostani háború és egyéb kedvezőtlen körülmények miatt» be készült szüntetni és ez addigi növendékeknek kárpótlásul ösztöndíjakat akart adni és pedig a grammatikusoknak évi 200, a humanistáknak évi 250, a filozófusoknak pedig évi 300 frt-ot.[3]

Mint eszmeileg idetartozót kell megemlíteni azt is, hogy Festetics nem elégedett meg azzal, hogy a konviktorok csupán a gimnáziumot végezzék el, hanem egyetemi tanulmányaik elvégzését is meg akarta könnyíteni. E célból 1803-ban pesti palotájában egy újabb konviktust rendezett be, ahol öt ifjú tartózkodott mindaddig, míg az egyetemre járt. Az egyetemre járó diákokra két felügyelő vigyázott: egyikük, a principális, a háztartásra ügyelt fel, a másik, az expeditor, a tanulásukra. Otthon a növendékeknek egyetemi leckéik tanulásán kívül különösen a francia és a német nyelvben, a rajzolásban, bajvívásban, lovaglásban és katonai gyakorlatokban kellett magukat tökéletesíteniök.[4] Egyik egykorú újság meg is emlékezik róla, hogy a «pesti nevendékház» 1812 ápr. 16-án évi vizsgát tartott, amelyen az egyetem rektora és több tanára is megjelent és a tapasztaltakkal meg volt elégedve.[5]

Miután a keszthelyi konviktus elkészült, Zalamegye 1799 nov. 19-én értesítette róla az uralkodót, elmondván, hogy a sok jelentkező miatt a konviktus kibővítéséről kell gondoskodni. Azt is jelentette a megye, hogy Festetics gróf ez évben még egy iskolát nyittat meg Keszthelyen s ez lesz a rajziskola, amely a Georgikonhoz való előkészületre kell. Mindezekre

[1] Magyar Kurir. 1811. III. 265. — [2] U. o. 1811. II. 82. — [3] Asbóth jószágigazgató levele 1813. okt. 1. Keszthelyi levéltár. Tolnai levéltár. — [4] Hazai és külföldi tudósítások. 1812. 3. sz. — [5] U. o. 1812. 32. sz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hivatkozva arra kérte a megye a királyt, hogy a gimnázium legfelső fokozatát, az úgynevezett líceumot is állítsák fel Keszthelyen.

A helytartótanács úgy vélte, hogy a líceum költségeit a tanulmányi alap nem bírná el, azért nem is ajánlotta a királynak a kérelem teljesítését és így Ferenc 1800 febr. 14-én úgy döntött, hogy a líceum ez idő szerint nem állítható fel Keszthelyen.[1] Ez a döntés annyival is inkább meglepő, mert ekkor egészben vagy részben Festetics György bőkezűségéből a következő iskolák állottak fenn Keszthelyen: 1. háromosztályú elemi iskola, 2. polgári iskola, 3. zeneiskola, 4. rajziskola, 5. gimnázium a konviktussal, 6. tanítóképző és 7. a Georgikon.[2] Ezek közül a rajziskola és a tanítóképző 1799-ből való alapítása volt Festeticsnek, aki 400 frt-os alapítványt tett arra a célra, hogy a keszthelyi nemzeti iskolában egy tanítót tartsanak a rajz tanítására, kettőt pedig a tanítók képzésére, akiknek lakásáról is az alapító maga gondoskodott.[3]

1802-ben Ferenc visszaállította a Csorna-præmontrei kanonokrendet, amelyet ugyanakkor a keszthelyi gimnázium fenntartására és tanárokkal való ellátására is kötelezett. Az átvétel részint az új rendfőnök halála, részint a rendi javak átvételével járó munkák miatt egy ideig késett és így a rend csak 1808 őszén vehette át a gimnáziumot. A præmontreieknek Keszthelyre jövetele vonta maga után, hogy a franciskánusok volt épületét nekik adják. Festetics nem is emelt kifogást ez ellen, de fel akarta használni az alkalmat, hogy az épület visszaadása fejében a teljes gimnáziumot állítsák fel Keszthelyen. Ennek elérésére a helytartótanács előtt arra hivatkozott, hogy midőn a kolostort átvette, az a pusztulás szélén állott és így sokat kellett az építkezésre költenie, amit főleg azért tett meg, mert azt az épületet örök időkre adták oda neki, most pedig azt kívánják, hogy minden kárpótlás nélkül adja át a præmontreieknek. Mindezeket előadva kijelentette azonban, hogy egyáltalában nem tart igényt anyagi kárpótlásra, hanem e helyett azt kívánja, hogy a keszthelyi szülők gyermekei neveltetésének megkönnyebbítésére a gimnáziumot líceummal egészítsék ki.[4]

A præmontrei renddel a királyi parancs által előírt megegyezés 1808 jan. 23-án Bécsben jött létre. A megegyezés fontosabb pontjai a következők:

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1800. 1345, 5320. — [2] Asbóth beszéde a Georgikon 1802. nov. 20-iki megnyitásán. Magyar Hírmondó. 1802. I. 85. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 328. — [4] Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály. 1810. f. 2. p. 31.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics György minden kárpótlás nélkül átadja a rendnek a keszthelyi gimnázium épületét és elviszi onnét a konviktust is. Ennek fejében a rend kötelezi magát, hogy a Ferenc király által 1806-ban kiadott tanrendszer értelmében a gimnáziumhoz csatolt elemi iskola három osztályát az épületben ellátja és számára tanítókról gondoskodik, ezenfelül mivel Festetics az 1808—9-iki tanév kezdetén a Georgikonba járók tanulásának megkönnyítésére egy magánlíceumot akar felállítani, a rend a líceumhoz két tanárt ad, kik közül egyik a logikát és a metafizikát, a másik pedig a történelmet fogja tanítani.[1] A megegyezés értelmében a præmontreiek 1808 szept. 9-én átvették az épületet és ugyanazon év nov. 5-én már ott nyilt meg gimnáziumuk.[3]

Miután a renddel való megegyezés lehetővé tette a keszthelyi gimnáziumnak teljes gimnáziummá való fejlesztését, azt kérte Festetics a kancelláriától, hogy engedjék meg neki az eddig évente fizetett 240 frt-nak az elemi fiúiskolával kapcsolatos leányiskolára való fordítását. A kancellária azt ajánlotta a királynak, hogy teljesítse ezt a kívánságot és ezzel kapcsolatban arra kérte, hogy érdemeiért tüntesse ki Festetics György grófot, az ajánlott kitüntetés foka felől azonban bővebb javaslatot nem tett. Ferenc 1808 máj. 13-án úgy határozott, hogy Festeticset «a tudományos intézetek pártolásában való dícséretes buzgalma miatt megelégedése jeléül a valóságos belső titkos tanácsosok közé veszi.»[3]

Minthogy a præmontreiekkel kötött megállapodás ezt most már lehetővé tette, arra igyekezett Festetics, hogy tényleg fel is állítsák a líceumot. 1810-ben a helytartótanács elé terjesztette azt a szándékát, hogy a keszthelyi gimnáziumot a líceum felállítása által teljessé óhajtja tenni, megemlítvén, hogy a líceumban a logikát, metafizikát, erkölcstant és történelmet a keszthelyi præmontrei gimnázium két tanára, a fizikát, mathematikát, gazdaságtant és természetrajzot pedig a Georgikon tanárai adják majd elő. A tanárok kinevezési jogát magának tartotta fenn, kijelentvén, hogy lehetőleg katholikusokat nevez ki, de protestáns tanár kinevezésének lehetősége sem lehet kizárva és a tanároknak megengedi a grófi könyvtár használatát. Készségesen beleegyezett abba is, hogy a líceum tanárai a tankerületi főigazgató felügyelete alatt álljanak.

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1808. 933. — [2] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 45. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1808. 11187. Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1808. 1978.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A kancellária csak részben fogadta el a kikötéseket és 1810 okt. 30-án olyan javaslatot terjesztett a király elé, hogy a líceum tanárai egyetemi képzettséggel bíró, de csak római katholikus egyének lehessenek s a főigazgató fennhatósága alatt álljanak. Ferenc mindezeket elfogadta és azzal a megjegyzéssel fejezte be elhatározását, hogy «gróf Festetics Györgynek a tudományok előmozdítására való igyekezetét tetszéssel veszem tudomásul,»[1] de a kancellária kívánságain kívül még azt is kikötötte, hogy az intézet alapítólevelét terjesszék eléje.[2] Nem tudjuk milyen okból, de ez a királyi kívánalom sohase ment teljesülésbe és így a keszthelyi líceum magánintézet maradt. Ez azonban nem akadályozta meg fejlődését, a tanulók száma évente gyarapodott, a fenntartó pedig rajta volt, hogy minél kitűnőbb tanárokat nyerjen meg intézetéhez. 1809 őszétől kezdve 1812 szept. 23-án bekövetkezett haláláig tanította benne a bölcseletet korának híres költője, Rájnis József, akit maga Festetics kért fel ennek tanítására.

A keszthelyi líceum azonban nem lett olyan hosszú életű, mint alapítójának egyéb alkotásai. Ennek oka az volt, hogy a helytartótanács az 1818-iki tanévtől kezdve elrendelte a magánlíceumok megszüntetését, amelyek között névleg is felemlítette a keszthelyit.[3] Festetics meg akarta akadályozni a fenyegető veszedelem bekövetkezését. 1818 szept. 19-én levelet intézett Brunsvik József tárnokmesterhez, előadván, mily hasznos volt eddig a Georgikon szempontjából a líceum és kiemelte a Georgikon szolgálatait a köz ügyének. Hogy ez az előny el ne vesszen, azt ajánlotta, tegyék nyilvános intézetté a líceumot, amely eszmének támogatására mindjárt meg is kérte Brunsvikot.[4] Ennek a kérelemnek azonban nem lett meg a jól megérdemelt eredménye és így a keszthelyi líceum az 1818—19-iki tanévben már nem is nyilt meg.[5]

Az iskoláztatás terén legmaradandóbb értékű alkotása a keszthelyi gazdasági iskola, az úgynevezett Georgikon volt. E gazdasági iskola felállítása nem egy röpke pillanat elhatározása, hanem alapos meggondolás eredménye. 1795 márc. 12-én kelt leveléből veszünk tudomást legelőször arról, hogy egy ilyen intézet megalapítása komoly szándéka: e napon érte-

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1810. 11475. — [2] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1810. 2743. — [3] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 45. — [4] Országos levéltár. Helytartótanácsi iratok. 1816. Lit. pol. f. 310. p. 75. — [5] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 45.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

síti ugyanis Zalamegyét, hogy egy ilyen intézet felállítása érdekében ifjakat neveltet Thessedik Sámuel szarvasi gazdasági intézetében és egy ifjút taníttat a bécsi állatorvosi főiskolán.[1] Thessedik maga is megemlékezik erről Önéletírásában és elmondja, hogy midőn intézete már virágzásnak indult, Festetics György elhatározta, hogy a szarvasihoz hasonló iskolát fog felállítani Keszthelyen és e célból levelezni kezdett vele az intézetben alkalmazandó tanárok és a tanítandó tantárgyak iránt. Az összeköttetésnek az lett az eredménye, hogy Festetics öt ifjat küldött tanulni Szarvasra, Thessedik viszont nehány tanulójával elment Keszthelyre, ahol Festetics megmutatta neki uradalmainak természeti előnyeit, megismertette vele szándékait és ez alkalommal behatóan megbeszélték a felállítandó intézet ügyét is. Úgy látszik, magát Thessediket akarta megnyerni intézete vezetésére, de Thessedik nem akarta elhagyni megyéjét és így javaslatait írásba foglalván eltávozott Keszthelyről.[2] Thessediknek ezt az érdemét a Georgikon később is mindig elismerte és midőn az 1817 máj. 20-án tartott vizsgálati ünnepély alkalmával a tanári kar tiszteletbeli professzorrá választotta, igen kiemelte azt az érdemét, hogy a Georgikont «első kezdetekor tanácsaival támogatta.»[3]

Festetics tervének nyilvános bejelentése és megvalósítása közt teljes két esztendő mulott el. Mivel Thessedik nem ment Keszthelyre, Bulla Károly prágai származású orvosdoktort szemelte ki az intézet vezetésére, aki Bécsben több szakemberrel tárgyalt az intézet szervezése ügyében és azután az alapító utasításainak megfelelően szervezte is az intézetet.[4] Ezen egyébként részleteiben előttünk ismeretlen előmunkálat után 1797 júliusában nyilt meg a keszthelyi gazdasági tanintézet, amelynek Bulla volt első és akkor még egyetlen tanára,[5] aki magyarul nem tudván németül adott elő.

Kevéssel utóbb követte Bullát a tanárságban Pethe Ferenc, aki 1796-ban került vissza német- és angolországi tanulmányútjából, Bécsben telepedett le s ott «Vizsgálódó magyar gazda» címen folyóiratot adott ki. Ez a folyóirata terelte rá Festetics figyelmét, aki meghívta őt intézetébe, amelyben Pethe 1797 okt. 1-én kezdte meg előadásait a mathematikából,

[1] A keszthelyi főgimnázium értesítője. 1890—91. 24. — [2] Zsilinszky, Thessedik Sámuel önéletírása. 90, 91. — [3] Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták. — [4] Deininger, i. m. 40. — [5] Csanády, Emlékkönyv. 6.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a mezőgazdaságtanból és a gazdasági műtanból.[1] Midőn 1797 dec. 31-én tanszékét ünnepélyesen elfoglalta, székfoglalójában kijelentette, hogy szaktudományán kivül «a magyar nyelv pallérozására, tisztogatására, csinozgatására» is tanítja majd növendékeit, hogy «légyen a magyar egyenes ítéletű és igaz magyar pallérozott scytha».[2] Ő már magyarul tanított, míg a harmadik tanár, Vrecourt franciául.[3] Ennek a nyelvbeli sokféleségnek megszüntetésére 1799 nov. 1-én Festetics elrendelte ugyan, hogy a tanítás nyelve a magyar legyen, de egyelőre a latint is meghagyta az előadások nyelvének.[4]

Az intézethez természetesen nemcsak tanárok kellettek, hanem megfelelő földterület is. E célra külön gazdaságot rendeztek be, amely 1799-ben 200 hold szántóföldből, 100 hold rétből és egy ritka fákkal teli gyümölcsösből, ezenfelül 20 holdnyi botanikus kertből állott.[5] 1802-ben ezt szőlővel és erdővel egészítették ki, úgyhogy ekkor már 543 holdat tett ki az intézethez csatolt földterület, amely azonban 1810-ig 902 holdra emelkedett.[6] Az intézet nevéül Bulla a Georgikon elnevezést ajánlotta és hogy a hatóságok az iskola ügyeibe bele ne szóljanak, azt kívánta, hogy az egész tanfolyamot olyannak jelentsék ki, mint amely a tiszti vizsgára készíti elő a grófi uradalomban szolgálni óhajtókat. Vele szemben Pethe azt javasolta, hogy «a gazdasági foglalatosságot tárgyazó major» legyen az intézet címe.[7] A két név közül az elsővel jelölték meg az iskolát.

Festetics egyelőre elfogadta Bullának azt az ajánlatát, hogy a Georgikont olyannak tekintsék, mint amely a tiszti vizsgára készíti elő az uradalomban szolgálni óhajtókat, ezért az intézet alapszabályai a Georgikon célját ezekben jelölték meg: «Cél az, hogy a gazdaságban ezután alkalmazandó hivatalnokoknak elméleti és gyakorlati képzés által készséget adjon arra, hogy célszerűen intézhessenek el minden olyan dolgot a mezőgazdaság terén, ami a termelésre, gyártásra, adás-vevésre vonatkozik s amelyek a grófi ház uradalmaiban előfordulnak, vagy előfordulhatnak és mindezekről rendes és áttekinthető számadást vezessenek.»[8] Az intézet későbbi tanára, Rumy Károly mondotta ki 1814-ben legelőször, hogy a Georgikon

[1] Szinnyei, Magyar írók. X. 890. — [2] Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták. — [3] Csanády, i. m. 6. — [4] U. o. 10. — [5] Festeticsnek a nádorhoz intézett alább idézendő előterjesztése. — [6] Csanády, i. m. 7. — [7] Deininger, i. m. 9. — [8] Fundamental-Artikel No. 3. Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

célja ügyes theoretikus és praktikus gazdák és ezenfelül gazdasági hivatalnokok nevelése.[1]

Ámbár kezdetben az intézet mindenkép kerülte a nagyobb nyilvánosságot, a hír gyorsan szájára vette az akkor nagyon is szokatlan alapítást és az egykorú magyar újság, a «Magyar Hírmondó» 1798 jan. 21-iki számában így adta az országnak tudtára az új intézmény létesültét: «Mi csak nemzetünknek akartunk feldicsekedni azzal az intézettel, mely Keszthelyen fundáltatott mezei gazdaságnak közhasznú gyarapitására, azonban csakhamar más nyelven írott újságok és nevezetesen a bécsi udvari újság is magasztalták ily követésre méltó tetteit méltóságos gróf Festetics György ő nagyságának». 1798 szept. 14-én még egyszer foglalkozik az új alapítással és ezt írja róla: «A Georgikon főleg a gróf tisztjeinek képzésére alakult, de mások is mehetnek oda». Az alapító rajta is volt, hogy mások is menjenek oda és e célból ösztöndíjat adott az intézet növendékeinek. 1800-ban már pályázatot hírdetett a Georgikonban betöltendő két ösztöndíjas helyre, amelyre valláskülönbség nélkül pályázhattak a jelentkezők, de megkövetelte a folyamodóktól, hogy a gimnáziumot, vagy annak legalább hat osztályát elvégzettek legyenek, latinul és németül tudjanak.[2] Külön ki kell emelnünk, hogy nemcsak azokat segítette ösztöndíjjal, akik nála akartak szolgálni, hanem az olyanokat is, akik tisztán a tanulás kedvéért mentek a Georgikonba, de nála szolgálni nem szándékoztak.[3]

A Georgikonnak talán nem is annyira alapítása volt országos jelentőségű esemény, hanem inkább az a szerep, amelyet betöltött. Mivel az intézet híre gyorsan eljutott Bécsbe, a király is érdeklődni kezdett az iránt, miféle iskolát tart fenn Keszthelyen Festetics. A kancellária 1799 márc. 1-én azt jelentette Ferencnek, hogy Festetics egyéb iskolák közt «jó eredménnyel tart fönn Keszthelyen egy gyakorlati mezőgazdasági iskolát». Mikor azonban a király tudomásul vette a kancellária előterjesztését, egyúttal így határozott: «A gróf Festetics György által felállított gyakorlati intézetre vonatkozólag részletes jelentést terjesszenek elém, amelyhez mellékelni kell a kancellária véleményét is, vajjon a köz érdekében nem kellene-e ezt az intézetet a helytartótanács felügyelete alá rendelni.»[4]

József főherceg nádor magához Festeticshez fordult bővebb felvilá-

[1] Rumy, Von der jetzigen Beschaffenheit des Georgicons zu Keszthely. 16. — [2] Magyar Hírmondó. 1800. II. 375. — [3] Rumy, i. m. 10. — [4] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1799. 1216.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gosításért. 1799 jún. 4-én tudatta vele, hogy Ő felsége a keszthelyi gimnáziumra tett alapítványáért, valamint a Georgikonnak saját költségén való felállításáért elismerését fejezte ki s «mivel Ő felsége kegyelmesen megparancsolta, hogy a Keszthelyen alapított gazdasági intézetnek jelenlegi állapotáról, az abban tanított tantárgyakról és egész belső berendezéséről teljes felvilágosítást terjesszenek eléje», arra kérte fel, hogy erre vonatkozólag a szükséges adatokat adja meg neki.

Festetics 1799 okt. 1-én hosszabb levélben válaszolt a nádornak. Levele kezdete, amely egyúttal megokolása is tettének, így hangzik: «Valamint a hű alattvaló előtt semmi sem lehet kellemesebb, mint az, hogy miközben saját magánügyét a közhaszonnal egybeköti, a legfelsőbb szándék által előírt nevelést is előmozdítani törekszik, éppúgy legszebb jutalma az, hogy a legjobb és legnagyobb fejedelemnek kegyes elismerése az állampolgárnak szoros kötelességét magas elismerése által érdemmé emeli». A dolog érdemére vonatkozólag azt nyilatkoztatta ki levelében, hogy intézetét a mezőgazdaság emelésére és a jószágain alkalmazandó tisztek jó kiképzésére állította fel és az volt vele a célja, hogy ott a tanulók «az elméletet a gyakorlattal összekötve» rendszeresen tanuljanak. E célból intézete megalapításakor Bonqui grófnak grazeni erdészeti és állatorvosi intézete, Schönfeldnek a csehországi Terna jószágán követett eljárása, Classen dániai és Lüder pomerániai iskoláján kívül Thessedik Sámuel szarvasi intézete lebegtek előtte példák gyanánt, amelyeken kívül tanulmányozta még az angol the board of agriculture intézményt és Thaer intézetét is.

Ezek előrebocsátása után részletesen ismerteti iskoláját. Van az iskolának 200 hold földje, 100 hold rétje és szőlője, 100 hold erdeje, ritka fákban bővelkedő gyümölcsöse, 20 hold botanikus kertje, méhese, szertára a gazdaságtan tárgyalására és a selyemgyártásra s az intézet tanárainak az ő gazdaságában is bizonyos munkakörük van. Azok a tanulók, akik az ő birtokain akarnak tisztek lenni, három évig tanulnak, a többiek egy évig. Az intézet tanulóit a jobbágyok gyermekei, vagy árvái szolgálják ki. A tanárok közt van egy igen ügyes ember, aki a lótenyésztést tanítja. Ez a bécsi állatorvosi iskolán tanult, de ismeri a magyarországi híresebb méneseket is. Ezenfelül remélhetőleg nemsokára lesz tanára az erdészetnek is.

Miután az intézetre vonatkozó felvilágosításokat megadta, nyomatékosan emelte ki, hogy munkájával Magyarországot a boldogság ama fokára óhajtaná emelni, amelyre fekvése, éghajlata és magának a nemzetnek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szelleme jelöli ki az országot. A multból vett példákkal igyekezett megvilágítani a jövőt, előadván, hogy szinte elbámul az ember azon, mennyit nőtt újabban az ingatlanok értéke. Olyan ingatlanok, amelyek 50 évvel ezelőtt alig adtak 2000 frt jövedelmet, most 40.000 frt-ot hoznak, sőt előfordul, hogy most egy évi jövedelem behozza a birtoknak azon időbeli egész vételárát is, ami tehát 800.000 frt tőkének felel meg. «Vessünk pillantásokat a jövőbe, — folytatja — mennyit kell dolgoznunk, ha ezt a haladást a következő 50 évben is biztosítani akarjuk, amikor is a capitalis valor 16,000.000 frt-ra megy majd fel.» A föld értéke ezen nagy emelkedésének oka pedig szerinte az, hogy a föld terményeinek ára emelkedett. A fa régente elrothadt az erdőben, alig néhány garast adtak öléért, most hajóépítésre, vagy iparcikkek előállítására feldolgozva egy öl is több, mint 100 frt hasznot hoz. Nagyot emelkedett a finom gyapjú ára és jól fizetnek a festő-, fűszer- és gyógynövények is. Mivel remélhető, hogy ez az áremelkedés és a vele kapcsolatos értéknövekedés a jövendőben is épen úgy meglesz, ez a kilátás serkenti őt munkára és azt akarja, hogy mindezekben utól tudjuk érni az angolokat.

Befejezésül leveléhez csatolja a Georgikon részletes munkatervét is, amely legjobban mutatja, hogy a kezdet kezdetén milyen nagy szerepet vitt a georgikoni oktatásban a grófi uradalom. Az évenkénti gazdasági és mathematikai kurzusokban ugyanis a három éves gazdasági tanfolyam első tárgya egyenesen a következő: «Utasítás a gróf Festetics György jószágai igazgatásában követendő eljáráshoz».[1]

Festeticsnek a nádorhoz intézett ismertetése alapján készült el a helytartótanácsnak a Georgikonról szóló jelentése, melynek alapján 1799 dec. 21-én a kancellária a következő felvilágosítást adta a királynak az új intézet felől. Mindenekelőtt leszögezte azt a tényt, hogy Festetics György iskoláját az ügy iránt való szeretetből állította fel, aminek a kancellária szerint érdekes bizonysága az, hogy a lótenyésztés tanításának nagyobb sikere érdekében Keszthelyre telepítette ménesét is. Érdemes megjegyeznünk, hogy ez az első adat a híressé vált fenéki ménes létrejövetelére.

A felterjesztés azután megemlíti, hogy az alapító külföldi példák után indult intézetének berendezésében, amelynek tanítási anyagát szintén rész-

[1] 1799 okt. 1-éről keltezett nyomtatvány a M. N. Múzeum könyvtárában.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

letesen tárja az uralkodó elé, külön említvén meg azt, hogy az intézet három év alatt végzi el feladatát. A Georgikon ismertetése után a kancellária a helytartótanácsnak az intézet ellenőrzésére vonatkozó ajánlatát terjeszti elő. Minthogy az intézet igen jól tölti be feladatát, semmiféle kifogás nincsen ellene és jó volna más nagy urakat is hasonló iskola felállítására buzdítani, az intézetnek felügyelet alá való helyezésére nincsen semmi ok. Ezenfelül mivel semmiféle közpénzt nem költenek rá, nincs is alapja az állami felügyeletnek és ennek elrendelése az iskola fenntartóját esetleg elkedvetlenítené, vagy talán a Georgikon bezárására indítaná, ami pedig határozottan káros lenne a közre nézve. Egyébként sem volna szükséges a Georgikonnak állami felügyelet alá helyezése, hiszen Ő felségének úgyis megvan az iskolákban a legfőbb felügyeleti joga, tehát bármikor kiküldhet egy helytartótanácsost, hogy vizsgálja meg az intézetet és tegyen róla jelentést.

Az államtanács tanácsosainak nagyobb része elfogadta, amit a magyar kormányszékek javasoltak és a következő elhatározási tervezetet ajánlotta az uralkodónak: «A kancellária véleményét helyeslem, de mégis azzal a hozzátétellel, hogy az előadásoknál használt könyvek tekintetében előírt cenzurai rendszabályokat pontosan meg kell tartani». Az egyik államtanácsos azonban azt tartotta, hogy ami ebben a javaslatban van, az önmagától értetődik, hiszen a könyvcenzura külön királyi kijelentés nélkül is fennáll. Ezért tehát más szöveget ajánlott, amely azután a legfelsőbb elhatározás végleges szövege is lett. Ez a szöveg így hangzott: «A kancellária véleményét ugyan elfogadom, de mégis azon föltétellel, hogy a legfőbb felügyelet joga mind az előadásra szolgáló könyvek, mind pedig a tanárok fölött fenntartassék» (1799 dec. 20.).[1]

A keszthelyi intézet működése iránt érdeklődők közt első helyen állott az ország nádora, József főherceg, aki látni óhajtotta a hírből ismert iskolát s midőn 1801 nyarán Velencéből Magyarországra visszatérni készült, útiprogrammjába felvette a Georgikon megtekintését is. Udvarmestere, Szápáry János gróf 1801 júl. 8-án tudatta Festeticscsel, hogy Velencéből jövet a nádor aug. 18-a körül Keszthelyre érkezik, ahonnét hajón szándékozik tovább menni Balatonfüredre. Egyrészt arra kérte ez alkalommal Szapáry Festeticset, hogy ezen útra szükséges hajókról gondos-

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1799. 5499.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kodjék, másrészt azt kérdezte tőle, miféle terve volna a nádor keszthelyi tartózkodásának idejére.

Festetics aug. 1-én válaszolt Szápárynak, azt írván, hogy inkább ő szeretné ugyan tudni, mit óhajt látni a nádor, de ha mégis néhány üres pillanatot kellene kitölteni, azt ajánlaná, hogy látogassa meg Ő fensége a mult év novemberében megnyilt zeneiskolát, ahol az énekesek a mellékelt [1] verset énekelnék el Ő fenségéről, ezenfelül tekintse meg a rajziskolát és az általa két évvel ezelőtt felállított nemesi konviktust és látogassa meg a Georgikont, melyet a gyakorlati gazdálkodás tanítása céljából alapított.

Miután a nádor keszthelyi tartózkodására tervét előterjesztette, így folytatja Festetics: «Mivel egy ily magas személyiségnek leereszkedése valóságos korszak volna a magyar ipar és mezőgazdaság fellendítésében, ez alkalommal nem tudom magamat visszatartani a József császárral való összehasonlítástól, aki Csehországban egy ilyen alkalommal maga is szántott és így emléket állított a szántásnak az utódoknál. E nagy uralkodónak ez a jellemvonása okozza azt, hogy ez a most kifejlődésnek induló gazdasági iskola Ő királyi fensége magas támogatását kérni merészeli, hogy Ő fensége örökös emlékünnepképen jelenlétével a Georgikon mezőit hasonlóképen felszentelni kegyeskedjék, amennyiben egy ekét kegyesen megfogni és a szántást színlelni méltóztatnék». Hozzátette ehhez még azt, hogy ezt az ekét, mint majorátusi hagyatékot a családi kincstárban őrizteti és így fogja annak tiszteletét a jövendő nemzedék szívébe zárni. Ezen a felavató ünnepélyen a diákok elénekelnének néhány magyar nyelvű hálaéneket, úgyhogy az egész ünnepély 1/4 óra alatt véget is érne.[2]

Midőn aug. 23-án a nádor tényleg Keszthelyre érkezett, ott tartózkodása a fent ajánlott tervnek megfelelően folyt le. A főherceg a rómaiak viseletében, felső palástba öltözve jelent meg a Georgikon szántóföldjén, megfogta az eke szarvát és egy dülő hosszában néhány barázdát szántott. Szápáry gróf vitte utána az ostort, Festetics pedig a fogatot vezette. Az eke, mely ez ünnepélyre készült, talyigás eke volt, melynek fáját nemzeti színűre festették. Vas részeit Festetics később ezüsttel vonatta be és elhelyezte a családi levéltárban.[3]

A nádornak keszthelyi látogatása mások érdeklődését is felkeltette a

[1] Ez a vers nincs a levélhez csatolva. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 418. — [3] Deininger, i. m. 30.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Georgikon iránt. 1802 okt. 11-én Orczy László báró azt írta Festeticsnek, hogy egy francia ezredes, a bécsi francia követség titkára és egy Lazay nevű tudós másokkal együtt meg fogja az intézetet látogatni.[1] Kevéssel utóbb Körmendről herceg Batthyány Lajos vitte el oda angol vendégeit.[2] 1805 máj. 7-én II. Lipót király testvére, Ferdinánd főherceg, milánói kormányzó fiával együtt látogatta meg a Georgikont, ahol főleg a selyemhernyók és az eperfák tenyésztése iránt érdeklődött.[3] 1807 máj. 25-én Napoleon híres ellenfele, Károly főherceg nézte meg a Georgikont, amelynek emlékkönyvébe nevét is beírta[4] s ezenfelül ezt a mondatot: «Itt láttam egy igazi magyarnak bölcs munkálkodását».[5] 1809-ben hosszabb ideig volt Keszthelyen a magyar insurrectio vezére, János főherceg is. Miután eltávozott, Festetics néhány szép birkát küldött a főhercegnek, aki 12 stájer tehénnel viszonozta a figyelmet és levelet írt Festeticsnek, amely így kezdődött: «Keszthelyen való hosszú tartózkodásom alatt alkalmam nyilott, hogy megfigyeljem azon dícséretre méltó hazafiúi buzgalmat, amely Önt fáradhatatlanul vezeti azon törekvés felé, hogy mindent megtegyen, ami a földmívelés emelésére és az állattenyésztés előmozdítására célhoz vezet. Az Ön kitűnő intézete, a Georgikon, melyet örömmel látogattam meg, beszélő bizonyság e mellett».[6]

De nemcsak egyesek részéről nyerte el Festetics György alkotása a legteljesebb elismerést, hanem hivatalos úton is megállapították azt a jelentőségteljes szerepet, amelyet az intézet betöltött. Királyi rendelet jelent meg, melynek értelmében a kamarai tisztségek betöltésénél előnyben kellett részesíteni mindazokat, akik a Georgikont jó bizonyítvánnyal végezték el.[7]

A magánosok és a hivatalok elismeréséhez járult végül a tudományos testületeké is. 1802-ben a göttingai királyi akadémia tagjai közé választotta Festetics Györgyöt,[8] 1812-ben a képzőművészetek osztrák császári akadémiája tette ugyanezt,[9] majd a badeni mezőgazdasági egylet vette fel tiszteleti tagjai sorába.[10] Midőn a híres angol utazó, Bright Keszthelyen járt, megnézte a Georgikont is, amellyel teljesen meg volt elégedve.[11]

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 429. — [2] Döbrentei, Berzsenyi munkái (III. kiadás). 91. — [3] Magyar Kurir. 1805. II. 619. — [4] U. o. 1807. I. 733. — [5] Döbrentei, Berzsenyi munkái. 92. — [6] 1810. jan. 3. Keszthelyi levéltár. Memor. 525. — [7] Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály. 1810. Lit. pol. f. 2. p. 26. — [8] Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. II. 242. — [9] Keszthelyi levéltár. Memor. 551. — [10] U. o. Memor. 555. — [11] Tudományos gyűjtemény. 1819. IV. 106.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Amíg élt, mindig a legnagyobb érdeklődéssel kísérte Festetics a Georgikon működését. Rendszerint eljárt a vizsgákra s jutalmakkal tüntette ki a tanulókat és tanárokat egyaránt. Ezek a jutalmak igen jelentékeny összeget tettek ki és pl. az 1802. évben 1070 forintra rúgott az aug. 29-iki vizsga alkalmával kifizetett jutalmak összege.[1]

Mint rendkívül érdekes jelenséget kell megemlítenünk, hogy Festetics nem volt csupán nézője a vizsgáknak, hanem igazságosan és szigorúan meg is bírálta az ott tapasztaltakat. Az 1802. év februárjában tartott félévi vizsgák után hosszabb iratot intézett a tanári karhoz, amelyben sorra vette az egyes tanárok előnyeit, valamint hibáit és azt vizsgálta, elvégezték-e, vagy sem az előírt tananyagot. Az egyik tanár, Asbóth jutalmat kapott, mert jól tanította a növénytant, de megrovásban is részesült, mert a kitűzött anyagot nem végezte el és határozottan meghagyta neki a gróf, hogy a jövendőben erre jobban ügyeljen, mert az ilyet nem fogja sem eltűrni, sem pedig megengedni.[2]

Festetics György és fia, László is a maguk költségén tartották fenn a Georgikont, ami pedig nem csekély kiadást jelentett, mert a tanárok nemcsak rendes fizetést kaptak,[3] hanem nyugdíjat is és míg 1799-ben csak 2853 frt-ot tett ki a Georgikon évi kiadása,[4] 1811-ben már 10.935 frt-ra emelkedett.[5] Szívesen áldozott Festetics akkor is, ha arról volt szó, hogy a tanárok tanulmányaik folytatása céljából külföldre menjenek, vagy tudományos munkáikat kiadják.[6] Áldozatkészsége néha nemcsak a könyv kiadását tette lehetővé, hanem még jövedelmet is igyekezett biztosítani az írónak. Midőn pl. Pethe könyvet kezdett írni növendékeinek, nemcsak azt ígérte meg neki, hogy munkáját kiadja, hanem azt is, hogy annak jövedelme az övé lesz.[7]

A Georgikonnal kapcsolatban lassanként az iskolák egész sorozata alakult meg Keszthelyen azzal a céllal, hogy a gazdálkodásban való kiképzést a népnek minél szélesebb rétegére terjesszék ki. 1798-ban egy ú. n. parasztiskola nyílt meg, hogy alkalmas cselédeket neveljen az uradalomnak. 1804-től kezdve működött a pristaldaeum, amely a jogvégzett ifjakat az uradalmak jogi igazgatására tanította. Az 1806-ban megnyíló erdész- és vadásziskola tiszteket és erdőőröket nevelt. A kertésziskolának célját

[1] Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták. — [2] U. o. — [3] Rumy pl. 1000 forint évi fizetést kapott. — [4] Keszthelyi levéltár. Georgikoni. akták. — [5] Deininger, i. m. 29. — [6] U. o. 39—45. — [7] U. o. 29.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

maga a neve jelöli meg, viszont a mérnök- és építésziskola a hidak és a malmok építésében való gyakorlati kiképzést nyujtotta. 1808-tól kezdődőleg mint nyolcadik intézet szerepelt a Georgikon mellett a gazdasszonyi iskola.[1] Ez iskolák támogatása annyira szívén feküdt az alapítónak, hogy mint Keszthely földesura 1811-ben elrendelte, hogy a város főbb utcáin elsősorban azok vehetnek házat, akik arra kötelezik magukat, hogy a megvett házhoz néhány szobát építenek a tanulók hajlékául.[2]

Nem volna teljes képünk róla, mint iskolaalapítóról, ha meg nem említenénk, hogy nála az anyagi jólét emelésére irányuló törekvés mindig együtt járt az erkölcsi érzés nemesítésével. Nem elégedett meg tehát azzal, hogy csupán a mezőgazdaság hasznos folytatásához szükséges tudományt sajátítsák el a Georgikon növendékei, hanem minden tekintetben mintaszerű és erkölcsös életre is akarta nevelni őket. Az e célra szükséges utasítások összeállítását kora egyik legpuritánabb jellemétől, Kis Jánostól, a költőtől várta. 1812 végén meglátogatta Kis Jánost és arra kérte, hogy a Georgikon hallgatói számára «erkölcsi katekizmust» készítsen. Amint Kis maga megírta Kazinczynak, addig nem is ment el tőle, míg ezt meg nem ígérte.[3]

A Georgikon működésével kapcsolatban évente máj. 20-án s a következő napokon érdekes ünnepélyek színhelye volt Keszthely városa. E napokra ugyanis meg szokta hívni a gróf a mezőgazdaság barátait részint a vizsgálatokra, részint «a georgikoni gazdaság átvizsgálására s a gazdaságot illető tanakodásra.» Az első napon a tanárok, tanulók s vendégek szépirodalmi és gazdasági tárgyú műveket egyaránt olvastak fel. A legkiválóbbak bronzérmet kaptak jutalmul, mely az 1801 aug. 23-iki jelenetet, a nádor szántását, hátlapján pedig a főherceg álló alakját ábrázolta, mellette jobbról a Festetics-család címerével s a Georgikon felírással. Másnap a gazdasági gépek bemutatása következett. A felolvasott értekezéseket Festetics «Georgikoni kalászbúza» címen kinyomatta s a vendégeknek adta ajándékul,[4] hogy ezáltal is terjessze a mezőgazdasági tudományt, melynek akkor Keszthely s a Georgikon volt egyik legnevezetesebb középpontja Magyarországon.

[1] Csanády, i. m. 15. — [2] Keszthely város levéltára. — [3] Kazinczy levelei. X. 236. — [4] Deininger, i. m. 32—33.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A mecénás.

Abban a korban, amelyben Festetics György élt, a magyar irodalom nagyon is rászorult a pártfogókra. A könyveket igen kevesen vásárolták, nem igen akadt kiadó, aki a nyomtatás költségeinek kockázatát elvállalta volna, viszont az írónak nem volt elég pénze, hogy magára vállalhassa. A könyvek csak úgy jelenhettek meg, ha került jóakaratú pártfogó, aki a költségeket vagy teljesen, vagy legalább is annyira előteremtette, hogy a még fennmaradó részt maga a kiadó viselte, vagy elégnek találta fedezésükre az író által összegyüjtött előfizetést. A legtöbb e korbeli könyvnek első lapját egy alázatos ajánlás ékíti, amely ahhoz a nemeslelkű adakozóhoz szól, akinek áldozatkészsége a könyv megjelenését lehetővé tette, végső lapjait pedig azok neveinek felsorolása tölti be, akik a munkára előfizetvén ezáltal szintén hozzájárultak a kinyomtatás biztosításához.

Ily gazdag és áldozatkész pártfogókat azonban nem igen lehetett könnyen szerezni. Nagy uraink nem sokat törődtek a magyar nyelvvel s így a magyarul írni akarók hiába fordultak java részükhöz. Annál nagyobbnak kell tehát tartanunk ama kevesek érdemeit, akik a közvélemény ellenére pártfogásukba vették a lenézett magyar írókat. E hazafiak kicsiny táborának egyik legkiemelkedőbb alakja Festetics György. Érdemeinek igazolására talán elég lenne felemlíteni, hogy nincs korának nevesebb költője, aki verset ne írt volna róla, vagy pedig hozzája,[1] de tisztünkhöz tartozónak véljük, hogy a költők szaván kívül a rideg tényállást is megismertessük és rövidre fogva felsoroljuk azon érdemeit, melyeket mint a magyar irodalom pártfogója szerzett.

A magyar irodalomnak tett első nagy szolgálata abban állott, hogy megnyitotta levéltárát a történettudomány számára. Nagy uraink akkoriban nem szerették, ha idegenek mentek be levéltárukba, sőt maga Festetics is eltiltotta levéltárnokát attól, hogy valakit az archivumba engedjen. Csak a tudomány volt kivétel és midőn valaki ennek ajánlólevelével jelentkezett, megnyiltak előtte a gondosan lezárt ajtók. Érdekes, hogy ebben is édesapját követte, akiről azt jegyzi meg Memoriájában a tudós Horányi,

[1] Részletesen foglalkozik ezzel Négyesy Lászlónak a Keszthelyi Helikon c. gyüjteményes mű 37—231. lapjain megjelent tanulmánya.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy könyvének megírásához sokban járultak hozzá Festetics Pál könyvtárának és levéltárának kéziratai. Festetics Györgyöt se keresték fel eredménytelenül a történelem búvárai. Elég legyen megemlítenünk, hogy mikor Kovachich Márton György kiadni készült Supplementumait, 1793 szept. 3-án arra kérte Festeticset, bocsátaná rendelkezésére kéziratainak jegyzékét és azonfelül a bekövetkezendő tél idejére adná át neki használatra a magyar országgyűlésekről szóló kéziratokat.[1] Hogy kérelme nem maradt hatástalan, annak bizonysága könyvének azon sok helye, amelyek a gróf Festetics György birtokában levő kéziratokról vannak lenyomtatva.

Péteri Takáts József, Festetics György fiának nevelője volt az első író, aki munkáját Festetics György nevével és az ő költségén küldötte a világba. Költeményes munkái 1796-ban ez ajánló szavakkal jelentek meg: «Légyen e zsenge munka is egyik bizonysága azon országszerte ismeretes buzgóságnak, melytől lelkesíttetvén Nagyságod példa nélkül óhajtja, keresi, támogatja mindazt, valami a haza hasznára, díszére szolgálhat.» Takáts Józseffel való beszélgetéseinek eredménye volt a Magyar Minerva című vállalat megindítása, amelyben a magyar írók munkáinak javát akarták a közönség kezébe adni. 1798—1812 közt öt kötete jelent meg s Ányos Pál, Takáts József, Virág Benedek, Pápay Sámuel és Ruszek József műveit tartalmazta.[2]

Nemsokára egy sokkal népszerűbb költő, Csokonai Vitéz Mihály került vele összeköttetésbe. Csokonai 1799-ban tanárképen került Csurgóra és közel egy évi ott tartózkodása alatt szinte házi költője volt a Festeticscsaládnak. Midőn 1800-ban Csurgóról eltávozott, akkor sem szünt meg köztük az összeköttetés és kevéssel eltávozása után arra kérte Festeticset, tegye lehetségessé most készülő Vergilius fordításának kinyomtatását. Festetics nagy örömmel felelte neki (1801 jan. 9.), hogy kedve szerint van ez a dolog és azt írta a költőnek, hogy forduljon pesti ügyvédjéhez és annak adja át a kéziratot, mert a fordítás értéke felől véleményt akar kérni a Minerva költői bírálójától. Kevéssel utóbb (ápr. 21) azt írta Csokonainak, hogy az elkészült fordítás tetszik neki és igen örülne, ha kinyomtathatná. De Csokonai igen lassan haladt munkájával, úgyhogy a következő évben is csak a második éneke készült el Vergilius Georgikája fordításának, mire 1802 febr. 17-én Festetics tudatta vele, hogy amíg a fordítás teljesen készen

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Keszthelyi Helikon. 78—84.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nincsen, nem adhatja nyomdába a már meglévő részletet.[1] Mivel a kevéssel ezután elhúnyt költő nem készült el a fordítás hátralevő részével, nem Festeticsen múlott, hogy a magyar irodalom egy bizonyára értékes fordítással nem gyarapodhatott.

Teljes eredménnyel járt azonban az a támogatás, amelyet Görög Demeternek nyujtott. Görög 1802-ben kezdette meg egy magyar atlasznak kiadását, amelynek lapjai közül 9 év mulva jelent meg az utolsó. Görög «Magyar atlaszának» 62 lapja közül 34-en a következő ajánlás olvasható: «Méltóságos Gróf Festetics György Őnagyságának, hazafiúi igyekezete hathatós előmozdítójának ajánlja Görög». Az atlasznak minden lapja 200 frt-ba került és így e munka támogatására 6800 frt-ot adott Festetics.[2]

Érthető, hogy ilyen körülmények között az írók sűrűn igyekeztek megnyerni pártfogását. 1802 márc. 10-én tudatta Németh László, a győri gimnázium igazgatója Kazinczy Ferenccel, hogy rövidesen elkészül statisztikájával s hozzátette: «Ha megengedi, Festetics Györgynek ajánlom s a képével megékesítem».[3] Ez a könyv azonban, amely «Az európai országoknak rövid leírása» című mű második kötetének készült, nem jelenhetett meg, mert a cenzura alatt elveszett.

Ugyancsak Festeticshez fordult, vagy talán csak hozzá akart fordulni Kazinczy Ferenc is. Midőn a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt szenvedett fogságából kikerült, 1802 dec. 3-án Festeticshez írt levelében előadta, hogy fogságából való kiszabadulása után 1068 frt 50½ kr-t kitevő adóssága maradt, amelyet a tőle veendő kölcsönből óhajtana kifizetni és e célra Gessnertől való egyik fordítását szeretné lekötni.[4] Mivel Kazinczy levelezésében nincs semmi válasz erre a levélre, valószínűnek látszik, hogy Kazinczy ugyan megírta ezt a levelet, de nem küldötte el soha.

A Georgikon egyik neves tanára, Rumy Károly 300 frt-ot kapott Festeticstől tanulmányai folytatására. Ennek eredményeképen jelent meg a Monumenta Ungarica c. forrásgyüjtemény III. kötete.[5] Egykori híradás szerint Festeticsnek szándéka volt az is, hogy kiadja Vergilius Georgikájának Rajnistól származó fordítását,[6] de ez a terve nem valósult meg.

[1] Magyar Tudományos Akadémia. Az irodalomtörténeti bizottság kéziratai. — [2] Döbrentei, Berzsenyi munkái. 92. — [3] Kazinczy levelei. II. 462. — [4] U. o. II. 515. — [5] Magyar Kurir 1816. II. 166. Kazinczy levelei, XIV. 559. — [6] Kazinczy úgy magyarázta Rajnisnak a keszthelyi gimnáziumban való alkalmazását, hogy Festetics hírét vette annak, hogy Rajnis Vergilius Georgikáját fordítja.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Igen kedves szokása volt az is, hogy kisebb-nagyobb ajándékokkal tisztelte meg a magyar írókat és ha másként nem ment, cselhez folyamodott, csakhogy az ajándék eljusson ahhoz, akinek adni akarta. Több anekdota ismeretes ilyen ajándékozásairól, ezeknek ténybeli alapjait azonban nem ismerjük. Csak a Berzsenyi Dániel megajándékozására vonatkozóról maradt reánk magának a költőnek levele (1818 márc. 8), amely így hangzik: «Hogy Ő excellenciáját meg ne sértsem s büszkének ne láttassam, felvettem Házas úrtól a 200 frt ajándékot; megvallom azonban, hogy ezáltal magamat egy igen szép örömtől fosztottam meg, egy oly örömtől, amelyet csak azok éreznek, kiket sem az önszeretet meg nem alacsonyíthat, sem önérzet kevéllyé nem tehet».[1]

Természetesnek kell találnunk, hogy elsősorban azokat az írókat karolta fel, akik az ő vidékén éltek. A dunántúli magyar írók azonban ez időben a nyelvújítás kérdésében éleshangú vitát folytattak Kazinczyval és követőivel, aminek viszont az a következménye lett, hogy Kazinczy leveleiben jó ideig igen ellenszenvesen emlékezett meg Festeticsről és igyekezett lekicsinyelni alkotásait. Festetics cselekedetei azonban beszélő érvek voltak Kazinczy ellen és írótársai a legdícsérőbb rajzokat küldötték neki a következetesen ócsárolt Festeticsről. 1814 dec. 15-én Berzsenyi Dániel írta neki, hogy járt Keszthelyen Festeticsnél, aki mindenben emberséget mutatott hozzá, megajándékozta kertjének legszebb oltványaival és megparancsolta kertészének, hogy amit kíván, adja neki. Azt is megírta ugyanekkor, hogy a májusban tartandó georgikoni vizsgára is meghívta, de hozzáteszi: «Mivel azt ígérte, hogy egy jó svájci tehenet ad, nem igen akarok elmenni».[2]

Berzsenyi tudósításának jó hatását csakhamar lerontotta Kazinczy előtt a nyelvújítást gúnyoló «Mondolat» c. munka megjelenése, amelynek éle egyenesen Kazinczy ellen irányult. Kazinczy úgy tekintette ezt, mintha az egészben benne lett volna Festetics keze és azt kérdezte (1816 okt. 10)[3] a keszthelyi mecénás köréhez tartozó írók egyikétől, Takáts Józseftől, vajjon meri-e tagadni, hogy a Mondolatot Festetics György asztalánál osztogatták? Ennek hatása alatt Kazinczy azt az áldozatot is keveselte, amelyet Festetics a magyar irodalom érdekében hozott és kicsinyelte az

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Kazinczy levelei. XII. 260. — [3] U. o. XIV. 386.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

irodalom előmozdítására irányuló személyes buzgólkodását is. Ez alkalommal ismét Berzsenyi cáfolta meg Kazinczy feltevését, aki az 1817-iki helikoni ünnepély után a következőket írta Kazinczynak: «Midőn egy olyan ember, kinek jövedelme 3 milliom körül van, egy ily ünnepre 30.000 frt-t költ, az semmi, de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a szegény Berzsenyinek az utcára kalap nélkül eléje szalad. Oly népnél, ahol a nyelvet és a poétát lenézik, Festetics nagy ember, vagy ami még több, jó ember.»[1]

Berzsenyinek Festeticsről szóló tudósításai nem maradtak hatás nélkül Kazinczyra sem. Míg azelőtt mindig kifogásolta Festetics minden cselekedetét, 1818 márc. 29-én már ezt írta Rumynak: «Festetics örökre emléke marad a nemzetnek s szégyenlem magamat, hogy őt s Keszthelyt soha nem láttam.»[2] Nem sokkal utóbb (1818 júl. 2) még inkább rajongva írta Festetics köre egyik legtermékenyebb költőjének, Pálóczi Horváth Ádámnak: «Festetics gyönyörű fényben ragyog már is, ki tett ennyit a nemzet fényéért! Bár trónra ültették volna a Végzések! Hol volnánk úgy?»[3] 1819 febr. 26-án pedig egyenesen ezt írja Döbrenteinek: «Ki érdemelne dícséretet közülünk, ha nem ő?» s ugyanekkor Nádasdy Tamáséhoz és Bethlen Gáboréhoz hasonlítja működését.[4]

Az irodalom és az írók megbecsülését mutatják azok az ünnepélyek is, amelyeket Ferenc király tiszteletére rendezett. Az első ilyen ünnepélyt 1804 nyarán tartották, midőn Ferenc királyunk felvette az osztrák császári címet.[5] A következő év őszén a király nevenapját ünnepelték meg Keszthelyen «a nemesi konviktus nagy szállájában». Ez alkalommal egy beszéd, azonkívül zene és tánc is volt a műsoron, egyik növendék pedig latin verset szavalt. Ez ünnepélyek évről-évre ismétlődtek és alkalmat nyujtottak neki arra, hogy necsak iskoláinak, hanem a magyar irodalomnak is javára fordítsa azokat.

Mikor Ferenc király születésnapját első ízben készültek az eddiginél fényesebben megünnepelni, 1817 jan. 13-án a következő levelet küldötte Festetics Berzsenyi Dánielnek: «Tekintetes táblabíró úr! Febr. 12-én akarnám felséges urunk születése napját ülleni; az ifjúságot Heliconra vezetni kívánjuk, hogy az úgynevezett declamatio által a magyar, német és diák írás szerzés-

[1] Kazinczy levelei. XV. 79—80. — [2] U. o. XV. 529. — [3] U. o. XVI. 105. — [4] U. o. XVI. 316. — [5] Magyar Kurir. 1804. II. 410.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ben jó ízlésre kapjon. De a Heliconra vezető kalauz nekünk szükséges. Bátorkodunk tehát a somogyi Kazinczyra vetni szemeinket és azon napra való maga megalázására kérni. Lesznek talán több pártfogóink is, kik hívásunkat meg nem vetik, hogy összevetett vállakkal ezen töretlen ösvényen tanácsot adjanak és vezéreljenek, oktatván mint kell az idővel élni és bölcsen örülni.» Erről a meghívásról Berzsenyi azonnal értesítette Kazinczyt, hozzátevén: «Mit akar tulajdonképen a gróf, meg nem foghatom; azt hallom, igen nagy előkészületeket tesz a theatrumi játékra és bálra. Az is mondatik, hogy herceggé lett, de nem gondolhatom, minek kellenének ide poéták».[1]

Csakhamar máshonnét is érkezett hír Kazinczyhoz Festetics szándékáról. 1817 jan. 28-án Pálóczi Horváth Ádám értesítette, hogy Festetics «Keszthelyen Helicont emel és azt 12-a Februarii, a Felség születése napján akarja kikezdeni, vagy felszentelni». Megírta levelében azt is, hogy a hozzá érkezett meghívó szerint Kisfaludy Sándor[2] és Berzsenyi is ott lesznek az ünnepélyen, sőt azt is hallotta, hogy maga Kazinczy is meg van híva, de a rossz idő miatt lemondott a megjelenésről. Ő azonban mindenesetre elmegy, mert «máskép a gróf buzgósága megbűnhödik». Megemlítette azt is, hogy egy eklogát küldött Festeticsnek, amelyben arra buzdítja, hogy állítson emléket Gyöngyösinek és azzal szentelje fel a Helikont.[3] Festetics terve igen érdekelte Kazinczyt, aki azt írta Rumynak (1817 jan. 28), hogy «nem szeretne meghalni, míg Keszthelyt és az ottani Apollót nem láthatja».[4]

Mikor a meghivottak azon törték fejüket, mi lesz Keszthelyen, már megvoltak a tervek az ünnepély minden részletére nézve. Festetics ezeket az irodalmi ünnepélyeket, az ú. n. helikoni ünnepeket elsősorban az ifjúság nevelésére akarta felhasználni és azt óhajtotta, hogy a keszthelyi iskolák tanulóinak részvételével folyjanak le. E célból a Georgikon igazgatóját, Asbóthot bízta meg a részvétel módozatainak egybeállításával. Asbóth 1816 dec. 30-án kelt előterjesztése ennek megfelelően egyenesen így kezdődött: «Hogy a gimnáziumi és georgiconi ifjúság a latin, magyar és német szónoklatban magát gyakorolhassa, erre a keszthelyi Heliconban nyílik alkalma». Asbóth úgy tervezte, hogy a gimnáziumból 14, a Georgikonból 6 ifjú vegyen részt az ünnepélyen, de a gimnáziumból csak a 4 felsőbb

[1] Kazinczy levelei. XV. 24. — [2] Festeticsnek Kisfaludy Sándorhoz intézett meghívója megvan a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti bizottságának iratai között. — [3] Kazinczy levelei. XV. 49. — [4] U. o. XV. 40.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

osztály diákjai. Az ünnepélyen való részvételre a tanárok a tanulókat az iskolai év kezdetétől fogva külön stílus-órákon készítenék elő és ezért 100 frt díjazást kapnának. Asbóth előterjesztése ezzel záródik: «Ez ünnepélyre azonban meg kell hívni az irodalom jeleseit, férfiakat és nőket egyaránt és mindenünnen, mégpedig elsősorban olyanokat, akik költői, vagy szónoki műveikkel kitünnek s akik így példájuk által bevezethetnék az ifjúságot a szép nevelésbe és szónoklásba s az ilyenek a Helicon pártfogói (fautores Heliconis) dísznevet kapják». Midőn Festetics az első ünnepély lefolyása után 1817 márc. 6-án mindezeket helybenhagyta, hozzátette még azt is, hogy az ünnepélyen résztvevő diákoknak jutalmat kell adni.[1]

Az első helikoni ünnep alkalmával, 1817 febr. 11-én este a gimnázium két felső osztályának növendékei «A két nevelő» c. vígjátékot adták elő, melynek megkezdése előtt elénekelték az «Isten tartsd meg Ferenc császárt»[2] kezdetű dalt. Másnap, a király születése napján ünnepélyes szentmisét tartottak, melynek végezetével a gróf és vendégei a Georgikon dísztermébe mentek. Itt Liebald georgikoni tanár előadta az ünnepély célját, Jánosi tanár pedig beszédet mondott a királyról. Ezután az intézet növendékei magyar és német versek elszavalásán kívül magyar beszédet adtak elő. «Minthogy pedig ezt a hazafiúi ünnepet a jelenlevő tudósok egyszersmind a hazai muzsák ünnepévé is tenni kívánták, ez ünnepélyre készített versezeteiknek egy részét felolvasták», mégpedig Dukai Takács Judit Ferenc császár tiszteletére készült versét olvasta fel, Asbóth pedig néhai gróf Zichy Károlyné, gróf Festetics Juliánna (Festetics György leánya) halálára készült elégiáját. Ebéd után a Georgikon füvészkertjében folytatódott az ünnepély. Először «tizenkét magyar juhászlegény dudaszó mellett táncolta el az ünnepélynek örömét», azután Pálóczi Horváth Ádám olvasta fel elégiáját, melynek végezetével a Dunántúlnak az ünnepélyen jelenlévő költői: Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Pálóczi Horváth Ádám és Dukai Takács Judit egy-egy berkenyefát ültettek Gyöngyösi István tiszteletére. Végül este a tanulók hangversenye zárta be az ünnepély sorozatát.[3]

1818-ban József nádor elhúnyt felesége, Hermina főhercegnő emlékének szentelték a helikoni ünnepet. Délelőtt Dukai Takács Judit olvasott

[1] Proiectum de Heliconis Keszthelyiensis institutione. Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták. — [2] Így adja a Gotterhalte címét a Magyar Kurir, míg a Magyar Hírmondó így írja: «Isten tartsd meg királyunkat». — [3] Magyar Kurir. 1817. I. 144/45. Tudományos Gyüjtemény. 1817. III. 76—89.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fel alkalmi költeményt, délután pedig Csokonai Vitéz Mihály és Kazinczy Ferenc tiszteletére ültettek fát a Georgikon kertjében.[1]

Az utolsó helikoni ünnepnek irodalmi programmja volt a legbővebb. Ez ünnepélyre Kazinczyt is meghívta Festetics, de mivel a nagyhírű vendég nem jöhetett el, nála nélkül olvasták fel a Georgikonról szóló versét, amelyet Dukai Takács Juditnak két más költeménye és Kazinczy Klárának a királyról szóló verse követett. Azután Pálóczi Horváth Ádám verse, Sümeghi Mihálynak a hazaszeretetről szóló értekezése, majd Konti Sámuel költeményei és Hatos László gimnáziumi tanár Ovidius-fordításai kerültek sorra, míg végül Nagyváthy Jánosnak «A magyar földes- és zászlósurak eredetéről és mivoltáról» szóló felolvasása zárta be az ünnepélyt. A délután folyamán Faludi Ferenc és Kis János tiszteletére ültettek fát a Georgikon kertjében.[2]

Sokat vitatkoztak a felől, mit jelentettek egykorúakra a helikoni ünnepek. Bizonyára el lehet hinnünk, hogy a helikoni ünnepek hatását jobban méltányolhatják a későbbi kor emberei, mint az egykorúak, mert nekik jobban módjukban áll azon következményekbe is belátni, amelyek el voltak rejtve a kortársak szeme elől, de viszont alighanem hamis lesz ítéletünk akkor is, ha csak az utókor szemével nézzük az eredményeket. Ezt a kérdést nem döntheti el igazságosan az, aki csupán a száz éves fejlődés után bekövetkezett helyzettel hasonlítja össze a Festetics által rendezett irodalmi ünnepek jelentőségét, mert ma mások a viszonyok, mint akkor voltak. Épen ezért óhajtunk a helikoni ünnepélyek értékelésére nézve ide iktatni egy olyan bizonyítékot, amelyet eddig nem vettek figyelembe és ez a dokumentum az ünnepélyeken személyesen résztvett Berzsenyi Dánielnek 1817 márc. 16-án Festeticshez intézett levele. Ez a levél így hangzik:

«Íme én ismét jövendelő lettem: alig teljesedett bé a Helicon, már Weimárt álmodok. Én Excellenciádnak falukat nem jövendölök, mert elég van, hanem dicsőséget, nagyságot, melyek nélkül e faluk nem sokat érnek. Dicsőséget is ugyan eleget szerzett már Excellenciád, mert a legszebb hazafi polgári virtusokban minden egykorúját felülmulta, de itt még nincs határ: haladja meg Excellenciád a maradékot is, mert mi fény azok között tündökleni, kik a hazai nyelvet cigány nyelvnek nevezik és a poetát ioculatornak nézik. Jön mi utánunk egy szebb világ, mely Excellenciád érdemeit csodálni

[1] Magyar Kurir. 1818. I. 155. — [2] Magyar Kurir. 1819. I. 153.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és áldani fogja. De ez még nem elég. Festetics lelkének élni, munkálni, alkotni kell még vég nélkül azon szebb világban is, mely csak úgy lehet, ha Excellenciád intézeteit tartósakká, örökösökké teszi, mert ha Excellenciád becses életével elenyésznek, úgy azok csak gyenge virágok, melyek Excellenciád koporsóján elhervadnak s azzal együtt szemeink elől eltünnek. A mi életünk az örökkévalóságban csak egy pillantás. Mi nagyot teszünk, ha virtusinknak ily szűk határt szabunk.»[1]

Berzsenyi elmefuttatása elég világosan dönti el a helikoni ünnepély jelentőségének sokat vitatott kérdését. A Helikon sok volt, talán a legtöbb, ami lehetett a maga korában, azonban nem lett az, amivé lehetett volna, de ennek nem a Helikon kicsinysége, vagy jelentőségtelensége az oka, hanem az, hogy három évi fennállása után elveszett az a munkás kéz, amely addig róla gondoskodott és a sors nem engedte meg, hogy «tartóssá és örökössé» legyen a Helikon.

A helikoni ünnepélyek korszaka hozta meg teljes elismerését azon érdemeknek, melyeket Festetics György a magyar irodalom támogatása körül szerzett. Addig első sorban a királyi kegynek irányában való megnyilvánulása mutatta működésének hasznos voltát, 1817-től kezdve azonban azok az írók nyujtják feléje az elismerés koszorúját, akik addig legkérlelhetetlenebb ellenfelei voltak. Midőn 1819-ben a helikoni ünnepre meghívott Kazinczy nem mehetett el Keszthelyre, egyik levelében így nyilatkozott az őt vendégül hívó Festeticsről: «Semmi sem kedvesebb, mint midőn az ember annak a nagy férfinak kegyeivel dicsekedhetik, kit még életében tisztel mindenki, holott az igen gyakran csak holta után szokta érni az érdemet».[2] Kazinczy barátja, Festetics másik kérlelhetetlen ellenfele és gúnyolója, gróf Dessewffy József ezt felelte e sorokra Kazinczynak: «Festeticsnek sok szépet mondtál; nekem az tetszett legjobban, hogy nem kellett füllentened, neki pedig az, hogy te magasztalod.»[3] Ez a két nyilatkozat mindennél beszédesebben mondja meg nekünk, mi volt Festetics György kora íróinak.

[1] Magyar Tudományos Akadémia. Az irodalomtörténeti bizottság iratai. — [2] Kazinczy levelei. XVI. 271. — [3] U. o. XVI. 276.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A vagyonszerző.

Mint minden előde, úgy Festetics György is iparkodott vagyonát gyarapítani. Két úton is igyekezett ezt a célt elérni, egyrészt úgy, hogy a közbeeső, de mások kezében levő ingatlanok megvételével teljessé tegye az összefüggést már meglévő uradalmai között, másrészt úgy, hogy újabb javakat vásárolt.

A vasmegyei Oskón még dédapja vett birtokrészeket, melyeket nagyapja a Pethőktől és Széchenyiektől vásárolt birtokrészekkel gyarapított. 1787-ben ő nagyobbította meg oskói birtokait, megvásárolván Egerváry Lajosné ottani birtokrészeit 11.000 rhénes frt-ért,[1] ami akkor honi pénzünkben körülbelül kétszeresének felelt meg. 1790-ben 7.000 frt-ért Rába-Kovácsit vette meg.[2]

A somogymegyei Parragon 1685 óta voltak a Festeticseknek kisebb birtokaik. 1783-ban Festetics György megvette Málik Ferenc ottani birtokrészét 17.000 rhénes frt-ért, ami magyar pénzben 32.818 frt-ot tett ki.[3]

Hasonlóképen gyarapította Sármelléken bírt jószágait is, ahol 1785-ben Oroszváry Andrástól 7.000,[4] 1802-ben Simon Józseftől 8.600,[5] 1806-ban pedig Kovács Józseftől 13.390 rhénes frt-ért vásárolt birtokrészeket.[6]

1782—1792 közt igen sok apró vásárlással növelte a keszthelyi uradalmat. Ez a tíz év egyébként az az idő, amelyből pontos kimutatásunk van arról, mennyivel gyarapította a Festetics-vagyont. Ezen jegyzék szerint 1782—1792 közt a következő beruházások történtek: Kemend 2.200 frt, Csurgó 70.000 frt, Vasvár 39.425 frt, Ság 34.000 frt, Sopron 18.000 frt, Balatonkeresztur 2.000 frt, Szalkszentmárton 294.654 frt, Muraköz 1 millió 607.413 frt, ami összesen 2,116.899 frt-ot tesz ki.[7]

Keszthelyen kívül jelentősen gyarapodtak a többi zalamegyei jószágok is. Kisfaludon már Festetics Pál dunántúli alkapitány szerzett birtokrészt. Dédunokája 1801-ben Répás Lipót, 1805-ben pedig Répás Ferenc birtokát vette meg ugyanott, az előbbiét 6.000,[8] az utóbbiét 26.000 frt-ért.[9] A zalamegyei Egregy 1726-tól 1753-ig Festetics Kristófnak volt birtoka, aki annak idején 1.410 frt-ért vette. 1753-ban eladta Mailáth Józsefnek, kinek

[1] Keszthelyi levéltár. Castriferrei 1080. — [2] U. o. Castriferrei. 1104. — [3] U. o. Simig. 1472. — [4] U. o. Zalad. 2327. — [5] U. o. Zalad. 2629. — [6] U. o. Zalad. 2771. — [7] U. o. Zalad. 2312a. — [8] U. o. Zalad. 2574. — [9] U. o. Zalad. 2752.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

özvegye 1763-ban 8.000 frt-ért elzálogosította Festetics Kristófnak,[1] míg azután 1791-ben Mailáth Ferenc 10.450 frt-ért végleg eladta Festetics Györgynek.[2] Érdemes megjegyeznünk azt az ártörténeti adatot, hogy ezen birtok értéke 60 év alatt nyolcszorosára emelkedett. 1810-ben Diást vette meg Sárközy Károlytól 24.000 rhénes frt-ért,[3] 1814-ben pedig diási szőlőket vásárolt Wlassits Györgytől 6.500 frt-ért.[4] 1815—16-ban Karmatot, Köveskutat és Mihályházát szerezte meg, mégpedig Tolnay Julianna, Német Józsefné részét 11.000, Tolnay Sándorét 14.000 és Tolnay János özvegyéét 4.500 frt-ért.[5] Végül ugyanitt vásárolt Hertelendy Jánostól 45 hold földet 7.500 frt-ért.[6] 1816-ban vette meg Csillagh Lajosnak Nagypályi helységben és a gyékényesi pusztában fekvő birtokrészeit 50.000 frt-ért.[7]

Legnagyobb arányú birtokvásárlásai életének legmozgalmasabb két évére, 1790—1791-re esnek. Ekkor szerezte meg ugyanis Csáktornyát és Szalkszentmártont.

Csáktornya 1775 óta hitbizomány volt az Althan grófi családban.[8] A csáktornyai hitbizományt az alapító gróf Althan Mihály János halála után négy egyenlő részre osztották, a négy örökös: Mihály József, Mihály János, Mihály Ferenc és Mihály Miksa között. Minthogy azonban apjuk után sok adósság maradt, az örökösök eladni kényszerültek Csáktornyát. Mivel József a maga részét már 1788-ban átadta Jánosnak, János és anyja, mint másik két fiának gyámja adták el az őket illető jószágokat Festetics Györgynek[9] és pedig felét 1790 okt. 19-én 750.000 frt-ért,[10] egy negyedét dec. 1-én 425.000 frt-ért,[11] utolsó egynegyed részét dec. 17-én 450.000 frt-ért.[12] A birtokvételről az Althanok 1791 márc. 17-én állították ki bevallásukat Festetics György részére.[13]

Ugyanezen időtájban történt, hogy Keresztury József udvari agens 200.000 frt-ért megvette gróf Amadé Tádétól pestmegyei birtokát, Szalkszentmártont a hozzátartozó Szent Lőrinc pusztával együtt s a köztük fennálló előzetes szerződés értelmében 1790 jún. 12-én átruházta a vételt Festetics Györgyre.[14] Ez időben kezdődtek a pesti házvásárlások is. Miután

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 1627. — [2] U. o. Zalad. 2458. — [3] U. o. Zalad. 2887. — [4] U. o. Zalad. 2969. — [5] U. o. Zalad. 2978. 2993, 3087a. — [6] U. o. Zalad. 3140. — [7] U. o. Zalad. 3062. — [8] Erdélyi, A régi magyar családi bitbizományok. I. 121. — [9] Erdélyi, i. m. 122. — [10] Keszthelyi levéltár. Csáktornyai elenchus. 42. — [11] U. o. Csáktornyai elenchus. 45. — [12] U. o. Csáktornyai elenchus. 46. — [13] Országos levéltár. Deposita. 131. — [14] Keszthelyi levéltár. Com. Pest. 31.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Pest városa 1794 jan. 25-én felvette polgárai sorába,[1] 1796-ban 2.952 frt-ért megvásárolta Festetics a kecskeméti kapuval szemben, a Soroksári-utca kezdetén levő két házat.[2] 1807-ig még több házat vett a Soroksári- és a vele szomszédos Kereszt-utcában összesen 76.000 frt értékben.[3]

Hogy jószágainak birtokában minél biztosabb legyen, 1813-ban összes öröklött birtokaiban való megerősítését kérte a királytól azzal okolván meg ezt a kérését, hogy az azoknak jó részét magában foglaló 1741-iki királyi oklevél nem eléggé pontos.[4] 1817 jan. 2-án arról értesítette a helytartótanács, hogy Ő felsége 25.000 frt lefizetése után hajlandó megadni a kért királyi megerősítést, de azzal a feltétellel, hogy ennek az összegnek, mint önkéntes adománynak nem szabad felemlítve lennie a királyi oklevélben.[5] A kívánt összeg befizetése után, jan. 22-én megkapta az új királyi megerősítést Rezire, Tátikára, Kemendre, Vasvárra és Keszthelyre nézve, amelyekbe szept. 18-án Szegedy Ferenc zalai alispán iktatta be, mint királyi ember.[6]

Ebben a korban a fent említett öt hely volt középpontja Festetics György zalamegyei birtokainak, amelyek egy 1814-ben készült összeállítás szerint következőkép csoportosultak:

1. Kemendi gazdaság. Székhelye: Kemendi várrom. Ehhez tartoznak: Kemend, Zalaistvánd, Pető-Henye, Pozva, Zalamindszent, Felső-, Alsó- és Középhahót, Vaspör birtokok és Szerdahely, Fakos, Gyékényes, Pócsa jószágok.

2. Vasvári gazdaság. Székhelye: Vasvár városa. Ide tartoznak: Szentpéterfa, Mihályfa, Pethőfa, Gerse, Nagy- és Kismákfa, Nagymizdó, Katafa, Oloszka, Hódász birtokok és Kalocsa jószág.

3. Rezi gazdaság. Székhelye: Rezi várrom. Ide tartoznak: Rezi, Zsid, Vállus birtokok és Tomaj jószág.

4. Tátikai gazdaság. Székhelye: Tátika várrom. Ide tartoznak: Szántó és Szöllős birtok, Vátka, Hidegkút, Kovácsi, Újbécs, Marcalmelléke jószág, Zágota és Zebike rétek.

5. Keszthelyi jószág. Székhelye: Keszthely város. Ide tartoznak: Meszesgyörök birtok, Fenék, Falud, Török, Mihályháza jószág, Bándi, Homok, Zsitva rétek.[7]

[1] Keszthelyi levéltár. Com. Pest. 70a. — [2] U. o. Com. Pest. 86. — [3] U. o. Com. Pest. 114, 139a, 142. — [4] U. o. Zalad. 3054a. — [5] U. o. Zalad. 3093a. — [6] U. o. Memor. 579 1/2. — [7] U. o. Zalad. 3054a.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A zalamegyei jószágokhoz csatlakoztak azután a teljesen külön igazgatott Csáktornya, Csurgó, Balatonkeresztur és Ság tartozékaikkal együtt.

Hogy birtokai többet jövedelmezzenek, sokszor tett olyan beruházásokat, amelyekből nemcsak neki lett haszna, hanem a köznek is. Birtokait szinte tökéletesen elválasztotta egymástól a Balaton, amelyen való gyors közlekedést épen ezen hátrányoknak megszüntetésére már nagyapja, Festetics Kristóf is szükségesnek tartotta s e célból több hajót építtetett. Azóta persze nagyot haladt a hajóépítés technikája és Festetics György 1797 nyarán már olyan vitorlás hajót tudott a Balatonra bocsátani, amely 3000 mázsa súlyt bírt el. Az egykorú újság azt a közhasznot látta a vitorlás hajó járatásában, hogy ezentúl a Balaton mellett olcsóbb lesz a só, mert eddig szárazon egy hét alatt jutott el a Balaton legmesszebbeső partjaira, ezentúl pedig már három nap alatt ott lesz.[1] Egy évvel később a Balaton mellett fekvő mocsaras terület lecsapolására egy hollandi szélmalmot állított fel, amely 12.000 akó vizet csapolt le egy évben.[2]

Az ő korában a Héviznek a Balatonba való lefolyása három malmot hajtott, melyek közül egyik három, a másik kettő pedig két-két kőre járt. Hogy a Hévíz vízének a Balatonba való lefolyása minél gyorsabb legyen s medre el ne iszaposodjék, csatornáztatta ezt.[3] Ugyancsak ő kezdte országosan ismert gyógyfürdővé tenni Hévizet. Az 1801-iki újságokban olvassuk ugyanis először, hogy «Gutten József, orvosdoktor» Héviz fürdőjét hirdeti.[4]

A keszthelyi kastély is nagyobbodott alatta. Magát a főépületet is ujjáépítette, de azonfelül még meghosszabbította azzal a szárnnyal is, amelyben most a könyvtár van. Ő maga is úgy tervezte, hogy a könyvtárt helyezzék el ebbe a részbe s még ő készíttette el a könyvtárnak nemesen egyszerű berendezését. Sajnos, a könyvtárról nincsenek részletesebb adataink, de egykorú folyóirat már akkor is 8000 kötetre tette a benne levő könyvek számát.[5] Minthogy 1809-ben a kastély előtt levő régi plébániatemplomot lebontották és a kastélytól jóval messzebb eső ferencrendi templomot tették plébánia-templommá, a grófi család tagjainak használatára a kastélyban kápolnát építtetett,[6] amely a mai napig is használatban van.

[1] Magyar Hírmondó. 1797. II. 136. — [2] U. o. 1798. II. 337. — [3] Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I. 185. — [4] Magyar Hírmondó. 1802. I. 671. — [5] Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I. 188. — [6] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2865.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019:

A Szent Zsófia tiszteletének szentelt kápolnában való misézésre 1812 aug. 12-én adott a veszprémi püspök engedelmet.[1]

Hogy mit jelentett az ő működése a Festetics-vagyonra nézve, ezt legvilágosabban egy 1812-ből való kimutatás tárja elénk. Ennek tanusága szerint, mióta a birtokokat ő kezelte, 4,003.506 frt 37½ kr. értékű vásárlással gyarapította a rája hagyott javakat.[2] Ebből az összegből 2,344.403 frt esett birtokvételre, 190.564 frt ¾ kr. jobbításokra, 1,249.267 frt 56 kr a meglévő jogok kiegészítésére, 196.341 frt 14¾ kr pedig mint készpénz volt az uradalom pénztárában. Igen szépen mutatja anyagi helyzetének fényes voltát egy másik adat is. Az 1807: II. t. c. értelmében a francia háború költségére minden birtokos ingatlan jószágai egész jövedelmének 1/6-od részét tartozott fizetni. A ránk maradt becslés szerint Festetics György ingatlanai egy évi jövedelmének ezen 1/6-od része 69.397 frt-ot tett ki,[3] minek alapján az egy évi egész jövedelme 416.382 frt-nak felel meg. Ezen összegnek nagyságát akkor értjük meg teljesen, ha tekintetbe vesszük, hogy 1800 körül az esztergomi érsek egy évi jövedelmét 100.000, a kalocsaiét pedig mindössze 40.000 frt-ra becsülték.[4]

Minthogy az ő korában a birtokjogot elsősorban a birtokos kezében levő oklevelek igazolták, nagyon természetes, hogy figyelme kiterjedt az oklevelek őrzésére szolgáló családi levéltárra is és annak rendezéséről is gondoskodott. A levéltárról szóló rendelkezéseinek főbb pontjai a következők.

Tűztől és betörőktől mentes helyen legyen, amely előnyök eléggé megvannak Keszthelyen. Az iratokat egy, vagy két szekrényben kell elhelyezni és ráírni mindegyikre, miféle fasciculusok vannak benne. Az egyes fasciculusokat birtokok szerint kell rendezni, de okvetlenül külön csomag legyen Keszthelyről. A fasciculusok egyes aktáiról katalógust kell készíteni. Minden birtokra nézve meg kell határozni, milyen címen bírják azt. Miután a családot érdeklő irományok ilyenmódon rendezve vannak, ugyanilyen elvek alapján rendezni kell az idegen családokra vonatkozókat is. Az egyes fasciculusokról szóló regestrumon kívül egy általános mutatót is kell készíteni a levéltári anyagról, amely mutatóból egy példány legyen a levéltárban, egy pedig a család legöregebb tagjánál, aki a pereket viszi. Külön könyvet

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 556. — [2] U. o. Ad Major. 396. — [3] U. o. Major. 344. — [4] Magyar gazdaságtörténeti szemle. 1894. 37.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kell vezetni az éppen folyó pörökről is. A keszthelyi levéltár rendezését ez elvek alapján végre is hajtották és csak abban tértek el tőle, hogy Keszthelyről nem készült külön fasciculus.

A levéltáron kívül a levéltár kezelésére rendelt hivatalnokra nézve is megvannak a maga kívánságai. A levéltárnoknak hallgatni tudó embernek kell lennie és jobb, ha csak írni és olvasni tud, de a joghoz már nem ért. Esküt kell tennie, hogy az uraság parancsa és engedélye nélkül se le nem másol, se le nem másoltat, se pedig haza nem visz semmit a levéltárból. Rajta kívül egyébként senki sem mehet be a levéltárba, még az uraság hivatalnokai sem, legkevésbbé azonban ügyvéd ember. Ha ilyen embernek kell valami akta, a levéltárnok keresse ki és adja oda neki.

A levéltárnak rendben tartásán kívül fontosnak tartotta azt is, hogy annak anyagát értékes iratokkal gyarapítsák. Akkoriban azonban nem a régibb oklevél volt a legnagyobb érték, hanem az az okmány, amelynek alapján valami jogot lehetett szerezni. Éppen ezért azt ajánlja, hogy amennyire lehet, rajta kell lenni azon, hogy idegen eredetű okleveleket is szerezzenek, még ha pénzbe kerülnek is és arra kell igyekezni, hogy mentől több idegen levéltár katalógusát szerezzék meg, mert nem lehet előre tudni, hol és mikor lehet ezeknek hasznát venni. Szintén a levéltár anyagának gyarapítása céljából kell jó viszonyban lenni a szegény nemesekkel, mert «ezeknek gyakran vannak kincseik, amiket nem ismernek, vagy szegénységük miatt nem tudják használni.»[1] Ezeken a kincseken azokat az okleveleket értette, amelyeknek alapján és birtokában bizonyos jogokért a siker reményében lehet pert kezdeni.

Ezeket az elveket pedig nemcsak ajánlotta, hanem végre is hajtotta, aminek bizonysága az ő korában szolgáló levéltárnokoknak ránk maradt esküje és az egyes birtokok szerint rendezett nagy értékű keszthelyi levéltár.

[1] Keszthelyi levéltár. Misc. 6.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A családfő.

Festetics Györgynek Sallér Judittal való házasságából négy gyermeke született: László (1785), Szidónia (1787), Juliánna (1789) és Viktória (1790). A lányok közül Szidónia 1806-ban gróf Almássy Illéshez, Juliánna ugyanazon évben gróf Zichy Károlyhoz ment nőül, Viktória pedig kevéssel születése után meghalt.

Gyermekeinek egészen kis korukban való nevelése tisztán feleségére nehezedett, minthogy ő maga katonai szolgálata, majd pedig Németalföldre és Itáliába való eltávolítása következtében velük nem foglalkozhatott. Ránk maradt levelei azonban világosan mutatják, mily gyakran időztek gondolatai még legsúlyosabb perceiben is családja körében és mennyit törődött gyermekeivel.

Miután a katonaságtól visszavonult és szinte állandóan Keszthelyen élt, maga is többet törődhetett családjával. 1791-ben egy igen kiválónak bizonyult ifjúra, Péteri Takáts Józsefre bízta fia nevelését, akinek utasításul azt adta, hogy tanítványába «csepegtesse bele az európai műveltséget és a grófi rang megkívánta finomságot, úgy hogy azért a hazai erények becsülése és a hazaszeretet tiszta világa maradjon az ifjú kebelnek egyedüli vezére.»[1] Midőn Takáts a rábízott feladatot elvégezte, fia második mentorának, az ismert nevű Kultsár Istvánnak ismét pontosan előírta, mint tanítsa a rábízott ifjút és főleg azt kötötte lelkére, hogy a munkát kedveltesse meg tanítványával.

Mindenképen hozzá akarta szoktatni fiát a gazdálkodáshoz is. Először (1804) Balatonkereszturt,[2] majd (1805) Ságot adta oda neki,[3] hogy a gazdálkodással is megismerkedhessék, saját maga írván elő ez alkalommal az irányelveket, amely szerint fiának el kell majd járnia.[4] E mellett gyöngéden vigyázott fia testi épségére is. Midőn Festetics László az 1809-iki insurrectio alkalmával táborba szállt, titkárát, Török Jánost küldötte vele, hogy vigyázzon reája.[5]

Fiának minden szeretete mellett is szigorú feddője volt az ifjú hibáinak. Reánk maradt leveleiből világosan látjuk, mily erővel akarta a gondos apa

[1] Takáts Sándor, Péteri Takáts József. 6. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 447. — [3] U. o. Memor. 468. — [4] U. o. Memor. 469. — [5] U. o. Zalad. 2876.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fiából kiirtani azt a káros tulajdonságot, amely az erején felül való költekezésben nyilvánult meg. Szinte egész élete végéig ezen munkálkodott s alig egy esztendővel halála előtt kelt az utolsó egyesség, amelyet fiával követendő életmódjára nézve kötött.

Midőn megnősült, a szeretet gyöngéd kapcsai fűzték őt feleségéhez, akivel való benső jó viszonya azonban lassanként csökkenni kezdett, úgyhogy az 1800-as évek elejétől kezdve csakis a nyilvános ünnepségeken jelentek meg együttesen.

Mint igen jellemző vonását kell kiemelnünk, hogy családi érzelmei kiterjedtek az egész Festetics-családra, amely benne látta fejét és minden fontos alkalommal kikérte tanácsát. Férje halála után, 1787-ben gróf Festetics Pál alezredes özvegye fordult hozzá tanácsát kérni, mint rendezze anyagi ügyeit és az ő tanácsára bízta Tolnát Festetics Kristóf ifjabb fiára, Lajosra.[1] 1817-ben testvére, Imre ruházta reá fiainak gyámságát.[2]

Azonban nemcsak sokat tett a Festetics-család fényének emelésére, hanem arra is igyekezett, hogy ez a jövendőben is megmaradjon. Mivel testvérei minden alkalmat felhasználtak a Festetics Kristóf-féle hitbizomány felbontására, ez a törekvése nagy nehézségekbe ütközött.

Midőn először kellett törekvéseikkel szembeszállania, megnyerte ugyan őket a maga eszméinek,[3] de csak ideiglenesen, mert testvérei később újra előállottak követeléseikkel. Noha II. József megerősítette a Festetics Kristóf-féle hitbizomány birtokában, mivel az 1791 : XXXII. t. c. kimondotta, hogy II. József privilégiumai csak akkor érvényesek, ha azokat Lipót is megerősíti, testvérei biztosra vették, hogy bátyjuk Itáliából való hazatérése után a hitbizomány megerősítését fogja kérni az uralkodótól. Ezt az alkalmat azután arra akarták felhasználni, hogy újabb anyagi előnyöket szerezzenek hozzájárulásukért. 1791 jún. 30-án visszavonták az 1782-iki egyességhez való hozzájárulásukat azt mondván, hogy akkor fiatalságuk miatt nem is látták be cselekedetük fontosságát.[4] Ezen lépésükhöz hozzájárult anyjuk is, ki szabad kezet adott gyermekeinek megjegyezvén, hogy azért teszi ezt, mert két fiatalabbik fia ez ideig a kérdéssel nem is foglalkozhatott «eddig olyan hivatalokban és foglalatosságokban lévén, melyek őket hazájuk határán kívül lenni kényszerítették».[5]

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 295. — [2] U. o. Memor. 578. — [3] L. 216 l. — [4] Keszthelyi levéltár. Major. 211. — [5] U. o. Major. 212.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Noha anyjuk azt ajánlotta nekik, hogy választott bíró elé vigyék az ügyet, fiai a királyhoz fordultak és arra kérték, hogy ne erősítse meg a majorátust. Nem csekély meglepetéssel értesültek azután a kancellária aug. 4-iki válaszából, hogy bátyjuk azt még nem is kérte.[1]

A két testvér ekkor bátyjához fordult. 1791 aug. 13-án levelet írt neki öccse, Imre és tudatta vele, hogy anyjuk sok kérésükre odaadta nekik apjuk 1782-iki végrendeletét, amiből János bátyjával együtt azt vették ki, hogy ők a vele kötött egyesség következtében megkárosodtak, ezért tehát arra kérik, hogy méltányos legyen velük szemben.[2]

Úgy látszik, nem voltak egészen biztosak, vajjon elfogadja-e bátyjuk kívánságukat, azért külön kérvénnyel fordultak magához az uralkodóhoz is. Lipót az államtanács előterjesztése után aug. 31-én perre utasította a két testvért,[3] mire azok meg is indították a pört a királyi táblánál. Mivel azonban a peres út úgy sem ígért gyors eredményt, anyjuknak sikerült rávenni fiait a megegyezésre.

Az 1792 febr. 22-én kelt egyesség értelmében Festetics János és Imre visszavonták bátyjuk ellen a királyi táblán indított pert, minek fejében bátyjuk a már lefizetett 400.000 frt-on kívül újabb 300.000 frt-nak, illetőleg ezen összeg 5%-os kamatának fizetésére kötelezte magát s ezenfelül azt ígérte, hogy a Somogymegyében fekvő Simonyi falut átadja Imrének oly feltétel alatt, hogy ennek értéke beleszámít a fenti összegbe. Azt is kikötötték, hogy a kihaló ág vagyonán az életben maradók osztozkodnak, de György ágának kihalása esetén először János ága örököl.[4]

Ez az egyesség azonban sohasem lépett életbe, mert pár hónappal később újabb terv merült fel. Mivel annyiszor kérték tőle, késznek nyilatkozott Festetics György arra, hogy 2,840.000 frt lefizetése fejében átengedi a majorátusi birtokot testvéreinek, azzal okolván meg elhatározását, hogy most igen jó alkalma volna földvásárlásra.[5] De a két testvér ezzel sem elégedett meg, hanem ismét pört indított bátyja ellen. Ez a pör azután a befejezéshez juttatta a sokat hányódó ügyet, mert Aczél István nádori ítélőmester közvetítésére a testvérek véglegesen megegyeztek egymással. A már kifizetett 200—200.000 frt-on kívül ismét újabb 150—150.000 frt-ot

[1] Országos levéltár. Kancelláriai iratok. 1791. 11691. — [2] Keszthelyi levéltár. Major. 213/2. — [3] Házi, udvari és állami levéltár. Staatsrat. 1791. 3902. — [4] Keszthelyi levéltár. Major. 219. — [5] U. o. Major. 224.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fizetett Festetics György testvéreinek s a lányok járandóságát is felemelte 40—40.000 frt-ra.[1]

Miután testvéreivel sikerült megegyeznie, másodszor és véglegesen mentette meg a Festetics Kristóf-féle hitbizományt családja számára. A király 1793 jan. 24-én megerősítette őt a majorátus birtokában,[2] amely elhatározást Zalamegye 1793 szept. 12-én tartott ülésén hirdették ki ünnepélyesen.[3] Hogy a hitbizomány még zavartalanabb birtoka legyen leszármazóinak, 1797 okt. 12-én egyességre lépett Festetics Lajossal (Festetics Lajos fiával) is, aki 8.000 frt ellenében lemondott az apja és Festetics Pál között 1768-ban kötött szerződés alapján őt megillető jogokról.[4]

1813 aug. 9-én Keszthelyen kelt végrendeletében intézkedett Festetics György arról a nagy vagyonról, amit élete fáradhatatlan munkásságával összegyüjtött. Végrendeletében [5] ismét vallomást tesz a mellett a hite mellett, mi módon lehet biztosítani egy főúri család virágzását. «A nemzeteknek és eleinknek tapasztalata — írja — azt mutatják, hogy a familiáknak fenntartása, sőt az országoknak virágzása is azáltal nem kevéssé segíttetik, ha a familiáknak birtokaik az elidegenítéstől megőriztetnek; de még azonkívül valamint az egyesült erő mindig hathatósabb, úgy az egy tagban bírt jószágok nemcsak helyesebben kormányoztathatnak és tökéletesebben javíttathatnak, hanem ha a Felségnek szolgálatja, édes hazánknak java úgy kívánja, nagyobb segedelmet is nyujthatnak, mint azok, melyek az elszaporodott maradékok között felosztatván elaprózódnak s lassanként elpusztulnak; ezért nemcsak a régi időkben az emberi kornak kifejtésében a patriarchák s egyiptomiak az első szülöttség jussaira nézve hasonló intézetek nyomát találjuk a szentírásban, hanem a mai időben is a leghatalmasabb európai országok és familiák hasonló intézetek által való fenntartásának köszönhetik virágzásukat. Ezen tekintetből boldogult öregapám, Festetics Kristóf két fiai számukra két rendbéli fideicommissumokat rendelt, kinek én tisztelt nyomdokain járván és szerzett javaim által familiámnak s késő maradékimnak díszét és hasznát eszközleni szándékozván, a következőket rendelem.»

Végrendeletében a Festetics Kristóf-féle majorátust teljes egészében meghagyta, mindössze annyit változtatott rajta, hogy a testvérének átadott Simonyi község helyébe a vasmegyei Döbörhegyet jelölte meg a hitbizomány

[1] 1792 dec. 1. Keszthelyi levéltár. Major. 256. — [2] U. o. Major. 261a. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1793. 9997. — [4] Keszthelyi levéltár. Major. 226. — [5] U. o. Major. 396.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tartozékának s elrendelte, hogy a jövőben mindig a hitbizomány birtokosáé legyenek «a fegyverek, pénzgyüjtemény, az ezüstneműek s a Pesten levő belső városbeli fundus.»

Az általa szerzett Csáktornyát secundogeniturának rendeli, mégpedig olyképen, hogy ezt az uradalmat is mindig ugyanaz igazgassa, aki a majorátust, aminek fejében a jövedelem 1/6-a az övé legyen, viszont a fennmaradó 5/6 rész jövedelmét fiának, Lászlónak összes fiú ivadéka közt arányosan kell szétosztani, mégpedig olyan formán, hogy a katonai, vagy polgári szolgálatban álló fiúk kettős részt kapjanak, viszont az olyan fiúk, akik valamelyik szerzetesrendbe lépnek, csak fél részt nyerjenek. Megkapják Csáktornya jövedelméből a maguk részét a majorátus birtokosának összes fiúgyermekei is, de az első fiú csak addig, míg el nem nyeri a majorátust. Ha egyszer Festetics László fiutódai annyira elszaporodnának, hogy közülük egyre-egyre az évi jövedelemből 600 frt-nál több nem jutna, a fiatalabbak részesedése mindaddig megszünik, míg elhalálozás következtében be nem áll az az állapot, hogy minden arra jogosultnak jut legalább 600 frt. Mivel e rendelkezés által Csáktornya is hozzá van kötve a családhoz, mindennemű adósságának 1/3 része Csáktornyán nyugszik.

Csáktornyához hasonló módon rendeli a szalkszentmártoni uradalmat Festetics László leányágának. Ezt is a majorátus birtokosa igazgatja, ennek jövedelméből is az övé 1/6 rész, míg a fennmaradó 5/6 rész a fenti módon oszlik meg a leányok között s itt is két részt kapnak az olyan lányok, akik katonatisztnek, vagy hivatalnoknak feleségei. Ha egy-egy rész kevesebb lenne 700 frt-nál, itt is úgy kell eljárni, mint az Csáktornyára vonatkozólag ki van kötve. Ha Festetics László leányága kihalna, mindezek a jogok Festetics György leányágára, annak kihalta esetén általában a Festeticscsalád nőtagjaira szállanak. Amint Csáktornyát, úgy Szalkszentmártont sem szabad azonban felosztani és az arra jogosultak csak a jövedelem őket megillető részében részesülhetnek.

Feleségéről is gondoskodott végrendeletében. Meghagyta, hogy évi 2.000 frt-ot fizessenek neki a házasságlevélben kikötött hitbéren felül, de azzal a megszorítással, hogyha a grófné Ausztrián kívül tartózkodik (Festeticsné ekkor állandóan Bécsben élt), elveszti ezt.

Végrendelete végén néhány komoly tanácsot köt gyermekei szívére. «Így tehát — írja — a feleségemtől, László fiamtól, menyemtől, leányaimtól, rokonaimtól elbúcsúzván, különösen fiamnak kötöm szívére, hogy a felséges

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

uralkodóházhoz való feddhetetlen hívséget, édes hazájához és nemzetéhez vonzó méltó igaz szeretetet s igazságtételt szerető életet mindenkor szeme előtt viselvén, azt megtartsa. Igyekezzen a jó erkölcsöknek illatozó tömjénével az isteni malasztnak minden cselekedetében áldását és a világi értékekben az égi gyöngyharmatnak kellemeit úgy megérdemelni, hogy pályafutását szerencsésen elérhesse és őtet mindazokban, amik őseiről és szüleiről reá háramlottak, a szerencse polca felmagasztalja. Édes anyjának, a grófnénak tiszteletét, leánytestvéreinek és azokhoz tartozandóknak szeretetét, a familiában levő atyafiaknak barátságát maga előtt viselje, akármely renden lévő embertársaihoz jó szívet és becsületet mutasson, alattvalóinak szívét megnyerni és azok iránt háladatosságot fönntartani meg ne szünjön s gyermekeit azon jó indulatokra s magaviseletre nevelje.

Leányaimnak is szívem szerint ajánlom, hogy édes anyjukat tiszteljék, László testvérüket becsüljék és szeressék, gyermekeik nevelésében felséges királyunkhoz és hazájukhoz szeretetüket s hívségüket, az anyanyelvhez illendő hajlandóságot, a szülők iránt való tiszteletet eszközölni szíveskedjenek s gyermekeiket oda neveljék, hogy a hazának érdemes tagjai lehessenek.»

Ezt a végrendeletét 1819 febr. 19-én egy codicilussal látta el. Mivel Juliánna leánya azóta meghalt, azt rendelte el, hogy László 40,000 frt-ot fizessen ki, amely Juliánna árvái közt osztandó szét, ezenfelül összes unokáinak évente 700—700 frt-ot adjon. Minthogy pedig közben eladta Szalkszentmártont, helyette Vonyarczot és Nagypályit jelölte ki a leányág számára.

Jelleme.

Mindig nehéz dolog volt és az is marad örökké, hogy magunk elé állítsuk a multban szereplők jellemző tulajdonságait, hiszen milyen bajos még azokat is kiismernünk, akiket naponta látunk. Van azonban mégis valami, ami megkönnyíti jellemük megrajzolását és ez az, hogy a mult alakjai már szinte megkövesülve állanak előttünk s mint egy márványszobor engedik, hogy pontosan megfigyelve hű leírását adjuk mindannak, amit csak rajtuk észreveszünk.

Vannak, akik azt tartják, hogy a környezet neveli az embert azzá, ami lesz belőle. Ki tudná megmondani, vajjon mi ebben az állításban az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

olyan igazság, ami kétségbe már nem vonható? Mert hiszen ha nem is lehet tagadni a környezet hatását a fejlődő emberi lélekre, az is igaz, hogy ugyanaz a környezet sohasem teremt ugyanolyan embereket.

Festetics Györgyről tisztán látjuk, hogy nem szabadult meg soha azon hatások érvényesülésétől, amelyek környezetéből ragadtak reája. Gyermekkorának évei olyan körben peregtek le, ahol gyöngéd szereteten kívül csak a mindennapi élet apró-cseprő változásait tanulhatta meg és vehette észre. Ez időben ugyanis nem nagy tudományú apja, hanem anyja hatása alatt állott, aki mindenesetre volt olyan művelt, mint korának hasonló társadalmi osztályú asszonyai, de épenséggel nem tudta fiának akaratát irányítani. Midőn anya és fiú már külön családi körben éltek, kölcsönös szeretetük sűrű levélváltásban nyilvánult ugyan meg, de ezek a levelek sohasem szóltak egyébről, mint a családi helyzetről, a gyermekek egészségéről és így tovább.

Apjával való levélbeli összeköttetése soha nem volt olyan sűrű, mint az anyjával való és apa s fiú nem egyszer vették észre, mily ritkán is fordulnak ők egymáshoz. Apjának azonban mindenképen engedelmes gyermeke volt, aminek bizonysága az, hogy élete egyik legfontosabb tényében, nősülésekor minden egyébre való tekintet nélkül engedelmeskedett apja kívánságának.

Mint korának főúri gyermekei, ő is Bécsben járt iskolába s ott fűződött szoros baráti viszonya gróf Széchenyi Ferenccel. Ezt a jó viszonyt nővérének, Juliánnának Széchenyihez való férjhezmenetele után csak erősítették a rokoni kapcsok, úgyhogy élete e korszakában minden nehéz elhatározása előtt felkereste soraival sógorát és a legnagyobb őszinteséggel tárta fel előtte helyzetét. Ily esetekben világos okfejtéssel adta eléje a helyzetet, amelybe jutott s a leghidegebb számítással jelölte meg előtte azt az utat, amelyet mint célhoz vezetőt követni szándékozik, de a tanácskérés mindig hiányzik leveleiből. Olyan ember volt ő, aki tudta, hogy az adott helyzetben mit kell tennie, azonban mégis jól esett neki, hogy nagyrabecsült barátjának előadhatta cselekedetei valódi indítékait s öröme telt abban, ha elhatározása annak helyeslésével találkozott. Midőn apja kívánságához alkalmazkodva készült nősülni, Széchenyihez intézett levelében tárja ki lelkének igazi rugóit, bevallván neki, hogy e házassággal semmi egyéb célja nincsen, mint családja fényének megtartása.

Élete első felében, talán ez volt a legmagasabb eszme, amely vezette. Midőn apja meghalt s végrendelete három fia között három egyenlő részre

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

osztotta a Festetics Kristóf által rendelt hitbizományt, a legnagyobb hevességgel szállott szembe ezzel a paranccsal. Meg volt ugyanis győződve, hogy ennek következménye a család fényének kialvása lesz, épen ezért mindent elkövetett, hogy a megtépázott, de azért hatalmas vagyon egy kézben maradjon. Mint mindig, úgy ez alkalommal is tisztán elvi szempont vezette. Hogy testvérei még csak ne is vádolhassák azzal, hogy mint elsőszülött fiú a maga érdekében kívánja a majorátus fenntartását, kezdettől fogva késznek nyilatkozott arra, hogy bármelyik testvére javára lemond a maga jogairól, csakhogy apja egész öröksége egy kézben maradjon. Igyekezete sikerrel is járt s biztosította a Festetics Kristóf által alapított hitbizomány fennmaradását, amelyet ő a család fénye forrásának tekintett.

Mint igen jellemző dolgot kell kiemelni azonban, hogy mikor ebben fáradozott, semmi reménysége sem volt arra, hogy belátható időn belül kezébe vegye annak a nagy birtoknak igazgatását, amelynek egy kézben maradásáért küzdött. Ekkor ugyanis katonai szolgálatban állott. De csodás előrelátással megérezte, hogy ehhez a nagy vagyonhoz van kötve az ő jövendője s ez teszi majd egyszer lehetővé, hogy annak jövedelmét okosan felhasználva nemcsak családjának, hanem hazájának is értékes szolgálatokat tehessen.

Mivel az ő korában a főúri családok fiai a katonai pályán találták meg a legkönnyebb előmenetelt, ő is a katonaságnál kereste a boldogulást. Véletlenül azonban olyan időben került a hadsereghez, amikor béke uralkodott és így, noha mindig Festetics József pályafutása állott előtte példa gyanánt, nem jutott abba a helyzetbe, hogy nagynevű rokonát utólérhesse. Így történt azután, hogy nem túlságosan lassan, de nem is gyorsabban mint mások, feljutott a katonai ranglétrán az alezredességig, amidőn a politika egyszerre végett vetett katonai pályájának.

A katonaságtól való távozása a legkellemetlenebb körülmények között történt. A magyar nyelv és a magyarság megbecsüléséből származó jó szándékát az udvarnál arra magyarázták, hogy veszedelmes eszméket táplál, ezért messze küldték hazájától és úgy vigyáztattak minden szavára és cselekedetére, mintha ő lett volna a legfélelmetesebb ember a rebellis Magyarországon. Ezért a legelső kedvező alkalmat felhasználva kiragadta magát a neki csak kellemetlenséget termő életpályáról és visszatért hazája földjére, amelyen ezután meg is találta igazi élethivatását.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De nehezen ment az új életben való elhelyezkedése is, mert a katonaságtól való távozása sem szabadította meg attól a gyanútól, hogy veszedelmes ember, akire nagyon kell vigyázni. A tények azonban az ellenkezőt bizonyították, mert a francia háború kitörése óta első kötelességének azt tartotta, hogy a törvény által előírtnál is többet tegyen a király szolgálatában. Mindez azonban ismét nem mentette meg attól, hogy legjobb akaratát félre ne magyarázzák és gonosz váddal ne illessék. Mivel 1797 tavaszán Zalamegye gyűlésén azt indítványozta, hogy rendes sorkatonaságot kérjenek a királytól a megye védelmére, ne pedig a kiképzetlen felkelőkkel védekezzenek, szavait kiforgatták igaz értelmükből és szigorúan elítélték «illetlen magaviseletéért és beszédéért». Ez a szigorúság a király személyes nézetének volt következménye, mert Ferenc gyanakodott minden független emberre, főleg pedig az olyanra, akire egyszer már rosszat költöttek.

A király azonban helytelenül ítélte meg Festeticset, mert benne a hazához való ragaszkodás oly teljes összhangban állott a király iránt való hűséggel, hogy egykorúak előtt az utóbbi néha inkább feltűnt, mint az előbbeni. De ez természetes is. Festeticsnek a hosszú ideig tartó francia háborúk folyamán a király részére tett nagy pénzbeli adományai jóval több embernek figyelmét vonták magukra, mint az a lassú és nehéz munka, amellyel hazája jövendőjét szolgálni igyekezett. Hazája jövendőjéért való munkálkodása ugyanis nem volt olyan fényt gerjesztő, mint a királyság érdekében hozott áldozatai, hatása azonban maradandóbbnak bizonyult és a mi korunk elsősorban már nem arról ismeri őt, hogy mikor és mennyi pénzt adott a királynak a francia háború céljaira, hanem arról, hogy mit tett az ország nevelése érdekében. Mert kétségtelenül ezt akarta, éppúgy, mint Széchenyi István, csakhogy célja keresztülvitelére nem állott rendelkezésére elegendő idő és nyugalom s ami a legfőbb, nem kerültek munkatársai. Hogy egész életében mennyire a munka embere volt, igen szépen emeli ki róla személyes ismerőse, a Dunántúl nagyrabecsült költője, Kis János, aki az Akadémiában tartott emlékbeszédében így nyilatkozott róla: «Nemcsak a világ láttára, hanem házánál is, magánosan is a munkát szerette.[1]

Midőn a katonai szolgálattal járó lekötöttségétől megszabadult, hozzáfogott célja megvalósításához. Világosan állott előtte, hogy az ember

[1] A magyar tudós társaság Évkönyvei. I. 177.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ereje határolt, azért nem akart egyszerre elérni mindent, hanem bölcsen szabott határt működésének. Először csak azokra fordította figyelmét, akik tőle függöttek s azoknak akart hasznára lenni. Mivel a tanulásban és a tudásban látta a haladás lehetőségét, azon buzgólkodott, hogy a birtokain élőknek módjukban álljon a tudást megszerezni. Nem elégedett meg tehát az apja által alapított keszthelyi gimnáziumnak továbbfejlesztésével, hanem buzgó és jó katholikus létére protestáns jobbágyait is hozzá akarta juttatni a tudomány áldásához és kifejezetten az ő vallásfelekezetük számára alapította meg a csurgói gimnáziumot. Természetesen nem tartotta elégnek meg az iskola életrekeltését, hanem jövőjéről is gondoskodni kívánt és azon buzgólkodott, hogy a legkiválóbb embereket nyerje meg oda tanárokul.

De bármennyire igyekezett is bölcs belátással határok közé szorítani munkásságát, nem tekintette befejezettnek művét azáltal, hogy az ország egy részének iskoláztatásáról gondoskodott, hanem az egész ország számára hasznos iskolát is állított fel. Ebben állott a Georgikon jelentősége, amelyet azért alapított, hogy Magyarország egy lépést tehessen előre legfontosabb foglalkozási ágának, a földmívelésnek és az állattenyésztésnek kifejlesztésében.

A Georgikon alapításának fontosságát akkor értjük meg igazán, ha meggondoljuk, hogy akkor a mezőgazdaság volt Magyarország főfoglalkozása és mégsem törődött senki azzal, hogy a magyar föld több jövedelmet hozzon, mint amennyit eddig hozott s egy magánember állott elő és akarta gazdagabbá tenni a földmívest, nem pedig az állam, amely nagyobb jövedelmű alattvalóitól nagyobb adóra is számíthatott. Festeticsnek a földmívelés emelésére való igyekezete annál inkább is mutatja a teljes céltudatosságot, mert akkor még javában virágzott a Mária Terézia-féle merkantilista vámrendszer, amely az iparnak és kereskedelemnek kedvezett, a mezőgazdaságot pedig visszaszorította. A gyakorlati gondolkozású Festetics azonban nem a vámrendszer által megnyomorított magyar ipar fejlesztésében látta a jövendő boldogság lehetőségét, hanem a meglevő földmívelés előrevitelében, ami a fejlődés legtermészetesebb útját jelentette. E tekintetben is Széchenyi előfutárja, aki hasonló elvek alapján igyekezett javítani Magyarország gazdasági helyzetén.

Egy másik olyan jellegzetes vonása is van Festetics György működésének, amely Széchenyinél is megtalálható és ez a magyar nyelv meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

becsülése. Nagy uraink az ő korában nem beszéltek magyarul, a németet és a franciát használták társalgási nyelvül és igen ritkán került olyan mágnás, mint Festetics György apja, aki leveleinek legnagyobb részét magyarul írta volna. Eleinte ő is hűséges követője volt kora szokásainak. Egyik legjobb és legelső ifjúkori barátjával, Pászthory Sándorral franciául levelezett, legkomolyabb barátjával, Széchenyi Ferenccel pedig németül, vagy franciául és ránk maradt levelezésükben még kivételképen sem akad magyar nyelven írott levél. De mihelyt kilépett a katonai szolgálatból és civillé lett, legelső ismert nyilvános szereplése az volt, hogy Zalamegye 1793 febr. 18-iki gyűlésén «jelentette, miképen ő szívesen fájlalná, hogy muraközi uradalmának lakói, mintha nem is Magyarországban laknának, a magyar nyelvtől teljességgel idegenek s azt megtanulni éppenséggel nem akarják»[1] s miután ezt a tényt megállapította, mindjárt jelezte is a módot, melynek segítségével a magyar nyelvet ott el lehetne terjeszteni. A XVIII. század folyamán ő hazánkban az első, aki tudatosan magyarosítani akar és így már Széchenyi előtt észreveszi, milyen jelentősége van az országra nézve nyelvének.

Ettől az első fellépésétől kezdve haláláig lankadatlanul dolgozott és fáradozott a magyar nyelv érdekében. Egyrészt anyagi támogatásával lehetővé tette a magyar írók munkáinak kiadását, másrészt mint összetartó kapcsa szerepelt a magyar írók azon körének, amely a Kazinczy által vezetett nyelvújítás kinövéseinek a tudomány és a gúny fegyverével egyaránt útját akarta állani. Ebben is a magyar nyelv szeretete vezette, mert a nyelv tisztaságát féltette az újítóktól s attól tartott, hogy általuk idegen hatások kerülnek be a magyar nyelvbe. A mindkét párttól egyaránt távolálló Berzsenyi azt írta Kazinczynak, hogy Festeticsnek nincs semmi kifogása az ő működése ellen, de «németizmusait» nem szereti, amidőn pedig egyszer Berzsenyi beszélgetés közben védeni kezdte a nyelvújítást, kijelentette neki, hogy a németizmus ellen harcolni kell.[2]

Azonban nemcsak a magyar nyelvet becsülte meg, hanem annak munkását, az addig lenézett magyar írót is. Ami addig soha nem történt meg magyar mágnással, a legudvariasabb levelekkel hívta magához korának íróit s mindenkép rajta volt, hogy munkájuk sikerét és nevük hírét előmozdítsa. Erre való törekvése a helikoni ünnepeknek egyik legkiemelkedőbb mozzanata. Maga Berzsenyi is úgy ítélte meg a dolgot, hogy nem az ünnepre

[1] Keszthelyi levéltár. Zalad. 2387. — [2] Kazinczy levelei. XV. 80.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

költött pénzt kell sokra tartani, hanem a magyar írónak addig elő nem forduló megbecsülését.

Miután megjelöltük Festetics György azon tulajdonságait, melyeknek hatása nem fűződött személyének mulandó voltához, hanem jelentőségük csak később bontakozott ki teljesen, nem sok szót kell vesztegetnünk azon tulajdonságára, amely az egykorúaknak leginkább feltünt. Úgy szerepelt ő az országban, mint a legkülönösebb emberek egyike s Kazinczy is azt írja róla, hogy az egyetlen Asbóthot kivéve senki sem tud vele kijönni. Fölösleges lenne elmondanunk a különcségét bizonyító közismert anekdotákat, de azt mégis meg kell említenünk, hogy egy hozzá közelálló személyiség is «a különös szentnek» nevezte el őt [1] s midőn Kultsár Istvánra bízta fia nevelését, Kazinczy ezt írta Kis Jánosnak: «Hogy Festetics György Kultsárra bízta fia nevelését, nem csodálom. Két originális, két megfoghatatlan ember akadt együvé.» [2] Bármily különösnek látszott azonban viselkedése az egykorúak előtt, nem tartozott azon különcök közé, akik csalhatatlannak szokták tartani magukat. Igen szépen mutatják e tulajdonságát a róla szóló anekdoták, amelyek egyike szerint még végrendeletére is ráírta volna: «Ha a directio s László gróf ennél okosabbat tudnak, ám cselekedjék, de ha nem, fogadják el, ami ebbe írva van.» [3]

Sok félreértés után legalább élete végén abban a szerencsében részesült, hogy kortársai is elismerték érdemeit. Elsősorban két nagy ellenfele, Kazinczy Ferenc és gróf Dessewffy József hajtották meg előtte elismerésük zászlaját, azok pedig, akik mindig becsülték munkáját, legőszintébb fájdalmuknak adtak kifejezést, midőn 1819 ápr. 2-án délelőtt 10 órakor meghalt. Az egykorú magyar újság, a Magyar Kurir így emlékezett meg haláláról: «Egy ily nagy férfiúnak elhalása valóságos veszteség az egész hazára nézve. Nagy tetteivel a főnemességnek fényt, a magyar nemzetnek felvilágosodást, a tudományoknak szerencsés gyarapodást, a mezőgazdaságnak megbecsülhetetlen előmenetelt tudott szerezni s ezek által mind magának, mind hazánknak a külföldön is közbecsületet érdemlett.» [4] Midőn

[1] Kazinczy Rumynak 1809 júl. 24. Wohl Ihnen, dass sie von dem «Curiosen Heiligen» (so nannte ihn mir heute wieder ein Mann, der ihn sehr wohl kennt) ziemlich entfernt leben. Ausser Asbóth kann noch vielleicht nicht ein einziger Mann gut mit ihm leben». Kazinczy levelei. VI. 408. — [2] U. o. VIII. 128. — [3] U. o. XVI. 360. A végrendelet eredeti példányára semmi ilyen megjegyzés nincs ráírva. — [4] 1829. I. 233.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

1819 júl. 12-én Sopronmegye közgyűlésén halálát bejelentették, a megye a következőt határozta: «Minthogy a boldogult gróf Ő excellenciája hazafiúi nagylelkűséggel e nemzetnek díszére és hazának hasznára több jeles cselekedeteket tett, melyekért ezen megyebeli rendek méltónak ítélik, hogy az magyar haza részéről az hálaadatosság jeléül Ő excellentiájának emlékezetére bizonyos jel emeltessék, azért az jövő ország gyűlésére küldendő deputatusoknak instructióul fog adatni, hogy ennek eszközlését az országgyűlésen hathatósan előmozdítsák.»[1]

Abban a korban kevésbbé volt szokásos az emlékszobor; nem is kapott akkor szobrot, de emléke e nélkül is élt tovább, míg korunk le nem rótta nagy fia iránt közel száz éves tartozását.

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 592.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

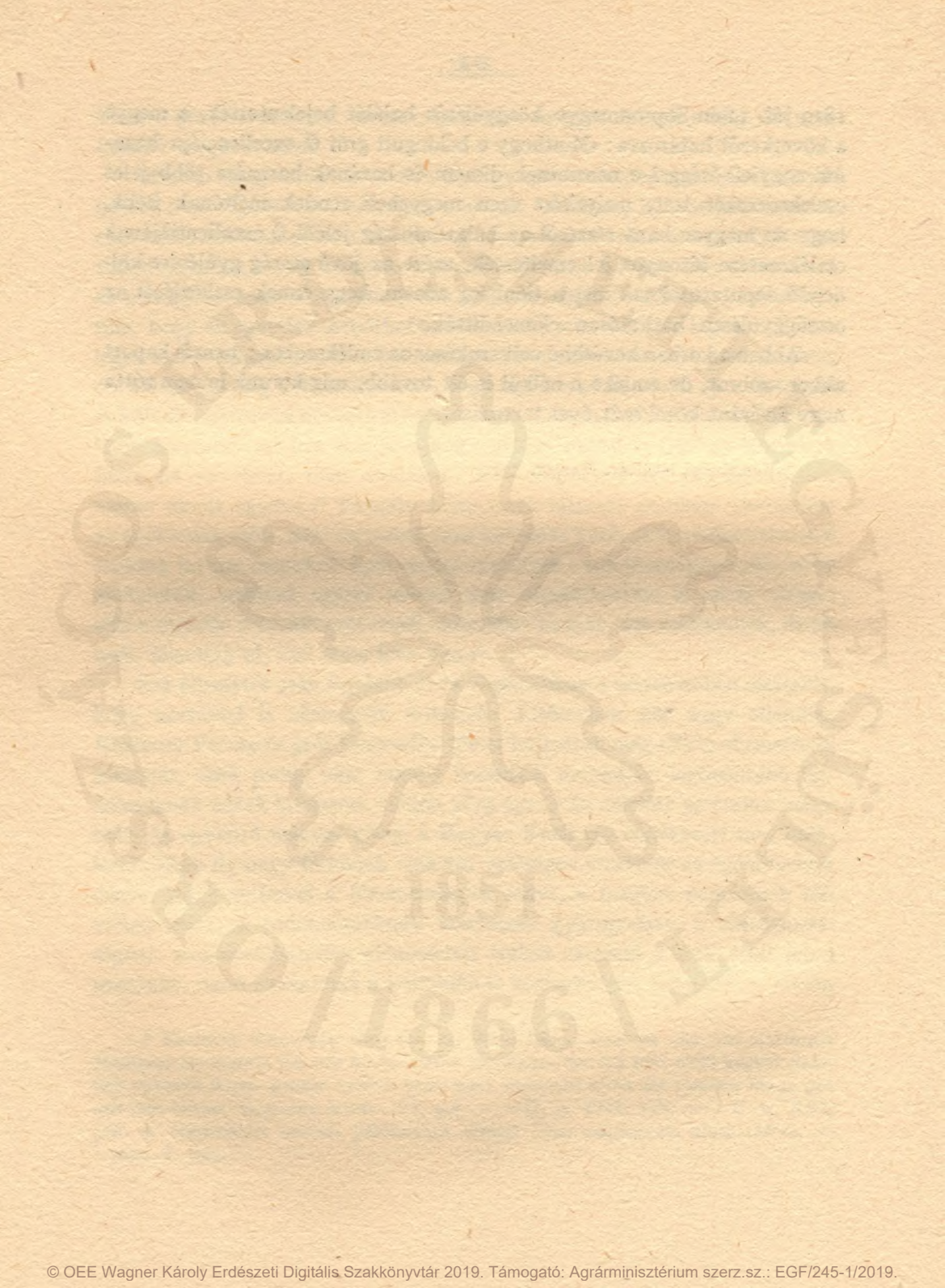

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

GRÓF FESTETICS LÁSZLÓ

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Igen érdekes példákra hivatkozhatnánk, ha adatokkal próbálnánk igazolni azon közismert igazságot, hogy nincs olyan uralkodó család, amelyben állandóan tehetséges uralkodók követték volna egymást; mert voltak ugyan igen kiváló dinasztiák, amelyekben a nagy királyokra egyszer-másszor méltó utód is következett, de néhány esetet kivéve minden nemzet története mégis azt a különös jelenséget mutatja, hogy a nagy királyok után rendesen hozzájuk nem méltó utód következik. Mintha a természetnek magának is időre volna szüksége, hogy rendkívülit alkosson, azért ugyanazon családban rendszerint nem egymásután, hanem felváltva következnek egymásra a kiváló és kevésbbé tehetséges családtagok.

A Festetics-családot igazán különösen kitüntette a Gondviselés, mert Festetics Pál dunántúli alkapitánytól kezdve szinte kétszáz éven át csupa olyan utódok követték egymást, akik díszére váltak családjuknak. Festetics Pál fiai: Kristóf és József, Kristóf fia: Pál, Pál fia: György nemcsak családjuk, hanem az ország történetében is kivívták az őket sokáig túlélő jó nevet. Nem szabad tehát feltűnőnek találnunk, ha oly sok és oly kiváló egyéniség után oly utód is következett, akiben elődeinek igen sok jó tulajdonságát megtaláljuk, de akiben ezek a jelességek nem olvadtak össze oly harmonikus egésszé, hogy előzőihez mindenben hasonló lett volna. Ez a sors jutott osztályrészül Festetics György fiának, Lászlónak.

Festetics László 1785 jún. 15-én Ságon született,[1] igen megörvendeztetvén világra jövetelével apját, aki ez alkalommal 40 márka és 16 lat súlyú ezüst felszerelési tárgyakat ajándékozott a Græven-huszárezred kápolnájának.[2] Mivel anyja ekkor még állomásról-állomásra követte katonáskodó férjét, nagyanyjára bízták a kis gyermeket, majd midőn Festetics György 1790-ben Magyarországból eltávozott, Keszthelyen tartózkodó feleségére hagyta fia nevelését, akivel való levelezésének ez időben legfőbb tárgya

[1] Özv. gróf Festetics Pálné e napról kelt levele. Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Hadi levéltár. 1785. G. 3482.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyermekeinek, elsősorban pedig legidősebb fiának testi és lelki gyarapodása.

Midőn 1791-ben Festetics György visszatért hazájába, nevelőt keresett immár hat éves fia mellé. Választása Péteri Takáts Józsefre esett, egy olyan emberre, aki talán jóval kevesebbet szerepelt, mint korának más, vele egy úton járó alakja, de akiről halála után mégis azt írta Kazinczy: «Ha hatalmamban állana, visszahoznám a föld alól, hogy ezzel a haza szent ügyének használjak».[1]

Péteri Takáts Józsefben olyan tanítót talált Festetics György, aki «szellemének óhaja szerint képes vezetni a drága csemetét, aki bele tudja csepegtetni az európai műveltséget és a grófi rang megkívánta finomságot, úgy, hogy azért a hazai erénynek becsülése és a hazaszeretet tiszta világa maradjon az ifjú kebelnek egyedüli vezére».[2] 1791 jún. 24-iki egyességük szerint Takáts nyolc év tartamára vállalta el a kis Festetics László tanítását és ez idő alatt az elemi iskolát és a gimnázium alsó osztályait kellett elvégezniök. A megegyezés szerint évi 300 frt fizetést kapott Takáts s a nyolc év elteltével évi 400 frt nyugdíj lett volna járandósága, amelynek fejében a grófi könyvtárt kellett volna kezelnie.[3]

Két évig volt Takáts tanítványával Keszthelyen s amidőn Festeticsné 1793-ban állandó tartózkodási helyéül Bécset választotta, vele együtt ment Bécsbe fia és annak nevelője is.[4] Takáts bizonyos tervszerűséget látott abban, hogy Festetics György feleségének engedte át fia nevelését. Szerinte ugyanis az apa nagyon is türelmes volt fiával szemben, amit pedig nem tart helyesnek Quintilianus, akire, mint tekintélyre, Takáts hivatkozik. «Éppen ez az oka, — írja tanítványától búcsúzva 1799-ben — hogy bölcs atyád látván három esztendei jeles iparkodásodat, akármennyire szeret is, javadért eleresztett oldala mellől s messzebbre küldött udvarából, hol majd a csapodár hízelkedés, majd a helytelen kémkedés meglankasztotta volna benned a minden jóra vezető, de még nem egészen törött úton való serénykedést».[5]

Úgy látszik, Takáts jól végezte el a rábízott feladatot, legalább is erre mutat Festeticsné egyik levele, amelyben 1795 ápr. 1-én tudatta férjével, hogy «Laci fia jól végezte exameneit s az előljárói meg voltak vele elé-

[1] Takáts Sándor, Péteri Takáts József. 4. — [2] U. o. 6. — [3] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [4] Péteri Takáts József, Erkölcsi oktatások, melyeket tolnai gróf Festetics László kedves tanítványa lelkére kötött. Előszó. — [5] U. o. 9, 10.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gedve».[1] Nevelője is megfelelőnek tartotta tanításának hatását, amely a tudás közlésén kívül tanítványának erkölcsi felfogását is felölelte. Többékevésbbé érdekes apró történetkékkel igyekezett növendéke erkölcsi színvonalát minél magasabbra emelni s amint maga elmondja, észrevette tanítványán a haladást, amely nem egy hibájának teljes elhagyásában nyilvánult. Ő maga igen érdekesen így jegyezte fel számunkra azt a hatást, amelyet tanítványára tett: «Te, aki az első félnap csak féloldalról néztél reám, délután már kérdezősködtél utánam, más nap hasadtával kerestél, ha menni készültem, marasztottál és reánk köszöntvén az este, szinte nehezen váltál el tőlem. Tudniillik nem azt a komor, fennen parancsoló tanítót találtad fel bennem, akivel eleve rémítettek, hanem egy olyan szíves barátot, aki ártatlan kedvedet semmiben sem szegte, örömvigadozásaidat nemcsak nem rontotta, hanem részvétével még inkább édesítette».[2]

Míg Takáts neveltje volt a fiatal Festetics, ismereteinek növelésére évenként tanulmányútra mentek. Az első ilyen útra 1794 aug. 21-én indultak el és ez alkalommal a Dunántúlt utazták be. Útjáról a tanítvány pontos naplót vezetett és egy rövid, sajátkezű útleírást adott át apjának. A második út 1795 nyarán már nagyobb területre terjedt ki és hat hétig tartott. Ekkor Pesten átmenve Gödöllőt, Hatvant, Eger vidékét, a Jászságot és a Nagy-Alföldet járták be. 1796 nyarán Pozsonyból kiindulva Nagyszombatot és a Felvidéket nézték meg s az erről az útról szóló naplóban részletes értekezés van a selmeci bányákról. 1797-ben a Dunántúl déli részén áthaladva Zimonyon és Temesváron át Erdélybe mentek s innét jövet az Alföld keleti nagy városait tekintették meg: Nagyváradot, Debrecent és Szegedet. Magyarországot eképpen megismerve a következő évben már a közeli külföldre mentek. Útjuk iránya a következő volt: Mariazell, Bruck a/M., Graz, Marburg, Görz, Udine, Velence, Trieszt, Fiume, a tengerpart és Zágráb.[3]

1799 derekáig állott Festetics László Takáts nevelése alatt. Továbbképzésének felügyeletét ezután Kultsár István vette át, aki a gimnázium felső osztályaiban és az egyetemen volt mentora. Kultsár azelőtt több dunántúli gimnáziumban tanított, később pedig ő lett az első hosszabb életű rendszeres magyar hírlapnak, a «Hazai és külföldi tudósítások»-nak meg-

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] Péteri Takáts József, Erkölcsi oktatások. 6. — [3] Az egyes évi utakról szóló jelentések megvannak a keszthelyi könyvtár kéziratai közt. Hist. Ung. 467.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alapítója és ily módon a magyar írói társasélet középpontja. 1799 jún. 15-én maga az apa adott utasítást Kultsárnak fia nevelésére. Az utasítás szerzőjének személyiségénél fogva érdemesnek tartjuk azt teljes egészében közölni:

«Fiam nevelését tárgyazó planum.

1. Három rendbéli tárgyak lévén a nevelésnél: úgymint a szívbéli gondolkodásnak jóindulatra való hajtása, az elmének hasznos és a környülállásokhoz alkalmaztatott tudományokkal való megékesítése és az egészségnek rendes életmódjával való megtartása; tehát e három cikkely szerint következendők az észrevételek.

2. Tudniillik: a szívnek kipallérozása, rész szerint elmélkedésbül, rész szerint gyakorlásból áll, azért és különösen a nevelőtül megkívántatik, hogy a practica moralis philosophiát mostani és jövendőbéli statusához képest az ifjúnak cikkelyekre felosztván, kidolgozva és napról-napra az ifjúval megszerettesse és legalább is mindennap félórát ő véle philozopháljon; de mivel ez még elegendő nem volna, hacsak szóban állana, a közrendbéli társalkodásban megesett hibákat, vagy jócselekedeteket ővele észrevétesse, őt indulatinak meggyőzésére, szenvedésre, állhatatosságra, halálnak, fájdalomnak és egyéb rosszaknak megvetésére, az ellenségnek nagylelkűn való megbocsátására, a takarékosságra, titokmegtartásra, embereknek való megbecsülésére, szelíd, nyájas, de illendő seriosítással és gravitással temperálva levő magaviselésére, dolgosságra, fáradhatatlan szorgalmatosságra és egyéb minden jó erkölcsre szoktatni és gyakorolni kelletik; ehhez képest Takáts uramnak erkölcsi tanításit tágítani kelletik, úgy, hogy magát meggyőzni erőlködvén, magáról és minden cselekedetéről számot vevén, tanuljon figyelmes lenni és az jó erkölcsöt szokásban vévén, az neki religióra (úgyszólván) váljon. El fogom tehát különösen a rendes tudósitásokban várni ezen, az embereket legjobban boldogító tudománynak, ezen igaz philosophiának előmeneteléről való jelentést és nem is sajnálok semmi költséget az hasznos könyveknek, ahonnét ezen kútfejek meríttetnek, megszerzésére, hogy a fiam e szerint magát megismerni és kormányozni, a felséges királyhoz, házához, szüleihez, nevelőihez, egyéb felebbvalóihoz, hasonlókhoz és alsóbbakhoz kötelességét véghezvinni tudja, de azért e gyöngeséget eltávoztassa, utóbb az emberi indulatokat, a világot és az emberi szívnek minden rejtekét csalárd, ámító tündérségével együtt megismerje és ő velek maga igazsága céljaihoz, mint eszközökkel élni eszesen megtanuljon.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

3. A tudományok megtanulásában különösen azokat kelletik az ifjúval megszerettetni, amelyek egy magyarországi birtokos mágnáshoz leginkább illenek ; úgymint, hogy a kisebbekről kezdjem : illendő az jó kézi írás, akár dictandó, akár amúgy szabadon, a nyelveknek pallérozása, akár szóbeli kiejtése, főképpen pedig azoknak írásbeli stílusa és conceptusa, legfőbbek a deák és német nyelv, azok után jön a francia, olasz, anglus ; a magyart nem említem, mert azt úgyis anyja tejével beszopta, e mellett jószágimra nézve hasznos, ha valamely slavica nyelvet is, úgymint horvátul vagy tótul megtanul ; ezekhez képest az egyik legszükségesebb tudománya az ékesen beszélés, vagy a rhetorika akár írásban, akár élő szóval légyen, mert a nélkül sem a társalkodásban, sem a nagyobb gyülekezetekben nem boldogul, hasztalan minden tudománya a nélkül, azért szüntelen abban gyakorolni kelletik magát ékesen írott könyveknek olvasásában, minden nyelvben azokbul csinálandó extractusokkal és compositiobéli thémáknak gyakorlásával. Utóbb az arithmetica, mathesis, főképpen a geometria és architectura civilis igen hasznosak az geometrica delineatio és rajzolás mestersége mellett, úgy physicának minden része, különösen az agricultura, vagy oeconomia és technologia, sőt a mechanica is, e mellett a geographia, a historia, statistica, politika, minden cameralis tudományokkal együtt az ars rationaria, az ius naturæ, ius publicum universale gentium, ius patrium Hungaricum historia patria connexum legszükségesebbek. Vagynak még tudományok, amelyeket elő nem hoztam, nem azért, hogy nem volnának hasznosak, hanem azért, hogy ezeket egyedül különösen meg kelletik szerettetni fiammal, mert p. o. az ius canonicum, ius publicum imperii, ius civile, pandecta, ius feudale, ars diplomatica, æsthetica, methaphysica s több más olyan tudományok kellemetesek, sőt hasznosak is, de azért mégis a feljebb lévő cikkelyekre terjesztem különösen figyelmességemet. De ez mind haszontalan, hacsak dolgozó napszámos kényszerítése formán tanul az ifjú és magának különösen ösztöne a könyvnek olvasásában nincsen is, azért a könyvnek olvasását kell megszerettetni az ifjúval és abban, amint idejéhez képest az esze felnyilik és iudiciuma megerősödik, discretusnak kelletik néha lenni.

4. Az egészségére nézve amennyire lehet, a természetes, minden pompától, kényességtül és nyalánkságtul eltávoztatott étellel táplálván, eszes, reális, desinteressatus orvosoknak tanácsával élvén, sok szabad levegő égen mértékletes testi gyakorlásokban foglalni kelletik az ifjút, azért a lovaglás

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

recommendáltatik. A diætetica regulákkal szükséges megismertetni az ifjút, hogy a puhaságot és kényeztetést kerülje és a teste által lelkén ne hagyjon erőt venni.

5. Utóbb, ha judiciuma megerősödik, a nevelésnek vége felé a pædagogiára és anthropologiára kelletik az ifjút tanítani.

6. Pesten a szállásfogadás és akár a kosztba lévő járás, akár maga kosztján való élődés egészen a nevelőre bízatik, mindazáltal úgy, hogy a szükséges jelentést előre megtegye és bizonyos meghatározandó summát ne excedálja, hogy valamihez bizonyoshoz lehessen magát alkalmaztatni.

7. Minden holnapban a költségek lajstromát és számonadását a nevelő nékem beküldi Keszthelyre, a nevelésnek pedig progressusáról minden tizennégy nap, akár szükséges, akár nem, az előforduló dolgokról levélbeli tudósitást ad, ruháinak és a szükséges cselédnek kifizetése, úgy az utazásbéli költségeké, egyszóval mindaz, ami a neveléssel össze vagyon kapcsolva, nevelő úr dolga, de oly módon, hogy a fiamat lassan-lassan arra szoktassa, hogy ő maga a magára fordítandó költségeket számban tartani, a pénzzel, iudiciummal és ésszel élni és maga házi rendtartását folytatni megtanulja, úgyhogy a nevelésnek végeztével egészben maga tudja magát vezérelni.

8. Valamint szóval is megígérte a nevelő úr, hogy a nevelésnek hat esztendőbéli cursusa alatt meg nem házasodik, úgy azon reménységben most is bizakodom.

9. Ha a fiamnak valami rendkívül való költsége volna, azt híradás nélkül nem kelletik megtenni, amennyire lehet, bor és hevesítő italokhoz nem kelletik szoktatni fiamat. A vacatióban eszes, kellemes utazások fognak végben vitettetni; azokhoz minden esztendőben előre tegye meg a proiectumot a nevelő úr.

10. A nevelőknek közönségesen szokott hibáit elő nem hozom, úgymint hogy azok az ifjakat magukra szokták hagyni és mindenkor másokban foglalatoskodnak, hogy maguk indulatoknak igen nagy szabadságot hagynak és így az ifjak azzal indulatosságot, haragot vagy egyéb vétkeket úgy magokra szoktak zárni, hogy csak az ifjúra kelletik tekinteni, ha a nevelőinek hibáit, valamint egy tükörben az ember meg akarja szemlélni; elő nem hozom tehát az ilyeneket, mivel oly bizodalommal vagyok, hogy egy olyan úri személyre szert tettem, akiben bizodalmamat helyheztetvén remélhetem, hogy ezen egynéhány esztendőt úgy fel fogja a fiam nevelésére szinni,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a fiambul a hazának egy érdemes tagot szerezvén, az én hálaadatosságomat úgy magához lekötelezze, hogy én nékem alkalmatosságom légyen a megígért honorarium felett is különös remuneratiókat adni».[1]

Semmiféle részletesebb adataink nincsenek arról, milyen munkát végzett Kultsár Festetics László oldalán. Annyit tudunk csak, hogy az ő vezetése mellett járt 1799—1803 a pesti egyetemre [2] s hogy a gimnázista korában megszokott évenkénti tanulmányutak azután sem maradtak el. 1801-ben Csehországot és Morvát járták be és oly alapos tanulmányt végeztek, hogy az ifjú gróf ránk maradt naplóját e tanulmányút térképén kívül számtalan rajz is díszíti. 1802-ben Németország megismerése volt útjuknak célja s ekkor Teplitz, Drezda, Meissen, Lipcse, Halle, Jena, Weimar, Erfurt, Gotha, Coburg, Bamberg, Erlangen, Nürnberg, Regensburg és Linz voltak útjuk fontosabb állomásai.[3]

Midőn Festetics László vége felé közeledett egyetemi tanulmányainak, apja még mindig helyesnek tartotta, hogy mielőtt fia az életbe kilépne, ismét előirja neki, mint kell a jövendőben viselkednie. Ez az 1804 ápr. 15-én kelt érdekes utasítás így hangzik :

«1. Minek utána fiam az emberi korhoz annyira közelget, hogy rövid nap mulva a tizenkilencedik esztendőt elérvén, maga önön dolgainak vezérlésére és az mértékletességhez szabott nagyobb és nagyobb szabadságra készíttetni fog, de ellenben a fiatal indulatnak hevessége sokszor olyan türhetetlenségre és erőltetésekre viheti, hogy az kiadott rendeléseknek értelmét ellenkezőképpen magyarázván és az határit tágítván, maga önnön kárával sok veszedelmekbe, sőt szerencsétlenségekbe is ejtheti magát, annak okáért, hogy minden tétovázások eltávoztassanak, irásban kiadatik ezen rendelésem, hogy minden kétséges esetben útmutatásul szolgálhasson és a fiam meggyőződjék, hogy csak magaviseletétől és alkalmaztatásától fog függeni, hogy nagyobb, vagy kisebb szabadsággal, engedelemmel és tisztességgel tartassék. Ehhez képest :

2. Fiam nagy részében maga oka lévén, hogy sok időt vesztegettünk,

[1] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. Kultsárnak 1799 jún. 5-én kelt hat évre szóló szerződése szerint teljes ellátáson kívül évi 600 frt fizetése lesz, a hat év elteltével pedig 6,000 frt remuneratiót kap. Az utasítás ki van adva : Magyar Középiskola. 1910. 227—230. — [2] 1800-ból, 1802-ből és 1803-ból való vizsgatételei megvannak a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. — [3] Erről szóló jelentése megvan a keszthelyi hercegi könyvtárban idézett helyen.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

de a méltóságos asszony anyja is itten nagy kár nélkül tovább nem mulathatván, sőt magam is a comissio miatt meg lévén szoritva, szükséges, hogy 25-a, azaz jövő szerdához egy hétre Pestre visszainduljon.

3. Mivel pedig fiamnak férjfit illető tisztességes magatartásában bízom és remélem bizonyosan, hogy becsületének további fenntartásáról el nem felejtkezik, tehát megengedtetik, hogy itten ugyan Bécsben, midőn vélem nincsen, édes asszony anyjának tudtával és engedelmével tegyen mindent; ha pedig ennek más dolgai volnának, Kultsár ur társaságában béjövén a városba, ugyanannak tudtával és tanácsával elmehet ugyan maga is némely jó barátihoz, de úgy, hogy a meghatározott helyre időre megjelenvén véle visszatérjen és mindenről néki számot adjon. Pesten pediglen az atyafiakhoz, nemkülönben Kolonics kalocsai érsek, gróf Brunsvik, Almássy Pál iudex curiæ, báró Orczy László, Széchenyi cameræ præses ő excellentiájokhoz, ő nagyságához Semsei personalis úrhoz és Sauer püspökhöz szabadon visitbe elmehessen, azonkívül az universitasbeli előljárókhoz, úgymint rector magnificus, decanus facultatis iuridicæ, consiliarius Revitzki, Markovits, Kelemen, Schwartner, Schedius urakhoz, kiket addig, míglen az universitasbeli cursusát elvégzi, hónaponként egyszer meglátogasson. Utóbb, mivel iuratusnak fel fog esküdni, amit akár causarum directornak, akár consiliarius Szilasinak oldala mellé akar, megengedek, a curián lévő tabularista urakat is minden holnapban egyszer meglátogassa. Ezenfelül pedig mivel jövő esztendőre a vármegyén lévő praxist a iurateriával összekapcsoltatni kívánom, hogy fiam annyival helyesebben elvégezhesse szükséges praxisait, tehát az gróf Barkótzy administrator urat minden hat hétben egyszer meg kelletik látogatni, úgy az ordinarius viceispán Laczkovics, különösen pedig substitutus viceispán és Ónodi főnotarius urakat. Mindazonáltal, hogy ezen visitákban bizonyos rend tartassék, egy listát kell készíteni, melyen mindenkor feljegyeztessék, mikor és hol volt légyen, nemkülönben Kultsár urat elébb mindenkor elmenő szándékáról tudósitsa és az ebédnek, vacsorának idejét a szállásra visszajövén megtartsa. Különösen a tabularistáknál és vármegye tisztjeinél csak az urakat, nem pedig az asszonyságokat, vagy gyermekeiket látogassa és ő excellentiája gróf Széchenyi, procator Tótpápai és Kultsár ur tanácsával fog tenni választást, hogy kiket többször tiszteljen meg.

4. Minthogy különféle mulatságokra és ebédekre elhivattatván, maga kötelességeit elmulasztaná, idejét és egészségét elvesztegetné, az esze el-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tompulna és lelki nyugodalmát elvesztené, azért még most oly rendelés adatik, hogy gróf Széchenyinél ugyan minden héten kétszer is, de más idegen méltóságoknál összvességgel legfeljebb kétszer ebédelhessen egy hónapban. Theatrumba Pesten hogy néha elmehessen, nem tiltom, de valamint a kávéházakat és játékhelyeket, úgy minden néven nevezendő, kiváltképpen ifjak között tartandó magános gyülekezeteket neki tilalmazok.

5. Az lovaglást ami illeti, lovász nélkül soha ne lovagoljon, sőt amennyire lehet, az atyafiaknak társaságában igyekezzék lovagolni. De hogy ebben is a jó rend megtartassék, mindenkor Kultsár urnak engedelmével és az órák felosztásának megtartásával történjék meg a lovaglás, úgyhogy csak a tudvalevő időben és előre meghatározott helyekre lovagolhasson. A Lager idejéről pedig, mivel mind egészsége, mind reputációjának környülállásai fontos észrevételeket kívánnak, később fogom Kultsár úrnak privata instructiómat megküldeni.

6. Így meg lévén határozva az a tisztességes szabadság, mely szerint fiam maga kijárhat, mind személyes bátorsága, mind jó híre-neve megkívánja, hogy ha távolabbra mégyen e háztól, mindenkor inast vigyen magával. Mindazonáltal úgy értetődik ez a szabadság, hogy Kultsár uram el nem tilalmaztatik, hogy véle ne járjon, vagy ne lovagoljon, mert Kultsár uram köteles a fiamnak egészségéről és becsületéről nékem számot adni. Hanem a fiamnak magaviseletétől fog függni, ha tudniillik engedelmes, gravis, alázatos emberbecsülő és tanulásban gyors, a költségekben takarékos és modestus, a társalkodásban vigyázó lészen, ha vissza nem él az őbenne helyeztetett bizodalommal, akkor Kultsár úr is jobban fogja őtet magára hagyni.

7. Mivel Pesten nagyobb szállást kívánok fogadni, fiam a maga haszonvételére szolgáló két szobákat ugyan csinosan, amint egy gavallért illet, de mégis mérsékelt költséggel instruálhatja, de hogy a többiben szükségtelen pompás instructio ne szereztessék és az régibb haszonvehető mobiliák el ne vesztegettessenek, Kultsár úrra bízom, hogy ezek szerint mindent nékem referáljon, különösen pedig prætendálom, hogy fiamnak egyik szobájában a jóravaló számosabb könyveknek is helye legyen, amint egy eszes, tanult és nagyra menendő mágnást illet.

8. Hogy azzal is megmutassam fiamhoz viseltetett atyai kegyességemet, megengedem, hogy tanulásainak könnyebb folytatása végett odahaza végezhesse iuridicus cursusának utolsó esztendejét, de ugyancsak megkívánom, hogy elvégzett szükséges tanulásairól bizonyságlevelet lássak és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előmeneteléről magamat hitelesen meggyőzhessem. Miként lehessen pedig a házi tanulásnak rendjét elintézni, Kultsár úr tanácsára bízom, valamint azt is, micsoda rendet tartson fiam ezentúl az isteni szolgálatnak gyakorlásában.

9. Már elébb megmondatott, hogy fiam iuratusnak fel fog esküdtetni, azért az idén ugyan hetenként a Kultsár úr által kirendelendő napokon a királyi táblának sessióiba eljárván, minden figyelmetességgel az előadandó dolgokra vigyázni fog és principálisának, aki mellé felesküszik, mindent referálni és amit kívánna tőle, azt engedelmesen megcselekedni. Jövő esztendőben pediglen, mivel jobban ráér s más tanulási nem lesznek, a censurára készülvén az magyar törvényt recapitulálni és a magyar históriával combinálni, processusokat extrahálni, a sententiákat magának feljegyezni, a stílust gyakorolni és a vármegye gyűléseit notariusnál szorgolni fogja, hogy igy általessék azon praxisokon, melyek a mostani időben egy elkészült s jól nevelt gavallértól megkívántatnak. Hogy pedig a mi familiánknak belső pereivel is jobban megismerkedhessék, tehát Tótpápai és Mesterházi uraknál többször megforduljon.

10. Minekelőtte fiamat maga kezére eresztem és nemcsak a házi administratiót, hanem ha becsületesen elvégzi iuridicus cursusát, az ősszel Balatonkereszturt is néki általadjam, szükséges, hogy ő erre jól el legyen készülve, azért Kultsár urat megkérem, 1. hogy fiamnak szíve igazgatására szolgálható és jövendő életére kiterjesztett józan intéseit bizonyos renddel adja elejébe, 2. hogy a háznak és jószágoknak administratiójára megkívántatott utmutatót neki megmagyarázza, hogy így tudniillik az fiam jó ember, jó gazda, jó polgártárs, jó hazafi, hív jobbágy legyen.

11. Mivel pedig mind a gazdaság vezetésére való készülésekről, mind az tanulásoknak folytatásáról, mind a jó erkölcsökben való gyakorlásról szükségesek nékem a tudósitások, hogy azokból általlássam, valjon és menynyiben teszi magát fiam atyai kegyelmeimre érdemessé, valjon a szabadság hasznos-e, vagy káros néki, valjon megférfiasodik-é, vagy még igen gyermekes, azért Kultsár úr megkéretik, hogy tovább is fiam morális magaviseletéről és qualificatiójáról az kiadott kérdések szerint nékem relatiót tégyen s fiammal azon alkalmatossággal számot vessen. Addig is pedig

12. Miglen iuxta punctum 10-um a háznak administratióját általveheti, hogy költségeinek eszes elintézését jobban általláthassam, egy könyvecskét fog továbbá vezetni Kultsár uram influxusával, amelyben minden bevevé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sét és kiadását feljegyezze. Ebből minden holnapban számadását nékem késedelem és sürgetés nélkül elmúlhatatlanul béadja. Remélem, hogy abban jószívének több nyomait fogom tapasztalni, mint eddig, hogy tudniillik jótéteményekre s a tudományok és jó erkölcsök gyarapítására valamit fel fog szánni és igy a nemesi indulatoknak ösztönét szívében meggyökeresíti.

13. Minden bizodalommal vagyok, hogy ezen tizenkét pontokban előadott rendeléseimet, mint egy becsületét szerető ifjú úr maga önnön készségéből bé fogja teljesiteni. Nem is gondolhatom, hogy valami erőszakos eszközökre szükség legyen ; de ugyancsak ha fiam indulatitól annyira elragadtatnék, hogy kevélységi hiúságból nyakas ellenállásra vetemedne, ha előljáróiról és szüleiről hálaadatlanul szólana és hánykolódna, ha a becsületérzése annyira elbágyadna szívében, hogy minden türelmét elvesztené és gyermekesen mérgelődnék, kényeskedésekkel, hazudozásokkal, tettetésekkel ámítani akarná a világot, akkoron hatalmában vagyon Kultsár uramnak az fiamat minden tekintet nélkül megbüntetni, sőt nemcsak a szabadsága az kimenetelben meg fogna szűnni és fiam kényteleníttetni az esztendőbeli cursusát repetálni, hanem a balatonkereszturi jószág sem fogna általadódni, sem a maga házi rendtartása kezébe eresztetni, a lovak haza küldetnének, a fegyverei, cifrább libériák, házi bútorai licitatione mediante szeme előtt eladatnának és a pénz a szegényebb diákok közt ki fogna osztattatni, az ő morális hibái külső előljáróinak, úgymint a magistratusnak és personalis ő nagyságának elejébe adattatnának, mert csak az ilyes következések várhatják egy engedetlen és háladatlan ifjú embernek meggondolatlanságát. Azért továbbra is intem fiamat, hogy helyheztesse bizodalmát édes szülőiben, őutánuk pedig Kultsár uramban és törvényes előljáróiban, békességes türéssel várja meg az maga javára célzó intézeteknek kifejezését, erősítse szívét, nyugtassa meg az eszét és ékesítse fel magát a tudományoknak és jó erkölcsöknek szeretetével. Ez legyen legegyenesebb és legrövidebb út reménységének elnyerésére».[1]

Noha a feltételek kemények voltak, Festetics László bízott abban, hogy apja kívánságának meg fog felelni s ezt írta apjának tudomásul vett kívánságai alá : «Fiúi engedelmességgel s minden tisztelettel bé fogom tejlesíteni édes uramatyámnak ezen instructióját, melyet nevem aláírásával bizonyítom».

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 447.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Úgy látszik, egyelőre úgy is ment minden, amint az apa kívánta és a fia ígérte, minek következtében Festetics György át is adta fiának Balatonkereszturt (1804 okt. 22.). Ennek megtörténte alkalmával az apa így rajzolta fia helyzetét: «Noha mindenkoron szeretett fiam, László tanulmányait, melyeket kívántam, kiváló sikerrel fejezte be és beteljesítette felőle való reménységemet és mivel biztosan remélem, hogy kívánságomnak és várakozásomnak a jövőben is mindenben meg fog felelni, amiért is a jogi ismeretek bővebb megszerzése céljából a királyi táblánál jegyzősködik, mégis, hogy fiam a gazdálkodásban és a birtokok igazgatásának módjában tényleges ismereteket szerezhessen, a földesúr és jobbágyok közt való viszonyt megismerhesse, a közhivatal tisztébe betekinthessen, a szomszédokkal való megismerkedésre tere nyíljék és azt a kötelességet, amelynek a király és a haza iránt minden hazafi és jó polgár előtt szentnek kell lennie, méltóan tölthesse be, fiam gyermeki engedelmességének és tiszteletének biztos reménye alatt a fent elősorolt okok következtében fiamnak, Lászlónak Somogymegyében fekvő balatonkereszturi jószágomat további rendelkezésig átadom». Az átadás feltételei szerint László gróf a nov. 1-én leltár alapján kezéhez adott birtokot se bérbe, se zálogba nem adhatja, el nem idegenítheti, kölcsönt rája fel nem vehet és csakis apja jószágigazgatójának tanácsa szerint igazgathatja. «Mivel pedig ezen birtok átadásának főcélja az, hogy fiam annak igazgatását és az azon való gazdálkodást saját szemeivel lássa, ez pedig csak akkor érhető el, ha bizonyos fokig mintegy falusi életet él, azért köteles évente legalább három hétig Balatonkereszturon tartózkodni és ezenfelül akár Keszthelyen, akár másutt leszek, legalább két hétig mellettem lenni, hogy minél több alkalom nyíljék számomra megmutatni iránta való apai szeretetemet. Nekem egyébként semmi egyéb vágyam nincsen, minthogy Isten, minden jónak gyarapítója kegyelmével pártfogolja fiamat, üdvös szándékaiban erősítse, öntsön belé égő vágyat a legjobb polgár kötelességének betöltésére és végül mindenben boldoggá tenni kegyeskedjék».[1]

Egy évig igazgatta László gróf Balatonkereszturt és azután hasonló célból Ságot kapta apjától. Az 1805 okt. 8-án kelt átadási okmány körülbelül ugyanúgy hangzik, mint a Balatonkeresztur átadásáról szóló, benne van azonban az is, hogy a kezéhez kapott jószágot elidegenítenie nem szabad,

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 451.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sem pedig a jószágigazgatóság hozzájárulása nélkül nem változtathatja meg az ott berendezett juhtenyészetet. A birtok jövedelméből negyedévenként 8,000 frt-ot tarthat meg magának és évente három hétig a sági birtokon, két hétig pedig apja mellett kell tartózkodnia. Azt remélte Festetics György, hogy ily módon hozzászokik fia a gazdálkodáshoz és ezért kilátásba helyezte, hogy két év elteltével minden ellenőrzés nélkül kezébe adja Ságot.[1]

Ez a reménysége azonban nem vált be, mert 1805. dec. 11-én kelt rendelkezésében így rajzolja fia gazdálkodási módját: «Azon idő óta, amidőn Ság igazgatására nézve László fiammal megegyeztem, olyan körülmények merültek fel, amelyek az előbbiekkel egybevetve az egyesség megváltoztatására kényszerítettek. Említett fiam ugyanis kezdettől fogva nem tett eleget az egyességnek, elhanyagolta a rábízott Keresztur gondozását, az ott előírt kötelezettségeknek nem tett eleget és csupán a jövedelmet hajhászta.»

Ennek az őt meg nem nyugtató helyzetnek tanulságait úgy vonta le a gondos apa, hogy a jövendőre nézve pontosabban írta elő, mi az, amihez fiának joga van. Meghagyta, hogy 10 lónál és 3 kocsinál többet ne tarthasson, azokat az ő engedélye nélkül el ne adhassa és ne lehessen mellette 7-nél nagyobb számú szolgaszemélyzet. Elrendelte, hogy tisztjei az ő hozzájárulása nélkül ne teljesítsék fia rendelkezéseit, az pedig minden hónap 8-áig nyujtsa be neki mult havi kiadásairól szóló elszámolását, mert ha ezt elmulasztaná, nem fogja megkapni az évi 12,000 frt-ban megszabott járandóságának esedékes részét. Végül a szigorú parancsokat előíró apa élénk fájdalmát fejezi ki, hogy mindennek így kellett történnie, de hozzáteszi, hogy tovább késlekednie nem lehetett és egyúttal annak a reményének ad kifejezést, hogyha fia mindezeket megtartja, ember lesz belőle.[2] Festetics László ekkor is megfogadta apja kívánságainak teljesítését és pár hónap mulva ismét megígérte apjának, hogy biztosan meg fog változni, csak felejtse el a multat.[3]

Úgy látszik, ez az ígérete már nem maradt puszta szó és komolyan hozzáfogott a munkához. Pályát választott és a bécsi külügyminisztériumba készült menni hivatalnoknak. Apjának nem volt ez ellen semmi kifogása

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 468. — [2] U. o. Memor. 469. — [3] 1806 márc. 5. U. o. Memor. 476.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

s 1806 nov. 26-án azt ígérte fiának, hogy míg Bécsben lesz és «valami missio diplomaticára nem alkalmazzák», 16,000 rhénes frt-ot ad neki évenként, de csak az esetben, ha kéthetenként értesíti őt elfoglaltságáról. Ha külföldre menne hivatalba, 20,000 frt-ra emelkedik az apjától kapott összeg.[1] Körülbelül két évig maradt László gróf ezután Bécsben. Egy kortársa szerint ott igen meg voltak vele elégedve s főleg megkedvelte Ausztria akkori vezetője, Thugut miniszter. Ugyanezen híradás szerint, mivel apja már öregedni kezdett, 1808-ban visszatért Magyarországba.[2]

Áldozatkészséget és önfeláldozást kívánó kora rája is nagy hatást gyakorolt és a francia háború által okozott terhekből vagyonának és személyének felajánlásával egyaránt kivette részét. Midőn az 1808-iki országgyűlés elhatározta a Ludovika Akadémia felállítását, az intézet javára adományt felajánlók között ott találjuk Festetics Lászlót is, aki 5000 frt-ot ajánlott fel a nemes célra.[3]

Kevés idő elteltével személyének kockáztatását is követelte a francia háború. Az 1808-iki országgyűlés elhatározta a nemesség személyes felkelését s midőn 1809-ben a franciák benyomultak hazánkba, a megyék egymással versenyezve állították ki bandériumaikat s hozzájuk csatlakoztak a területükön élő mágnások. Így csatlakozott a zalamegyei bandériumhoz Festetics László is, aki alezredesi rangot nyert a felkelő seregben. Apja titkárát, Török Jánost küldötte vele a táborba, megígérvén neki, hogyha fiát «híven és állandóan fogja ezen campiductusban kísérni», visszatérte után ügyvédjévé nevezi ki.[4]

Minden ránk maradt forrás egyaránt kiemeli, hogy a 24 éves ifjú méltóan viselte magát az insurgensek csatájában, amely 1809 jún. 14-én Győr mellett folyt le. Midőn később a francia sereg egy része a Kis-Kárpátokba vonult, az ő ezredét a Vág védelmére Galgóchoz rendelték. Innét önszántából előtört Nagyszombatig, veszteséget okozott az ellenségnek és 38 foglyot ejtve tért vissza. A ránk maradt tudósítás szerint ez kiváló fegyvertény volt, minthogy a franciák lerombolták a Vág hídját és így a folyón kellett átkelnie huszáraival.[5]

Miután a háború lezajlott, apja 1810-ben ismét kezébe adta Ságot, hogy «az élet munkájához inkább hozzászokjék és a gazdálkodáshoz egyszer

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 486a. — [2] Maretich elbeszélése. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 504. — [4] U. o. Zalad. 2876. — [5] Maretich elbeszélése, aki maga is résztvett ebben a hadjáratban.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

már ő maga is hozzálásson, biztos reménységgel lévén az iránt, hogy a jövendőben nagyobb állhatatottsággal és komolysággal lát a munkához.»[1]

Festetics Györgynek nagyon komoly okai voltak arra, hogy újra meg újra megkísérelje fiának a munkához való szoktatását, mert az nem tudott leszokni a könnyelmű költekezésről. Noha 1809-ben 360,000 frt adósságot fizetett ki érte,[2] nem telt el egy esztendő és már ismét a legkeserűbben panaszkodhatott, hogy fia nagy kölcsönöket vett fel, még pedig uzsorásoktól. Hogy ez így történt, abban nagy része volt László gróf sógorának, gróf Almássy Illésnek is, akinek 1810 febr. 23-i levelében szemére is hányja Festetics György, hogy mindenben kezére járt fiának. Ugyanekkor azzal büntette fiát, hogy kizárta a nagyanyja után neki járandó örökségből.[3] Nagyobb haszon azonban ebből sem lett, mert 1811 febr. 20-áról megint ránk maradt egy okmány, amelyben Festetics László arról biztosítja összes adósságait kifizető apját, hogy többé soha nem fog adósságot csinálni.[4]

Ezt az ígéretét azonban nem sikerült megtartania, mert rövid idő mulva megházasodott s így kiadásai még inkább növekedtek. Igen előkelő arát választott, herceg Hohenzollern-Hechingen Josefint, aki iránt való szerelmét 1811 júl. 11-én jelentette be atyjának, egyúttal kérvén a házasságba való egyezését. Apja hozzájárult a házassághoz, mire 1811 aug. 31-én Hechingenben megtartották az esküvőt.[5] Festetics György ellenfelei úgy akarták feltüntetni a dolgot, mintha ezt a házasságot az apa hozta volna létre, hogy «hercegi menyet» szerezzen magának. Adataink minderről nem tudnak semmit és ezek szerint az apának olyan kevés szerep jutott az egész házasságban, hogy még az esküvőn sem vett részt.[6] E házasságából négy gyermeke született Festetics Lászlónak: Ilona (1812), Tasziló (1813), György (1815) és Lajos (1823).

Házassága egyáltalán nem változtatta meg László gróf előbbeni természetét, sőt ezután talán még többet költött, mint azelőtt. Egy ránk maradt kimutatás szerint 1814-től 1818-ig 589,570 frt-ot költött el,[7] ami átlagosan évi 120,000 frt-nak felel meg. Ennek az összegnek jelentékeny

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 520. — [2] U. o. Memor. 507. — [3] U. o. Levelek. — [4] U. o. Memor. 532. — [5] U. o. Levelek. — [6] 1811 szept. 12-én írja neki Hohenzollern-Hechingen Frigyes, hogy nagyon sajnálja az esküvőről való elmaradását. U. o. Memor. 547. — [7] U. o. Memor. 582.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

voltát úgy érthetjük meg, ha meggondoljuk, hogy az 1800-as évek elején 100,000 frt-ra tették az esztergomi érsek évi jövedelmét.[1]

Az apát igen elkeserítette fia költekezése, menyének azonban sikerült köztük a jó egyetértést helyreállítani. 1818 ápr. 24-én nyilatkozatot állított ki Festetics László, melyben elismerte, hogy eddig nagy adósságokba verte magát, de megígérte, hogy ezentúl meg fog változni. Ezen ígérete fejében apja elvállalta eddigi adósságainak kifizetését, de kikötötte, hogyha fia új adósságot csinálna, jogában áll a most kifizetett adósságot másra átruházni, míg ellenkező esetben teljesen elengedi neki. Az egyességet magában foglaló okmány igen erőteljesen hangsúlyozza, hogy az apa legutoljára teszi ezt meg fiának.[2]

A szomorú sors úgy hozta magával, hogy ez az eset tényleg bekövetkezett, mégpedig azért, mert Festetics György egy évvel ezután meghalt. Halála után Festetics Lászlóra szállott az a vagyon, amelyet a legnagyobbak egyikének tartottak Magyarországon. Az apai örökség átvétele minden zavar nélkül ment végbe és csupán anyjának volt az a kívánsága, hogy valamivel nagyobb évjáradékot kapjon, mint amennyit férje hagyott rája. Az 1819 jún. 17-iki egyesség 15,000 frt-ra emelte fel az özvegy évi járandóságát, amely azonban újból való férjhezmenetele esetén 5000 frt-ra szállott volna alá; ennek fejében viszont megígérte Festeticsné fiának, hogy rája hagyja majd azon Sallér-jószágokat, melyekre nézve őt 1801 aug. 7-én a király fiúsította.[3]

Bizonyára mindig nehéz dolog kiváló elől után következni, mert könnyen lehet terhes az utódra nézve az elődjével való összehasonlítás. Ez volt Festetics László esete is. Rengeteg sokat vártak tőle; még anyja is azt írta neki apja halála után, hogy gratulál «a szép alkalomhoz és a széles mezőhöz, amely Neked adatott és Előtted nyílik, hogy uralkodódnak, hazádnak, hozzátartozóidnak hasznára légy és családod fényét megőrizzed.»[4]

Több dologban igyekezett is apja példáját követni. Sokat törődött jószágaival, főleg pedig a juhtenyésztéssel, amely foglalkozási ág még apja életében lett híressé a Festetics-birtokokon. Amint jószágait átvette, szivesen vásárolt juhokat azoktól, akiknek híres nyájaik voltak, így 1820-ban

[1] Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1894. 37. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 583. — [3] U. o. Major. 410. — [4] U. o. Major. 404.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Albert főhercegtől 600 juhot és 700 bárányt,[1] Lichnovszky hercegtől pedig 17,500 frt ára juhot vett.[2] Juhnyájára később is sokat gondolt s még 1835-ből is van adatunk, hogy 134 juhot és 18 kost hozatott Angliából.[3] E mellett azonban nem hanyagolta el a földmívelés fejlesztését sem. Egy egykorú újság részletesen írja le azt a magtárt, amelyet ugyan 1817-ben még apja kezdett építeni, de amelyet ő fejezett be 1825-ben. Ez a magtár kétemeletes épület volt, amelyben háromszögletű csövek mentek a padlástól a pincéig. E csöveken át töltötték be a magtár egyes részeibe a gabonát s úgy gondolták, hogyha a csövek végét jól elzárják, «a gabona ott száz évig is eláll», mert a magtár fala szénnel kevert malterral volt építve s így se levegő, se nedvesség nem férhetett a gabonához.[4] Ezenkívül sokat törődött a Balatonnal is. Fenéknél átjárót készíttetett és folytatta a Balatonnak apja által megkezdett lecsapolását, úgyhogy Keszthely körül 3500, Kereszturnál pedig 700 hold szántóföldet nyert. Az apja által épített hajó is tovább járt a Balatonon.[5]

A Georgikonra is kiterjedt figyelme. Kora magyarosító szellemének megfelelően keresztülvitte, hogy az intézet tanítási nyelve a magyar legyen. 1839-től kezdve tanítottak a Georgikonban tisztán magyarul és csak a bizonyítványokat, «mint az ország határain kívül is használandókat» állították ki latinul.[6] E téren elért sikerét annál inkább is sokra kell becsülnünk, mivel az ország akkori másik gazdasági iskolájában, a magyaróváriban németül tanítottak. Ugyancsak ő rendelte el a Georgikon tudományos színvonalának emelésére, hogy az intézetbe ne vegyék fel azokat, akik e két felső osztály kivételével a gimnáziumot el nem végezték. Hasonlóképpen az ő áldozatkészsége tette lehetővé, hogy külön könyvtára legyen az intézetnek, amelynek tanárai addig a grófi könyvtárt használták.[7] Ezenfelül meg akarta iratni az ő élete végén már közel negyven éven át fennálló iskola történetét s hogy e szándékában más meg ne előzhesse, 1846 ápr. 7-én megtiltotta, hogy valakivel is közöljék a Georgikonra vonatkozó adatokat.[8]

Apjának a közügy érdekében tett alapításai is mindig utánzásra buzdító példaképpen állottak előtte. 1820-ban 4000 frt adományt tett a

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 596. — [2] U. o. Memor. 595. — [3] U. o. Memor. 606. — [4] Tudományos Gyüjtemény. 1827. X. 93—101. — [5] U. o. — [6] Deininger, A keszthelyi m. kir. Gazdasági Tanintézet Évkönyve. 11. Csanády, i. m. 11. — [7] Csanády, i. m. 19. — [8] U. o. 3.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bécsi hidásziskola könyvtárának felállítására.[1] 1826-ban Sopronmegyének 1000,[2] Zalának 2000,[3] Vasmegyének pedig 1000 frt-ot adományozott könyvtár felállításának céljaira.[4] Mivel az 1811-iki devalváció idején a Grævenezred részére apja által adományozott kápolna-felszerelést az ezredtől elvették, 1824 ápr. 10-én ugyanolyan adományt tett e kápolna felszerelésére.[5]

Az országos érdekű ügyek közül főleg a hadügy érdekelte. Még apja életében történt, hogy 1808 nov. 8-án gróf Széchenyi Lajossal együtt 10.000 frt alapítványt tett, hogy a Ludovika Akadémiában egy ifjúnak helyet biztosítsanak. Midőn pedig apja halála után először jelent meg a főrendek tábláján, ezt az alkalmat arra használta fel, hogy apja példáját követve a katonai nevelés ügyét anyagi támogatásával még inkább előre vigye.

E szándékának megvalósítására irányuló cselekedetéről így értesít bennünket az országgyűlésnek 1826 szept. 22-éről szóló naplója: «Elnök tudtokra adja a Statusoknak, hogy egy nevezetes ajánlás érkezett Gróf Festetics Lászlótól részszerint a Ludovicea Academiának, részszerint a Magyar Tudós Társaságnak elősegélésére, melyről az ajánlólevelet Bory Miklós ítélőmester által fel is olvastatta, hozzáadván, hogy Gróf Festetics a fundationalis kötelező levelét is ki fogja adni, hogy Ő felsége eleibe terjesztethessen és az ország rendei által ajánltathasson. Buzgó örömmel fogadták a Statusok az ajánló grófnak hazafiúi indulatját és megértvén a fundatiónak mivoltát, hálaadó tiszteleteket többszörös Éljen kiáltásokkal nyilvánossá tették. A zalamegyei követ megköszönte Gróf Festetics László nevében a Statusoknak buzgóságát és kérte, hogy a nevezetes fundatio külön felírás által ajánltasson Ő felségének megerősíttetés végett, melyet az elnök a Statusoknak ezen akaratjával annyival inkább meg nem tagadhatónak gondolt, mivel ezen első fundatio alkalmatosságával is, melyet ajánló grófnak édesapja a Ludovicea Academiára nézve már eleve tett vala, hasonlóképpen terjesztetett vala Ő felsége eleibe. Egyébiránt, hogy a főrendek táblájánál is ezen ajánlás és a Statusoknak ez iránt való kívánsága bejelentessen, Bory Miklós ítélőmesterre bízta.»[6]

Az országgyűlés elé terjesztett és Keszthelyen 1826 jún. 27-én kelt

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 599. — [2] U. o. Memor. 609. — [3] U. o. Memor. 610. — [4] U. o. Memor. 611. — [5] U. o. Memor. 605. — [6] Az 1825—27-iki országgyűlés naplója. III. 461.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alapítólevél először a felállítandó Magyar Tudományos Akadémiának ajánlott fel 10,000 frt-ot, mégpedig oly formában, hogy az alapítványtevő ezen összeg 6%-os kamatát köteles fizetni, amelynek fejében az Akadémia kiváló katonai munkák magyar fordítását fogja kiadni. A másik alapítvány a Ludovika Akadémiára vonatkozott. Mivel apja 40,000 frt-os alapítványa a devalváció által 12,500 frt-ra csökkent, ez összeg kamatából az alapítólevélnek csak úgy lehetett eleget tenni, hogy Festetics György is és fia is önként megadták a szükséges kamatkülönbözetet. Az alapítványnak a jövendőben való biztosítására céljából Festetics László most 50,000 frt-ra emelte föl apjának a Ludovika Akadémiára tett alapítványát, amely összegnek 5%-os kamatát kötelesek fizetni ő és utódai. Ezen összeg kamataiból évente három, az alapítványtevő és utódai által kijelölt ifjú fog katonatisztté neveltetni. Míg a Ludovika Akadémia fel nem állíttatik, ezek az ifjak a bécsi mérnöki akadémiára járnak, viszont ha az ország lemond a Ludovika Akadémia felállításáról, az alapítvány tulajdonjoga az alapítóra, illetőleg utódaira száll vissza. Mivel az alapítványban foglalt évi 2500 frt nem teljes összegében szükséges ezen három ifjú nevelésére, a fönnmaradó pénzösszeg egyik felét «két pattantyús kadét», másik felét «két tengeri hajóskadét» fogja kapni segély gyanánt, míg tanulmányaikat el nem végzik. Ezeket a segélyeket is ő, illetőleg utódai fogják adományozni.[1]

A főrendek helyeselték az alsó táblának az alapításra vonatkozó elhatározását s annak pártolására okt. 6-án a következő feliratot intézték a királyhoz: «Felséges császár és apostoli király! Legkegyelmesebb urunk! Különös vigasztalással szemléljük újabb s bővebb tanuságát annak, hogy a világi intézetek viszontagságai közsorsa alá vettetett eleink közszerzeményeinek hűséges fenntartására vetélkedő bőkezűséggel gerjedő ösztön, az ősi erkölcsnek tulajdona Gróf Festetics Lászlónak legközelébb előnkbe terjesztett és alázatosan ide csatolt kinyilatkoztatásában, melynek foglalatja szerént néhai Gróf Festetics György által az 1802. esztendei országgyűlés alatt a magyar ifjúságnak hadi tudományokban való osztozására ajánlott 40,000 frt tőkepénzt Felséged és hazája iránt vonzó hűségnek és szeretetnek tántoríthatatlan buzgóságával nemcsak pengőpénzre egész készséggel továbbra is meghatározni s megállapítani, hanem azonfelül 10.000 pengőforintoknak hozzáadásával nevezetesen gyarapítani kívánja, másrészről

[1] Az 1825—27-iki országgyűlés naplója. Acta. II. 706—711.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a Felséged kegyelmes jóváhagyásával felállítandó Magyar Tudós Társaság előmenetelére, jelesen annak a háborús esméretekhez alkalmaztatandó osztályára 10,000 frt pengőpénzből álló újabb ajánlással apjának nagylelkű intézetét, mely Felségednek 1802. esztendei Szt. Jakab hava 12-én kelt királyi végzése által kegyelmesen elfogadtatott és az ugyanazon esztendei országgyűlési 4. törvénycikkelyben késő maradékainkra háramló ajándékul megjegyeztetett és a hazafiúi buzgó indulatnak tündöklő követelésével a kijelentett feltétel és fenntartások alatt öregbíteni óhajtja.

Ilyetén igaz hazafiúi óhajtásból kikéretett alázatos ajánlásunkat annál kevésbbé tagadhattuk meg, minél inkább Felségednek hűséges magyar népe eránt való királyi kegyelme és annak boldogságára, díszére intézett gondolkodása felől tökéletesen meggyőződve lévén teljes reménységgel vagyunk a felől, hogy a jó békességnek már hosszabb időre történt megállapításával az ajánlásoknak helyreállítandó gyüjteményéből a Ludovicea katonai akadémiának valóságos felállításával az ország lakosainak 1807. esztendei országgyűlés alatt Felséged kegyelme által is ápolgatott közös kívánsága sikerrel beteljesíttethessen, ezideig pedig Felséged királyi kegyelme és pártfogása alatt jelen hazafiaknak ezen ajánlás eszközlésével is a bécsi katonai akadémiában való oktatásokra ezentúl is, valamint az illető kadéteknek a pattantyús és a hajós seregnél a nevendékeknek előmenetelekre szabadság és alkalmatosság engedődjön, egyszersmind ezen szerzemény nevendékei tudományos pályájuknak végződtével a felséges uralkodóháznak és hazájuknak védelmére érdemök szerint rendelendő alkalmaztatásokkal igyekezeteiknek s virtusaiknak jutalmát is nyerhessék.»[1]

Az országgyűlés felterjesztésére a király 1827 máj. 17-én úgy határozott, hogy az alapítványt tudomásul veszi ugyan, de azt kívánja, hogy a bemutatott alapítólevél helyett újat készítsenek s azt úgy fogalmazzák, hogy az semmiféle kétségre okot ne adjon s ahhoz is hozzájárult, hogy az adományozó érdemeit törvénybe iktassák.[2] A királyi választ a jún. 1-én tartott elegyes ülésen terjesztette a nádor az országgyűlés elé, amely azt tudomásul vette s ennek értelmében 1827 jún. 15-én gróf Festetics László új alapítólevelet állított ki adományáról. Az új alapítólevél külön-külön foglalta írásba az alapítványokat. A katoni iskoláról szóló alapítólevélnek szövege a következő:

[1] Az 1825—27-iki országgyűlés naplója. Acta. II. 735—736. — [2] U. o. Acta. III. 1393.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

«A magyar ifjúságnak a katonai tudományokban való oktatására, mint a nevelésnek egy legfőbb tárgyára boldogult édes atyámnak, néhai Gróf Festetics Györgynek különös figyelme lévén, ő a katonai nevendék akadémiára az 1802-iki országgyűlése alkalmatosságával a szerző-levelében kitett feltételek alatt 40,000 frt, azaz negyvenezer forintokat akkori bécsi bankócédulákban fundált, mely summa az 1811-iki esztendei patentalis devalvatio által és az utóbbi papirospénzek viszontagságai miatt annyira leszállíttatott, hogy már több esztendőktől fogva a három ifjaknak nevelés- és oktatásbéli költségek annak kamatjából korántsem kerültek ki; mindazonáltal mind boldogult édesatyám, mind én azon feles költségeket csupán önként való szabad akaratunkból mindeddig elviseltük és nevendékjeinkből is számos tisztek szolgálnak hadi seregeinkben.

Hogy tehát mindennemű bizonytalanság jövendőre megelőztessék, ugyanazon tekintetből, mint boldogult édesatyám vezéreltetvén, az atyámnak leszállított fundatióját 50,000 frt, azaz ötvenezer forintokra conventiós pénzben felemelem úgy, hogy ezen ajánlás a boldogult atyám fundatiójával együttvéve soha se több, se kevesebb semmiféle esetben ne légyen és az itten alább következő ajánlásommal összekötött feltételek is épen és állandóul megtartassanak; ahhoz képest:

1-ször. Ezen 50,000 frt, azaz ötvenezer forintokat tévő tőkepénz felmondhatatlan légyen és még én, örököseim s hagyományosaink kívánják, a jószágaimon feküdjék, hanem annak öt percentuális kamatját, amely 2500 frt, azaz kétezerötszáz forintokat tészen, esztendőként fizetni tartozzam s ők is tartozzák. Mindazonáltal nékem, örökösimnek s hagyományosinknak hatalmunkban álljon ezen tőkepénzt, ha úgy akarnók, kifizetni; értetődik, hogy akkor is t. i., ha a tőkepénzt letennők és azontúl is a nevendékeknek kinevezése engem és örökösimet s hagyományosinkat fogja illetni; ezen pénz azonban más célokra és másképen, mint ezen szerzőlevelembe az alólírt mód szerint kitéve vagyon, ne fordíttathassék.

2-szor. Ezen tőkepénznek kamatjából három ifjak neveltessenek és a a katonai, úgynevezett inzsenéri tudományokban oktattassanak és mivel Magyarországban olyan katona-iskola még nincsen, addig, amig az országban a Ludovicea felállíttatik, azon általunk kinevezendő ifjak a bécsi katonai, úgynevezett Inzsenéri-Akadémiában Ő felségének kegyelmes kiadott engedelme mellett oda bevétetvén, taníttatni fognak.

3-szor. E szerint a három, a fentírt Inzsenéri-Akadémiában tartandó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kadétekre menendő normális költségek az említett ötvenezer forintoknak conventiós pénzben 5 percentumos kamatjukból pótoltatván, ami azon kamatokból a nevezett költségeken felül megmarad, arra nézve az, ami itt következik, az intézetem:

a) azon hátramaradó pénznek fele két pattantyús-kadéteknek oktatás- és nevelésbéli segítségekre és zsoldtoldásokra,

b) a másik fele két tengeri hajós cadeteknek nevelés- és oktatásbéli segítségekre és zsoldtoldásokra fordíttassék.

4-szer. Addig is, míg az országban különös pattantyusi intézet nem állíttatik fel, a fentebb érdeklett pattantyús-kadétek azon császári pattantyús-ezredhez adassanak, mely Magyarországban áll s melyhez mostanáig magyarok is vétetnek bé. Ami pedig a tengeri kadéteket illeti, addig is míg az országunkban szintúgy egy katonai nautica-intézet fel nem áll, addig is azokat a velencei, vagy a tergestumi olyan iskolában neveltetni és a császári nagyobb tengeri hadihajókon szolgáltatni kívánnám.

5-ször. Ezen mind a három rendbéli kadéteknek, akik mindnyájan okvetlenül a hazának hadi szolgálatjára neveltessenek, kinevezéseket magamnak, örököseimnek az elsőszülöttség rendén s hagyományosinknak fenntartom és csak magyarországi fiak vétessenek fel; értem pedig Magyarországot egész kiterjedése szerént ugyanahhoz tartozó minden tartományokat és részeket, a határőrző vidékeket, Erdélyországot és mindazokat, melyek idő jártával országunkhoz kapcsoltathatnának, egyszóval úgy, mint annak határai Nagy Lajos király idejében voltak és amelynek helyreállítására az inaugurale diplomának erélyénél fogva is teljes bizodalmunk vagyon.

6-szor. Azon kadétek az országul bévett keresztény vallásnak különbsége nélkül vagy mágnások, vagy nemesek, vagy pedig oly magyar katonatisztnek fiai lesznek, aki a háborúban elesett, vagy fényes katonai érdemekkel díszeskedik. Különösen megkívántatik, hogy magyarul jól beszéljen és a meghonosodtak (indigenák) csak akkor fognak bevétetni, ha a törvénybe jegyezve vannak, ha az országban laknak és abban valóságos birtokosok s ha magyarul jól beszélnek; ellenkező esetben, minthogy az indigenatusnak élésében lenni őket ezen fundatióra nézve nem tartanám, abba bé nem vétethetnek.

7-szer. Óhajtva reménylem, hogy nem bizonytalan és nem messze van az az idő, melyben a Ludoviceába és a többi fenn érdeklett, a hazánk kebe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lébe felállítandó katonai intézetekbe által tehessen fundatiómat, minthogy a három rendbéli kadétekre nézve azt kívánom és fenntartom, hogy mihelyest az országunkban hasonló intézetek lesznek, akkor ezen szerzeményből való pénzek is azon magyar iskolában leendő és általam, örökösim az elsőbbszülöttség rendén és hagyományosink által kinevezendő kadétekre fordíttassanak.

8-szor. Azon nem reménylett esetre, ha a Ludovicea Academia Magyarországban fel nem állíttatnék vagy felállítása után ismét megszűnne, vagy a magyar révpartok és kikötőhelyek az országtól elszakasztatnának és igy a tulajdon tengeri hajókázásunkkal összekapcsolt nautica-iskolának oka nem volna, vagy a fundationalis pénzek más célokra fordíttatnának, vagy ha azon igyekezet volna is, hogy máshová, mint a fundatiónak lelke tartja és másképpen használtassanak és így azon intézetnek tökéletes lábrahozására való reménység eltűnne, ezen szerzeményeket illető tőkepénzeknek tulajdonságát s uraságát magamnak, örökösimnek és hagyományosimnak fenntartom és tulajdonunknak esmértetni kívánom mindaddig, míg a fundatiónak esete ismét elő nem adja magát.

9-szer. Minthogy pedig minden katonai nevelésnek az a célja, hogy az országnak a hadi tudományok mostani állapotjához képest kiművelt katonatisztjei legyenek és ezen katonai intézetnek is virágzását úgy lehetne reményleni, ha azok, kik annyi gonddal neveltettek, megérdemlett bizonyos előmenetelre számot tarthatnak, teljes bizodalommal vagyok, hogy az így nevelt ifjak kiváltképpen a hadi tisztségekre előmozdittatni fognak, mert különben e szerzeményemnek célját el nem érném és az ezen hazafiui buzgóságomból eredett ajánlásom sikertelen lenne.

Feltévén eképpen a mult esztendőnek június 27-ik napján költ s az országgyűléshez beadott nyilatkozásom szerént ezen szerző-levelemet, különösen szerencsés leszek, ha ezen intézeteimben oly férfiak neveltetnek, akik is halhatatlan eleinknek nyomdokain idővel tudományok és vitézségek által szent koronánkat és hazánkat védelmezzék, fenntartván a magyarnak világszerte esmeretes dicsőségét.»[1]

A Magyar Tudományos Akadémiánál tett alapítványa pedig így hangzik: «A Magyar Tudós Társaságnak a jelen való országgyűlésen meghatározott felállítása minden buzgó hazafiban azon nagy reményt éleszti, hogy

[1] Az 1825—27-iki országyűlés naplója. Acta. III. 1532—35.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezen társaság virágzó honi nyelvünk segítsége által a széptudományoknak s hasznos mesterségeknek a hazánkba való tökéletesítésére egy leghathatósabb eszköze lészen. Ezen szükséges és díszes célunk elérésére törekedni s azt elősegélleni hazafiúi kötelességemnek tartván, valamint a mult esztendőnek június 27. napján költ s az ország gyűléséhez beadott nyilatkoztatásom szerint megígértem, ezzel azon tudós társaság számára 10,000 forintokat, azaz tizezer forintokat pengő ezüstpénzben örök időkre ajánlok és adok oly okkal és feltétellel, hogy mivel a Magyar Nemzeti Tudós Társaság felállításáról készült planumba a mathesisi osztályban több hadi tudományok említtetnek s ezek sokféleségekre, fontosságokra s kiterjedésekre nézve magok is egy osztályt érdemelnének, melyek tökéletes esméretekhez és hasznokhoz mások is, úgymint a hadi mesterségnek kimüveléséhez okvetlenül tartoznak és a hadi tudományoknak különb és a fennérdeklett mathesisi osztálytól elválasztott osztályt felállíttatni óhajtanám, mely annál hasznosabb lészen, minél inkább a külső nemzetek újabb és újabb találmányok által gazdagíttatván a hadi tudományokban tett előmeneteleikhez és a hadi kimüveltség haladásához képest e korban a bátor szíven és vitézségen kivül ezen tudományoknak nálunk való tökéletesítése és kiterjedése nemcsak kívánható, sőt elkerülhetetlenül szükséges, ilyképen a fennérdeklett 10,000 frt tőkepénz nálam és ivadékimnál s hagyományosinknál felmondhatatlanul maradjon és jószágaimon feküdjék mindaddig, míg én vagy ivadékaim, vagy hagyományosaink azt letenni nem kívánnók, tartozzunk azonban annak hat percentuális kamatját, ugyanazon conventiós pénzben esztendőnként fizetni, mely kamatok a Magyar Nemzeti Tudós Társaság oly rendes tagjának fizetésére fordíttassanak, kinek kötelessége legyen a Tudós Társaság felvigyázása alatt az angol, francia, muszka s a többi európai nemzeteknek a hadi tudományokról szóló érdekes munkáikat magyarra fordítani s a külföldieknek azon tárgyakról való új találmányaikat felfedezni, de az ilyen fordítandó munkák közé a katonai regulamentumokat, vagy azok kivonatját nem értvén. Ezenfelül fenntartom magamnak, örökösimnek az elsőszülöttség rendén s hagyományosinknak, hogy a szerzeményi tőkepénznek letétele után is ezen rendes tagnak kinevezésében nékünk mindenkor befolyásunk legyen és maradjon. Ha pedig ezen rendes tagnak olyan választatnék, aki Ő felségének, vagy az országnak hivatalában volna, vagy nyugalombért húzna, e miatt, hogy ezen fundationalis pénzt nyeri, a hivatalához kapcsolt fizetéséből, vagy pedig nyugodalom béréből, ezeknek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

részétől, vagy akármi más haszonvételektől meg ne fosztassék, ezzel mély alázatossággal kérem Ő felségét.

Azon nem reménylett esetben, ha ezen tudós társaságnak felállításában oly akadályok adnák elő magokat, melyek miatt az fel nem állhatna, vagy felállván, ismét feloszlana, mindaddig, míg a fundatiónak esete ismét elő nem adja magát, fenntartom magamnak, örökösimnek s hagyományosainknak a teljes hatalmat, hogy mind a tőkepénzt, mind pedig annak kamatait a haza javára célzó más hasznos intézetekre fordíthassuk.»[1]

Az újabb alapítóleveleket a király júl. 1-én helybenhagyta és beleegyezett abba, hogy «erről a bőkezűségről és hazafiúi buzgalomról a felőle alkotandó törvénycikkben örök emlékül megfelelő említést tegyenek».[2]

Az országgyűlés két táblája júl. 3-án tudomásul vette a királyi leiratot,[3] elkészítette az adományozásról szóló törvénycikket, amelyet az aug. 4-iki gyűlésen olvastak fel[4] s melyet a király változatlanul elfogadott. Ez a törvénycikk a tizenkilencedik az 1825—27-iki országgyűlés által alkotottak sorában és így hangzik :

«Gróf Festetics Lászlónak két rendbéli ajánlásai törvénybe foglaltatnak.

Gróf Festetics Lászlónak nemesszívű két rendbéli ajánlását, melyeknek egyike által még a néhai atyjának, gróf Festetics Györgynek az 1802. esztendőnek 4. törvénycikke szerént a törvénybe iktattatott fundatióját nemcsak jó értékű pénzre önként és haladék nélkül határozta és megállapította, hanem 10,000 frt hozzáadásával hasonló pénznemben tetemesen meg is bővitette, a másiknak következtében pedig a felállítandó Tudós Társaság gyarapítása végett, azaz a Magyar Akadémiánál a mathematikai osztálynak számára a katonai tudományoknak előmozdítása tekintetéből más 10,000 frt-ot szintúgy jó értékű pénzben szentelt és amely fundatiókról szóló szerzeményes levelet Ő felsége kegyelmesen megerősiteni méltóztatott, a Karok és Rendek ezen jeles bőkezűségnek és hazafiúi buzgóságnak örök emlékezetéül Ő felségének kegyelmes helybenhagyása mellett törvénybe iktatni rendelték».[5]

Ezek az alapitványok világosan mutatják, hogy Festetics László teljesen belehelyezkedett abba a gondolatvilágba, amely gróf Széchenyi István

[1] Az 1825—27-iki országgyűlés naplója. Acta. III. 1535—36. — [2] U. o. Acta. III. 1526. — [3] U. o. Napló. VI. 235. — [4] U. o. Napló. VI. 383. — [5] U. o. Acta. III. 1749.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vezetése alatt éppen ezen az országgyűlésen nyilvánult meg azzal a céllal, hogy tervszerű reformok megvalósítása által előbbre vigye az országot. Széchenyi eszméinek azután is buzgó munkása maradt. Midőn Széchenyi kezdeményezésére 1828 máj. 20—jún. 10. először tartottak hazánkban lóversenyeket, két díjat is tűzött ki: egy ezüst billikomot 100 arany értékben és ezenkívül 50 darab körmöci aranyat.[1]

A közéletnek élénk figyelemmel való kísérése mellett igen érdekelte őt családja is, elsősorban pedig annak multja. Ő az első a Festeticsek közül, aki fáradságot és anyagi áldozatot nem kímélve, össze akarta gyüjteni mindazt, amit ősei munkásságának emlékeiből akkor még megőrzött az idő. E buzgalmában annyira ment, hogy mást nem is engedett hozzányúlni a Festeticsek történetére vonatkozó anyaghoz. Midőn apja halála után az őt nagyrabecsülő írók méltó életrajzot akartak írni Festetics Györgyről, semmiféle felvilágosítást nem tudtak kapni fiától, aminek sajnálatos következménye az lett, hogy Festetics György életrajzát nem írták meg kortársai.[2] Midőn pedig a 40-es évek derekán a Köztelek alapkőletételét Festetics György emlékének szentelve az Országos Gazdasági Egyesület a Georgikon multját meg akarta iratni és e célból adatokért hozzá fordult, azt válaszolta, hogy ugyanaz a szándéka neki is és elrendelte, hogy a Georgikonra vonatkozó anyagot szállítsák be a keszthelyi levéltárba.[3]

Nagy buzgalommal foglalkozott a 30-as évek folyamán családja multjának megiratásával. Sikerült megtalálnia azt a férfiút is, aki felfogásának megfelelően tudott dolgozni s ez volt báró Maretich Ernő ezredes, aki nyugalomba vonulása után a történetírásra adta magát. Mikép ismerkedtek meg egymással, ismeretlen előttünk, de minden valószínűség szerint az 1809-iki insurrectio alkalmával, midőn együtt katonáskodtak.

Maretich csodálatos képzelőtehetsége a messze multat nyitotta meg Festetics László előtt azt hirdetvén, hogy olyan különleges források állanak rendelkezésére, melyek nemcsak a Festetics-család hasonlíthatatlan régiségét, hanem annak előkelőségét is minden kétségen felül helyezik. Szerinte ezek a források a Boszniában levő kolostorok rejtett kincsei, amely országban laktak a Festeticsek Magyarországba való költözésök előtt.

Festetics László vakon bízott Maretichben és az ő igazságában s nagy

[1] Galgóczy, Az OMGE Emlékkönyve. II. 10—11. — [2] Így írta meg azt Kis János Kazinczynak 1831 máj. 14-én. — [3] Deininger, i. h.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

örömmel értesítette levéltárnokát, Csaplovicsot, hogy nemcsak apai, hanem anyai ágának fényes eredete is igazolva van, mert Maretich kimutatta, hogy a Sallérok a don Estaban de Solera nevű spanyol grófi családból származnak. Maretich elbeszélésének varázsa alatt állva még ezt a mesét is elhitte, pedig ekkor már Keszthelyen őrizték a Sallér-család levéltárát, amelynek aktáiból elég világosan lehetett volna látnia kedvelt történetírója rettenetes tévedését.

De ő nem kételkedett és nem bírált, hanem vakon elhitt mindent. Elhitte Maretichnak, hogy a Festeticsek a Brus-Vest nevű gót-szláv toparcha-család leszármazói és hogy a nevük onnét ered, mert Nagy Sándor makedon királynak Hephaistion nevű vezére volt az ősük, akit Sándor rendesen hé Festion néven szólított. Szerinte a nyugati gót királyok leszármazói a Festeticsek, akik Albánián keresztül Boszniába, majd az első Árpádok alatt Horvátországba költöztek, ahol a Zágráb mellett fekvő Medvevár urai lettek. Az Árpádok alatt jöttek azután Magyarországba s a tatárok ellen a Sajónál 1241-ben vívott csatától kezdve elbeszélése szerint nem volt többé nevezetesebb ütközet hazánk földjén, amelyben valamelyik Festetics hősi halált ne halt volna.

Hogy Maretich képzelete ilyen fennen szárnyalt és annak termékeit mecénása mind készpénznek vette, azon ne csodálkozzunk, hiszen ez volt az a korszak, amelynek történetirodalmára Horvát István szelleme nyomta rá bélyegét, aki pedig magyart látott a világtörténet minden népében és szereplőjében. Maretich se akart elmaradni a kor szellemétől, ezért megtöltötte a Balkán történetét a Festeticsek tetteivel, noha azt vallotta céljának, hogy a bosnyák, szerb, dalmát, albán, orosz és olasz levéltárak adatai alapján írja meg a Festeticsek történetét.[1]

1830-tól 1837-ig tartott, míg Maretich elkészült a reábízott munkával. Megbízója türelmetlenül várta az adatgyüjtés hosszú munkájának befejezését, mely után három évig tartott a feldolgozással való elkészülés.[2] Ekkor azután olyan sürgősen fejezte be munkáját, hogy a legtöbb és legfontosabb dátumok helyét üresen hagyta kéziratában. Magával az elbeszéléssel azonban teljesen elkészült, valamint összegyüjtötte a kötetekre menő bizonyítékokat is, melyeknek az elbeszélés hitelét kellett volna igazolniok.

[1] Keszthelyi levéltár. Vegyes levelek. — [2] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Hogy Festetics László mennyire komolyan vette Maretich elbeszélésének hitelességét, annak igen érdekes bizonysága maradt reánk. Ennek alapján ugyanis hosszabb levelezésbe bocsátkozott a Boszniában levő kressovói kolostorral, amelynek franciskánus barátait arra kérte, hogy a fojnicai címeres könyvből másoltassák le az ő családja címerét. A barátok egyike, Kujunchich András 1836 márc. 16-án tudatta is vele, hogy el fogja végezni a rája bízott feladatot s egyúttal örömét fejezte ki a fölött, hogy Festetics László is «illyr».[1] A barátok szívességének viszonzására László gróf 1836-ban két értékes miséskönyvet küldött a barátoknak ajándékba,[2] amely náluk mai napig is megvan. A miséskönyvek ajánlása erőteljes hangon emeli ki, hogy az adományozó Festetics László családja boszniai eredetű.[3]

Minthogy fiatal korát teljesen Bécsben töltötte és később is sokat tartózkodott a császárvárosban, kifejlődött benne a külfölddel való érintkezésnek megszokása. Noha magyar főúr volt, élvezni akarta az osztrák nemeseket megillető jogokat is és miután Bécsben palotát vásárolt,[4] arra kérte az alsó-ausztriai rendeket, hogy mint birtokos nemest vegyék fel őt maguk közé. E kérésének megfelelően 1819 okt. 19-én felvették őt az alsó-ausztriai rendek sorába s ugyanakkor bevezették a rendek házába is.[5] A messzebb eső külfölddel is sűrűn érintkezett. Ő az első a Festeticsek sorában, aki tudatosan keresi az összeköttetést azokkal a külföldiekkel, akik származásuk, vagy tudományuk következtében híresekké váltak. Háza találkozóhelye volt a külföldi előkelőségeknek, akik közül sokan először őt keresték fel s azután indultak meg hazánk földjének, vagy intézményeinek tanulmányozására.[6]

Családja vagyonának szaporításában egy ideig apja nyomdokain látszott haladni. Alig vette át örökségét, egy újabb uradalom megszerzésével gyarapította a rámaradottak számát. 1820 szept. 22-én 1.100,000 frt-ért megvette gróf Niczky Jánostól Berzencze várát és mezővárosát a hozzá tartozó Sarkad faluval, Nagy- és Kislankóccal együtt.[7] Ezenfelül kisebb

[1] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [2] A boszniai vikárius 1837 febr. 19-én kelt levelében köszönte meg az ajándékot. U. o. — [3] A dedikációt lásd a 10. lapon. — [4] A Minoriten-Platz-on fekvő Schwarzenberg-palotát. — [5] A bécsi Landesarchiv aktái szerint. — [6] A M. T. Akadémia titkárához, Döbrentei Gáborhoz igen sűrűn küldött külföldi előkelőségeket, hogy kalauzolja őket. Döbrenteihez intézett levelei megvannak a M. T. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának iratai között. — [7] Keszthelyi levéltár. Simig. 1967.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vásárlásokkal is igyekezett kiegészíteni jószágait.[1] Csakhamar kitűnt azonban, hogy noha megvan ugyan benne az igyekezet apja szellemének követésére, akaratának ereje ehhez nem elegendő s vagyonának egyetlen még jelentősebb gyarapodása már nem az ő buzgalmának, hanem édesanyja halálának volt következménye, ami által 1830 okt. 6-án a 432,553 frt-ot kitevő Sallér-örökségnek körülbelől fele, pontosan 215,337 frt értékű birtok szállott reá.[2] Fiatalkori költekezésétől azonban meglett korában sem tudott leszokni s nem vezettek eredményhez anyagi helyzetének rendezésére irányuló kísérletei sem. Ilyenemű gondjaitól szabadította meg halála, amely 1846 máj. 22-én következett be.[3]

[1] Így pl. 1823-ban Sármelléken és Devecseren 13,363 frt, 1826-ban ugyanott 13,202 frt, 1835-ben Vindornya-Fokon 23,698 frt áru birtokot vásárolt. Keszthelyi levéltár. Zalad. 3209, 3269, 3350. — [2] U. o. Castriferrei. 1462. — [3] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1846. 8279.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

GRÓF FESTETICS TASZILÓ

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Gróf Festetics László első fia, Tasziló 1813 jún. 21-én Bécsben született. Midőn abba a korba jutott, hogy elemi iskolai tanulmányait megkezdhette, apja öccsével, Györggyel együtt neveltette és 1820 okt. 9-én Balogh László ügyvédet szerződtette fiainak hét esztendeig való tanítására.[1] Együtt jártak a testvérek a szombathelyi gimnáziumba, amelynek felső két osztályát, az ú. n. filozófiát Tasziló gróf kitűnő eredménnyel végezte.[2] A gimnázium elvégzése után a pozsonyi jogakadémiának lett hallgatója, ahol szintén kitüntetéssel vizsgázott.[3]

A pozsonyi jogakadémia elvégzésével elbúcsúzott a civil világtól és arra a pályára ment, amely eddig is leginkább vonzotta a Festeticseket. Beállott katonának és 1834 jan. 27-én már mint a 2. sz. cheveaux-legers (a volt 2. sz. dragonyos-ezred) hadnagyával találkozunk vele, majd még ugyanezen év máj. 16-án a Coburg-huszárok (volt 8-as huszárok) ezredének lett főhadnagya.[4] Ezrede legnagyobbrészt Galicia keleti részén, Lembergben és Zolkiewben tartózkodott, amit arra használt föl, hogy többször felkereste öccsét, Györgyöt, akinek ezrede Sárospatakon állomásozott.[5]

Apja mindent elkövetett, hogy fiát a katonai ranglétrán minél gyorsabban előre vigye és Tasziló gróf 1837 máj. 1-én Zolkiewből apjához írott levelében örömét fejezi ki a fölött, hogy jó híreket kapott jövendő előhaladása felől.[6] Reménysége nemsokára megvalósult és 1837 aug. 1-én a 2. sz. cheveaux-legers ezredben másodkapitányi rangot nyert.[7]

Ettől kezdve egyideig igen változatos szolgálatra osztották be. Még ez év folyamán kísérte el Windischgrätz Alfréd altábornagyot az oroszországi hadgyakorlatokra,[8] a következő évben pedig Schwarzenberg herceggel ment el Viktória angol királyné koronázására.[9] Ugyanez időben (1838 máj. 1.) kapta a katonai rangjánál sokkal nagyobb méltóságot adó kamarásságot is.[10]

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 601. — [2] U. o. 621. — [3] U. o. 632. — [4] Armeeblatt. 1883. No. 7. — [5] Keszthelyi levéltár. Levelek. — [6] U. o. — [7] Armeeblatt. 1883. No. 7. — [8] U. o. — [9] U. o. — [10] Keszthelyi levéltár. Memor. 644a.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A külföldi utak után ismét visszatért a régi, unalmas garnizon-életbe, amely ellen ő is és nagyatyja is annyit panaszkodott. Ez időszak egyetlen változatos epizódja 1843-i bécsi tartózkodása, amelynek tartama alatt, ápr. 1-én részt vett a Károly főherceg 50 éves Mária Terézia-rendi méltóságának megünneplésére rendezett lovasjátékokban, majd ápr. 3-án az irgalmas nővérek, ápr. 5-én pedig a wiedeni gyermekkórház javára rendezett lovasjátékokon, amelyekben való szereplésével igen kitüntette magát.[1]

Katonai pályáján lassan haladt előre. 1840-ben első kapitány, majd 1846-ban őrnagy lett és gróf Wrbna altábornagy mellé beosztva vett részt a krakkói felkelés leverésében.[2] Ekkor tulajdonképpen már nem is állott tényleges katonai szolgálatban, mert apjának ez időben bekövetkezett halála után rendelkezési állományba helyeztette magát és Magyarországba tért vissza, hogy a rámaradt nagy vagyon igazgatását átvegye.

Úgy látszik, az volt a terve, hogy gazdálkodó lesz, ezért 1847 jan. 26-án abban egyezett meg testvéreivel, hogy azok minden jogukról lemondva átengedik neki az összes Festetics-birtokokat, ő pedig rendbe fogja hozni az apja életében zilált helyzetbe jutó hitbizományt.

A gazdálkodáshoz a legnagyobb buzgalommal fogott hozzá s mivel mint volt lovastiszt, különösen a lótenyésztéshez értett, a gazdálkodásnak ezen ágát igyekezett mindenekelőtt előre vinni a Festetics-birtokokon. E tervének keresztülvitelét segítette elő az is, hogy a híres fenéki ménes az ő tulajdonába jutott. «Mint lovastiszt tapasztalta, hogy az eddig a tenyésztés javítására használt spanyol és arab mének nem elégítik ki a hadsereget és hogy a tisztikarnak erősebb lóra van szüksége ; ezért az eredetileg 300 főből álló kistermetű ménest fokonként oly magasságig emeli, mely mind a nemesebb katonai, mind a kiválóbb kocsi-ló kellékeivel bírni fog.[3]» 1847-ben ő hozatta Keszthelyre az első angol telivér csődört, de meghagyta ott az apja által vásárolt keleti méneket is.[4]

Noha semmi adatunk nincs arra nézve, miképpen vált be gyakorlati gazdának, minden jel arra mutat, hogy a lótenyésztés kivételével nem érzett magában hivatást a gazdálkodásra. A Festetics-birtokok átvételétől számított egy év mulva ugyanis részben már meg is vált tőlük. 1848 okt. 1-én újabb szerződést kötött öccsével, Györggyel, akinek a keszthelyi,

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 648i. — [2] Armeeblatt, i. h. — [3] Vadász- és Versenylap. 1883. febr. 8. — [4] U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

balatonszentgyörgyi és a sági uradalmak kivételével átengedte a Festeticsbirtokokat, viszont ennek fejében öccse magára vállalta a birtokokat terhelő 4.362,000 frt adósság kifizetését.[1] Ennek az egyességnek az lett a következménye, hogy György elhagyta a katonai pályát, Tasziló pedig visszatért a katonasághoz, mégpedig éppen a legválságosabb időben, 1849 első hónapjában.

Mint önkéntes őrnagy az itáliai harctéren kapott beosztást, ahol a piemontiak ellen d'Aspre táborszernagy vezetése alatt vívott harcokban vett részt. Noha a táborszernagy suitejéhez tartozott, a harcok veszedelmétől soha nem vonta ki magát. Így vett részt az 1849 máj. 10-én és 11-én Livornónál vívott ütközetben. Ez alkalommal hadtestparancsnoka annyira meg volt vele elégedve és a csatáról szóló jelentésében egyrészt külön kiemelte, hogy Festetics az ütközet minden veszedelmét megosztotta vele, másrészt kitüntetésre is felterjesztette.[2]

De nemcsak a harc mezején tett a Habsburgoknak szolgálatot, hanem fontos diplomáciai üzenetek közvetítését is rábízták. Máj. 13-án egy toscanai hajón mint kurír indult útnak az olaszországi osztrák hadak fővezérének, Radetzky táborszernagynak levelével Róma és Nápoly felé.[3] Hat nappal később már vissza is érkezett Livornóba és magával hozta a nápolyi király mellé rendelt osztrák követ, gróf Esterházy Móric levelét. Esterházy arról értesítette Radetzkyt, hogy ápr. 27-én és máj. 9-én kelt leveleit Festeticstől megkapta és egyúttal tudatta a fővezérrel, hogy Festetics fontos diplomáciai és katonai tudósításokat is visz magával. Ezek alapján máj. 22-én azt jelentette d'Aspre tábornok a császárnak, hogy az útjáról visszatérő Festetics elhozta részére a pápa áldását és Ő szentségének azon felszólítását, hogy hadtestével támogassa a Róma ellen intézett támadást.[4]

Az itáliai harcokban szerzett érdemeinek lett következménye a katonai rangban ekkor kezdődő gyors előhaladása. 1849 júl. 31-én a Windischgrätz-dragonyosoknál[5] (volt 14. dragonyos-ezred) számfeletti minőségben

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 424. — [2] Die Herren meiner suite: Major von Festetics und Rittm. Hügel, die jede Gefahr mit mir teilten. Kriegsarchiv. F. A. 1849. V. 98. o. — [3] D'Aspre jelentése Radetzkyhoz ugyanezen napról. U. o. V. 91. ad 137. o. — [4] Überbringt mir nebst dem Ansuchen Seiner Heiligkeit um Mitwirkung meiner Corps bei Rom auch Höchstdessen Segen. U. o. V. 163. a. b. — [5] Geschichte des k. k. Dragoner-Regiments No. 14. 593.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alezredessé nevezték ki és e rangban került át szept. 30-án a 7-ik huszárezredhez, ahol okt. 1-én tényleg át is vette az ezred parancsnokságát.[1] Egy év elteltével, 1850 szept. 26-án itt nyerte el az ezredesi rangot.[2] Ez időben kapta első kitüntetéseit is. 1851 okt. 5. II. Lipót toscanai herceg a San Giuseppe-rend lovagjává nevezte ki, viszont 1853 jan. 23-án Hohenzollern-Hechingen Frigyes herceg a herceg Hohenzollern házi-rend első osztályát adományozta neki.[3]

Közel hét évig állott az ezután is Itáliában állomásozó hetes huszárok élén, amely ezredben ekkor a legelőkelőbb magyar mágnáscsaládok gyermekei töltötték be a tiszti állásokat. Ezt az időt a katonai írók az ezred történetének legfényesebb korszakai közé szokták sorozni, amely alatt az ezred tekintélye a legmagasabbra emelkedett.[4] Őszinte sajnálattal vett tőle búcsút ezrede, midőn 1857 júl. 25-én mint vezérőrnagy a 8-ik hadtesthez helyeztetett át,[5] ahonnét 1858 ápr. 3-án az 5-ik hadtesthez került.[6]

Az 5-ik hadtestnél nehéz napok vártak rája. A mai Olaszország megteremtői ugyanis akkor indultak a döntő harcra az osztrákok ellen. Az olasz egységért küzdő szardiniai királynak ügyes miniszterelnöke, Cavour gróf megnyerte a franciák támogatását s III. Napoleon francia császár szövetsége lehetségessé tette az osztrákok ellen való háborút.

A helyzet már feszült volt Észak-Itáliában, midőn Festetics 1859 jan. 10-én parancsot kapott, hogy Milanóból Páviába menjen brigádjával. Két nap mulva érkezett meg oda és örömmel jelentette, hogy bevonulásakor a katonaság ellen nem volt tüntetés. Élesen figyelő szeme azonban észrevette az ellenfél elrejtett szándékát is és jan. 13-án arról értesítette Gyulay táborszernagyot, hogy a turini titkos társaság megbízásából szabad csapatok szervezésére két római emigráns jár oda, akiknek Turinból való eljövetelét a szardiniai katonaság nem akadályozza meg, de ha ezek még egyszer Páviába jönnek, majd elbánik velük.[7]

1859 ápr. 25-ig maradt Páviában,[8] ahonnét már a harc mezején való szereplésre hivatott el. A császár-vadászok hat batallionjából és a 21. gyalog-

[1] Geschichte des k. u. k. Husaren-Regiments No. 7. 260. — [2] U. o. 266. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 650. — [4] Die Zeit seiner Kommandoführung war, was Ansehen und Reichtum des Regiments betrifft, eine der glänzendsten Perioden seit dessen Errichtung. Geschichte des k. u. k. H. R. No. 7. 275. — [5] Hadi levéltár. Conduite-Listen. — [6] U. o. — [7] U. o. F. A. 1859. II. Armee. I. 30. k. 103. — [8] E napon vette át tőle a parancsnokságot Pokorny vezérőrnagy. U. o. IV. 351.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezredből álló brigádja az 5-ik hadtesthez tartozott, amely gróf Stadion vezetése alatt vett részt az olasz hadjáratot eldöntő solferinói csatában.[1]

A solferinói ütközetben való szereplésének részleteit Stadion gróf jelentése örökítette meg számunkra. E szerint Festetics brigádja fél üteggel megerősítve a solferinói vártól délre eső magaslatokat tartotta, melyek közül különösen a San Martino volt a fontos. Minthogy a csatlakozó brigádot visszaszorították, az általa védett állások ellen erős ellenséges csapatok tudtak előnyomulni a solferinói völgybe.

Festetics «zavartalan hidegvérrel vezette a harcot»[2] s noha csapatai többször voltak kénytelenek az ellenség elől visszavonulni, harcvonalaikon az ellenség nem tudott áttörni. Stadion több ízben is készült neki segítséget küldeni, de mivel csapataira másutt is szüksége volt, Festetics brigádja teljesen magára maradva kényszerült harcolni a 4—5-szörös túlerő ellen. «Festetics vezérőrnagy — írja Stadion — a szó szoros értelmében imponáló bátorsággal vezette a küzdelmet brigádja jobb szárnyán, San Martino előtt és a közelben fekvő majorok közt, amelyeket igen célszerűen rendezett be a védelemre. Több mint öt teljes órán át harcolt, mégpedig oly körültekintéssel, hogy az ellenségnek túlereje dacára sem sikerült ezen a szárnyon csak valamennyire is előrehaladnia. Az elrendelt visszavonulást mintaszerű rendben hajtotta végre.»[3]

A csatáról ránk maradt magának Festeticsnek jelentése is, amelyben így foglalja össze munkásságának eredményét: «A túlnyomó ellenséggel szemben közel hét órai harc után sem ágyút, sem puskát nem veszítve még mindig ott álltunk, ahol a harc kezdetén.»[4] Délután fél háromkor érkezett csapatához Stadion, aki arra való tekintettel, hogy az ellenség a helységben van és balról már átkarolta őket, személyesen adta ki a parancsot a visszavonulásra.[5]

A solferinói csatában való vitéz magaviseletének és kitartásának legfelsőbb elismerése nem is maradt el. Ferenc József császár «a solferinói ütközetben, valamint az ezt megelőző csatákban tanusított kiváló viselkedéséért» a vaskorona-rend második osztályával tüntette ki.[6]

1859 aug. 14-én több mint egy évi szabadságra ment, amelynek eltel-

[1] Ordre de bataille. VI. 144. d. — [2] Mit unerschütterlicher Kaltblütigkeit den Kampf leitete. — [3] Hadi levéltár. F. A. 1859. II. Armee. VI. 216. — [4] U. o. VI. 716. i. — [5] U. o. — [6] Keszthelyi levéltár. Memor. 657.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tével mint brigadéros Itáliába került[1] s 1862 nov. 17-én az olaszországi lovashadtest parancsnokává neveztetett ki.[2] 1864 jan. 21-én itt nyerte el az altábornagyi rangot.[3] 1865-ben Magyarországba jött vissza és szept. 17-én a soproni lovashadosztálynak parancsnoka lett.

A solferinói csata után következő évek békeszolgálata sem volt igen nyugalmas rája nézve. 1860-ban a brabanti herceget kísérte ausztriai útjára,[4] majd Szentpétervárra ment az I. Ferenc Józsefről elnevezett gránátos-ezred zászlójának felavatására. 1864-ben a porosz király üdvözlésére küldetett ki Baden-Badenbe, azután pedig a porosz gárda-hadtest őszi nagygyakorlatán vett részt.[5]

A dolog rendjéből folyt, hogy ezen szerepléseinek külföldi rendjelekkel való kitüntetése volt a következése. Így nyerte el 1860 ápr. 5-én I. Lipót belga királytól a Lipót-rend nagykeresztjét,[6] majd ugyanazon év aug. 6-án II. Sándor orosz cártól az I. osztályú Szaniszló-rendet.[7] 1864 szept. 24-én Vilmos porosz királytól az I. osztályú sas-rendet kapta,[8] 1865 máj. 18-án pedig II. Sándor cártól az I. osztályú Szent Anna-rendet.[9] I. Ferenc József császár viszont azzal jutalmazta, hogy 1865. dec. 18-án a gróf Wrangel nevét viselő 2. számú vértes-ezred parancsnokává nevezte ki.[10]

Így érkezett el katonai szolgálatának tragikus korszakához, az 1866-ik évhez, amikor az egységes Németország megalakítására egyaránt törekvő Ausztria és Poroszország közt kitört a háború, melynek döntő csatáját júl. 3-án Königgrätznél vívtak. Ez ütközetben a 4. hadtestet vezette, amelynek Nedelitschnél volt a főhadiszállása, míg a hadtest maga Masslowjedig nyomult előre. Vele szemben a porosz gárda állott. A 4. hadtest az első harcvonalra lévén szánva, a csata napján kora reggel parancsot kapott az előnyomulásra és maga Festetics is már reggel öt órakor lóra szállott vezérkarával együtt. A tőlük jobbra eső 2. hadtestre támaszkodva reggel nyolc óra utánig baj nélkül harcoltak s noha első rohamukat a poroszok visszaverték, újra támadtak. Fél 10 órakor azonban, midőn Festetics «a leghevesebb ellenséges tűzben vezette csapatát,»[11] bal lábfejét egy ellenséges lövedék leszakította, mire leesett lováról. Emberei ideiglenesen bekötötték

[1] Hadi levéltár. Conduite-Listen. — [2] U. o. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 669. — [4] Armee-Blatt, i. h. — [5] U. o. — [6] Keszthelyi levéltár. Memor. 658. — [7] U. o. Memor. 659. — [8] U. o. Memor. 671. — [9] U. o. Memor. 672. — [10] U. o. Memor. 674. — [11] In heftigstem feindlichen Feuer, írja Mollináry. Hadi levéltár. F. A. 1866. Nordarmee. IV. Corps. VII. 18.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lábát és egy ágyútalpra fektetve akarták elvinni a csatatérről. Sebesülésének hírére érkezett hozzája Mollináry altábornagy, aki egyúttal a hadtest további vezetését is átvette. Mollináry maga mondja el a találkozást emlékiratában ilyenformán: «Tekintete nagy fájdalmat fejezett ki, de panaszos hang nem jött ajkára. Szomorú és sápadt tekintettel és meleg kézszorítással búcsúzott el tőlem, a nélkül hogy egy árva szót is szólott volna.»[1] A segélyhelyről Pardubitzba vitték, ahol lábát amputálni kellett.

Noha sebesülése következtében a tényleges szolgálatban többé nem vehetett részt, lelkileg mégis katona maradt továbbra is. 1866 júl. 27-én a császár számfeletti állományba helyezte, okt. 3-án pedig vitézségéért a Lipót-rend nagykeresztjével tüntette ki.[2] Az uralkodó bizalmát ezután is teljes mértékben megőrizte. 1869 aug. 15-én az aranygyapjas rendet kapta,[3] 1877 dec. 16-án a 2. sz. dragonyos-ezred tulajdonosává,[4] 1879 ápr. 20-án pedig lovassági tábornokká neveztetett ki.[5]

Gazdálkodással azonban a katonai szolgálattól való visszavonulása után sem foglalkozott, sőt mivel nőtlen maradt, a Festetics-birtokot most már teljesen öccse kezére igyekezett adni. 1867 nov. 27-én a testvérek közt Bécsben kötött egyesség szerint Keszthely és Balatonszentgyörgy kivételével már most György gróf kezébe került az egész Festetics Kristóf-féle hitbizomány, Tasziló gróf halála esetére pedig ezek a birtokok is Györgyre voltak szállandók. A két testvér megegyezését 1868 márc. 14-én hagyta jóvá a király.[6]

Nyugalomba vonulásától kezdve Bécsben és Keszthelyen élt Festetics Tasziló. Az előbbi helyre vonta őt a társaság, az utóbbira a fenéki ménes, amely mindvégig gondoskodása tárgya maradt.

1883 elején súlyos betegségbe esett. Ezt pedig az okozta, hogy noha már hosszabb időn át gyengélkedett, betegségének hírére az év elején ellátogatott testvéréhez, Györgyhöz, minek következtében állapota annyira rosszabbodott, hogy ágyba kellett feküdnie.[7] Betegsége alatt a király állandóan érdeklődött iránta és állapotáról naponta kétszer kellett jelentést tenni az udvarnál.

[1] Mollinary, 46 Jahre im öst.-ung. Heere. II. 160. — [2] Armeeblatt, i. h. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 676. — [4] U. o. Memor. 682. — [5] Hadi levéltár. Conduite-Listen. — [6] Keszthelyi levéltár. Major. 432, 433. — [7] Die Vedette. 1883. No. 13.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

1883 febr. 5-én halt meg. Mivel öccse szintén betegen feküdt, legfiatalabb testvérének, Lajosnak Drezdából Bécsbe jövő felesége fogadta a részvétlátogatást tevőket, akik közt szerepelt maga a király is. Febr. 7-én temették el gróf Festetics Taszilót bécsi palotájából. Temetésén ezrede adta a díszőrséget, amelyet a király kívánságára herceg Thurn-Taxis lovassági tábornok, főistállómester vezetett. A király és a Bécsben lévő főhercegek mind megjelentek temetésén.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

GRÓF FESTETICS GYÖRGY

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851 / 1866

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Gróf Festetics György, Festetics László második fia 1815 ápr. 23-án született Bécsben. Gyermekkorát nem a császárvárosban, hanem Keszthelyen töltötte, ahol az elemi iskolát és a gimnázium egy részét végezte el, míg a gimnázium két felső osztályából, az ú. n. filozófiából már Szombathelyen vizsgázott. Ránk maradt bizonyítványai szerint [1] mindenütt magántanuló volt és mindenik osztályban kitűnően tanult, ami nevelőjének, Balogh József ügyvédnek érdeme, akire 1820 őszén bízta Festetics László két fia, Tasziló és György nevelését.[2] 1831-ben befejezte középiskolai tanulmányait és a pozsonyi jogakadémiára iratkozott be, ahol a szokásos négy év alatt elvégezte a jogot.[3]

Midőn a jogakadémiától is elbúcsúzott, nem azon a pályán haladt tovább, amelyre készült, hanem azon idők szokásának megfelelően katonának ment. Szilárd meggyőződésként vallotta azonban, hogy nagyon hasznos dolog volt rája nézve az egyetemnek elvégzése és ezt a felfogását katona korában 1836 ápr. 16-án kelt levelében meg is írta apjának.[4]

Katonáskodásának első éveit Sárospatakon töltötte. Életének ezen szakáról alig tudunk valamit, csak az bizonyos, hogy 1835-ben a Hohenzollern herceg nevét viselő 2. sz. cheveaux-legers ezredben (a volt 2. sz. dragonyosoknál) mint főhadnagy kezdette katonai pályáját.[5] Pár levele maradt ránk ebből az időszakból, amelyekben arról van szó, hogy nagyon sok dolga van a katonai gyakorlatokkal [6] és hogy a megyei urak igen szeretik, mert «német katona létére» magyarul tud velük beszélni, sőt még a joghoz is ért.[7] 1838 nyarán oly súlyos betegségbe esett, hogy csak kerek egy esztendő mulva lábolt ki belőle.[8]

Ennek a néhány adatnak elmondásával körülbelül el is fogynak katonai pályájáról szóló tudósításaink és csak annak a befejeződéséről van még

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 614, 618, 620, 625. — [2] U. o. Memor. 601. — [3] U. o. Memor. 633, 639. — [4] U. o. — [5] U. o. Memor. 642. — [6] 1836 ápr. 24, 1836 máj. 3. U. o. Levelek. — [7] 1836 ápr. 16. U. o. — [8] Gróf Festetics Tasziló levelei. 1838 okt. 2. és 1839 nov. 26. U. o.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

némi értesülésünk. Az 1848-iki forradalmak idején mint a báró Piret-gyalogezred őrnagya harcolt Itáliában [1] és az itáliai harctéren való szereplésének egyik epizódját így beszéli el egy ezredbeli tiszt. Festetics György őrnagyot kiküldötték, hogy az Etsch partján a Wohlgemuth-brigád jobbszárnyát fedezze. Ekkor történt, hogy a felkelő piemontiak szántszándékkal visszavonultak, amit Festeticsék nem vettek észre és így üldözőbe vették őket. Ez azonban azzal a következménnyel járt, hogy egyrészt védelem nélkül maradt az osztrák sereg jobbszárnya, amelyet nekik kellett volna védeniök, másrészt az ellenség körülkerítette azt a kis csapatot, amelyben Festetics volt. Festeticsék azonban kivágták magukat, ami az egykorú tudósítás szerint «Festetics energiájának és rábeszélésének volt köszönhető.»[2]

Miután elnyerte az alezredesi rangot, 1848 őszén elhagyta a katonai szolgálatot. Noha pontosan nem tudjuk ez elhatározásának okát, a katonai szolgálat elhagyása bizonyára apja halálának volt következménye. Festetics László gróf halála után ugyanis abban egyeztek meg a testvérek, hogy György és Lajos a katonai szolgálatból kilépő Tasziló javára lemondanak minden örökségükről, Tasziló pedig ennek fejében 160,000 frt készpénzt fizet nekik, amivel ők szabadon rendelkeznek, viszont Tasziló is szabad rendelkezési jogot nyer a neki átengedett hitbizományi javak fölött, magszakadás esetén pedig a testvérek kölcsönösen örökölnek. Ez egyesség megokolása nyiltan megmondja, hogy mindez az apjuk után maradt sok teher miatt szükséges, minthogy az adósságok kifizetésére nem elegendők a majorátusi jószágok jövedelmei, hanem elődeik összes szerzeményeinek fölhasználása szükséges.[3] A testvéreknek az őket megillető jogokról való lemondása újra kimutatta annak a meggyőződésének fennállását, amelyet nagyatyjuk, Festetics György képviselt legerőteljesebben, hogy t. i. a család fényének megmaradásához föltétlenül szükséges a család vagyonának egy kézben való egyesítése.

Csakhamar kitűnt, hogy az elv helyességének felismerése magában még nem elegendő annak gyakorlati kivitelére. Festetics Tasziló ugyanis nem tudott véglegesen megválni a katonai szolgálattól s gyorsan elhagyta a civil életet, hogy zavartalanul szentelhesse magát kedvelt hivatásának. 1848 okt. 1-én újabb egyességre lépett Olaszországból haza jövő testvérével,

[1] 1848 máj. 12- és jún. 18-iki levele Roveretóból. U. o. — [2] A Grazer Zeitung 1848 máj. 7-iki száma közli egy ezredebeli tisztnek ápr. 30-áról kelt levelét, mely ezt az epizódot elmondja. — [3] Keszthelyi levéltár. Major. 423.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Györggyel. Ennek értelmében ő maga megtartotta a keszthelyi, balatonszentgyörgyi és sági uradalmakat, míg a csurgói, berzencei, szentmiklósi, csáktornyai, ollári, vasvári és szalkszentmártoni uradalmakat, valamint a pesti, kaposvári és zalaegerszegi házakat átengedte öccsének, aki ezek átvétele fejében elvállalta a 4.632,000 frt-ot kitevő adósság kifizetését. Ugyanekkor abban is megállapodtak, hogyha Taszilónak sem fia, sem leánya nem maradna, a Tasziló által magának megtartott vagyon Györgyre száll át, Tasziló viszont 200,000 frt erejéig szabadon rendelkezhetik, de abban az esetben, ha Györgynek csak lánya maradna, Tasziló újabb 200,000 frt-tal való szabad rendelkezésre nyer jogot; viszont ha Györgynek nem maradna fia, Taszilónak pedig igen, akkor ez kapja majd György részét is.[1]

Kevéssel ezután, bizonyára éppen e megegyezés következtében hagyta el Festetics György a katonai szolgálatot és a gazdálkodáshoz látott, hogy vállalt kötelezettségének eleget tehessen. 1854-ben azt kérte a kaposvári megyei törvényszéktől, engedjék meg neki, hogy a somogymegyei szentmiklósi uradalom helyébe a Festetics Kristóf-féle hitbizomány alkotó részeként Berzence tétessék. Kérését azzal okolta meg, hogy «a Taszilóval kötött egyesség szerint rája háramló adósságot mielőbb leróhassa». Midőn az érdekelt várományosok: Festetics Tasziló, Lajos, Miklós, Géza, Ágoston és Sámuel a cserébe beleegyeztek, 1858 dec. 1-én a kaposvári megyei törvényszék hozzájárult ahhoz, hogy a Festetics Kristóf-féle hitbizományban «a szentmiklósi hitbizományi javak helyébe a berzencei uradalom hitbizományi jószággá alakíttassék át». Az egykorú bírói becsű 1.039,190 frt-ra értékelte Szentmiklóst és 1.108,969 frt-ra Berzencét.[2]

A testvérével való megegyezés és a neki jutó birtokok átvétele után majdnem 11 évig a legnagyobb visszavonultságban élt, úgyhogy nemcsak a politikától, hanem még a nyilvános élettől is szinte teljesen távol tartotta magát. Az ötvenes évek idején alig találkozunk vele a nyilvános élet szereplői között, noha egy-két véletlenül ránk maradt adat azt mutatja, hogy mint hazafi igyekezett kötelességeit megtenni azon nehéz időkben. Ekkor történt a magyar gazdák egyesületének (OMGE) újjászervezése, amihez megfelelő embereken kívül pénz is kellett. 1858-ban Festetics György 2000 frt adománnyal igyekezett ezt a célt előmozdítani,[3] amelynek elérésére később

[1] Keszthelyi levéltár. Major. 424. — [2] U. o. Major. 425. — [3] U. o. Memor. 655b.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

egyéniségének egész erejét az egyesület rendelkezésére állította. Hasonlókép hazafias érzése vezette egy másik társadalmi mozgalom támogatására s ugyanekkor a Nemzeti Színház alaptőkéjének növelésére 8000 frt adományt adott.[1]

A főrangúak társadalmi életében való nyilvános szerepléséről egyetlenegy emlékünk maradt és ez Würtenberg herceg altábornagy 1853 máj. 23-iki levele, amelyben császár nevében köszönetét fejezte ki az 1853 tavaszán Bécsben rendezett carousselben való részvételért.[2] Ferenc József ekkor már személyesen is ismerte Festetics Györgyöt, mert amidőn 1852-ben a Dunántúlon körutat tett, jún. 29-én meglátogatta Keszthelyt is. Ez alkalommal Keszthely ura, Festetics Tasziló nevében György fogadta a páhoki úton készített diadalkapunál az uralkodót, aki ezután a keszthelyi kastélyban szállott meg és másnap Balatonfüredre utazott.[3]

Az a kevés, amit életének erről a tíz évéről tudunk, azt mutatja, hogy mint jó hazafi és mint hű alattvaló egyaránt igyekezett megtenni kötelességét és az 1860-iki októberi diploma s az 1861-iki februári patens kiadása után az alkotmányos szabadságnak rövid időszaka alatt Vasmegye főispáni helytartója volt.

Midőn az 1861-iki országgyűlés nem tudott az uralkodóval megegyezni, vége szakadt az alkotmányosságnak is, ami nehéz helyzetbe hozta a megyék élére állított főtisztviselőket. Amint az országgyűlés bezárásakor Deák az egész nemzet nevében tiltakozott minden bekövetkezendő törvénytelenség és erőszak ellen, ugyanezt tették a megyék is[4] és az alkotmányosság megszűnése következtében Festetics György is lemondott a vasmegyei főispáni helytartóságról. Lemondását azzal okolta meg, hogy «a kormány oly rendelkezések végrehajtására utasította, amelyek az ő alkotmány szerinti állásával összeférhetetlennek látszanak». Forgách főkancellár e lemondást 1861 okt. 4-én azzal az ajánlással terjesztette az uralkodó elé, hogy Festeticset «az eddig viselt méltóságától kegyelemben mentse fel». Úgy látszik azonban, hogy I. Ferenc József nem vette jó néven a lemondás megokolását, mert nov. 7-én kelt elhatározása alkalmával a főkancellár által ajánlott szövegben a «kegyelemben» szót sajátkezűleg kihúzta[5] és így Festetics fölmentése a legridegebb formában történt meg.

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 655d. — [2] U. o. Rendezetlen rész. — [3] Bontz, Keszthely város története. 117, 118. — [4] Beksics, Kemény Zsigmond, a forradalom, a kiegyezés. 219. l. — [5] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1861. 16252.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Főispánsága idején a hivatali teendők igen elfoglalták, aminek bizonyítéka a helytartótanácshoz 1861 febr. 11-én intézett előterjesztése. Ebben ugyanis «mint a herceg Eszterházy Pál vagyoni viszonyainak rendezésére kirendelt bizottság elnöke» jelenti, hogy ezen megbizatásának elvégzésében igen hátráltatja az, hogy mint Vasmegye főispáni helytartója túlságosan el van halmozva munkával.[1]

E rövid és a helyzet kényszerűségéből következő politikai szereplés után ismét a gazdálkodáshoz tért vissza. Egyelőre saját birtokai és azon megyék voltak működésének színhelyei, amelyekben ezek feküdtek, majd kinőtt ebből a szűk keretből és az egész országot felölelő működési kör jutott osztályrészéül.

Midőn a katonai szolgálatot elhagyta, szinte állandóan Sopronban tartózkodott és főleg a szarvasmarhatenyésztés előrevitelére fordította gondját. Mivel a gazdáknak akkor az eddiginél erősebb igás állatra volt szükségük, ezt a faját a szarvasmarháknak a fenéki és a csurgói uradalomban lévő marhafajok keresztezése által hozta létre és ilyképpen «az idom szépségére, izmosságára és testarányosságára nézve oly kitűnő marhafajt állított elő, aminél különb hazai marhafajtáink között alig található s amely mint tenyészállat igen keresett».[2]

Természetes, hogy a mintaszerű gazdát a vármegyei gazdasági egyesület a maga élére állította és befolyását is hasznosítani igyekezett. Festetics nem is vonta ki magát kötelessége alól és megtett mindent a helyi érdekek előmozdítására. Igen fontos volt ekkor, hogy a Dunántúl nagy marhavásárhelye, Sopron jó vasúti összeköttetést kapjon a szomszédos vármegyékkel és így vetődött fel a sopron-nagykanizsai vasút építésének terve. Mivel ennek megvalósítását a gazdák érdeke kívánta, a vasmegyei gazdasági egyesület 1863-ban a vasút építése ügyében küldöttséget akart meneszteni az uralkodóhoz [3] és a kancellár arról értesítette Festeticset, hogy az uralkodó okt. 10-ike után fogadja a vasút ügyében jövő deputációt. A Bécsbe való menetelre azonban nem lett szükség, mert Festeticsék kérelmére szept. 13-án e nélkül is elrendelték a hatósági szemlét a vasútvonal ügyében.[4]

A Dunántúl gazdasági életével való szoros egybekapcsolódása állította az Országos Magyar Gazdasági Egyesület élére, melynek elnökévé hat

[1] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1861. 2505. — [2] Az OMGE Emlékkönyve. IV. 98. — [3] 1863 szept. 5. Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1863. 15492. — [4] U. o. 1863. 15716.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

évi időtartamra 1864 jan. 28-án egyhangúlag választották meg.[1] Megerősítés végett azonnal fölterjesztették választását az uralkodóhoz, aki ezt márc. 3-án kelt elhatározásával helyben is hagyta.[2]

Hogy mit jelentett Festetics Györgynek az OMGE elnökévé való választása a magyar gazdasági életre nézve, az csakhamar kitűnt. Ekkoriban történt, hogy I. Ferenc József 24,000 frt-ot adományozott Magyarország gazdasági és erdészeti oktatásának emelésére, minek következtében a helytartótanács felszólította az OMGE-t, tegyen előterjesztést az iránt, hol kellene ilyen gazdasági iskolát felállítani. Az OMGE igazgató-választmánya a keszthelyi megszűnt gazdasági intézet visszaállítását ajánlotta, amelyet az érdekelt Somogy- és Zalavármegyék gazdasági egyesületei is a legmelegebben pártfogoltak s amihez a helytartótanács is hozzájárult. Midőn az OMGE 1864 febr. 10-én tartott választmányi ülésén szóba jött a gazdasági intézet ügye, Festetics birtokaiból igen jutányos bér ellenében 250 holdat ajánlott fel e célra, amit az egyesület szívesen elfogadva a szerződést helybenhagyás és megerősítés végett a legfelsőbb helyre felterjesztette.[3] Ez jún. 3-án megtörténvén, hozzá lehetett kezdeni a keszthelyi gazdasági és erdészeti országos tanintézet felállításához,[4] amelynek építkezési költségeire az uralkodó a budai vár építési alapjából 60,000 frt-ot engedélyezett.[5]

Az OMGE-ben az 1864 márc. 10-iki ülésen mutatkozott be az új elnök. Az erről szóló jegyzőkönyv így örökítette meg első szereplését: «Elnök gróf ő méltósága rövid, de velős s ügyszeretet- s hazafiúi érzésből fakadt szavakkal üdvözlé a gyűlést. A mezei gazdaság fontosságát hazánkban s e téren az egyesület díszes feladatát megérintve örömét fejezi ki a felett, hogy e pályán alkalma nyílt a szeretett hazának szolgálni. S midőn eme megtisztelő bizalomért, — végzé a nemes gróf — amellyel az egyesület irántam viseltetett, meleg köszönetemet kifejezném, legyen szabad egyszersmint kijelentenem, hogy amint jól tudom, hogy megválasztatásom nem egyéni érdemeim, hanem boldogult nagyatyám emlékének megtisztelése, éppoly elhatározott szándékom a jövőben elnöktársaim s a tisztelt választmány támogatása mellett tőlem telhető buzgalommal az egyesület szolgálatára lenni.»[6] Ezt az ígéretét pontosan meg is tartotta, aminek

[1] Gazdasági Lapok. 1864. febr. 3. — [2] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1864. 4289. — [3] Gazdasági Lapok. 1864. febr. 10. — [4] Országos levéltár. Kancelláriai akták. 1864. 12273. — [5] Gazdasági Lapok. 1864. jún. 15. — [6] U. o. 1864. márc. 16.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bizonysága az, hogy az OMGE krónikása így emlékezik meg elnöksége idejéről: «Elnökségének hat éve képezi az egyesület újjászervezkedése óta (1857) a legszorgalmasabb és a legfontosabb tevékenységű időszakot.»[1]

Alig foglalta el az elnöki széket, az egyesület munkásságának eredményesebbé tétele céljából a gazdaság egyes ágainak megfelelő szakosztályok felállításáról gondoskodott és ezekben mint egyszerű tag maga is résztvett. Az egész ország gazdaközönségének az 1864 jún. 7-én tartott egyesületi közgyűlésén mutatkozott be, amikor is elnöki megnyitójában azt fejtegette, melyek Magyarországnak legégetőbb gazdasági szükségletei.[2]

Elnökségének legkiemelkedőbb eseménye az 1865 nyarán Pesten rendezett gazdasági kiállítás volt. Ennek tervei és előkészítése már teljesen az ő elnöksége idejére esnek és az 1865 febr. 3-án tartott választmányi ülésen örömmel jelentette be, hogy jún. 3—7-ig a Városligetben juh-, sertés- és gazdasági eszközök- és gépkiállítást rendez az egyesület.[3] Ezen a kiállításon az ő uradalmai is jelentékeny szerepet játszottak. Csáktornya gazdasági gépeket, Csurgó pedig juhokat mutatott be,[4] és a csurgói juhászat díjat is nyert.[5]

Az egyesület erre a kiállításra az uralkodót is meg akarta hívni, éppen ezért az elnök előzetesen tudakozott az iránt, mi lenne a válasz, ha I. Ferenc Józsefet a kiállításon való megjelenésre felkérnék. Midőn a máj. 27-iki választmányi ülésen bejelentette, hogy a meghívás ügyében Ő felsége hajlandó az egyesület küldöttségét fogadni, a választmány azonnal elhatározta egy küldöttségnek Bécsbe való menesztését s annak vezetésére magát az elnököt kérte fel.[6] Ez a küldöttség jún. 4-én déli 12 órakor jelent meg Ferenc József előtt. Festetics lábbaja miatt nem mehetett Bécsbe és így gróf Cziráky János tolmácsolta az egyesület kérését az uralkodó előtt, aki azonnal meg is ígérte megjelenését.[7]

Bécsből e célból Pestre utazva, jún. 6-án d. u. 1 órakor érkezett meg Ferenc József a kiállítás területére, ahol a bejáratnál az egyesület igazgatósága és választmánya élén Festetics György fogadta, majd a bejáraton belül felállított sátorban hosszabb beszéddel üdvözölte. A politikailag is jelentőssé vált beszéd így hangzott: «Felséges Császár és Apostoli Király!

[1] Az OMGE Emlékkönyve. IV. 98. — [2] Gazdasági Lapok. 1864. jún. 15. — [3] U. o. 1865. febr. 8. — [4] Galgóczy, Az OMGE története. II. 157. — [5] Gazdasági Lapok. 1865. 304. — [6] Galgóczy, Az OMGE története. II. 160. — [7] Pesti Napló. 1865. jún. 7.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Legkegyelmesebb urunk! Nincs ország a művelt világon, mely a földmívelés felvirágzását fontosnak ne tartaná. Még azon államok is, melyekben a gyáripar és a kereskedelem túlnyomók, mindent megtesznek a földmívelés emelésére, mert meg vannak győződve, hogy az egyik legfényesebb tényezője az állam alaperejének. Hol a földmívelés folytonos hanyatlásnak indul, ott rövid idő mulva az államnak magának is roskadoznia kell.

De alig van ország, hol a földmívelés nagyobb fontossággal birna mind egyesekre, mind az államra nézve, mint éppen hazánkban. Mi helyzetünknél és viszonyainknál fogva az ipar és munkásság ezen egy ágára vagyunk legjobban szorítva. Népünk legnagyobb része földmíveléssel és az ezzel közvetlen kapcsolatban álló iparágakkal foglalkozik, ez adja kenyerét, ez teremti elő azon erőt, amely nélkül az állam fenn nem állhatna s egyedül ez adhatja kedvező viszonyok közt a jólétet.

Magyarországot a földmívelés hanyatlása nemcsak gyöngítené, hanem majdnem mindentől megfosztaná.

E fontos tekintetek bírtak minket, a hazának egyszerű polgárait arra, hogy egyesüljünk a gazdászat minden ágainak tőlünk kitelhető emelésére. A tért, hol földmívelő népünk működhetik, megadta Isten tágas, termékeny rónáinkon, halmainkon és erdős berkeinkben. De midőn más gazdagabb népek elősegítve gyáriparuk és olcsóbb tőkéjük által és fejlettebb értelmiséggel kevésbbé termékeny téren is nagy eredményt idéztek elő s minket a gazdászatban túlszárnyaltak, nekünk sem volt szabad elmaradnunk. Termékeny tér és munka nem valának elegendők arra, hogy másokkal versenyezhessünk. Egyesültünk tehát s igyekeztünk összegyüjteni a hazának gazdászati értelmességét, hogy egyesült erővel közreműködhessünk, tanuljunk egymástól, tanuljunk a külföldtől és az értelmességet, azon szellemi kincset, mely egyedül képes életet és értéket adni az anyagnak és munkának, hazánkban is terjesszük. Nehéz idők, nyomasztó körülmények és a sorsnak ismételt csapásai sokszor gátolták iparkodásunk sikerét, mely ha nem felelt is meg óhajtásainknak és talán reményeinknek sem, elegendő mégis arra, hogy ne csüggedjünk és tétlenül ne várjunk mindent egyedül a sorsnak kedvezésétől.

De valamint a nemzet a legnehezebb időkben is fejedelmétől várta és remélte bajainak orvoslását, úgy a mi egyesületünk is Felségednek legmagasabb pártfogását tekinti legfőbb támaszának.

Engedje meg Felséged, hogy ezen legmagasabb kegyelmet, mellyel

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hódolat- és tiszteletteljes kérésünket meghallgatva minket személyes jelenlétével szerencséltetni méltóztatott, úgy tekinthessük, mint zálogát legmagasabb pártfogásának s mint bizonyítékát annak, hogy földmívelésünket Felséged is a haza legnagyobb kincsének tekinti s engedni soha nem fogja, hogy annak felvirágzása más pillanatnyi érdekek és tekintetek miatt feláldoztassék.

Midőn tehát e szerény és csekély terjedelmű kiállítást, mely a jelen nyomasztó körülményei között terjedelmesebb nem lehetett, Felségednek hódoló tisztelettel bemutatjuk, fiúi bizalommal kérjük, fogadja legmélyebb hálánkat kegyelmes megjelenéséért.

A mindenható Isten áldja és erősítse Felségedet hazánk javára teendő minden lépésében.»

Az uralkodó Festetics beszédére a következőkép válaszolt: «Teljesen méltánylom azon hazafias törekvést, mellyel az egylet az ország gazdászati s azzal összefüggésben álló iparok emelését előmozdítani igyekszik.

Azon fontosság, mellyel a polgári tevékenység ezen ága a társadalom jólétének felvirágoztatására s ez által az általános megelégedés előidézésére bír, nem kerülte el eddigelé sem fejedelmi gondjaimat.

Valamint tehát örömmel fogadtam az egylet meghívását, úgy megelégedéssel győződtem meg azon érdeklődésről, mellyel az általa rendezett kiállítás, mit ezennel megszemlélendő vagyok, az ország minden osztályú lakossága részéről kísértetik.

Haladjanak Önök tovább is a kitűzött fontos cél felé s legyenek meggyőződve jóakaratomról és azon őszinte atyai szándékomról, mellyel e szép haza, valamint különösen az egylet érdekeinek előmozdítása iránt viseltetem s hiszem, hogy a kedvező eredmény, mire a Mindenható áldását kérem, kimaradni bizonyára nem fog.»[1]

I. Ferenc Józsefnek Festetics üdvözlő beszédére adott válasza igen kellemes hatást keltett az országban, mely ekkor már erősen reménykedett abban, hogy valami kedvező változás lesz a kormányzatban. Hiszen mindez nem sokkal Deák húsvéti cikkének megjelenése után történt, amely cikk megmutatta az uralkodónak az utat is, amely a megegyezés felé vezet. Midőn a kiállítást bezárták s jún. 9-én az OMGE közgyűlését megtartották, Festetics is kifejezést adott jó reménységének s az elnöki

[1] Galgóczy, Az OMGE Emlékkönyve. IV. 101—103. Pesti Napló. 1865. jún. 7.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megnyitójában a következő kijelentést tette: «Egyesületünk figyelmét jelenleg s a legutóbbi időben főleg a kiállítás foglalta el s örömmel mondhatjuk, hogy az igen érdekes és válogatott vala; de leginkább fokozta a kiállítás érdekességét az, hogy Ő felsége az egyesület hódolatteljes meghívását legkegyelmesebben elfogadva a kiállítást személyes megjelenésével szerencséltette s azon legmagasabb biztosítást adta az egyesületnek, miszerint annak érdekeit előmozdítani őszinte atyai szándéka s így az egész gazdasági és ipari előmenetelnek eszközlésére irányzott hazafias törekvéseket a multra nézve teljesen méltányolni, a jövőre nézve pedig továbbra is kitűzött céljaink felé haladásra buzdítani és ez érdemben fejedelmi jóakaratát s legmagasabb támogatását legkegyelmesebben megígérni méltóztatott. Adja Isten, hogy ezen fejedelmi ígéret áldást hozzon hazánk gazdasági viszonyaira.»[1]

Az uralkodó szavaihoz fűzött reménység csakhamar valóra is vált. 1865 szept. 17-én ugyanazon év dec. 10-re összehívta I. Ferenc József a magyar országgyűlést, szept. 20-án pedig felfüggesztette az októberi diploma és a februári patens által életbe léptetett alkotmányt. E változásokkal együtt járt a régi magyar kormányzati rend visszaállítása és a megyék élére főispánok kinevezése. 1865 szept. 23-án nevezte ki az uralkodó Zalamegye főispánjává Festetics Györgyöt,[2] akit négy nap mulva ünnepélyesen beiktattak ebbe a méltóságba.[3]

Mint Zalamegye főispánja 1865 nov. 1-én az uralkodó nevében és képviseletében ő nyitotta meg a Keszthelyen felállított gazdasági intézetet. A megnyitáson tartott beszédében mindenekelőtt örömét fejezte ki a fölött, hogy mint a felség képviselője és mint az OMGE elnöke a nagyfontosságú eseményen részt vehet s azután így folytatta: «Családomra és személyemre nézve ezen ünnepély valóban szívreható, mert ugyanazon helyen látjuk feltámadni és felvirágozni ezen intézetet, ahol boldogult nagyatyám, Festetics György megalapította a keszthelyi Georgikont, ezért fogadja e tanintézet részünkről is az üdvözletet».[4] Hogy a keszthelyi gazdasági intézet felállításánál elmondott elnöki beszéd ezen szavai mit jelentenek s mi volt a jelentősége Festetics szereplésének, arra igen szépen mutatott rá az OMGE alelnöke, Korozmics László, az egyesületnek az intézet felavatása

[1] Gazdasági Lapok. 1865. jún. 14. — [2] Keszthelyi levéltár. Memor. 675. — [3] Honpolgárok könyve. 1866. — [4] Gazdasági Lapok. 1865. dec. 6.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

után tartott választmányi ülésén (1865 nov. 10.), mondván: «Az a hely, amelyen a nevezett intézet felállíttatott s ahonnét, úgy hisszük, áldásos hatását a gazdasági értelmesség terjesztése által az egész hazával éreztetni fogja, Méltóságod áldozatkészségénél fogva lett a nemzeti célnak felszentelve, Méltóságodnak kell ennélfogva legnagyobb részben köszönnünk azt, hogy ma már szeretett hazánk területén létezik egy hely, melyről a gazdasági oktatás érdekében nyelvünkön hirdettetik az ige».[1] Festeticsnek a gazdasági oktatás emelése körül szerzett érdemeit kívánta jutalmazni a Magyar Tudományos Akadémia is, midőn 1866 jan. 21-én igazgatótanácsa tagjává választotta.[2]

Az 1865 dec. 10-re összehívott országgyűlés a nagy politika küzdőterére vitte Festeticset. Midőn 1866 jan. 29-én az uralkodó pár Pestre érkezett, a képviselőház elhatározta üdvözlésüket és felszólította a főrendeket, hogy együttesen menjenek az uralkodóhoz tisztelegni. A főrendiház jan. 30-iki ülésén úgy határozott, hogy a hercegprímás elnöklete alatt küldöttséget meneszt az uralkodóhoz. E küldöttség tagjai közt találjuk Festeticset is. A két ház kiküldöttei febr. 1-én előbb I. Ferenc Józsefet, majd Erzsébet császárnőt keresték fel.[3]

Ugyancsak az uralkodó Pestre érkezése adott alkalmat a főrendiháznak arra, hogy a kiegyezésre irányuló tárgyalások sorsára befolyást gyakorolni igyekezzék. Mivel a képviselőháznak az uralkodóhoz intézendő feliratára vonatkozó tárgyalásai kissé elhúzódtak, az események gyorsítása céljából a főrendek külön felirattal akartak az uralkodóhoz fordulni. E tervnek megbeszélése céljából febr. 10-én gróf Mailáth Antalnál értekezletet tartottak,[4] melynek eredményeként a főrendiház összehívását kérték. A főrendiház elnöke ennek megfelelően febr. 13-ára összehívta a főrendeket. Az ülés megnyitása után bejelentette a ház összehívásának okát s közölte a főrendekkel, hogy Festetics György indítványt óhajt tenni.

Festetics ezután azt indítványozta, hogy mivel a házszabályok rendelkezése szerint mindenik ház külön készít az uralkodóhoz válaszfeliratot, küldjenek ki a főrendek egy 30 tagú bizottságot a válaszfelirati javaslat megszövegezésére. Indítványa megokolásában részletesen kiterjeszkedett azokra az érvekre is, amelyeket a külön felirat ellen fel lehetett hozni. Szerinte a

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 673. — [2] Galgóczy, Az OMGE Emlékkönyve. IV. 105. — [3] Az 1865-re összehívott országgyűlés főrendiházának Naplója. 7. — [4] Pesti Napló. 1866. febr. 11.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

külön főrendi felirat ellenzői a következő okoknál fogva nem tartják ezt a feliratot szükségesnek. 1. Ha tényleg küldhet is a főrendiház külön feliratot, ez nem jelenti azt, hogy okvetlenül meg is kell ezt tennie, mert a külön felirat 1861-ben is elmaradt. 2. Ha a főrendek ragaszkodnának is a külön felirathoz, előbb kellett volna ezt tenniök, mikor az országgyűlés megnyílt. 3. A képviselőház felirata már majdnem elkészült, tehát rövidesen el lehet a dolgot intézni a képviselőház feliratának az elfogadásával. Beszédében igyekezett ezeket az ellenérveket megcáfolni és kimutatni, hogy az 1861-iki felirat csupán az akkori rendkívüli viszonyok miatt maradt el és az októberi diploma miatt különös fontossága volt annak, hogy senki ne mondjon mást, mint amit a képviselőház elhatározott, mivel azonban most a dec. 14-iki leirat egyenesen elismerte a magyar alkotmányt, a főrendek is megmondhatják a maguk nézetét. Szerinte abban sincsen semmi különös dolog, hogy csak most küldenek feliratot, nem pedig mindjárt az országgyűlés megnyitása alkalmával, mert ezáltal most pótolják azt, amit eddig elmulasztottak. A képviselőház rövidesen elkészülendő feliratára való hivatkozás sem állhat meg, mert most még nem lehet megmondani, mikorra készül el a képviselőház felirata. Ezenfelül igen erélyesen emelte ki, hogy «mindenesetre sértés volna a méltóságos főrendekről feltenni, hogy más valami nyerné meg beleegyezésüket, mint az, ami a jogfolytonosság eszméjének, ami az ország integritása visszaállításának, ami az országgyűlés kiegészítésének megfelel s a pragmatica sanctio elutasíthatatlan kétoldalú postulatumaival teljes összhangzásban áll».[1]

Az ülés folyamán heves viták között többen szóltak az indítvány mellett, még többen ellene. Midőn a vita már hosszú ideig húzódott, Festetics újra szót kért és ezeket mondotta: «Ezen tárgy már annyira ki van merítve, hogy hosszas szólás ismétlés volna. A tárgyalást figyelemmel kísérve csak egy pontot találtam, mely nem lett megcáfolva. Orczy Andor báró azt mondotta, hogy itt külön felirat nem alkalmatos, mivel az alkotmányba és a törvénybe vágó dolgok fordulnak elő a trónbeszédben és ezekre a feliratban is felelni kell. Ebből azt következtetem, hogy a képviselőháznál javaslatba hozott és utóbb érvényre jutandó föliratok en bloc elfogadására határozta el magát; de azt nem tetszett neki mondani, hogy nem alkalmatos arra, hogy a főrendek is szóljanak hozzá, mert én nem hihetem,

[1] A főrendiház Naplója. 12.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a törvényhozás azt kívánná, hogy a főrendek ily válságos időben semmit se szólhassanak oly tárgyhoz, mely az egész házat érdekli».[1]

Szavai után az elnök a vita bezárását és az indítvány fölött való szavazást ajánlotta, de a főrendek a vita folytatása mellett határoztak, mire a vita ismét hevesen fellángolt az indítvány körül. Végül a pártok látva azt, hogy egymást úgy sem tudják meggyőzni, beleegyeztek a szavazás megejtésébe és e célból a föliratkozott szónokok a felszólalástól elálltak. Hosszabb házszabály-vita után a felirat ellenzőinek indítványára az elnök névszerinti szavazást rendelt el az indítvány fölött, amikor is 136-an szavaztak mellette és 53-an ellene.[2]

Másnap megválasztotta a főrendiház a feliratot szerkesztő bizottságot, amelynek tagjai közt természetesen helyet foglalt Festetics György is. Adatok híjján nem tudjuk eldönteni, milyen része volt az általa ajánlott felirat elkészítésében, mert a ránk maradt hivatalos iratok csak annyit mondanak, hogy a feliratot a febr. 23-iki ülésen a főrendek elfogadták és egy 30 tagú küldöttség febr. 27-én átadta az uralkodónak.

Mivel a kiegyezés sorsa egyrészt az uralkodóval való tárgyalásoktól, másrészt a képviselőház magatartásától függött, a főrendek feliratának nem lett a dolgok folyására döntő befolyása. Amint azonban az uralkodóval való megegyezési tárgyalások kezdetén jelentős szerepet vitt Festetics, úgy megtartotta ezt továbbra is és a kiegyezés előkészítése folyamán bőségesen kivette részét ama megbeszélésekből, amelyek a jövendő felől folytak, sőt végül a tényleges politikai szerepvivés elől se lehetett kitérnie.

Midőn az 1866-iki porosz-osztrák háborúban szenvedett osztrák vereségek következtében mindinkább közelinek látszott a kiegyezés lehetősége, 1866. aug. 29-én gróf Andrássy Gyula Deákhoz ment Pusztaszentlászlóra, ahol tartózkodott ugyanakkor Horváth Boldizsár is, aki Lónyay Menyhért levele alapján napok óta tárgyalt Deákkal. Noha az összejövetel alkalmával még mindig úgy állott a helyzet, hogy akadályai voltak az uralkodóval való megegyezésnek, Deák oly nagy reménységgel nézett a jövendő elé, hogy ez alkalommal a miniszteri tárcák betöltése is szóba került s Deák úgy nyilatkozott, hogy «a fejedelem melletti miniszterségre Festetics Györgyöt hiszi alkalmatosnak».[3] Festetics személyének jelentőségét e nyilatkozatával a magyar politikai élet akkori feje állapította meg s

[1] A főrendiház Naplója. 18. — [2] U. o. 19. — [3] Deák Ferenc beszédei. IV. 5.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ebből következett, hogy ettől kezdve állandó szereplője lett a magyar politikának.

Sajnos, a kiegyezés létrejöttének részletes története még nincs feldolgozva és így Festetics György politikai szereplését sem ismerjük kielégítően. Annyi azonban kétségtelen, hogyha nem is a nagy nyilvánosság előtt, de a bizalmas tanácskozásokon mindenütt ott találjuk őt. Midőn a kiegyezési tárgyalások már igen előre haladtak, 1866 decemberének végén a magyar urak egy nagyobb társaságát hívta magához Sennyei Pál, hogy nála Ferenc József bizalmas emberével, Beust kancellárral találkozzanak. Ott voltak az összejövetelen Beuston kívül Mailáth Antal, Cziráky Mózes, Széchen Antal, Apponyi György, Eötvös József, Somsich Pál, Zichy Ferdinánd és Lónyay Menyhért. Deákot is meghívták, ő azonban nem jelent meg. Ebéd után érkezett Wenckheim Bélával együtt Festetics s ő is résztvett a további beszélgetésen.[1]

1867 elején már annyira előhaladt a kiegyezés ügye, hogy Deák e tárgyalások menetének gyorsítása céljából a felelős minisztérium kinevezése mellett foglalt állást. Ekkor kezdtek a nyilvánosság előtt is a miniszteri listákról beszélni s jan. 29-én Deák vezetése alatt abban állapodtak meg, hogy Festetics legyen a király személye körüli miniszter.[2] Ebből következett azután, hogy mint kijelölt miniszter febr. 12-én már részt is vett Bécsben a leendő magyar miniszterek azon tanácskozásán, melyet az uralkodó kívánságára az 1848-iki törvények revíziójára vonatkozólag tartottak. E tanácskozás részletes lefolyását nem ismerjük, mert Lónyay naplójának eddig közzétett szövegtöredéke csak arról értesít, hogy a tárgyalásra kerülő ügyek közt a hadügyre vonatkozó ment a legnehezebben és hogy éppen ennek tárgyalásánál «Festetics gróf különösen skrupulózus volt és mindent határozottan kívánt kifejezve látni».[3] Két nap mulva a miniszterek a király elnöklete alatt az újonc-ügyről tanácskoztak, majd másnap (febr. 15) Festetics György fényes új palotájában jöttek össze ebédre.[4] Ettől kezdve egyelőre állandó lakója maradt Bécsnek s neki jutott osztályrészül az a feladat, hogy jóban, rosszban egyaránt tolmácsa legyen a magyar kormánynak a király előtt.

Ez a szerepe a legkellemesebb körülmények között kezdődött. Febr.

[1] Deák Ferenc beszédei. IV. 143. — [2] U. o. IV. 242, 297. — [3] U. o. IV. 316. — [4] U. o. IV. 320.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

17-én nevezte ki I. Ferenc József gróf Andrássy Gyula elnöklete alatt a felelős magyar minisztériumot, melyben Festetics töltötte be a felség személye körüli miniszterséget. Másnap, febr. 18-án olvasták fel a magyar országgyűlésen az erről szóló királyi leiratot, amely végét jelentette az abszolutizmusnak. A képviselőház nagy lelkesedéssel fogadta ezt az egyébként is rendkívül jelentőségű eseményt és úgy határozott, hogy küldöttség útján köszönik meg a miniszterek kinevezését a királynak. Ezt a határozatot még az ülés tartama alatt megsürgönyözték Festeticsnek, aki azonnal jelentette azt a királynak, I. Ferenc József pedig Festetics útján még aznap délután táviratilag tudatta a határozattal való megelégedését a magyar országgyűléssel.[1]

Az új minisztériumnak nehéz feladat jutott osztályrészül. Egyes nagy fontosságú és éppenséggel nem közkedvelt javaslatokat kellett az ország érdekében az országgyűléssel megszavaztatniok és ugyanakkor meg kellett nyerniök az uralkodó bizalmát is, amelyet az egyelőre csak előlegezett kormányának. Első volt a kormány javaslatai sorában az adózásról szóló, amelyet az országgyűlés gyorsan és símán elfogadott. Midőn a királyt erről értesítették, márc. 3-án magához kérette Festeticset és örömét fejezte ki a fölött, hogy ezt az oly kényes ügyet szerencsésen elintézték.[2]

Ugyanekkor szinte ezzel kapcsolatosan dőlt el egy másik fontos kérdés is. Mivel a helyzet a kormány által előterjesztett javaslatok gyors letárgyalását kívánta, az adóról szóló törvényjavaslatnak a képviselőház elé való benyujtása előtt nem maradt idő annak a király elé való terjesztésére és így e javaslatnak az országgyűlés által való megszavazása nemcsak a király előzetes hozzájárulása nélkül történt meg, hanem egyenesen a nélkül, hogy azt az uralkodó pontosabban ismerte volna. Éppen ezért ennek elfogadása után azt a kívánságát fejezte ki a király Festetics előtt, hogy a jövendőben előzetes hozzájárulása céljából a kormány terjessze eléje javaslatait, aminek többé nem is állott semmi útjában.

Miniszteri hivataloskodása alatt tudtunkkal ez volt Festetics Györgynek első jelentős szereplése, amely világosan tárja fel előttünk helyzetének fontosságát, de egyúttal annak nehézségeit is. Neki egyaránt meg kellett nyernie az uralkodó és az országgyűlés bizalmát, mert csak így lehetett köz-

[1] Deák Ferenc beszédei. IV. 336. — [2] Wertheimer, Gróf Andrássy Gyula élete és kora. I. 339.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vetítő az államhatalom két letéteményese között. Más szavakkal kifejezve ez annyit jelent, hogy részt kellett vennie a politikában, noha miniszteri tárcája ezt a feladatot egyébként nem rótta volna reá, viszont a politikában való cselekvő részvétele feltételezte azt, hogy tökéletesen bírja a miniszterelnök bizalmát, mert az egész kormány fejének minden percben biztosítva kellett lennie arról, hogy minisztériumának a király mellett levő és éppen ezért bizonyos tekintetben előnyös helyzetet elfoglaló tagja minden tehetségét és munkáját az ő nézeteinek képviselésére fordítja. Nem kell külön kiemelnünk, hogy az ilyen feladat elvégzése nagy önmegtagadást kíván, mert ilyen esetben az embernek saját egyénisége érvényesítéséről kell lemondania, ha mindjárt egy nagyobb cél érdekében is. Az események megmutatták, hogy Festetics Györgyben e feladatnak minden tekintetben megfelelő és az önmegtagadás ily magas fokára képes férfiú került a felség személye körüli minisztérium élére.

Az elintézést kívánó nehéz feladatok pedig igen gyorsan és igen sűrűn jelentkeztek. A király koronázása előtt az országgyűlés szokás szerint a kormányzási hitlevél szövegezéséhez kezdett, ami azonban most igen nagy nehézségekkel párosult, mégpedig azon oknál fogva, mert 1848-ban V. Ferdinándnak a magyar trónról való lemondását és I. Ferenc Józsefnek királlyá való proklamálását az akkor V. Ferdinánd által már feloszlatott, de tényleg még mindig együtt levő magyar országgyűléssel nem tudatták. E ténnyel szemben a jogfolytonosság azt kívánta, hogy Magyarország ezt a rendelkezést ilyen formában el ne ismerje, hanem az elkövetett mulasztásnak valamilyen módon való pótlásáról utólagosan gondoskodjanak, amire a kedvező alkalom a hitlevél szerkesztésekor érkezett el.

Az országgyűlés 24 tagú bizottságot küldött ki a koronázási hitlevél elkészítésére s az ellenzék e bizottságban dülőre akarta vinni az 1848-ban bekövetkezett trónváltozás törvényes elintézését. Ez azonban az uralkodóval való újabb tárgyalásokat kívánt volna meg s ennek következtében a koronázásnak későbbi időre való halasztását vonta volna maga után. Az ellenzék vezérei, Tisza és Ghiczy pedig egyenesen azon az álláspontón voltak, hogy a hitlevelet nem is lehet addig tárgyalni, míg nem közlik az országgyűléssel V. Ferdinándnak a magyar trónról és az örökösödési rend értelmében az utódlásban utána következő testvérének, Ferenc Károlynak a trónon való következésről való lemondását.

Andrássy mindenképpen el akarta kerülni a koronázásnak ez okból való

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

elhalasztását s ezért a május végén folyó tárgyalásokon olyan nyilatkozatot óhajtott volna tenni a hitlevélről tárgyaló bizottságban, hogy mivel a formahiba e pillanatban már úgysem hozható helyre, az országgyűlésen oly indítvány tétessék, hogy jövőben előfordulható hasonló esetek elkerüléséről külön törvénycikk útján gondoskodjanak. Az ő terve szerint ez a törvénycikk azt foglalja majd magában, hogy ettől a mulasztástól, amely már úgyis megtörtént, Magyarország ez alkalommal eltekint ugyan, mindazonáltal a jövendőre nézve ebből nem szabad következtetést levonni és hasonló esetben mindig külön kell értesíteni a magyar országgyűlést és az esetleges lemondási okiratban Magyarországot külön is meg kell majd említeni.

Mivel maga a miniszterelnök e tervének megbeszélésére éppen a tárgyalások fontossága miatt nem mehetett az uralkodóhoz, Festeticsre hárult a feladat, hogy Andrássy ezen nyilatkozatának megtételére a király előzetes hozzájárulását megszerezze és annak megengedésére is rábírja az uralkodót, hogy a minszterelnök ezen kijelentésének megtételekor azonnal kinyilatkoztathassa azt is, hogy Ő felsége koronázása után ilyen értelmű törvénycikket szentesíteni hajlandó. Festetics a miniszterelnök kívánsága szerint intézte el az ügyet és Andrássy megkapta az engedélyt nyilatkozatának megtételére.[1] Ennek volt köszönhető, hogy a vitás kérdés felmerülése után alig egy hét elmultával, jún. 8-án akadálytalanul megtörténhetett I. Ferenc Józsefnek Magyarország királyává való koronázása.

Bármily körültekintést és fáradtságot igényelt is egy-egy ilyen természetű ügy helyes elintézése, megérte azt, mert alkotó munkához vezetett. Sokszor kellett azonban Festeticsnek olyankor is fáradnia, midőn munkásságának ily látható eredménye nem igen nyilvánulhatott meg, mivel fáradozásának következménye mindössze a világ előtt nem is látszó kellemetlen helyzetnek normálisra való fordításában állott. Ilyen eset volt a honvédegylettel kapcsolatos is. Az alkotmányos korszak helyreálltával felszabadult az eddig elnyomott hazafias bánat és egyes emberek, sőt testületek is erős hangon adtak kifejezést nézeteiknek, ami azzal a veszedelemmel fenyegetett, hogy megromlik a jó viszony a nemzet és király között.

Ilyen súlyos nehézséget idézett elő a honvédegylet viselkedése is, amelynek a Honvéd c. lapban megjelenő agitatórius tartalmú cikkei szer-

[1] Wertheimer, Gróf Andrássy Gyula élete és kora. I. 353.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fölött izgatták a királyt, úgyhogy 1867 decemberében így nyilatkozott Festetics előtt: «A Honvéd mindenik száma megerősít engem abban a felfogásban, hogy a katonai kérdésekben minden aggodalmas kívánságot feltétlenül és szilárdan ellenezzek». Festetics igen fontosnak találta a király aggodalmainak eloszlatását és Andrássy megkérdezése nélkül tisztán a maga felelősségére azt a kijelentést tette a király előtt, hogy «a miniszterelnök teljesen osztozik az uralkodó nézetében és hogy egyedül a viszonyok helyzetének tulajdonítandó, hogy előfordulnak olyan kihágások, amilyenekre Ő felsége dorgáló szavai vonatkoznak».[1] Midőn Festetics Andrássyt a királlyal való beszélgetéséről értesítette, a miniszterelnök mindenben méltányolta álláspontjának helyességét és a maga részéről oda hatott, hogy a honvédegylet újságja mérsékelje magát, minek következtében a király is megnyugodott.

De nemcsak a király és az ország, hanem a külföld és az ország közt való összeköttetés fenntartását is tárcája körébe valónak tartotta, mivel úgy gondolkozott, hogy «a magyar ügyek kedvező alakulására a kormány szándékainak az itteni (t. i. a bécsi) körökben s a külföldön eszközlendő helyes ismertetése csak jótékony befolyást gyakorolhat». Annyira kezdetleges volt azonban még akkor a minisztériumok egymással való összeköttetése, hogy a király mellett Bécsben székelő magyar miniszter szinte elvesztette az összeköttetést a magyar kormány Pesten levő tagjaival. Ezt a rája nézve hátrányos helyzetet világos szavakkal jellemzi 1868 máj. 18-án a kormány elnökéhez intézett átirata, amelynek erre vonatkozó része így hangzik: «A magyar kormány szándékai és irányzata tekintetében kellően tájékozva nem lévén, legjobb szándékú hivatalos működésemben jelentékeny nehézségekkel találkozom és e téren is egyedül a hírlapi közlésekből merített tudomásomra és egyéni felfogásomra vagyok utalva.»[2] Ennek a rája és az országra nézve egyaránt káros hiánynak orvoslását legsürgősebbnek tartja és keserűen jegyzi meg, hogy a jelenlegi viszonyok mellett «a magyar kormány nézetei, kivált a külföldi lapirodalomban, majdnem egészen képviseletlenül maradnak». Az 1868 óta történt események világosan megmutatták, mennyire helyes volt az az eszme, amelyet Festetics fölvetett és megvalósítani igyekezett és mily hátrányos volt az, hogy a

[1] Festetics levele Andrássyhoz. 1867 dec. 25 és 27. U. o. I. 398, 399. — [2] Miniszterelnökségi levéltár. 1868. 1610.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

külföld nem a felség személye körüli minisztérium útján értesült a magyar kormány szándékairól.

Ámbár alig ismerjük Festetics bécsi munkásságát, az a pár adat, ami ránk maradt, világosan mutatja, milyen nagy feladat állott előtte és milyen jól oldotta meg azt. Neki kellett Bécsben hitelt szereznie az új magyar minisztériumnak és ezt a célt teljesen el is érte. Azt hisszük, hogy bizonyos szerepet játszott ebben az a személyes bizalom is, amelyben az uralkodó őt részesítette. Minisztersége alatt egy fontos alkalommal sem engedte el őt magától a király. Ha Pestre jött, együtt jött vele Festetics is és együtt tért vele vissza a császárvárosba. A király társaságában vett részt kora uralkodói találkozóinak egyik legnevezetesebbikén. Midőn III. Napoleon francia császár a mindinkább erősödő Poroszország ellen szövetségeseket keresett, a kevéssel azelőtt a poroszok által legyőzött Habsburgokra számított. I. Ferenc József megnyerése céljából 1867 aug. 17-én Salzburgban történt meg a nagyjelentőségű császártalálkozás, amely alkalomra a király Magyarországból a miniszterelnököt és a személye körüli minisztert vitte magával.[1] Az utóbbinak minisztériuma nem lévén politikai állás, ez a kitüntetés egyenesen Festetics személyének szólott.

Ugyanily bizalommal viseltetett személye iránt a minisztérium is. 1869 nyarán gróf Andrássy Gyula miniszterelnök szabadságra ment és ekkor a minisztertanács úgy határozott, hogy távollétének idejére gróf Festetics György fogja a kormányelnököt helyettesíteni és mivel az ő minisztériumának nem voltak Pesten hivatalos helyiségei, a minisztertanács a belügyminisztériumban jelölt ki neki, mint a kormányelnök helyettesének hivatalos helyiséget.[2]

A király mellett viselt politikai szereplését a magyar nyilvánosság egyáltalában nem ismerte, ami a helyzetből folyó következmény volt. Neki olyan dolgokat kellett előkészítenie, amelyek még nem kerültek a nyilvánosság elé, amikor pedig a nagy közönség is tudott róluk, már a mások nevével voltak összefűzve. Csak egyes jól informált emberek ismerték ezen munkásságnak lényegét és ezek közé tartozott annak a megemlékezésnek írója is, amely halála alkalmával jelent meg a Pester Lloydban. Ez a cikk egyenesen azt mondja, hogy «egyedül Andrássy tudja, mit köszönhetett minisztersége első éveiben Festeticsnek».[3] Sajnos, e két államférfiú levele-

[1] Pesti Napló. 1867 aug. 30. — [2] Miniszterelnökségi levéltár. 1869. 1112. — [3] Pester Lloyd. 1883 febr. 15.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

zése most már teljesen elveszett és csupán a véletlenség mentette meg számunkra Andrássynak Festeticshez intézett levelét, amely a Pester Lloyd cikkének állítását teljesen igazolja.

Ez a levél 1871 máj. 21-én Budán kelt és így hangzik: «Kedves barátom! Hivatalos válaszomat azon leveledre, melyben felkértél, hogy lemondási szándékodat Ő felségénél támogassam, már eddig vetted. De nem tehetem meg, hogy néhány szóval magánúton is ne válaszoljak. Négy és fél évig működtünk együtt; akkor vállalkoztál engem magánérdekeid hátratételével támogatni nehéz feladatomban, midőn annak sikerében közel ismerőseid és barátid között alig bízott valaki. Sokszor történt, hogy a mi kitűnőleg értelmetlen sajtónk Téged azon dolgokért támadott, amelyekért magasztalnia kellett volna, hogy t. i. nem igyekeztél magadhoz ragadni a döntő súlyt oly tárgyakban, melyekért a felelősséget másnak kell viselni; sokszor engem dícsért mintegy a Te költségeden, hogy egyenetlenséget teremtsen közöttünk, de soha nem sikerült nékie Benned az irántam való bizalmat megingatnia, vagy előttem és minisztertársaim előtt az általunk leginkább ismert érdemeidet kisebbítenie. Tudod, nem vagyok frázisok barátja: négy és fél év alatt minden nap inkább tanultalak becsülni, de barátságomat nem szoktam aprópénzre felváltani és azért nem igen mondottam neked ezeket. Ma azonban, midőn elválunk, — hála Istennek nem mint barátok, hanem csak mint minisztertársak — azt legalább meg akartam neked írni, hogyha csak ma köszönöm is meg őszinte baráti támogatásodat, de mindig tudtam és fogom is tudni becsülni. A viszontlátásig ölel híved: Andrássy Gyula.»[1] Ennél tökéletesebben még az esetben sem tudnánk megrajzolni Festetics miniszterségének jelentőségét és érdemeit, ha a sors működésének minden tényét megőrizte volna számunkra.

Noha hivatali méltósága közvetlen a király mellé állította, bizonyos fokig mégis részt kellett vennie a magyar országgyűlés működésében. Mint mágnás, tagja volt ugyan a főrendek házának, de mivel a reformországgyűlések óta a magyar politika súlypontja az alsóházba helyeződött át, midőn miniszter lett, el kellett határoznia, vajjon a nagyobb politikai működés lehetőségét biztosító alsóház tagja kíván-e lenni, vagy pedig bécsi elfoglaltságára való tekintettel megelégszik a főrendiházi tagsággal. Noha a tolnamegyei Szakcs kerület választóinak Deák őt ajánlotta kép-

[1] Keszthelyi levéltár. Memor. 678. f.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

viselőnek,[1] nem tudjuk, milyen okból nem fogadta el ezt a jelölést és a főrendiház tagja maradt. Mint miniszter, a lehetőséghez képest részt vett úgy a képviselőház, mint a főrendiház ülésein és többször szólalt fel miniszteri tárcáját közvetlenül nem érintő politikai ügyekben is.

A képviselőházban történt egyik felszólalása közelebbről érdekli a magyar történettudományt. Az 1848 előtt működő magyar kormány aktáinak egy része Bécsben maradt, holott a felelős kormányzat berendezése után természetesnek látszott, hogy mindezeket a tisztán Magyarországra vonatkozó aktákat idehaza helyezzék el az e célból az eddigi kereteken túl fejlesztendő Országos Levéltárban. Az országgyűlés 1868 szept. 25-iki ülésén utasította is a kormányt ezen levéltári anyag hazahozatalára, de e rendelkezés végrehajtásának útjában állott a megfelelő helyiséghiány. A régi kormányszékek levéltára közül a legfontosabbak egyike, a volt kancelláriai levéltár az alkotmányos élet helyreálltával a király személye körüli minisztériumnak adatott át, ezért midőn 1871 elején a képviselőház e miniszterium költségvetését tárgyalta, a jan. 26-iki ülésen Váradi Gábor képviselő sürgette a kancelláriai levéltárnak Pestre való szállítását. Festetics a következőket felelte: «Minden elkövettetett részemről, hogy az Budára szállíttassék. Én egyebet nem tehettem, mint azt, hogy több ízben megpendítettem, miszerint annak átszállítása igen kívánatos, de még eddig mindig azt a választ nyertem, hogy kellő helyiségek még nem léteznek. Igyekezni fogok továbbra is, hogy ez feledékenységbe ne menjen, hanem ismételten szőnyegre fogom hozni». Ezt a kijelentését a Ház helyesléssel fogadta, Kerkápoly pénzügyminiszter pedig megjegyezte a levéltár helyiségeire vonatkozólag, hogy azok «in crudo megvannak».[2]

Festeticsnek közéleti szereplése természetszerűen vonta maga után kitüntetésekben való részesítését. 1867 jún. 25-én a Szent István-rend kancellárja lett, de a kormány szempontjából oly jelentős miniszteri érdemeinek ennél nagyobbfokú elismerését maga a miniszterelnök is fontosnak tartotta. Festetics egyénisége jelentőségének jellemzésére érdemes ideiktatnunk Andrássynak e tárgyban 1869 aug. 31-én a királyhoz intézett előterjesztését, amely így hangzik:

«A magyar minisztérium alakulása óta gróf Festetics György a Felséged

[1] A Hon. 1867 márc. 7. — [2] A Képviselőház Naplója az 1871 jan. 26-iki ülésről.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

személye körüli miniszter teendőit ritka buzgalommal és utánzásra méltó áldozatkészséggel teljesíti.

Mint hű követője azon elveknek, melyeket Felséged magyar minisztériuma képvisel és magát ennek irányzatával teljesen azonosítva gróf Festetics György a magyar kormány célzatait nemcsak mindenkor előmozdítani törekedett, hanem személyes érdekeit is a szolgálat követelményeinek feltétlenül alárendelvén példás készséggel vállalkozik a kormány mindennemű megbízásának teljesítésére és azt Bécsben külsőleg is a magyar nemzet tekintélyének megfelelő fénnyel képviseli.

Ezen kiváló érdemek- és áldozatkészségnél s azon körülménynél fogva, hogy gróf Festetics György a Szent István-rend ügyeit is szokott buzgalmával intézi, hogy továbbá a magyar kormány helybeli képviselőjének tekintélye egy magas, társadalmi állásához s vagyoni viszonyaihoz mért legfelsőbb kitüntetés által még inkább növeltetnék, a legfelsőbb szolgálat érdekében a Szent István-rend nagykeresztjével való kitüntetése volna szükséges.»

E fölterjesztésnek megfelelően már szept. 4-én megtörtént a Szent István-rend nagykeresztjével való kitüntetése, amelyet a hozzá intézett királyi kézirat kiváló érdemei elismerésével okolt meg.[1] Kevéssel utóbb, 1870 febr. 21-én valóságos belső titkos tanácsos lett.[2]

Személyének megbecsülésére nézve talán még többet jelentett mindezeknél az, hogy Erzsébet királyné 1870-ben reá bízta magánvagyonának kezelését és ez alól köszönetének kifejezése mellett 1876 ápr. 29-én saját kérésére mentette fel.[3]

E megbizatás alól, mint előbb a miniszterség alól is hanyatló egészségi állapota miatt kérte felmentését. Egész életében gyenge testi erejű volt és egészségét az állandó közszereplés még inkább aláásta. Minisztersége alatt ugyanis az OMGE elnökségét is viselte és ezt a tisztjét is mindig a legnagyobb buzgalommal töltötte be. Elnöki megnyitói ujjmutatásul szolgáltak a magyar gazdasági élet számára, hogy merre kell igazodnia. Legjelentősebbek ezek között az OMGE 1868 febr. 4-iki gyűlésén mondott következő szavai: «Hazánk anyagi jóléte és a mezei gazdaságnak valódi előmenetele csak úgy történhetik, ha mindenki, minden egyes gazda a maga

[1] Miniszterelnökségi levéltár. 1869. 1184. — [2] U. o. 1870. 359, 402. — [3] Keszthelyi levéltár. Memor. 680.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

körében kitelhetőleg törekszik haladni és takarékoskodni s elővigyázattal javítgat a hálás utókor számára.»[1] E kijelentése mutatja, hogy méltó utóda akart lenni a Georgikon alapítójának.

Mivel egészségi állapota figyelmeztette a nagy elfoglaltsággal járó közéleti szerepléstől való visszavonulásra, az eddig végzett munka kevesbítését ott kezdte meg, ahol úgy látta, hogy könnyebb lesz személyét nélkülözni. Az OMGE 1870 febr. 13-iki közgyűlésén már nem jelent meg s amint az elnöklő Lónyay Gábor alelnök ezt bejelentette, távolmaradását «a közgyűlés annál nagyobb megilletődéssel fogadta, mivel egyszersmind arról értesült, hogy Festetics György a hozzá intézett felkérésre azt felelte, hogy körülményeinél fogva az egyesület elnökségéről határozottan lemondani kénytelen».

Az ülés legőszintébb sajnálkozásának kifejezése mellett vette tudomásul lemondását s azon reménységének adott kifejezést, hogy a leköszönt elnök legalább a választmányi üléseken ezután is részt fog venni.[2]

Ezt a lemondását a király személye körüli miniszterségről való leköszönése követte, amelyről a miniszterelnök 1871 máj. 18-án e szavakkal tett jelentést a királynak:

«Gróf Festetics György ismételve előfordult betegeskedése folytán, megroncsolt egészségi állapota miatt hivatalának folytatásában magát akadályozva érezvén, miniszteri állásáról való lemondását azon kéréssel jelentette ki előttem, hogy ezt Felséged legmagasabb tudomására hozván, annak legkegyelmesebb elfogadását kieszközöljem.

Jóllehet csak őszintén sajnálnom kell egy oly kitűnő tulajdonságokkal biró férfiút, mint gróf Festetics György a minisztérium kebeléből megválni látnom, tekintve mindazonáltal azt, hogy az indok, mely gróf Festeticset e lépésre birá, igen is alapos, kénytelen vagyok lemondásának legkegyelmesebb elfogadását azon hozzáadással Felségednél hódolatteljesen javaslatba hozni, hogy hű és buzgó szolgálatai felett legmagasabb megelégedését kijelenteni méltóztassék.»

Andrássy előterjesztésére a király másnap elfogadta Festetics lemondását és egyúttal a következő legfelsőbb kéziratot intézte hozzá: «Amidőn Önt egészségi állapotára való tekintettel miniszteri állásától saját kérelmére őszinte sajnálatom kijelentése mellett kegyelemben felmentem, indíttatva

[1] Gazdasági Lapok. 1868 febr. 15. — [2] U. o. 1870 febr. 27.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

érzem egyúttal magamat Önnek eddigi hű és buzgó szolgálatai felett teljes elismerésemet kifejezni».

A királyi elhatározást máj. 20-án közölte Andrássy Festeticscsel, akitől hivatalosan így búcsúzott el: «Nagyméltóságod ekkénti visszalépése felett őszinte sajnálatomat kijelentve kedves kötelességemnek tartom egyúttal Nagyméltóságodnak azon hazafiúi hathatós közreműködésért, mellyel engem s az összminisztériumot éveken át támogatni méltóztatott, legmélyebb köszönetemet kifejezni».[1]

A király és az ország nehéz időkben teljesített szolgálatait és érdemeit méltányolva ezután is arra igyekeztek, hogyha kevésbbé megerőltető méltóságban is, de okvetlenül a közügy szolgálatába állítsák. Midőn 1872 ápr. 25-én I. Ferenc József gróf Károlyi György koronaőrt főudvarmesterré nevezte ki, «törvényes intézkedésig gróf Festetics Györgyöt a koronaőri teendők vitelével ideiglenesen» megbízta. A törvényes rendelkezéseknek megfelelően az új koronaőr megválasztása 1872 szept. 21-én történt meg. Midőn a választás megkezdése előtt Mailáth György elnök Károlyi kinevezését és Festetics ideiglenes megbizatását a főrendiházban bejelentette, a főrendek egyhangú éljenzéssel vették azt tudomásul. Azután Mailáth főrendiházi és Bittó István képviselőházi elnök közös elnöksége alatt együttes ülésre gyűlt össze a két ház. Mailáth György Széll Kálmán képviselőházi jegyzővel felolvastatta a király intézkedéseire vonatkozó leiratot, mire «az egybegyűlt országos főrendek és képviselők a megürült koronaőri méltóságra tolnai gróf Festetics Györgyöt választották meg».[2] Midőn az elnök ezt az eredményt kihirdette, Festetics a következő szavakat mondotta: «Fölötte megtisztelve érzem magamat azon bizalom által, melynél fogva koronaőrnek megválasztani méltóztattak. Szerencsémnek fogom tartani ez alkalommal is a királynak és a hazának szolgálhatni. Kötelességemnek fogom ismerni híven és minden lehető módon megőrizni a szent koronát».[3] Ugyanezen nap délután két órakor megjelent a várban a király előtt az országgyűlés mindkét háza és jelenlétükben tette le Festetics a koronaőri esküt. 1882 nov. 24-én magyarországi főudvarmesterévé nevezte ki a király,[4] de ezt a méltóságot betegsége miatt már nem tudta elfoglalni.

[1] Miniszterelnökségi levéltár. 1871. 726. — [2] A főrendiház Naplója. 1872—75. 13—14. — [3] U. o. — [4] A Képviselőház Naplója. 1881—84. VII. 82.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A közügyektől miniszterségéről való lemondása után sem vonult vissza teljesen, hanem szorgalmas látogatója maradt a főrendiház üléseinek, ahol igen szívesen választották meg különböző bizottságok tagjaivá. Arról is esett szó, hogy ismét visszaviszik az aktív politikai működés terére. Midőn 1875-ben a Deák-párt válsága mindinkább kiélesedett, majd Bittó miniszterelnök is lemondott, az akkor Pesten tartózkodó király arra kérte az akkor már külügyminiszter Andrássyt, hogy nyerje meg Festeticset a miniszterelnökség elvállalására. Andrássy azonban másnap azt sürgönyözte a királynak, hogy Festetics «előrehaladott beteg állapotára való tekintettel nem érzi magát a teher elviselésére képesnek».[1]

Egészsége tényleg mindinkább hanyatlott, majd a nyolcvanas évek elején válságosra fordult. 1883 elején bátyjával, Taszilóval együtt mindketten nagy betegen feküdtek Bécsben. A halál néhány nappal előbb végzett Taszilóval, pár nappal később, febr. 12-én pedig Festetics György életét is kioltotta. Holttestének a Berg-utcai Festetics-palota házi kápolnájában való beszentelésén maga a király is megjelent és rajta kívül megjelentek Károly Salvator, János, Albert és Vilmos főhercegek, a cumberlandi, a nassaui, a Koburg-Kohárý s a szász-weimári hercegek, a magyar miniszterek s báró Nopcsa, Erzsébet királyné udvarmestere. Koporsóját nyolc fehér ló vonta halottaskocsin a beszentelés után a Déli vasút pályaudvarára vitték s onnét Molnáriba szállították, ahol eltemették.[2]

Hasonló részvéttel fogadták halála hírét Magyarországon is. Nemcsak a főrendiház, melynek tagja volt, hanem a képviselőház is szükségesnek tartotta, hogy az élők sorából való elköltözéséről illőképpen megemlékezzék. A képviselőház febr. 17-iki ülésén Péchy Tamás elnök az elnöki előterjesztések megtétele után a következőket mondotta: «Tisztelt Ház! Még egy előterjesztésem és kérésem van a tisztelt Házhoz. (Halljuk!) Jól tudom, hogy az a szokás, hogy a testületek általában csak saját tagjaik elhúnyta fölött fejezik ki érzelmeiket és fájdalmukat a megfelelő mértékben. Azonban én a magyar képviselőházat nem tekintem olyan képviselőtestületnek, mint mást, úgyhogy nézetem szerint ennek kivételesen nemcsak előjoga, de kötelessége is fájdalmait kifejezni nemcsak azok elhúnyta felett, akik a Házat közvetlenül érdeklik, hanem azoké felett is, akiknek elhúnyta a ha-

[1] Wertheimer, i. m. II. 230. — [2] Pester Lloyd. 1883 febr. 15. Budapesti Hirlap. 1883 febr. 15.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

zára fájdalmasan hat. Ezért kérem a tisztelt Házat, hogy méltóztassék beleegyezni abba, hogy elhúnyt nagy hazánkfia, gróf Festetics György halála felett a Ház részvétét jegyzőkönyvileg fejezze ki. (Helyeslés.) Elhúnyt hazánkfia megérdemli ezt, nemcsak mint magánember, hanem mint oly kitűnő férfiú is, aki a közéletben hézagot hagy maga után. (Helyeslés.)»[1]

Egyéni tulajdonságai a legnagyobb mértékben megnyerték kortársait, akik úgy vélekedtek róla, hogy sokat tud, de nem tüntet vele s éppen ezért szerették és tisztelték.[2] Bárhova állította a sors, kötelességét mindenütt pontosan tejlesítette. Mint miniszter pedáns, takarékos és mindenre ügyelő ember volt, úgyhogy nem ment ki a minisztériumból akta, amit maga is meg ne nézett volna. Szorgalmát Lónyay Gábor nyilatkozata jellemzi legjobban, aki azt jegyezte meg róla tréfásan, hogy «aki éhhalállal küzd, nem dolgozhatik szorgalmasabban, mint ő». A munkához és a takarékossághoz akkor szokott hozzá, amikor a Festetics-birtokokat átvéve a legnagyobb beosztással élt, hogy az anyagi egyensúlyt megmenthesse,[3] viszont a gazdálkodás terén elért eredmények tették képessé arra, hogy a közéletben rangjához méltóan jelenhessék meg.

Hogy mennyire őszintén vallotta azt az elvet, amely szerint a végzett munkának arányában kell állnia annak ellenértékével, azt igen szépen szemlélteti az 1869-iki költségvetés tárgyalásakor a minisztertanácshoz tett előterjesztése, amely így hangzik:

«Amidőn a Felség melletti miniszteri állással megtiszteltettem, nem lehetett még azon tájékozásom az ezen minisztériumbani teendőkre nézve, aminővel bírok jelenleg, miután már két éven túl vagyok szerencsés működni e téren. A szerzett tapasztalataim folytán bizonyos nézetemmel meg nem egyező aránytalanságot kell találnom a Felség melletti miniszter fizetése s a többi minisztertársai fizetése között. Azalatt, hogy ezen utóbbiak a saját tárcáikhoz tartozó teendőkkel túlságosan el vannak foglalva, a Felség melletti miniszter számára, nem tekintve kevesebb teendőit, nagyobb fizetés vagyon megállapítva s így lehetetlen, hogy a közvélemény megütközéssel ne fogadja ezen aránytalanságot. Ismeretes előttem, hogy egyrészről az a nézet nyilváníttatik, miszerint a Felség melletti miniszternek

[1] A Képviselőház Naplója. 1881—84. X. 157. — [2] Pester Lloyd. 1883 febr. 15. — [3] Életének erre a szakára vonatkozik a halálakor megjelent egyik újságcikknek következő mondata: «Sopronban lakott, majdnem polgári egyszerűséggel». Vasárnapi Ujság. 1883. 7. szám.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nagyobb fizetés állapítandó meg, hogy Magyarország tekintélyét fényesebben képviselhesse Bécsben, de nézetem szerint remélhető, hogy ezen állásra mindig oly egyéniség leszen kiszemelhető, ki nincsen utalva egészen fizetésére. Noha tekintve a teendőket, egy kevesebb összeg is kielégítő lenne, mégis azon előttem már is tett ellenvetés előtt meghajolván, hogy a miniszter fizetése kevesebb nem lehet az alattvaló tisztviselőkénél,[1] azon véleményben állapodtam meg, hogy legarányosabban egy 8000 forintnyi összegben lehetne megállapítani a Felség melletti miniszter fizetését.»

A minisztertanácshoz intézett előterjesztésének további része arról szól, hogy minisztériumában mellőzni lehetne az államtitkári állást és a miniszter távollétében vezethetné az ügyeket egy miniszteri tanácsos is. Ha azonban nincs államtitkár, ennek a tanácsosnak több dolga is lesz és azonfelül «amint a tapasztalás mutatja, gyakran és nem kevéssé vagyon igénybe véve más minisztériumok képviselésével,» ezért tehát méltányosnak tartja, hogy ez a tanácsos az államtitkári fizetés terhére javadalmazásán felül még 1000 forintot kapjon. E kérdésnek elintézésével a jún. 9-iki minisztertanács foglalkozott és úgy döntött, hogy a király személye körüli miniszternek fizetése «a tárcájával szükségképpen összekötött költséges képviseletek tekintetéből a Budapesten székelő miniszterek fizetésétől eltérőleg állapítandó meg». Festetics kérésére való tekintettel azonban mégis úgy határoztak, hogy az eddigi 16,000 frt miniszteri fizetés két részre osztassék, amelyből 12,000 frt legyen a Felség személye körüli miniszter fizetése, 4000 frt pedig tiszti pótlék címen utalványozandó, amelynek felhasználása a mindenkori minisztertől függ. Festetics előterjesztésének második részét a minisztertanács minden megjegyzés nélkül magáévá tette.[2]

Azt a felfogását, amelyet az abszolutizmus korában vallott, hogy t. i. a magyar mágnásnak áldozatkészségével mindenütt meg kell jelennie, ahol erre szükség van, ama nehéz idők elmulta után is megőrizte. 1867-ben a nagykanizsai gimnáziumban tett 1000 frt-os adományt, 1868-ban pedig a Képzőművészeti Társulatnál.[3] Midőn a szombathelyi kir. kath. főgimnázium 1872-ben új épületet emelt, e célra 400 frt-ot adományozott, amelynek viszonylagos nagyságát az mutatja, hogy az összes adakozók közül csupán a csornai prépostság adott 100 frt-tal többet, mint ő.[4] A Festetics György

[1] T. i. az államtitkárénál. — [2] Miniszterelnökségi levéltár. 1869. 882. — [3] Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész. — [4] A szombathelyi kir. kath. főgimn. 1895—96. évi Értesítője.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

által alapított csurgói gimnázium fenntartásának költségeihez 10 hold földet és rétet adott.[1] Noha nem lehet célunk adományai lajstromának hiány nélkül való összeállítása, e pár adattal mégis jelezni kívántuk, hogy a szellemi élet intézményeinek anyagi megalapozása mindig állandó tárgya maradt gondoskodásának. A kora nagyjainak arcképcsarnokát és rövid életrajzát adó Honpolgárak Könyve így emlékezik meg ezen tulajdonságairól: «Az irodalom, a művészet, a humanitás intézetei benne nemcsak lelkes pártfogót, de ritka jótékonyságú Maecenast bírnak és neve mindenütt, ahol jótevés-, áldozat-, vagy adakozásról van szó, ott ragyog az elsők sorában».

Noha maga igen egyszerűen élt, kötelességének tartotta, hogy a Festetics-család a maga erkölcsi és vagyoni helyzetének megfelelően éljen az ország fővárosában, amely ez időben kezdett mindinkább Magyarország tényleges központja lenni s ahol ennek következményeképpen a mágnások is kezdettek palotákat építeni. E tekintetben is egyike azoknak, akik példaadással szolgáltak mágnástársaiknak. Azt szokta mondani, hogy «egy magyar mágnásnak nem lehet Bécsben palotája a nélkül, hogy Pesten is ne legyen».[2] 1862 ápr. 4-én vásárolta meg Galgóczy Károlytól 7000 frt-ért a Főherceg Sándor-u. 941. h. szám alatti telket (Esterházy-utca 28. sz.), ahol a mai Festetics-palota áll. A palota terve korának leghíresebb építészétől, Ybl Miklóstól való s 1864-ben már annyira elkészült, hogy csupán a belső berendezés munkája adott még dolgot. A palota építésének előhaladását ismertető egykorú újságcikk jóleső örömmel állapítja meg, hogy a palota, a «legszolídabb anyagból való pazar fényűzéssel épült».[3] Amikor elkészült a Festetics-palota, központja lett az úgynevezett mágnás-negyednek, melynek épületei közül csak a Károlyi-palota előzte meg korbelileg.[4]

A családi vagyon, illetőleg a keszthelyi hitbizomány mai formájának megállapítása is az ő nevéhez fűződik. Láttuk már, hogy a Festetics Kristóf-féle hitbizományt a két testvér gyakorlati okokból megosztotta és két külön hitbizománnyá alakította át. Ehhez 1868 jan. 15-én I. Ferenc József elvileg szintén hozzájárult, mégpedig oly formában, hogy a Festetics Kristóf végrendeletében megállapított örökösödési rend az így létrejövő két hitbizományra nézve is érvényes maradjon és ezeknek egy hitbizománnyá

[1] A csurgói főgimn. 1894—95. évi Értesítője. 127. — [2] Pester Lloyd, 1883. febr. 15. Ifj. Ábrányi Kornél megemlékezése. — [3] Vasárnapi Ujság. 1864. 34. sz. — [4] Magyarország és a Nagyvilág. 1872. 42. sz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

történhető összeolvasztására figyelem fordíttassék. A két testvér által hozzá benyujtott tervezetet a király 1868 márc. 14-én helybenhagyta s 1868 okt. 1-én Bécsben kelt oklevelében ünnepélyesen kiadta.[1] E szerint a soproni birtokok, a vasvári uradalom, a zalamegyei birtokok Keszthely és Balatonszentgyörgy kivételével, továbbá a somogymegyeiek külön elsőszülöttségi hitbizományt alkotnak a Györgytől származó fiág részére, amelyben az örökösödés a Festetics Kristóf végrendeletében megállapított rend szerint történik. Ha az elsőszülött a hitbizomány élvezetébe lép, évi 12,000 frt-ot fizet fiú- és leánytestvéreinek, a második elsőszülött azonban már évi 20,000 frt-ot, amely összegek az igényjogosultak közt osztandók fel. Az elsőszülött fiág kihalta esetén a másodszülött fiúmaradékai örökölnek az elsőszülöttség rendje szerint. Ha György ága kihal, az őt illető hitbizomány összeolvasztandó Taszilóéval, viszont hasonló körülmények közt Tasziló ágának kihalta után a harmadik fiú, Lajos ága következik s ha ez is kihalna, nagyapjuk, Festetics György testvéreinek, Imrének és Józsefnek fiága örököl szintén az elsőszülöttség rendje szerint. Ennek kihalta esetén Festetics Lajos másodszülött fiának leszármazói következnek, majd ezek kihalása esetére Imre és József másodszülötteié lesz a hitbizomány. Keszthely és Balatonszentgyörgy Festetics Taszilóé marad és az örökösödés rendje e hitbizományban is egyezik az előbbivel. Tasziló ágának kihalta esetében György leszármazói örökölnek.[2]

Családi életének zavartalan boldogsága szoros kiegészítője volt nyilvános szereplésének. 1849-ben vette nőül gróf Erdődy Eugéniát. E házasságából négy gyermek született: Tasziló (1850), Jenő (1852), Georgina (1856) és Pál (1858). Rájuk, főleg pedig az elsőszülött fiúra várt az a feladat, hogy a Festetics-család nemes hagyományait méltón folytassák.

[1] A Festetics György által aláírt okmány 1867 jún. 15-én kelt Molnáriban, a Festetics Tasziló által aláírt 1867 nov. 27-én Bécsben. — [2] Keszthelyi levéltár. Major. 432—433.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

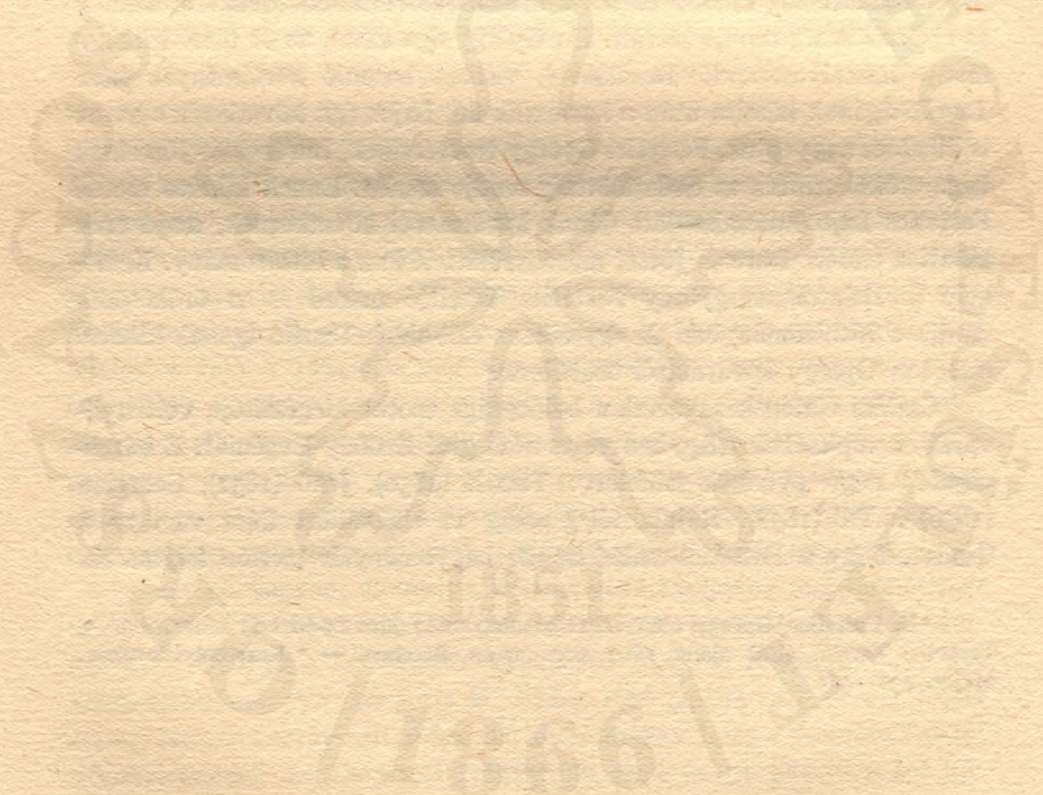

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Abafi József 95.
Abdalóc 36.
Acsád 35, 36.
Ács 93.
Aczél István ítélőmester 244, 245, 246, 303.
Adonyi György táblabíró 222.
Adó ügye az 1751-iki országgyűlésen 148—153.
— az 1764-iki országgyűlésen 160.
Albert főherceg 383.
— tescheni herceg 179, 188—190.
Albrecht főherceg 333.
gr. Almássy Illés 263, 301, 331.
— Pál országbíró 324.
Alsóki gimnázium 265.
Alsósurány 26, 35.
Alsózsid 127.
gr. Althan János főispán 255, 256.
— Mihály 296.
gr. Amadé Tádé 296.
gr. Andrássy Gyula 371, 373, 374, 376—379, 381.
Ányos Pál 287.
gr. Apponyi György 372.
— Lázár 93.
Árki Pál kapitány 228, 235.
Asbóth János 284, 291, 292, 312.
d'Aspre tábornagy 351
Babocsay-huszárezred 62, 65.
br. Babocsay Ignác 112.
Baconak 128.
Bakács Lukács 43.
— Sándor 43.
— Viktória 109.
Bakó Farkas 108, 109.
— Ferenc 105.
Balatoni hajózás 193, 298, 333.
Balatonkeresztúr 127, 295, 298, 301, 328.
Balatonszentgyörgy 127, 351.
Balog László ügyvéd 349, 359.
Balogh Ádám (béri) 48, 53.
Baltavár 92.
Bandemer ezredes 72, 73.
Bánát visszacsatolása 179, 183.
Bándi 111, 297.
Bánlak 55.
Barco-ezred 206—208, 222.
— tábornok 232—234, 237—240, 242—245, 248.
gr. Barkóczy Ferenc 162.
gr. Batthyány Ádám dunántúli főkapitány 23—27, 31, 37—39, 43.
— Ádám tárnokmester 192.
— Ferenc 39.
— György kamarai alelnök 187.
— Imre 162.
— József hercegprímás 264.
gr. Batthyány Kristóf dunántúli főkapitány 33, 37, 48.
— Lajos nádor 148, 149, 155.
hg. Batthyány Lajos 283.
Beckó 41, 42.
Bécsi mérnöki iskola 260, 261.
Bél Károly András 143.
Belác 94.
Beleg 127, 131.
Beleznay-ezred 78, 82.
— ezredes 77.
Belle Isle tábornok 74, 82.
Béllye 188.
Bender tábornok 251.
Beneschau 86.
Beraun 81, 84, 85.
Bercsényi Miklós 46.
Berzence 344, 361.
Berzsenyi Dániel 289—294, 311.
Besenyőszentgyörgy 105.
Bethlen Gábor 290.
Beust kancellár 372.
Bezerédy Imre 49, 51.
— Lajos 111.
— Pálné 46.
Bicsérdi Ilona 24.
Biró Márton 146.
Bittó István 382, 383.
Blumerode 72.
Boldogasszonyfalva 56, 63.
Bologna 53.
Bonaparte Napoleon 253.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Bonfini Antal 137.
Borbolya 111.
Bornemissza Gáspár 27.
— Orsik 25, 26, 31.
Boroszló 69, 78.
Bory Miklós 334.
gr. Bossányi Imre 190.
— Juliánna 92, 173, 190.
Botkaháza 95.
Botka János 95.
Bozzay László 25.
Bő 179.
Böd 26, 32, 36, 46.
Böhönye 46, 64, 105, 131, 134, 170.
Böröcfy Ferenc 192.
Bőszinfa 131.
Brahovai tábor 225.
Brandeis 84.
Braunau 73, 78.
Brieg 70.
Bright Richard 283.
Broglie 79, 82, 83.
Brunsvik Antal 118, 125.
— József 275, 324.
Bucsányi Zsuzsánna 39.
Bujanovics udvari agens 261.
Bulla Károly 276.

gr. Cavour Camillo 352.
Celldömölk 39.
Cenk 128.
Cerje 9.
Chayla tábornok 83.
Corvin János 15.
Cosel 88.
Csákányi János szolgabíró 117, 124.
Csáktornya 296, 298, 365.
— i secundogenitura 305.
gr. Csáky Imre 50.
— Krisztina 39.
Család 128.
Csaplovics levéltárnok 343.
Császár-huszárok 221.
Császári Lósy Pál 267.
Császmai káptalan 19.
Csehi 95.
Csepreg 128.
Csicsmán főhadnagy 228, 235, 237.
Csillagh Lajos 296.
Csokonai Vitéz Mihály 261, 267, 287, 293.
Csornai prépostság 385.
Csurgó 105, 195, 287, 295, 298, 365.
— i konviktus 267.
— i ref. gimnázium 265, 310, 386.
Csuzy veszprémi követ 149, 151.
Cumberlandi herceg 383.
gr. Cziráky János 365.
— László 47.
— Mózes 372.
Czompó Istvánné 39.

Dániel alezredes 229, 238.
Darufalva 43.
Darvas Ferenc helytartótanácsos 240.
— nógrádi követ 152.
Dávodi puszta 131.
Deák Ferenc 362, 367, 371, 372, 378.
Derecske 191.
Dessewffy-ezred 66, 70.
gr. Dessewffy József 294, 312.
Devecser 192.
Diási puszta 114, 295.
Dietrich anhalt-dessaui herceg 74, 77, 78.
Dietrichstein udv. kamarai elnök 93.
Dombóvár 123.
Dombró 18.
Domitrovics Péter zágrábi püspök 17.
Döbörhegy 191, 304.
Döbrentei Gábor 10, 290.
Dömölk 40, 42, 46.
Dömölki András 40,
Dömötör Gáspár 26.
Draskovics György győri püspök 25.
— Miklós országbíró 32, 39, 46.
Dubrava 8.
Dunáninneni és dunántúli kerület 151—153.
Dunántúli parasztmozgalom 115—126.

Eberegényi-ezred 108.
Eger (Csehország) 66, 80, 82, 83.
Egerváry Lajosné 295.
Egregy 114, 127, 295.
Egyed 95.
Endréd 95.
br. Eötvös József 372.
gr. Erdődy Eugénia 387.
— Gábor győri püspök 102.
— György kamarai elnök 143.
— János 172, 173, 187.
— Sándor főispán 51.
Erdődy-huszárok 221.
Erzsébet királyné, I. Ferenc József neje 369, 380.
— III. Károly felesége 188, 189.
gr. Esterházy Antal 49.
— Dániel 41.
— Gáspár 63.
— Imre 39.
— Imre hercegprímás 144.
— József 86—89.
— Móric 351.
— Pál nádor 36, 42.
hg. Esterházy Pál 363.

Fábián István 41.
Fadd 95.
Fakos 128, 297.
Falud 111, 297.
Faludi Ferenc 293.
Falussy Miklós 42.
Fejéregyház 127.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gr. Fekete György személynök 146, 199.
— generális 249.
Felsőmesteri 41.
Fenék 111, 127, 297.
— i ménes 280, 355.
Ferdinánd főherceg 283.
II. Ferdinánd 18, 19, 44.
V. Ferdinánd 374.
I. Ferenc császár 148, 154.
I. Ferenc magyar király 255, 257, 290, 309.
I. Ferenc József 362, 364, 365, 367—369, 372—377, 382, 383, 386.
Ferenc Károly főherceg 374.
Festeticsek előneve 94.
— (horvátországi) 7—10, 31, 206.
gr. Festetics Ágoston 361.
Festetics Ambrus 16, 17.
— András 17, 18.
gr. Festetics Anna (Pál leánya) 191, 195.
Festetics Antal 17.
— Borbála 135.
— Erzsébet (II. Pál leánya) 39, 46, 57, 101, 102, 126.
gr. Festetics Erzsébet (Pál leánya) 195.
Festetics Ferenc 11, 38, 46, 47, 53, 54, 57, 61, 83.
gr. Festetics Georgina 387.
— Géza 361.
Festetics György (István fia) 17.
— (sassinoveci) 7, 8, 216.
gr. Festetics György (I.) 7, 8, 9, 11, 191, 195, 199, 265, 284, 317, 318, 328, 329, 331, 332, 342, 360.
— a Teréziánumban 200.
— és a fölvilágosodás irodalma 201.
— a horvát kir. tanácsnál 203.
— főhadnagy 205.
gr. Festetics György (I.) a bajor örökösödési háborúban 205.
— másodkapitány 207.
— kamarás 207.
— véleménye II. József rendszeréről 209.
— és gr. Széchenyi Ferenc 209.
— házassága 210, 217.
— őrnagy 219.
— a török háborúban 220.
— alezredes 221.
— az 1790/91-iki országgyűlésen 223.
— Brüsszelben 250.
— Itáliában 251.
— kilép a katonai szolgálatból 253.
— a francia háborúk alatt 253.
— és az 1797-iki insurrectio 253.
— kamarásságát elveszti 256.
— és József nádor 256.
— adománya a Ludovikára 258.
— nemzetiségi politikája 264.
— megalapítja a csurgói ref. gimnáziumot 265.
— és a keszthelyi gimnázium 269.
— megalapítja a Georgikont 275.
— titkos tanácsos 276.
— és a magyar írók 286.
— és a helikoni ünnepek 290.
— pesti polgár 296.
— végrendelete 304.
— (II.) 331, 349, 350, 351, 355.
— a pozsonyi jogakadémián 359.
— katona lesz 359.
— őrnagy 360.
— egyessége Taszilóval 360.
gr. Festetics György (II.) kilép a katonaságtól 361.
— Vasmegye főispáni helytartója 362.
— az OMGE elnöke 363.
— Zalamegye főispánja 368.
— a M. T. Akadémia igazgatósági tagja 369.
— király személye körüli miniszter 373.
— Erzsébet királyné magánvagyonának kezelője 380.
— lemond az OMGE elnökségéről és a miniszterségről 381.
— koronaőr 382.
— magyarországi főudvarmester 382.
— és a keszthelyi hitbizomány 386.
— Ilona 331.
— Imre 191, 195, 216, 302, 303, 387.
Festetics István 16—19, 27.
gr. Festetics János József 191, 195, 215, 220, 221, 224, 248, 252, 302, 303, 387.
— Jenő 387.
Festetics József 46, 55, 56, 61, 72, 73, 76—79, 101, 111, 126, 135, 308.
— kapitányi kinevezése 62.
— török fogsága 62.
— házassága 63.
— helytartótanácsos 65.
— ismét katona lesz 66.
— ezredes 67.
— a török háborúban 67.
— vezérőrnagy 68.
— Sziléziában 70.
— altábornagy 73.
— a magyar insurrectio élén 75.
— Csehországban 79.
— ezredtulajdonos 80.
— Bajorországban 84.
— Morvaországban 86.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Festetics József lovassági tábornok 90.
— birtokszerzése 91.
— végrendelete 96.
— (dubravai) 8, 9.
— Judit 135, 171.
— Juliánna (II. Pál leánya) 38, 53,
gr. Festetics Juliánna (Pál leánya) 191, 195.
— Juliánna (György leánya) 293, 301, 306, 307.
— Károly 90, 96, 129.
Festetics Katalin 135.
— Kristóf 11, 46, 55—57, 64, 99, 202, 295, 296, 298.
— tanulmányai 100.
— helyettes alispán 102.
— Somogymegye követe 102—103.
— alispán 104.
— helytartótanácsos 104.
— aranysarkantyús vitéz 106.
— a hétszemélyes tábla bírája 106.
— mint vagyonszerző 108.
— végrendelete 126.
— féle hitbizomány 128, 169, 194, 214—216, 302, 304, 308, 361, 386.
— Krisztina 38, 48, 53.
— Lajos (Kristóf fia) 122, 123, 128, 129, 130—133, 135, 169—171, 195.
gr. Festetics Lajos 331.
Festetics László (II. Pál fia) 39, 45, 51.
gr. Festetics László 298, 301, 305, 306, 312, 349, 359, 360.
— nevelése 318.
— gazdasági nevelése 328.
— a győri csatában 330.
— adománya a Ludovikára 330.
gr. Festetics László adománya a M. T. Akadémiára 334.
— megiratja családja történetét 342.
— Bécsben palotát vesz 344.
Festetics Lőrinc 15—16.
— Lukács 16—19.
— Magdolna 52, 55—57, 99.
— Mária (II. Pál leánya) 32, 38, 52.
gr. Festetics Mária (Pál leánya) 191, 195.
Festetics Márton 17, 18.
— Máté 16—18.
— Mihály 17, 18.
— Mihály (kassinai) 15—17.
— Pál (I.) 10, 11, 17—19, 23—27, 31, 32, 54, 205.
— Pál (II.) 11, 31, 32, 62, 64, 108.
— katona lesz 33.
— török foglyai 33—35.
— követ az 1681-iki országgyűlésen 36.
— mezei főhadnagy 37.
— dunántúli alkapitány 38.
— szerepe a kuruc-labanc háborúban 48.
— végrendeletei 46, 47, 55.
— Pál (II. Pál fia) 32, 38, 53.
gr. Festetics Pál (József fia) 90, 96.
— Pál (Kristóf fia) 107, 118, 122, 123, 128, 130, 132, 133, 135, 202, 204, 210, 214, 263, 265, 287.
— a nagyszombati egyetemen 142.
— a lipcsei egyetemen 143.
— Itáliában 145.
— alispán 146.
— követ az 1751-iki országgyűlésen 146.
— a bécsi udvari kamaránál 155, 156.
gr. Festetics Pál (Kristóf fia) a magyar kancelláriánál 156.
— javaslatai az 1764—65 évi országgyűlésre 159.
— véleménye az insurrectióról 161.
— előterjesztése az adózásról 163.
— véleménye az urbáriumok rendezéséről 165.
— véleménye a közjogi tankönyvről és tanszékről 166.
— egyessége Festetics Lajossal 170.
— és II. József 172.
— az államtanácsban 173.
— a magyar kamara alelnöke 173.
— gróf és titkos tanácsos 173.
— előterjesztése a jezsuiták vagyonáról 177.
— a magyaróvári uradalom igazgatója 177.
— véleménye a Bánát visszacsatolásáról 179.
— véleménye az illyr deputáció megszüntetéséről 183.
— a máramarosi sóbányák királyi biztosa 185.
— a Szt. István-rend közép keresztese 186.
— Baranyamegye főispánja 187.
— kamarai elnökké jelölése 187.
— véleménye Béllye eladásáról 188.
— végrendelete 195.
— Pál (II. György fia) 387.
Festetics Péter (rosenicai) 15.
— Péter 18, 19.
gr. Festetics Sámuel 361.
— Szidónia 301.
Festetics Tamás 15, 16.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gr. Festetics Tasziló 331, 359—362, 383, 387.
— a pozsonyi jogakadémián 349.
— katona lesz 349.
— szerződése testvéreivel 350.
— visszatér a katonasághoz 350.
— a livornói ütközetben 351.
— a solferinói ütközetben 353.
— a königgrätzi csatában 354.
— számfeletti állományba helyezése 355.
— és a Festetics Kristóf-féle hitbizomány 355.
hg. Festetics Tasziló 387.
Festetics Terézia 135.
— Viktória (József leánya) 90, 96.
— Viktória (Kristóf leánya) 127, 135.
gr. Festetics Viktória (II. György leánya) 301.
Fitter Erzsébet 38, 40, 41, 46, 47, 49, 52.
— János 39.
Fitter Katalin 42.
gr. Forgách Antal 362.
— Simon 48.
Forintos Gábor alispán 115, 117, 118, 123, 125, 171.
Fövenyed 127.
Francsics Ádám 34.
— Krisztina 54.
Friedewalde 70, 71.
II. Frigyes porosz király 69, 71, 74, 77, 78, 84—87, 90, 205.
Für Márton 271.

Gaál József 271.
Gál János 111.
Galgóczi Károly 386.
Gálos 131.
Gazdasági kiállítás (1865) 365.
Geréczy Ádám 43.
Gerse 40, 111, 297.
Georgikon 272—275, 333, 342.
— i kalázbúza 283.
br. Gemmingen táborszernagy 234, 235, 239.
Ghiczy Kálmán 354.
Ghillány János tábornok 57, 61, 74.
Glatz 89.
Gottsched János Kristóf 143, 144.
Görög Demeter 288.
Graberiancz 19.
Gradecz 18.
Graeven-ezred 220, 221, 223—225, 229—232, 235, 236, 242, 248, 250, 258, 317, 334.
gr. Grassalkovics Antal 156, 172.
Grocka 68.
Grottkau 71, 72.
Gutten József 298.
Gyékényes 296, 297.
Gyöngyösi István 291, 292.
Győri Pál 43, 46, 47.
Győrvár 63, 128, 192, 195.
br. Gyulay Lipót táborszernagy 352.
Gyűrűs 41.

Haditanács 163, 229, 230, 234, 237.
gr. Hadik András 207.
Hagymás 131.
Hahót 111, 128, 195, 297.
d'Harcourt gróf 97.
Hathalom 95.
Hatos László 293.
Hegyhát 128.
Helborn 66.
Helfreich vezérőrnagy 85.
Helikoni ünnepek 290—294.
Henye 40, 128.
Herbafa 40.
Hermantilaj 95.
Hermina főhercegnő 292.
Hertelendy János 296.
Hetyei István 40.
Hevenesi János 47.
Hévíz 111, 298.
Hidegkút 111, 297.
Hódász 297.
Hohenfriedberg 73.
hg. Hohenzollern-Hechingen Jozefin 331.
Homoki 111, 297.
Honpolgárok könyve 386.
Honvéd c. lap 375.
Horányi Elek 286.
Horvát Boldizsár 371.
— István 343.
Horváth Ádám (pálóczi) 290—293.
— Erzsébet (szentgyörgyi) 63, 90, 91.
— János (iskári) 32, 45.
— Judit 192.
— László (zalabéri) 100.
— Miklós 36.
— Zsigmond 42.
Hultschin 89.

gr. Illésházy Mária 112.
Illyr deputáció 180, 183.
XI. Ince pápa 37.
Insurrectio: 1741-iki 74.
— 1744-iki 86.
— 1797-iki 254, 255.
— 1809-iki 261.
— az 1764-iki országgyűlésen 161.
Ispitály patak 128.
Istvánd 40, 116, 117, 124.
Istvánffy Miklós 137.
Iwek János 16.

Jabloncza 190.
Jakusics Ilona 16.
Jankovics Katalin 200.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

János főherceg 283.
Jägerndorf 88.
Jezsuiták vagyona 177.
Józsa Istvánné 36.
I. József 50, 51.
II. József 171, 172, 188, 190, 194, 205, 209, 216, 219, 220, 222, 223, 302.
József nádor 255, 256, 257, 261, 278, 281.

Kajmat 95.
Kakasd 94.
Kakovicz 94.
Kál 42.
Káldi Zsuzsanna 40.
Kalocsa 40, 111, 297.
Kamara (magyar) 44, 45, 51, 92, 94, 110, 174—176.
— (udvari) 44, 92, 110, 174—176.
Kancelláriai levéltár 379.
Kanczer Borbála 24.
Kanicsár Pál 144, 145.
Kanizsa 38, 39, 136.
Karmacs 114.
Karmat 296.
III. Károly 50, 65, 66, 69, 92, 110, 189.
Károly főherceg 250, 283.
— Salvátor főherceg 383.
gr. Károlyi György 382.
Károlyi-huszárok 70, 78, 82.
— Katalin 42.
Kassina 15, 16.
Katafa 40, 297.
II. Katalin cárnő 184.
Katonai tanszék a pesti egyetemen 259, 260.
Kazinczy Ferenc 288, 291, 293, 294, 311, 312, 318.
— Klára 293.
Kecs 94.
Kelemen Imre 324.
Kemend 42, 43, 111, 124—126, 128, 195, 295, 297.
Keresztény 179, 195.
Keresztur 195.
Kereszturi József 296.
— László 112.
Kerkápoly Károly 379.
gr. Kéry János 52.
Keszthely 108, 111, 127, 193, 195, 224, 297.
— i bábsütő 113.
— i franciskánusok 114, 135, 136, 270, 273.
— i gazdasági tanintézet 364.
— i gimnázium 265, 269.
— i gyógyszertár 114.
— i kastély 112, 171, 193.
— i konviktus 270.
— i kórház 114.
— i könyvtár 137, 287.
— i levéltár 8, 194, 287.
— i nemzeti iskola 192.
— i német telepesek 113.
— i plébánia-templom 192, 248.
Kienmayer-huszárok 262.
Kinsky lovassági tábornok 252.
Kisbattyán 127.
Kisdiás 127.
Kisfalud 192, 295.
Kisfaludy Katalin 46.
— Mária 46.
— Sándor 291, 292.
Kis János 285, 293, 309, 312.
— Péter 106.
Kispálfalva 40.
Kisság 42, 43.
Kistikos 114, 127.
Kistilaj 95.
Kisunyom 46, 56, 95.
Kisvéped 26.
Klimó György pécsi püspök 186.
Kleinschellendorfi egyesség 73, 74.
Koháry István generális 50.
Kohler Dániel 114.
Kollár Ádám Ferenc 202.
br. Koller Ferenc 119, 120.
Koller Ignác veszprémi püspök 126.
Kollonics Lipót hercegprímás 44, 45.
Kollowrat altábornagy 83.
— udv. kamarai elnök 173, 183, 185.
Komáromi István 32, 34, 52.
Kondorosi Tamás 36.
Konti Sámuel 293.
Kónyi 127, 131.
Koppány Ilona 36.
Königgrätz 354.
Königsberg 83.
Königsegg 68.
Kornis József ítélőmester 238.
Korozmich László 368.
Kovachich Márton György 287.
Kovács György 35.
— József 293.
Kozits István 194.
Körmend 43.
Kőrösmegye 19.
Kőszeg 144.
Köveskút 37, 296.
Krakkói felkelés 350.
Kressovói kolostor 9, 10, 344.
Kujunchich András 344.
Kultsár István 301, 312, 319, 320, 323—327.
Kun János 51.

Laczkovics István 241, 243, 324.
— János 228, 235.
Lacy tábornok 208.
XIV. Lajos 65, 74.
La Motte tábornok 87, 88.
Lankóc 344.
La Tour-ezred 239, 250.
Laurentochina 19.
Leitmeritz 81, 82.
Lentulus ezredes 67.
Lesczynski Szaniszló 65.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Leubus kolostor 72.
Lichnovszky herceg 333.
Liebald georgikoni tanár 292.
Lipcsei egyetem 143.
I. Lipót 40, 43, 44, 47, 48, 51, 57.
II. Lipót 223, 229, 230, 234, 247—250, 252, 253, 302.
Lobkovitz 81, 82.
Lónyay Gábor 381, 384.
— Menyhért 371, 372.
Lotharingiai Károly 75—77, 79, 82, 84, 107.
Lovászpatona 92, 93, 96, 106.
Lucchesi vezérőrnagy 84, 85.
Ludovica Academia 261, 334.

Magyar nemesi gárda 219.
Magyar Minerva 287.
Magyaróvári uradalom 177.
Magyar Tudós Társaság 334—336.
Maillebois 79, 81.
gr. Majláth Antal 369, 372.
— Ferenc 296.
— József kamarai tanácsos 201, 202, 215.
— József 295.
Mákfalva 35, 46, 111, 295.
Málik Ferenc 295.
Maltsch 72.
Máramarosi ruthének 184—185, 263.
— sóbányák 184.
br. Maretics Ernő 10, 342—344.
Mária Krisztina 177, 188, 189.
— Terézia 69, 74, 106, 115, 148, 155, 159, 165, 170, 173, 176, 186—190, 194, 204, 263.
Marklovitz 88.
Markovits János 324.
Márok Kata 36.
— Gergely 36.
Martinovits-féle összeesküvés 256.
Marwitz tábornok 87.
Masslowjed 354.
Medgyes 129.
Mednyánszky Pál 52.
Medvevár 343.
Melnik 71.
Merki puszta 131.
Mesterházi fiskális 326.
Mesteri 46, 47, 56.
Meszesgyörök 111, 127, 297.
Meszlényi János 52.
Mezőszegedi Bálintné 106.
— Judit 101, 135.
Mihályfa 297.
Mihályfalva 56.
Mihályháza 127, 296, 297.
Mindszent 95.
Mirotitz 85.
Mollináry Antal altábornagy 355.
Mollwitz 70.
Mondolat 289.
Morgai Imre 95.
Muraköz 263, 264, 295.

Nádasdy-ezred 205, 206.
gr. Nádasdy Ferenc horvát bán 155, 204, 206, 207.
— Tamás 141, 290.
— Terézia 191.
Nagybajom 92, 108, 131.
Nagybattyán 127.
Nagy Borbála 192.
Nagyfalud 114, 192.
Nagy István (felsőbüki) 42, 61, 63, 100.
— Katalin 192.
— Pál (felsőbüki) alispán 145.
Nagykanizsai gimnázium 263.
Nagymákfa 297.
Nagymizdó 297.
Nagypályi 306.
Nagyság 42, 43.
Nagyszombat 99, 142.
Nagytikos 127.
Nagytilaj 95.
Nagyváthy János 266, 293.
III. Napoleon 352, 377.
Nedelitsch 354.
Neipperg tábornok 70, 72, 73, 75.
Neisse 70.
Nemesladony 43.
Neny, Mária Terézia titkára 158, 163.
Németh László 288.
Németujvár 19, 23—25, 46.
Neustadt 88.
gr. Niczky Anna 199.
— György 103.
— János 344.
— Kristóf 83, 200.
Nis 68
br. Nopcsa Ferenc 383.
Noszlop 51.
Noszlopy Ferenc 47.
Novibazár 67.
Nyirad 51.

Odorka 96.
Olbendorf 71.
Ollár 40, 115.
Olmütz 75.
Oloszka 40, 297.
OMGE 363, 367, 381.
Ónody főjegyző 324.
— Klára 52.
br. Orczy Andor 370.
— László 283, 324.
gr. Orehóczy István 41.
Oroszváry András 296.
Országgyűlés: 1681-iki 36, 37.
— 1708-iki 50.
— 1722-iki 102.
— 1728-iki 103.
— 1751-iki 146—154.
— 1764-iki 162, 163.
— 1790-iki 223—246.
— 1802-iki 258.
— 1808-iki 330.
— 1825-iki 334.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Országgyűlés: 1865-iki 368.
Országos levéltár 379.
Oszkó 41, 295.
Oszterhuber Imre 271.

Ordöghenye 114, 192.
Ötvös 127, 131.

Pakaczin 19.
Palich György 16.
Pallosjog 40, 95.
gr. Pállfy János 51, 53, 54, 86, 147.
— József kancellár 261.
Pannonhalmi főapátság 111.
Pápa 32, 33, 36.
Pápay Sámuel 287.
Parrag 295.
Parraghy László 114.
Parasztmozgalom az 1765—1767 évben 115, 126.
Párniczky Mihály 260.
Parusevina 16, 18.
Pászthory Sándor 202, 206, 311.
Patak 36.
Pécel 36, 46, 47.
Péchy Tamás 383.
Peczovicz Ferenc 48, 52.
Perneszy János 36.
Pester Lloyd 377, 378.
Pesti egyetem tanszékei 259.
— fundus 305.
— konviktus 371.
— János szolgabíró 51.
Petend 40.
Pétervár 39.
Pethe Ferenc 276, 284.
gr. Pethő János 108, 109.
— Mihály 108, 109.
— Zsigmond 109.
Petőfa 297.
Petőhenye 297.
Petrás altábornagy 62.
Pilsen 80.
br. Piret-gyalogezred 360.
Pócsa 297.
Poganczecz 19.
Póka Magdolna 191.
Polacsek Pál 192.
Ponetkovics Ferenc 9.
Porpác 46.
Pozva 297.
Pozsonyi jogakadémia 349, 359.
Prædialisták 17.
Præmontreiek 273.
Prága 74, 79, 80—85.
de Prie János őrgróf 105, 127, 197.
Pusztacsalád 57.
Püchler, Mária Terézia titkára 177, 182, 187, 207.

Rábaberke 121.
Rábakovácsi 111, 295.
Ráckeve 188.
Rád 131.
Radetzky táborszernagy 351.
Rájnis József 275, 288.
II. Rákóczi Ferenc 47, 48, 50.
Rákos 129.
Rámóc 47.
Ratibor 87, 88.
Rátky Pál 95.
Rawen 19.
Reichenau 207.
Répás Ferenc 192, 295.
— Lipót 295.
Retkow 19.
Reuter nyugalmazott százados 247.
Reviczky József 324.
Rezi 111, 127, 297.
gr. Rhédey Lajos 260.
Rohonc 35.
Rónaszék 184, 185.
Rónay Gábor 149.
Rosenica 15.
Rumy György 26.
— Károly 269, 277, 288, 290, 291.
Ruszek József 287.
Ság 39, 40, 51, 56, 128, 195, 199, 216, 298, 301, 328, 330, 351.
Sági Klára 46.
— Mihályné 39.
Ságodi István 31.
Sajtoskál 43.
Sallér István 210, 217.
— Judit 210, 213, 217, 317, 318.
— -örökség 345.
Salzburg 377.
Sanct Margarete 80.
Sándor István 53.
II. Sándor orosz cár 354.
San Martino 353.
Sarecz Erzsébet 17.
Sarkad 344.
Sárkány-család 44.
— István 38.
— Krisztina 42.
— Magdolna 42, 43.
— Mihály 42.
Sárközy István 267.
— Károly 296.
Sármellék 192, 295.
Sárospatak 349, 359.
Sassinovec 7, 9, 10, 16.
gr. Sauer Kajetán püspök 324.
Sávol 127.
Savoyai Jenő 62, 66.
Schedius Lajos 324.
br. Schilson Ágoston 96.
Schitz István 222.
Schmidt bécsi orvos 52.
Schwaberger főhadnagy 219.
Schwartner Márton 324.
Schwoititz 86.
Seckendorf tábornok 67.
Sennyei Pál 372.
Sibrik Ferenc szolgabíró 41.
Sigray József 54, 62, 63.
Simon József 295.
Simontornya 9.
Simonyi 127, 302.
Skaricza őrnagy 237.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Skerlecz Miklós 204.
Sobor 95.
Soko-Banja 67.
Solferino 353.
Sonnenfels József 200.
Somogyi János kanc. tanácsos 254—56.
Somogymegye 266.
Somsich Pál 372.
Sopron 36, 37, 42—45, 50. 103, 128, 129, 195, 295, 363.
— i konviktus 271.
— megye 49, 50, 103, 146, 266.
— -nagykanizsai vasút 363.
Spissich János alispán 254—256.
gr. Stadion tábornok 353.
Stein táborszernagy 252, 253.
Sternberg 76.
Strehlen 71, 89.
Sümeghi Mihály 293.

Szakcs 378.
Szalkszentmárton 295, 296, 305, 306.
Szántó 111, 127, 297.
gr. Szápáry János 281, 282.
— Péter 254, 255.
Széchen Antal 372.
gr. Széchenyi Ferenc 191, 200, 209, 210, 213, 218—220, 265, 307, 311, 324.
— György 36, 50.
— Ignác 114.
— István 262, 309—311, 341, 342.
— József 191.
— Pál 39.
Szécsény 95, 96.
Szecsőd 35.
Szegedi Ferenc alispán 297.
Szekeres Gáspár 24, 25.
Szele István 24.
Széll Kálmán 382.
Szendrő 68, 220.
Szentandrás 95, 127.
Szentgrót 117.
Szentistván 63.
Szentiván 93, 114, 128, 192.
Szent Ivó ünnepe 142.
Szentjakab 128.
Szentlászló 131.
Szentlőrinc 114, 128, 196.
Szentmiklós 121, 136, 195, 361.
Szentpéterfa 297.
Szép Ferenc 26.
Széplak 26, 46, 95.
Szerdahely 128, 297.
Szigetvár 171, 191.
Szilasi consiliarius 324.
Szily Ádám 171.
— János 35.
Szkublics Alajos 271.
— Istvánné 95.
— János 254.
— Sándor 33, 35, 36.
Szluha György 95.
— István 63.
Szolnok 93.
Szombathely 24, 31, 32, 34, 36, 349, 359.
Szöllős 111, 127, 297.
br. Szörényi József 207.

Tabor 85.
Takács Judit (dukai) 292, 293.
Takáts József (péteri) 287, 289, 301, 318—320.
Taksony 103.
Tarodfa 35.
Tátika 111, 127, 297.
Temetvény 42, 46.
Terebezd 131.
Teréziánum 200—203, 209.
Terzy altábornagy 251, 252.
Teschen 87.
Thassy József 271.
Thessedik Sámuel 270, 276.
Tholdy József 192.
gr. Thököly Imre 26, 37.
gr. Thököly Kata 39.
Thury Farkas 92.
gr. Tige, a haditanács elnöke 235, 238.
Tisza Kálmán 374.
Toldy Anna 32, 35, 38, 53.
— Márton 32, 33, 35.
Tolna 93, 94, 96.
Tolnai Juliánna 296.
— Sándor 296.
Tomaj 111, 297.
Toponár 131.
Török 111, 127, 297.
Török István (telekesi) 95.
— János 301.
— Kata 101.
— rabok jegyzéke 34—35.
Toscanai-huszárok 322.
Tótpápai ügyvéd 324, 326.
Tuboly László 255.
Turmező 15.
Tüskevár 51.

Udvari kvóta 174, 176.
Ugrovec 16.
Újbécs 297.
Úrményi József kanc. tanácsos 201, 202.
— József személynök 235, 239, 245.

Vadka 111.
Vágujhely 42, 51.
Vállus 111, 297.
Vámos 111.
Váradi Gábor 379.
Vaspör 297.
Vasvár 111, 128, 195, 295, 297.
— i káptalan 44—46.
Vásárhely 51.
Vát 46.
Vátka 297.
Végh országbíró 255.
Veszprém 36.
Viktória angol királynő 349.
Vilmos főherceg 383.
— porosz király 354.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Vincze János főhadnagy 228, 235, 237, 241, 245.
Virág Benedek 287.
Vrecourt, georgikoni tanár 277.
Vonyarc 111, 127, 306.
Vörs 46, 56.
Vurnovec 16, 18.

Waldsassen 83.
gr. Wallis tábornok 241, 245, 248.
— Olivér 94.
Wansen 70.
br. Wenckheim Béla 372.
hg. Windischgrätz Alfréd altábornagy 349.
Windischgrätz-dragonyosok 351.
Wlassics György 296.
Wohlgemuth-brigád 360.
Wolfi határ 128.
gr. Wrbna altábornagy 350.
Wurmser-huszárok 222.
— tábornagy 208.
Württembergi herceg 362.

Ybl Miklós 386.

Zágota 111, 297.
Zágrábmegye 8, 9.
Zakmárdi János 16.
— Katalin 16.
Zalaistvánd 297.
Zalamegye 257, 263, 269, 272, 276.
— megyei felkelő sereg 255.
— mindszent 111, 297.
Zaránd 131.
Zbaraz 209.
Zditz 84.
Zebike 297.
Zeliz 131.
Zell 66.
gr. Zichy Ferdinánd 372.
— István 38.
— Károly országbíró 235, 238—240.
— Károly 301.
Zimándy György 218.
Zolkiew 349.
Zöngör Anna 26.
— Orsolya 26.
Zvornik 62.
Zsid 111, 297.
Zsitva 111, 297.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

TARTALOM.

Lap

A CSALÁDI HAGYOMÁNY 5

AZ ELSŐ FESTETICSEK 13

AZ ELSŐ FESTETICS MAGYARORSZÁGON 21

FESTETICS PÁL 29

FESTETICS JÓZSEF.

Katonai pályájának kezdete 61
Sikerei Mária Terézia háborúiban 69
Családi élete 90

FESTETICS KRISTÓF.

Előhaladása a hivatalnoki pályán 99
A vagyonszerző 108

GRÓF FESTETICS PÁL.

Ifjúsága és első nyilvános szereplése 141
Mária Terézia környezetében 157
A magyar kamara élén 172
Családi élete 190

GRÓF FESTETICS GYÖRGY (I.)

Fiatalkori küzdelmei 199
A katona és a hazafi 223
Az iskolaalapító 262
A mecénás 286
A vagyonszerző 295
A családfő 301
Jelleme 306

GRÓF FESTETICS LÁSZLÓ 315

GRÓF FESTETICS TASZILÓ 347

GRÓF FESTETICS GYÖRGY (II.) 357

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ 389

TARTALOM 399

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

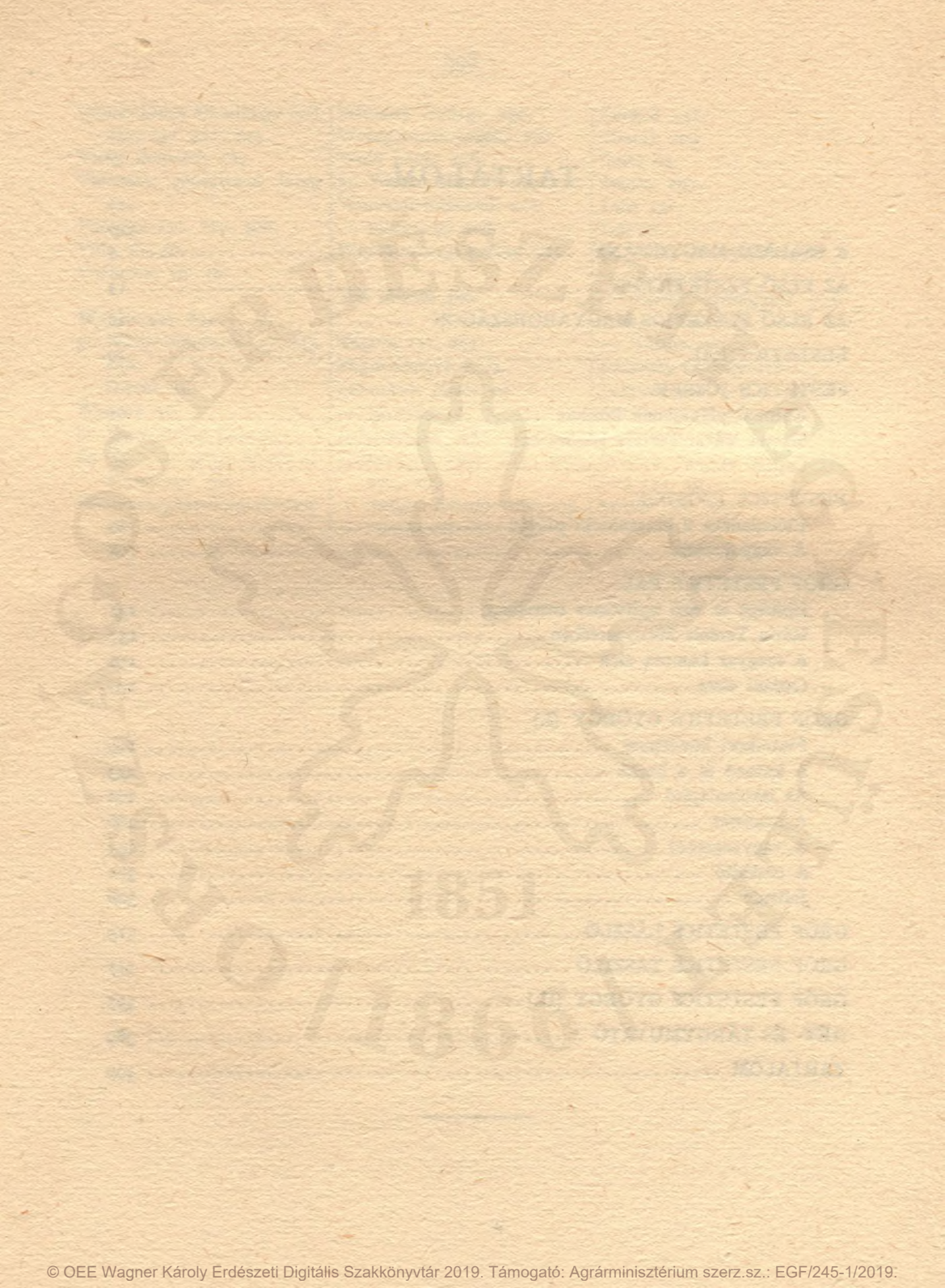

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019:

A HERCEG FESTETICS-CSALÁD LESZÁRMAZÁSI TÁBLÁJA.

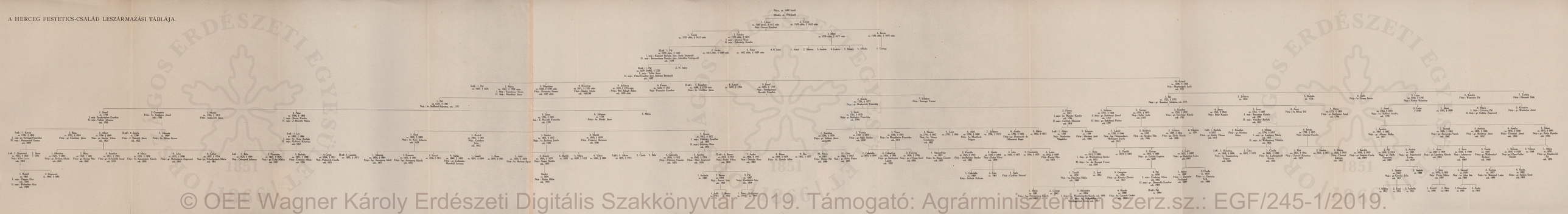

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.